AZ
1843/44-IK ÉVI MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI
ALSÓ TÁBLA
KERÜLETI ÜLÉSEINEK
NAPLÓJA.

SZERKESZTETTE ÉS SAJÁT KÖLTSÉGÉN KIADTA

KOVÁCS FERENCZ

ÜGYVÉD, CSONGRÁDMEGYE VOLT ALISPÁNJA ÉS H. M. VÁSÁRHELY VÁROS VOLT ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE.

V. KÖTET.

BUDAPEST.

1894.

Ára 5 frt.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

M Tör
O
1339

AZ

1843/44-IK ÉVI MAGYAR ORSZÁGGYŰLÉSI ALSÓ TÁBLA KERÜLETI ÜLÉSEINEK NAPLÓJA.

SZERKESZTETTE ÉS SAJÁT KÖLTSÉGÉN KIADTA

KOVÁCS FERENCZ

ÜGYVÉD, CSONGRÁDMEGYE VOLT ALISPÁNJA ÉS H. M. VÁSÁRHELY VÁROS VOLT ORSZÁGGYŰLÉSI KÉPVISELŐJE.

V. KÖTET.

BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT

MAGYAR IRODALMI INTÉZET ÉS KÖNYVNYOMDA

1894

178623

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

A
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA
BUDAPEST

R
1977

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ÖTÖDIK KÖTET:

1844 junius 26-tól september 5-ig.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

222. Kerületi ülés.

1844 junius 26-án.

Elnökök: Kubinyi (Nógrád), Szombathelyi (Békés). *Jegyző:* Szemere. *Naplóvivő:* Bottka.

Tárgy: Bányatörvény. Börtönügy.

A bányatörvényt illető főrendi módosítás-javaslatok tárgyalása ülés kezdetén lényeges változtatás nélkül befejeztetett.

Ezután felolvastatott a börtönrendszer ügyét érdeklő 2-ik izenete a Főrendeknek.

Ennek felolvasása után

Zsoldos Ignácz (Veszprém megye követe) következőleg nyilatkozott: Ha a tek. Rendek e fontos tárgynak köteles figyelmet ajándékozni méltóztatnak, elmondom a mélt. Főrendek üzenetére nézve azokat, miket nemcsak általános nézetekként kívánok előterjeszteni, de mik előttem fekvő hiteles adatokon épülvén, azt szándékozom megmutatni, hogy egy más helyen, mint a főrendi naplóból olvassuk, a magánrendszer egy nemes ellensége által felhozott adatok, azon kútfőkben, melyekből meríttettek, mind úgy foglaltatnak ugyan, miképp idéztettek, de magok azon kútfők részint alaptalanok, részint ellenkező hiteles adatok által megczáfolhatók. S ezt nem azért kívánom tenni, mintha a hallgató- és magánrendszer közti vetélkedésre ez által tágabb mezőt szándékoznám nyitni; éppen nem, hisz a magánrendszer elsőbbségét a mélt. Főrendek előbbi üzenetjökben már megismerték; hanem azért, mert egy más helyen felhozott adatok sajtó útján is az egész hazát bevándorolván, miután a discussió stadiumában vagyunk, lássa a közönség az ellennézeteket is, s azután győzzön a mi jobb.

De hogy ezekben annál rövidebb lehessek, engedjék meg leginkább azon részére szorítkozhatnom a válaszüzenetnek, melyben az említtetik, hogy «nem hiányzanak tapasztalások, melyek szerint a ma-

gánrendszer sikeretlen és czélelleninek találtatott, vagy melyek szerint a betegség, halomás és őrültség a mellett iszonyú arányban mutatkozott». Mielőtt erre felelnék, szabadjon két általános megjegyzést bocsátnom előre. Első az, hogy az úgynevezett szoros értelembeni philadelphiai rendszer, a mivelt világban többé nem létezik, úgyhogy a magánrendszer elnevezés tulajdonképpen nem is helyes, hanem valamint a régi «solytary confinement» megkülönböztettetik a mostani «individual confinement»-től és a németek is, különösen a jeles Tellkampf az utóbbit «Trennungssystem»-nek nevezi: úgy nekünk is *elkülönítési rendszert* kellene mondanunk, a már nem létező *magánrendszer* helyett.

Ugyanis valamint a szélsőségek egymással érintkeznek: úgy a régi módszer mellett minden rab összekevertetvén, ettől egyszerre egy más szélsőségre vetemültek, arra t. i., hogy a rabot tökéletesen és egyszerre elzárták a világtól és minden embertől és még munkával sem foglalkoztatták. Hogy ennek csak szomorú következményei lehettek, igen természetes; épp azért el is hagyták azt tökéletesen. Ma hát a magánrendszeren ne értsen senki ilyet, hanem csak oly elkülönítő börtönt, melyben minden rab elég tág és egészséges külön kamrában őriztetik, de folyvást munkával foglalkodtatik és még a szabad levegőni mozgásban is eléggé részesül.

Második megjegyzésem az, hogy én a számokbóli okoskodást csalhatatlannak nem tartom, mert a körülményektől, tudjuk, mily sok, s majd legtöbb függ; de mivel számok hozattak fel a közönség elébe a magánrendszernek igen nemes ellensége által, kénytelen vagyok én is ellenkező számokat kimutató hiteles adatokat hozni fel. S e részben követni fogom azon sort, melylyel ama tisztelt egyed által a magánrendszer elleni adatok említtettek. Jelesen, a mi az e rendszer melletti nagyobb halálozást illeti: philadelphiai orvos, dr. Coates, mult 1843 május 6-án kelt levele s graphikai táblái szerint az ottani magánrendszerű börtönben 1836 és 1837-ben a fekete rabok halálozása 6%-on felül volt ugyan, de 7% egészen nem volt; a fehéreké pedig 1836-ban 1%, 1837-ben 3%. S ugyanazon városbeli lakosok közti halálozásokat 1821—1830-ig fölvévén, középszámítás szerint a fehéreké 2 és 3% közt, a feketéké 6 és 8 közt volt. 1838-ban a fehéreké 2 és 3% közt, a feketéké 11%, de 1839-ben már ezeké is, noha számuk növekedett, 4% lett. 1842-ben fekete 6, fehér 3 halt meg. 1836-ban volt ama fogházban rab naponként 360, ebből meghalt 12; tehát 3%, kik közzül 202 volt fehér, s ezek közt két halálozás történvén, ez 1%-ot sem ad, hanem = 0·99. 1837-ben volt rab napon-

ként 387, közzülök meghalván 17 = 4%. Ezek közt 232 fehér volt, s 7 halott, a mi 3%-ra mutat. 1838-ban a fehérek halálozása 2·92%, a fehéreké 0·81, a feketéké 11·80%. 1839-ben a fehéreké 4·62, 1840-ben fehéreké 3·88, feketéké 8·02, 1842 amazoké 1·41, ezeké 4·61%. 1829 október 22-ről, mely napon t. i. a philadelphiai börtön megnyittatott, 1842-ig bezárólag 100 fehér rab halottra esik 334 fekete. Ama városban pedig = 100 : 196. És ha a tömlöczbeli halálozást 12 évre tekintjük, a rabok 2·028% része halt meg, midőn a városbeli 10 évi halálozás 2·422% volt. Feketék a börtönben 6·780%-ban haltak ki. De 1837-től 1842-ig ama börtönbe került 336 feketék közzül, 150, vagyis 41% beteg volt már a tömlöczbe kerüléskor. Azonban ezen halálozási arány mindössze csak azt mutatja, hogy a szegény feketéket a természet ura gyengébb testalkattal áldotta meg, hacsak ennek oka egyrészt abban is fel nem található, hogy a feketék a legerősebb szeszes italokat mérték fölött használván az azoktóli egyszerrei elvonatás életműszereikre károsan hat. Hisz tudjuk, hogy p. o. csak a dohányzás rögtöni elhagyása mily befolyással van az ember természetére.

Igaz, hogy a bostoni fegyelem-társaság jelentése a magánrendszernek nem kedvező; ámde ennek oka az, mert ama társaság e rendszernek nyílt ellensége, s így annak állapotát a pártszellem szemüvegén át tekinti. S hogy jelentését pártatlannak nem mondhatni, csak onnan is kitetszik, mivel a halomást a philadelphiai fogházban szerfölött nagynak mondja, holott 1837-től 1841-ig 389 rabra $4^{77}/_{100}$% esik, 1830—1836-ig 3·02 minden százra, kik közzül minden fehérre 3 fekete halott jő. Ha pedig 1830-tól 1836-ig összevesszük a rabok és halottak számát, általában 3% halott esik egyre-másra. Úgy de csak Russiát és Németországot tekintsük, amabban 27 emberre, Németországban 45-re esik egy halott. Ama tömlöczbeli halálozás e börtönkívüli aránynyal ezek szerint mérkőzhetik. S kérem a tek. Rendeket, hogy sem az angol Milbank-börtön példáján, sem a Times e tárgyú tudósításain ne méltóztassanak elindulni, mert az első Cravford és Perry börtönfelügyelők, s a börtönügyben nagy tekintélyek szerint is nem egyéb, mint elszerencsétlenült kisérlet, mely a javító fogház nevét csak viseli, de nem érdemli meg. A Times pedig tudjuk, hogy a tory-párt lapja, s nemcsak a magánrendszer ellensége, hanem gyűlölője is mindannak, mit a whig-kormány létesített, vagy csak ápolt is. Azonban, ha hirlapra ilyesekben is hivatkozhatni, ellenkező hirlapi czikkeket felhozni igen könnyű volna. Felhozatott Dr. Grossnak, mint mondatott, igen érdekes tudósítása a genfi «Bibliothek»

czímű folyóiratban. Ennek charakterét megtámadni én távolról sem kivánom, de azt ki kell mondanom e helyen is, hogy a genfi fogház ez orvosának tudósitását a bruchsali büntetőintézet jónevű orvosa, Dietz, szándékosan hamisnak mondja, s a derék Varrentrapp is azt irja róla, hogy az «keineswegs für eine zuverlässige Auctorität gelten könne». A minthogy ez, midőn a magánrendszerű fogházakat őrült rabjaik nagy számával terheli, nem is szól a nem egészen magánrendszerű genfi fogház számos őrültjeiről. Holott ennek őrültjei közzül 20% gyógyult csak ki, midőn a philadelphiaiban 70% meggyógyult, tehát több mint az egész világ minden tébolyodottak házaiban szokott történni. Így a lausannei fogházban a halottak számát 3% teszi, s hogy ezt kihozhassa, csak 4 évet veszen fel; holott 12 év statistikája volt előtte, mely szerint, mint Varrentrapp kimutatja, 140 rabra 9 halott esik ott.

És itt vagyunk egy másik ellenvetésnél, mely szerint az Angliában és Svájczban, különösen a vaadti cantonban nyert tapasztalás nyomán a magánrendszer ártalmasnak állíttatott. De a magánrendszer eredményei még csupán Amerikában láthatók leginkább. A Vaadt cantonbeli lausannei fogházat pedig mi illeti: tudnunk kell, hogy az nem tisztán magánrendszerű, mert közmunka-termei vannak, s csak 1834-től fogva a visszaesettek s veszedelmesebb rabok záratnak külön kamrákba; de sétaudvaraikban ezek is öten-hatan összebocsáttatnak, mi a magánrendszer szigorú elveivel ellenkezik. És különös, hogy mégis éppen ezen visszaesettekre nézve használtatik a visszaesés nagyszámából vont következtetés, holott ezek a másrendszerű fogházakban már megfordultak, s mert büneikbe visszaestek, mint javíthatlanok zárattak azon külön kamrácskákba. Ezen külön kamrákra nézve tudni kell azt is, hogy ezek ott csak a közmunka-termekből melegíttetnek, holott fél részben észak felé feküsznek, s csak 432 köblábnyi belső világuk van, így rosszak és positive egészségtelenek. Azonban még e fogházban is 1827-től 1834-ig 28, 1835-től 1841-ig 24, tehát $3^1/_2$% volt a holtak száma; pedig az első 8 évben 81, az utóbbi 7-ben 109 volt a naponkénti rabszám s a magán eljárás óta a halálozások már csak 3·5%; azelőtt pedig 4·2% volt, s így mindent összevéve 33%-kal kevesülnek. E fogház elleni balhirek terjesztője Verdeil, ki mint a Revue Suisse juliusi füzetében megjegyeztetett, egyszersmind a hallgató-rendszernek, így tehát a javító fogházaknak általános ellensége; miért polgártársai bizodalmát el is vesztette.

Mi a magánrendszerű fogházakbani betegek nagyobb számát

illeti, szolgáljon erre felvilágosításul, hogy Philadelphiában az utolsó 6 évben Tellkampf szerint 177 fehér és 87 fekete rab jobb állapotban bocsáttatott ki a börtönből, mint bemenetekor volt, 39 fehér 30 fekete pedig rosszabban. Dietz szerint 1829-től 1836-ig 312 elbocsáttatott rab közzül 164 előbbi állapotban volt egészségére nézve 78 javult, 17 gyengült, 15 rosszabb állapotba jutott, 4 sokkal rosszabba, 33 meghalt, 1 megölte magát. Voltak, kik 6—10 évig raboskodtak benne, s ép egészségesek maradtak, úgyhogy e fogház betegségátvevő és gyógyító volt inkább, mint annak nevelője. És a ki dr. Colemannak a magánfogházról 1839 szeptember 1-ső napján írt levelére hivatkozni akar, olvassa meg azt egészen, s azt fogja találni, hogy abban e szavak után: «azon rabok, kik a régi fogházban tökéletes egészségben voltak, s ezen (magán)-javítóintézet ellen első évben csak keveset panaszkodtak, most gyengék és erőtlenek», még ezen nevezetes különbséget tevő szavak is foglaltatvák: «ezen fogság következtében, mely a rabnak a szabad lég és napvilág éldeletét nem engedi». S itt a csomó feloldatása, mert oly intézet, hol sétaudvar nincs, kínhely, nem javító fogház, s éppen, mert a trentoni fogház ebben szükölködik, annak sikerét a sétaudvarral ellátott philadelphiai intézet ellen felhozni méltányosan nem lehet.

Nézetem szerint éppen oly kevéssé lehet azt is állítani, hogy a magánrendszer veszedelmes, mert egy rab felbonczoltatván, halála a magánrendszer következményének tulajdoníttatott. Már hogyan lehessen bizonysággal ilyest a magánrendszer rovására felhozni, meg nem foghatom, s annál kevésbbé, mert Tellkampf szerint bizonyítást kiván, hogy a hátgerinczvelő kiszáradása bezáratástól következnék. Sőt ez azt sem hiszi, hogy ezt, a mint Amerikában a börtönorvosi ügy áll, csak egyetlen egy bonczoláskor megnézték volna. Tévedésben van továbbá, ki azt állítja, hogy a pentonvillei fogházban a magánrendszer oly károsan mutatkozott, hogy a rabokat 18 hónapnál tovább nem lehetett így elzárva tartani. Ez másképp van, mert azon fogháznál, melyben tökéletes s kizárólag magánrendszer nincs is, mely csak alig egy év óta töltetett meg rabokkal, tehát erre nézve a 18 hónapi tapasztalásra sem lehete hivatkozni, csak egy pár hónap előtt is egyenes rendeltetése az, hogy benne a deportálásra rendelt gonosztevők 18 hónapig tartassanak, azért hogy javulásuk szerint osztályoztatván, Bottany-bay vagy más rabtelepbe küldethessenek.

Ha a visszaesettek hiteles statistikáját tekintjük, azt a magánrendszerre nézve ismét csak kedvezőnek találjuk. Ugyanis a philadelphiai fogházban felállíttatása, vagyis 1829 október 25-ike óta

1843-iki januáriusig volt 1622 rab; kik közzül 455 sem irni, sem olvasni nem tudott, 382 csak olvasott, 785 csak kevés betűismerettel birt.

Mi pedig főfigyelmel érdemel, az, hogy 1838-ig nem volt benne különös erkölcstanító. S mégis az 1840-ben elbocsátott 197 rab közzül az ottani erkölcstanító szerény, tehát annál hitelesebb jelentése szerint 20-at megjavultnak tekinthetni, kettő közzülök tekintélyes ember is lett utóbb; az 1841-ben elbocsátott 134 közzül pedig 25 javult, holott Nöller szerint Francziaországban 1835-től 1839-ig elbocsáttatott a bagnokból 2821, ezekből visszaesett 722, tehát 25% ; a központi fogházakból pedig 21,310, s ezekből ismét bekerült 6013, tehát 28%.

De ideje már, hogy az ezen rendszer ellen oly gyakran felhozatni szokott legnagyobb ellenvetésre térjek, mely ha való volna, ettől minden emberbarátnak el kellene borzadni; értem az ebbeni megőrülés gyakori eseteit. Azonban szerencsére ez ellenvetés sem alapos. Mindenek előtt általánosan jegyezzük meg, hogy minden elzáratás elősegíti az elmebeli megháborodást, honnan valóságos fogság az, és nem szórakozási hely, vagy éppen bűniskola. Mert a rab ilyenkor saját rettentőségében áll maga előtt s az élénk phantasia tükrében látja saját szörnyetegségét. De ha ezt vesszük figyelembe, ám akkor gondoskodjunk rabjaink mulatságáról, inkább mint büntetéséről. És mondhatni még azt is, hogy minden vétek nem egyéb őrültségnél. De ha ezt nemcsak psychologiai igazságnak vesszük, hanem az életbe akarnók átvinni, úgy egy bűnöst sem lehetne, nem szabadna büntetni; a mi természetesen képtelenség. Vegyük fontolóra e mellett azt is, hogy az őrültség értelmezése sem szabályos; hiszen az életben is őrültnek mondunk sokat, ki éppen az eszesség legmagasabb fokán áll. Börtönökben pedig nemcsak a felvigyázók személyiségétől függ ennek megitélése, hanem az intézet sajátságától is, mely éppen oka annak, hogy egyikben több az elmebetegek száma, mint a másikban. Ugyanis a hallgató-rendszer melletti fogházakban a rabok munkája haszonbérbe adatik ki. Ebből következik, miszerint, csakhogy a dolgos kezek ne fogyjanak, betegek, sőt vannak példák, hogy valóságos őrültek is szoríttattak közmunkára, s hogy ez lehessen, nem lehet azokat, mint ilyeket vezetni a névjegyzékbe; sőt még az sem példátlan, hogy az elmebetegeknek megkegyelmeznek, csakhogy az intézet hire-neve ne koczkáztassék. Ellenben a magánrendszer mellett a rabok portékának nem tekintetnek, nem nyerészkedik rajtok a status, hanem kinek mi baja van, tüstént bejegyeztetik, gyakran még a lelkiismeretességgel

együtt járó túlzó fontossággal is, úgyhogy nem is őrült mind az, ki az elmebetegi jegyzékbe iratott.

Ime tek. Rendek! Itt vannak Tellkampf tabellái a philadelphiai börtönről 1837-iki január 1-től 1842 január 2-ig. Igaz, hogy ezen 1837-ben 14, 1838-ban 8 fehér, 11 fekete, 1839-ben 13 fehér, 13 fekete, 1840-ben 20, 1841-ben csak 11 elmebeteg van bejegyezve, de mondom elmebeteg, és nem őrült mind, s azoknak egy része is már a börtönbe kerülésekor zavarodott, több testi beteg is volt, s a legtöbb elmebetegség okául ama titkos bűnt hozzák fel, melyre közdologházakban még több inger, a hallgató-rendszer melletti kamrákban pedig több alkalom van, mint a melyek a felügyelők folytonos vizsgálódásaira nincsenek annyira képesítve. De főfigyelmet érdemel itt az, hogy ezek közzül 36 tökéletesen kigyógyult, még pedig igen rövid idő alatt. S az a magánrendszer egyik főérdeme, hogy benne a helyzet megszokása, a lelki tanítók oktatása, s a rendes életmód az okozott sebet maga ismét meggyógyítja.

Ámde azon elmebetegségeket mind őrültségnek mondani egyáltalán nem lehet. Hisz éppen ezen tábla egyedenként kimutatja, hogy azok közzül egy évig csak egyetlen egy tartott, a többi egy pár hónapig, sőt 4, 5, 7 nap alatt is kigyógyula. Hisz ha illenék ily komoly tárgyban enyelegni, erre azt is mondhatnók, hogy ily kevés időre nálunk az őrültséget el sem kezdik. Ide járul, hogy Amerikában tébolyodottak házai nem létezvén, az ily szerencsétlenek is a fogházba vitetnek, s leginkább a rájok nézve alkalmasabb magánfogházakba. Ha pedig okát vizsgáljuk ezen feltünő elmebetegségi számnak, azt Amerikában abban is feltaláljuk, hogy ottan a feketék mind testre, mind lélekre nézve gyöngébbek, s ezek mégis az önfertőzés és szeszesitalok mértéknélküli ivása bűneiben leginkább leledznek. Az oda bevándorlottak pedig többnyire felcsigázott képzeletű szerencsevadászok, kik a világ többi részeivel elégületlenek; ezeknek nem sok kell, hogy phantasiájok túlfeszített húrjai szerte pattanjanak. De oka volt több elmeháborultságnak az is, hogy eleinte a magánrendszerben a rabnak munkát nem adtak mindjárt, hogy addig magába térhessen, s ez idő alatt tetteik undokságának rémképei folyvást üldözvén őket, sokan lettek ennek áldozatai; mi most már megváltozott.

Vannak orvosok, kik a rabok mértékfölötti jól tartását is egyik okául tartják, ott, hol a szabad légen járás-kelés nem engedtetett. És itt a főok. Ugyanis mióta a rabok szabad lég alatti, de külön sétaudvarokba bocsáttatnak, s ott is dolgoznak, e szám utóbbi időkben nevezetesen alább szállt. Ha pedig hiteles jelentés is kivántatik a

magánrendszer mellett, ime a Chery-Hilli bizottság 1837-ben azt jelenté, hogy «győzedelmesen megmutatják a lett dolgok, hogy egyetlen egy esetben sem mutathatni meg, miszerint az elkülönítés elmebetegséget okozott volna».

Ily értelemben nyilatkozott az orvosok gyűlése is Páduában. És ha hasonlítgatni akarnók az intézeteket e tekintetben egymással, az auburni rendszer melletti bruchsali fegyintézetben 80 rab közzül 5 megtébolyodott; Genfben ismét a hallgató-rendszer mellett Coinder szerint 1825-től 37-ig 15 őrültségi eset volt; 329 rab közt tehát 4½%; Moreau Kristóf pedig említ oly esetet is, hogy a hallgató-rendszer mellett megtébolyodottat a magánrendszer meggyógyította, azon magánrendszer, mely szerint épül Amerikában, Angliában s mondhatni majd az egész művelt világon a legtöbb új fogház; melyet a franczia törvényhozás most létesit; mely mellett nyilatkoztak mindazon bizottságok, melyek a kormányok által vizsgálat végett kiküldettek, s helyben látták; kik pedig ellene vannak, mint Lucas, Amerikában nem voltak. Úgyde az vettetett ellen: Rhode-Island status próbálta ezt, s miután ott szomorú eseteket idézett elő, a törvényhozás azzal felhagyott. Igaz, hogy e status 1843-iki januárban azt megszüntette, s igaz, hogy 1839-től 1842-ig 37 rab közzül 6 tébolyodott meg az ottani fogházban; azonban tudnunk kell, hogy e statusnak már helyzete sem kedvező; 110,000 lakosa közzül p. o. 1840-ben 200 tébolyodott volt, tehát ott minden 504 lakosra egy őrült esik, s még sincs tébolyodottak háza sem ott, sem a szomszéd Massachusetben. Ehez bővebb magyarázat nem kell, s csak azt említem még, hogy Rhode-Islandban a fogház 1838-ban épült, s bár a magánrendszer volt rendeltetése, de ennek csak nevét viselé, mert a foglyok benne összekevertettek, s oly kevéssé voltak elkülönítve, hogy egész összeesküvés történt a rabok közt, de még sétaudvaraik sincsenek ott a kamrácskáknak, melyeknek levegője is rossz, s mégis a tébolyodás első esete fennállása utáni 24-ik évben fordult elő. E példát a magánrendszer ellen felhozni mégis lehet-e? tessék megitélni.

Ezek igy lévén, úgy tartom, hogy a magánrendszer ellen máshelyütt felhozottak, nem elméletileg, de hiteles adatokkal eléggé megczáfolvák s nincs egyéb hátra, mint a mélt. Főrendeknek megüzenni, hogy kétségeik nem alaposak s ezt általánosságban csak kifejeztetni, a nélkül, hogy a két rendszer fölött bővebb vitába bocsátkoznánk; mert én bevégzett ténynek tekintem e kérdést a két Tábla között, mivel a magánrendszer elsőbbségét első üzenetükben világosan megismerik a mélt. Főrendek is.

Mi már a mintabörtön-kérdést illeti: nyiltan kimondom, hogy a kerületi, kivált fölösleges számú rabokkal ellátandó kerületi börtönök barátja nem vagyok. Ezek más helyeken sem mutatkoztak oly jó sikerben, mint várták, mert kevesebb számú rabokra a felvigyázás könnyebb, tehát az eredmény is biztosabb; fölösleges nagy szám mellett pedig majdnem lehetetlen, úgyhogy ha fel volnék hatalmazva a kerületi börtönök ellen nyilatkozni, semmit sem késném. De ezt nem tehetem. Ha tehát kerületi börtönöket kell kivánnom, kivánok a czélnak megfelelőket és így legfölebb 300 rabra építendőket. Ez eleinte — mint mondatott — kisérletül elég lenne, s ha hosszabb időre, mint 6 hónapra itélt rabok küldetnek azokba, nagyobb nem is kellene. S ily kerületi börtönt én most előlegesen négyet kivánnék, az ország négy politikai kerületeiben felállíttatni. Ezek után lenne idővel a többi kerületi börtön is építendő.

Ezek mellett azt óhajtom, hogy a törvényhatósági fogházak kijavítása törvényben parancsoltassék meg, a mód rájok bizatván; de úgy, hogy a hol új fogházak épitendők, azok egészen a magánrendszer elvei szerint központi felügyelés alatt épitendők és fenntartandók legyenek. Éppen azért az 1827-iki országos választmány munkájában foglalt elvek ideiglenes alkalmazását nem kivánnám törvényben kimondani, annál kevésbbé a törvényhatóságokat ily ideiglenes, haszontalan, sőt kártékony kötelességre kényszerítni. Igaz, hogy «rend és tisztaság» oly elvek, melyek nélkül börtönfegyelem nem állhat, de alkalmazása ez elveknek nézetem szerint szerencsétlen oly módon, mint ott javasoltatik. Egy pár szép szó még nem elég magában, hanem az egészet kell tekinteni, mi ott foglaltatik; s ez már többé egészen helytelen; miképp az istentagadó beszédében is előjöhetnek az «Isten és halhatatlanság» szavak s az egész beszéd mégis borzasztó marad.

Végre kijelentem azon meggyőződésemet is, hogy én a mélt. Főrendek által javaslott scala szükségét, sőt lehetőségét sem látom. Mert ha van különbség a magánfogház és régi rendszer közt, ami magában kétségtelen, van különbség még magok a régibb tömlöczök, s lesz az új tömlöczök közt is, mind az elrendezésre, mind a felügyelésre nézve, s ezek a bűntetést egyikben sulyosabbá tették és teszik, mint a másikban; sőt van egyedenként is különbség, p. o. a mely 24 pálczaütés egyet holttá verne, más fel sem venne ugyanannyit. S mégis kinek jutna eszébe, hogy a törvényhozás ily lehetetlen különbségeket tenni csak akarjon is. De meg szükségtelen is az, mint mondám, minthogy a büntetés minimuma nincs meghatározva,

és így a bírótól fog függni mindenesetre, bizonyos személyeket azon bizonyos tömlöczök szerint itélni el, amelyekben fogják kiállni büntetésüket. Azonban tagadni nem fogom, hogy más helyeken van példa az ily átmeneti időszak alatti scalákra, s ha a t. Rendek ezt szükségesnek találják, a magánrendszerű fogházakbani büntetés 1/2 részszel, ha pedig az előbbi testi büntetésnél maradnának, vagyis csak magát a tömlöczöztetés idejét értvén, felerészszel lehetne csökkenteni. Mindezek után nem tudnám előadásomat a tárgyhoz méltóbban befejezni, mintha a jeles Dietznek azon szavait felolvasom, melyekkel jeles munkáját befejezte.

Ezek azok, miket a mélt. Főrendeknek megiratni óhajtanék, s melyek igy következnek: ha már egyszer el van határozva, miszerint a büntető intézetekben nemcsak lehetőleg kikerültessék az, hogy a bűnös rosszabbá ne legyen s az intézetet a közbátorságra nézve veszélyesebb állapotban ne hagyja el, mint abba belépett; hanem, hogy a büntetés mint sikeres javító eszköz is használtassék s a börtönök javító fogházakká változtassanak: minek akkor beteges philantrópiai declamatiók üres félelmei miatt, melyek elég sokszor ismételtettek, de még soha be nem bizonyittattak, félszabályokhoz nyúlni, melyek sehol sem érnek semmit, s az egész eltökélletségű szabályokat, melyek hatályának elsőbbsége s ártalmatlansága gyakorlatilag bebizonyult, aggodalmasan félretenni? Legyen bátorságunk a czél mellett az eszközöket is akarni, vagy ha ezekkel, úgy amazzal is felhagyni.

A hol még várakozni lehet, ám várakozzanak; de ne vélje senki, hogy az ezen rendszerek fölötti vita oly hamar véget érjen. Aggodalmasság, tapasztalatlanság, jóakaró lágyszívűség e vetélkedést tán még évtizedek, sőt századok múlva sem engedik végső elhatározásra jönni, s a várakozó bizonyosság helyett mindig csak új kétséget és aggályt fog találni. A ki pedig várni nem akar, vagy nem várhat, nyúljon a dologhoz annak jelen állásában, s ez kétségtelenül a tökéletesen elkülönitő pensylvániai rendszer mellett van, mely mellett a legbiztosabb tapasztalások, a legügyesebb s legelfogulatlanabb szakértők véleményei határozottan nyilatkoznak. Használja ezt a tapasztalatok nyomán, és az óhajtott siker nem fog elmaradni.

Ezután *Szemere Bertalan kerületi jegyző* így szólt: Emlékeznek a t. Karok és Rendek, miképpen a magánrendszer e Tábla által vita nélkül fogadtatott el; mivel senki sem támadta meg, nem is védelmezte senki. Már a Főrendeknél nehányszor felszó-

laltak a hallgató-rendszernek pártolására; azonban első ízben a theoria ismert mezején a közönség által ismert fegyverekkel s a magánrendszer védőinek részéről diadalmasan folyt a küzdés; ellenben a második vitázat alkalmával, mint a naplóból és hirlapokból látjuk, e kérdés az élet mezejére, azaz a büntetti statistikáéra viteték át, a magánrendszer elvei ott számokkal támadtattak meg. Ez a közvélemény megtévesztésére veszedelmesebb eszköz az elvek vitáinál, mert az elvek mindenki értelmének bírálata alá esnek, de a számokat vagy el kell hinni, vagy el kell vetni. S hogy higyjen el a közönség oly adatokat, melyeknek forrásait nem ismeri? Azonban viszont, hogy vesse vissza az adatokat, ha azok jeles férfiú által soroltatnak elő, s a közönségnek ellenkező adatai nincsenek? Hozzájárul még, hogy a mathesis maga a csalhatatlanság, a bizonyosság tudománya lévén, az emberi elme e tulajdont hajlandó átvinni minden számra. Pedig tudjuk, miképpen a szám is csak vak eszköz, melylyel lehet ugyan nagy igazságokat kifejezni, de lehet csalni és csalódni is; lehet tévedni, s téveszteni is; lehet ámítani s ámíttatni is.

Épp azért tehát, mivel azon beszédben, melyet a hirlapok is egész terjedelmében közlének, az élet a magánrendszer ellen iszonyúan van felállítva, mivel az abban idézett számok itt és a megyékben is nagy benyomást tettek, vagy legalább tehetnek; mivel a magánrendszer védelmére eddig a Főrendeknél kevés, nálunk éppen semmisem mondatott; és főképp mivel ezen adatok, ha a főrendi válaszban nem idézvék is, de általuk a kisérleti börtön melletti megmaradásra alapul vétettek: kötelességemnek ismerem az ügy miatt, s annyival inkább, mert az a Karoknak és Rendeknek, sőt már az országgyűlésnek is határozatává vált, ha nem szólani is egészen kimerítőleg, de nem is hallgatni egészen; s ellenkező adatokat hozván föl kimutatni, hogy midőn azon adatokra építettek a Főrendek, felette egyoldalú és csak elsorolt, de be nem bizonyított adatokra építettek, melyeket ha a Főrendek igazaknak hisznek, nem azt kelle belőlök következtetniök, hogy kisértsék meg a magánrendszert, hanem hogy vessék el örökre. S lehetne-e amaz adatok ellenében hallgatni? Hiszen ha az áll, mint ott állíttatik, hogy a magánrendszernél minden két rabból egy beteg, úgy maradjunk a mostani rendszer mellett; ez az egészségnek bizonyosan kedvezőbb. Ha az áll, hogy minden 16 rab közzül egy megőrül, hogy minden százból 16 rab meghal, úgy miért nem hoztuk be inkább a kinzást, miért töröltük el a halálbüntetést? Ha az áll, hogy a

magánrendszernél 100-ból 31 esik vissza, míg például Franciaországban az ó-rendszer mellett 100-ból csak 17 visszaeső van: úgy ne vesztegessünk a javítórendszerre sem időt, sem milliókat; de ne a hallgatórendszerre sem, mert ennél maga a genfi igazgató 1837-iki jelentése szerint is 100-ból néha 33, néha 14—16 visszaeső levén, az eredmény igen egy; mert a 16 és a franczia 17 közti különbséget száz apró körülményeknek tulajdoníthatni.

Nehéz ugyan igen hosszasnak nem lennem, de igen hosszas még sem leszek. Először jellemezni fogom azon forrásokat, honnét amaz ijesztő adatok merítvék. Másodszor ezen adatok egyenkénti megczáfolása hosszas és még inkább unalmas levén, ellentétül kedvező adatokat hozok föl a magánrendszer mellett. Harmadszor az okoskodások némely gyöngéire s cseleire fogom a t. Karokat és Rendeket figyelmeztetni.

Először tehát mi a forrásokat illeti azon adatok csaknem egészen a «Revue de deux Mondes» folyóirat egy czikkéből merítvék, melyet Leon Fancher irt, ki, jól megjegyezzük, Lucassal együtt Franciaországban a hallgatórendszernek nem legbuzgóbb, mint inkább legdühösebb védője. És ő honnan merítette? Ő pedig — a mint hivatkozásai bizonyítják — északamerikai adatait merítette a bostoni fogháztársaság folyóiratából, melyet a hallgatórendszer barátai nem egyedül azért, de főleg azért is adnak ki, hogy a hallgatórendszer mellett s a magánrendszer ellen fölizgassák a közvéleményt; helvetiai adatait merítette genfi irókból, kik az auburni vagy általuk genfinek nevezett és igy annál inkább kedvelt rendszernek oly dühös propagandistái, hogy én, ki ott vizsgálni nem vitázni akartam, Genfen átutazván, nem láttam tanácsosnak kijelenteni, hogy a magánrendszer barátja vagyok; angol adatait végre merítette a Times hirlapból, mely a magánrendszer elleneinek hatalmas organuma Angliában.

Tehát látni való, miképp ezen adatok a pártok csatornáján folytak ki Északamerikából, Helvétiából, Angliából, Leon Fancher czikkébe; s kétséget nem szenved, hogy ő ismét ezen adatokból nem maga ellen, de maga mellett csinált belőlök fegyvert. S vajjon nincs-e okunk ez adatok hitelességén kételkedni, midőn e két rendszer védői közt oly dühvel foly a vita, hogy Amerikában a felek hamis adattáblák közlésével vádolják egymást? midőn a Journal des Debats most múlt áprilisban a fogházrendszer fölötti vita alkalmával a kamarákban azt mondja, miképpen ideje volt e kérdésben a törvényhozásnak már végezni; mert a pártok küzdése oly szenvedélyes lőn,

hogy a világos számoknak sem hisznek, hogy ugyanazon büntetti statistikából hazudtolják meg egymást? midőn Angliában, ha rab meghal, az ellenfél a Coronellel vizsgálatot tartat a halál oka fölött, s ha két felügyelő azt találja mondani, a többi valamennyitől eltérőleg, hogy a rab a magány miatt halt meg, a Times tüstént hetedhét országra kürtöli? Hiszen hamisítani nem is kell, csak elhallgatni vagy elfelejteni némely adatokat, s a közönség egészen új eredményt lát. P. o. azon igen érdemes főrendi tag, kinek beszédére vonatkozva szólok, jelenleg igen híven előszámlálta Leon Fancher czikkéből a lausannei fogház magánrendszerű osztályában előfordult őrülési eseteket, s nemde szépen meghatólag állította ezen számok végére ama kérdést: «vajjon szabad-e a philantropia szine alatt menteget-nünk oly valamit, mely mellett embertársaink megőrülnek»? De ha ugyanazon igen érdemes tag Leon Fancher ugyanazon czikkéből, és talán lapjáról és szinte a lausannei fogházról azt is elmondotta volna, hogy annak hallgatórendszerű osztályában levő 458 férfirab közzül 12, és 122 nőrab közzül 4 tébolyodott meg; vajjon ha ezt nem hallgatta volna el, ki eféle elhallgatás nélkül is lehet a hallgatórendszer védője, hanem szinte elősorolta volna, ama kérdés fogott volna-e ezek után oly szépen s meghatólag állani, és a helyett, hogy most a magánrendszer ellen mondott itéletet, akkor nem kellett volna-e itéletet mondani a hallgatórendszer ellen is? avagy pedig ez itélet előtt nem kellett volna-e — és ez leendett a legjobb — nemcsak megnézni a számokat, hanem azok forrását szoros vizsgálat alá vennie? Egyébiránt meg vagyok győződve, miként az igen tisztelt tag ezeket csak azért nem sorolta elő, mert száraz adatokkal könnyű unalmassá válnunk, s hogy én azzá ne legyek, sietek átmenni a második pontra.

A betegséget illetőleg Singsingben 1828-tól 1833-ig mintegy 1306 rab közzül 3741 kórházi eset adá elő magát. Baltimoreban 1831-től 1833-ig 430 rab 933-szor volt beteg: ezekben a hallgatórendszer uralkodik. Ellenben Glasgowban 1835-ben 339 rabból csak 20 betegség fordult elő. Philadelphiában 1837-től 1842-ig jó egészségben vétetett fel s eresztették el 421 rab; rosz állapotban vétetett föl s eresztették el 127; jobb egészségben eresztetett el, mint fölvétetett 264; rosszabb állapotban eresztetett el, mint fölvétetett 69; úgy hogy e szerint a fogház betegséget fogadott magába és egészséget adott érte. Francziaországban a Roquette fogházban, míg benne a hallgatórendszer élt, 100 ból 11 volt beteg; mióta bele a magánrendszer hozatott, 100-ból csak $7^{77}/_{100}$ beteg van; mindezekben pedig a

magánrendszer uralkodik. S kérdem én, mivel e számok a magánrendszerre kedvezőbbek, azt következtessem-e belőlök, hogy a hallgatórendszer az egészségnek veszélyes? Mielőtt felelnék rá, nézzük a halandóságot. Singsingben 1828-tól 1836-ig 2192 rab közzül meghalt 196, azaz 100-ból $8^1/_2$. Auburnban 1822-től 1834-ig 2217 rab közzül 126. Ellenben Glasgowban 1835-ben 339 rabból csak 2 halt meg, s ha több éveket összeveszünk is, évenkint százból kettőnél kevesebb hal meg. Philadelphiában 1830-tól 1836-ig 1121 rab közzül csak 34, 1837-től 1842-ig 1947 rab közzül csak 93 halt meg, az utóbbi időszakban tehát 100-ból $4^{77}/_{100}$. Sőt ha a fehéreket a színes rabok-tól, kiknél a halandóság nagyobb, különválasztjuk, a fehérekre 100-tól $2^{50}/_{100}$ halál esik, vagy más számok szerint a philadelphiai fogházban, összevéve az 1829—1835-ki időszakot minden 26 rabból egy halt meg, pedig 1822—1835-ig minden 18-ból egy; Singsingben 1828-tól 1834-ig minden 8-ból egy. S kérdem ismét: vajjon azért, mivel ez összeállításban a számok a magánrendszerre sokkal kedvezőbbek, következtethetem-e belőlök én is, hogy a hallgatórendszer öldöklő s gyilkoló fenyíték?

Midőn felelnék erre is, nézzük meg az őrülés vádjait. Igaz, a philadelphiai fogházban fordultak elő őrülésnek esetei; de ha e rosz nem általában minden elzárás, hanem csak a magánrendszer lényegében volna, hogy van az, hogy a glasgowi fogházban szinte a magánrendszer uralkodik, s 1838-ig az az 25 év folytában 2000 rab közzül egy sem tébolyodott meg? S nem vallja-e meg Leon Fancher maga, hogy Lausannéban a hallgatórendszer mellett 122 nőrab közzül négy őrült meg? Tagadhatni-e, hogy Genfben szinte a hallgatórendszer mellett több évek folytában 329 rab közzül 15 zavarodott meg? S mult april 18-ikai követ-kamarai ülésben a franczia belügyminiszter hivatalosan nem állítá-e, hogy a vannesi tömlöczben az órendszer mellett 293 rab közzül 31 őrülési, Fontevraultban 483 rab közzül 46 eset adta elő magát? Ha tehát látjuk, miképpen őrülési esetek nemcsak a magánrendszernél, de a hallgató, sőt az órendszernél is mutatkoznak és ennél is néha nagy mértékben; s annyival inkább, ha látjuk, hogy vannak magánrendszerű fogházak, melyekben a tébolyodásnak soha még csak szele sem jelentkezett: ugyan őszinteség volt-e csak a magánrendszernél mutatkozott őrülési eseteket hordani fel? s azt kérdem: vajjon szabad-e philantropia színe alatt mentegetnünk oly valamit, mely mellett embertársaink megőrülnek? És kérdem én, mivel ez adatokból az világlik ki, hogy három rendszer mellett mutatkoztak az őrülés példái, ezekből követ-

keztethetem-e, hogy e rendszerek nem mint elzárás, hanem mint rendszerek kisebb-nagyobb mértékben a tébolyodásnak szülő okai? Éppen nem, mert e számokban én csak az eredményt látom, de még nem az okot, mely gyakran mélyen, vagy oldalt rejtik; s hogy e tüneménynek okai egyenesen a rendszerek nem lehetnek, már csak onnét is gondolható, mert e rendszerek egymástól sokkal inkább különböznek, semhogy hasonló eredményeik lehessen.

De megengedvén, hogy a magánrendszernél a betegek, a halottak és őrültek száma magasabban áll, vajjon bizonyos-e, hogy ennek oka szükségképpen a rendszer elvében van, vajjon ha közelebb s minden oldalról megtekintjük a tárgyat, nem találunk-e körülményeket, mik oly természetesen és valóságosan megoldják a rettenetesnek látszó különbséget? Sőt igen is sokat találunk. Vegyük például az északamerikai fogházakat. Mellőzvén, hogy Philadelphia inkább déli és így egészségtelenebb, Singsing és Auburn inkább északi és így egészségesebb fekvésű hely, csak azt említem meg, hogy Singsing, Auburn, Charlestown és Vethersfield hallgatórendszerű fogházakban 1837-ben 2000 rab közzül csak 200 színes volt; Philadelphiában pedig 386 közzül 154, s ennek megnyitása óta 1622 rab közzül csak fehér volt 1031, színes 591. Már az utóbbiak közt sok okoknál fogva a halandóság annyival nagyobb, hogy míg 1830-tól 1836-ig a fehérek közzül 100-ból $2^{50}/_{100}$, a színesek közzül $8^{11}/_{100}$, 1837-től 1841-ig amazok közzül $2^{10}/_{100}$, ezek közzül 9 halt meg. Vajjon e körülmény maga nem elég-e ezen ellenvetések legnagyobb részét eloszlatni? Hát ha még hozzáadjuk, hogy amaz érdemes főrendi tag által idézett Eastern Penitentiari 11-ik reportjában azért számosabb a betegség és halál, mert himlő s ragály uralkodott a fogházban! De ezt a rendszer ellenei puszta rövidség okáért nem szokták utána tenni, éppen úgy, mintha valamely kórházban, valamely jeles orvosnak híre ellen azt vetnék, hogy sűrűen halnak; de elhallgatják, hogy benne kórvész dúlt. Ha még hozzáadjuk, hogy az amerikai hallgatórendszerű fogházakban inkább titkolóznak az eredeti adatokkal idegenek előtt; ha hozzáadjuk, hogy a betegeket s mint Connecticutban maga az orvos vallja, 10 tébolyodottat is az egészségesekkel együtt dologra szorítván, ezek a betegek a tébolyodottak lajstromában nem jelennek meg; továbbá ha hozzáadjuk, hogy a kegyelmezés esetei kivált a betegekre és őrültekre nézve a hallgatórendszernél sűrűbbek levén, mert p. o. Singsingben 2192 rab közzül 373, míg Philadelphiában 697 közzül csak 34 nyert kegyelmet, mindezek s több efélék okozzák azt, hogy a két rendszer statistikai táblái közt néha oly nagy különbségek látszanak, melyek

ha a távolban «notos» annyival inkább «ignotos fallunt», rajta teljességgel nem lehet csudálkozni.

Az őrültséget illetőleg csak röviden érintem meg azt, hogy Észak-Amerikában a tébolyodás esetei az életben is gyakrabbak lévén mint nálunk, természetes, ha azon arány a fogházakban is megmarad; hogy e szerencsétlenségnek leginkább a színes rabok kitévék; hogy ennek főszerző oka azon titkos önfertőzési bűn, melyre alkalmat valamennyi rendszernél találni; hogy vannak rabok, kik kegyelmi reményben hónapokon keresztül őrültséget színlelnek; hogy őrültek háza nem lévén, az őrülten bűnt elkövetők is a fogházba záratnak.

Ezeken kívül még azt jegyzem meg, hogy midőn azt olvassuk, miképp ennyi és ennyi rab megőrült, korántsem képzelhetjük őket örökre megtébolyodottaknak, mert azok rendszerint 2—32 nap alatt kigyógyulnak, a mint hogy p. o. 1837-ben 14, 1840-ben 21 mondatott zavarodottnak, s négyen kívül mind kigyógyult, úgyhogy ezt inkább csak a lélek mulékony paroxismusának mondhatni. Megjegyzem továbbá, hogy ezen esetek száma a rendszer fejlődésével évenként kevesedik, mint Tellkampf állítja, ki 1838-tól 1843-ig folyton vizsgálódik az északamerikai fogházakban. S azt teszem mindezekhez, hogy Párisban a leghíresebb orvosok, s az orvosok akadémiája hivatalos felszólítására 1839 óta már kétszer adtak véleményt az őrület veszélyére nézve s a magánrendszer mellett mindkétszer kedvezőben nyilatkoztak. S a mit az igen érdemes főrendi tag Coleman trentoni orvossal mondott, az nem volna való? Sőt igen; ugyanazon szavakat Tellkampf is idézi, kinek munkája az északamerikai fogházakról ez évben jelent meg; ő is megvallja, hogy a rabok Trentonban nagyon egészségtelenek, hanem azt teszi utána, mit az érdemes főrendi tag alkalmasint ismét rövidség okáért hallgatott el, miképpen e rosznak oka nem a magánrendszerben, hanem a tökéletlen építésben s egyéb lényeges helybeli hiányokban fekszik.

A Pontovilli fogházbeli példákra röviden csak azt jegyzem meg, miképpen hitelesen azokat tudni még nem lehet, miután bizonyos tudomásom van róla, hogy a tudósítás azon fogházról még márcziusban nyomtatás alatt volt. Egyébiránt a Times, a magánrendszernek e haragos ellene, 503 rab közzül csak 2 őrülési halálesetet mond: igen de Montpellierben, mit a hallgatórendszer baráti Francziaországban mint példányt emlegetnek, 483 rab közzül 19 őrülési eset van.

De nézzük a visszaesők számát, vajjon az oly iszonyú-e a magánrendszernél a többi rendszerekhez képpest, mint amaz érdemes főrendi tagtól állíttatik? Philadelphiában 278 kiszabadult rab közzül

15 esett vissza, az az 100-ból $5^{50}/_{100}$. A franczia kormány 1837. kiküldöttei azt mondják, hogy az északamerikai fogházakat látogatván, mindenütt találtak rabokat, kik egyik vagy másik fogházban már voltak, de olyan rabot, a ki a philadelphiai fogházban ült volna, csak egyetlen egyet találtak Baltimorében. Ellenben tekintsük a hallgatórendszerű fogházakat. Charlestownban 800 kiszabadult rab közzül 68 visszaeső volt, azaz 100-tól $8^{50}/_{100}$, Vetherfielden 387 közzül 32, azaz 100-tól 9, Auburnban 1628 közzül 110, azaz 100-tól $6^{75}/_{100}$, Singsingben a visszaesők száma 100-tól 7, Genfben 1833-ban 100-tól 33, ha pedig 11 évet összefoglalunk, 100-tól $16^{50}/_{100}$. Tekintsük végre az órendszert, és éppen Francziaországban, honnét amaz érdemes szónok vette a példát és látni fogjuk, hogy ha 1841-ben 100-tól 17 volt volna is a visszaesés, ez a belminister mindennapi saját vallomása szerint a követ-kamrában, 1843-ban 100-tól 42-re emelkedett. Ha én is a tisztelt szónok azon elvét tartanám, t. i. hogy a rendszer jótékony hatását csak a bűntettek kevesedése és a visszaesések ritkasága mutathatja meg, vajjon e számarányok szerint nem kellene-e a hallgatórendszert elkárhoztatnom. De én ezt nem cselekszem, mert azt hiszem, hogy pusztán a visszaélések számából a rendszer sikerére következést húzni igazságosan nem lehet, mert azt hiszem, hogy ha az eféle számokkal nemcsak vakítani, de bizonyítani is akarunk, még ezekhez sok körülmények előadása kivántatnék, miután e számok a bűnök sokaságának csak mutatói; de nem mutatói az okoknak, melyek rendszeren kívül, s a rendszertől függetlenül szülék a bűnöket, s ha valahol nehéz a visszaéléseket meghatározni, Angliában s kivált Észak-Amerikában nehéz, hol útlevél nincs, hol rendőri szoros felügyelet nincs, hol az emberek mint a vándormadarak, egy tájékról más tájékra, egy statusból más statusba szabadon költözködnek. Julius, ki nagy szorgalommal gyűjté össze a statistikai eféle táblákat, maga megvallja ezek hitelének gyönge alapját; csak Philadelphiáért kezeskedik, miszerint itt 35-ből 1 visszaeső van és a hallgatórendszerű Bostoniért, miszerint 5-ből van egy visszaeső.

S itt vége van a megtámadásnak? Még korántsincs. Megvallom a t. Karoknak és Rendeknek, hogy habár a magánrendszert erősen láttam is megtámadva, hittem mégis, miképp annak egy vagy más erős oldala el fog ismertetni; hittem, hogy legalább el fog ismertetni, miképpen a fegyelem fenntartása ennél könnyebb, mint a hallgatórendszernél, már csak azért is, mivel a hallgatórendszernél természetesen többnek kell lenni a büntetésnek, mert több az alkalom szabályt szegni, a magánrendszernél pedig kevesebbnek kell lenni,

mert a magányban úgyszólván nincs a rendbontásra alkalom. De az igen tisztelt főrendi tag, ki irtóháborút kezdett a magánrendszer ellen, minden tulajdont megtagadott tőle, mit én a hallgatórendszertől teljességgel nem tagadok meg. Igaz-e tehát, hogy Glasgowban a rabokat megverték? Igen, de csak a gyermekeket. De nézzük a hallgatórendszerű Coldbachfieldsi fogházat; ott 1836-ban 900 rab fegyelembontás miatt 6794-szer büntettetett, 1837-ben 13812-szer, 1838-ban pedig 18949-szer. Vajjon nem borzasztó-e ezt csak kimondani is? És ez parlamenti hiteles adat. Amely rendszernél ilyenek történnek a fegyelem fenntartásának könnyebbségére nézve, azt lehet-e a magánrendszerhez hasonlítani? És még azt mondom hozzá, hogy ama 900 rab közzül 218 rab mint felügyelő alkalmaztatott a többiek fölött, azaz ez által kivétetének azon büntetés alól, mit nekik szenvedniök kellett volna. E jelenettel más fogházakban is találkozhatunk. Francziaországban 1842-ben egy középponti fogházban 1200 rab 10000 rendbeli, más fogházban 300 rab 6000 rendbeli büntetéssel fenyíttetett, pusztán csak a hallgatás megtörése miatt. A Vestminster Bridevellben 1838-ban 438 rab 7087-szer büntettetett és figyelmet kérek, ebből 725-en rendbeli büntetéssel a még csak vádlottak súlytattak. Azt hiszem, ehez nem kell bővebb magyarázat!

Nem mellőzöm el ama «iron gang» nevű kínzószert sem, bár azt mondani, hogy az megszüntetett, és még is megemlíteni a magánrendszer ellen olyan mintha mostani biráinknak szemére a régi torturát vetnék. Különös! A franczia követkamarának múlt ápril 18. ülésében a hallgatórendszer egy embere, éppen az ellenvetéssel vívta a magánrendszert. Tocqueville azonban szót kére, s azt mondá, miképpen az, mintegy 10 év előtt, tehát körülbelől az ó-rendszertől a magánrendszerre történt átmenetel alkalmával használtatott, de hogy e miatt valaki meghalt volna, a 12 kiküldött vizsgáló biztosok közzül 11 tagadta, csak egy állítá s hirdeté. És ez az egy talán szükségesnek találta e szert a rend fenntartására? Korántsem, sőt éppen mivel a magánrendszert jónak, s a nélkül is alkalmazhatónak vélte, azért hirdette el bosszúságában, s ime most fegyvert csinálnak abból, mi a fogházigazgató kegyetlenségét bizonyíthatja, de azt nem, hogy reá szükség volt, mivel rövid ideig s 10 év előtt alkalmaztatott.

A mi a költségből vett erősséget illeti: én alig hiszem, hogy a hallgatórendszerű fogház fölépítése kevesebbe kerüljön a magánrendszerűnél, számításba vévén azt, hogy ha ennél a kamarák valamivel nagyobbak is, ellenben nem kell dologház, sem kórház, kevesebb felügyelőre van szükség s a fogságidők rövidebbek lehetnek.

Avagy a rabok tartása gazdaságosabb, mivel a közmunka jövedelmezőbb a külön munkánál? Igaz, hogy Észak-Amerikában a hallgatórendszer igazgatói minden igyekezetöket a jövedelmeztetésre fordítják, mert tisztán ez az, mi e rendszert a közvélemény előtt kedvessé tette, s teszi folyton; de vajjon nem látjuk-e, hogy a glasgowi magánrendszerű fogház rabjai 25060 p. frt összes kiadásból 18860 forintot kerestek meg? Vajjon a fogházat gyárnak tekintjük-e, melynél haszonra számolunk, vajjon ha a büntetés kellékeit a haszonnak alá rendelné az álladalom, nem azon hibába esnék-e, mintha az iskolát nem azért építené, hogy benne gyermekek oktattassanak, mintha az egyházat nem azért alapítaná, hogy benne megszentelődjenek az emberek, hanem hogy jövedelmet hajtsanak?

Izenetünkben egy helyütt azt mondjuk, miképp e rendszer a lélek törvényein alapszik, melyek az országok határai s a népek nevei szerint nem változnak; azonban utána említjük e törvényeknek kisebb-nagyobb módosításaikat is. De ez utóbbit, mi a tételnek kiegészítő része, elhallgatja az igen tisztelt szónok, s az elsőt czáfolja. És mivel? Azzal, hogy Philadelphiában a fehér raboknál a halálozás 100-tól $2^{85}/_{100}$-ra, a szineseknél pedig $7—11^{80}/_{100}$-ra megy. Igaz; hisz én e különbséget már megemlítém magam, és ez mégsem bizonyít elvünk ellen semmit, mert a szinesek között nem csak a fogházban, de az életben is nagyobb lévén a halandóság s a fehérekéhez így állván, mint 5 a 2-höz, természetes, hogy ez az arány a rabokra nézve sem változik. Ime ez egyszerű tény semmivé teszi az egész ellenvetést.

Izenetünkben azt is állítjuk, miképp nincs törvényhozás, mely a magánrendszert egyszer elfogadván, tapasztalt czélszerűtlensége miatt azt elvetette volna s ez állításának ellenében Rhode Island említtetik. De én azt kérdem: nem módosítás neveztetik-e elvetésnek? Avagy mindaddig, míg az elkülönzés folytonos, habár a szabadbani séta, s eféle megengedtetik is, van-e eltérés a magánrendszer elvétől? S hol van az megirva, hogy Rhode Island a hallgatórendszerre átment volna? Az északamerikai fogházakról legújabb munka a Tellkampf, amerikai oktatóé, mely 1843-ban iratott s 1844-ben jelent meg, és ő a Rhode Islandi fogházat a magánrendszerűek közzé sorozza. Ha ez nem új adat, ha ő nem ismeri a fogházat, ki a helyszinén volt, vajjon ki adhat újabb adatot s kinek higyjünk?

Nem tagadom, hogy egész Amerikában hallgatórendszerű fogház több van, t. i. 17, magánrendszerű kevesebb, csak 9, de azon kívül, hogy a sokaság még nem criteriona a jobbnak, megjegyzem,

miképp ismert dolog, hogy a hallgatórendszert jövedelmes volta miatt ragadta föl ott a közvélemény, miképp a hallgatórendszer már 1822-ben csaknem bevégzett rendszernek tekintethetett, ellenben a magánrendszerű első minta-fogház csak 1829-ben nyittatott meg. S kérdem én, vajjon nincs-e fontosság azon körülményben, hogy 1833-ik év óta, midőn már a magánrendszer sikere is látható lőn, hallgatórendszerű fogház Amerikában csak 3, magánrendszerű pedig kétszer annyi, azaz 6 építtetett? Vajjon nem fekszik-e abban nagy erősség, hogy az amerikai hallgatórendszerű legnevezetesebb fogházak igazgatói magok, egyet kivéve, mind a magánrendszer mellett nyilatkoztak s ezeken felül nem csak mindnyájan azon írók, s biztosok, kik Amerikában e czélból utaztak, de csaknem mindnyájan azok is, kik gyakorlat emberei, t. i. a nagybritánniai, a franczia, a belga fogházak főfelügyelői is? S nem tény-e az is, hogy a franczia megyék tanácsai véleményadásra felszólíttatván, a hallgatórendszer mellett 15, a magánrendszer mellett pedig 55 nyilatkozott? És végre nem megnyugtató-e ránk nézve annak tudása, hogy kivülöttünk az angol, a franczia, a belga, hollandi s a porosz törvényhozások is fogházaikat a magánrendszer alapján határozták fölépíteni?

És most már e fölvilágosítások, ez összeállítások, ez ellenadatok után, melyeket nem folyóiratból, hanem jobbadán hivatalos hitelességű táblákból meríték, lehetünk-e bizodalommal a már említett igen érdemes szónok adatai iránt? Elhihetjük-e, a mit bebizonyítani fennhangon igért, t. i. «hogy a magánrendszer a bűntettek számát sehol nem kevesbíti, hogy mellette a visszaélések oly számosak, és hogy azt a rabokra hosszabb ideig alkalmaztatván, azokat mind testi, mind lelki tekintetben több s nagyobb veszélyeknek teszi ki, mint a mostani rendszer is». Látni való mindezekből, miképp az egész erő s minden adat a magánrendszer összetiprására volt irányozva. De az általam elősorolt ellenadatok után vajjon a magánrendszer nevében nem kérdhetjük-e bátran a fegyverektől, melyekkel az megtámadtatott: «oh koporsó, hol van a te diadalmad! oh halál, hová lőn a te fulánkod!?»

Miután ezek szerint mind a források gyanús voltát kimutattam, mind pedig elég bőven felhordék részint merőben ellenkező adatokat, részint felvilágosító körülményeket; még utoljára, azaz 3-szor az okoskodások csak némi szökelléseit, egy pár gyöngéit jegyzem ki. Az igen érdemes szónok, úgy látszik, a mi izenetünkben kimondott elvvel ellenkezőleg a rendszernek hatását más-más országokban különbözőnek állítja, pusztán azért, mert más a föld, más az éghajlat, más a nép. De hát ezen elv szerint, hogy a két rendszer igazságosan össze-

hasonlíttathassék, nem kellett volna-e az eredményeket ugyanazon országból s népből választani? Azonban ő p. o. a visszaesésre nézve azon számokat, melyek a magánrendszer ellen bizonyítanak, Észak-Amerikából a népek, nyelvek e Babilónjából, a mozgalomnak ama világából meríti; a melyek pedig a hallgatórendszer mellett szólnak azokat a kis és csendes Lausanne köztársaságocskából idézi. Avagy erre az a válasz, hogy a Lausannéban is van magánrendszerű osztály; hogy ez is megemlíttetett; s hogy itt is nagyobb a visszaesők száma? Igen, de éppen ebben rejtezik egy másik okoskodási csel; mert kik záratnak el Lausannéban magánrendszer szerint? Azok, kik már a hallgatórendszer szerint egyszer el valának zárva, de foganata nem lévén, újra bűnt követtek el. S nem mutatja-e a tapasztalás, hogy a ki egyszer visszaesett, az mélyebben megromlott ember? S legalább nem kétszer oly nagy sikert követel-e ő a magánrendszertől, midőn azok visszaesésére nézve egyenlő arányt kíván, kik a magánrendszerű osztályba akkor jutottak, mikor már a hallgatórendszer rajtok nem javított? És vajjon a magánrendszer ilyen visszaesései nem számítandók-e egyszersmind a hallgatórendszer visszaesőihez? Mert hiszen ez sem javította meg őket, ellenben a kik harmadszor nem estek vissza, t. i. miután a magánrendszert is kiállották, azokat nem kell-e úgy tekinteni, mint a kiken a hallgatórendszernek nem volt, de a magánrendszernek volt foganata?

Még azt is megvallom, hogy ámbár miután a Főrendeknél azt hallottam, miképpen a psychologia törvényei az éghajlat befolyásának épp úgy kitétetvék, mint a növény, mely Pétervárnál egészen más színű, illatú, mint Nápoly mezőin, én azóta sok csodát lehetőnek tartok, mindazáltal még sem tudom megmagyarázni magamnak azon állított, s adatokkal bizonyítgatott tüneményt, hogy a magánrendszernél ugyan minden második rab beteg, rakásra halnak, egymás után őrülnek, irtózatos kíntól gyötretnek és mégis míg az enyhébb hallgatórendszernél 100-ból 13 visszaeső, a magánrendszernél 100-ból 66 visszaeső van. Mondom, én ez okoskodást nem tudom érteni, én e tüneményt nem tudom megfejteni.

Egyebet mellőzvén, még csak egy okoskodását említem meg az igen tisztelt szónoknak, miszerint azt állítja, hogy Lausannéban 1834-től 1841-ig csak a visszaesőkre alkalmaztatván a magánrendszer, ez idő alatt 31 őrülési eset adá elő magát, utóbb ismét azt, hogy e tapasztalások folytán a status-tanács legujabban elhatározta a magánrendszert csak a visszaesőkre alkalmazni. Tehát e szerint az előbbi határozatot erősíti meg, mert addig is csak a visszaesőkre

alkalmaztaték? Ha igen, pedig ez okoskodásban ez van kimondva, úgy én ez okoskodás czélját nem értem.

És ezzel a büntetési statistika mezejéről lelépek, melyen a számok összegyűjtése adhat gyönyört és tanuságot, de azoknak előadása, mint én tapasztalom, fárasztó és meghallgatása, mint a Karok és Rendek tapasztalják, kissé unalmas. Azonban lehetetlen volt e tért elkerülnöm, nem azért, mivel ama beszédben, melyre különösebben vonatkoztam, sok hibás állítás foglaltatik, nem is csupán azért, mivel hirlapok utján ama beszéd elterjedvén, a közvéleményt megtévesztheti, mert ennek meggátlására e terembeli czáfolatnál hatalmasabb eszköz a sajtó útja, hanem mivel ama beszéd, azon alap, melyen a Főrendek jelen izenetének első része egészen épült s ezen izenetben nincsenek számok, de a bennfoglalt állítások mind olyanok, melyek egyenesen azon adatokból, mint tényekből következnek, miután az állításokat megdönteni nem lehet, hacsak alapjok meg nem döntetik, miután ezen alapok az üzenetben magában nem jelennek meg, hanem azon kívül állítvák fel, miután válaszüzenetükben számok felhordásába mi nem ereszkedhetünk, hacsak a vitát a részletek végtelen terére nem akarjuk átvinni: természetes, hogy egyrészről véleményünk helyességét ki kellvén mutatnunk, másrészről pedig a Főrendek véleményét megtámadván, miután annak alapját az üzenetben nem találtuk, azt fel kellene keresnünk a naplóban s azon beszédben, ott, hol az valósággal van. És azt hiszem, azon adatok, melyeket elősorolni szerencsém volt, alkalmasint megnyugtathatják a magánrendszer védőit; mindenesetre pedig meggyőzhetik őket arról, hogy ama főrendi tag által felhordott adatok nem egészen hitelesek, s összeállításaik nem igazságosak.

Azonban a Főrendek mit írnak azon adatokról? Azt, hogy azok kétségtelenné teszik, miképpen, «a magánrendszernek alkalmazása a különböző fajú, színű, szokású és miveltségű népeknél különböző eredményeket idéz elő». De hol? Az én adataim ellenben azt bizonyítják, hogy ennek eredménye, ha a jövedelmezésre nézve nem is, de a büntetés foganatjára nézve mindenütt jobb a hallgató- s az ő-rendszer eredményeinél. Azt írják, hogy azok kétségtelenné teszik, miképpen «a magánrendszer néhol sikeretlennek s czélszerűtlennek találtatott». De hol? Én pedig ismét állítom, hogy mely álladalom a magánrendszer elvét egyszer elfogadta, azt még sehol és soha nem vetette el.

Azt irják továbbá a Főrendek, hogy azon adatok kétségtelenné teszik, miképpen betegség, halandóság, őrültség oly arányban mutat-

kozik, a magán elzárás mellett, hogy azt kegyetlenség nélkül alkalmazni nem is lehetne. Ellenben az általam közlött adatok mindenütt kedvezőbben szólanak a magánrendszer hatánya mellett. Tehát ha ilyen adatok azok, melyek a Főrendek állításait kétségtelenné teszik, valóban különös téren találjuk mi itt a Főrendek többségét. Tudniillik a kisebbség fölkel s előtte adatokkal bizonyítja, hogy a magánrendszer a bűntettek számát sehol sem kevesíti; hogy egyszóval az a rabokat mind testi, mind lelki tekintetben nagyobb veszélynek teszi ki, mint bármely más rendszer. S mit kellett volna ez esetben tenni a többségnek? Vagy nem hinni el az adatokat és megtartani a magánrendszert vagy elhinni. A mint látjuk az üzenetből, egyiket sem tette. Az adatokat is elhitte s a magánrendszert is megtartotta; azaz a kisebbség így okoskodott: ime ez adatoknál fogva kárhozatos a magánrendszer, tehát ne fogadtassék el. És ez helyes. A többség pedig így: ime azon adatok szerint kárhozatos a magánrendszer, tehát azért előbb minta-börtönt építsünk. A jelen üzenetnek rövid, de minden esetre csudálatos syllogismusa ez.

Ezeken kívül annak további czáfolatába, hogy a Főrendek értelmébeni minta-börtön szükségtelen, nem bocsátkozom, főképp pedig azért nem, mert előbbeni okaikat a Főrendek legfölebb bővítgeték, de újakat nem hoztak föl. Legyen csak elég a Főrendek azon állítására, hogy a magánrendszer alkalmazásnál legtöbb függ a személyzettől, azt megjegyeznem egyszerűen, hogy közönségesen elismert igazság, miképpen épp e rendszer az, melynek foganata a személyzettől legkevésbbé függ s azért az, mint e rendszernek egyik elsősége szokott említtetni.

Legyen elég a Főrendek azon másik állítására, miszerint a behozatalra kedvező kor a halogatás által nem fog elmúlni; sőt ha a nemzet várakozása gyakorlatilag is igazoltatik, a költségeket még készséggel ajánlandja meg, legyen elég erre azt válaszolni, hogy a nemzettől soha nagyobb készséget nem várhatni, mert az e javításra a költséget most is azért ajánlotta meg, mivel a jó eredményt bizonyosnak hiszi és természetesen több kétség akkor sem lehet, ha a minta-börtön igaznak bizonyítja azt, miről ő addig sem kételkedett; legyen elég azt válaszolnom, miképpen valamely reformnak kedvező kora nem abban áll, hogy szükséges haszna elismertessék, hanem hogy a reá kivántató erő egyszerre több reformok által ne igényeltessék; azaz példával élvén, én azt hiszem, hogy ha a börtön-rendszer az 1840-iki diætán eképpen kidolgozva állandott előttünk, létesítésére többet fogtunk volna áldozni akkor, midőn az egyedül leendett szőnyegen, semmint most, midőn azóta a vaspályák és csatornák

eszméje érni kezd, a fiumei rév megpendült, a műegyetem s a gazdasági egyesület áldozatokat követel; és ha e diætán keveset adunk, a jövőn még kevesebbet adhatunk, mert a jövő diætáig még több reformok érnek meg, melyek a kielégítésre mind számot tartanak. Szóval valamely reformnak kedvező kora nem abban áll, mint a Főrendek állítják, hogy szüksége és haszna elismertetvén, van rá nézve egy időszak, melyben létesítése vagy kevés reformok vetélkedése által nehezíttetik, vagy a körülmények úgy hozzák magukkal, hogy fontossága minden mások fölött éreztetik. S én úgy látom, tekintetes Karok és Rendek, hogy épp a jelen idő az a fogházakra nézve, melyben létesítésök nem nehezíttetik sok reformok napirenden létele által; de látom a dolgok úgy fejlését is, hogy a börtönreformnak fontossága az anyagi hasznot hajtó s most csirázó másféle reformok, p. o. vaspályák mellett egy darab ideig évről-évre fog ezután sülyedni, az e reformok kedvező kora a diætával fog elmúlni.

Azonban ideje, hogy közelítsek beszédem végéhez. Tehát határozottan nyilatkozni fogok azon három kérdés iránt, mely tárgya a két Tábla közti vitának.

Az első a mintabörtönt illeti. Tudják a tekintetes Karok és Rendek, miképpen a Főrendek első üzenetükben egy kerületi mintabörtönt indítványoztak, melyhez a második üzenetben azt adják pótlékul, hogy amely törvényhatóságokban új börtön építése válik szükségessé, a börtön a magánrendszer szerint építtessék ugyan fel, de azon rendszernek alkalmazása későbbi törvényes intézkedésig függesztessék fel. Azon adatoknál fogva, melyeket a magánrendszer foganatára nézve elősorolni szerencsém volt, én ugyan nem tartom a Főrendek értelmébeni mintabörtönt szükségesnek, mert azon czélt a mi üzenetünkben kifejezett építésbeli *egymásutánnal* is elérhettük volna; azonban miután a Főrendek, a fontoló lassúsághoz oly erősen ragaszkodnak, miután én részemről sok oknál fogva a kerületi börtönök barátja úgy sem vagyok, miután e kérdést azon sziklának tekintem, melyen ez egész ügy hajótörést szenvedhet, pedig nem lehet feltenni a törvényhozásról azon embertelenséget, hogy iszonyatos tömlöczeink javítására egy lépéskét sem teendene; miután a mintázás és egymásutánban való építés kivitelben egyremegy és miután e kérdésben nem fekszik semmi alkotmányos elv, mindezeknél fogva én annak kimondásában, hogy a kerületi börtönök közül ennyi vagy annyi építtessék fel, megegyezem. De kívánom, hogy legalább kettőnek felépítése határoztatnék el, még pedig az ország különböző vidékén s népfajai közt; s azért különböző népfajok közt, mert a Főrendek éppen

népfajaink s ezeknek szokásaik s miveltségeik különbsége miatt állitják főleg szükségesnek a kisérletet; azért építtessék legalább kettő, mert ha két intézetnél, két kisérletnél látunk akár hasonló, akár különböző eredményeket, azokra biztosan támaszkodhatunk, azokat, mivel közöttük összehasonlítást tehetünk, helyesebben megbirálhatjuk; ellenben egy kisérletnél bajos megitélni, mi illeti az eredményből magát a rendszert s mi a véletlent.

Azt hiszem, hogy a Főrendek ezt nem is fogják s nem is foghatják ellenezni, kik valamennyi kerületi börtönök felépítésétől, egyedül állított tapasztalás hiánya miatt vonakodván, kötelesek elfogadni minden eszközt, mely által a tapasztalásszerzés nemcsak igen gyorsittatik, hanem a szerzettnek helyes volta iránt sokkal inkább, háromszorosan biztosíttatunk is. Hol építtessék azon két ker. börtön s vajjon ez törvényben állapíttassék-e meg, avagy a választásra a kormány hatalmaztassék fel, ezt majd az illető §-nál vélném eldöntendőnek.

Megvallom egyébiránt, hogy én e két vagy négy börtönhöz csak azért állok, mivel a Főrendek megegyeztek abban, miszerint a mely törvényhatóságokban új börtön építése szükségessé válik, az a magánrendszer szerint építtessék fel. De midőn ehez örömmel járulok, kénytelen vagyok ellenezni azon eszmét, mihez képpest a Főrendek a magánrendszer szabályait azon börtönökben újabb törvényes intézkedésig nem kivánják alkalmaztatni.

Ez valóságos tékozlása lenne a költségnek, időnek és alkalomnak, mely a tapasztalás gyűjtésre ajánlkozik. Én azt hiszem, hogy a mely törvényhozás a törvényhatóságokat magánrendszeri börtönök építésére felhatalmazza, sőt kötelezi, a rendszert okosan nem tekintheti oly veszedelmes fegyvernek, oly kétségteljes föladatnak, hogy annak alkalmazását még csak kisérletkint s kezdetkint sem engedje meg; én azt hiszem, hogy ha kisérletet s egyszersmind kezdetet teszünk vala ker. börtönökben hosszabb időre itélt rabokkal tehetünk vala a törvényhatóságiakban is, melyekben a foglyok leginkább vádlottakból, s olyanokból állanak, kik rövidebb időre záratnak el. Sőt a tapasztalást lehetőleg több helyről szerezni éppen a börtön érdekében van, hogyha, mint az országgyűlés többsége hiszi, a magánrendszer czélszerű, diadalma kivilágosodván, általános behozatala mennél előbb kimondathassék; ha pedig nem czélszerű, kisérletet más — most ugyan még ismeretlen — rendszerekkel tehessünk. Én tehát kivánom, hogy a magánrendszer a törvényhatósági új börtönökben is alkalmaztassék. Mert a Főrendek okoskodása úgy áll, hogy bizonyos törvényhatóságok köteleztetnek magánrendszerű fog-

házat építeni, de benne a rendszert alkalmazni nem szabad még próbaképpen sem. Ebben nincs logika. A mienk ellenben úgy áll, hogy bizonyos törvényhatóságok köteleztetvén magánrendszerű fogházat építeni, abban a rendszer, miután a kerületi börtönökben is alkalmaztatik, szinte alkalmaztassék a végből, hogyha a rendszer egyszerre több helyen gyűjtött és biztosnak csak így mondható tapasztalások szerint igazolja magát, a többi törvényhatóságok hasonló javításokra ösztönöztessenek; ha pedig nem igazolja magát, hasonló költségektől a többiek megkiméltessenek.

Van itt még egy pont, mire a tek. Karokat és Rendeket figyelmeztetni bátorkodom, t. i. miután mi az ideiglenes rendszert a vele járó költségek tetemessége miatt elleneztük, a Főrendek erre most azt adják válaszul, miképp az ideiglenes rendelkezés fogalma hozza magával, hogy ideiglenesen csak oly javítások tétessenek, melyek kevés költségbe kerülnek; és aztán ennek folytában javaslák, hogy a hol új börtön válik szükségessé, az a magánrendszer szerint építtessék. De kérdem: ki fogja megitélni mi a kevés költség? hol kell új börtön? s tanácsos-e, hogy ennek meghatározása akár a Helytartótanácstól függjön, akár a törvényhatóságoktól, hol az a fizetni vonakodóktól minduntalan elleneztetni fog? Véleményem szerint a surlódások, az izgatások meggátlása végett e részben a törvényhatóságok elébe kötelező szabályt kellene írnunk, s p. o. törvényben kimondani azt, hogy a hol a meglevő fogháznak az ideiglenes rendezés szerinti javítása s kiépítése $^5/_4$-del meghaladja azon költséget, mely a magánrendszerű fogházra megkivántatnék, ott az új fogház építésének szüksége előállt, tehát eszerint p. o. előállana ott, hol az új fogház 80,000 forintba, az ideiglenes javítás pedig 20,000 frtnál többe kerülne. Ez olyan arány, mely mindattól megőrzi a törvényhatóságokat, hogy ideiglenes s így tökéletlen változásra sokat ne költsenek, mindattól, hogy egy még, t. i. a Főrendek véleménye szerint a tapasztalás némileg próbaköve alatt levő rendszerre igen sokat ne fordítsanak. S azt ne feledjék el a Főrendek, hogy a magánrendszerű fogházak építésére teendő költség veszendősége iránt annyival kevésbbé lehetnek aggodalommal, minél bizonyosabb az, hogy a javító rendszerek, bármint módosuljanak részleteikben, azoknak lényegét és alapját mindig és örökre a rabok elkülönzése teszi és így az egyes kamrák mindig szükségesek és nélkülözhetlenek lesznek.

Mi a 2-ik kérdést, t. i. egy ideiglenes szabályozásnak, vagy ha úgy tetszik, ideiglenes rendszernek behozatalát illeti, erre a válasz mindig attól függ, a miben megállapodunk az első kérdésre nézve. Követ-

kezőleg, ha mi most a kerületi két vagy négy börtönt elfogadjuk, ha a törvényhatóságokat magánrendszerű fogházak építésére csak bizonyos feltétel alatt kötelezzük, szóval, ha mi a magánrendszernek általános és kötelező, bár egymásutáni behozatalát nem jelentjük ki, természetes, hogy ez átmeneti időszakra nézve, mely több esztendőkbe telik, kell némi ideiglenes szabályozásról gondoskodnunk, miután a vagyon s életbiztonság, s az emberiség iránti tisztelet és a nemzet becsületének veszélyeztetése nélkül nem lehet, hogy tömlöczeink tovább is, még esztendőkön keresztül a bűn és elfajulás iskolái maradjanak. Abban tehát, hogy a nem magánrendszerű fogházakra nézve némi szabályok alkottassanak, részemről megnyugszom. A Főrendek e tekintetben az 1827-iki országos választmány javaslatát ajánlják. Helyesek s kielégitők-e azok, véleményemet ki fogom mondani akkor, midőn majd itt a Főrendeknek azokra tett észrevételeit tanácskozás alá veendjük.

Végre átmegyek a harmadik kérdésre. A Főrendek első izenetökben azt kivánták, hogy az első részben a magánrendszer alapján megszabott fogságbüntetéseknek új aránymértéke is határoztatnék meg, hogy e szerint azok a nem magánrendszerű fogházakban is alkalmaztathassanak. Mi azonban a minap az arányositást nem láttuk szükségesnek, mert nem fogadtuk el a minta-börtönt, mert nem fogadtuk el az ideiglenes javitásokat, mert a magánrendszert folyton s általánosan behozandónak véltük. De amint következetesen cselekedtünk akkor, úgy viszont most szinte következetességből kell elfogadnunk az arányositást. Azon esetben t. i., ha a két vagy négy börtönt elfogadjuk, ha a törvényhatóságok a magánrendszerű fogházak építésére csak bizonyos föltételek alatt köteleztetnek, s ha ezek szerint az átmeneti időszakra nézve egy ideiglenes rendszer megállapitását látjuk szükségesnek; véleményem szerint tehát az arányositás elvének elfogadását kimondhatjuk, de azt a két Tábla közti vitának jelen stádiumában meg nem határozhatjuk.

Állitásomnak okát adom. Emlékeznek a Karok és Rendek, hogy az I. részben a bűnökre, kivált az eddigi gyakorlathoz képpest igen nagy büntetések szabvák, mert a ki 50 frtnál többet érőt lop el három évi rabságra itéltethetik; szóval a büntetések abban oly nagyok, milyeneket aligha találunk újabb törvénykönyvekben; magánrendszer mellett pedig ily büntetéseket p. o. 24 évi s örökös magánrabságot a világon sehol nem találunk. Ellenök azonban kevesen szólaltunk fel, mivel minimum nem lévén meghatározva, sok függ a biró belátásától; de kiváltképpen, mivel a testi büntetéseket s a halálbüntetést

eltörölvén, ez igazságos, de merész ujítás mellett szükségesnek láttuk, hogy a fogságbüntetés számilag és mennyiségileg is birjon a népre elrettentő erővel.

S ime, most még a főrendi indítvány szerint e büntetéseket mind szaporítani kellene, mert a fogságnak a szerint kell hosszabbnak vagy rövidebbnek lennie, amint a benne uralkodó fegyelem enyhébb vagy szigorúbb. Tudjuk pedig, hogy a magánrendszer a legszigorúbb; ehez képpest tehát a 16 évet talán 20-ra, a 24 et talán 30-ra, kellene emelnünk. Igen, de elébb azt kellene megtudnunk, vajjon áll-e az ok, miért mi ama büntetések nagyságán nem változtattunk? meg kell tudnunk, vajjon a Főrendek nem javasolnak-e új büntetés-nemeket? vajjon eltörlik-e a testi büntetéseket ők is? vajjon megegyeznek-e a halálbüntetés eltörlésében? Mert ha p. o. a Főrendek a halálbüntetés eltörlésében meg nem egyeznek, én részemről a fogságévek mostani sorozatán változtatni fogok, s azon esetben a magánrendszert 10—12 éven túlterjeszteni nem kívánom.

És így mi kijelenthetjük ugyan a büntetések arányosításának elfogadását, de egyszersmind a Főrendeknek azt kellene megizennünk, hogy miután a fogságévek eddigi meghatározása az általunk megállapított összes büntetésnemek elfogadásától föltételeztetik, míg ezeknek elfogadása iránt a Főrendek részéről nem értesíttettünk, azaz, míg az iránt a két Tábla közt egyesség nincs, hogy mi az arányosítás alapja, addig az arányosítandónak megszabásába nem bocsátkozhatunk. Ez alkalmat talán használhatnók a Főrendek a végetti felszólítására is, hogy az I. részt, mely 10 hónap óta van nálok, tanácskozás alá venni ne annyira méltóztassanak, mint inkább tartsák kötelességöknek.

Véleményemnek a három kérdésre nézve tehát rövid foglalatja az, hogy néhány börtön, törvényhatóságiban alkalmazás, arány a szükségre, ideiglenes rendszer, büntetés arányosítás.

Klauzál (Csongrád megye követe): Csodálkozását nyilvánítá az iránt, hogy a mélt. Főrendek már első izenetökben elfogadván a magánrendszert, mégis minta-börtönt ajánlanak. Miután elismerék a mélt. Főrendek, hogy e részbeni egész tudományuk egyedül az irodalom mezején szerzett adatokból keletkezik, tapasztalás kedvéért úgy a magán-, mint a hallgatórendszer szerinti mintabörtön felállítását kellett volna sürgetniök; különben a kisérlet egyoldalú marad. A mélt. Főrendek megengedik, hogy törvényhatóságok, melyeknek új börtönök felállítására szükségök van, ezeknél a magánrendszert alkalmazhassák; de miután minta-börtönt ajánlva, a kerületi börtönöket

csak elvben fogadják el, szóló nem látja át, hogy ezen törvényhatóságok mihez tartsák magokat, szolgálhat-e nekik zsinórmértékül azon remény, hogy a kerületi börtönök csakugyan felépülnek. Legalább azért is szükségesnek látja szóló több kerületi börtön építését elhatározni, azon kijelentéssel, hogy idővel a szükséges hátralevő börtönöket is felállítva lassanként történjék átmenetel az ó-rendszerről a magánrendszer életbeléptetéséhez.

A *kerületi jegyző*, *Szemere* pedig újabb izenetnek oly értelembeni szerkesztésével, mint nyilatkozék, megbizatott.

---

223. Kerületi ülés.

1844 junius 27-én.

Elnökök, naplóvivő, mint tegnap. *Jegyző:* Szemere.
Tárgy: Főrendi izenet a börtönügyben.

Mint tegnap elhatároztatott, a büntető törvénykönyv iránti első főrendi izenetnek, azon része hozaték tanácskozási szőnyegre, mely a börtönrendszerről szól.

A kerületi jegyző pontonként olvasá az észrevételeket.

Ezek folytán a régi szerkezet leginkább csak azon pontjaiban esett változás alá, melyekben a tegnapi határozatok kivántak módosítást.

Megmaradt ez okból egész munkálaton keresztül a börtönök kerületi nevezete. Egyik főbb különbség ugyanis a két Tábla nézetei közt az, miszerint a Főrendek minta-börtönt javasolnak csupán, hogy kisérlet történjék, míg az alsóház kerületit sürgetvén, ennek alapkövét összes börtön-rendszerünk reformja első lépcsőjéül kivánja tekinteni.

Nagyobb vitára nyujtott alkalmat a XI. fejezet (151. §.) iránti észrevétel. A szerkezet a kerületi börtön tiszti személyzete kijelölési jogát az illető kerület törvényhatóságainak adja, ellenben a Főrendek az általok tervezett mintabörtön igazgatóit közvetlen a fejedelem által kivánják kineveztetni.

Ez utóbbi kivánat senki által nem pártoltatván, a kérdés: maradjon-e a szerkezet? csupán annak eldöntésétől tételeztetik fel, hogy

az egész ország vagy csak egyes kerületek törvényhatóságai küldjék-e rabjaikat a felállítandó börtönökbe? Mindenki előtt tisztán állott, hogy első esetben a törvényhozást, másodikban az illető kerületet fogja illetni a kérdéses jog, a börtöntartási költségekkel együtt.

Voltak pártolói mindkét véleménynek.

Kik egész országra kivánták kiterjeszteni a kerületi börtönök használatát, ezáltal hivék elérhetőnek, hogy hatása minden népfajú rabokon megkisértetik, a rendszer rettentő jelleme a hon minden vidékein egyiránt ismeretes lesz és az eképp szerzendő tapasztalások egész ország közkincseivé válnak. Oly nyereség, mondá egy követ, mi mellett némely törvényhatóságok távolsága s a szállítási költségek figyelmet annál kevésbbé érdemelnek, mivel e börtönökbe csak 6—8 évre itélt rabok lennének szállítandók.

Ellenkező véleményt pártolt a többség. Szerinte, midőn a mintabörtön terve megbukott, a kerületi börtönök eszméje minden következményeivel lett elfogadva. Ily következmény, hogy e börtönökbe csak az illető kerületek küldjék rabjaikat. Különben nem kerületi börtönök hasznairól, s alkalmazása körül fog tapasztalás szereztetni, mit a jövendő igényel; s az országosan használás ürügyül szolgálhatand akadályozni több kerületi fogház épitését. Könnyen ellenünk fordulhatna maga a tapasztalás is, ha e börtönökbe csak 6—8 évre itéltek záratnának, kiknél hosszasabb idő alatt, hosszasabb magányban természetesen, könnyebben kifejlődhetnék egy vagy más betegség. És végre, mi nem kis figyelmet érdemel, az országos választmány által büntető eljárási tabellákból nagy munkával készitett számitásokat is újra kellene tenni, hogy csak hozzávetőleg lehessen tudni, hány évre itélt rabok fognának záratni e börtönökbe.

Ezeknek következtében a Rendek előbbi szerkezete, mind a börtönök kerületileg használása, mind ezek főbb személyzetének az illető törvényhatóságok általi kijelölése iránt változatlanul hagyatott.

A XV. fejezetnél továbbá, mely a börtönök épitéséről részletesebben rendelkezik, szóba jött a börtönök rajzterve. S fölmutattaték az országos választmány által bemutatott rajzolat, melyben a kerületi jegyző egy régibb philadelphiai fogház alaprajzának másolatára ismert, melyben több hiányok fedeztettek fel. E részben tehát újabb gondolkodásra, valamint a tervezet létesítése iránt is a fejedelem fog megkéretni.

A kerületi jegyző azonban nem hallgatá el azon óhajtását kifejezni, habár hogy kormányunk is, mint cselekszenek más nemzetek kormányai, a külföld nevezetesebb börtönei megtekinthetése végett

műértőket küldene ki, s a rajzpéldányokat az országban megismertetné.

Mindezeknél azonban, mert provinciális érdekek ébresztettek általa, nagyobb vitákat, vagy inkább zajt támasztott azon kérdés, hogy tehát ezúttal hány kerületi börtön, s az ország mely vidékein állíttassék? A szavazás eredménye lett: miképp 26 megye 21 ellen négy börtönt kivánt; s a 10 közzül a lévai, pécsi, miskolczi és aradi kerületnek adatott elsőség.

E tárgy befejezése más napra halasztatott.

Ülés végén jelenté az elnökség, hogy szerencsétlenül elhunyt követtársuk, Orosz Elek halotti végső tisztessége gyászbeszéddel, jövő szerdán tartatik; s e szomorú ünnepélyre az egész követi kart előre meghivá.

---

224. Kerületi ülés.

1844 junius 28-án.

Elnökök: Kubinyi (Nógrád), Szombathelyi (Békés). *Jegyzők:* Szemere, Ghyczy, Demeczky. *Naplóvivő:* Bottka.

Tárgy: Izenete a méltóságos Főrendeknek a tek. Karok és Rendekhez a büntetőtörvénykönyv tárgyában. Izenet a Részek iránt érkezett kegyelmes királyi leiratra. Jelentése az országgyűlési szállások tárgyában véleményadás végett kiküldött országos választmánynak.

A méltóságos Főrendeknek a börtönügy iránti izenetök 382-ik §-át, melyben kijelentik, hogy a börtönökre megkivántató költségek nemesek és nem-nemesek általi aránylagos viselésében megegyeznek, de oly föltét alatt, hogy a költségeknek arány szerinti kivetésének kulcsa, s a kezelés módja iránti rendelkezés még ezen országgyűlésen kidolgoztassék s megállapíttassék, méltányolván a tek. Karok és Rendek az izenet végén kifejezett azon meggyőződésöket, hogy mielőtt a katonai véghelyeket illető főkérdés, mely az előleges sérelmek s kivánatok sorában már a jelen országgyűlésről Ő Felsége elibe fölterjesztetett, országgyűlési egyezkedések útján végképp el nem intéztetik, idő előtti dolog volna részletes rendelkezésébe bocsátkozni annak, hogy a javaslott börtönrendszernek a véghelyekre leendő kiterjesztése eszközöltessék, a tek. Karok és Rendek nem osztják.

Befejeztetvén ezzel az ezen ügy feletti tanácskozás

Ghyczy kerületi jegyző olvasá a Részek iránti kegyelmes királyi leiratra kelt izenetét a tek. Karoknak és Rendeknek, mely köziratra bocsáttatott.

Demeczky kerületi jegyző felolvasá az országgyűlési szállások iránti jelentését az országos választmánynak, azon folyamodással együtt, mely ez ellen Pozsony városa választó polgárai részéről benyujtatott a tek. Karok elibe.

A felolvasott folyamodvány magasra hangolt modora kellemetlen érzést okozott a tek. Karok és Rendekben, legelsőbb is az *elnök* megyéje részéről a folyamodás váratlan kifejezését rosszalván.

Pozsony város követe kijelenté, miképp meglepve hallotta azon rosz érzést, melyet a folyamodás szült; biztosítja a Rendeket, hogy Pozsony városa választott polgárai, midőn a folyamodást irták, távol voltak minden sérteni akarástól. Áttérve azután a tárgyra, mely Pozsony városát oly lényegesen érdekli, hogy elintézésétől függ sorsa, aggodalommal szólt, félvén attól, hogy nem lesz képes küldői iránti kötelességét egész mértékben teljesíteni, és ha a tek. Karok ismert loyalitásáról nem volna meggyőződve, a választmányi javaslat felett el kellene szomorodnia. Már az 1840-iki országgyűlés Rendei — úgymond — elismerék ama súlyos terhet, mely az ingyen szállásokból háramlik városára, a mint ez április 25-én kelt felirásukból kitetszik, melynél fogva Ő Felsége kegyelmes kir. előadásaiban ki is tűzé ezen baj orvoslását, s az országgyűlés Rendei ez ügyben országos választmányt küldének ki, melynek jelentése jelenleg szőnyegen forog.

Örömmel olvasta szóló, olvasták küldői e jelentésben az országos választmány azon kifejezését, miszerint kivánatosnak tartotta volna, hogy a háztulajdonosok országgyűlési szállások adására ne köteleztetnének; ellenben megrémültek, midőn elkerülhetlen szükségből az országos választmány még is mellőzhetlennek tartja törvény által kimondatni, hogy a házbirtokosok s lakosok házaiknak, illetőleg szállásaiknak egy részét országgyűlés alatt országgyűlési szállásoknak, bizonyos kiszabott bér mellett átengedni tartozzanak; mert ebben a tulajdon szentségét megsértve találják. Ez vezette a pozsonyi polgárokat a folyamodvány benyujtására, mert valamint tagadhatatlan, hogy minden egyes polgárnak vannak kötelességei a status iránt, úgy a statusnak is vannak viszon kötelességei egyes polgárok ellenében. E viszonos kötelesség azon kapocs, mely a polgárokat a hazához csatolja; innen foly, hogy a tulajdont csak szükség idejében, s akkor is kármentesítés mellett szabad elfoglalni.

Ha az országgyűlési szállások kötelező kiszolgáltatásában ily elkerülhetlen szükség rejlenék, a lakosok fejet hajtottak volna, de ezen körülmény a választmány jelentésében tényekkel nincs igazolva. Azt mondja ugyanis a választmány, hogy e honban más országokhoz képpest aránylag mind a városok kisebbek, mind pedig az országgyűlési tagok számosabbak, úgyhogy ezek s a hozzátartozók részére eddig 3000 szoba kivántatott meg. Igen, de a mostan összeírt szállásokból hány maradt üresen? s az országgyűlési tagoknak nagy része most is nem az országgyűlési szállásokat lakja, de szabad alku útján szerzetteket, a miből kitetszik, hogy Pozsonyban van szállás elegendő. Ezért kötelező törvény helyett szabad alkura kell bizni a szállások megszerzését, vagy pedig az 1836 : 25-iki kisajátítási törvényt kell erre is alkalmazni; és pedig úgy, hogy a hatóságok nemcsak országgyűlés idején, hanem azonkívül is állandó szállásokat tartsanak.

Nem is rendkívüli mód ez. Maga Pozsony városa, hogy koldusbotra jutott külvárosi lakosait a katona-szállásolástól megmentse, hat évre laktanyát bérlett 3600 ezüst forint évenkinti fizetés mellett. És ha Pozsony városa, mely régi háborúk ideje óta el van adósodva, ennyi terhet bir magára vállalni, hogy ne volnának képesek a törvényhatóságok állandó szállást fizetni? Ezeknél fogva szóló a t. Karok és Rendek pártfogását kérvén, kiknek hazáért buzgó szeretetök ismeretes, azon reménynyel kecsegteté magát, hogy ha a szabad alkú elve kimondatnék, a házbirtokosok azonnal építéshez és csinosításhoz fognának.

Pozsony megye követe kijelenti, hogy küldőinek a mostani szállások bérére nézve észrevételök nincs, a petitio kitételeit a XIX. században kárhozatosaknak találja annál inkább, mert az ország a szállások fizetésének méltányosságát elismerte. Reményli is ennélfogva, hogy a t. Karok a tulajdon szentségéből indulván ki, Pozsony városa adatait méltányolván, a szállásadó házbirtokosokat kármentesíteni fogják, mi csak úgy történhetik meg, ha jövendőre törvény által meg lesz határozva, hogy a szállások magánszerződéstől függjenek. Ha ez csak áldozattal eshetik meg, méltányosabb, hogy e terhet az összes törvényhatóságok, mint egyes polgárok viseljék.

Egy *városi követ* a szállások elfoglalásának eddigi módját igazságtalannak és törvénytelennek vallván, annak megszüntetését sürgeté. Nálunk — úgymond — a terhek csak azokra rovatnak, kiknek a törvényhozásba vagy nincs, vagy csak kevés befolyásuk van. Mit régi időben a városok vendégszeretetből tettek, az szokásból kényszé-

rített kötelességökké tétetett és ha ily teher törvényesíttetnék, ezen törvény botrányos volna és gyászos következésű. Ezért ő a magánalku mellett nyilatkozik.

Egy *megyei követ* nem kívánván, hogy az igazságos elv csak a munka homlokán ragyogjon minden alkalmaztatás nélkül, a szabad alkut pártolja.

Egy *más megyei követ* szinte megütközvén a pozsonyi petitio nyers modorán, szívesen hiszi, hogy sérteni akarás nem volt szándékuk a folyamodóknak, mert a mérges nyilak úgy is visszapattantak volna; hiszi pedig leginkább azért, mert a folyamodás magyarul lévén szerkesztve, az ingerlés csak az irónak bűne lehet; mert a város, noha az országgyűlések régóta kebelében tartatnak, s a magyar nyelv is itt érte dicső diadalát, a nemzeti nyelvet mindekkorig magáévá nem tette. A tárgy érdemére szóló követ a kényszerített szállások mellett lévén, azoknak árszabását nélkülözhetlennek tartja, s a szabad alkut nem pártolhatja, mert e mellett a szállásdíj tetemesen felcsigáztatnék.

Klauzál (Csongrád megye követe) hajlandó volt az érdeklett petitió hangulatát onnan származtatni, hogy azok, kik azt szerkesztették, leginkább kézművesek s kereskedők lévén, országgyűlési irományok szerkesztésében avatatlanok. A választmány kiküldetésében foglaltatik azon elv, hogy az ingyen szállások törültessenek el, jelenre nézve úgy, mint jövendőre.

Az országgyűlésnek egyes polgárokra csak áldást lehet terjeszteni, elszegényíteni egyet sem szabad. Ha a királyi lovászmesternek szabad a ház azon részét kijelölni országgyűlési szállásul, mely neki tetszik, ugyan mely város óhajtja majd a diætát kebelébe? Kell tehát, hogy a múltra nézve változás történjék. Hajdan, midőn 2—6 hónapig tartattak az országgyűlések, könnyebb volt szállást adni; az országgyűlési urak beérték azon rövid időre kevés kényelemmel is; de most, midőn az országgyűlések több évre terjednek, némely országgyűlési úrnak 20 szobára is van szüksége. A kényszerített szállások ily nagy mértéke nem fogja-e a várost elsülyeszteni? Ez az oka, hogy a város nem épül, az épületek legnagyobb része régi századbóli; emelkedett ugyan egy-két épület, s ez is azé, ki az országgyűlés mellett meggazdagodott. Ellenben a város polgárainak legnagyobb része a régi rendszer mellett vagyonosságra nem emelkedhetett; sőt megszegényült; s ha ezt figyelemmel kiséri szóló, a petitió keserűbb hangján nem csudálkozhatik.

A mi az országos választmánynak mostani állapotra vonatkozó

javaslatát illeti, annak *a)* pontjára, mely szerint az országgyűlési szállásoknak ingyen kiszolgáltatása már ezen országgyűlés alatt megszűnik, bizonyos kiszabott bér lévén azokért fizetendő, szólónak észrevétele nincs. — Igazságosnak találja a *b)* pontot is, mely szerint azon szerződések, melyek országgyűlési szállások kibérlése iránt országgyűlési tagok által köttettek, érvényesekül tekintetnek és a szerződő felek, mind a bér mennyiségére, mind egyéb feltételekre nézve magokat azokhoz alkalmazandják.

A *c)* pontra nézve, miszerint azon országgyűlési tagok, kik szerződés nélkül, fölovászmesteri utalványnál fogva birják országgyűlési szállásaikat, azokért a fölovászmesteri hivatalnál megtalálható árszabásban foglalt bért tartoznak fizetni: szóló követ kívánta, hogy ezen árszabás a t. Karok és Rendek elibe terjesztessék, egyszersmind a háztulajdonosokkal közöltessék.

A *d)* pontban az áll, hogy a fizetés ideje 1843. évi május 1-től kezdve az országgyűlés befejezése után még egy hónapra terjed. Szóló május 1-jét kevesli, Szent-Györgynapkor lévén a költözködés ideje; a háztulajdonosok már ezen naptól tartották nyitva szállásaikat, illő tehát, hogy a fizetés is onnan kezdődjék. A lakváltoztatás pedig évnegyedenkint történvén Pozsonyban, nem elég, hogy a fizetés ideje az országgyűlés befejezése után csak egy hónapra terjedjen, hanem azon évnegyedre, melyben a diæta végződik; ha pedig ez évnegyedből egy hónap se volna hátra, a következő évnegyedre is.

Az *e)* pontról nem nyilatkozván, természetesnek találta szóló az *f)* pontot, melyben az foglaltatik, hogy a kik szállásaikban ugyan nem laktak, de azok számokra lefoglalva lévén, azokban vagy butoraik állottak, vagy hozzájok tartozó egyének laktak, a szállásbért addig tartoznak fizetni, míg az számukra le volt foglalva.

A *g)* pont azon rendeletét, hogy azok, kik országgyűlési szállásaikba az országgyűlés megnyitásától számítva egy hónap után jöttek, ha azon szállás az *f)* alatti pont szerint számukra már előbb lefoglalva nem volt, csak azon időre fizessenek, mely alatt szállásaikat birták: szóló igazságosnak nem látta, mert hogy valaki később érkezék, arról a házigazda nem tehet; neki a szállást nyitva kelle tartania. Ezek valának a szóló követ észrevételei, a múlt s jelen állapotra nézve.

Mi a jövőt érdekli — folytatá tovább —: ezen országnak nehéz itt az állása. Minden nemzetnél ki van tűzve az országgyűlési város. Nálunk egy város sem tudván, vajjon őt éri-e a szerencse, nem is gondoskodhatik országgyűlési szállásokról. Ezen bizonytalanság eltá-

volítása végett írjunk fel Ő Felsége elibe, hogy a diætális várost kitűzni kegyeskedjék, hogy rendelkezésünknek biztos alapja legyen; mire nézve ujonnan helyén, s a tárgygyal, mely tanácskozás alatt van, szorosan egybefüggőnek látja immár sürgetni a nemzet oly régi, mint forró óhajtását, hogy az országgyűlés állandóan *Pesten* tartassék. S ha ezt s az évenkénti országgyűlést elérjük, a város minden polgára gondoskodni fog a kiadandó szállásokról, kényszerítő törvényekre nem lesz szükség. El is kell ezt mellőzni, mert a tulajdon rovására szolgálna. Míg azonban ez történnék, nehogy a mostani visszaélés megállapíttassék, ideiglenes szállásokról kell gondoskodni, de teljes kármentesítés mellett.

Ezen beszéd után figyelmezteté az *elnök* a tekintetes Karokat és Rendeket, hogy észrevételeiket ezen csongrádi indítvány szerint pontonként sziveskedjenek tenni; egyúttal jelenté, hogy az említett árszabási irat, melyet azonnal elő nem keríthete, hétfőn a tekintetes Karok elibe fog terjesztetni.

Egy *megyei követ* a petitio modorával nem tudván megbarátkozni, arra, melyben ököljog említtetik, nem mondhat mást, mint hogy gyermek, melyet meg kell keresztelni, neve németül: «ein Balzam von einem Flegel». Egyébiránt a jövőről ő sem akar tanácskozni, mert a nemzet az országgyűlést Pesten akarja megtartani, melynek polgárai a szállások iránt nincsenek kihallgatva.

Egy más megyei követ a szőnyegen levő kérdés jövendőrei elintézését szinte elhalasztandónak vélvén, a csongrádi indítványt pártolja.

Junius 29-én Péter és Pál ünnepe, 30-án vasárnapi szünet.

225. Kerületi ülés.

1844 julius 1-én.

Elnökök: Kerkápoly (Zala), Bánhidy (Csanád). *Jegyzők:* Palóczy, Demeczky. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Az országgyűlési szállások tárgyában véleményadás végett kiküldött országos választmány jelentése.

Palóczy felolvasván az igazolási választmány folytatólagos jelentését Bednarics, Pozsony városa volt követe helyébe választott Neszter József küldő levele iránt, a tekintetes Karok és Rendek a szőnyegen levő tárgy vitatásába ereszkedtek.

A benyújtott pozsonyi petitió több mellékészrevételre szolgáltatott ismét okot.

Tolna megye követe a petitio azon szavaiban, miszerint a törvényjavaslat az országos választmányi munkálat előszavában kifejtett s okokkal támogatott becsületteljes nézetekkel, valamint a közönségesen elismert igazságos nemzet és status elvekkel, s a méltányossággal is homlokegyenest ellenkezik — világos sérelmet találván, az országos választmány méltóságát fenntartandó, elégtétel követelésére késznek nyilatkozott.

Egyik szónok a petitiót azon czigányhoz hasonlítá, a ki vizért menendő gyermekét elébb megveré, hogy a korsót el ne törje.

Bihar követe Beöthy, tetszéstnyerőleg kijelenté, hogy az országgyűlési testület sokkal magasabban áll, semhogy hozzá ilynemű sértés férhessen, és bajos is meghatározni annak módját, miképp jelentse ki valaki fájdalmát; lágyabb, vagy keményebb hangon-e? A mióta az ököljog megszünt, a gorombaság nem vívott ki semmit. Mi — mond szóló — sokat tünődünk a szólásszabadságról. Bizony ha a szólásszabadságból lesz valami, sok keserű labdacsot kellend elnyelnünk. Sok fér mi ránk, ne legyünk rendkívül érzelgők. Tolna megye követe elégtételt akart követelni? Isten mentsen! Scimus et hanc veniam petimusque, damusque vicissim.

Palóczy azt mondá a pozsonyiakról, hogy ők ugyan bajaikat megmondják, de nem azoknak igazi kútforrásait. Míg Albert, Magyarország helytartója Pozsonyban lakott, míg II. József császár el nem

vitte innen a Helytartótanácsot, kamarát és katonai főkormányt, addig a pozsonyi szállásoknak volt ára, és hogy lesülyedt, azt nem az országgyűlés okozá.

Csongrád követe, Klauzál, minapi indítványának azon része felett, hogy a szállásbér fejében határozott árszabás az illető háztulajdonosokkal lehető észrevételeik megtehetése végett közöltessék, elágazván a vélemények; a többség ezt feleslegesnek látta, mert a mint a választmány s a pozsonyi követ jelentéséből kitetszik, az árszabás nemcsak az illető közbirtokosok befolyásával, de egyenesen általok történt.

Áttérve ezután a választási munkálat egyes pontjaira, a minapi csongrádi indítványt is figyelemmel tartva, elhatározák a tekintetes Karok és Rendek, hogy az *a)* pont megmaradjon. Egy megyei követ nyilatkozott egyedül az áldott ingyen szállások mellett.

A *b)* és *c)* pontok is meghagyatván, a *d)* pontnál szavazás útján végeztetett, hogy a fizetés ideje ne május 1-től, de april 24, vagyis Szent György napjától kezdődjék. A szerkezet mellett szavaztak: Árva, Bereg, Bihar, Mármaros, Nyitra, Pozsega, Sopron, Szatmár, Turócz, Ugocsa, Vas, Verőcze, Veszprém, Zemplén. A fizetés idejének terjedésére nézve a csongrádi indítvány el nem fogadtatván, megmaradt a szerkezet.

Az *e)* pontot illetőleg a csongrádi indítvány oda czéloz, hogy a kik szállásaikat később elhagyták, rájok nézve a fizetés ideje necsak addig terjedjen, meddig azokat birták, de azon évnegyed végéig, melyben kiköltöztek.

Tolna megye követe ezen indítványt a házbirtokosok igényei legalsóbb fokozatának tartván, azzal kivánta megtoldatni, hogy az üresen maradt szállások is kármentesíttessenek.

Az első indítványt azon térről támadták meg, melyről védetett, t. i. az igazság szempontjából. Mert azt, hogy valaki azon szállást, melyben sem kényelmet, sem egészséget nem talált, s ezért elhagyá, még idején túl is fizesse, igazságosnak nem találták; miért is erre nézve meghagyatott a szerkezet.

A második indítvány életbeléptetése kedvéért *egy követ* javaslá, hogy az üresen maradt szállások az országos pénztárból fizettessenek, az igazság azt hozván magával, hogy a szegény házi gazda lefoglalt, de üresen maradt s így meg nem fizetett szobáiért kármentesíttessék. Ezen indítvány sem nyert pártolást.

Az *f)* pont, a fentebbiek szerint módosítva megmaradt. A *g)* pontnál pedig, melynek rendelkezése leginkább Zala és Gömör követeit

érdeklé, kik az országgyűlés kezdetével fel nem jöhettek, *Zala követe* jelenté, hogy ő küldői meghagyásából a szállást elejétől fogva fizeti; mely ajánlatra Gömör követe magát feljogosítva nem érzé.

---

226. Kerületi ülés.

1844 julius 2-án.

Elnökök: Bánhidy (Csanád) és Kerkápolyi (Zala). *Jegyzők:* Szemere, Demeczky. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: Az országgyűlési szállások iránti országos választmány jelentése.

Az ülés kezdetével *kir. Személynök* ő excja a kerületi elnökség által meghívta a t. Karokat és Rendeket a szerencsétlen Orosz Elek Ung megyei volt követ emlékezetére, holnap tartandó gyászmisére s halotti beszédre, azon kijelentéssel, hogy cselédeiket, kiknek leginkább fog szólani a leczke, templomba küldeni el ne mulaszszák. A Karok és Rendek holnap az országház termeiből nemzeti öltönyben indúlnak a szent helyre baráti könnyüt hullatni sajnálkozásra méltó pályatársuk gyászos kimulta fölött.

Szemere kerületi jegyző olvasá a bánya törvénykönyv iránti üzenetét a tek. Karok és Rendeknek, mely köziratra bocsáttatott.

Áttérvén ezután a tek. Karok és Rendek az országgyűlési szállások feletti vitatkozás terére, a következő *h)* pontra, miszerint az országgyűlési szállásokért járó bér az országgyűlési tagok által, amennyiben azt még le nem fizették a múltra nézve, akkor, ha ezen javaslat országgyűlési végzéssé válnék, lenne leteendő; jövendőre nézve pedig egy hónapra előlegesen fizetendő, semmi változást nem tőnek.

Az *i)* alatti pont azt tartalmazza, hogy a szállásbér fizetésének elmulasztása esetében a szállásadó követelését, a helybeli városi bíróság előtt keresheti. Ezen pont ellen számos nyilatkozás történt.

Egy *megye követe* azt állítá, hogy ezen rendelkezés megállhat ugyan azokra nézve, kik az országgyűlésen magok személyében vannak, de ki nem terjedhet a képviselői testületre.

Egy másik követ nincs arra felhatalmazva, hogy mig a városok coordinálva nem lesznek, magát a városi bíróság alá hajthassa.

Egy harmadik megye követe úgy vélekedett, hogy noha a büntető törvénykönyvben a helyhatósági bíróság megállapíttatott, de ez csak a jövendőre vonatkozik; itt pedig a jelen szállások fizetési kérdése mikénti elintézése van szóban. Mi — úgymond — nem tartozunk a városi hatóság alá, mert nem is avatkozunk a város semmi jogaiba. Történjék bár az, minek alapja a törvényben fekszik, hogy e kérdés felett a főlovászmester biráskodik, avagy fogadtassék el a kir. Tábla biráskodása, nekem mindegy, de a város biráskodását el nem ismerem.

Egy megyei követ anomáliát látott abban, hogy csak azon országgyűlési tagok rendeltetnek a városi itélőszék elibe, kik főlovászmester adta szállásban laknak; nem pedig azok is, akik szerződés mellett fogadtak lakást stb.

Ezekre válaszoltatott, hogy midőn a városi tanács — a büntető törvénykönyv elvei szerint — az élet viszonyainak legfontosabb kérdéseiben fog biráskodni, miért ne itélne a szállások felett is? A királyi Tábla vagy megmarad mostani szerkezetében, vagy nem. Ha igen, miután most is el van boritva teendőkkel, nehezen fogja ezen ügyet is elintézhetni; ha pedig nem, ugyan hogy fognak majd az illető háztulajdonosok Pestre folyamodni ügybajaikban? Tegyünk le — mond szóló — a nemesi büszkeség helytelen felfogásáról. Angolországnak legerősebb aristokratiája van, és ez ügyben még sem tesz kivételt. Ugyan mikor bontakozunk ki mi az aristokratia pólyáiból? Hogy pedig csak azok tartoznának a városi hatóság alá, kiknek adott szállásaik vannak, az nem áll, mert az *i)* pont szerkezete általános.

Legjobb lesz, — mondá *Palóczy*, — ha mindenki megadja a mivel tartozik; akkor nem lesz bíróságra szükség.

Végre szavazásra bocsáttatván e kérdés, hogy a szerkezet megmaradjon-e vagy módosíttassék? a többség módosítást kívánt. A szerkezet mellett szavaztak: Abaúj, Bihar, Csanád, Csongrád, Gömör, Krassó, Nógrád, Pozsony, Pozsega, Sopron, Szabolcs, Tolna, Ugocsa, Vas, Verőcze, Zala, Zólyom. Arad, Bács, Békés, Szepes nem szavaztak.

Elvettetvén a városi hatóság, helyébe ezek javasoltattak: Pozsony vármegye mindenkinek otthoni illető bírósága és a királyi tábla. A többség biróul ez esetben Pozsony vármegyét jelölte ki szóbeli eljárás mellett.

A *k)* pont megmarad, mely szerint az országgyűlési szállások a szállást adók részéről fel nem mondhatók; az országgyűlési tagok részéről, ha országgyűlési szállásaikat ezen javaslatnak végzéssé leendő

emelése után elhagyni akarják, megkivántató lesz, hogy azokat három hónappal előbb felmondják.

Nem különben az *l)* pont is helybenhagyatik, hogy a fölovászmesternek az országgyűlési szállásokra volt eddigi törvényes hatósága és kötelességei ezen országgyűlés alatt is fennmaradnak.

Miután az üresen maradt országgyűlési szállások senki által nem fognak kármentesíttetni, a tek. Karok és Rendek igazságosnak találták, hogy azok a fölovászmesteri hivatal által tüstént mondassanak fel.

Ezekben foglaltatnak az intézkedések, melyek a jelen állapotra vonatkoznak. Jövendőre nézve az eddigi szokás helyett, mely az országos választmányi munkálatban fenntartatni javasoltatik *Pozsony város követe* ismétlé minapi indítványát, miszerint a szállás fogadás vagy magánalkú, vagy kisajátítás útján történjék, minden egyéb intézkedés az örök igazsággal, s a tulajdon eszméjével ellenkezvén. Szóló küldői nevében annyira óhajtja a régi súlyos szokás megváltoztatását, hogy ennek további fenntartása esetére Pozsony városának lehetetlen lesz többé az országgyűlést kebelében elfogadni, s a lakosságnak a mostani állapot felett kétségbe kell esnie. Ha az országgyűlési szállás fizetése szokott árának egy harmadával toldatik is meg, mint a választmányi munkálat is tartja, elég lesz-e ez a koldus polgárnak? Kármentesítve lesz-e azon három évre is, melyben országgyűlési szünet van? A múlt diæta után két évvel történt összeírásból kitetszik, hogy Pozsonyban 2400 országgyűlési szoba hevert üresen.

Egy megyei követ a szabad alku mellett szólalván fel, a kisajátításról oly nézetben volt, miszerint a status ebbeli jogát, csak elkerülhetlen szükség igazolhatja. Rettentő volna ezen jog, ha minden korlát nélkül gyakoroltatnék; a polgárok merő nyughatatlansággal telnének el tulajdonuk élvezete felett. Az országgyűlési szállásoknál kisajátításnak helye nincs; fogadjuk el a szabad alkut. Nem kell attól tartani, hogy akkor szállást nem kapunk. Lám, némely megyék eltörölték az előfogatokat, s a közlekedés vajjon megakadt-e? Most is már sokkal jobb szállásaink vannak, mint múlt országgyűléseken, a mint közelítettünk a szabad alku rendszeréhez. Ne nézzük egyedül saját kényelmünket; tényezők közzé kell soroznunk a lakosok sorsát is, figyelmeznünk kell a város jövendőjére stb.

A felhozott előfogati példára *egy megyei követ* ellenkező tapasztalását nyilvánítá, miszerint sok helyen, hol az előfogat eltörültetett, az útasok teljességgel nem találnak fuvarost.

Egy megyei követ az elébb szólókkal nem foghatván kezet,

még most helyén látta, hogy a város tartozzék országgyűlési szállásokat adni, de ezeknek ára 50%-al felemeltessék, úgyhogy ha országgyűlésen kívül 200 frt fizettetett a szállásért, országgyűlés alatt 300 frt fizettessék.

Csongrád megye követe egyeztetési szándékból következő indítványt tőn: Elismeri, hogy a szabad alkunak sok nehézsége van, egy az, hogy a kegy. kir. meghívó-levelek későn érkezvén a törvényhatóságokhoz, nincs elég idő a szállás fogadásra; másik az, hogy a szállásadás egyedül a háztulajdonosoktól függvén, az országgyűlési tagok könnyen sarczolásnak lennének kitéve. Ámde, mielőtt a szabad alku elve, melynek igazságát senki nem tagadhatja, elmellőztetnék, vizsgáljuk meg — mond szóló — nem lehet-e ezen nehézségeken segíteni. Mi az idő rövidségét illeti, kérjük meg Ő Felségét, hogy ezentúl az országgyűlést mindig Pestre, s legalább 4 hónappal elébb kegyeskedjék összehíni. Ha ez sikerül, lesz idő a szállás keresésre. A sarczolást illetőleg pedig alakíttassék egy 12 tagú compromissionális bíróság a városi polgárokból, kik ha a szállásadó és vevő közt egyesség nem történhetnék, megállapítják a szállásbért, maximum levén 50%-a a különben fizetni szokott szállásbérnek, úgy mint azt az előtte szólott követ javasolta.

Ezen indítvány sem nyervén többséget, szavazás útján a regi szokás, mely az *a)* pontban érintetik, miszerint minden városnak, melynek kebelében országgyűlés tartatik, háztulajdonosai kötelezteknek házaiknak egy részét az országgyűlési tagok számára bizonyos meghatározott bér mellett átengedni, — meghagyatott. Szabad alkú mellett szavaztak: Arad, Árva, Bihar, Csanád, Csongrád, Pozsony, Pozsega, Sáros, Somogy, Szepes, Szerém, Tolna, Zala, Zólyom.

A fentebb érintett *a)* pont azon rendeletében, hogy a háztulajdonosok házaiknak egy részét átengedni tartoznak, több követ veszélyes elvet látván rejleni, annak megváltoztatását sürgeték. E szerint a háztulajdonosnak sokkal mostohább sors jutna, mert eddig legalább ki volt tűzve az országgyűlési lakás, ezentul azonban a fölovászmester önkénye határozná meg időnként, hogy házának melyik részét köteles átengedni.

Ennek következtében *Pozsony megye követe* szorgalmazta, hogy miután az országgyűlések Pozsonyban tartatnak, a mint ezen végzés törvénybe megy, írassanak össze azonnal az országgyűlési szállások, az eddigi maximum, mely a ház egyharmadából állt, szállittassék le, s az így összeírt szállások legyenek aztán állandók.

Egy tiszai követ pedig azt hozta javaslatba, hogy a maxi-

mum 4 egészséges és használható szobából álljon, a messze fekvő házak, és a melyekben 4 szobánál nincsen több, felmentessenek a szállásadástól; az orsz. választmány által szervezett tabella, mely szerint az érsekek s országzászlósai számára 8, megyéspüspökök, koronaőrök, főispánok számára hat, a követek számára öt stb. szoba, pincze, kocsi fészer kivettetik, devalváltassék, a két elnököt kivéve minden tagra egyaránt 4 szoba essék; a szállások felett ne a fölovászmester, de háztulajdonosokból alakulandó választmány intézkedjék.

Messzire haladván azonban az idő, a tárgy függőben maradt.

---

227. Kerületi ülés.

1844 julius 3-án.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, mint tegnap.
Tárgy: Javaslat az országgyűlési szállások ügyében.

Az országgyűlési szállások ügyében, az országos választmány jövendőre nézve javaslott jelentésének *a)* pontja felett folytattatván a tanácskozás, ennek azon kitételét, hogy a háztulajdonosok köteleztetnek házaiknak egy részét az országgyűlési tagok számára átengedni, sokan általánosnak találták.

Nevezetesen *egy megyei követ* azon részt a szállások mennyiségéhez, a ház terjedelmességéhez aránylag kivánta meghatároztatni.

Egy más megyei követ azon kitételt nemcsak általánosnak, de igazságtalannak is állította; mert a szerint a háztulajdonos sohasem volna biztos, vajjon a lovászmester nem fogja-e éppen hálószobáját kijelölni országgyűlési tanyának. Azért is felszólította azon követ urakat, kik a magánalkut ellenezték, mutatnának útat, melyen ezen zavarból ki lehesen gázolni.

Pozsony megye követe ismétlé tegnapi indítványát, miszerint állapíttassék meg a maximum, egyszersmind a háznak azon része is, mely állandó országgyűlési szállásul fogna szolgálni, különben a házi úr örökös faggatásnak lesz kitéve. Ezeken kívül mondassék ki a törvényben az is, hogy ha valamely házbirtokos az országgyűlési szállásolástól aként kívánna megszabadulni, hogy a házára eső illetőséget más polgár házában akarná előteremteni, ez neki szabadjon.

Ezek után *egy megyei követ* a maximumot abban javasolta megállapíttatni, hogy minden követnek csak 3 szobája legyen, már csak azért is, mert a részére kijelölt szállást megkelletvén neki fizetni, azon esetre is, ha a helyett mást fogad magának, könnyebb lesz 3, mint 5 szoba árát letennie.

Pozsony város követe ujólag kéri a tek. Karokat és Rendeket, hogy a magánalku útja ellévén már zárva, állandó szállásokról gondoskodjanak, vagy pedig engedjék át a szállások feletti intézkedést magára a városra, mely a szükséges illetőséget elő fogja állítani, a Karok és Rendek várakozásának megfelelőleg, mert ha kivált elfogadtatik azon javaslat, hogy az országgyűlési szállások a szokott bérnek egyharmadával jobban fizettessenek, a lakosok önként fognak szállásokat kínálni.

Egy alföldi követ indítványozá, hogy a szállások ne osztassanak szét, hanem a mint valaki feljő, terjesztessék elibe a szállásbeli összeírás, hogy magának lakást kénye és kedve szerint választhasson.

Ez ellen nyomban az hozatott fel, hogy e szerint azok, kik az országgyűléshez közel laknak, a jobb szállásokat mind elkapkodják.

Mire az indítványozó azzal felelt, hogy most sem dicsekedhetnek mindnyájan egyforma szállásokkal. Egyébiránt szerénytelenségnek látta ott a követelést, hol a ház tulajdonosai tartoznak adni szállást. Ő négy országgyűlés alatt elfogadta azon lakást, melyet neki adtak. Ide minket — úgymond — nem a kényelem hí, hanem a haza iránti szent kötelesség.

Figyelmeztetvén ez után az *elnök* a Karokat és Rendeket, hogy nyilatkozataikban a maximumra szorítkozzanak:

Komárom követe az *a)* pontot eképp javasolta módosíttatni: «Minden városnak, melynek kebelében országgyűlés tartatik, háztulajdonosai kötelezteknek a szükséges országgyűlési szállások mennyiségéhez képpest és házaik nagyságához aránylag, azoknak egy részét az országgyűlési tagok számára bizonyos meghatározott bér mellett átengedni. Ezen rész azonban a háznak e végett a háztulajdonos által előre kijelölendő egy negyedénél több nem lehet».

Ezen szerkezetet *Pozsony megye követe* elfogadni készek nyilatkozott, ha aként módosíttatik, hogy azon egynegyed rész kijelöltessék, és ha a házi úrnak, ki szállást maga házánál adni nem akar, azt másutt fogadni megengedtetik.

Némelyek a kijelölést nem akarták egyedül a háztulajdonosra bízni, hanem a megye és város befolyását is szükségesnek látták.

Klauzál: A kényszerített szállásadás óhajtása ellenére megállapíttatván, a szállások illetőségét kívánta meghatároztatni. Miután

a kényszerítési rendszer mellett a legszükségesebbnél senki többet nem követelhet; négy szobával mindenki beérheti. Sokszorozván a négyet az országgyűlési tagok számával, a jelen nem levők követeit a számolásból kihagyván, jő körülbelől 1500 szoba, holott eddig 3000 szoba kivántatott meg.

A pozsonyi követ saját előadása szerint Pozsonyban van 30 ezer szoba, miután tehát csak 1500 szoba fog kivántatni, nem kell félni, hogy mindenik háznak egy harmada foglaltatik le. Ámde a maximum meghatározása szükséges, mert a kiküldendő választmány működésének kell valami alapot adni, nehogy önkényesen vegyen egytől több szobát, mint másiktól. Ezen választmánynak, mely azon hatóság tiszteiből alakíttassék, melynek kebelében van az országgyűlés, utasításul adassék, hogy a három utolsó évi lakbért s a szállások árának országgyűlés alatt egy harmadával feljebb leendő rugtatását zsinórmértékül vévén, iparkodjék szabad alkú útján megszerezni a megkivántató szállásmennyiséget. E szerint a kényszerítő törvény alkalmazása feleslegessé válván, adassék neki továbbá utasításul, hogy azon négy szoba, amennyire lehet, egymás mellett legyen. A mely házban hat szobánál kevesebb van, ott csak egy szoba vétessék el, hol 16 szoba van, ezekből négy lefoglaltathassék, a legnagyobb házak nyolcz szoba adásra köteleztetvén. Ezen indítványban kivánta szóló összpontosítni úgy a pesti, mint a komáromi indítványt.

Némelyek a komáromi és csongrádi indítvány közt ama különbséget látván, miszerint a komáromi indítvány szerint a háznak egy negyede; a csongrádi indítvány szerint pedig nyolcz szoba a maximum, és a csongrádi indítvány első pontja, a szabad alkú megkisérlése, a komáromiban hiányzik, szavazást sürgettek.

Ezen különbség elhárítása végett, egyik indítványozó a nyolcz szoba maximumtól elállván, a másik a szabad alkú megpróbálását elfogadá. Mind e mellett egyesülés nem történt, mert a szabad alku ellen ismét éles kifakadások támadtak.

Egy megyei követ kijelenté, hogy ha alkudni csakugyan kell, akkor inkább maga alkuszik, semhogy valakit erre felhatalmazzon.

Egy más megyei követ pedig a szabad alkut sarczolási kiváltságnak nézvén, megyéje erszényét vélte megóvandónak.

Megmondatott ezekre, hogy a szállásadás kellékeit és árát az országgyűlés határozván meg, a szabad alkuban semmi czégér nincsen, és ha az erszényt kell figyelembe venni, az áldozatot inkább a megye viselje, mint a szegény háztulajdonos.

Ez ügyet a t. Karok és Rendek szavazás által akarván megoldani, következő kérdés tüzetett ki: a csongrádi indítvány első része, mely a szabad alkuról szól, hozzáadassék-e a komáromi indítványhoz, vagy ne? A többség nemmel szavazván, a kisebbségben maradt megyék következők: Arad, Árva, Bars, Békés, Bihar, Csanád, Csongrád, Győr, Heves, Komárom, Mosony, Pest, Pozsony, Pozsega, Sáros, Szabolcs, Tolna, Ugocsa, Vas, Zala, Zólyom. Bács nem volt képviselve.

Az ülés délután 2 órakor oszlott szét.

---

228. Kerületi ülés.

1844 julius 4-én.

Elnökök, naplóvivő kik előbb. *Jegyzők:* Demeczky, Palóczy.

Tárgy: Központi vasuttársaság folyamodása. — Országgyűlési szállás. — Sérelmek és kivánatok.

Megnyittatván az ülés, az *elnökség* egy kérelemiratot mutatott be a magyar központi vasuttársaság részéről, mire nézve

Klauzál felszólalására közönségesen beleegyezének a ház tagjai, hogy e kérelemirat, mihelyt ki lesz nyomva, mielőbb tárgyaltassék.

Az országgyűlési szállások tárgyában tegnap elfogadott komáromi szerkezethez, mely a jövőre javaslott törvénynek 1. §-a leend, az érdeklett megye egyik követe ujólag sürgeté hozzáadatni, hogy a szállásolás terhét más házbani szállás kérdése által minden háztulajdonosnak lehessen megváltani. E hozzáadás, noha sokak által mint felesleges, mások által mert ebben is szabadság van, elleneztetett; a többség — hasonlatára a katona helyettesítésére nézve is minden feleslegesség tekintete nélkül kimondott elvnek — elfogadta, oly kifejezéssel mindazáltal, hogy a helyettesített lak hasonló alkalmas legyen. A szerkezet tehát eszerint fog módosíttatni.

Tovább olvastatván a választmányi munkálat, a kolostorok, katonai laktanyák, s közintézetek épületeinek egyedüli szállásmentessége helybenhagyatott.

A *b)* pont is több elvet foglal magában: a szállások összeirása iránt jövőre is a fölovászmester hatóságát hagyja meg s a lakások bérét az országgyűlési szállások egy harmad részben fölemelt három utolsó évi közép ára szerint rendeli megszabatni.

E §. első részére fölkiáltással végeztetett, hogy a szállások rendezése nem kizárólag a fölovászmesterre, hanem az ő elnöklete alatt az illető városi, s Pozsony városára nézve a megyei hatóság két kiküldötteire bizassék. Hogy azonban e kiküldötteknek elnökükkel egyenlő szavazata legyen, — mint az érdeklett városi képviselő óhajtá — pártolást nem talált.

Másik részére nézve a *b)* pontnak indítványoztatott, hogy a lakbér nem az országgyűlési, hanem egyéb rendes bérletű szállások ára szerint emeltessék még felényire (50%). Ez indítvány mellett szólt azon körülmény, hogy az országgyűlési lakásokért időközileg csekélyebb ár fizettetik; s e hiányt «az örök igazság», *Bezerédj*, pótolni kivánta.

Szavazás útján egyetlen szótöbbséggel (24 megye állván 23 ellen) ez is elfogadtatott.

Következett a *c)* pont: A szállásadás kötelessége az országgyűlés megnyitása előtt egy héttel kezdődik, és ha a hongyűlési tag által előbb föl nem mondatik, országgyűlés bezárása után egy hétig tart, s a szállásbér fizetése is eddig terjed.

E pont végső része, a szállásfizetés ideje iránt sokak által méltánytalannak találtatott. Ily szállásokat — mondának — a már megkezdett évnegyedben a szokott évszaki lakváltozások szerint senkisem bérel ki, és ezért a tulajdonosok kármentesítése miatt is szükséges, hogy legalább azon évnegyedről, melyben kezdődik és végződik a hongyűlés, fizettessék a lakbér.

Ez indítványra szavazás történt. A szavazatok eredménye azonban mindkét részről egyenlőn állott; 23 megye 23 ellenében, senki sem tudta, mi fog történni. Ekkor lépett be a terembe, honnan kevés idő előtt eltávozék, Beöthy Ödön. Nyilatkozásra szólíttaték s ő rövid gondolkozás után, mennyit az egyszerű igazság belátása igényel, mint maga mondá, szavazata lenyomó súlyát az indítvány-pártoló mérlegbe veté. Mihez képpest a törvény szerkezete e tekintetben is javíttatni fog.

A *d)* pont szerint a szállásbér évnegyedenkint előre s azok által fizettetik, kik a szállásokban laknak, vagy a kiknek számára azok lefoglaltattak. A háztulajdonos a szállást fel nem mondhatja; az ország-

gyűlési tag pedig három hónappal előbb köteles azt felmondani. — Elfogadtatott.

Az *e)* pontban a szállásilletménynek táblája foglaltatik, mely a következő:

Sorszám		Szoba	Konyha	Kamara	Pincze	Fakamara	Kocsi-fészer	Istálló lovak számára	Jegyzet
1	Nádor	50	6	10	3	6	12	40	—
2	Országbiró és személynök	20	2	2	1	2	4	8	—
3	Érsekek és zászlósok	8	1	1	1	1	3	4	—
4	Megyés püspökök	6	1	1	1	1	2	4	—
5	Czim. püsp., apátok, kápt. köv.	3	1	1	1	1	1	2	—
6	Koronaőrök, főispánok	6	1	1	1	1	2	4	—
7	Egyéb főrendi tagok	3	1	1	1	1	1	—	—
8	Kir. fiscus, itélőmesterek	5	1	1	1	1	1	2	—
9	Kir. táblabirák	4	1	1	1	1	1	2	—
10	Megyei s horv. orsz. követek	5	1	1	1	1	1	2	—
11	Kerületi követek, turm. gróf	5	1	1	1	1	1	2	—
12	Városi követek	4	1	1	1	1	1	2	—

Ez ellen igen sok észrevétel tétetett. Istálló, kocsifészer, pincze, olyas dolgoknak mondattak, mikre országgyűlési tagnak, mint ilyennek elkerülhetlen szüksége nincs. Rangkülönbségek felállítása a három elnök: nádor, országbiró és személynök kivételével szükségtelennek találtatott. Egy országgyűlési tagnak, bárki legyen az — úgy hivé a többség — négy alkalmas szoba elegendő; s a táblázat ezek szerint fog módosíttatni.

Az *f)* pont szerint a főrendi tagok országgyülés kezdete előtt három héttel tartoznak a lovászmestert a szálláskérés iránt értesíteni, s a rendelt szállás bérét, ha meg nem jelennek is fizetni. Később nem rendeltetik számukra szállás.

A *g)* pont a belvárosi szállásokat a felső és alsó házi tagok közt egyenlően rendeli felosztatni.

A *h)* pont fizetés mulasztása esetében az illető hatóságok szóbeli eljárása állapíttatik meg.

E három pont is elfogadtatott.

Az *i)* pont tartalma ez: Ki az országgyűlési szállást rendelet-

ellenesen letartóztatja, s azáltal, akit illet, elfoglalni nem engedi, mint ellenszegülő, a királyi tábla eleibe harmadnapra megidéztetik, s az okozott költségek megtérítésén felül 200 frtra büntettetik; ez itélet, úgyszintén a rendelet is, mire nézve az ellenszegülés történt, hatalomkarral is végrehajtatván.

Az érdeklett városi követ s több megyék képviselői nagy sérelmet láttak e rendeletben, látának bizalmatlanságot a polgári bíróság iránt, láták megszegését a territoriális hatóság már elfogadott elvének, s az új büntető-codex azon dicséretes irányának, hogy a kivételi bíróságok valahára szüntessenek meg.

Mindezen okok a többséget (27 megyét 21 ellen) arra birák, hogy az említett *i)* pontba a királyi tábla helyett az illető hatóság bíróságát határozá iktattatni, egyszersmind pedig egy dunai megye felszólalása folytán az is ki fog a szerkezetben fejeztetni, miképp e rendelkezés által a salvus conductusról szóló törvények el nem töröltetnek.

A *k)* pont végre, melyben a fölovászmester eddigi hatásköre fennhagyatik, a *b)* pontban tett módosítással lett elfogadva, miben az illető hatóságoknak is befolyás engedtetik a lovászmesteri eljárás körül.

A munkálatot egy távol levő mágnás bizományosának külön véleménye rekeszté be kollegái szállásolási ügyében; ez is felolvastatott s elhangzott.

Befejeztetvén ezek szerint a szállásolási ügy, kérdés tétetett, hogy mi vétessék föl napirendre. A turopolyai sérelem, s azután a kereskedési ügy következnének.

Ezek közzül egyikhez sem akartak a Rendek már ma kezdeni, tehát az ülés hátralevő részében a sérelmek és kivánatok tárgyalása folytattaték, miután azokra nézve, mik már tárgyaltattak, határoztatott, hogy osztályonként fognak országos ülésben ujólag felvétetni, s a Főrendekhez, a többi osztályzatúaktól külön is, mielőbb átküldetni.

Olvastatának tehát a II. osztályú sérelmek (a munkálat II. osztálya 15. lapján) s a 25. ponttól a 42-ig bezárólag az országos választmány véleménye mindenben helybenhagyatott.

E II. osztályba sorozott sérelmek és kivánatok is végig tárgyaltatván, egy követ megyéjének mult országgyűlésen a felsőház által visszautasított egyik régi sérelme újabb besorozása iránt emelt szót, s szózata számos megyék követeinél talált visszhangra, ennek következtében a kerületi jegyző által előadott országgyűlési gyakorlat sze-

rint az illető megyék, melyeknek régibb vagy egészen új sérelmeik is vannak, melyek a munkálatban nincsenek s részint nem is lehetnek besorozva, oda utasíttatának, hogy azokat köziratra bocsátás végett a kerületi jegyzőnek adják be.

---

229. Kerületi ülés.

1844 julius 5-én.

Elnökök: Kerkápolyi (Zala) és Bánhidy (Csanád). *Jegyzők:* Ghyczy, Szemere és Palóczy. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: 1. A következő okiratok hitelesítése: *a)* Felirás, törvényjavaslata és izenete a Karok és Rendeknek Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesítése iránt. *b)* Izenet s felirásjavaslat a Részek visszacsatolásának tárgyában folyó évi február 29-ről kelt kegyelmes királyi válasz iránt. *c)* Második izenete a Karoknak és Rendeknek a mélt. Főrendekhez a bányatörvénykönyv iránt. 2. Második válasza a mélt. Főrendeknek a túrmezei gróf és követ által beadott panaszos jelentés tárgyában a t. Karokhoz és Rendekhez.

Az erdélyi unió iránti izenetben *egy megyei követ* a Főrendeket felszólítandóknak vélte, hogy a kiküldendő országos bizottsághoz a saját részükről kijelelt egyének neveit a t. Karokkal és Rendekkel közölni sziveskedjenek.

Pártolván ezt *egy más megyei követ*, a scrutiniumot az alsó Tábla részéről minél előbb beadatni sürgeté.

Erre *egy megyei követ* azt hozta fel, hogy országgyűlési gyakorlat szerint addig tagokat választani szükségtelen, míg a mélt. Főrendek a bizottmány kiküldésében meg nem egyeznek.

Azonban a t. Rendek a két első előterjesztést magokévá tevén, abban állapodának meg, hogy az unió tárgyában kiküldendő országos választmányba kerületenként három megyei követ választassék; minden kerületből ezeken felül egy pótló követ, a városok részéről kettő, a szabad kerületek részéről egy.

Ezután *Palóczy kerületi jegyző*, olvasá második válaszát a mélt. Főrendeknek a túrmezei sérelem tárgyában; ezen felül egy 160, a turopolyai ügyet magokévá tevő Zágráb megyei nemes aláirásával

ellátott folyamodást, s egy, a «józan horvátok» nevében szerkesztett folyamodást. Ezen utolsó irat kevés hitelességgel birván, a kérelmezési választmány jelentése következtében elmellőztetett.

A főrendi választ illetőleg az érdeklett kerület grófja *Josipovich* kérte a Rendeket, hogy előbbi izenetükhöz továbbá is ragaszkodjanak. Adatokat kivánnak a mélt. Főrendek? — kérdi szóló. — Ott van a turopolyai sérelem!

Kubinyi (Nógrád megye követe) sajnálkozását jelenté ki a felett, hogy a mélt. Főrendek, kiknél szerinte a turopolyai sérelem pártkérdés színét vonta magára, a t. Karok és Rendek kivánságához nem közeledtek. A többség — úgymond — a helyett, hogy orvoslást sietett volna eszközölni a sérelemnek, az azt okozóknak hibáit takargatta. Ámde lehetetlen nem örvendeni azon kisebbségnek, mely az ügyet oly lelkesen védte. Figyelmet gerjesztett e tárgy, elintézésére új királyi biztos küldeték ki. Szóló minden keményebb kifejezéstől önként tartózkodván, csak a dolog érdemébe bocsátkozott. A horvátországi tartományi gyűlésen elkövetett túrmezei sérelem tagadhatatlan. A követválasztásra kitűzött határidő meg nem tartatott. A banális conferentia biztosította a túrmezei nemeseket, hogy a követválasztás el van halasztva, és harmadnapra mégis megtartatott. Vagy a turopolyaiak választási joga vonatik kétségbe? Olyan joggal birnak ők a tartományi gyülésen, mint a Zágráb megyei nemesek. A mélt. Főrendek oly gyakran nyilatkoznak a status quo mellett. Hisz mi is éppen ezt akarjuk fenntartani! Szóló a felirást tovább is sürgetné, már csak azért is, mert oly lelkesen viselik magokat a turopolyaiak, s a turopolyai gróf figyelmezteté a hazát a keletkezett veszélyre, és mert a két bizottságnak még eddig sem látszik semmi eredménye.

Verőcze megye követe a jelen kérdésben sérelmet nem látván, a felirást nem pártolta. Tagadta, hogy a tartományi gyülésen a nemesek személyenként vehetnének részt, miután ott képviselet uralkodik. Különben a Zágráb megyei és turopolyai nemesek paralysálnák a többi megyék képviselőinek befolyását, miáltal a tartományi gyülés feleslegessé válnék. A benyújtott petitiókra azt jegyzé meg szóló, hogy ha törvényhatóságtól eredtek volna, lenne nyomatékuk, igy azonban nem ide tartozók. Ha a folyamodók sértve érzik jogaikat, folyamodjanak a megyéhez.

Szentkirályi ily véleményt nyilvánított: A mélt. Főrendek e második izenetben új okot nem hoznak elő. A túrmezei grófnak és több Zágráb megyei nemesnek közlött panaszos jelentésében a főrendi izenet a végrehajtó hatalomnak még semmi tette vagy

rendelete fenn nem forog, továbbá sem tekintethetik tehát olyannak, mely jelen állásában az országgyűlés tárgyalás körébe vonathatnék; de azt a kormányszék rendes tárgyalására tartozandónak vélik, mivel szemök előtt tartják azon káros következéseket és nehézségeket, melyek a törvényhozói és végrehajtói hatalmak hatóságinak összezavarásából minden alkotmányos országra s így honunkra is árasztatnának. Szóló követ nem látja át, miképp azáltal, ha valami petitio nyújtatik az országgyűlés elébe, a hatalmak összezavartatnának. Ez oly eszme, melyet akkor szokás előgördíteni, midőn külön adatokat előadni nem lehet.

A mélt. Főrendek meg nem győződhetvén a kérdéses tények mivoltáról, adatokat követelnek. Az adatok kétfélék lehetnek. Arra nézve, hogy vajjon a túrmezei nemeseknek van-e személyes joguk a tartományi gyűlésen, az előterjesztett oklevelek, a gyakorlat s azon javaslat, mely szerint a tartományi gyülés rendezése czéloztatik, nem elég adat-e? Hisz ezek mind nyomtatott adatok, melyek mindenkinek értésül szolgálnak. Vagy arra nézve kell adat, hogy a sérelem valóságos-e? Ott vannak a petitióban aláírva a tanuk, akik vallják, hogy a követválasztásban részt nem vehettek. Ennél több adatot szükség-e előteremteni?

Szóló tud példát, hogy Tót- és Magyarország diætáin divatozott a személyenkénti befolyás. Nálunk ezen joggyakorlás képviseleti rendszerré alakult. Hogy ez Horvátországban is történjék, ám jól van, csakhogy eddig nem így volt, s ez factum, melyet tagadni nem lehet. És éppen azért, midőn a zágrábi és túrmezei folyamodók e gyökeres jogukbani sérelmök miatt feljajdulnak, számukra orvoslást eszközölni polgári kötelesség. — Pártolja a felirást.

Zsedényi Nógrád és Pest megyék követeitől módra nézve különbözik. Ő czélt akar; ő nem kiván egyedül pompás szavakkal, ő tettel kiván a horvátokon segíteni. Legazért is oly módhoz nyulást ajánl, miszerint a felirás felmehessen. Nógrád megye követét figyelmezteti, hogy azok, kik a mélt. Főrendeknél a felirást pártolák, elvbaráti valának, s a magyar törvényhatóságok azon önálló jogát, a követválasztás megitélését, nem akarták az országgyülésre bízni. Már pedig ez áll Horvátországra nézve is, mely jog a jelen módoni felirás által megsértetnék. Szóló pártolja a túrmezeieket, mert a széleken ők égnek nemzetiségünkért; vélekedése azonban az, hogy a tartományi gyűlés tartására Ő Felségét megkérni nem kell, mert hátha nem tartja meg azt? Zágráb megyében a dolgok már úgyis megváltoztak, mert a főispán elmozdíttatott. Ő ezeknél fogva kéri a t. Karokat és

Rendeket anélkül, hogy a dolgot erőltetni akarná: állnának el azon rendszerüktől, mely csak papiroson marad.

Egy megyei követ azt kívánta megizenni a Főrendeknek, hogy ha a Horvátország kebelében duló pártok okait tudni akarják, emlékezzenek a turopolyai sérelemre.

Végre *Klauzál* szólamlott meg, leginkább az előtte szóló Szepes követének előadására czélozván. Azzal vádol — úgymond — bennünket Szepes követe, hogy mi a turopolyaiak iránti rokonszenvünket egyedül szép, czikornyás szavakban öntjük ki. Távol van ez mindnyájunktól. Oly alakban felterjeszteni a felirást, minőt a mélt. Főrendek és Szepes követe ajánlanak, alkotmányos hazánkra veszedelmes volna, mert ez annyit jelentene, mint a követ igazolását a kormányra bízni. És midőn mi a verificatiót az országgyülésre akartuk bízni Szepes követe ezt a municipális jog megsértésének nevezte, s hatalmas közbenjárása által az ügyet megbuktatá. Most pedig a Főrendekkel fog kezet, kik a verificatiót nem is a municipiumokra, hanem a kormányra kivánnák bízni. Erre mi soha nem állunk.

Ezen nyilatkozatok után az e tárgy feletti vitatkozást sokan beakarák fejezni, azonban többen még szólani kivánván hozzá, a tanácskozás másnapra halasztatott.

CLXXII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 5-én, déli 12 órakor.

Tárgy: 1. Az igazoló választmány jelentése Pozsony város követe felől. 2. Izenet, felirás és törvényjavaslat a Főrendekhez az unio tárgyában. 3. Izenet és felirási javaslat a Részek iránt érkezett királyi leiratra. 4. Az országos sérelmek és kivánatok I. osztálya. 5. A Főrendek izenete a választmányok rendezése iránt. 6. A Főrendek 2-ik izenete a vallásbeli sérelmek iránt. 7. A Főrendek válasza a vallás tárgyában folyó évi márczius 25-ről érkezett királyi válasz iránt. 8. A Főrendek 2-ik izenete a görög nem egyesültek ügyében. 9. A Főrendek 2-ik izenete az unitárius vallás iránt. 10. A Főrendek 2-ik izenete az áldás megtagadás tárgyában. 11. A Főrendek 3-ik válasza a sz. kir. városok rendezése tárgyában.

A *kerületi elnökség* több, nagy részben ma meghitelesíttetett iratokat bemutatván, ezek közzül *Széll itélőmester* által azonnal olvastattak a következők:

Az igazolási választmány jelentése Neszter József pozsonyi új követ megbizólevele bemutatásáról; Erdély s a Részek ügyében szerkezett izenetek, föliratok és törvényjavaslat (O. I. 158. *a)*, *b)* és O. I. 159. *a)*, *b)*. E tárgyak közlelkesedés eredményei lévén, a felolvasott iratok iránt észrevétele senkinek sem volt. *Beöthy* azonban, miután a meg nem jelent megyék elmarasztalása már jelentetett, hivatalos nyilatkozást kért Személynök ő nagyméltóságától az iránt: megtörténtek-e az elmarasztaló itéletek végrehajtására, különösen a Részeket illetőleg a szükséges lépések?

Az *Elnök* Bihar követének válaszolja, hogy a királyi tábla itéletet hozván, bevégzé kötelessége teljesítését. Végrehajtásról gondoskodni a felperes gondja. Egyébként — úgymond — tudom, hogy Zala a végrehajtásról már értesítteték, Gömörre nézve meg vannak a lépések téve.

A felvilágositást kivánó Beöthy e nyilatkozatot nem elégli. A nevezett megyék már vannak képviselve. Lényeges kérdésének a Részekre vonatkozólag, szónok úgy látja, hogy ezekre nézve kötelességmulasztás forog fenn.

Elnök szerint azonban mulasztásról ez ideig még magánügyben sem lehetne panasz; fognak majd a Részek iránt is tétetni kellő lépések.

Klauzál és *Bezerédj* szintén osztoznak először nyilatkozott követtársuk aggodalmában, s miután az mondatik, hogy a Gömör elleni végrehajtás iránt tétettek lépések, ellenben a vele együtt elmarasztalt Részekre nézve csak tétetni fognak, bizonyosnak állitják a kötelességmulasztást. Ők is megnyugtató nyilatkozást kivánnak tehát, miután a lefolyt pörnek a Rendek az urai, nevökben s általok indittaték meg.

Személynök ő excellentiája ismét kijelenti, miképp tudomása szerint különös mulasztás eddig sem történt, jövőre nézve pedig e nyilvános felszólalások is tudomására jutnak az illetőknek.

Az először felszólalt *Beöthy* nem tudja, mely útat ért Ő nagyméltósága, melyen a fölszólalások az illető helyeken tudomásra fognak jutni. Hirlapok útján? kérdezé; ő a hirlapokból csak azt tudja, hogy a mostani koronai ügyész a bécsi német kamarához van kinevezve; s ismerve a körülményeket, óvakodnia kell. A dolog semmi esetre nem olyan, amit szellő módjára elhagyhatunk lebbenni a virágtábla-

kon. Visszaemlékezék szónok a mult hongyűlésre, hol több ezer ujoncz adásáról vala szó; s a törvényhozásnak egy főispán ellenében nem sikerült integritását kiküzdeni. A középszolnoki eseményeket érti szónok. Most hasonlatos körülmények forognak fenn. A nemzetnek nem forró kivánata, de maga a törvény nincs teljesítve, s az unió ellenségei örvendeni fognak, ha hátuk mögött látandják magát a hatalmat. Kivánja a szóló követ a dolgok ily állásában végzésben kötelességül tétetni, hogy az elmarasztalt Részek ellen a további törvényes lépések mielőbb foganatosíttassanak, s az eljárásról a Rendeknek jelentés tétessék.

Személynök ő excellentiája még most időelőttinek hivé ugyan ez intézkedést; miután mindazáltal tapasztalá a Rendek minden véleményű tagjainak egyértelmű közóhajtását, a végzést, melynek jogosságát ő maga sem vonja kétségbe, a külön indítvány szellemében kimondá.

Ezek után a sérelmek és kivánatok első osztálya olvastaték inkább, sem mint tárgyaltaték (O. I. 160. sz.). Befejeztetett.

Végül az elnök bemutatá az országos választmányok rendezése iránti főrendi izenetet (O. I. 161. sz.).

2-ik válaszát a Főrendeknek a vallásbeli súlyok és nehézségeknek mult országgyülésen fenntartott pontjai iránt (O. I. 162. sz.).

Válaszát a Főrendeknek a vallás tárgyában folyó évi márczius 25-én kelt királyi válasz iránt (O. I. 163. sz.).

2-ik válaszát a Főrendeknek a görög nem egyesültek ügyében (O. I. 164. sz.).

2-ik válaszát a Főrendeknek az unitárius vallás tárgyában (O. I. 165. sz.).

2-ik izenetét a Főrendeknek az egyházi áldás megtagadása tárgyában (O. I. 166. sz.).

3-ik válaszát a Főrendeknek a szabad kir. városok tárgyában (O. I. 167. sz.).

A városi izenet kinyomatni; a többi pedig leiratni határoztatott.

(Rendi Napló, IV. k. 261—267. l.)

CLXXIII—CLXXVIII. országos ülések a Főrendeknél tartattak.

230. Kerületi ülés.

1844 julius 6-án.

Elnökök: Bánhidy (Csanád), Kerkápolyi (Zala). *Jegyző:* Palóczy. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: A túrmezei sérelem.

A túrmezei panasz körüli tanácskozás folytattaték. Szorosan a tárgyat illetőleg azokhoz, mik tegnap mondattak, csak egy pár észrevételt adának még, kik ma nyilatkoztak.

Hogy miért jelöltetik ki a fölirásban az orvoslás útja? okául említé *Beöthy (Bihar megye követe)*, mivel a magánfolyamodás s a petitionális jog gyakorlása közt különbség van, s mivel a törvényhozás egyes ember törpült helyzetébe nem szállhat alá.

S ha csak általános alakban történnék a fölterjesztés, mondá folytatólag *Bezerédj*, nem fogná-e a végrehajtó hatalom hivatva érezni magát beavatkozni a municipium saját ügyeibe? nem foghat-e az általános panaszok vizsgálata közben a fölirat tág köpenye alatt biráskodni oly dolgok fölött is, mik hatáskörén kivül esnek? Itt az orvoslás egyedüli alkotmányos útja: tartományi gyűlés rendelése.

Ez okoskodások ellenében *Zsedényi*, ki tegnap, mint mondá, azért kivánt a Főrendekhez közelítni, hogy czélt érjen, egészen más térre vezette a tanácskozásokat. Vádolja a képviselőtestületet, hogy még mindig eszméleti légkörben él, nem akar áttérni a gyakorlati térre, csak sok szép szavakkal küzd, s papi rendszert követ, mitől később a közvélemény elfordul.

Innen közötte s három régibb követtársa, Bezerédj, Klauzál, de főleg Beöthy között némi szóváltások keletkeztek.

Először is *Bezerédj* szólalt fel. Szepes követe — úgymond — czélt kiván érni; helyes! Ezt mindnyájan óhajtjuk, de kérdés: minő czélt? A városok rendezésénél p. o. már czélt érnénk szűk qualificatióval, de ily czélok elérése által veszve van maga az ügy.

Hogy a képviselőtestület eszméleti, nem gyakorlati téren küzd, egyike azon vádaknak, — mondá továbbá *Klauzál*, — mik ügyesen használtatnak a nemzet ellenében, mintha ez mindig ábrándok

után kapkodna. Alig van pedig törvényhozás, mely inkább igyekeznék minden alkalmat megragadni, hogy az ország jelen állapotán bármi kis javítást eszközölhessen, mi által a haladás további útja el nem záratik. De igen e nemzet őrizkedni fog, őrizkednie kell oly gyakorlati eszméktől, melyek alkotmányos nézeteibe ütköznek, mik lételét is alááshatnák. Ily áron szónok, forduljon el bár tőle a közvélemény, törvényt nem kiván.

Végre *Beöthy*, ki e vitákban legkésőbb s legélénkebb részt vőn, a sok szavakkali küzdésre megjegyzé, miképp nem tudja: a törvényhozásra, vagy a kormányra illik-e inkább a Roma deliberans. Például hozá fel az illyr mozgalmakat, mik iránt gyorsan kelle intézkedni, mikre nézve nyiltan állt előtte a cselekvés tere, és még sem történt semmi erélyes lépés. Zdenczay, zágrábi alispán is lemondott, s nem mozdíttatott el. Mi tovább a szép szavakat illeti: senki sem hágja meg gyakrabban Szepes követénél phantasiája tüzes paripáját. A gyakorlatiság eszméje pedig csak eképp általánosságban elődobva, igen sokat, tehát semmit sem bizonyít. Ha azonban a gyakorlatiatlanság vádját Szepes követe a Főrendek irányában érti, szónok magát ez ellen nem mentendi s kinyilatkoztatja, miképp a másik Tábla viszhangját nem visszhangoztatná, habár balatoni echó volna is.

Ezek után szónok Szepes követe panaszát, hogy részére csak 17 a votum, és ez a totum, tréfásan említvén, némely országgyűlési körülmények tájékozására a többséget képező ellenzéknek a kormány irányábani állása fejtegetésére tért át. Sohasem volt — úgymond — száműzve az ellenzék köréből minden élesség, mint éppen ez országgyűlés alatt; s hogy p. o. magát említse, sohasem vala gyávább utasitása védelmében, mint midőn e hongyűlés kezdetén az első válaszirat ellen kelle szavát emelnie. Azóta a hongyűlés sokat és igen sokat gyakorlati munkákon dolgozott; ellenben más részről feliratairá részint éppen nem, részint nemkielégítő válaszok adattak. Avagy az első válaszfelirat az élelmezési ügyekben és a Részek iránti felterjesztések csak annyit foglalnak-e magukban, hogy a két előbbi még szót sem érdemle, s az utóbbira is csak «ibis, redibis, non morieris in bello» féle válasz elegendőnek tartathatik?

Üdvözlő felirat — úgymond — soha nem marad válasz nélkül. Szónok előtt ugyan, ki az angol nemzettől tanulta, minden jót a fejedelemnek köszönni, minden rosszért tanácsosit okolni, ebben is van vigasztaló: a fejedelem mindannyiszor biztosítja, hogy a nemzet törvényei iránt tisztelettel viseltetik. De elég-e mindez? A magasztalt

gyakorlati téren nem nyújtatik-e több mennyei manna a nemzetnek oly igen nagy éhsége közepett? Igaz! jött még a vallás tárgyában is leirat, de Isten óvjon mindenkit, ki ez után várja földi boldogságát. Végre megrová szónok azon gyakorlati működést is, mit a felsőházban a városreformra nézve tapasztal stb.

Zsedényi, kinek vádjait czáfolák e beszédek, főleg az utóbb mondottakra megjegyzé, miképp a leíratok késedelmének ő nem oka; ott fenn — úgymond — nem ülök én a tanácsban; csak azt óhajtanám, itt alant a Rendek követnék tanácsomat.

E mentségre *Beöthy* ismét ily tartalmúlag válaszolt: Én és Szepes megye követe egyformán működünk. Neki csak 26 megye kell, s nekem, minthogy általánosság emberének tart, legalább 50. Szepes megye követe úgy hivé, hogy csak a magyar nyelv s vallás szerencsésen menjen át, meg lesz a 26 szám. Hogy ott fenn nem az ő tanácsát követik, sajnálom; hogy itt nem hallgatnak rá, örvendek; különben meg volna a 26 votum, holott most csak 17 a votum.

E szóváltások után végre még *Majláth (Baranya megye követe)* nyilatkozván Szepes megye követét pártolólag, e két s a tegnap említett slavonita megye ellenében, több törvényhatóságok közakaratául mondatott ki a végzés, miszerint a Rendek előbbi felirásukhoz, kihagyván belőle az illyrismusra általában vonatkozó részt, most is ragaszkodnak.

Befejeztetvén a túrmezei panasz tárgyalása az elnökség, a tegnapi ülés kezdetén elfogadott indítványhoz képest, *az illyrismust általában* illető tanácskozásra hívta föl a Rendeket. Ez ügyben

Bezerédj (Tolna megye követe) szólalt először fel, nem hogy panaszra fakadjon a multakra nézve, nem kárhoztatni azokat, kik polgári kötelességet mulasztának, hanem csupán egyszerű indítványt teendő az ügyben. Mielőtt azonban ezt tenné, szólnia kell a nyilvánosságról, a világosságról, melynek fegyverét semmi rosz meg nem birja, s miáltal a hirlapok oly sikeresen hatottak az illyrismus ellenében. A hirlapokról ismét eszébe jut a szóló követnek azon férfi, Kossuth Lajos (a «Pesti Hirlap» most lelépett szerkesztője), ki a nyilvánosság leghatályosabb harczosa volt, ki ezért működött, áldozott, sőt szenvedett, ki ezért a nemzet örök köszönetére számithat. Ezt megemlítendőnek vélé szóló követ, mert azon férfiú ez idő szerint a nemzethez immár nem szól. Ezen nap az első, a melyen őt lelépnie kell látnia azon nagy térről; de reményli szónok, hogy az ő szavait ismét hallani lehetend. Nem kívánja azonban ennek megemlítése által sérteni azt, ki helyét elfoglalá. Együtt működött szóló követ e férfiúval is (Szalay László-

val) a büntető codex kidolgozásában s barátságára büszkének érzi magát, s e fölött tudja azt is, hogy a hatalom, mely a sajtó ügyét kezeli, a lelépett férfiú iránt loyalitást fog tanúsítani.

Ezek után csak rövid szavakban indítványoza szóló követ egy feliratot szerkeszteni, melyben a kormánytól fölvilágosítás kívántassék azon nyugtalanító állapotra nézve, mi főleg Horvátországban az úgynevezett illyr mozgalmak által előidézteték; kivántassék nyugtató válasz az iránt, mi lépések történtek e lázas állapot megszüntetésére. Egyszersmind óhajtá a szónok megkéretni Ő Felségét, hogy vigyázó gondoskodását hazánk bel- és külviszonyaira egyaránt kiterjeszteni méltóztassék. Belviszonyainkat illetőleg különösen szigorúan tartassa fel nyelvünk ügyében hozott törvényeinket, fordítsa el kegyelmét azoktól, kik nem tisztelik nemzetiségünket, sújtsa, kik belőle gúnyt űzni vakmerősködnek; biztos levén, hogy e téren minden útain kisérendi a nemzet rokonszenve, támogatni fogja ereje.

Másrészről azonban kisérje éber figyelemmel a külföldi viszonyokat is; vizsgálja ha idegen kezek nem részesek-e a mozgalmakban, mik anyagai a nyugtalanságnak? tekintsen az aldunai tartományokra, tekintsen a Fekete tengerre, s messze észak felé. Ne mulasszon semmit elkövetni, mit hazánk s Ausztria érdekei megkivánnak; pótolja ki azt most, mit Lengyelország megmentésére elmulasztott. Sok, igen sok mulasztás történt már, történt a szerencsétlen lengyel nemzetre, mely szomszédunkban lakik, s az aldunai tartományokra nézve is; lépjen föl tehát hatályosan, szinte biztos levén, miképp a nemzet e cselekvéseiben minden áldozattal támogatandja.

Most az indítvány védelmére *Szentkirályi (Pest megye követe)* emelt szót, fejtegetvén a horvátországi mozgalmak okait, s állításait nyomban adatokkal is igazolván. Beszéde következő volt:

Az illyrismus mindannyiszor megemlíttetett, valahányszor a magyar nyelvről, vagy a turopolyai sérelemről volt szó, és mind a hazára, mind közvetve az ausztriai monarchiára veszélyesnek bélyegeztetett, de kimerítőleg nem tárgyaltatott, mert azon jelenségek, mik Horvátországban mutatkoznak, csak részei az egésznek, az egészet pedig a résznek alárendelni nem lehete.

Az idő óta pedig érkezett a magyar nyelv tárgyábani királyi válasz, mely noha minden kivánatainkat nem teljesíté, mégis biztositásul szolgál, hogy a kormány nemzetiségünk kifejlődését a panslavismus elleni kétes harcznak kitenni nem akarja. És a körülmények ily helyzetében mondhatná talán valaki, hogy az illyrismus és panslavismus feletti tanácskozások időntúliak és felesleg valók. Ámde, ha

azon eszmének, mely e két nevezet alatt foglaltatik egész kiterjedését vesszük figyelembe, ha figyelembe vesszük, hogy a gondolat maga, mely az eszmének lényege, ha a külső jelenetek változtak is, el nem enyészett, és hogy fontosságát nem az egyes jelenetekben, hanem önmagában kell keresni, a vizsgálódás sem későnek, sem feleslegesnek nem tartathatik; hogy ha ártalmasnak találjuk, az eszmének ne későn, és ne physicai erőszakkal, hanem idejében és eszmével álljunk ellen.

Az illyrismust és panslavismust sokan ártatlan litteraturai mozgalomnak tekintik. Hogy az első kezdet ez volt: úgymint kimivelni s mindinkább tökéletesíteni a szláv nyelvet — elhiszem; de hogy jelenben ez már csak ürügy és fátyol, melynek leple alatt az illyr és pánszláv társulatok szabad működhetést követelnek, és hogy az illyrismus végczéljai egészen mások vagy legalább mások lehetnek — teljesen meg vagyok győződve. Sokan az illyr és pánszláv mozgalmakat tisztán visszahatásnak tekintik, melyet a magyar túlbuzgóság idézett elő.

Hogy Horvátországban az illyr mozgalmak a magyar nemzetiség ellen visszahatási színt öltöttek, s az illyr panszláv társulatok e visszahatással mentségül élnek oly lépések igazolására, mik a magyar és horvát, törvényileg és alkotmányilag egyesített nemzetek között a békét felbontották, a kölcsönös jó érzeményeket megzavarák: ezt tudom; de a visszahatás magában sehol és semmi tettnek magvát nem hordja, hanem legfeljebb alkalmul szolgálhat, hogy azon mag, mely az idő által elvettetett, hamarább csirádzék; hogy azon történetek, mik az idő méhében éltek, a visszahatás által módosított jelenetekben tűnjenek föl.

A franczia forradalom alatt és után oly időszak következett az emberiség életében, midőn az emberek feledve, hogy a gondviselés által külön nemzeti családokba alakíttattak, csak emberi jogokról, csak olyas szabadságról, mely az embert mint embert illette, gondolkoztanak; azon időszakra következett ez, melyben nemzet és közállomány a fejedelemben központosult. És ez időszak volt a cosmopolitismus időszaka. Lecsillapulván a franczia forradalom hullámai, mik csaknem egész Európában felforgaták a régi feudális viszonyokat, a cosmopoliticus eszmék is szűnni kezdtek és ott, hol a nemzetiség, hol a nemzeti egység nem jutott örökségül az ugyanazon állományban levő embereknek, ezek önegyéniségök és egyéni életök ösztönéből nemzetiségök erősítéséről, azok pedig, kik ugyanazon nemzetiség által egybe forrva, de külön állományokra és külön polgári társula-

tokra valának szaggatva, e külön társulatok egybeolvasztásáról kezdtek gondolkozni. Az elsőnek példáját hazánk mutatja, mutatják Schlezwig Dániában, a vallonok Belgiumban; a másodiknak példái azon csirájában elfojtott törekvések, mik 1815 körül Németországban jelentkeztek, s melyeknek szép gyümölcsét a német vámszövetség érlelé; példái az 1821-ben elfojtott olaszországi mozgalmak.

Csuda-e, hogy akkor, midőn a nemzeti mozgalmak Európát keresztül járták, ezektől érintetlenül a szláv törzsök sem maradott, és amennyiben a panslavismus és illyrismus a nemzeti élet öntudatra ébredésének jelensége, amennyiben a szláv nyelv mivelését és tökéletesítését, az által pedig a nemzeti szellemi életnek sajátságos kifejlését tárgyazza, ellene észrevételt tenni nem lehet. De vannak tények a világ történetében, miket, ha az emberiség kifejlődése ellen örökös harczot folytatni nem akarunk, befejezetteknek kell tekintenünk; vannak viszonyok e polgári társaságoknak mind kül, mind bel körülményeiben, mik ezen polgári társulatok együtt és egymás melleti létezésének alapjául szolgálnak és erőszak nélkül föl nem bonthatók. Amennyiben tehát a panszláv és illyr mozgalmak befejezett tények ellen vannak irányozva, vagy eszmében az európai statuscsalád közéletének alapját támadják meg, annyiban azokat nem kárhoztatni nem lehet.

De hogy a Karok és Rendek ne puszta abstractióból, mely mindig egyéni felfogás színét viseli, hanem tényekből ítélhessenek: szabad legyen oly oklevelekre hivatkozni, melyekben azok, önmagok az illyr és panszláv társulatok hősei által letétettek. Ezek még nem cselekvések, hanem jövő cselekvések magvait magokban rejtő eszmék; magvai egy gondosan előkészített jövendőnek, mik tettekben — ha a turopolyai sérelmet, az 1842-iki zágrábi tisztujítást, és az evangelikus lelkészeknek Ő Felségéhez benyujtott folyamodását kivesszük — a politikai láthatáron még alig csiráztak föl; de mint eszmék, ha testté válnának, történeteket rejtenek magokban.

Ez oklevelek azon szláv irodalomból vannak kiszemelve, melyet sokkal kevésbbé ismerünk, mint viszonyainknál fogva ismerni szükség lenne. Előttem is csak fordításban ismeretesek és a Karok és Rendek engedelmével német fordításban fogom azokat előterjeszteni.

Tudtommal mind időszámítás szerint első, mind a panslavismus eszméjét legkiterjedettebb fogalomban felállított irodalmi munka azon költemény, melyet Kollár János pesti egyházi szónok először 1827-ben, később ismét 1832-ben közre bocsátott.

E költemény anyagát teszi a költőnek vándorlása mindazon helyeken, hol hajdan szláv törzsökök laktak, úgyszinte azon helyeken, melyeket jelenleg foglaltak el. Bús andalgásokba merül a költő, ha vándorlásában oly emlékre talál, hol a szláv törzsöket a történetek változó folyása szerint valamely csapás érte, s azon emlékeket, mik a szláv törzsök nagy tetteiből vannak merítve, a balsors emlékei mellett gondosan összeszedi. A költemény elegiai, s illetőleg epicai részében magasztalja a szlávokat, gunyolja a németeket, gyűlölség, bosszú és utálat hangjait énekli a magyaroknak. Ezeken túl felállítja eszméjét ama szláv hazának, mely minden töredékeit a szláv nemzetnek egy szláv uralkodása alatt egybeolvasztván, kiterjedne az Uraltól az Adriai tengerig és Konstantinápolytól észak legtávolabb vidékére. Buzdítja a szlávokat egyességre, barátságra, összetartásra, és hogy kötelesek egymásért testvérekül, a közügyben vérükkel és életükkel áldozni; mondja, hogy a munka nem könnyű, az akadályok nagyok, de nem legyőzhetlenek. Mert a szláv nemzet, ha összetart, mint leghatalmasabb a világon, minden akadályt képes legyőzni. Azonban harczra és küzdésre lesz szükség. E küzdés czélja mind azáltal oly dicső és nagy, hogy nincs áldozat, mit meg ne érdemelne, és nincs vétek, mely nagyobb lenne a hűtlenségnél e szent czél ellen.

Mindezek részint kesergő és mysticus szavakban, részint boszszúba és gyűlölségbe mártott tollal, de mindenütt az emberi kedélyek felizgatására a legügyesebb kiszámítással vannak irva.

Mutatványul olvassa szónok az I-ső ének 69. és 113. sonettjét, a II. ének 191, 203, 239, 244, 257, 259, 260, 261.; a III. ének 270, 271. és 374. sonettjeit, s mindezeket az előadottakhoz képpest kiséré magyarázatokkal. A IV-ik énekre nézve pedig előterjeszti, miképp abban leirása foglaltatik a nagy szláv haza új világának. Mindazok, kik valaha egyetlen versecskét irtak is, miáltal a szláv irodalom bővíttetett, sőt még az élő írók is itt gyűltek össze Szlavia trónja körül, mint egy dicsőített hazában. Ezek között Constantin, Sándor és a szlávok gyöngye, Miklós az orosz uralkodóházból.

Nevezetes, hogy midőn Constantinnak, ki kegyetlenségei által a lengyel forradalom kitörését leginkább sietteté, Szlavia istennő maga koronát és trónt készit; a szerencsétlen Platter grófné, midőn az elvesztett csatából megérkezik, a szláv mennyből visszautasíttatik. Miért? mert «die Schwester gegen ihre Brüder, die Slavien gegen Slaven, die Polien gegen Russien kämpfte». Midőn egész müvelt világ részvétre gerjedt, — mond a Viertel Jahrsschrift, — hogy a

lengyel nemzet sirjából föltámadva, életért s szabadságért küzdött, midőn a lelkesedésnek az óriási erő elleni küzdelmeit, az európai ujabb történetek e nagy tragœdiáját, mindenütt legalább fájdalmas szerencse kivánással kisérik, a költő keblében nem volt képes emelkedni az általános rokonszenvnek legkisebb szikrája sem, és midőn Varsó bevétele után a forradalom elfojtatott, ismét e szerencsétlen kimenetele a jobb sorsra méltó küzdelemnek nem volt képes kicsalni a költő kebeléből egyetlen sóhaját a részvétnek; mert e nagy vitában szláv, szláv ellen vívott.

Az elmagyarázhatlan orosz sympathia, megmagyarázza azon függetlenségnek és szabadságnak eszméjét is, mely a panszláv irodalomban gyakran előfordul, megmagyarázza azon buzdítás érzelmét is, miszerint idegen elnyomás ellen egymást segíteni kötelesség.

Igen is, van a függetlenségnek és szabadságnak egy neme, melyben egyes töredékek önálló életet folytatni megszünnek ugyan, de a nagy szláv hazába belé olvadván, ennek függetlenségében megszabadulva idegenek uralkodásától új életre ébrednek.

Az V-ik ének az Acheron. E felett szónok röviden elhaladván, beszédét így folytatá: Hogy ez eszmék nem csupán költők álmaiban élnek, hanem átmentek az irodalom azon mezejére is, mely közvetlen az életbe vág; hogy átmentek a journalisticába, a népdalok poesisébe, következőkből világos.

Szónok ismét olvassa a Danica, Hrvátszka, Szlavonszka, Dalmatinszka 1835. évi 34. számából azon czikket, melynek czíme: «A mi nemzetünk» s melyben elszámláltatnak azon tartományok, melyeket a szláv nemzet lak, u. m. Stiria, Carniolia, Carinthia, Istria, Görcz, Magyarország nyugoti része 1.240,000 lakossal, Horvátország a határvéghelyekkel, a tengermellékkel, a Bánát, Baranya, Somogy, Zala, Vas, Pozsony, Ausztria, Bosznia határaiban 1.620,000 lakos s ezeken kívül 194,000 görög nem egyesült lakos, Slavonia, Slavonai határőrszélek 500,000 lakossal, Dalmatia, az adriai szigetek lakosai, azokkal együtt, kik a török birodalomhoz tartoznak, római katholikusok és görög nem egyesültek: 485,000, a Drina, Száva, Verbány és Hémusz tájékán lakozók, mahomedánok, római katholikusok, nem egyesültek: 450,000, Montenegro 100,000, a szerbek közzül 170,000, bolgárok a Duna, Fekete Balkán és Szerbia között 550,000, az orosz törzsök, mely az orosz birodalomnak 70 milliót tevő lakosai közzül, 48 millió szlávot számít; de mennyiben nem szláv ivadék is, mind vallásra, mind nyelvre nézve meglehető-

sen russificálva van; mindezek összevéve egy millió fegyverest állíthatnak.

Olvassa továbbá a nagy Illyriához számított tartományoknak nyomtatásban kijött jegyzékét.

Olvasott egy statistikai munka hirdetését, mely 1842-ben Gay nyomtató intézetében nyomatott. E munka az Illyriához tartozó, illetőleg panszláv tartományokat úgy adja elő, mint az előbbeni, és ehez — mond a szónok — a panszláv országok földképe is megjelent.

Olvasá az 1843. évi Danica Illyrszka 38. számából Kukulvjevics Iván költeményét, melynek címe «Üdvözlet Gayhoz». Gay Lajosnak 1840-ben az illyr birodalom haladásáról kiadott munkája 34. lapján irottakat s a Danica Illyrszka 1841. évi 15. számában előforduló költemény némely részeit. S hogy mindezek a journalistica mezején sem állapodtak meg, hogy Montenegróban, Szerbiában és Boszniában tettleges föllépés is történt: bizonyítja a Danica Illyrszka 1832. évi 22. számában olvasható levéltöredék, úgyszinte a boszniai helytartó basának a horvátországi bánhoz küldött levele.

Már e két levéltöredékből is látszik, folytatá a szónok, miképp a fent említett előterjesztések nem puszta álmok a mult felett, hanem egy a jövőben létezhető czélra intézett előkészítések. Ezt tanusítják különösen Gay Lajosnak 1841-ben kiadott «Az illyr birodalom kezdetéről, haladásról és jelentőségéről» című munkája 10, 13, 16, 36, 37, 45, 51. és 53. lapjai is; különösen a 45. lap, hol mondatik, miképp a szláv irodalom Európában ismeretesebb lenne, ha az emberek fáradságot vennének magoknak az orosz nyelvet tanulni, s hogy e tanulmány, nem tekintve Oroszország politikai hatalma folytonos növekedésére s európai befolyására, már magában is tudományos tekintetből nagy hasznú lehetne.

Említi szónok a Danica Illyrszka 1842. évi 23 s 31. számában költemények közzül különösen az utóbbit, melyben mondatik, hogy a szláv nemzet nagy újjászületését az ördögök minden ereje sem képes akadályozni; rettentő itélet fog tartatni még, a gonosz lélek elsáppad s megszűnik a nyomor és siránkozás a szlávok közt. A «Kolo» folyóirat 99. lapján pedig ez foglaltatik: «a 19-ik század a slavismus százada, mennyire csak a historia terjed a szláv világ még soha ily fordulatot nem vett, hacsak Szvatopluk idejét ki nem vesszük, ki minden szlávot hatalmas uralkodása alatt egyesített.» stb.

Több és számtalan hasonló helyeket lehetne még, mond a szónok, a szláv irodalomból idézni; de nem akarja a Rendek figyel-

mét tovább fárasztani. Én — úgymond — csak adatokat álliték össze, s czélom az volt, hogy a Rendek adatok után itéljenek. Az illyrismus és panslavismus általános irányzatára nézve kitetszik ez adatokból:

1-ször. Az eszmének nemleges oldala, miszerint a panslavismus nem puszta irodalmi tünemény, sem puszta reactió, mert irodalmi tűneménynek a nyelv müvelésén túl terjedő tárgyai nem lehetnek, a panslavismusnak pedig vannak; továbbá reactió az actión tul nem terjeszkedhetik, a panslavismus pedig Magyar- és Horvátország határain, mik között lehetne egyedül szó a túlbuzgóság által gerjesztett reactióról, messze túl terjed.

2-szor. Világos az illyrismus és panslavismus éltető eszméjének positiv oldala: egyesíteni a szláv töredékeket egy nagy családban, alkotni egy szláv hazát, mint hajdan Szvatopluk idejében volt; s e haza hatalmas, dicsősége fényes leend, térdet-fejet hajtand előtte Európa, mert 80 millió lélek Európa népességének $^1/_3$-át teszi. E nagy szláv család tagjai nemcsak azok, kik szláv eredetüek, hanem azok is, kik az idő elforgása alatt szlávokká lettek, azok kik a görög nem egyesült egyházhoz tartoznak, az egyháznál — egyebek pedig a nyelvnél fogva. E haza tartományai nemcsak azok, melyeket a szlávok jelenleg laknak, hanem Kollár 191. sonettje szerint azok is, miket hajdan laktak, mert visszatorlás útján, kik németek lettek, ismét szlávokká válhatnak.

3-szor. Világos, mily indulatok hozatnak mozgásba a nagy Szlavia képének felmutatása által; u. m. a szlávok roppant számábani bizakodás, lelkesedés független nemzeti jövendő iránt, fölingerlése a bosszúnak idegen elnyomás ellen, s hogy ezt csak testvéri összetartással s úgy érhetni el, ha a közhazáért, a szláv testvér szláv testvéreért vérével és életével is áldozik. Minden balsors által okozott csapás édesíti a bosszúvágy indulatát, harczok és csaták jósoltatnak a küzdés terén, oly, részint keserves panaszra fakadó, részint misztikus képekbe burkolt költői formák alatt, mik a képzelődést felgyújtani leginkább képesek, és népdalokba öntve, mik a közéletben legszélesebben szoktak elterjedni.

És ily alakban a panslavismus, mint eszme, megtámadja azon tényeket, miket a história már befejezett; megtámadja azon alapot, melyen a közállományok viszonyai nyugosznak.

Tegyük fel egy pillanatra, hogy a szláv testvériség, szláv kölcsönösség, minden elszórt töredékeit éltető szellemként keresztülhatja; hogy azon kötelesség érzetéből, miszerint a nagy Szláviáért

és egymásért vérrel és élettel áldozni kötelesség; hogy azon köznemzeti élet, melynek egy egész erőssé forradása bálványozási tárgyúl állíttatik fel, valóság lesz: mi fogna ezekből következni? A szláv nemzet töredékei összeolvadnak polgárilag is, mert a belső élet elvont képzet nem maradhat, hanem idővel szükségképp concret alakot ölt magára, és mivel tiszta szláv trón csak egy van, mely hatalmas és erős; a szláv nemzetiség e trón körül fog csoportozni.

Tagadják ugyan az illyrek az orosz irányzatot, de, mellőzve Kollárnak 5 énekében feltalálható jeleit, mire való emlegetése oly függetlenségnek, mely Európa jelen viszonyai között nem eszközölhető? Hiszen az irodalmi müködések elnyomva soha nem voltak. Mirevaló az orosz hatalomnak oly gyakori emlegetése, mirevaló a gyülölség, mely az elnyomás és idegen elnyomó ellen szüntelen izgattatik?

Nem tűnik ugyan ki a nyomtatványokból az orosz tendentia oly világosan, hogy azzal az illyrismus eszméjét egyenesen lehetne vádolni; de hogy ez eszme más útakon terjesztetik, arra sem hiányzanak a jelenségek. Szónoknak kezei között van egy tót dal, melynek 6-ik verse eképp szól: «Csak szeressük egymást, az idő mindent helyre hoz, királyunk lám kegyelmes, s az észak e mellett segítséget igér, minden bizonynyal Szláviánk felvirúland.» Van szónok kezeiben egy tanúvallomás is, mely a vizsgáló királyi biztosnak adatott be, miszerint beszélgetés közben előhozatott gróf K. Sz. által 1842. augusztus 12-én Zágrábban, miképp az illyrek törekvései az orosz segedelmével könnyen végrehajthatók, nem ugyan közvetlenül jelenleg, hanem majd ha az eszmék megértek, s valahol zavarok fognak támadni, mikbe az orosz beavatkozhatik stb. Van továbbá egy más levél, mi által több hasonló beszélgetések tanúsíttatnak.

Megengedi azonban szónok, hogy az illyr társulatoknak oroszszá lenni nem egyenes szándékuk; csupán annyit állít, miképp a slavismus eszméjének amennyiben alapja nemzeti egység, az orosz birodalommali egybeolvadás idővel, valamikor, ha az eszméből test válnék, mulhatlan és természetes következése; mert hogy a szláv nemzetek töredékei azon formában, mint a német nemzet töredékei, szövetséges társulatot nem képezhetnek, kiki általlátja.

Ha tehát igaz, hogy Európa jelen viszonyai a közállományok erejének kölcsönös egyensulyán nyugszanak, és oly eszme, mely az európai statuscsalád valamely tagjának túlnyomó hatalmat képes szerezni, ezen egyensúlyt mint eszmét megtámadja, és azzal össze nem fér: úgy a panslavismus eszméje, mely a szláv, jelenleg külön-

böző uralkodók alatt élő nemzettöredékeket egy nagy nemzettestbe alakítva képzeli, az egyensuly eszméjét támadja meg.

De e lehető következmények az ausztriai monarchiát legközelebbről érdeklik; mert azon tartományokat kivéve, mik Lengyelországból Poroszhonnak jutottak, csak az ausztriai birodalom tartományaiban vannak szlávok. S ha egykor a szláv nemzet testvéri egybeforrása szellemben már valóság lett, ha a szláv azon kötelességérzetétől, hogy a szláv hazáért és egymásért vérrel és élettel áldozni tartoznak, egészen át lesz hatva, ha a panszlávok értelmében vett nemzeti függetlenség eszméje benne már teljesen kifejlett, ha a szláv azon gyülölséget, azon bosszút, melyre az illyr irodalom minden soraiban nógattatik az idegen elnyomók ellen, lelkében erőteljesen felköltötte: mi lesz ekkor történendő?

Emlékeztetem a t. Rendeket, hogy én eszmékről szólok, nem cselekedetekről, s az eszméknek, ha egyszer megérnek, lehető eredményeit fejtegetem. Nem akarok gyanúsítani népeket, mentsen Isten, de gyanúsítom az eszmét, mely Európa békességét s a monarchia bátorságát támadja meg. Ám legyen irodalom, miveltessék a szláv nyelv, ez mind meglehet, megfér azon viszonyokkal, miken az európai statusok egymás mellett állanak; de ha valaki ezeken túl terjeszkedvén, egy hazát állít fel törekvése czéljául, mely csak Európa romjain alakúlhat: nem mondhatni róla, hogy ártatlan eszmét bocsát ki a világ piaczára, sőt ez eszmét megtámadni, kárhoztatni mindenkinek kötelessége, ki Európa viszonyainak felforgatását nem kivánja. Azt sem állítom én, hogy a szláv nép azon töredékei, melyek velünk egy korona alatt élnek, ez eszméket már valósággal is elfogadták; távol legyen; én csak azon kevés egyénekről szólok, kik az illyr és panszláv pártot képezik; — ezeké az eszme, ezek kivánják azt általánossá tenni, a vád is csak ezeket illeti. Azt sem állítom, hogy az eszmét, az irányzatot büntetni kell, tudom; hogy büntetés alá csak cselekvések tartozhatnak, melyek a fennálló törvényeket sértik, hanem azt állítom, hogy az eszmét meg kell ismerni, mielőtt tetté alakúlna, hogy oly tetteket ne szüljön, mik a törvényt sértik; és pedig ismerkedjünk meg azért, hogy az eszmének idejekorán eszmével, és ne physikai erővel álljunk ellen.

E téren önként adja magát elő a kérdés: mit tegyünk?

Mi Európát és a monarchiát illeti: nem dolgom vizsgálni, s azon szűk körben, melyben tanácskozásaink folynak, ezt felfuvalkodás gúnyja nélkül tennem nem is lehetne; csak példákat akarok felidézni.

Azon mozgalmak, mik Németországban a nemzeti egységre voltak irányozva, megszüntek, midőn Németország tartományai elkülönzött alkotmányokat nyerének; mert a nemzet nagy néptöredék alkotmányában külön tűzhelyet lát, e körül csoportozik, és szereti öndolgait, bár kisebb körben önmaga végezni; ellenben az olasz carbonarizmus felől időről-időre még mindig olvasunk. Továbbá a lengyel nemzet, noha szláv töredék, élet-halál harczot vívott az orosz ellen. Mért? Mert a hajdani alkotmánynak, a hajdani függetlenségnek és szabadságnak emlékezete mellett harczolt.

Hazánkra nézve az illyrismus általános irányzatán kívül egyebet megemlíteni alig lehet, mint azon határtalan gyűlölséget, mely az illyrismus minden jelenségeiben nyilvánul, és azon igen fontos körülményt, miszerint itt már a pusztán irodalmi és magánszövetkezések teréről fellépett a közélet terére is. Tudni való, hogy valamely párt, mely éppen erősödni akar, mindenekelőtt a tisztújítás alkalmával igyekszik magának győzelmet kivívni, s ha ezt megnyeré, bár eleintén kisebbségben lett volna is, új párthivek szerzése által könnyen szerezhet valódi többséget és állandóságot magának. És ez volt czélja az illyr pártnak is az 1842-ki zágrábi tisztújításon, s még inkább kitünt azon tartományi közgyűlés alkalmával, melyen az országgyűlési követek választatának.

De honnan ezen gyülölség? Hiszen ha Horvátországnak a magyar nyelv tárgyában ennek előtte a tartományi közgyűlés által adott utasításait olvassuk, az 1830. évi országgyűlésig ez utasítások nemzetiségünkre nézve mindig kedvezők valának! Mik lehettek azon történetek, melyek miatt Horvátországban ezen gyülölség kifejlésére részünkről alkalom szolgáltatott? A szlávok több ízben felszólítva, hogy azon elnyomásnak, mely ellen szüntelen panaszkodnak, mutassák egyes eseteit, felszólaltak azon nagy könyvben: «Die Beschwerde der Slaven», melyben panaszaik foglaltatnak; s e könyvben egyes, teljességgel alaptalan, de igen csekély számú költött eseteken kívül, semmi egyéb nem foglaltatik, mint általános panasz az ellen, hogy Magyarországban a magyar nyelv terjesztetik és iskolákban taníttatik, ellenben a tót nyelvnek egyetlen egy tanszéke sincsen. És így ismét azon általános panszláv eszme, miszerint a magyarországi szlávok is a nagy szláv törzsökhöz tartozván, az országnak mintegy az ő nemzetiségükhöz kellene magát alkalmazni; és rémítő igazságtalanság, hogy ők kényszeríttetnek a magyar nemzetiséghez, — talán családi körükben? nem, hanem a közéletben simulni. Bármennyire kerestem is Horvátországban vagy csak távolról is alkalmát oly gyülölségnek,

mely véres bosszút forral, mely azokat, kik nem párthivei, hazaárulással vádolja, gúnyolja és ármányosan gyanúsítja — nem találtam.

De lássuk ismét az illyreknek magoknak írásait. Mindenekelőtt megemlítendő egy 1842-ben, Zágrábban nyomott könyvecske, ily czím alatt «Kis katechizmus nagy emberek számára». Ennek első lapján azon kérdés fordul elő: mi az oka a horvátok között uralkodó szakadásnak? S erre a felelet röviden ez: mert a horvátok egy része, többnyire nemesekből álló, nemzetiségétől elidegenedve, önnemzetére a magyar nemzetiséget és magyar nyelvet akarja reá tolni; a másik párt pedig védelmezi a veleszületett nemzetiséget és nyelvet; az előbbiek pseudo-magyaroknak, az utóbbiak illyreknek neveztetnek. Továbbá a 8-ik lapon e kérdés fordul elő: Mi a czéluk a magyaroknak? A magyarok minden egyéb nemzetiségek romjain a magyar nemzetiséget akarják felemelni, és a velök egy korona alatt élő nemzetek között azt kivánják, hogy parancsukra rögtön elfeledjék anyanyelvöket; azt akarják, hogy minden egyéb vallások sírján a protestantismus felvirágozzék, különösen pedig a kalvinismus, melyet magyar hitnek neveznek. Nem szükség hosszasan magyarázni e vádak, sőt rágalmak méltatlanságát; ki-ki tudja, ki a magyar törvényhozás történeteit csak távolról is ismeri, mily mértékben koholtak; és azt lehet sajnálni, hogy mi a vallást illeti, találkozik egyházi főnök, Haulik zágrábi püspök, ki elhiteti magával, hogy az illyrismust segítségül használhatja a római katholikus vallás kirekesztő uralkodásának Horvátországban megmentésére, s nem veszi észre, hogy éppen azon illyrek, kik a nagy szláv nemzet testvérei közzé számítják a mohamedánusokat, a magyar szláv ajkú protestánsokat, szóval minden vallásbelieket, kiknek vallási irányzatuk a Danica Illyrska 1842. évi 32-ik számában világosan kifejeztetik: hogy nem kell nézni, ha valaki jobbról balfelé vagy balról jobbfelé vet-e keresztet, hanem egyedül a testvéri származásra kell tekinteni; hogy azon illyrek, kik Kollárnak utazásában oly pompás fogadást készítének, a vallást csak ürügyül használták a papság hatalma s befolyásának gyöngítésére; hogy át nem látja, miképp az illyrek kezében ő eszköz, s nem az illyrek eszközök az ő kezében.

A 13-ik lapon ily kérdés fordul elő: szükséges-e, hogy Magyarországban *egy* közigazgatási nyelv legyen? És e kérdés világos bizonysága, hogy nem csupán irodalomról, nem csupán a nyelvnek magánkörökbeni míveléséről, hanem egyébről is van szó. Ne mondja tehát senki, hogy az illyr mozgalmakat a magyar túlbuzgóság idézte elő, vagy legalább a túlbuzgóságot vétekkel ne vádolja; mert, hogy a magyar nyelvet közigazgatásban diplomatikai erőre

kivánjuk emelni, túlbuzgóságnak mondani nem lehet, vagy ha igen: úgy e túlbuzgóságtól bármily visszahatások legyenek következései, elállanunk nem lehet. A feleletben, mely e kérdésre adatik, az van felállítva, hogy a magyar nyelv Magyarországon, tehát nem Horvátországban, a legkisebb számú lakosok tulajdona, s csak kevés megyékre van szorítva, és mivel Magyarországban a magasabb nemesség szab törvényeket, a kisebb nemesség befolyása pedig = 0: ezen, a magyar szellemtől elkábúlt felsőbb nemesség az oka, hogy a magyar nyelv közigazgatási nyelvvé emeltetett. Továbbá, hogy a magyarok nemcsak egyéneket, hanem egész nép töredékeket is, kik a magyar nyelv elfogadására irányzott kivánatukat visszautasítják, a legborzasztóbb módon gyanusítják, s ezen rendkívüli erőszakolás, melynél fogva a vakbuzgó magyarok minden népeket magyarizálni akarnak, szükségképp azon eszmét gerjesztette, hogy a magyaroknak nemzetiségök és nyelvök felemelésén túl még más czéljaik is vannak. — A mely gyanusítás e feleletben foglaltatik, azt a Danica Illyrszka 1842. évi 22-ik száma világosan kimondja, midőn így okoskodik: Magyarországban egyedül a magyar nyelvet kell behozni az iskolákba és czéhekbe, hogy mindenik magyarul beszéljen, ugyanazon szellemtől lelkesíttessék; ebből származik az üdv; és azután, hogy mindnyájan egy magyart válaszszanak királyuknak.

Látjuk ezen rövid kivonatból, mily ügyesen tudják kizsákmányolni az időt, a gyanusítgatások terén felállítani azon rémképet, mely talán még nem minden kormányférfinak agyából szorult ki, hogy a magyar, ha egyszer megerősödik, el fog szakadni az ausztriai monarchiától. Hanem feledék azt, hogy Magyarországban nincs magyar illyrismus, hogy Magyarországból egy hirlapi czikket, de csak egy levélkét sem tudnak felmutatni bizonyságára annak, hogy ez eszmével valaki komolyan foglalatoskodott; feledék az 1842. évi junius 17-ikén Smollinkár Bernát aláirásával Zágráb városához érkezett azon levelet, mely bizonyos három kötetben ki jött jóslatokról szól; elfeledék a Danica Illyrszka 1842. évi 7. számát, melyben következő fordul elő: «Igen, igen, Franciaországból kapjátok a szabadságot, csak akarni kell, és a mit akartok, meg fog történni»; elfeledték végre mindazon iratokat, hirlapi czikkeket és társulatok által elhintett eszméket, miket az illyr és panszláv mozgalmak általános irányzatára nézve már láttunk; és hogy ezekből itélve a világ, s a kormány gyanúsításaikat elhinni nem fogja.

Hogy még azon reformkérdésekkel is, melyek jelenleg a magyar törvényhozást foglalkoztatják, gyanusítási fegyverül élnek, megtet-

szik azon feleletből, mely a 25-ik lapon következő kérdésre adatik: Szándékunk-e az illyrismus által nemzetünket germanizálni? Ezen kérdésre, miután szépen elmondatik, hogy a horvát nemzetnek minden institutiói nemzeti szláv lábon állanak, következő mondat foglaltatik: «az említett adófizetési kérdésre nézve pedig, mindenkit a hirlapokra utasítunk, mikből meggyőződhetik, hogy a nemesség adóztatására némely magyar vármegyék tették az indítványt, ellenben, hogy a mi megyei gyüléseinkben erről szó sem mondatott; ki tehát az, ki az adóztatást pártolja, mi-e vagy a magyarok?» Igaz uraim! mi pártoljuk, és a gyanúsításnak ezen mocskos fegyveréből ismerünk az illyrismus szellemére; megismerjük, mennyire barátja azon haladási kérdések békés utoni megoldásának, melyek e hazára szebb jövendőt igérnek deríteni; megismerjük, hogy előttök nincs eszköz, melyet használni készek nem volnának, a nagy Szláviának, a dicső szláv honnak felállítására.

Azon gyülöletnek, mely a magyarok ellen az illyrek által szüntelen izgattatik, valamint legüdvösebb, úgy legnyilvánosabb bizonysága azon diadalének, mely Davoria név alatt ismeretes, és több mint 100 példányban az ifjuság között kiosztatván, jelenleg csaknem minden ünnepélyek alkalmával daloltatik. E dalból olvasott szóló nehány verseket. Mily hatást tehetnek ily dalok az ifjuság gerjedékeny indulatira, hosszasan magyarázni nem szükséges. De hiszen e gyülölségnek elég bizonyságai a mindennapi történetek, melyekre azonban által menni azért nem akar a szóló, mivel az illyrismus és panszlavismus szellemének természetét kiváná csak fejtegetni, mind általánosan, mind különösen Magyarországra nézve, s azon, nemcsak a Rendek előtt, hanem közönségesen az egész országban is ismert történetek értelmét megmagyarázni, mik az illyrismus kicsapongásai alatt tudva vannak.

Hogy e gyülölség a tanácskozási teremben is nyilvánult, többi között bizonyságul szolgál a Zágrábban 1843-ik évi julius 12-én tartott gyülés, és e gyülés alatt Kukuljevics Iványnak beszéde. Ezt szóló kivonatban szinte felolvasá. Mennyire terjed az illyrek közt ezen gyülölség, bizonyságul szolgál a Danica Illyrszkának 1842. évi 22. száma, melyben Szlavar Laura, tehát egy nő szólítja fel nővéreit, hogy az idő eljött a méltatlanság igáját lerázni.

Mindezek és számtalan hasonlók, ha kivált idevétetnek azon eléggé ismeretes történetek, mik Horvátországban naponkint tapasztalhatók, eléggé bizonyítják azon indulatot, melylyel az úgynevezett illyrpárt a magyarok iránt viseltetik. Mi lehet czélzata e pártnak

Magyarországra nézve, és mit várhatni általánosan az illyrismus és panslavismus eszméjéről: világos Draskovics Jánosnak, mint akkori horvátországi követnek 1836. évi márczius 13-án irott leveléből; világos azon határozatokból, melyek Varasd vármegyében közelebb keltek, s melyekben nem kevesebb czéloztatik, mint a magyar koronától elszakadás.

Mi ármánynyal élnek az illyrek pártuk naponkénti erősítésére, körülményesen le van irva egy Isztievics Eduárd név alatt kelt levélben, melyben mondatik, hogy az ifjuság, a zágrábi akadémiabeli ifjuság között mi módon terjesztetik az illyr-szellem, le van irva, miképp a királyi biztosság kiküldetését is álszínbe öltöztetve, az illyrek a maguk javára tudták magyarázni, és hogy a biztossági eljárásnak mindeddig eredménye nem lőn, az általuk terjesztett sejtelmeket, mintha törekvéseik a kormány által is pártoltatnának, még inkább megerősítette, le van irva miképp magyaráztatik egyenes pártolásnak, hogy Gay Lajos egy, az udvarnál benyujtott munkájáért gyürüvel ajándékoztatott meg; le van irva, miképpen terjesztetik azon eszme, hogy mindazon iratok, melyek az illyrizmus érdekében bocsáttattak közre, a királyi könyvvizsgálat engedelmével nyomattak ki, hogy azoknak kinyomatását bizonyosan meg nem engedné, ha maga az illyrismus czélzata is felsőbb helyen nem pártoltatnék; le van irva, hogy az akadémiai ifjuság kicsapongásai nem büntettetnek, ha a magyarok elleni gyülölség bélyegét viselik.

Ily ármányok által a horvát párt terrorizáltatik; mert a kormány büntető hatalmát rettegi, ha oly törekvések ellen nyiltan és egyenlő fegyverrel lép föl, mely törekvéseket a kormánytól pártoltatni vél. Az illyr-párt hivei pedig bátoríttatnak, ösztönöztetnek nemcsak a felgerjedett indulatok hatalma, hanem azon biztosító remény által is, hogy a hatalom előtt kedves dolgot cselekesznek. És innen lehet magyarázni, hogy erőteljes ellenhatást, ha a turopolyai eseményeket kiveszszük, az illyr-párt ellen Horvátországban eddig tapasztalni nem lehetett; innen lehet magyarázni azon a históriában gyakran tapasztalt tények valóságát, hogy egy kisebbségben levő párt terrorismus és ármány által a többség ellenében diadalmaskodni is képes.

Mennyire megy a közéletben az ellenségeskedés, eléggé világos nehány levelekből, melyek kezeim között vannak és melyek álnév alatt irattak csak azért, mert Horvátországban biztosságban nincs az, ki az illyr-párttal nem tart, és közhirből tudjuk azon nyilvános gunyolást, melylyel azok, kik nem az illyr-párthoz tartoznak, közhelye-

ken illettetnek, hazaárulóknak neveztetnek, sőt tettleges üldözés alá vétetnek, úgy annyira, hogy legujabb hirek szerint, maga a közbátorság is az illyr-párt dühöngései által veszélyeztetve van.

Azon kérdés még megfejtendő: kik az illyr párt főnökei? És itt már az 1842. évi zágrábi tisztujítás eseményeit kell figyelembe venni, mert az illyr ujságok fennhangon hirdették, hogy azon gyűlésben a hazafiság győzött, és mivel ők magokat hazafiaknak, az ellenkező pártot pedig hazaárulóknak nevezik, győzelmi dij őket illeti.

Megnevezem itt mindenekelőtt a zágrábi főispánt; s azon tanuvallomások közzül, melyek a restauratiót érdeklőleg a kir. biztosság eleibe terjesztettek, hogy a többit elmellőzzem, egyre hivatkozom, hogy az illyr pártbeliek egy részének veres sapkák reggel öt órakor osztattak ki éppen a főispán lakásában; továbbá egy másik tanú-vallásra, melyben az egész restauratio története leiratik s miszerint a főispán, miután az illyr párt a horvátokat a tisztujítás helyéről kiverte és miután kihirdettetett, hogy a közbejött kicsapongások miatt tisztujítás tartatni nem fog, mégis később, midőn a teremben már senki mintegy 150 illyr párton kivül nem volt, a tisztujitást megtartotta, annak befejezése után pedig egy beszédet mondott, melyben a tisztujításban részt vett Karokat és Rendeket megdicséri, hogy csendesen és hideg megfontolással viselték magokat; továbbá, hogy magát az illyr zászló alatt Te Deumra kisértetni és onnan ugyanazon zászló alatt lakásához visszakisérni megengedte. Mindezek elég bizonyságot tesznek arról, hogy az illyr pártnak egyik és főelőmozditója a zágrábi főispán volt, ki jelenleg is kamarai administrator.

Másodszor megnevezem a zágrábi püspököt és általánosságban a horvátországi római katholikus klerust és erre bizonyságaim a következők: 1-ör. A püspök körlevele, melyet a zágrábi tisztujítás előtt a megyebeli papsághoz bocsátott. Ebben emlékeztetik a papság, hogy kötelessége híveinek lelkiismeretét a közéletben és politikai pályán is vezetni; továbbá ennek a folytában bizodalmasan és titok leple alatt felszólíttatik a papság: igyekezzék híveinél a dolgot odavezérleni, hogy főképpen a főispán véleményéhez és szándékához alkalmazza magát. Bizonyságom továbbá két hivatalos levél; egyik Lentulay Benedeké 1842 junius 21-ről a püspöki consistoriumhoz, melyben két plébános adatik fel, hogy a tisztválasztás ellen intézett folyamodásra az aláirások szedését előmozditják; másik pedig S. Józsefé, a püspöki consistoriumnak ugyanazon évi junius 24-én tartott üléséből, melyben a püspök körlevelénél fogva felállított azon elvvel ellenkezőleg, hogy a

papság híveinek lelkiismeretét a közpályán is vezérleni köteles, az elvádolt két plébánosnak vétkül tulajdoníttatik, hogy politikai agitátiókba bocsátkoztak, sőt fenyegettetnek, hogy a megye által tiszti kereset alá vétetni és ezen kívül a consistorium által egyházilag is büntettetni fognak. Természetes, mert az illyr pártot elősegíteni nemcsak szabad, hanem kötelesség is; a nagy nemzeti illyr ügy ellen cselekedni pedig vétek. Bizonyságom pedig 3-or a Danica Illyrszka 1842. évi 38. száma, melyben világosan mondatik, hogy a nemzetiséget illetőleg ez különösen a papságnál virágzik. 4-er bizonyságom a Danica Illyrszka 1842. évi 39. száma, melyben leiratván a tisztválasztás s azután a keletkezett ünnepélyek és kivilágítások, különösen megemlíttetik azon kivilágítás, mely a major-utczában P. kanonok házánál láttatott, u. m. egy átlátszó babérkoszorú ily felirattal: «mindent az illyrekért»; az ablakban pedig egy roppant félhold fénylett és e fölött egy ugyanoly nagyságú, sugarait a távolba lövelő csillag. Ezek ismét emberi bizonyság tételeket mellőzve, elég bizonyságok a horvátországi klerus ellen az iránt, hogy az illyrek törekvéseiben részt vesz.

A többiek megnevezve azon feladásban vannak, mely a tisztválasztásban sorjában panaszképpen a kir. biztosnak beadatott. Gáj Lajost megnevezni szükségesnek nem is tartotta, s a feladottak közzül is csak a zágrábi akadémia igazgatóját, kinek elnézéséből történnek az ifjuság kicsapongásai, kinek elnézéséből hintetik az illyr doctrina magva az ifjuság között.

Ha ez így van, ha áll Horvátországban az energicus illyr párt, és ez a hatalmas papság által is támogattatik, mondhatná valaki, hogy tehát az ügy veszve van Horvátországban, mert azon horvát párt, mely a magyar érdekkel egyesült, ily hatalmas és folytonos megtámadásoknak ellenállni nem képes. De ez a dolognak külső színe csak. És ez ismét az «Illyr» nevezetű ujságnak 1842. évi 77. számából megtetszik, hol minden dicsekedés mellett panaszolja, hogy már a szomszéd Szerém vármegyében a horvát nyelv mellett mozognak ugyan, de párt nem alakulhatott azért, mert vezére nem akadt. Nem alakúlhatott igen is illyr párt, nem alakúlhatott ellenség és ezen ellenséges párt a volt főispán főnöksége alatt leginkább csak Zágráb vármegyében terjedett.

Ha továbbá egy pillanatot vetünk azoknak névsorára, kik a zágrábi káptalanban 1842. junius 3-án ellenmondást adtak be; ha megemlékezünk azokra, kik az illyrismus ellen ezen országgyűléshez folyamodtak és összehasonlítjuk azoknak névsorával, kik az 1842. tisztválasztáskor elkövetett kicsapongások miatt és mint illyrek fel-

adva vannak, tapasztalni fogjuk, hogy csaknem minden kitűnő nevei Horvátországnak, a horvát nemzetnek színe azon nemzeti párthoz tartozik, mely az anyaországgal a békét, az egyességet és barátságot óhajtja. De ha megemlékezünk az ármánynak azon kikeresett mesterségeiről, miket az illyr párt naponkint mozgásba tesz: itt az idő gondoskodni, nehogy beteljesedjék Gájnak azon mondása, mit a horvát párthoz intézett: «Ti többségben vagytok még, de a jövő ifjú nemzedék s a gyermek, a mint megszületik — enyém.»

De mit tegyünk hát? Mindenekelőtt különböztessük meg a horvát nemzetet az illyr párttól, a horvát nemzetiséget az illyr nemzetiségtől. A horvát nemzetnél egyesség, béke, barátság és segítség honol azon rosz lelkek ellen, melyek az illyrismus képében megszállották; az illyr pártnál gyülölség, harcz és bosszú ugyanazon mértékben, melyben ők azt ellenünk fordítják. A horvát nemzetnek adjunk elismerést azon körben, melyben honos, öntörvényhatóságaik körében; mondjuk ki azt, hogy a magyar nyelvet tőlök csak azon érintkezésben kívánjuk, melyben a közös magyar kormánynyal és közös magyar törvényhozással és a magyar törvényhatóságokkal állanak és tovább nem. Az illyr nemzetiség nem fér meg sem a magyar alkotmánynyal, sem azon egységgel, melyet a magyar korona képvisel; sőt mint kifolyása a pánszláv eszmének, megtámadja az összes európai statuscsalád viszonyait; azért az illyr nemzetiség zászlóival és törekvéseivel soha ne nyerjen elismerést. És ha tisztába lesznek téve azon viszonyok, melyek a horvát-magyar kérdésnek alapeszméjét foglalják magokban, gondolom a horvátok nemzetiségünk iránt megnyugtatva, meg fogják ismerni azon valódi ellenséget, mely őket egy általános szláv hazában felolvasztani törekszik, s ez által alkotmányos szabadságaiknak elenyésztetésére vezet.

Egyébiránt, hogy a kormányt az illyrismusra figyelmeztessük, hogy tőle felvilágosítást kérjünk, már csak azért is szükségesnek látja szóló, hogy alkalmat szolgáltassunk kimondani, miszerint az illyr és pánszláv irányzatok Ő Felsége által nem helyeseltetnek. És hogy lehető szükség esetére, a külviszonyokat illetőleg, a kormány erőteljes fellépését támogatni, készségünket is kijelentsük, jónak találom szinte azon czélból, hogy a kormány győződjék meg, miszerint ellenségünk legnagyobbikának azon befolyásokat tartjuk, melyek az aldunai tartományokban működnek.

Kubinyi (Nógrád megye követe) figyelembe ajánlja a «Szózat»-ot, melynek lelkes írója (Br. Wesselényi Miklós), újjal mutat a muszka propagandára. Péter czár végrendeletében tűzetett ki a

Duna Russzia határáúl. Russzia vas következetességgel nyúlong e határhoz, és szóló a következetességet még ellenségben is tiszteli. Russzia összeköttetésben áll az aldunai tartományokkal, ezek szomszédai Horvátországnak. Virrasztani kell!

Magyarországon néhány rajongó evangelikus lelkész gyújtá meg a fáklyát, és ha gróf Zay Károly az evangelikusok főfelügyelője idejekorán szavát nem emeli, a fekély mélyen harapózott volna el. Szóló adatúl hozza fel a Liptó-Szentmártonban kijött szláv kalendáriumot, s Liptó megye Rendeinek szemére lobbantja, hogy tőlök több hazafiságot várt volna. Végre ő is felírást sürget, melyben a tények előadassanak. Felséges Urunk megkéressék, hogy Horvátországban a rendet és személyes bátorságot helyreállítani, a zavar okozóit megfenyíteni kegyeskedjék.

Békássy (Vas megye követe) előadja, hogy a tanulók a kormány által előszabott magyar könyveket tanítóik tudtával «ad lignum» kárhoztatták. Hasonlóúl a felírás mellett nyilatkozik, melyben kéressék meg Ő Felsége, hogy Horváthonban az alkotmány ellen szegülőket az 1723. évi 9. törvényczikk értelmében büntesse meg. Egyszersmind előadja küldőinek azon útasítását, miszerint Horvátországban a katonai hatalom a polgárival a bán kezében egyesíttessék.

Liptó megye követe Tolna indítványát pártolván, igazolására Nógrád megye követének előadására megjegyzi, miképp megyéje mindig buzgalmat tanúsított a nemzetiség mellett; mutatják ezt utasításai és minden intézkedés, melyek megyéjében előfordultak. Egyébiránt tanácsot kér a megtámadó követ úrtól, hogy ha megyéjében jött volna létre oly fehérpatakiánum, mi lett volna a teendő? A mint Liptó-Szentmártonban azon kalendárium kijött, a megyénél azonnal kérdés támadt iránta. Némelyek azonnal felírást sürgettek arra nézve, hogy a censor feleletre vonassék, mások ezen lépést a sajtószabadsággal összeütközőnek állíták. Szóló követnek útasítása van, hogy minden nemzetiségellenes törekvés megbosszúltassék. Végre megjegyzi, hogy óhajtotta volna, hogy Nógrád megye követe, mint Liptó megyei közbirtokos, eljárt volna a közgyülésekbe s e vádját ott teendette volna inkább, mint az országgyűlésen.

Jozipovich Antal, turopolyai gróf az általa képviseltek nyomasztó helyzete miatt keblében kelt keserű érzés hangján előadja, hogy a kiküldött kir. biztosok jó relatiót adtak, s hogy az illyr párt csak úgyis néhány haszontalan emberből áll, kikhez a zágrábi püspök is tartozik; a kormány pedig nem akar Erdődynek oly hamar segíteni,

M. T. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

mint Zdencsainak. És miért? Mert Bedekovics, ki magát horvátnak tartja, elárúl bennünket; ő olyan Horvátországban, mint Magyarországban Cziráky és Somssich. Ha a kormány nem segít, revoltálnunk kell, mert a rosz ausztriai kormány nem akar, tehát magunknak kell magunkon segíteni.

Somssich (Somogy megye követe): Ha Tolna követe már több hónap előtt nem jelenté vala, hogy az illyrismus iránt indítványt teend, nekem lett volna ez már rég kötelességem; mert küldőim szomszédai azon szerencsétlen megyéknek, mikben az illyrismus pártoskodásai házi és köznyugalmat egyaránt megzavarnak; tanúi a veszélyeknek, mik nemcsak Horvátország, de annak Magyarországgali viszonyaira, sőt az egész monarchia állására nézve csírában ugyan még, de mindenesetre léteznek. Sohasem óhajtám inkább, mint ma, hogy a kormánynak hivatalos képviselői e helyen ülnének, s a hozzájok intézendő komoly kérdésekre egyenes választ nyerhetnénk; és hogy ezek híjával vagyunk, innen magyarázható, miként oly kifejezések, minőket főleg a turopolyai kerület követe és grófja *(Jozipovich)* monda, positiv czáfolás nélkül maradnak.

Mert ha a kormány biztosai előttünk állnának, egyenes vádnak és feleletnek lenne helye, mit alkotmányos nemzet jogaiból levonni nem lehet; míg most a kormányt itt személyesítve senkiben sem találván, tehát kérdőre sem vehetvén, igen természetes, hogy sokan gyanakodási térre szállnak le. Ily helyzetben, minden adatok irányában kénytelen vagyok magam is csupán föltételekre szorítkozni; de gyanakodásom nem személyek, hanem tények körül fordul meg, és a lehetőt létezőül nem veszem.

Az illyr zavarok, miknek létezését tagadni nem lehet, vagy külső, vagy belső befolyás eredményei, vagy pedig nemzeti ébredés, nemzetiség utáni sovárgás szülöttei. Lássuk mindeniket, mint fogta fel a kormány azokat, s megfelelt-e kötelességeinek bármely felvett eset irányában.

Ha az illyrismus — mint sokan gyanítják — külső befolyás következése, menthető volna-e azon hanyagság és késedelem, melylyel évek lefolyta alatt a kormány részéről ezen befolyás ellenében egy lépés sem tétetett? össze lehetne-e egyeztetni nemcsak Magyarország, de az egész monarchiának fennmaradhatásával azon tért, mely az illyrismus kicsapongásainak, mintegy szabadon átengedtetett? Valóban nem, és ha illyrismus külbefolyás eredménye volna, kétségbe kellene esni monarchiánk jövendője felett.

De sokan azt hiszik, hogy nem külső, hanem felsőbb akarat

teremtette azokat, hogy megszaggatva a nemzeti erőket, Magyarország irányában kelljen fel egy elem, mely az egyesítő magyarság ellenében használtathassék; és vannak gyanúsítási okok, mik e vélemény támogatására használtatnak. Ilyen a főispán és egyéb főhivatalnokok; a klerusnak elég és tagadhatatlan részvéte az illyrismusban; a censura engedékenysége, miáltal azon Pest megye követe által felolvasott gúnydalok, és catechismus sajtó alá kerülhettek stb. Ezek tények, melyekből sokan alaposnak hiszik a kormányelleni gyanúkat. De ha ez igaz volna, úgy hiszem még kevésbbé lenne menthető Magyarország ellenében, és ezen esetben a legsúlyosabb vád fogna a hatalomra nehézkedni.

Lehető tehát, hogy az említett két eset közzül egyik sem áll, s talán az illyrismus nem egyéb, mint nemzeti ébredés, csak sovár kívánat, mitől újabb időkben a népek Európa egyik szélétől másikig a nemzetiségért egyiránt hevűlnek. És lássuk ez esetben megfelelt-e a kormány kötelességének?

A kormányzás feladatai közzé tartozik, nemcsak azon erőket, miket a hatalom kezeibe letett, hanem azokat is, melyek a status körében nyugszanak vagy ébrednek, annak idejében felfogni, azoknak irányt adni, szóval a status fenntartására és boldogságára használni. Ily erő nem kis mértékben fekszik a nemzetiség érdekében, s ezért annak ébredését a kormánynak nemcsak ignorálni nem lehet, sőt inkább, hogy veszélyes irányt ne vegyen, felfogni, vezetni, s úgy szólván a status érdekében kizsákmányolni, múlaszthatlan kötelesség. Alkalmazzuk e tant a kormánynak az illyr mozgalmak körüli eljárására, s kénytelenek leszünk megvallani, miként azt nemcsak hazánk, de az összes monarchia érdekében sem fogta fel, s eképp azon zavarok közvetett oka lőn.

Meggyőződésem tehát, hogy akár kül, akár belső befolyás eredményei, akár belviszonyok s nemzeti ébredés szüleményei az illyr mozgalmak, egyik esetben sem tön a hatalom feladatának eleget, s mulasztása szomorú következményeire általunk méltán figyelmeztetik; s ezért a Tolna és Pest értelmében szerkesztendő felírást pártolom.

Az elnök *Kerkápolyi (Zala megye követe)* előadja, hogy a felíratot ő is pártolja.

«Mindnyájan!» lőn a felelet, minek következtében az indítvány szellemében a végzés ki is mondatott.

Julius 7-én vasárnap.

231. Kerületi ülés.

1844 jul. 8-án.

Elnökök: Thuránszky (Liptó), Csernovics (Arad). *Jegyző:* Palóczy és Zomborcsevics. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Sérelmek és kivánatok III., IV., V. osztálya.

Napirendre a városi reformot illető újabb főrendi válasz volt kitűzve; miután azonban a munkálat későn került ki nyomtatás alól, úgyhogy a Rendek többségének ideje sem volt átolvasnia, tárgyalása másnapra halasztatott, s ez alkalommal a sérelmek és kivánatok olvastattak.

Következtek a III-ik osztályban a kapcsolt Részek sérelmei és kivánatai. Ezek közül Buccari kerület előadásai a magyar megyék közzé, hol a többi kerületek foglaltatnak a horvátországi kir. városok előterjesztései szintén illető helyökre a kir. városokról szóló osztályba rendeltetének áttétetni.

Különben az országos választmány véleménye mindenben helyeseltetett.

A IV-ik osztály a városi sérelmeket és kivánatokat tartalmazza. Itt a 8-ik pontban, mely Debreczennek egy sérelmét terjeszti elő, úgy vélekedék az orsz. választmány, hogy e város a katholikus egyházra nézve kegyúri terheket teljesíteni törvények értelmében sem köteleztetheték a Helytartótanács által. A Rendek ezt kiegészítvén mondák, hogy tehát a városnak a Helytartótanács elleni panasza sérelmül felterjesztetik.

Az V-ik osztály azon sérelmeket és kivánatokat foglalja magában, melyek a rendszeres munkák tárgyalására s külön indítványra útasíttattak, vagy felterjesztésre alkalmasaknak nem találtattak.

Nevezetesebbek ezek között a 3-ik ponttól bezárólag a 13-ig, mikben a szóbeli perekben kiadott, gyakran egész eljárást megsemmisítő cancellariai rendeletek ellen tétetik panasz.

Kiemeltetett főleg Bihar megye előterjesztése, miszerint bizonyos Sillyének Esztegárné elleni újított szóbeli pöre azért semmisítteték meg, mivel szóbeli perben újítással élni nem lehet, s az ügy, bonyolúltsága miatt nem is rövid útra tartozott.

Különösnek tetszék sokak előtt, hogy ez utóbbi ok újított pörben

mondatik, s még különösebbnek, miképp azon általános jogelv ellenére: mit törvény nem tilt, szabad; sőt ellenére a megyékben divatozó gyakorlatnak is, a nevezett főkormányszék önkényes magyarázatokba bocsátkozik s itéleteket semmisit. Igaz, törvény tiltja szóbeli pörben a pörorvoslatot, de szelleméből csupán oly pörorvoslat tilalma következik, mely a végrehajtást akadályozná.

Másképp okoskodott a többség. Szerinte a kormányszék inkább a szorosabb magyarázatot követé, mint a megyék, s hol a törvény szava kétes, a törvényhozásnak kell nyilatkozni. És a törvényhozás nyilatkozván, kimondá, miképp szóbeli pörben újításnak helye nincsen. Ez azonban oly hiányúl mondaték ki, amin maga helyén segitni okvetlenül szükséges.

A tárgyalás e napon tovább nem haladt.

---

232. Kerületi ülés.

1844 julius 9-én.

Elnökök: Csernovics (Arad), Thuránszky (Liptó). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Harmadik válasza a mélt. Főrendeknek a szabad királyi városok tárgyában.

A tárgy mellékes kérdéseire nézve apródonként megtörtént az egyesség a két Tábla között, azonban a lényeges pontok még eldöntetlenül hevernek. Ezeknek egyike a 89. §-ban foglalt polgári képesség. A t. Karok és Rendek utolsó izenetökben ott állapodtak meg, hogy választó polgár lehessen, ki a város területén oly fekvő tulajdont egy év óta bir, melynek értéke kis városokban 200, közép városokban 600, nagy városokban 1000 pengő forinttal felér. E vagyont a mélt. Főrendek fölötte csekélynek tartván, hogy közeledési szándékukat is bebizonyítsák, az első izenetökben javaslott vagyon-mennyiséget oda módosítják, hogy kis városokra 300—400 forintot, középvárosokra 700—900 forintot, nagy városokra 1000—1500 forintot érő fekvő tulajdon állapíttassék meg.

Második különbség abban áll, hogy a tek. Karok és Rendek az

egyenes választást a követek, képviselők és tisztviselőkre nézve óhajtják; a mélt. Főrendek pedig a közvetett választás mellett vannak, azaz akarják, hogy a tisztviselők és követek képviselők által választassanak.

Harmadik különbség az, hogy a tek. Karok és Rendek meg akarják határozni a számot, melynél kevesebb polgár semmi esetre nem lehet. Ehez a mélt. Főrendek azért nem járulnak, mert miután a polgári képességekre nézve bizonyos kellékek állíttatnak fel, igazságosnak ismerik, hogy valamint mindazok, kik ezen kellékekkel birnak, polgárok lehessenek, úgy viszont, kiknél a megállapított képességek hiányzanak, az ezekkel járó jogokkal se birjanak.

Negyedik különbség a két Tábla között az, hogy a tek. Karok és Rendek a kézművesekre nézve, hogy polgárok lehessenek, nem kívánnak egyebet, minthogy műhelylyel birjanak, s keresetüktől adót fizessenek. A mélt. Főrendek a megkívántató keresetet kis városokban 120, középvárosokban 240, nagyobb városokban 400 forintban határozzák meg. Kívánják továbbá a mélt. Főrendek, hogy a kereskedők *rendes* kereskedők, a gyárosok *beczímzett* gyárosok legyenek s polgárok csak teljes korúak lehessenek. Ennyi ez egy pontra nézve a különbség. Végre megjegyezzük még azt, hogy a mélt. Főrendek Pest városát a többiek sorából kiemelik s a tek. Karok és Rendek által javaslott «polgár» nevezetet «közlakos» helyett — s «választó polgár» nevezetet «polgár» helyett el nem fogadják.

Az első szónok *Szluha (Jászkun kerületek követe)* közeledésre buzdította a tek. Karokat és Rendeket, mert neki a szabad királyi városok ügye szivén fekszik; nem akarja, hogy régi állásban maradjanak; már rég biztatjuk őket, s ha a munka nem sikerül, majd azt fogják gondolni, hogy ezek mind csak szép szavak valának.

Felszólalt azonban következőképpen *Szemere (Borsod megye követe)*: E pontnál, melyben úgyis anyagi elv egyesül, kimondom véleményemet az egész izenetre.

Nincsen, talán a föld hátán nincsen — a hol t. i. a szabadságnak némi fuvallata érezhető — országgyűlés és követi Tábla, melynél annyi erő és idő tékozoltatnék el, melynél oly roppant erőlködésnek oly kis szülöttei lennének. Tekintsünk végig a dolog menetelén. Miután a megyékben az utasítás megkészült, gyakran nagy munkával itt a kerületi ülésekben megiratik a törvényjavaslat, honnét ezt az országos ülésbe visszük, innét a mélt. Főrendekhez megy által, s miután néha kevesebb, néha tiz izenetet is váltottunk, feljut a Felséghez. De innét ismét észrevételekkel tér vissza, s azokra nézve is a

követek és küldőik közt megtörténvén a levelezés, új vita támad a két Tábla s ezután a törvényhozás két fele közt, úgyhogy átallja az ember látni, hogy ugyanazon ügy mindig ugyanazon ellenvetésekkel annyiszor ostromoltatik; átallja az ember, hogy egyrészről minduntalan azt emlegeti, hogy Magyarország perczei drágák, és mégis másrészről kényszerítve van sokszor hallott dolgokat újra elmondani. És mind e sok beszédnek, azonkívül, hogy a sajtó irányában eszméket terjeszt, terjeszt legalább e terem falai között, alig van némi eredménye.

S mi talán az erőt sajnáljuk? Nem! mert hiszen ki életét, vérét kész ontani honáért, még akkor is, ha diadalt nem remél, ha egyéb következménye nincs is annál, hogy honáért ontotta ki, az elszenvedi azt is, hogy ereje hiában tékozlódik el. Aztán, ha az ember elvész, jő utána más; erő, ha elhasználódik, reá új születik; de az idő, az idő s a haza drága pillanatai, ez visszahozhatlanul múlik el. Egy elvesztegetett órában egy századnak adhattunk volna irányt; egy törvényjavaslat több időbe kerül néha, mint más nemzeteknél egy alkotmány megirása. Nincs tehát országgyülés és követi Tábla, és így nemzet sincs, mely oly sokat és oly sikeretlenül dolgoznék, melynek annyi ereje füstté válnék, melynek annyi ereje eltékozlódnék. Ime itt van a két részről hat izenet, és mióta a diæta együtt van az egy éven túl a második hónap múlik el, s a városok elrendezése iránt, mely fénypontja e diætának, mely mellett a legfontosabb tárgyak is mellékesekké váltak, még most sincs meg az egyesség.

S miben közeledtek most a Főrendek? Talán bizony abban, hogy a qualificatió elvének általunk lett elfogadásában megegyeztek? talán bizony abban, hogy az esküdtszékek inneni kihagyásához hozzájárultak? avagy, hogy a kijelölés elvét ők is elfogadnák, ha gyakorlását egy felügyelőre lehetne bízniok?

Mi foglaltatik tehát az egész izenetben? Semmi egyéb, minthogy előbbeni elveik, minden elveik mellett megmaradván, azoknak alkalmazására nézve a forintok és krajczárok lábtóján egy pár lépcsővel lejebb szállottak.

Igen, de nekik, mint embernek és hazafinak mellettünk kellene állaniok; azonban ők mérföldekre vettek tőlünk álláspontot, s most minden lépéskét közeledésnek hirdetnek; bánnak velünk okos kalmárokként, kik magas árt szabnak áruiknak, hogy alább szállván, látszassanak az igazi értékhez közeledni.

Elmondám már minap s többször elmondám a két Tábla viszonyát egymáshoz. Én helyeslem, hogy mind a két Tábla saját elvei

szerint készíti el a törvényjavaslatot, — a munka dicsérje mesterét — mind a két Tábla itéltessék meg elvei s nézeteinek nyomán úgy a jelen, mint az utókor által. De ez megtörténvén, előáll az alku ideje, vagy különben a két Tábla soha sem fog egyesülhetni, és kimondom, hogy ez alkunak elvek is esnek és eshetnek áldozatul.

S nézzük, vajjon ez alku mezején a Főrendek engedtek-e többet, vagy pedig mi? Mi elvül felállítottuk, hogy a szabályok jóváhagyás előtt végrehajtassanak; a Főrendek az ellenkezőt állították fel, és mi e fontos elvet átengedtük minden következményeivel együtt. Ez az az első elv, melyben engedtünk. Továbbá, mi a birtokos és birtoktalan, a semmi és valami közt húzván különbséget, a választóságra nézve, úgyszólván képességet nem akartunk kimondani; a Főrendek ellenben qualificatiót és sokféle értékqualificatiót sürgettek. És mi az elvet itt is elfogadtuk, s csak statistikai adatok hiányában kell vala magunkat bizonyos minimum által védelmezni. Ez a 2-ik elv, miben engedtünk. Mi oly nagy számú képviselőket kivántunk, a Főrendek pedig oly keveset, hogy e számbeli különbség elvi különbséggé vált; és mi $^2/_3$-dal szálltunk le, behozván egyszersmind az egyenes választást. Ez a 3-ik elv, melyben engedtünk. Ezeken kívül, mi az esküdtszéket állítók fel biróul a polgári képesség megitélésére; a Főrendek pedig ezt is ellenzék, és mi felhagytunk az esküdtszékkel e tekintetben s ajánlottuk a közgyülést. Ez már a 4-ik elv, melyben engedtünk. Végre mi szabad s korlátlan választást óhajtánk, független önkormányzást; a Főrendek pedig kijelölést és felügyelést ajánlottak. És mi némi egyensúly behozásavégett a szabad és küzdő elemek közé a kijelölés elvét elfogadtuk. Ez már az 5-ik elv, melyben mi engedtünk.

És miben engedtek ők? kérdek s felszólítok akárkit, vajjon a Főrendek csak egy lényeges elvet áldoztak-e fel minékünk? S mi talán a Főrendek kedveért tettük mindezt? Korántsem! hanem, mivel átlátjuk azon igazságtalan állást, melyben vannak a szabad királyi városok, mivel érezzük azon hiányokat, melyek a királyi városok, mint cselekvő tényezők nélkül soha ki nem fognak pótoltathatni; mivel bizunk a városban, hogy az olyan elemek fészke, melyben egy szikrája a szabadságnak elég, hogy az gyorsan terjedjen maga körül; és mivel reményljük, hogy ha azokat teljesen kivánataik szerint el nem rendezhetjük is most, majd az ő segedelmökkel könnyű lesz kiegészítenünk, a mi csonkán maradott. S annyi engedmények után nem mi állunk-e a jobb téren? Nincs-e most — miután több rendszerrel kináltuk meg a Főrendeket, — több okunk őket megtámadni?

Hiszen ők nemcsak az elvből nem engednek, nemcsak jogot nem adnak, de még a tisztességes nevét is megtagadják. Emlékezzenek a Rendek, miképp utolsó izenetünkben azt javaslók, hogy a «közlakos» név ezzel: «polgár», és a «polgár» név ezzel: «választó» cseréltessék fel; s ime a Főrendek a humanitás e sugallatára sem figyeltek; szerintök most egy tisztes ősz, ki a városban született, ki hosszú életén keresztül benne becsületesen élt és ártatlanul halt meg, mivel ezer pengő forint helyett csak 800-zal bir, még csak sirfájára sem fogja fölmetszethetni a «polgár» tisztességes nevezetét.

De itt az a kérdés adja elő magát, mi történjék akkor, ha a két Tábla meggyőződése egymással merőben ellenkezik, ha egyik Tábla hiedelme szerint ugyanazon szabály szerint nincs szabadsága, mi mellett a második Tábla hiedelme szerint viszont a béke és csend fenn nem tartható? Mert béke és csend fenn nem tartható, mert fedezni az elvet nem fejti meg a nehézséget, miután némely elvek olyanok, mint az élő test, melyet, ha ketté vágtunk, nem megosztoztunk rajta, hanem megöltünk.

Nem fejtegetvén ezúttal, hogy a főrendi Táblának eredete mi alapokon nyugszik; nem fejtegetvén, hogy ama Tábla a miénknek csak elszakadt része, röviden jelentem ki azon meggyőződésemet, miszerint az olyan esetekben mindig a többség elvének kell győzni. Már pedig mi a Főrendek képviselői is vagyunk, mert minket ők is választanak, utasításaink készítésébe befolynak ők is; a néptöbbség uralkodásán kívül pedig más elvben nincs üdvösség. Itt a politika, mint a kormányzásnak mestersége, rendelhet némi vélemény átszűrődést, s e szerep itten illeti a Főrendeket; de meggátolniok nem szabad a tengert. S midőn ők a szabadság és jogérzet fejlődését el akarják fojtani, hasonlítanak azon emberhez, ki tavaszkor és nyárban látván a füvek zsendülését a mezőn, tombol fölöttük, hogy visszariassza, mit a természet szent szava előparancsolt. De az összeütközés ez eseteiben a képviselők akaratának kell megtörténni a politika szabályai szerint is.

Kikből áll a Főrendek Táblája? Leginkább olyan egyházi és világi személyekből, kik a kormánytól nyertek hivatalt, és ezért ők képviselik a kormány érdekeit, a kormány viszont az övékéit. Midőn ők valamely elvtől s nézettől irányunkban elállanak, azt még nem vesztették el, mert a kormánynyal hasonló érdekeket képviselnek, mert azok ülnek a főrendi Táblán, a kik ülnek a kormányon. De a mit mi itten feláldozunk, azt elvesztettük örökre, az a kormány válaszában bizonyosan nem fog feltámasztatni. Tehát a politika szabályai

szerint is, ott, hol a két Tábla véleménye összeegyeztethetlen, a képviselőkének kell a Felség színe eleibe feljutnia.

Mint a junius 20-iki határozat fölötti crisis alkalmával történt, most is provisoriummal rettentgetnek. Kétséget nem szenved, hogy a provisorium, a mennyiben alkotmányelleni eljárás, nagy rosz, de én tőle ott, hol jogot ad és terjeszt, soha sem félek. Úgy vagyunk mi a városokkal most, mint a múlt évtizedben az úrbérrel valánk. Még 1832-ben a vitázók előtt az úrbért megtagadhattuk volna a néptől, de már 1836-ban a vitázatok után azt tenni nem volt hatalmunkban. A városi rendezésnek csak német fordításából 6—10,000 példány kelt el a hazában, s én nem kétlem, hogy a városokban fognának támadni férfiak, kik ősi kiváltságaikat felmutatnák a népnek s megmagyaráznák, hogy azokban polgár mindenki; nincs téve különbség a lakosok közt; s ha a kormány a maga provisoriumában ismét új magyarázatát akarná adni a kiváltságoknak, a városi nép aként visszavinné majd azokat eredeti s tiszta értelmére. A provisorium kezdete lehet, hogy tetsző a kormánynak, de következményei mindig s örökké ellene fordulnak.

Ilyen érzéseket s gondolatokat ébresztett bennem a főrendi izenet. Nem találtam benne egy pontot sem, mely örömet adott, mely megvigasztalt és megnyugtatott volna; sőt inkább az egészben azon törekvést látom, hogy a képviselői Tábla kénytelen legyen elállani minden elveitől, ha azokban a Főrendek meg nem egyeznek.

Így lévén a dolgok, ám olvassuk fel pontonkint az egész izenetet, de én kijelentem, hogy semmiben sem engedek, s részemről azt kívánom, hogy oly hangon, melyet használni kell egyik Táblának a másik ellenében, oly komoly hangon, mely helyzetünk kényes volta szükségessé tesz, szólítanók fel a Főrendeket, hogy érdekében az aristocratiának is, de a városoknak, a szabadságnak, az álladalomnak is érdekében, a törvényjavaslatot, úgy, amint van, eresztenék föl.

E városi ügy mint alp nehezkedik mellünkre, mellette a legfontosabb tárgyak elvesztik fontosságukat. Kell, hogy ez ügy mennél előbb haljon vagy éljen kezeink között, mert a diæta vége közeledik, s míg körülte fáradozánk, egyebeket mellőzénk. Mert teendőinkkel majd úgy járunk, mint amaz apa, kinek sok gyermekei voltak, de egy volt a kegyencz, kit ápolt, a többieket pedig elhanyagolta; azonban a kedvencz elhalt, a többiekben pedig, mivel elhanyagolta őket, már nem lehetett öröme. *(Lelkes éljenzés).*

Ellenkező hangon nyilatkozott *Zsedényi:* Mindannyiszor, ha az ellenzék indítványát megtámadni kénytelen vagyok, különös okos-

kodással találkozom; t. i. hogy az oppositio: a hazafiság és liberalismus lenne, s így hát az oppositio hazánk boldogsága; az oppositio elvét megtámadni s indítványait visszautasítani annyit jelent, mint mindent megtámadni, mindent veszedelembe ejteni. Ezen álokoskodásból indult ki az előbbi szóló is, azt állítván, hogy a Főrendek nézeteit a városi rendszer iránt elfogadni annyi, mint e Tábla méltóságát és befolyását eltemetni s a városok jövendőjét elölni. Miért? Mert a Tábla többsége által javasolt elvek rendről-rendre elfogadva nincsenek! Igaz, ezen modor szerint minden meg van mondva. Az oppositionak csak akarni kell, ő kívánhat vagy vehet a mit akar, nem szükség tudni vagy bizonyítani, hogy ezen kívánata jó vagy rossz, igazságos, vagy igazságtalan; elég, hogy az akarat létezik és a haza örülhet abból folyó boldogságának! Ily illusiokban lélekzik az oppositio; de az oppositio még nem a *haza*, nem övé az emberi társaság. Hazánk jövendőjének vannak más factorai is, és ezek közzé tartozik a főrendi Tábla, melyet számításainkból kifelejteni nem lehet mely nélkül törvényt maga e Tábla alkotni nem fog. Mit ér tehát az akarat és pompás phrasis meg nem valósítható eszmék mellett? Az oppositio által ezen városi rendszerbe fektetett theoriák segítő vagy elhatározó erők csak ott lehetnek, hol a szükséges elemek azoknak alkalmazását megelőzték, vagy egy tabula rasa állana előttünk; de nem határzók, nem segítők ott, hol egy aristocratico-monarchiai alkotmány van, melylyel — a mint az előbb szóló követválasztási beszédében maga is elismerte — tisztelettel és kimélve kell bánni, csak azért is, mert nemzeti létünket annak köszönhetjük; — és nem ott, hol ezen elveknek fölfedeztetését a cselekvés nem követheti, mert akkor áradozandunk szóban és irásban, de az elvek a polgári társaság nagy haszna nélkül fognak feloszlani, siker nélkül elhintetni parlag mezőn, és a közvélemény utoljára is elforduland a papiron maradt haladási rendszertől. A főrendi Tábla által előadott elveknek azon elsőbbségök van, hogy *sikert igérnek*, mert historiai basisok levén, nem túlságosak és így valósíthatók.

A Főrendek alkotmányunk szelleméből, más országok példájából és azon nézetből indultak ki, hogy alkotmányos országban a választói jogok terjesztésénél főleg a birtokra kell lenni tekintettel. E Táblának többsege, alkotmányunk ezen talpkövét kirántani, a birtok által kitüntető választó polgároknak befolyását a legkisebb birtokú választók tömege által, és így az egész aristocratiát megsemmisíteni, a jogok terjesztésénél nem a statusjognak mindenütt elismert tanaira, hanem csak az emberiség jogaira akar tekinteni. A Főrendek nézetei

mellett eddig 18 megye, az egész főrendi Tábla — mert a napirenden levő qualificatiókra még az ottani ellenzék is szavazott — és 44 szabad királyi város harczol; az itteni többség nézeteit pedig 30 megye pártolja.

A Főrendek javaslata szerint bizonyos a siker, a városok kiléphetnek mostani anomal helyzetökből, és országgyűlés után minden városban 40 vagy 100 választó helyett tízszer, sőt nagyobb városokban harmincszor annyi választó leend; teljes nyilvánosságra, rendes közigazgatásra, egy független polgári rendre szert tesznek, és az ilyen törvény paizsa alatt nyugodtan haladhatnak nagyobb kifejlésök felé. E Táblának terve szerint pedig — papiroson, az igaz — kétszeranyi választó leend. Európa előtt dicsekedhetünk, hogy nincs ország, mely liberálisabb választási rendszert javasolt; nincs parlament, melyben az emberiség, az örökös igazság melletti szavak szebben hangzottak volna; de a termen kívül ezen szép és pompás szavak elhangzottak, s az ige mikor fog testté válni, a jó isten tudja! Azt azonban tudjuk, hogy ilyformán ezen országgyűlés után is 48, vagy inkább 51 városban csak a mostani 2800 választó polgár maradt. Azon 60,000 polgár, ki a főrendi javaslat szerint választói jogot 51 városban kapna, hiába örült ezen jog gyakorlatának; hiába örültek ezen városok 650 ezer lakói a közgyűléseknek, a kamarátóli függetlenségnek, önállásnak, a territoriális bíróságnak, országgyűlési befolyásuknak, — midezekről le kelle mondani. Miért? Mert az oppositio olyan közlakosoknak is akar választási jogot adni, minővel ezek egy európai alkotmányos országban sem birnak.

És talán vigasztalást találhatnának azon reményben, hogy 3 év mulva, mely alatt ezen jogokat nélkülözik, ugyanazokra kétszerannyi polgártársakkal szert fognak tenni? De ezen vigasztalást a szóló merően tagadja, és az ellenzék szónokait a haza szine előtt ünnepélyesen felszólítja: mondanák meg azon körülményeket, melyek a Főrendeket 3, 6, 9, 12, 15 vagy 30 év mulva mostani tervök elfogadására birhatnák; mondanák meg azon biztosító okokat, melyekből indulva azt hiszik, hogy a kormány, mely most a monarchiát respublicai intézményekkel körül nem vétetheti, ugyanazon nézetekhez később járulhatna. Talán rendkívüli esetekre építik reményöket?! De hogy azok a főrendi Táblát vagy meg nem semmisítik, vagy a monarchiai rendszert fel nem forgatják, — reményök hiú; ezen két esetben pedig nem mimagunknak, hanem mások fognak nekünk törvényeket hozni, és így ezekre a magyar törvényhozó semmit sem építhet. Vagy azt hiszik, hogy lesznek tán majd a kormánynak kivánatai, melyeknek teljesítéséhez ezen városi rendszert kötni lehet? Igaz-

ságuk lehetne, hogyha ezen városi rendszer a monarchiai rendszer alapeszméjébe nem ütköznék; de a szóló anélkül, hogy a kormány nézeteit tudná, azon véleményét el nem hallgathatja, miszerint a kormány inkább ujoncz, inkább adó nélkül maradhat, mintsem, hogy oly törvényhez járuljon, mely elébb-utóbb azon elemeket felforgatja, melyekkel alkotmányos monarchiában kormányozni lehet; és oly embereknek választási jogot s őrseregi fegyvert ad, kik mindenre készek, csak azon birtok védelmére nem, mely után ők maguk sóvárognak.

A szóló azt hiszi, hogy a kormány legforróbb kivánataitól inkább el fog állani, mintsem azon tollvonással, mely e törvényt sanctionálná, a monarchicus rendszerről lemondani, és azoknak szabadságát eltörülni, kik a polgári társaság fentartására legnagyobb garantiát nyújtanak. Mert hogyha a városokban oly csekély qualificatiókhoz kötik a választási jogot, ezt nemsokára a megyei lakosoktól sem tagadhatják meg, és akkor p. o. Pest megyében 400,000 lakos után 80 vagy 100 ezer választó leend, kik nem a megyei teremben, hanem Rákos mezején, s nem a democratia, hanem a demagogia zászlaját fogják lobogtatni; és a ki még akkor rendről, szabadságról, nyugodalomról álmodik, ki hazánk mostani körülményeiben 12 millió lakos mellett 3 millió választót kiván, — az nem békés úton haladni, az demagogiát vagy achlochratiát akar. Elvek mellett víni, a meddig tanácsos s a meddig lehet, erkölcsi kötelesség; de a ki azt túlviszi: az jószivű, erős, állhatatos férfiú lehet, de nem törvényhozó, nem statusférfi, ki az idő parancsoló körülményeivel megalkudni köteles, ki a nemzetnek nem érzéssel, hanem tettel tartozik adózni; és ki kellő fokozaton túl, javaslatát erővel oly mértékhez nem köti, melyet elérhetni elég erővel nem bir.

Én tehát, — mond végre szóló, — midőn a kivánt 10 lépést nem tehetem, öt lépést is kész vagyok haladni; és furcsa eljárásnak tartom azon modort, mely szerint az ellenzék ezen 5 lépést csak azért nem teszi, mert a jövő országgyűlésen megint az elsőnél akarja kezdeni működését. Igy a Főrendek által javaslott qualificatiót direct választáshoz kötvén, ezen javaslat elfogadását a t. Rendeknek méltán ajánlom.

Ezután a kettős választási rendszer barátja, *Zemplén megye követe*, *Lónyay Gábor* állott fel, mondván: Azokhoz, miket Borsod követe (Szemere) a Főrendek tekintetében mondott, nem sok hozzáadni valóm van, mert nem akarom vizsgálni, vajjon megfelelnek-e rendeltetésöknek, midőn a helyett, hogy mérsékelnék, lehetetlenné teszik a haladást; sem azt, mit teend a nemzet, ha egykor

átlátva, hogy nem segíthet bajain, az átalakulását gátló, lehetlenítő institutióit rostára teendi.

Szepes követe (Zsedényi) azt mondja, hogy a Főrendek által most felállított qualificatiok szerint 60,000 polgár leend az összes királyi városokban; hogy ő ezzel megelégszik, mert ez nagy lépés, nagy haladás. De én kérdem: miért legyen 60 és nem 120 ezer polgár a városokban? miért elégszik meg enynyivel? adja okát, alapját. Ő alkalmasint azt fogja felelni, mit a Főrendek mondanak izenetökben, miszerint az egyenes választás elfogadásától sem lennének idegenek, ha az egyenes választáshoz képpest a polgári képességekre nézve kellékek állíttatnának, melyekben elegendő biztosítékot lelhetnek. Mik azok a kellékek? mit jelent e szó «kellék»? mi az az elegendő biztosíték? Előttem érthetetlen szavak, bizonyos divatos, vizenyős Guizot-féle doctrinák, justemilieu politikai theoriák nagy, de semmit sem jelentő szavai. Én csak egy kelléket ismerek, mely embert, ha társaságban él, polgári jogai gyakorlatára képesít; s ez az, hogy isten képére teremtett okos lény. A Főrendek ellenben azt mondják, hogy a főbiztosítékot a választók önállásában és értelmességében találják, mit vagyonbeli képesség felállításával még leginkább tartanak elérhetőnek. De ők a status alatt alkalmasint, mint mindig, úgy most is csak magukat értik. Ők azt mondják «l'etat c'est mois», mert a statusnak nincs e biztosítékra szüksége. A statusnak nincs is joga oly biztosíték felállítására, mely a nagyobb résztől jogait vonja el, s így a többséget semmisítvén meg, magát semmisítse meg.

Én már a mult alkalommal is megmondám, miszerint nekünk nem lehet hivatásunk, midőn rendezünk, a városok lakosainak nagyobb részétől a polgári jogokat megtagadni. Alkossunk szigoru rendszabásokat; erősítsük, ha úgy tetszik, a végrehajtó hatalmat; rendezzük a választási formákat, de polgári jogaitól ne fosszunk meg senkit! Ezért javaslám én minden alkalommal a kettős választási rendszert, mint amely mindenkit, vagy legalább sokkal több egyént részesít a választási jogokban.

A kettős választás ellen azt mondá multkor Borsod követe, hogy így az első választó polgárok szájában még csak íze sem marad a szabadságnak. Hát az egyenes választásnál mi marad egyéb? Vagy ha magas qualificatiók állíttatnak fel, a kívül eső nagy többségnek mi marad e szabadságból? Ha a polgárok egyenesen magok folynának be a közdolgokba, állna ez, de a közvetlen választók is csak választanak. Mit tesz tehát, ha complicáltabb is egy kevéssé a választás; hiszen a választás különben sem czél, hanem eszköz annak

elérésére, hogy a közdolgok rendezésében mindenki képviseltessék. Borsod követe a kettős választást complicált géphez hasonlítá multkor, melynek csak tizedik szobában látszik eredménye. A complicált gép jó és czélszerű, ha erőt fejt ki s nagy az eredménye. Én nem tartom az egyszerű statusgépet, mely a régi korban kis statusokban p. o. Athenében jó lehetett, a mai időkben, körülményeink között és nagyobb országokban alkalmazhatónak. Burke az egyszerű alkotmányokról azt mondja, hogy azok hiányosak, ha rosszabbat nem akarunk róluk mondani. Észak-Amerika szabad alkotmányát a complicatio tartja fenn, mely belé bölcs alkotói által illesztetett.

A kettős választásra az mondatott itt már egyszer-másszor, hogy az nem tényezője a szabadságnak, s nem lehet kivánt és jó eredménye. Én ezt tagadom. Mellőzve Norvégiát és a Franciaországban a constituante által felállított kettős választási rendszert, melynek eredménye s kifolyása lőn a «legislative» és «convent», mikre már más alkalommal hivatkozám, — most Északamerikát a szabadság hazáját idézem. Ott az elnököt kettős választás állítja nagy fontosságu hivatalába, t. i. minden egyes status annyi választót nevez, ahány tagot congressusba, t. i. senatorok és képviselők házába összesen küld. Ezek nem mennek be a congressus helyére, hanem az illető statusokban jönnek össze és csak szavazatuk eredményét küldik be a congressusnak. Ha valaki az általános többséget el nem nyerte, a képviselők háza választ a legtöbb szavazatokat nyert egyének között. És ime ki tagadja a kettős és complicált választásnak fényes eredményeit? Nem ültek-e az elnöki széken Amerika legkitünőbb statusférfiai?

A senatorok háza kettős választás kifolyása. Minden külön status képviselőtestülete két egyént választ abba. És mit mond Tocqueville, midőn a congressusról beszél? Dicsérettel szól a senatusról, melyben összegyülekezve látta Amerika legkitünőbb capacitásait és statusférfiait; ellenben a képviselők házáról nem legkedvezőbb az itélete. Ez egyenes, amaz kettős választás eredménye. Ugyanez a Tocqueville, ki a demokratiának hív és őszinte pártolója, azt mondja, miszerint ő nem messze látja azon időszakot, melyben az amerikai respublicák kényszerülve leendenek választási rendszeröket a kettős választási rendszerrel fölcserélni, ha büntetésül a demokratia szirtjein nem akarnak szét porlani. Ezeknél fogva én a szabadság érdekében ajánlom a kettős választási rendszert a Karok és Rendek figyelmébe, melyet ha elvben elfogadnának, előadandom alkalmazását is.

Bezerédj (Tolna megye követe) ily értelemben szólott: Nem hiszem, hogy Szepes követe bennünket szándékosan illetett volna gúnynyal azért, hogy a hatalmas kormány ellen mit sem birunk kivinni. Mit ért ő az ellenzék alatt? Az ellenzék sokféle. Angol-, Franczia országban egy az olygarchia, más a jogbitorló családok ellen avagy azért opponál, mert nem bírt hivatalhoz jutni. Ezt tesszük-e mi is? Hivatalra jutni nem nagy mesterség, egy kis elisio, utasítás megszegés s az út nyitva áll. Mi a nemzetiség, nemzeti érdekegység mellett opponálunk. Személyes érdek bennünket nem vezet; ám dobáljanak sárral, csak Magyarország legyen boldog. És bajunkat még gúnynyal tetézi Szepes követe! Ha van e Táblánál egy szikra erő, e szavaknál fel kell annak ébredni, különben nem érdemeljük az isten segedelmét. Azt mondja, hogy mi ábrándozunk? Hát megfelel-e ezen coordinatio a városok kiváltságiban benfoglalt «universitas civium»-nak.

Higyje el Szepes követe, — szól folytatólag, — soha sem eredett a néptől a monarchia veszedelme, míg ellenkezőleg a kiváltságos osztály, a történetek tanusága szerint, nem egyszer zsákmányolá ki azokat önérdekében. Francziaországra elég hivatkozni. A status annál betegebb, minél kevesebb tagja bir jogokkal egészen azon pontig, hol az utolsó polgár jogával kialszik végszikrája is a szabadságnak.

Azt mondja Szepes követe, hogy a Főrendek közelítenek hozzánk. De a Főrendek közelítése illusorius volt, mert hiszen csak azt fogadák el, miben a Rendek nézeteihez hajlottak; pedig meggondolhatná a felső ház, mily szomorú gyümölcsöket termett már nem egyszer hosszas vonakodása; meggondolhatná az 1836-iki hongyűlés után a szólásszabadsági kérelem visszautasítása miatt bekövetkezett szomorú időket s azon horvátországi zavarokat, mikre nézve sok részben okolható a magyar nyelv iránti törvényjavaslat elfogadásában tapasztalt késedelem, s a turmezei panasz felterjesztésének folytonos akadályozása; úgy szintén azt sem kell gondolni, hogy oly emberekkel van dolga, kiktől 1836-ban a szabad földet meglehete tagadni.

Polgári keblekben ébresztetének vágyak, miket kielégítetlenül hagyni nem lehet. Fájdalmas az unokáknak nem bírni atyáik szabadságát.

Klauzál (Csongrád megye követe) kétségbe hozta azon állítást, hogy a főrendi kellékek szerint 60,000 választó polgár támadna; czáfoló például hozott elő egy alföldi várost (Szegedet), melynek két

harmada kiesnék a polgári jog gyakorlatából a főrendi javaslat mellett. Sőt kimutatá, hogy Szepes követének ezen állítása statistikai képtelenség is, mert a 600 ezer városi lakosoknak fele nem férfi, egy harmada pedig nem teljes koru, s így a választó polgárok ezen száma felényinél is alább száll. Szepes követének azon vádjára, miszerint az ellenzéket demagóg törekvéssel illette, szóló a magyar őskor egyké t királyait hozta elő, kik a városoknak sokkal nagyobb szabadságot adtak, mint e Tábla többsége adni kész; a demagog vád tehát ezen felkenteket kétszeresen sujtja. Nevezetesen Béla király 1250-ik évben Beszterczebányának adott kiváltságos levele szerint a biró választás a lakosság összeségétől függött. Károly 1328-ban Körmöcznek adott privilegiumában nemcsak a biró, de a tanácsnokok választása is az összes népesség jogában állt. Lehet-e tehát — ismét kérdem — ezen s több fejedelmeket, kik hasonló tartalmú kiváltságokat osztának, vádolni azzal, hogy köztársasági intézményekkel vevék körül a monarchiát.

Az ellenzékről szóló ezt mondta: Másutt az oppositio küzd elvekért, küzd a kormány ellen, s ennek leküzdése után, ő foglal helyet a ministeriumban és egyesülten a nemzettel munkál a hon javán. Nálunk, ki az ellenzékhez csatolja magát, ne számítson semmire. Több emberélet mulik el, míg az oppositio elvei életbe lépnek. Minket nem személyes érdek, de a hon java ösztönöz arra, hogy küzdjünk elvekért, melyeket csak a jövő érlel meg; mi küzdünk minden haszon nélkül, kitéve gyakran a félreértés és gyanusítás keserü fulánkjainak, és minket demagogiával sujtanak! Jobban illik ez azokra, kik mások esze után járnak, s ily gyanusítással elvonni a törvényhozás népszerüségét: több a halálnál. Szóló azon tanácscsal végzé beszédét, hogy a Főrendek új okokkal, példákkal győzettessenek meg a tek. Karok és Rendek állításainak helyességéről s elveinek igazságáról.

Zsedényi (Szepes megye követe) ezek után ujolag felszólalt. Én a szabad vitatkozás embere vagyok, elfogadom azt minden következésivel, bár keserüek is azok; de soha sem hittem volna, hogy Csongrád és Tolna követei az ellenvélemény kifejezését az által gátolni igyekeznének, hogy az ellenök intézett szavakat gúnynak és gyanusítgatásnak félremagyarázván, lamentatiók által a parlamentalis vitát lehetetlenné tegyék. Ez zsarnokság, melyet én tűrni nem fogok, melyet tűrni nem lehet, de a mely előtt vissza nem ijedek. Bátran hivatkozhatom a tek. Karokra és Rendekre, vajjon én szoktam-e az itteni szólókat gyanusítgatni? a kölcsönös vitákba keserü-

séget önteni? avagy gyanusítás-e az, midőn azt állítom, hogy az oppositio nem egyedüli képviselője a hazafiságnak? hogy liberalis ember lehet valaki, sőt hazánk érdekeit is felfogta, bár az oppositiohoz nem tartozik? avagy gúny az, midőn azt vitatom, hogy e Tábla többségének akarata még nem elegendő a törvényjavaslat életbe léptetésére? Az előbbi szólók azzal vádolnak, hogy védem az aristokratiát s a Főrendek Táblájának hű bajnoka vagyok! pedig voltak kérdések, melyeknél éljenek között éppen az ellenkezőt bizonyítottam be. De nem veszem gyanusításnak az erről való elfelejtkezést; jól tudom, hogy az ily kikelések által engem depopularisalni, szavaim hatását eltörülni akarják. Tessék ily fegyverrel élni.

A szóló — úgymond — sokkal gyöngébb ember, mintsem, hogy az előbbi szólókat a képzelet regióiból a gyakorlati vitatás mezejére átvihetné; de mint követ hazafiúi kötelességének tartja utasítása és meggyőződése szerint oly eszmék és indítványok ellen kikelni, melyeken hajótörést kell szenvedni a legjobb ügynek. Ezt veszélyezteti Tolna követe, kinek legjobb akaratát és áldott jó szivét kétségbe nem vonván, őt azon modorra emlékezteti, mely után Mirabeautól fogva Camille Desmoulins, Saint-Just, Danton egész a mai franczia propaganda szívandalgó hőséig — Lamennais — indultak, kik a szívérzelmek tévutaiba keveredvén, oly vakbuzgó ábrándozásokba estek, hogy hitök szerint az emberiség diszére felcsordultig fertőzteték embervérrel a hazai oltárt, holott politikai pályájok kezdetekor egyedül az emberiség iránti szeretet szomja hevité az ő kebleiket is. Enyire vezethet a tévirány, az illusiók, melyekben a legjobb szívű emberek élhetnek; ők önmagokat szilárd elszánásra buzdítják s lelkesítik és ha versenytársak lépnek föl, akkor szenvedelem korbácsolja a szenvedelmet, érzelem az érzelmet; s ilyen férfiaktól törvényeket várni nem lehet.

Csongrád követe azt mondotta, hogy én rémképekkel állok elő, s ezeket előadásomban fel nem találom. Hol vannak tehát? *(Klauzál: a városi provisorium.)* Mikor említettem ezt? az Au-ban talán, s ide tartoznak-e privat beszélgetések? akkor az előzményeket is el kellett volna beszélni. Én azt mondottam, — folytatja beszédét, — hogy ha a városok iránt, törvény nem alakul, a kormány azon jognál fogva, melylyel ezen országgyűlés előtt a városi követek választását elrendelte, más szabadságokkal is felruházhatja a sz. kir. városokat, melyek ilyformán kifejlődésöket a kormánynak egyedül, nem pedig a törvényhozásnak fogják köszönni; szóló pedig, mint e Táblának tagja, éppen a törvényhozói hatalom érdekében azt elhárítani kivánná.

Csongrád követe a szólónak azon állítását, miszerint a főrendi javaslat folytán 60,000 választó létesülne a kir. városokban, merésznek mondotta. Szóló azonban ezt ismétli; és nem Csongrád követének imaginarius számítását, hanem a valóságot követve, őt arra figyelmezteti, hogy Pest városában 6000, Budán 3000, Debreczenben 4000, Pozsonyban 3000, Szabadkán 2000, Szegeden 2000 és így csak ezen 6 városban 20,000 választó leend 245,000 lakos mellett. És miután ezen városoknak követei magok is elismerik, hogyha nem több, kevesebb választó a főrendi javaslat után nem leend. S már most merésznek nevezi a szóló Csongrád követének alaptalan ellenvetését, melylyel még a valóságot is ki akarta tagadni az életből.

Csongrád követe azt állítja, hogy a kormány népszerűtlen választ e tárgyban adni nem akarván, a Főrendekre kívánja az impopularitást tolni, és a városi rendszert ott feltartóztatni. Én — úgymond szóló — ezt gyávaságnak tartanám, mire sem a kormány, sem a Főrendek nem képesek; mert amaz senkitől nem félhet és félni nem is szokott, ezek pedig a kormánytól utasítást nem kapnak. Tagadom, hogy a kormány a főrendi Táblára befolyással volna. Ezek sokkal függetlenebbek hazánk és ezzel összekapcsolt saját érdekök védelmében, mintsem, hogy ily utasítás után indulnának. Vannak és lesznek tárgyak, melyekben a kormány engedékenyebb, mint a főrendi Tábla, és viszont.

Szóló úgy látja, hogy rövid idő óta a harmadik stadiumban vannak a *hazafiság* és *liberalismus* fogalmai. 1825-ben «liberalis» és «hazafi» nevet viselt akárki, ha a kormánynak opponált, habár esküdt ellensége volt a kifejlésnek; később a *haladás emberé*-nek neve nem tagadtatott meg többé azoktól, kik a kormány jogait oltalmazták, ha egyébiránt czélszerű javítások és engedmények emberei voltak. És ime! ezen országgyűlésen egy harmadik évkor virradt ránk! *Liberalis*-nak és *hazafi*-nak azt akarják kikiáltani, ki mindent akar, ki tulzó kívánságokkal áll elő, és ujítási ösztönét polgári erénynyel mérsékelni nem tudja. Ezek közzé szóló tartozni nem akar és e Táblánál is többségben szívesen nem látja. Egyébiránt a szavazást e kérdésre: «maradjon-e a régi szerkezet, vagy módosíttassék?» sürgeti.

Szentkirályi Borsod követének beszédéből két pontot ragad ki. Első, hogy a hon pillanatai drágák; második, hogy a városok elrendezését halasztani nem lehet. Az elsőhöz azt teszi hozzá, hogy teendőink sokak s épp e két körülmény ösztönöz arra, hogy eredményre törekedjünk. A másik pontot illetőleg, szóló osztja Borsod

véleményét; maga is megvallja, hogy a rendezés életbeléptetését eszközölni szükséges, de hogy e részben a kormánynak valami hátulsó ajtócskája volna, a kir. előadások után fel nem teheti, melyekben a városi coordinatio teendőül kitüzetett, mert vágyakat ébreszteni és ki nem elégíteni első lépés a desorganisatióra. A mit — mond szóló — elveink feláldozása nélkül tehetünk, tegyük meg. Borsod mondja, hogy a Főrendek semmit sem engedtek; mi a szabályoknál reá állottunk, hogy csak felső vizsgálat után hajtassanak végre. És ezt Borsod követe sokallja, pedig ebben nincs elv; elv itt az, hogy a városoknak van-e szabályalkotási joguk, mibe a Főrendek is megegyeztek; az előbbi pont csak alkalmazás. Nem engedtek-e a Főrendek abban is, hogy a tek. Karok és Rendek tetszésére bizzák a direct vagy indirect választást; ők elfogadják az egyenes választást is, ha ehez képpest a polgári képességre nézve kellékek állapíttatnak meg, melyek elegendő biztosítékot adnak.

Mi a Főrendi Tábla elleni kifakadásokat illeti, ha vajjon a két kamarai systema rosszabb-e az egy kamarainál, jelenleg nem vizsgálom, de figyelmeztetem arra a Rendeket, hogy a főrendi Tábla tény, melyet ignorálni nem lehet. Zemplén követének arra, hogy mi az a kellék? példával felelek. Midőn Páris egy millió lakosai között zavar üt ki, a 80 ezernyi nemzeti őrsereg azonnal készen áll a zavart lecsillapítani, mert e sereg minden egyes tagját önérdek köti a városhoz, s ez a kellék.

Egyébiránt sajnálkozik a felett, hogy a tanácskozások e rendkívüli fontosságú ügy felett már az ingerültség s recriminatiók terére jutának; óhajtja még egyszer terjedelmesebben és pontonként kifejtetni az okokat, mik miatt a Rendek most sem járulhatnak a főrendi javaslatokhoz, s előadatni a nézeteket, mik a tárgyalás alatti ügynek ez állásbani fölterjesztését szükségessé teszik.

Beöthy (Bihar megye követe) leginkább Szepes követének előadása következtében így nyilatkozott: Azzal vádol minket Szepes követe, hogy mi mindig csak az örök igazságot emlegetjük, vágyakat támasztunk, melyeket kielégíteni nem lehet. Hogy az örök igazságot emlegetjük, ez igaz; olyan szó ez, mint az isten neve, melyet tiszteletben kell tartani; majd eljő az idő, mikor mindenki számolni fog cselekvéseiről. Szepes követe Saint-Just s többekhez hasonlítá Tolna követét. Hallják uraim! Tolna követét, kinek igéi reggeli imádságától napalkonyatig csupa tiszta örök igazság. Említek én is egy nevet, ne borzadjon tőle vissza a követ úr, e név Robespierre. Éppen itt circulál most egy könyvecske róla Ung követének kezében, melyben olvas-

ható, hogy e terrorista is az adómennyiségtől függesztette fel a polgári képességet.

Jogot megtagadni senkitől sem lehet; ez nem statustan, de az isten törvénye. Szomorú volna, ha midőn 60,000 embernek jogot adni lehet, 120 ezerre ezt kiterjeszteni félelem nélkül nem lehetne. Hát mit akarunk a népesedéssel elérni? azt-e, hogy mint a siri csontváz bujdossék az ember e földön? Ily népet kár volt előteremteni. Nincs kellék? Hát a vagyon védelmezi-e a trónt, nem azon négyszáz ezernyi nép, melynek semmije sincsen, s nyomorú életét 4 krajczárnyi zsold mellett tölti? Azt mondja Szepes követe, hogy a kormány adót, ujonczot inkább nem óhajt, mintsem, hogy ily törvényt sanctionálna. Ha a követ úr aláirja azt, szivesen elfogadom, kedves vendég leszek otthon, hol a restantia úgyis tömérdek. Szók taglalásába ereszkedik követ úr? Vádolja az ellenzéket? Igazsága van; hej temérdek sok ember tanuskodik most ellenünk, ki sorainkban állt, ki csak azért jött hozzánk, hogy betanítsuk, pedig oly erősnek látszott, mint a a szikla, melyre már csak épiteni lehet. Svájczban — folytatá — midőn a hires Haller hitét változtatá, mindenkinek azt tarták orra alá: lám Haller is megtért; szónok, kinek már ősz fürtei vannak, jótáll érette, hogy őt ugyan senki orra alá nem fogják tartani.

Én hiszem, hogy a kormány még nálunknál is többet akar; ő azt akarja, hogy mindenki polgár legyen, ki adót fizet. Ámde hogy erről meggyőződjünk, szükség felterjesztenünk a törvényjavaslatot, mert csak kell valami közvetitőnek lenni, ki a meg nem egyező két ház közt decidáljon. Magyarország perczei drágák. Azt mondtam én az országgyülés elején: az lesz legderekabb követ, ki legtöbbet dolgozik. Rajtunk nem mult. De mit várhatunk oly Táblától, mely a Partium iránti felirásban nem engedi kitétetni, hogy a törvény végre nem hajtásának a kormány az oka? Én kijelentem, hogy ultimatumot akarok, ez legyen az utolsó üzenet. Azt hallom, hogy 120 ezernél jobb a 60 ezer, ez jobb a semminél; én alkudozni nem szeretek, nem tartozom azon játékosok közzé, kik valamivel is beérik; nekem vagy minden kell, vagy semmi.

Ezen nyilatkozatok után szavazás történt a polgárképességre.

Az előbbi szerkezetet most is pártolák: Sopron, Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bács, Győr, Veszprém, Zólyom, Pest, Tolna, Abauj, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Torna, Ugocsa, Ung, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Torontál; összesen 27.

Változtatást kivántak: Pozsony, Nyitra, Liptó, Somogy, Hont, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Turócz, Pozsega, Verőcze,

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Szerém, Zemplén, Sáros, Szatmár, Szepes, Máramaros, Temes, Krassó; összesen 21.

A szerkezet tehát megmaradt.

Egyszersmind *Szemere, Klauzál, Bezerédj, Beöthy* és *Szentkirályi* előterjesztései alapján a Tábla többsége azon szilárd elhatározásban központosult, miszerint komolyan kijelentvén, hogy miután az érintett főrendi izenetben semmi megnyugtatót nem találnak, miután a már régen folyó alku terén a Főrendek részéről valódi közelítés helyett megátalkodással találkoznak, holott a Rendek több elvre nézve engedtek, az érintett üzenetnek egy pontjához sem járulhatnak, előbbi izenetökhez állhatatosan ragaszkodnak, válaszüzenetökben nem csüggedvén az eddig oly kevés sikerű capacitatiót folytatni, a Rendek minden kellőleg még fel nem világosított pontra nézve különösen az életből vett adatokra nézve, nézeteik s okaikat előadandják.

Ezzel az ülés délután $1^3/_4$ órakor eloszlott.

---

233. Kerületi ülés.

1844 julius 10-én.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, kik előbbi napokon.

Tárgy: A Főrendek harmadik válaszizenete a sz. kir. városok rendezése tárgyában. — Sérelmek és kivánatok V-ik osztálya.

A városi reform iránti harmadik főrendi válasz tárgyalása a 93. §-ra tett észrevételtől végig folytattatott.

Többnyire felkiáltással hagyaték meg a régibb szerkezet. A főfelügyelői hivatal el- vagy el nem fogadása azonban szavazatra tüzetett.

Zsedényi kivánná a kérdést feltétetni: akarják-e a Rendek a városok és fejedelem közötti szükséges kapocs létezését? Mi több észrevételre nyújta alkalmat.

Bezerédj: Kapocs, létezik — úgymond — jelenleg is; az alattvalóság, polgári hűség, pragmatica sanctió, a kormányszéki függés, most is megannyi kapcsok.

Beöthy: Már azon okból sem lehet járulni a főfelügyelő ajánlott eszméjéhez, mert a nélkül, hogy ez eszmének a munkálatnak be-

szövésére felhivatnának a Rendek, az egyenesen és egész mindenhatóságában initiáltaték azon Tábla által, melyet kezdeményi jog nem illet.

Miután még *egy városi követ* is kijelenté, miképp küldői a többi városok példájára annyira félnek a kormányi felügyelőtől, hogy az ellen már a fejedelemhez folyamodással is járultak, — szavazás történt e kérdés felett: kell-e felügyelő vagy sem? Igennel 28 ellen következő 19 megye szavazott: Sáros, Szabolcs, Szepes, Torna, Békés, Krassó, Liptó, Somogy, Hont, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Turócz, Pozsega, Szerém; két megye nem volt jelen.

A 257. §. miszerint a tanácsülésben ellenőrként jelenlevő képviselők a határozatot meggátolni kötelesek, így világosíttatik: ellenezni stb.

Ezek után a sérelmek és kivánatok munkálata vétetett tanácskozás alá.

Következett az V-ik osztály 14-ik pontja: Bihar felterjesztése a tizednek szóbeli perrel bevehetése iránt hozott főtörvényszéki itélet ellen.

Az országos választmány ebben sérelmet nem látván

Dobozy (Bihar megye követe) az adózó nép nevében felkéré a nagy fontosságú tárgyra a Rendek figyelmét, s előadá okokkal támogatottan, s czáfolva az országos bizottmányi véleményt, megyéje sérelmét. Az 1609: 17. t.-cz., úgymond, megszabja a törvényes útat, melyben a tizedmegtagadók ellen, ad pœnam dupli, alispáni bíróság előtt kell perlekedni; s az 1836: 34. t.-cz., mely legújabban rendelkezik e tárgyban, meghagyja a régibb törvényeket. Már csak ezekből is világos a kérdéses főtörvényszéki itélet törvénytelensége; kitetszik, miképp alapjául az 1836: 20. t.-cz. szóbeli útja helytelenül vétetik. E törvényczikk csak világos, könnyen tisztába hozható követelésekről szól, s a büntetési esetekre nyilván kivételt tesz; a tizedmegtagadókra nézve pedig büntetést rendel; az először idézett törvény ellenben magának a tizednek mennyisége is, minek ára a bor minőségétől, alkutól, s több számos körülményektől függ, nem oly világos, sem oly könnyen tisztába hozható, miszerint szóbeli per tárgya lehetne.

Említé továbbá szóló követ az eljárási hiányokat, hogy az uradalmi furfangos eszű jószágfelügyelőről nem tudni, miután a perben semmi nyoma, miképp eszközlé feljebbvitelét a főtörvényszékek eleibe, s a felsőbb itéletleveleknek törvényes szokás szerint a megyére bemutatása is mindannyiszor mulasztva volt.

Ezen, s a szóló követ által bővebben is kifejtett okok és körül-

mények valának, miknél fogva Bihar megye a sérelmesnek ismert itélettől a hatalomkart megtagadni kötelességének ismeré. E miatt a Cancellaria által, hová az illető püspökségi uradalom folyamodott, a per felkéretett, s leküldve egy évnél régebb idő óta sincs maiglan.

Kérdés vala tehát: sérelem-e ez előterjesztés? S e kérdésre mindkét vélemény két töredékből alakult.

Kevesen éppen az ellenkezőben láttak sérelmet, hogy t. i. Bihar, a hatalomkart megtagadta a főtörvényszéki itélettől, mit a fejedelem sem változtathat; s ellenkezőleg, mint a verificationális ügyben, kikeltek a megyei omnipotentia ellen. Fejtegették továbbá tisztán magánjogi oldalát a tárgynak. Mondák, hogy az azon évi termés főleg a kilenczed után könnyen tisztába hozható s a dupli poæna birsági természetű, nem büntetés.

Ellenben mások igen sokan emlékezének a szólásszabadsági sérelemről az 1811-iki pátens következtében hozott itéletekről s felkiáltának: Isten óvjon a birói despotizmustól! Itélet ellen, mely igazságtalan, fel nem szólalnak, de törvénytelen itélet hozatalában mindenkor sérelmet fognak találni.

A biró tiszte: alkalmazni és nem magyarázni a törvényt; ez az országgyűlés és fejedelem közös joga; s a törvényhozás kifolyása minden más hatalomnak, minden egyéb hatalom felelős előtte. Nem védik e vélemény pártolói a megyék omnipotentiáját; sőt elismerik, miképp sok tárgy van, minek az országgyűlésben kell központosulni. Ilyen a verificatió, az adó maximumának meghatározása; oly kérdések, miknek vitatása alkalmával épp azok, kik most omnipotentiáról beszélnek, ölték fel a megyék autonomiájának liberális köpönyegét. Mi a magánjogi okoskodásokat illeti: a felebb előadottakhoz még hozzáadásul mondá *egy dunai követ:* Míg a napokban éppen a szóbeli perek iránt hozott határozat áll a pörorvoslatok tilalma iránt, megfoghatatlan az is, miképp lehet-e a kérdéses pört a megyei törvényszéken felül vinni.

Nehányan osztozának e nézetekben mind a mellett a bihari előterjesztést sérelemnek még sem tekintheték. Sérelem szerintök, míg a főkormányszéki intézkedés nem tudatik — nem létezhet.

E sérelmi tan vitatóknak válaszoltatott, miképp a törvényhozásnak nem csupán sérelem orvoslás a feladata, s eszély parancsolja a törvény magyarázása által megelőzni, nem bevárni a sérelmet, vagy, úgymond az illető megye régibb követe, Új-Irlandot akarunk előidézni Bihar megyében, hol, szónok nem mondja, hogy helyesen, törvényesen, de legtöbb helység megtagadá már a tizedet.

Szavazás történvén, nem láttak sérelmet a kérdés alatti előterjesztésben: Pozsony, Nyitra, Sopron, Vas, Zala, Liptó, Somogy, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Turócz, Pozsega, Verőcze, Szerém, Zemplén, Sáros, Szatmár, Szepes, Temes és Krassó.

E 24 megye ellenében ugyanannyi szavazott ellenkező értelemben; miután azonban Pozsony e kétséges helyzeten segítendő, szavazatát módosítá: a többség aképp mondaték ki, hogy a felterjesztett panasz sérelem.

---

234. Kerületi ülés.

1844 julius 11-én.

Elnökök, naplóvivő az előbbiek. *Jegyzők:* Demeczky és Ghyczy.

Tárgy: Felirás és törvényjavaslat az országgyűlési szállások rendezése tárgyában. — A kereskedelmi választmány munkálata.

Az országgyűlési szállások szabályozása s bérök fizetése tárgyábani üzenet, felirás s törvényjavaslat hitelesíttetvén, a felirásnak jövőrei intézkedést illető részében, hol a háztulajdonosoknak kényszerített szállásadás terhe alól felmentetése, s az országgyűlési szállásoknak magán és szabad alku útjáni megszereztetése iránt nézet fejeztetik ki, többen a szállásadásra nézve kimondott elvvel következetlenséget, az országgyűlésnek jövőre óhajtott helye Pest, s a jelen hely Pozsony városa irányában egyenetlenséget láttak; húzamos vita után azonban, a Csongrád és Pozsony követei által javaslott szerkezetmódosításban megnyugvást leltek.

Az említett módosítás s a törvényjavaslatba foglaltak ismétléseinek kihagyása által megváltoztatott felirási javaslat leiratra fog adatni az üzenet is az érintettekhez idomíttatván. A törvényjavaslatnak *A)* alatti, jelen országgyűlést illetőleg rendelkező 10. §. közzül a 8. és 10. §§. kihagyattak; a jövőről intézkedő 12. §. végén némi stylaris módosítás történt; a 14. §-ban, mely a szállásadási kötelességnek mettől meddig tartásáról s a fizetés idejéről szól, e szavak helyett: «egy hétig tart, a szállásbér ideje azonban» igtattatott «a fizetés idejéig tart, a szállás fizetésének ideje pedig stb.».

Az országgyűlési szállásbér kik által fizetését s a felmondást

tárgyazó 15. §-hoz járulni fognak a következők: mely felmondás esetében a háztulajdonos a fölovászmesternek jelentést adni tartozik, s ha felmondás után az iránt 15 napig a fölovászmester nem intézkedik, az illető háztulajdonos szabad rendelkezése alá esik. Az illetőséget meghatározó 16. §-ban, melynek részeit jelelő számok betükkel cseréltettek föl, a *c)* pont így leend: «Az udvari személyzet és a jelen nem levők követei számára kivántató szállások szerzése magánalku útjára hagyatván, az országgyűlés minden egyéb tagjainak külömbség nélkül négy szoba, egy konyha, egy fakamra» stb.

A 18. §. kimarad.

A kitüzött rend szerint egy magas érdekü tárgy: a kereskedési, s azzal kapcsolatban levők iránt kiküldött kerületi választmány jelentése vétetett fel, mely nagyszerü munka hét részre oszlik; első a vámrendszerről, s a földmivelés, müipar s kereskedés ez általi kormányzásról; második a hitelintézetről; harmadik a középponti müegyetemről; negyedik az országos pénztárról; ötödik a közlekedési eszközökről: hatodik a kézmürendszerről; hetedik vegyes tárgyú javaslatokról.

Ezekből *Pest megye követe* indítványára azon részek fognak előbb tárgyaltatni, melyek az ország szükségei miként pótoltatása iránt véleményadásra kitüzött országos választmányi munka körébe nem vágnak, mint a vámrendszer, központi müegyetem, s kézmürendszerről szóló rész.

Tárgyalás alá vétetvén a vámrendszert illető rész, az ezt megelőző eszméket, nézeteket, s a munka programmját olvasá *Ghyczy*, mint a munkálat szerkesztője.

A tárgyalások alapjául a kereskedelmi választmány által javasolt következő három törvényczikk szolgált:

I. Törvényjavaslat.

Ő Felsége kormánya alá nem tartozó idegen tartományokkal folytatandó külkereskedésre nézve rendeltetik:

1. Magyarországból s a kapcsolt Részekből mindennemü, akár itt termett, akár másunnan behozott nyers termékek és kézmüárúk külföldre szabadon kivitethetnek, s a törvényhozás útján kívül sem a kivitel nem tiltathatik, vagy nehezittethetik, sem a kiviteli vámdíjak jelenleg megállapitva lévő mennyiségöknél fölebb nem emeltethetnek, vagy alább nem szállittathatnak.

2. A beviteli vám-szabályzat (Tariffa), mely az árúknak külföld-

ről az országba behozatalára nézve jelenleg fennáll, mostani állapotjában meghagyatik.

3. A vámszabályzatnak meghatározása egész kiterjedésben az országgyűlést illetvén, az előző 1. és 2. szakaszban említett be- és kiviteli vámok ezúttal csak a legközelebbi országgyűlésig állapíttatnak meg.

II. Törvényjavaslat.

Magyarország s az austriai örökös tartományok közötti kereskedés iránt.

Magyarország s az austriai örökös tartományok közötti kereskedésre nézve:

1. A magyar kiviteli s beviteli harminczad Ő Felsége kegyes megegyezésének hozzájárulásával az ország Rendei által a legközelebbi országgyűlésig meghatároztatván, ahoz magokat a királyi kincstár s a harminczadi hivatalok mindenben alkalmaztatni tartoznak.

2. A megállapított harminczadi szabályzatban kitett akár kiviteli, akár beviteli vámdíjak, országgyűlésen kívül, melyhez ezen vámszabályzatnak meghatározása egész kiterjedésben tartozik, sem föl nem emeltethetnek, sem le nem szállíttathatnak.

3. Az austriai kereskedők, gyártók és mesteremberek a magyar beviteli harminczadot a vámvonalon keresztül, az országba behozott minden árúktól, akár adták itt el azokat, akár nem, egészen megfizetni kötelesek.

III. Törvényjavaslat.

Az austriai örökös tartományokon keresztül folytatandó átmeneti kereskedésre nézve:

Az 1807. esztendei 5., 6., 7. törvényczikkek folytában Ő Felsége kegyelmesen megigérni méltóztatott, hogy mindazon akár nyers termékektől, akár kézműárúktól, melyek Magyarországból külföldre, vagy onnét Magyarországba az austriai tartományokon keresztül vitetnek ki, vagy hozatnak be; a rendes úti és védvámokon kívül, egyébiránt az austriai örökös tartományokban, akár a közállomány, akár a tartományi Rendek vagy városok s földesurak részére semminemű taxa, vám vagy bármi néven nevezendő adózás vétetni, szóval a magyar átmeneti kereskedés azon tartományokban semmi tekintetben terheltetni, vagy akadályoztatni nem fog; e kedvezés az austriai örökös tartományoknak Magyarországon keresztül folytatandó átmeneti kereskedésére nézve szinte mindenben kiterjesztetvén.

235. Kerületi ülés.

1844 julius 12-én.

Elnökök, naplóvivő, kik előbb; *jegyző:* Ghyczy.
Tárgy: A kereskedelmi választmány munkálata.

E munkálatnak I. Része a vámrendszerről s a földmívelés, műipar és kereskedés ezáltali kormányzásáról felolvastatván, a *kerületi jegyző Ghyczy Kálmán, (Komárom megye követe),* ki egyszersmind jegyzője volt a kereskedelmi választmánynak, a munkálathoz mellékelt táblázatok magyarázatára tért által.

Az első táblázat, jegyzéke azon városoknak, melyek az összes birodalomból külföldre kivitt, vagy onnan behozott árúktól fizettetnek. E vámdíjak — úgymond — az ausztriai ipar védésére s a termény-zés előmozdítására irányozvák.

Második táblázatban a hazánk és az örökös tartományok között fennálló vámszabályzat foglaltatik; foglaltatnak az ausztriai beviteli s magyar kiviteli és viszont a magyar beviteli és ausztriai kiviteli vámok rovatai, mely két külön rovat összes summázata állítja mindenütt elő azon vámmennyiséget, melylyel az árúk terheltetnek, midőn vagy tőlünk Ausztriába kivitetnek, vagy viszont Ausztriából hazánkba behozatnak. Hogy e vámszabályzat nyomasztó egyoldalúsága annálinkább föltünjék, szóló kerületi jegyző annak egyes tételei közzül többek között következő czikkekre figyelmezteté a Rendeket.

Kivitel: Magyarországból Ausztriába összes vámdíj:	*Behozatal:* Ausztriából Magyarországba összes vámdíj:
Agyagárúk, jelesül porczellán	
1 fonttól ... ... — frt 6 kr.	vámmentes.
Asztalos munkák 1 M. N. ... 2 frt 36¼ kr.	1 frt 21¼ kr.
Bádogárúk 1 ft N. ... ... — frt 6¼ kr.	— frt 1 kr.
Bőr készítetlen 1 M. N. ... — frt 25 kr.	— frt 25 kr.
Bőr már félig kidolgozva:	
Bárányból ... ... 4 frt 35 kr.	2 frt 5 kr.
Czinmunkák 1 M. N. ... ... 9 frt 12½ kr.	2 frt 17¼ kr.
Chocoladé 1 ft N. ... ... — frt 21 kr.	vámmentes.

Eczet közönséges 1 M. Sp.	— frt 23 kr.	— frt 11 kr.
Életnemek, búza, tenkely 1. M. Sp.	— frt 12¼ kr.	— frt 7 kr.
Esztergályos munkák, közönséges orsók, rokkák 1 M. N.	1 frt 46½ kr.	— frt 56½ kr.
Minden egyéb esztergályos munkák fából	12 frt 42½ kr.	6 frt 27½ kr.
Ezüst szerek 1 mark	3 frt 7½ kr.	— frt 52½ kr.
Faggyú nyers 1 M. Sp.	— frt 49 kr.	— frt 29 kr.
Dttó már mint gyertya	3 frt 26¼ kr.	2 frt 6½ kr.
Fonál gyapjúból, festetlen 1 M. N.	— frt 25 kr.	— frt 55 kr.
Dttó már festve	4 frt 22¾ kr.	1 frt 52¼ kr.
Főzelék nyers állapotban	— frt 1¾ kr.	— frt 1¾ kr.
Gyapjú 1 M. Sp.	— frt 15 kr.	— frt — kr.
Gyapjú kelmék finomak 1 N.	— frt 5¼ kr.	— frt 3¼ kr.
Dettó, közönségesek	— frt 3¼ kr.	— frt 1¾ kr.
Gyertyák, czetvelő gyertyák 1 M. Sp.	14 frt 35 kr.	3 frt 15 kr.
Kalapok egy darab	— frt 30 kr.	— frt 9¼ kr.

Ezen árú czikkek felolvasását nem múlasztá a jegyző ügyértő magyarázatokkal kísérni. Mutogatá mikép terheltetik mindenben kivitelünk, s Ausztria gyártmányainak, sőt földterményeinek is behozatala mily kitünő kedvezésekben részesül. Viszonosságra alig van néhány jelentőség nélküli árúknál tekintet, p. o. a főzelékeknél; s midőn azon különbség, mely Magyarország és az örökös tartományok nyers termékkeli kereskedése között, ezen tartományok előnyére; s nekünk kárunkra létez, azon arányban növekszik, melyben a nyers anyagok földolgoztatnak; egyebeket elhallgatván, a gyapjúfonal példát mutat arra is, mikép festetlenül kihozatala a jegyző véleménye szerint azért akadályoztatik, hogy a festés munkabére is Ausztriát illesse.

Végre figyelmezteté szóló jegyző a Rendeket a 3-ik szinte nagy fontosságú táblázatra. Jegyzéke foglaltatik ebben az örökös tartományokból Magyarországba behozott azon árúknak, melyek a küldöttség javaslata szerint felállítandó védvám mellett, minden nagyobb előkészületek nélkül a már létező honi productiv erők, nagy részben legközönségesebb mester embereink által is kiállíttathatnának. Már csak ezáltal is, mondá a jegyző, legalább 11,924,977 frtot gazdálkodhatnának meg az 1840-iki adatok szerint, mely összlet nagy igazító lenne kereskedésünk szenvedőleges mérlegében.

Ez előzmények után szót emelt *Lónyay Menyhért (Bereg megye követe)*: Meg van minden kornak saját iránya, mi ellenállhatlanúl hat, s mely nemzetek nem értik a kor szózatát, annak ellenálhatlan nyomása alatt elenyésznek. Most korirány: lehetőleg nagyobb kifejtése a produktiv erőknek, a gyár-kézműiparnak, kiterjesztése a kereskedésnek, szóval a nemzetgazdaság emelése. Nekünk nem lehet, nem szabad hátramaradni, s noha mi mindig kitünőleg földmívelő nép maradunk, kell, hogy lakosaink egyik része az ipari élet jellegét öltse magára, mert másként, ha így maradunk, jelen elszegényedett s gyenge állapotunkban az első összeütközés a kifejlett gazdaságú nemzetekkel örökre eltemethet minden költészeti hajlamainkkal együtt.

Mily hatalmas eszköz a védvám-rendszer a népek gyár s műipara kifejtésére, arról bővebben nem szólok, azt mindnyájan tudjuk. Annak köszöni Anglia első nagyságát; s ismét az újabb korban látjuk, hogy éppen a védvám által emelkedtek ki az európai nemzetek a hatalmas Anglia gyáripari s kereskedési szolgaságából.

Ott van Franciaország, ott vannak a német vámszövetségi statusok, ott van Észak-Amerika, hozzánk legközelebb az ausztriai örökös tartományok.

Kérdés tehát mindenekelőtt: van-e nekünk ily nemzeti vámrendszerünk? Igen, van vámrendszerünk, de nemzeti erőnket lankasztó, minden lehető ipart első felvirágzásában elölő, bennünket a végelszegényülésbe taszító gyarmati vámrendszer az. Mit érnek erőlködései az összesített vagy egyes erőnek valamely ipart honunkban teremteni? nem fognak semmire másra menni, mint a bukáshoz, a csődhöz közelebb; mert zsenge első kifejlésökben versenyezni kell a kifejlettebb iparú szomszédok gyártmányaival, s ha csakugyan felvirágoznának is, nem számíthatnak kivitelre, csak a belpiacz marad számukra, hol szabadon versenyeznek velök az idegen árúczikkek.

Való ugyan, hogy a belviszonyok méltányos, viszonos s a nemzet kivánataihoz képesti elrendezése is az állapotot, mely után vágyódunk, egyszerre előidézni még nem fogja. Szükség ehez még, hogy legyenek tökéletes közlekedési eszközeink, hogy a hitel helyreállíttatatván, kiemelkedjünk pénzviszonyaink nyomasztó állapotából, hogy személy- s vagyonbiztosság legyen hazánkban, hogy gyorsabb s egyenlőbb legyen a törvények végrehajtása stb.

Ily előzmények nélkül nem megyünk sokra a vámok czélszerű rendezése által sem. De viszont az is áll, hogy nem megyünk semmire a vámok szabályozása nélkül. Mit használ majd p. o. a Pest-bécsi

vasút, midőn az által elérni akarjuk, hogy termékeink s árúink olcsóbban szállíttatván, nagyobb kifolyást nyerhessenek; s meglehet, hogy ellenkező érdektől vezéreltetve s a versenyzéstől félő idegen vámszabályozó hatalom éppen annyival föllebb emeli a vámot, mennyivel a szállítás kevesebbe kerül, s ismét ott vagyunk, hol voltunk. Ki reméljen biztosan nyereséget s így ki merjen kiviteli vállalatokba ereszkedni Fiume felé, bár arra vasútunk lesz is, midőn nem tudja, mely perczben emeltetik föl a vám? Ki merjen gyáripari czikkeket készíteni, midőn tudja, hogy ha az idegen versenyt kiállja is, csupán a hon határai közt találhat vevőre, a szomszéd tartományok pedig vám által el vannak zárva előtte.

Jelenleg azon az úton vagyunk, hogy a közös kormány át kezdi látni, miképp csak úgy lehet erős, ha erős lesz az összes országok legreménydúsabb része; ha kifejlődik, gazdagodik s erősbül e nemzet, mely a vészes napokban oly hű volt iránta, s mely összes birodalmában magnesi erővel egyedül nem vonzódik nagyobb rokontesthez, mely magában minden rokonelem nélkül áll Európa közepett. Igen! azon meggyőződés gyökerezik meg ott fenn is, hogy ha béke korában a leghűbb rész elgyengül, a vészek idejében nem lehet erős védelem. Úgy hiszem s remélem, s kell is remélnem, hogy ezen meggyőződés a kormánynál közönséges, s hogy átlátva, miként nemzeti kifejlődésünk jelen viszonyaink mellett nem remélhető, maga is segédkezeket nyújtand, hogy tespedési állapotunkból kiléphessünk. Mi rajtunk áll az útat kimutatni, csak vigyázzunk, hogy inproductiv útra ne menjünk, mely legfölebb évekig semmire sem vezethet. Ne feledjük, hogy vegyes házasságban élő házastársak egymásiránti tekintettel tartoznak lenni.

Felfogásom szerint két út nyílik előttünk.

Egyik, mely régibb törvényeink nyomán megy, az, hogy a vámok ügye egészen visszaállíttassék régi helyzetébe, a vámok meghatározása az országgyűlésre bízatván, mi a magyar ipar védelmére a lehetőségig magas vámok által minden külső versenyzést kizárjon, szóval az, mit a választmány javasol. S ez úton menni, ha Ausztriával való viszonyainkat ignorálhatnók, talán legczélszerűbb fogna lenni. Ez út az, melyet törvények nyomán a nemzetnek követni jogában áll s melyet a választmány azért követel, mivel csak létező törvényekre akará állapítani munkálatát. De vajjon ez úton haladva, lesz-e sikere munkálkodásunknak? Felfogásom szerint nem, vagy legalább nem más, mint egy igen szép, igen méltányos, igen jogos protestatió a nemzet nevében, mely ha — miről biztosak nem vagyunk — a trón elibe

jutna is, rövid válaszszal félre fog tétetni, minek tartalma lesz, hogy «Ő Felsége jogai közzé tartozván a vámok szabályozása, mennyire a közös kormány érdekei megengedik, az ország felterjesztését kegyelmesen tekintetbe fogja venni»; legfölebb vagy három kis fontosságú czikkre egy pár krajczár változás tétetik s a kérdés elhalad, s el van temetve; és habár feltámad is három év múlva megint, ha ily öltönyt adunk reá ismét, csak halálos öltönye lesz, melylyel sírba száll.

Bátran felhívok akárkit, ki hidegen megfontolja a körülményeket, remélheti-e, hogy ezen az úton megyünk valamire? Hiszi-e valaki, hogy a német kormány — ne takargassuk a dolgot, szükség, hogy nyiltan szóljak, mert ez a mi kormányunk is — valaha reá fog állani, hogy elzárassék gyártmányai előtt a fő s egyedüli kedvező piacz: Magyarország?

Hiszen, midőn 1841-ben Ausztriából külországokba 28.486,000 forint árú, Magyarországba 32.740,000 forint értékű gyártmány hozatott: remélhető-e, hogy azon egyszerű okból, mivel bennünket oly számos éveken át szegényítettek, megengedje, hogy mi is elszegényítsük a status közös költségét oly nagy mértékben viselő tartományait? Úgy tartom, senki nem hiszi, hogy ezen, ámbár a jogosság s törvényesség terén álló követelésünkkel mehessünk valamire. Vannak kérdések, melyek, mint ez is, törvények ellenére másképp kezeltetnek a kormány által. Ezekkel mit teszünk? Ha a törvényesség terére állítjuk a kérdést, tudjuk, hogy semmi sikere nem lesz, de várunk a jövendőtől s így ezáltal halasztjuk. Ezeknél a kérdéseknél áll, hogy az egyezkedésben halál, a halasztásban élet rejlik. E kérdést halasztani nem lehet, mert megfordítva a halasztásban halál, az egyezkedésben élet rejlik. De a vámviszonyok kérdésének azon része, mely alkotmányos tekintetben fontos, nem a vám mikénti meghatározásában, hanem abban fekszik, hogy a vám mindig a törvényhozás határozatától függjön, s engedelem nélkül meg ne változtathassék. S eleget tettünk, ha szorosan ragaszkodva ezen alkotmányos elvhez, azon útra állítjuk a kérdést, melyen az jelen viszonyainknál kedvezőbben oldatik meg a nélkül, hogy elveinket koczkáztatnók.

Melyik tehát a másik út? Véleményem szerint az egyetlen kivihető: az egyezkedés útja. Egyezkednünk kell a kormánynyal, ki kell egyenlíteni s elhárítani mindazon akadályokat, mik honunk érdekeit az ausztriai érdekekkel ellentétbe teszik és azon ügyet az összes országokra nézve a méltányosság, jogosság és viszonosság terére vinni által. Úgy hiszem, az ausztriai kormány maga átlátja immár, hogy vámrendszere ellankasztja az összes monarchia legerősebb, legéletdúsabb

tagját, s habár az éltető erő, mely ettől elvonatik a többiekbe szivárogna át, s azokat a természet rendes arányán túl árasztaná is el, a monarchia összes tagja még is erőben nem növekedhetik.

A kormánynak át kell látni, hogy kereskedési összeköttetésben álló nemzetek mindegyikére annál hasznosabb e viszony, minél gazdagabbak, minél hatalmasabbak az ily összeköttetésben álló nemzetek s hogy nem annyira arra kell törekedni, hogy legyen gazdag ausztriai herczegség és szegény Magyarország, mint legyen hatalmas, erős s gazdag minden része az összes egy fejedelem alatt levő testnek.

Némelyek visszaborzadnak talán az egyesülés eszméjétől, azt tartván, hogy elöli eddigi fejledező gyárainkat. Azt, mi nincs, nem ölheti el; egyébiránt most úgyis szabadon hozatnak be minden gyártmányok, nagyobb versenyzéstől úgy sem tarthatnak. De én megfordítom s azt állítom, hogy éppen azáltal fognak emelkedhetni gyárak, ha az ausztriai birodalommal vámszövetségre lépünk; mert gyáraink az egészen idegen gyártmányok irányában éppen úgy lesznek védve, mint minden egyéb ausztriai gyárak. Mi pedig a birodalmi gyárakat illeti: a terhes helyzetből, melyben most állunk, kedvezőbbre lépünk; mert a birodalommal vám tekintetben egyesülvén, szívesen fog gyárnok bejönni honunkba és itt építeni gyárakat, mihelyt szabad vásárra számíthat az egész birodalomban. Jelenleg ki merje beruházni tőkéjét gyárakba, midőn csak a kis magyar piacz áll előtte? Mihelyt e piacz kiterjesztetik, gyáripar keletkezésének semmi sem áll ellent, annyival kevésbbé, mivel a gyárosokra nézve általában sokkal kedvezőbbek nálunk, mint Ausztriában a viszonyok, miután a föld, mire épít, olcsó, az építkezés többnyire kevesebbe jő, napszám, tüzelő s élelem szerek rendesen olcsóbbak, az adó kisebb, sőt még a törvényhozás, mint hiszem, bizonyos kiváltságokkal s talán alkotmányos jogokkal is felfogja ruházni a gyárosokat. A külföldi nyersanyagok behozatalára nézve éppen azon viszonyba jön, mint jelenleg van Ausztria, s ha honunk nyersanyagaiból dolgozik, itt leli azokat, s nem kell szállítási bért és vámot fizetni értök.

Nem félek ez okból, hogy az Ausztriával kötendő vámszövetség elöli eddigi gyáriparunkat, mi még nincs is; sőt hiszem, hogy felemelkedését fogja elősegíteni. Nem oly különösen kifejlett gyáripara van Ausztriának, mint sokan gondolják; minden mit gyártmányokban kivisz, a Magyarországba hozottakat is odaértve, középszámítás szerint mindössze 57 millió értéket tesz; s így az ausztriai tartományok 21 millió népességére elosztva, esik egy főre 2 frt 45 kr.; midőn Franczia ország 155 milliónyi értékű kivitt gyártmányczikkeit elosztva

34 milliónyi népességével, egy főre 4 frt 30 kr esik; s midőn a német vámegyesület 125 millió értéket visz ki gyártmányaiban, mi 26 millió népességre elosztva, tesz egy főre 4 frt 30 krt. E szerint az ausztriai gyáripar, úgy áll a német statusok gyáriparához, mint áll 16 : 28-hoz, a franczia gyáriparhoz, mint 16 : 27-hez. A túlnyomó súly, mit magának a tartományok ipara a magyar felett kivitt, csak azon kedvezésekből fejlődött, melyeket irányunkban élvezett, melyek ha megszűnnek, bizonyosak lehetünk, hogy hazánk, mely a kelet műveletlen gyártmányait czikkekkel ellátni úgyszólván hívatva van, Ausztriát, hasonló viszonyok között versenyezve, ipar tekintetében utólérheti.

Az előadottak, úgyhiszem, állanak gyáripari kifejlődésünket illetőleg. Egyébiránt kivévén a felsőbb hegyes vidékeket, más vidékei hazánknak igen sokáig nem lesznek még gyáriparos vidékek; ezekre nézve tehát egy Ausztriával kötendő vámszövetség még kedvezőbb eredményeket igér, miután ily viszonyok alatt azon vidékek, melyek termékeket állítanak elő, széles Ausztriába vihetik azokat, minden megszorítás nélkül. 1841-ben 9 millió árú életet vittek ki Ausztriába; akkor talán még egyszer annyi kivitelre számíthatunk, midőn marhatenyésztéssel foglalkozó részei hazánknak még több nyereségre számolhatnak. Jelenleg marháink az aldunai tartományokéival csaknem hasonló vámmennyiséggel terheltetnek; akkor, kivévén a húsemésztési adót, semmi vám nem terhelvén marhakereskedésünket, az idegen tartományokból behozott marha, melytől vám fizettetik, nem állhatja ki a concurrentiát és emelkedni fog marhatenyésztésünk; min kételkedni nem lehet, ha meggondoljuk, hogy 1841-ben Magyarországból Ausztriába 7,100.000 frt értékű vitetett, s most már pedig Magyarországba is 4,965.000 frt értékű hozatik be az aldunai tartományokból, mely mennyiségnek legalább egyharmada ismét itt maradt, a többi megint kivitetett Ausztriába, mi 3 milliót tesz, tehát valódilag csak 4,100,000 frt értékű jött be Magyarországba. Ha a magyar marha vám nélkül vitetik be Ausztriába, az aldunai tartományokbóli marhák bevitele majdnem lehetetlenné válik.

Ugyanez áll a szőlőművelőkre is. 1841-ben 581000 frt árú, vagyis 96000 mázsa bor vitetett be Ausztriába; e mennyiség az ország összes bortermesztésének közép számát teszi, mi Springer szerint 28 millió, Schams szerint 30 millió mázsa lehet, s összes termésünknek csak 345-öd része vitetik ki. De, ha nyitva áll borainknak az egész ausztriai piacz, ha a szőlőművelés azon arányban maradna is Ausztriában, mint most van, s az ausztriaiak megmaradnak savanyú

bor termesztésök mellett, mégis az idegen olasz borokat, melyek sokkal rosszabbak a mienknél, ki fogja az ausztriai piaczról zárni; mi maga 1,795,000 forint mennyiséget tesz, azaz körülbelül ötször annyi fog tőlünk kivitethetni, mint jelenleg kivitetik.

Ez adatokból is nyilván kitetszik, mennyire fog emelkedni a magyar mezei gazdaság minden főágaiban, nem is véve tekintetbe azon jelenleg igen csekély ágait a nemzeti gazdaságnak, melyek ily egyesülés által a gazdagság kútforrásaivá válhatnak. Legfőbb feladat mindenesetre, kiegyenlíteni Ausztriának összeütköző érdekeit Magyarország érdekeivel. Leginkább gátolhatná az egyesülést az Ausztriában létező dohányegyedárúság, emésztési adó s azon körülmény, hogy a földbirtok tetemes adóval van Ausztriában terhelve, míg Magyarországban adómentes, csupán ezáltal, ha termékenyebb nem volna is, a versenyzést az ausztriai földbirtokosoknak lehetetlen kiállani.

Mi az első nehézséget illeti, Magyarország le nem mondhat a dohánytermesztésről, miután ezen czikkéért legalább 3 millió jő be jelenleg az országba, de Ausztriának is érdeke ellen lenne, mert az esetben idegen dohányt kellene egyedárúsága gyakorlatára venni; jelenleg az igaz, úgy áll a dohánynak valódi értéke az egyedárúság által eladottéhoz, mint 1 : 6-hoz; tobáké, mint 1 : 12-höz, de miért ne lehetne egy kiegyenlítési módot találni? — Porosz- s Franczia-országban is van egyedárúság, mégis termeszthetnek bizonyos vidékek dohányt.

Mi az emésztési adót illeti: főbb nehézség csak a ser- és pálinkafőzésnél van, miután csupán ezen czikkekre vettetik emésztési adó már készítésökkor. Szükséges, sőt jótékony hatással lenne, ha nálunk is ez adózás neme behozattatnék, sőt hasonló arányban is kivettethetnék, mint Ausztriában, t. i. 19%-al.

A húsemésztési adónál szinte nincs nagy nehézség, miután ez a levágás alkalmával vétethetik; úgy a boremésztési adó is csak a városokba bevitelnél, faluhelyeken a kimérésnél vétetvén, semmi nehézségeket nem nyujtana.

Harmadik főnehézség t. i. a földadó mentessége: úgy hiszem, ha nem is egészen, de mégis ki fogna idővel e viszony is egyenlíttetni. Ha a jelen országgyűlés is már, mint remélhető, földadót hoz be, s ez összegből anyagi felvirágzásunk előmozdítására czélszerű beruházások történendenek, s azoknak jó sikere fog mutatkozni, kétségtelenül önhasznunkból nem állunk meg azon szűk körnél, melyben jelenleg országos beruházásainknál forogni kényszerittetünk.

Fővonásokban ezek valának a körülmények, mik körül forog egész lényege a jelen kérdésnek. Látszik ezekből, hogy ha valódilag akarnánk valamit tenni, nincs ezen kérdés megoldása oly távol jövendőben.

És véleményem szerint ez az egyedül kivihető. Ez állítja a kérdést oly térre, melynek jó jövendője lehet, mondjon bárki más kivihető módot, én örömmel járulok hozzá.

Most már bátor leszek az egész kérdésre nézve előterjeszteni, minő móddal kell nézetem szerint eljárni a törvényhozásnak. A választmány három részre osztja az egész kérdést. Egyik érdekli ki- és beviteli kereskedésünket a külfölddel, hol az az ausztriai tartományokkal érintésbe nem jő. Erre nézve javasolja a választmány, hogy a mostani kiviteli és behozatali vámszabályozás hagyassék meg, s jövő országgyűlésig törvényesíttessék. Igen czélszerű javaslat ez, nem is ütközik az ausztriai tartományok érdekeibe, s eszközlené azon állandósítást, mi oly kívánatos volna, ha kivált Fiume vasúttal össze lenne kötve hazánk belsőbb részével.

Másik része érdekli átmeneti kereskedésünket az ausztriai tartományokon. Itt is igen méltányos a kívánat, ellene nem tehetni semmi jogszerű ellenvetést, t. i. hogy minden akadálynélküli s díjfizetéstől mentes legyen átmeneti kereskedésünk.

De végre a harmadik legfontosabb része, a kiviteli és behozatali vámszabályzat az ausztriai örökös tartományokban. — Ezen kérdésnek, véleményem szerint, nem lehet más vége, mint kiküldése az országos küldöttségnek, mely küldöttség az ausztriai örökös tartományok s hazánk közti ki- s beviteli vámviszonyoknak, méltányosság s viszonyosság elvei szerint lehető kiegyenlítése megkisértése tekintetében, értekezésbe tegye magát az ausztriai örökös tartományok kormányával, s az e tárgyban törvényhozásilag javasolható lépések iránt véleményt adjon a jövő országgyűlésnek.

Ez utóbbi kérdésnek czélszerű megoldása végett nem mondom, hogy egyenes felírásunkban javasoljunk választmányt, csupán fejezzük ki azon nézeteinket, hogy jelen nyomasztó igazságtalan állapotunkban nem maradhatunk; s miképp Ausztriának közös érdeke kívánja, hogy ezen állapotból kiemelkedjünk, úgy a mi forró óhajtásunk, s mindenek előtt sikeresíteni óhajtott kívánatunk is, hogy e kérdésnek a méltányosság, viszonosság szerint mindkét részre nézve megoldása minél előbb czélba vétessék. Eképp, úgy hiszem, czélt érünk, ha küldöttség fog kineveztetni, s így az országgyűlés megtette, amit tehetett, egyengeti útját a jövőnek, melynek hivatása leend czélszerűleg meg-

oldani e nagyérdekű kérdést. Ha ezeket teendjük, senki sem vádolhat, hogy olyat kivántunk, mit kivánni, sőt követelni méltányosan nem lehetett volna.

Ezek igénytelen nézeteim az igen fontos tárgyra nézve, melyben fekszik anyagi kifejlődésünknek, nemzeti gazdagságunk felvirágzásának fő s mellőzhetlen alapja. Csak arra kérem a tekintetes Karokat és Rendeket, hogy oly térre állitsák ezen kérdést, melynél a kivihetőségtől remélhetünk; mert másként időt vesztettünk, s egy ily szegény, a kifejlődés bölcsőjében levő nemzetnek időt veszteni valódi bűn.

Nem osztozik e nézetekben a vámszövetség eszméjét illetőleg a következő szónok:

Zsoldos (Veszprém megye követe): Kimondták a Rendek első feliratukban, hogy e hon lakosai gyors léptekkel sodortatnak a köz-elszegényedés örvényébe; s ezt naponta tapasztaljuk. Ennek okául némelyek a munkátlanságot vetik; s ebben a magyar fajt hazánk más fajú lakosaival egybehasonlítván, találunk némi igazat. Azonban tagadhatlan, hogy összevéve mindent, többet dolgozunk, mint dolgoztak elődeink. Mások ismét ellenvetik, hogy a magyarnak nem természete a gyáriparűzés. E részben is kezd javúlni a jelen nemzedék s ez örvendetes.

Szónok ugyan nagyobb örömmel hallá, hogy egy vasmegyei főszolgabiró fia itt lakatosságot tanúl, mint azt, hogy egy pörszakon száz és több ifjú nyert ügyvédi oklevelet. Nem keresheti továbbá szóló követ elszegényedésünk okát szükségeink elszaporodásában sem, kétségtelen levén, miképp más országokban éppen a fényűzés nevelte a műipart. Valódi oka tehát elszegényedésünknek azon egyoldalú s fonák politikában van, miszerint ezen ország gyarmatúl tekintetvén, ennek java a birodalom tartományainak hosszas időkön keresztül feláldoztatott. Igazság, de önhasznának tekintete is kivánja, hogy e részben a kormány orvoslást nyújtson; ellenben törvényhozásunknak is meg kell tenni a hon felvirágzására, mit a szükség kiván, s ez mindenek felett: saját iparunk számára védvámok felállítása. Szónok ugyanis főbb szükségnek hiszi a gyáripart a kereskedésnél. Ez már fölösleget tesz fel, amaz pedig ezt is szüli és neveli.

Vannak azonban egyéb teendők is. Szükségesek a gyárosok személy- és vagyonbátorságáról teljes mértékben gondoskodni; személyöket jogtalanság, sőt néha betyárság bántalma ellen törvényszerűleg védni, szerzeményüket számukra aképp biztosítani, hogy teljes mértékben nevezhessék örökeiknek. Ha miként Cuvier mondá magáról: «ember vagyok, ki több nálam?» nálunk is elmondhatja a

gyáros: «becsületes gyáros vagyok, ki több nálam?» akkor várhatjuk, hogy vállalkozók hozzánk is bevándoroljanak.

Ezekhez járul, — mi ugyan már a kereskedelmi társaság teendője, — hogy oly nemzeteknél, hol nem pénz, hanem leginkább cserekereskedés divatozik, legyenek nekünk is ügyvivőink, consulaink, kik terményeinket csere útján is elárusítsák.

Szükség továbbá amaz anyagilag védő vámsorompók mellett erkölcsi vámsorompókat is húzni a külföld ellen, s ez a honi termények melletti lelkesedés. Lássuk el magunkat honi posztóval, melynek fényét neveli, hogy hazai; viseljük, hogy mást ne említsek, Valero gyönyörű selyemkelméit, melyek, ha egy Károlyi Györgyné, egy Batthyányi Lajosné honért dobogó szép mellét ékesítik, azokat többé a világ bármely földi isten asszonya se becsmérelje. Elégedjünk meg istenadta jó borainkkal, s ne vásároljuk drágán vissza, ha külföldön elrontatván, pezsgőnek neveztetnek; ne lökjük el a honi szivarokat, ne füstölögtessünk idegeneket, mikkel többnyire úgy is megcsalnak; szeressük jobban, mint a költő mondja, hazánk füstjét a külföld lángjánál; ekkor fognak gyárak emelkedni.

A régi iskola hívei a vámok szerfelettiségében keresték kereskedésünk pangásának okát; holott ezek nem oly igen nagyok, holott ezek nélkül sem hiszi szónok kereskedésünket egyszerre felvirágzandónak. Gabnánk tengerre szállitása mérőnként vámmentesen is többe kerülne 11—13 krajczárral az odessainál. A franczia bort a világ izlése jobbnak tartja. Marhát — Becher szerint, kinek statistikai tábláiánál jobbak alig lehetnek — csak 74,000 darabot hajtunk ki; dohányt 3 millió fontot, gyapjút 24 millió pengő forintnyit adunk el. Ezekre pedig nagyobb kiviteli vám leginkább Ausztriávali viszonyunkban fordul elő; s e fizetés nagyobb része is úgynevezett «Ständischer Aufschlag», mit az ausztriai termesztő is fizet Bécs kapuinál; mi p. o. bornál mázsánként 1 frt 24 kr., holott ennek vámja csak 36 kr. Igy a búza mázsánként 13 kr., a marha darabonkint 1 frt 36 krral vámoltatik, a többi mi fizetendő, már fogyasztási és úti vámok. A méltánytalanság irányunkban az, hogy külföldnek tekintetünk. De ha megszünnék is köztünk és Ausztria között minden vám, a különbség az eladó és a vevő közt oszolván meg, e vámnak legfeljebb csak felét kapnók nyereségül. Ez pedig nem nagy fogna lenni. Hiszen Becher szerint évenkint 1 millió 400 ezer mázsa búzát, tengerit és rozsot 1 millió 200 ezer mázsát; bort csak 150 ezer mázsát, marhát 74 ezer darabot viszünk ki. Dohányunknak az ausztriai statusmonopolium miatt nincs kelete; minek megszüntével, megengedtet-

vén máshol is a termesztés, nem bizonyos, nyernénk-e vagy vesztenénk.

E régi iskolát újabban a megváltás iskolája követé hazánkban. Ennek tanítványai a vámok megváltásában, a sorompók lerontásában keresik üdvét a hazának. Feledik ezek, hogy terményeink kiviteli száma most is csekély, ellenben a teher «Ständischer Aufschlag» váltság tárgya nem lehet, vagy ha igen, meg sem győznök fizetni. E felett, — mint már mondá szónok, — csak feléből állana a nyereség, s a mostani vámnak más fele az ausztriai vevőt illetné, holott az egész tőkét Magyarország váltaná meg; mennyiben pedig a váltság azt is illetné, kinek kivinni s eladni valója nincs, még igazságtalanság is volna e váltságban.

De igaztalanság mindenek felett, hogy gyárműveink kivitele 5—10 annyival sulyosabban terheltetik, mint az ausztriai gyártmányok behozatala.

Eképp gyáraink nem emelkedhetnek, pedig a gyárak népsége neveli a belfogyasztást, élénkíti a belkereskedést hasznára a termesztőnek is, s a pénzt külföldre kifolyni nem engedi. Pedig, ha azon 50—60 milliónak, mit pamut- s azon 16—17 milliónak, mit gyapjúszövetekért — Becher szerint — évenkint kiadunk, csak egy harmada benmaradna is az országban, ez magában felérne kivinni szokott termékeink mostani árával.

Szóló követ ezeknél fogva a küldöttségi vélemény szerint a védvámrendszer mellett nyilatkozik.

Rohonczy (Sopron megye követe) a viszonosság elvéből óhajtá a vámsorompóknak hazánk s Ausztria közötti megszüntetését. Kijelenté azonban, hogy ha nézetei helyeseknek nem fognak találtatni, ő e kérdésnél, hol minden pártérdeknek el kell némulnia, hódolni fog a többség akaratának, hogy a felirás egyértelmű akarat eredménye legyen s tekintélyében ez által is növekedjék. Ezek után fejtegeti többek közt azon előnyöket, mik hazánkban a gyáriparnak kinálkoznak: a munka olcsó bérét, a könnyebb életmódot, tömérdek vizerőt; s állítá, hogy valamint a német vámszövetség a nem egyenlően fejlett iparos statusok közzül egyiknek sem ártott, úgy nékünk is csak használni fog Ausztria szabad vetélyzete. Ismert szóló követ Kismartonban egy selyemgyárost, ki ellen betáblázások és birói végrehajtások egymást követték, s több idő múlva, midőn már azt hivé róla, hogy egészen tönkre jutott, nem kis csodálkozással érté meg, miképp ugyanazon tőkével, ugyanazon segédeszközökkel gyárát virágzó állapotba helyezé csupán az által, hogy azt Bécsbe vitte. Mutatja ez, úgy mond szóló követ, hogy

a műiparnak főleg piacz kell s széles piaczunk csupán úgy leend, ha viszonyaink lehúllanak, ha csatlakozunk Ausztriával.

Klauzál (Csongrád megye követe) így szólt: Egy tárgynál sem kívántam inkább, hogy a kormány itt álljon magát védelmezendő a nemzettel szemközt, mert úgy hiszem, senkisem lesz közzülünk, ki annak védelmére törvényeinket s alkotmányunkat tekintve, szót emelne s jogait védelmezné.

Helyesen, egész classicitással adá elő a kerületi választmány műiparunk s kereskedési rendszerünk zsibbasztó rendszerét, úgyhogy ha a külföld ezen bánásmódot ismerné, kénytelen volna megvallani, hogy egy anyaország sem bánt így gyarmatával.

Nem maradhatunk mi sokáig e nyomasztó állásban. S hogy gondolkozni kell Ausztriának kormányzási rendszere megváltoztatásáról, mutatja a csehországi s burkus-sziléziai gyári munkások által keletkezett kis mozgalom; mert a kormányban kimondhatatlan apathia uralkodik az alkotmányos elvek ellen s absolutisticus hatalma mellett hazánk sorvasztásával oly rendszert állított fel az örökös tartományokban, mely azoknak élelmet nyújtott; míg Magyarországban az ipar fejlődése adályoztatván, mi gazdagodásra nem emelkedhetünk. És ezt alkotmányos állásunknak tulajdonítják. Ez az oka annak, hogy az örökös tartományokban nem emelkedett vágy az alkotmányos élet után, mi igen nagy vesztesége az összes monarchiának.

Ezen Tábla 1836-ik évben folytonos ellenzésben küzdött a szükséges javítások iránt, mikhez a kormány járulni egyáltalában vonakodott; de hála az égnek, átlátta már, hogy a józan haladást gátolni lehetetlen, mert minden lépés, melyet a haladás ösvényén tesz, erősségének biztosítéka. Mentől inkább biztosítjuk a szabad tulajdont, a személyes bátorságot, s minél inkább lerontjunk azon különbséget, mely hazánkban ember és ember közt emelkedik, annál hamarább előmozdítjuk hazánk jólétét, boldogságát, s annál inkább fejlik ki benne az ipar; mert azon külföldiek, kik Amerikába vándorolnak, inkább fognának Magyarországba költözni, hol a föld olcsóbb s az ipar fejletlen állapotban van, mint Amerikába, hol az ipar már virágzásban díszlik.

Nincs is igen messze az idő, azt hiszem, midőn nálunk a személy- és vagyonbátorság biztosítva lesz, miáltal Magyarország industriája emelkedni fog; és ekkor Ausztria is kénytelen lesz tévesztett kormányzási rendszerét megváltoztatni, s oly irányt követni, mi által az egész monarchia boldogsága is eléretheték.

Nézzük csak az ausztriai tartományokat. Ezeknek műiparát nem

csak a védvámok, de a kitiltó rendszer védik; most készítményeik eladására a magyar piacz ugyan elegendő, de a szerint fog műiparuk s itteni piaczuk forgalma csökkenni, a mint a magyar emelkedik. Nem egy bécsi kereskedő panaszkodik már, hogy alföldi vásáraink szállítási költségeit sem fedezik, s látjuk, hogy időről időre jobban kezdik vásárainkat elhagyogatni; ennek oka a magyar fogyasztók fokozatos eladósodása s ebből eredő pénzetlensége mellett az is, hogy lassankint bár, de nálunk is kezd fejleni a műipar, s nálunk is készíttetnek már több alkalmas iparczikkek.

Hogy Ausztria saját gyáripara védelmére kitiltó rendszert állított fel, ez könnyen megfogható, mert az alkotmányos elvekhez nem akart simúlni, mivel utjában állott azon nem-adózási rendszer, melylyel a magyar constitutió a birtokosokat felruházza; de mind e mellett Ausztria 1790 óta nem gondoskodott saját vámrendszere megváltoztatásával; s a prohibitiv systema elzárván minden concurrentiát, következése az lőn, hogy mig a többi műiparos országok gyártmányaikat a tökéletesség főfokára emelték, az ausztriai műipar kevés javítást nyert, ezért messze elmaradott a külföldtől, hova aztán igen kevés gyártmánya is ment. De az ausztriai gyáros azért iparczikkei tökéletesítésével nem is sokat gondolt, mert piacza csupán Magyarország vala, hol versenyzőre egyáltalán nem talált. Pedig ha tudta volna Ausztria vámrendszerét ipara tökéletesítésére népei erejével együtt felhasználni, most az előtte álló oriensen egyedül volna az eladó; mig most átmenve a Száván, az ausztriai durva posztót csak a szegényebb sorsú szerb nép vásárolja, a gazdagabb pedig és a törökök angol, franczia és belga posztót vesznek, mert ezekkel sem színre, sem minőségre az ausztriai a versenyt ki nem állhatja.

Ha tehát azt akarja a kormány, hogy az ausztriai örökös tartományok el ne szegényedjenek Magyarország szegényedésével, ha azoknak újabb lerakó helyet, újabb piaczot nem keres, az ausztriai gyáraknak pusztulás felé kell indúlniok. Ez pedig csak úgy menthető, ha vámrendszerét aképp alkalmazza, hogy műipara megvédése mellett a külversenyt nem akadályozza. Ne tartson attól, ha egy-két czikk árának változtatásával a gyárosok néha egy kis mesterkélt gyári lázadást eszközölnek; az ilyenek, midőn látják, hogy önző czéljaikat el nem érhetik, önmagukban elporlanak; s ha Ausztria a versenyzés által Angliától a gyártmányok tökéletesítését eltanúlja, a gépeket megszerzi — akkor majd növekedni fog ereje, gazdagsága, mert az oriensen, a keleten való kereskedés Magyarországon keresztül egyedül tulajdonává válik. Kivált még ha e mellett az ausztriai kormány az al-

kotmányos elvekhez simúlna és alkotmányos concessiókat nyujtana az örökös tartományoknak, akkor 10—15 év múlva nem félne semmi erőt, mely őt megrázkódtathatná; megszünne azon anomalia, mely szerint az alkotmányos elvek tekintetnek, megóvatnánk az elszegényedéstől. Ausztria mindig a mozgalmaktól fél, pedig az elszegényedés vége mindig a mozgalom szokott lenni. Hogy tehát megmeneküljön, változtassa meg politikáját a kormány nemcsak Magyarország, de Ausztria tekintetében is; s általában azon balhiedelemből kitisztulnia kell, hogy alkotmányosan nem lehet kormányozni, bizonyos lehet benne, hogy még a status-adósság is rövid idő múlva le lesz róva.

Hazánk jelen állapotában mit tegyünk tehát, t. Rendek! a vámrendszerre nézve? Elismerem, hogy a dolog nem könnyű. Ugy gondolom, hogy midőn a viszonyok változtatásáról tanácskozunk, meg kell fontolnunk, mit kiván a nemzet méltósága, függetlensége és alkotmányos joga? továbbá, hogy jelen viszonyaink között mi a kivihető?

Vámviszonyaink mostani állása a törvénynyel nem fér össze, jogi szempontból felette sérelmes, nemzetünk méltóságán pedig alól van. Ha kereskedési függetlenségünket vissza akarjuk nyerni, tovább nem mehetünk a ker. választmány javaslatánál, mely a viszonosság és igazság elvén alapúl.

A soproni indítvány: a vámok kölcsönös megszüntetése. Én nem félek tőle, de nem reménylem, hogy ezt az ausztriai kormány áldozat nélkül megtenné; másrészről itt tökéletes kiszámításra van szükség, tisztába kellene hoznunk a vámmennyiség felett adórendszerből folyó különbségeket, fogyasztási adót stb., de szükség van arra is, hogy honunkban a teherviselés közös legyen.

A ker. választmány védvámrendszert javasol, a beregi indítvány pedig elébb általános értekezésbe akar a kormánynyal ereszkedni. Véleményem szerint a védvámrendszer nem az, mi ipart teremthetne nálunk, noha a létezőnek előmozdítására igen czélszerű. Iparunk feleleventéséül sokkal többre van szükségünk.

Ha a dolgok állását tekintem, igaz, hogy gyáraink nincsenek, s ez kár! De ennek hiányát nem annyira abban találom, hogy iparunk védve nem volt, mint inkább ön-indolentiánkban, nevelési hibás rendszerünkben. A mult országgyűlésen is szóltam erről, és mellem megerőltetésével mig csak szólni birok, szavamat mindig fel fogom emelni, hogy nevelésünk hibás, s ennek más irányt kell adnunk.

Nézzék e hon lakosait tekintetes Karok és Rendek! Elébb csak a nemesség, később a polgárság, most már a jobbágyok is, ha egy

szikra talentumot vesznek észre gyermekeikben, azonnal latin iskolába adják.

És így vonatik el a sok alkalmas kéz a műipartól, többnyire bevándorlott legények ápolják azt, midőn a mi fiaink a latin iskola száraz kenyérkeresete után indúlva, mely mindent ad, csak kenyeret nem, az iparnak megvetve hátat fordítanak. Évenként 800—900 egyén teszi le az ügyvédi vizsgálatot, 40—60 diplomaticus orvos keletkezik, a gyógyszerárusok és sebészek roppant serege elönti hazánkat, s rendszerünk következtében oda jutottunk, hogy sok városban orvosok keresik már a beteget, ügyvédek járnak a pörök után.

És ily dologtalan állásban, midőn ez osztály rendszerint mit sem öröklött szüleitől, mivel életét fentarthatná, minden áron hivatalokat keres. És midőn egy részével telvék municzipumaink, s kormányszékeink, nagyobb része, mely hivatal nélkül marad, immorális keresetre adja magát.

Én borzalommal látom az ügyvédek sokasodását! Azért ezen fonák nevelési indolentiánkat le kell győzni, s ajánlom azt különösen a szülők figyelmébe. Legyen előttök a példa, hogy Pest város vagyonosabb részét is iparüzők teszik, azok bírják legtöbb házait.

Másik indolentiánk abban mutatkozik, hogy mi látva, s érezve a bajt, a helyett, hogy a belipart ápolnók, külföldi áruczikkeket fogyasztunk. Es itt nagyjaink mennek rossz példával elő. Ha a fényt, mely őket környezi, használni tudnák, ha meg nem vetnék a honiipar szüleményét, mert nem oly pompás, mint a külföldi, utánzásra és követésre találnának, s gyáriparunk virágzását tetemesen mozdítanák elő.

S mit kelljen tenni törvényhozási tekintetben? Biztosítni kell a vagyont s a személyt. Itt nem félhetünk többé akadályoktól. A Főrendek védeni fogják ugyan az ősiséget, de csak bennünk legyen szilárdság, a birtok szabadulni fog nehéz bilincsietől. És ha a büntetőtörvénykönyv elvei életbe lépnek, melyekkel leginkább azt akarjuk elérni, hogy mindenki biztosítva legyen önkényes birói eljárás ellen, ha az esküdtszékek felállíttatnak, melyek a lázadásnak legjobb antidotumai, tódulni fognak hazánkba a külföldi gyárnokok, s iparunk emelkedni fog, kivált ha a teheregyenlőség is kivívja diadalát.

Az adómentességben semmi tetszetőst nem talál a kormány más nemzetek irányában, mivel vámkörüli lépéseit igazolhatná, mert a vámrendszer nemcsak a szűz vállú nemest sújtja, hanem a nem-nemest is, kit ezen indirect adó végkép elszegényít.

Ezekből kitünik, hogy én a védvámrendszerben panaceát nem találok, azonban hozzá adván az előbbiekhez a közlekedési eszközök előállítását, hazánknak a tengerpartokkali szorosabb összefüggését, nem tagadhatom, hogy az ipar a védvámot mégis igényelheti; mert ez alatt növekedém, s e szempontból fogadom el a választmány javaslatát, s a törvényt e szerint kivánom initiáltatni, annál inkább, mert azon értekezési út, melyet Bereg követe javasol, a mint már több országos választmányok eredménytelen eljárása tanusítja, czélhoz nem vezet.

---

236. Kerületi ülés.

1844 julius 13-án.

Elnökök: Csernovics (Arad megye) és Thuránszky (Liptó megye). *Jegyzők:* Palóczy, Szemere, Demeczky és Ghyczy. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Vámrendszer.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe): Nem akarom, hazám szomorú állapotát eleven szinekkel festeni, nem akarok hangos panaszokra fakadni azon sebek felett, melyeket az irántunk követett mostoha politika ejtett.

Tennünk kell! Teendőink pedig két részre oszlanak. Első osztályba jönnek, melyek a nemzet saját rendelkezésétől függők, második osztályba azok, melyek hatáskörén tul állnak.

Az első osztály kimutatja azon tért, melyen minden szinezet nélkül karöltve kell haladnunk a czél felé. S itt felszólítom azokat, kik a liberális pártot mindig ábrándozásról, és kivihetetlenségről vádolják, felszólítom egyenesen Szepes követét, itt az anyagi haladás terén lépjen fel kézzelfogható s életbevágó indítványokkal *(Szepes követe: Fogadom tanácsát!)*, vezessen már egyszer utra, hogy ne ábrándozzunk.

Mi a tárgyat illeti, én azt nemzetgazdagsági szempontból akarom felfogni. Egyik rendszerre se vessünk homályt, hisz ez tudomány, statusgazdaság. Azt mondá tegnap egy szónok: a ker. választmány munkájának azon jó oldala van, hogy a nemzetet felkölté amaz álmá-

ból, miszerint jó volna kereskedési tekintetben Angliával kezet fogni. Én azt mondom, egy álomból a másikba ringat ő, felállítván a védvám eszméjét, mint valami panaceát. A védvám a nemzeti gazdaságra nézve egy csepp a tengerben. A nemzetgazdaság előmozdításának hathatósabb tényezői vannak.

Ilyen az ország népessége. A ker. választmány azt mondja, hogy hazánk népessége nagy, szorgalmas, munkára képes. Megengedem, vannak vidékek, hol a népesség nagy, de hogy munkás is, nem ösmerem el. Országunk extensiv népessége sok, de intensiv kevés; egy □ mértföldre 2230 ember esik, holott vegyük csak Lombardiát, ott 6500 ember, Csehországban 4 ezren felül esik egy □ mértföldre, Mármarosban 930, s a legnépesebb megyében, Győrben 3360 esik egy □ mértföldre. Intensiv népességünk tehát nincs. S ez azon kellékeknek sem felel meg, miszerint kellene elosztva lennie. Angliában a népesség fele gyárakkal, másik fele mezei munkával foglalkodik.

Másik tényezője a nemzeti jólétnek a közlekedési eszközök. E részben történnek már némi lépések. Geographiai fekvése hazánknak nem a legrosszabb, bő mértékben van megáldva minden természeti adománynyal, de nem mondhatjuk, hogy ez az ipar kifejtésére elég, hacsak physiokratikus rendszerbe nem akarunk esni. Számos segédforrása van az ipar felvirágzásnak: személy- s vagyonbiztosítás, gyorsabb igazságkiszolgáltatás, czélszerű rendőrség, egyesületek, tűz-víz kármentő intézetek, s több eféle. Legfőbbnek tűzi ki a választmány a védvámot; de ez nem egyedüli eszköz az ipar előmozdítására, valamint hogy honunk elszegényülésének is nem egyedüli oka az igazságtalan vámrendszer. Van más ezer csatorna, melyeken nemzeti erőnk kiszivárog: az absentisták, a lotteria, a tűz-kármentő intézetek mennyit zsarolnak ki; jelesen pedig az Ausztriába kimenő jövedelem 8 millióra, idegen tőkék kamatja 2 millióra, az absentisták által évenként elkölteni szokott pénz 3 millióra rug. Nézete szerént ezen csatornákat kellene legelőbb is bedugni.

Mi a védvámot illeti, lehetnek esetek, hol ez igazolható, p. o. midőn visszahatólag kell élni, mert a nemzetnek természeti joga, hogy magát védje minden külnyomás ellen. Néha a nemzetnek szüksége van, hogy a vámokat s harminczadokat jövedelmi kutforrásokul használja.

Azonban térjünk vissza azon kérdésre: mit tehetünk mi a hon, s mit a külföld irányában? Itthon, mint fentebb említém, minden intézetet fel kell állítani, miket az ipar kifejlése igényel. Hogy külföldre nézve védvámokat állítsunk, ezt nem tartom czélszerünek. Egy az,

hogy erre nehezen birhatjuk rá a kormányt, más pedig, hogy még nincs is mit védeni. List, a védvámrendszer nagymestere tanusítja, hogy a védvámrendszer csak ott alkalmazható, hol a népesség nagy, a belfogyasztás tetemes, a földmüvelés virágzó, a müveltség szembetünő stb.

Nálunk a földmüvelés legjövedelmezőbb kútforrása a nemzeti jólétnek, ezt elhanyagolnunk nem lehet, pedig ha elzárkozunk azon népektől, melyeknél az ipar kifejlett, de a melyek termesztményeinknek piaczot adtak, ezek könnyen visszatorlással élnek, s elfordulván a mi termékeinktől, azon népekhez járulnak, melyek örömest cserélik ki gyártmányczikkeiket termesztményeikért. Ily állapot pedig földmüvelésünkre üdvös nem leend.

Míg nálunk kereskedői osztály nem képeztetik, s elő nem terem egy erős középrend, mig reál- s kereskedelmi iskoláink nem lesznek, ugyan mit remélhetünk a védvámtól? Vagy azt gondoljuk, hogy e mellett a gyárak mint gombák állnak elő? Nálunk gyárosnak senki sem képeztetik, még csak kalmárnak sem.

A mai Allg. Zeitungban olvasom, hogy Ausztria fel akar hagyni a tiltó rendszerrel, és csak némely gyárakat védeni; ez lépés a szabad kereskedéshez, és mindenesetre innen remélhető, hogy Ausztria mi ránk nézve is megfogja változtatni politikáját.

Kivánatom tehát, járuljunk egy állapotunkat híven rajzoló felirással Ő Felsége elébe, anélkül, hogy törvényjavaslatot csatolnánk hozzá, s ha majd látjuk a kormány szándékát s meggyőződünk róla, hogy rendszerét megváltoztatni kész, akkor kölcsönös egyezkedés útján elintézzük vámviszonyainkat más nemzetek példájára.

Perczel Móricz (Tolna megye követe): Ha arról kellene tanácskozni, vajjon egy új kisérletet tegyen-e hazánk a védvámrendszerrel? azok közzé kivánnék sorakozni, kik igen óvatosak szavazatuk kijelentésénél, de itt arról vagyon a szó, hogy mit mások jó sikerrel használtak, mit Ausztria mű- és gyáripara emelésére most is gyakorol irányunkban, ezt léptessük-e életbe? A kérdésre tétovázás nélkül «igen»-nel felelek; a dolgok jelen állásában a védvámnak vagyok szószólója, ámbár nem mystificálom magamat annak elismerésében, hogy e rendszer nem lehet állandó, és hogy csak átmeneti időszakra használható; de arra sem engedem magamat mystificáltatni, hogy ily rendszer megállapítása nélkül hazánkban mű- és gyáripar ébredhet. Ez az, mit Zemplén megye követe előadására feleletül adok, kérdvén tőle, vajjon azon kellékek, melyek List munkájában a védvám életbeléptetésére szükséges előzmények, megvoltak-e az ausztriai tartomá-

nyokban, midőn a sorompók által iparát 60 év előtt védeni kezdette, midőn elszegényesítésünkre felállított mostani védvámrendszerét Ausztria felállította? Engedje meg, ha helyette azt felelem, hogy ezek korán sem voltak úgy.

Ezt előre bocsátván, Bereg megye abbeli kérdésére: hiszi-e valaki, hogy a védvám életbeléptetése által mű- s gyáriparunk elővarázsoltatni fog? szinte egy kérdéssel felelek: hiszi-e Bereg megye követe, hogy a sorompók megváltása által a műipar hazánkban ébredni fog, hiszi-e hogy egy árnyékos fa töve mellett csirádzó ültetvény, bármennyi életereje legyen, eltörpült bokornál egyébbé válhatik? — Én megvallom, bűnnek tartanám, ha egy alkotmánynyal biró nemzet, melynek kereskedése s műipara eddig coloniaképp kezeltetett, lelépne a jogos követelés ösvényéről; bűnnek tartanám elmondani: váltsuk meg pénzért, a mi törvénytelenül nyakunkba sodortatott; s azért nem látok más alkudozási bázist, a követelésnél teljes viszonosságot, igazságot.

És ugyan kérdem, mit jövedelmeznek a sorompók? Néhány százezer forintot talán, melyek alig elegendők a tiszti sereg fizetésére? Nem jövedelmeznek ezek mesterséges emeltyü gyanánt is az ausztriai termesztmények és iparczikkek árának nevelésére, s nem az eladó termesztő vagy műiparos ausztriai javára, hanem az adó alapja nevelésére. Ezek után vajjon a beregi indítvány, vagyis a sorompók megváltása lehet-e más, mint az ausztriai tartományok adójának egy részbeni elvállalása? Adóznánk tehát, pedig nem avégre, hogy szegény hazánk szükségeire fordíttassék pénzünk, hanem, hogy Ausztria, mely eddig mű- s gyáriparunkat kizsákmányolta, egyedül huzhassa utóbb is a hasznot; kezeiben maradván különben is még ezer módok, fogyasztás vagy más czimű ventillek által minket utóbb is, ha már nem sorompolni, legalább érdekében megcsapolhatni. Mert minekutána 140 millió frtot teszen az összes ausztriai kiadás, mire fordíttassanak ezen általunk ajánlandó megváltási sommák? a 41,572.900 forintot tevő kamatfizetésre, vagy 2,515.649 pengőforintot tevő évenkénti tőketörlesztésre? Hiszen mindig azt állítjuk, miképp statusadósság nem terheli vállainkat. Vagy fordíttassék-e pénz a 42,000.000 frtra rugó administrationalis költségek fedezésére? Ide nem szükséges, mivel tulajdon administratiónkat mi fizetjük. Vagy tartsuk azzal az udvari költséget? azonkívül, hogy a koronajószágokat, a bányajövedelmeket s a fiscus successióját őseink e czélra szentelték, járuljunk ezen kiadás fedezéséhez is, mely 3,500.000 pengő forintra felvétetik? Nem marad tehát egyéb fedezetlen az 50 millió forintra menő katona-

tartás költségénél, azt hiszem, semmi, hogy azon kiadást, mely minden status erejét lankasztja, megszüntetni lehetne. A szóló aképp van meggyőződve, hogy e részbeni kötelességét is leszolgálja, mert fizeti a rendes adót, mely a deperditák s élelmezés költségeivel 9,000.000 frtra rug, és oda engedte a nyolczmillió pengő forintot tevő sóbányai jövedelmet.

Nem járulhatok tehát a sorompók megváltásához, nem lehetek szószólója annak, hogy mivel Ausztriának financialis állapota zavart, hazánk legyen a fizetni vagy fedezni segítő. Igazságot követelek én azért hazámnak abban, hogy mi eddig szinte 60 évek óta ellene használtatott, a viszonosság törvénye szerint ugyanezt használhassa hazám szomszédjai ellen. S ha kivánatom nem sikeresíttetnék, a mennyire gyenge szavam csak hathat, erőltetni fogom annak elzengésére, hogy tegyük azt, mit tőlünk tagadni nem lehet; úgyanis álljunk egy nagy egyletbe, melynek minden egyes tagja kötelezze magát arra, hogy egyedül hazai gyártmányokat s iparczikkeket fog használni.

Végre a soproni követnek abbeli mondására, hogy vámegyesület legyen az egyetlen panacea — felelek, miképp nézetem szerint vámszövetségbe csak oly statusok állhatnak, melyekben az ipar lehetőleg egy lábon áll, mert ellenkezőleg az állapot a régi marad. Igazolja ezen állításomat Galiczia és Irland, melyek ámbár sorompók által nincsenek a társországoktól elzárva, elválasztva, mégis mű- és gyáripar nélkül sorvadoznak; de igazolja Portugallia is, mely a mesterkedő Angliával régóta kereskedési szövetségben állván, most is csecsemőnek neveztethetik mű- és gyáriparára nézve.

Szentkirályi Móricz (Pest megye követe) általános elveket állíta fel, tájékozásul a kérdésnek, s egyszersmind igazításul némely hibás fogalmaknak, mik a tanácskozásokban főleg előbbi napon fölmerültek. Mutogatá, miképp anyagi és szellemi fejlődés, bár sok tekintetben egymást feltételezik, nem állanak oly szoros viszonyban, mint némelyek hiszik; s ha egy varázsvesszővel sikerülne is minden jogi és érdekkülönbséget elenyésztetnie, azáltal a nemzeti ipar fölvirágoztatására keveset tettünk. Nem vagyunk különben a neveléssel sem. Szónok szerint iskoláinkban egyéneket csak tanítani lehet; a népeket institutiók nevelik. Míg tehát elég tőke nem lesz hazánkban, míg érdekek nem fognak ébresztetni, mindaddig csak ügyész-nemzet maradunk.

Ezután a patriotismus fölhívására megjegyzé, miképp az igen nagy erőfeszítéssel jár. Ha tehát a belső productióra kivánunk hatni, nincs egyéb mód, mint megdrágítani a külső áruczikkeket.

Mi különösen állapotunkat illeti, úgy látja szóló követ, hogy e részben jogfentartásokkal semmire sem megyünk. Hasznosak lehetnek ezek közjogi kérdésekben, de ipart nem teremtenek, sőt czélhoz sem vezetnek miután kereskedési ügyekben, hol nemzetek érdekei harczolnak más népekéi ellenében, engedményekre példát nem mutat a história. Itt az érdekek kölcsönös kiegyenlítése az egyedüli út, tehát e practicus téren szükség e nemzetnek is megindulni.

Szóló követ előtt kétségtelen, hogy bajaink oka az ausztriai vámrendszerben helyesen kerestetik; miután azonban e vámok nem csupán statusjövedelmileg tekintetnek, hanem egyszersmind az anyagi érdekek hatalmas előmozdítói is, ez okból azoknak hasznait sem kialkudhatóknak, sem megfizethetőknek nem tartja.

Mutogatja továbbá szóló követ a Smith és List iskolája közötti különbséget. Smith elméletét a kereskedésszabadságról a legtisztább fogalommal hasonlónak mondván az észjoghoz, mely a különböző viszonyok szerint inkább vagy kevésbbé alkalmaztathatik, de általában véve csupán czél, mifelé törekednünk kell.

Harmadik indítvány a vámszövetség. Itt szóló igazítást tart szükségesnek a vámforgalomban. A vámszövetség több-kisebb statusok egyesülete, hogy egymást közös rendszer szerint óvják egy nagyobb hatalmasság, kifejlettebb iparu nemzet ellenében. Hogy illenék e fogalom reánk? Hiszen a külföld ellenében eddig is közös rendszer védte az összes birodalmat, s a küldöttség is, igen helyesen, érintetlenül hagyá e rendszert. Helyesen, mondja szónok, mivel ha Magyarország külön rendszert követne a külföld irányában, semmivé fogná tenni Ausztria gyáriparát.

Bajaink oka a köztünk és Ausztria közt fennálló rendszerben van. Ezen kétségbevonhatlan jogunk van segíteni, de eképp állítván fel a kérdést, nem lesznek-e egyoldalúak intézkedéseink? A magyar király Ausztriában is bír, s könnyen lehető, hogy azon czélszerű változtatások, miket a magyar király hazánkban velünk egyesülve teend, holnap az ausztriai császárnak éppen népei érdekében tett intézkedései által meg fognak hiusulni. E szempontot, szóló véleménye szerint, mellőzte a választmány.

Mindezeknél fogva szóló követ felírásban kérni kivánja Ő Felségét, hogy mielőbb biztosokat küldjön le, kikkel megkísértsék a Rendek az összeütköző érdekek kiegyenlítését. S ha ez nem sikerülne, utolsó esetben látja szükségesnek azon módhoz nyulni, mi rendkívüli erőltetéssel van egybekötve, t. i. ha nem állíthatjuk fel gyárvédő sorompóinkat határainkon, állítsuk fel ajtónk küszöbénél.

Szentkirályi ezen javaslatának pártolására *Győr* és *Somogy megyék követei* álltak fel; az utolsó legelőbb azon kérdés iránt akarván tisztába jönni a kormánynyal, van-e szüksége mulhatlanul a vámrendszerre? a szegényülés főokának a fennálló szerencsétlen vámrendszert tekinti.

Ghyczy: A választmányi jelentés több oldalról megtámadtatván, bátor vagyok az előterjesztettek iránt némely észrevételeket tenni, s először is azok közzül említek némelyeket meg, miket Zemplén megye követe (Lónyay Gábor) a mai tanácskozás elején felhozott. Ő azt mondá, hogy Magyarország intensiv népessége gyáripar létesítésére nem elégséges. Ezt Magyarország általános intensiv népességére nézve kétségbevonni nem akarom, de világos, hogy Magyarország némely részeinek intensiv népessége gyáriparra igen is elégséges, a mint erről Felső-Magyarország hegyes vidékeinek képe kit-kit meggyőzhet.

Midőn Zemplén megye követe azt mondá, hogy ő a szabad kereskedés barátja, azt véltem, hogy angol parliamentben vagyok és egy angol követnek előadását hallom, mert az angolok addig, míg műiparuk nem volt, mindig a régi rendszer elveit követték; miután azonban műiparuk annyira tökéletesedett, hogy most már azzal a világ egy nemzete sem versenyezhet, mindenütt a szabad kereskedés elveit hirdetik.

Zemplén megye követe azt vetette szemünkre, hogy mi Colbert mercantil rendszerének követői vagyunk. E szemrehányást elfogadom s köszönöm, mert Colbert igazgatása alatt Francziaország gazdagsága kitünő mértékben növekedett, és mihelyst Colbert Francziaországot igazgatni megszünt, azonnal csökkent.

Sok segédeszközöket említett Zemplén követe, melyek véleménye szerint mind szükségesek arra, hogy virágzó műiparunk lehessen, ebben véle teljesen kezet fogok, csak azt teszem hozzá, hogy ezek mind szükségesek, de nem elegendők. Említette Zemplén követe a csatornákat, melyeken pénzünk a kereskedéstől függetlenül kifolyik az országból s állítá, hogy ezen csatornákat kell elébb bedugni, mielőtt más eszközökről gondoskodnánk.

Mit akar tehát Zemplén követe? Azt akarja, hogy közállományi jövedelmeink ne vitessenek ki az országból, hogy a felséges udvar az ország szivében Pesten, ne Bécsben tartózkodjék? Én ezekben Zemplén érdemes követével szivesen kezet fogok, de miképpen érhessünk czélt, nem tudom; hanem azt vélem, hogy éppen, mivel pénzünk oly sok mellékes csatornán is kifoly az országból, még

inkább azon kell lennünk, hogy ez elkerülhetetlen veszteségünk legalább kereskedési mérlegünk javulása által némileg visszapótoltassék.

De azt mondja Zemplén követe, hogy kereskedési mérlegünk nem is oly rosz, mint a választmány állítja; azonban azt elismeri, hogy az 1827-ik évi országos választmány ezen kereskedési mérleget reánk nézve veszteségesnek találta; hogy azóta nem lett kedvezőbbé, kétségtelenné teszi a fényűzés, mely időközben olyannyira öregbedett. Mennyiben mindazonáltal Zemplén megye érdemes követe állításának támogatására az országos választmány által előmutatott táblás jegyzékekre is hivatkozik, élek az alkalommal, hogy elmondjam a t. Karok és Rendek előtt, miképpen szokták azon mérlegeket készíteni, melyeket kereskedési állapotunk állítólagos megismertetése végett jónak látnak a közönség elébe juttatni, s előadásomat a kerületi választmány által előadott 4. szám alatti táblásjegyzékkel világosítom fel.

Ezen jegyzék szerint mindazon marha, mely az aldunai tartományokból Magyarországba s innét azután Ausztriába hajtatik, s melynek ára egynéhány milliót tesz, úgy tekintetik, mintha Magyarországi lenne, s a magyar kereskedés javára iratik. Eképpen történik ez más nyers termékekkel is. Ellenben azon gyarmatárúk, melyek Trieszten által hozatván be az ausztriai tartományokba, onnan magyarországi terményekért cserélve hazánkba szétárasztatnak, s melyek e szerint a mérlegben Magyarország passivumai közzé lennének sorozandók, a számításból egészen kihagyatnak. Igy p. o. kávé, olaj, halak, festékek, fűszerek, a czukornak nagy része s több effélék, melyek ára milliókra és milliókra terjed, a mérlegből egészen kihagyattak.

De maga az áruk becse is igen hibásan számíttatik. Igy p. o. egy mázsa gyapju 80 ezüst frttal van kitéve; ez a gyapjunak a közelebb mult években lenyomott árát tekintve felette sok, s a kivitt gyapjú közép ára 60—70 frtnál nehezen több, pedig 10 frt árkülönbség a mérleget 2.300,000 frttal teszi reánk nézve hibásan kedvezővé; 20 frt árkülönbség pedig e hibát 4.600,000 frtra emeli. És úgy van a pamutszöveteknél is; ezeknek fontja két ezüst frttal számíttatik, s dr. Vállas Antal a Pesti Hirlap egyik számában nemrégiben megmutatta, hogy egy font pamutszövetnek árát három frtnál kevesebbre nem lehet számítani; s ez egy frt különbség egy fontnál; tekintve a behozatott 70,000 mázsát, valóságos kereskedési mérlegünket ezen egy czikkelynél 700,000 ezüst frttal teszi reánk nézve szenvedőlegesebbé, mint a közönségessé tenni jónak látott mérlegek

mutatják. Azonban hiszem, hogy ha valamiben, abban tisztában lehetünk, hogy kereskedési mérlegünk olyan, a milyennek mindinkább érezzük, azaz felette szenvedőleges.

Azt mondá Zemplén követe, miképpen remélhetjük a kormánynyali egyezkedésünk sikerét, ha előre kimondjuk, hogy védvámot akarunk, s ezzel a kormányt megtámadjuk? Igen t. Karok és Rendek! a fennforgó kérdés nagy érdekharcz köztünk és Ausztria tartományai között; hibázna, ki azt vélné, hogy csakhamar be fog fejeztetni; mi annak nem a végén, melyben egyezkedésről szó lehet, hanem a kezdetén állunk, és kérdem Zemplén megye követét, miképpen hizelghetünk magunknak a győzedelem reményével, ha előre kimondjuk, hogy hiszen győzni nem akarunk, hanem igenis megadjuk magunkat.

Áttérve ezek után a tanácskozás tárgyára, mindenekelőtt azon kérdéseken akarok végig menni, melyek jelen tárgyban támadhatnak, hogy azokat, mikre nézve mindnyájan megegyezünk, elkülönözvén, és mintegy félreállítván a többiektől, csak azokhoz szólhassak, mikre nézve közöttünk még véleménykülönbség létezik.

Abban azt hiszem kivétel nélkül egyetértünk mindnyájan, hogy a magyar törvényhozásnak teljes és tökéletes joga van a vámokat szabályozni, s a kereskedést kormányozni. Úgy hiszem továbbá, egyetértünk mindnyájan abban is, hogy mostani elszegényedésünknek több más, ide nem tartozó s egyenesen politikai szerkezetünkből folyó okok mellett, melyeket egy részben mások megemlítettek, két fő oka van: 1-ör az, hogy nyers terményekkeli kereskedésünk igen szűk korlátok közzé van szorítva; 2-or, hogy műiparunk nincs.

Constatálva lévén tehát, hogy jólétünk megállapítására nyers terményekkeli kereskedésünknek előmozdítása mellett, hazai műipar létesítése szükséges — az a kérdés: miképpen lehet e czélt elérni? S itt különböznek a vélemények közöttünk. Némelyek a hazai műipar felvirágzását védvám által, mások az ausztriai örökös tartományokkali vámegyesület által akarják elérni. S itt figyelmet kérek, hogy mind a két vélemény pártolóinak előadása s nézetei szerint is sem a védvám, sem a vámszövetség nem czél, hanem csak eszköz a főczélra, a műipar létesítésére.

A közösen kitűzött czélravezető e két eszközt három fő szempontból lehet tekinteni: 1-ör a jognak, 2-or a haszonnak vagy kárnak szempontjából, mely általuk a hazára háromolhat; 3-or a kivihetőség tekintetéből. Engedjék meg a tek. Karok és Rendek, hogy a kérdést mindhárom szempontból vizsgálhassam.

Jog szempontjából tekintve a tárgyat, főelv, hogy a vámszabály-

zat soha a törvényhozás köréből el ne vonattassék, hanem annál egész terjedelmében mindig megmaradjon. Azt által látom, hogy a magyar törvényhozásnak lehet, sőt kell követelnie, hogy a magyar vámokat szabályozhassa, a magyar vámok jövedelmeiről rendelkezhessék, s ezt kérdésbe venni nem is lehet. De ha eltöröltetvén a Magyarország és Ausztria közötti vámvonal, az egész ausztriai monarchiát csak egy vámvonal veendi körül, kérdem, miképpen követelhetjük, hogy azon vámokról, melyek nemcsak minket, hanem az összes ausztriai monarchiát érdeklik, rendelkezhessünk? s ha követelhetjük is, várhatjuk-e, hogy a kormány, mely magunk vámjait sem engedi szabályoznunk, megegyezzék abban, hogy az összes monarchiát, az ausztriai örökös tartományokat illető vámokat szabályozzuk, azoknak jövedelmeiről rendelkezzünk.

Tehát a védvám elve, a vámszabályzat iránti nemzeti jognak fenntartása, fenntartása ezen becses kincsnek, melyet utódink számára kötelesek vagyunk megőrizni; a vámegyesület pedig a vámszabályzási nemzeti jognak egyenes megrontása s végképpen megszüntetése lesz. S ha ezen vámegyesülésre még mi szólítanók fel, mi kérnők a kormányt, ez annyit tenne, mint lemondani jogainkról, kegyelemért könyörögni ott, hol jogokkal léphetünk fel. Nekünk pedig ott kegyelmet kérni nem lehet és nem szabad, hol igazságot követelni jogosítva vagyunk.

A haszon vagy kár, mely a vámegyesületből vagy védvámból a nemzetre háromolhat, kétféle, anyagi vagy szellemi. Nem érthetek egyet Zemplén megye követével abban, hogy a kereskedelmi tárgyban, a szellemi tekintetet nem kell annyira figyelembe venni, mert az ország önállását és függetlenségét legbecsesebb tulajdonának tekintem, s olyannak, melyet szem elől téveszteni soha és semmi tárgyban nem szabad. E részben csodálom az isteni gondviselés működését, s hinni kezdem, hogy e szegény nemzetnek még jövendője van, mert a mi által leginkább elnyomatott, az volt, mi nemzeti önállását a gyakorlati életben fenntartotta. Az Ausztria s közöttünk létező vámvonal az, mely bennünket szegényekké, csaknem koldusokká tett, s ezen vámvonal szigetelt el bennünket, szigetel el most is ausztriai szomszédinktól s nem enged egy nagy statustestté összeforrni azokkal; s nagy részben ennek köszönhetjük, hogy még magyarok vagyunk; mert kereskedési összeköttetés után csakhamar következik a politikai összeköttetés; a politikai összeköttetésben a gyengébb nemzetiség csakhamar meghajol, elvész, semmivé lesz az erősebb, a hatalmasabb nemzetiség előtt.

Az egyesülés pártolói leginkább a német vámszövetségre szeretnek hivatkozni. Megemlítették ezt már többen e helyen is, de elfelejtik, hogy e szövetségnek népei mind ugyanazon egy német származásuak; elfelejtik, hogy e kereskedési szövetség által Poroszország politikai befolyása túlnyomó kezd lenni Némethonban; elfelejtik, hogy maga az ausztriai kormány hogy paralizálhassa e túlnyomó befolyást, a legújabb tapasztalások szerint, azon hirlapi czikk szerint is, melyet Zemplén követe mai nap megemlített, mindinkább közelíti vámszabályzatát a német vámszövetség szabályzatához; elfelejtik, hogy lehet, miszerint hihető, hogy az ausztriai tartományok egyesülni fognak a német vámszövetséggel. Legyünk egyesülésben az ausztriai tartományokkal, s a német vámszövetséggel egyesülve leszünk mi is; s a mi után Németország csaknem ezer év óta sóvárog, mit fegyveres kézzel elérni nem tudott, kereskedési szerződés által éri el: mi Némethon alkotó része leszünk, Magyarország lenni megszünik.

Mi az anyagi kárt vagy hasznot illeti, mely akár a védvám, akár az egyesülés rendszeréből várható, a védvám hasznaira próbákat felhoznom nem kell; mert közönségesen el van ismerve, hogy ha magunk állanánk, a védvám lenne a műipar emelésére leghasznosabb. A védvám elméleti hasznossága tehát el van ismerve, az, hogy létesítését ausztriávali összeköttetésünk nehezíti, a kivihetőség szempontja alá tartozik. Ellenben a vámegyesület főhasznául említtetik: először, hogy azzal gyárak létesülendnek honunkban, mert megnyerik mindazon kedvezéseket, mikben az ausztriai gyárak jelenben részesülnek, megnyerik a szélesebb eladási tért. Hogy védvám által gyárak létesülnek, az constatált tény, a világ minden iparüző nemzeteinek példája tanusítja, melyek gyáraikat mind ez uton létesítették; hogy egyesülés által e czélt szinte el lehet érni, az hypothesis, melyre példát alig lehet felhozni. Ha egyesülés által létesülnek gyárak, miért nem létesülnek Galiczíában, mely a többi ausztriai tartományokkal régtől fogva egyesülve áll? ha sem Orosz-, sem Poroszsem Franczia-, sem Angolhonban, sem Ausztriában nem keletkeztek gyárak, míg nem védettek, miért lenne ez egyesülésnek, mely a szabad kereskedés eszméjével ugyanazonos, más eredménye minálunk?

De vegyük a dolgot gyakorlatilag. Tegyük fel, hogy megszűnik a vámvonal közöttünk és az ausztriai tartományok között. Miért hagyná el az ausztriai gyáros hazáját, hogy Magyarországban gyárt állítson fel? Nem hagyná el, hacsak itteni állása kedvezőbb nem lenne az otthoninál. S miben lehetne kedvezőbb? A munkabér ná-

lunk, vizsgáltassék meg bár, nem olcsóbb, mint Morva- és Csehországban, mert ezen tartományokban is már azon legkisebb mennyiségre van leszállítva, melyből egy munkás ember elélhet. Patak, kő, fa, s mindaz, mit Sopron megye követe, Rohonczy, mint hazánk előnyeit más országok fölött említett, az ausztriai tartományokban szinte úgy van, mint nálunk; csak az adó az, mit nálunk jelenleg nem fizetne a gyáros; de hiszen nem véli senki, s én sem vélem, hogy az egyesülést megengedje, megengedhesse a kormány, ha mi, és így a magyar gyáros adót fizetni nem fogunk; adómentességi kedvezése sem lehet tehát nálunk a keletkező gyáraknak. Tehát miért hagyja el a gyártás megszokott helyét? Ha nem hagyja el, érdekében lesz mindig a magyart elnyomni, s régi erejének, felhalmozott tőkéjének túlnyomó sulyával elnyomandja éppen úgy, mintha egy gyár támadt valamely városban, a hasonló munkákat készítő mesteremberek meg nem élhetnek.

Lónyay Menyhért, Bereg megye érdemes követe a vámegyesülés eszméjének védletében azt mondá, hogy nyersterményeinket, az egyesülés mellett nagyobb mennyiségben s drágábban adnánk el. Ez véleményem szerint nem áll s arra figyelmeztetem Bereg megye követét, miszerint a portékák árát az határozza meg, hogy a productio mennyiségéhez képest miképpen fogyasztatnak. Azt mondja Bereg megye követe, hogy az egyesülés által nálunk is műipar támad. Ha támad is műipar, az ausztriai kevesebbet ád el nálunk, kevesebbet készít tehát és így kevesebb nyersterményt fogyaszt és vesz tőlünk. Ez összeütközésben tehát a kettő közzül vagy az nem áll, hogy nálunk az egyesülés által támad műipar, vagy az nem áll, hogy terményeinket Ausztriában jobban és olcsóbban adjuk el.

A vámegyesülés hosszas eredménye gyanánt említtetett Sopron megye követe által, hogy midőn a védlet kezdetével a honi rosszabb gyártmány az idegent nélkülözni kénytelen termesztő által drágábban vétetik, a termesztőt e terheltetésétől a vámegyesület megmenti. Az igaz, hogy védvám rendszer mellett a honi gyárosoknak rosszabb portékáit eleintén a termesztő drágábban veszi, de — és itt figyelmet kérek — ez nem veszteség, hanem investitio, beruházás lesz. Három főtényezője van a nemzet gazdaságának: földmivelés, kereskedés és műipar. Nálunk csak földmivelés és némi kereskedés létez. Azon investitióval, melyet Sopron követe tegnap veszteségnek nevezett, a harmadik tényezőt, a műipart nyerjük meg, és ez mind a három tényező között a legjövedelmezőbb.

Ezeket a vámegyesülés felhozott hasznos voltára nézve meg-

említvén, általmegyek a harmadik, s legfőbb szempontra a kivihetőség kérdésére, és itt elismerem, hogy a védvám létesítésének sok akadályai vannak, de állítom, hogy a vámegyesületnek szinte oly sok, szinte oly nagy, sőt ugyanazon akadályai vannak. Okom csak kettő:

1-ör. Mit véd az ausztriai vámszabályzat? A német földmivelőt a magyar földmivelő irányában, a német iparűzőt a magyar iparűző irányában. Mit nyer ezen védlettel az ausztriai kormány? Azt, hogy a földmivelő és iparűző több jövedelmet húzván, több adót fizethet. Mit vesztene tehát a kormány a Magyarország és Ausztria közötti vámvonal eltörlésével? Nemcsak azt, hogy vámjövedelme, mely úgy is csekély, csökkenne, hanem azt is, hogy az illető földmivelőkre és iparüzőkre kevesebb adót vethetne ki. Tegyük fel p. o., hogy egy szőlő Ausztriában 10 ezer frtot ér és most fizethet 200 frt adót, de tegyük fel, hogy boraink Ausztriába szabadon mennek be, a 10 ezer frtot érő szőlő azonnal talán csak 5 ezer frtot érend meg, és így nem 200, hanem legfeljebb 100 frt adót fizethetend. Így van ez a gyárak adóztatásával is. Nem engedheti tehát a kormány, hogy a vámvonal eltöröltessék, hacsak mi neki, ha a vám jövedelmét nem is, legalább az adóban számadandó veszteséget nem pótoljuk. S ha mi ezt pótolnánk a tőlünk nyerendő summát hová fordítaná? Nem Magyarország, hanem az ausztriai tartományok közszükségeire, mert deficit az adó megfogyása által az ausztriai s nem a magyarországi pénztárban támadna. S ha az ausztriai tartományok szükségére fordítaná a kormány ezen általunk fizetendő összeget, adna-e számot róla? Bizonyosan nem, mert hiszen hogy német tartományainak dolgairól, számoljon mi nekünk, nem kívánhatjuk. Kérdem most már, lehet-e magyar, ki fizetésre álljon reá, midőn azt egy idegen tartomány szükségeire és számadás nélkül kell fizetnie?

2-ik okom következő: Azt mondják az egyesülés barátai, hogy az egyesülés által hazánkban műipar támad; ha támad, az ausztriai gyáripar nálunk kevesebbet adhat el, és így fogyni fog. Említettem már, hogy nem az a kérdés közöttünk és Ausztria között, hogy védvám legyen-e vagy vámegyesülés, hanem az, hogy műipar legyen-e Magyarországban vagy nem? A kettő közzül tehát egynek ismét állnia kell. Csalódnak az egyesülés barátai abban, hogy az egyesülés által hazánkban műipar létesül. És így tervezetünk hibás, ezt én hiszem; vagy ha nem hibás tervezetünk és műipar nálunk az egyesülés által létesül, a kormány ez egyesülést ugyanazon okból, mely miatt a védvámot ellenzi, meg nem engedheti.

Ezeket a vámegyesülés kivihetetlenségéről. A védvám azért mondatott kivihetetlennek, mert Magyarországban gyárak nincsenek. De ki mondja, hogy azt is kell védeni, ami nincs? A védelemnek fokozatonként kell felállíttatni, s eredménye lesz, hogy lehetővé válik a mi nincs, keletkezni fog gyáripar. Sőt a kerületi választmány jelentésében meg van mutatva, hogy ha csak legközönségesebb mesterembereinket védjük, oly mesterembereinket, kik találkoznak elég számmal mindenütt, évenkint 11 millió frtot kimélünk meg. A védlet első lépésének ez elég, és ily summa is kereskedési mérlegünk szenvedőleges állapotát már jóformán megváltoztatná.

A védvám kivihetetlennek mondatott másodszor azért, mert ily ellenséges föllépés ellenkezik azon szövetséggel, melyben hazánk Ausztriával áll. De kérdem: Ausztria Magyarország ellen mit tesz? Védvámmal védi magát; az tehát, hogy Ausztria védvámmal él ellenünk, nem árt a közös szövetségnek, s a védvám csak akkor ellenkezik a közös szövetséggel, midőn eredménye reánk nézve kedvező? Nem ezek az okok tehát, melyekért kivihetetlen a védvám, hanem kivihetetlen azért, mert a kormány az ipar ügyében, hibás vámszabályzata által, oly szomorú állapotba tette magát, hogy ha Csehországnak s Ausztriának kedvez, nekünk árt; ha nekünk kedvez Csehországot és Ausztriát teszi tönkre.

Midőn e szerint jelenleg mind a védvámnak, mind a vámegyesületnek egyiránt akadályai vannak, mit kell tenni tehát?

Az első amit tenni kell az, hogy el nem kell csüggedni. Ily kérdések, mint ez, hol millióknak érdekei állanak milliók érdekeinek ellenében, egy puszta felirással, bármely czikornyás legyen, el nem dönthetők. Majd ha az országgyűlési vitatkozásokból is terjedő felvilágosodás következtében a haza minden polgára, minden mesterember, minden földmívelő tudni fogja, mi okozza szegénységét: akkor az országgyűlési felirás férfiasan komoly szavának visszhangja az egész nemzet és milliók egyhangú érzelme és feljajdulása lesz, s akkor lesz az idő, melyben remélni lehet, hogy a magyar milliók érdeke az ausztriai milliók érdekével a kormány által egyensúlyba tétetik.

Az a hir, azt rebesgetik némely körökben, mintha a magyar nemzet el akarna szakadni Ausztriától, hogy itt Isten tudja micsoda repeál-féle czélzatok és irányzatok vannak. Hála Istennek ez mind csupa ábránd és képzelődés. Lehetetlen azonban a közös elszegényedésnek kétségbeesést nem következtetnie, a kétségbeesésnek eredményei pedig emberileg kiszámíthatlanok s ezért állana az ausztriai kormány érdekében minélelőbb bajaikon segíteni. S a segítség, nézetem

szerint, oly egyszerű kulcsát egy régi német közmondás kifejezi: «élni és élni hagyni».

Engedjék az iparüzletnek némi ágait minekünk, mi általengedünk némelyeket nekik, s e szerint fogjuk védvámjogainkat szabályozni. Keressenek maguknak előrehaladott műiparuk mellett piaczot keleten, déli Amerikában, Afrikában, Chinában és széles e világ más tartományában, melyekben a gyártmányoknak oly tágas piacza van; s míg nekünk új piaczunk nyílik, engedtessék kifejlődés a mi műiparunknak is; tétessék mindez a magyar törvényhozás befolyásával; s ha majd fejlődve lesz életerős virágzásra műiparunk, ha elnyomatása nélkül vetélyzetbe léphet az övékével, akkor lehet csak szó arról, vajjon lehet-e, tanácsos-e eltörleni a vámsorompókat. Mert úgy, mint hasonlók hasonlókkal igen is lehet, hogy szövetségbe léphessünk, de mint szolgák az urakhoz, oly szövetségbe állani nem akarunk.

Ezekből átláthatják a tekintetes Karok és Rendek, hogy én a védvámrendszert pártolom. Miután azonban már oly sokat szólottam, még egy rövid megjegyzést akarok tenni egy reám nézve igen szomorító symptomáról, melyet a jelen országgyűlés dolgainak folyamában tapasztalok. 1836-ban hozták a Rendek a végrehajtási törvényt, s a nemesi jószágok egyre-másra eldoboltatnak; 1840-ben hozták a váltó- és csődtörvényt, és az árverés, mely azelőtt legalább csak később következett be, most igen hamar jön az adós levél aláírása után. Jól vagy rosszul tették-e ezt az 1836. és 1840-ki országgyűlések, nem vitatom; az a jó oldala van a dolognak, s ez megbecsülhetlen, hogy a haladási pályára ki vagyunk taszítva; akarva, nem akarva haladnunk kell; de az a rosz oldala is áll, hogy az egész nemzet rémülésben van; a kés sokunknak nyakát éri, szabadulásért esdeklünk s ez igyekezetünkben alkotmányos jogainkkal, constitutionális garantiákkal készek vagyunk nem annyit mint kellene gondolni. Pedig tek. Karok és Rendek! ezt tenni nem szabad; mert mi kötelesek vagyunk nemcsak magunkat fenntartani, hanem őseinktől öröklött jogainkat is megőrizni; ezt tenni nem kell, mert — s miért nem mondanánk ki őszintén ily felette fontos ügyben szivünk legbenső érzetét — ha mi elveszünk, elvész a monarchia; ha mi elszegényedünk, elszegényedik a monarchia.

Ha tehát magunknak van érdekünkben magunkon segíteni, érdekében van a kormánynak is, érdekében van pedig annyival inkább, mert oly financiális crisisnek megy ellenébe, melyben segedelmünkre ő is szorulni fog. Azért ismétlem t. Karok és Rendek, hogy el nem kell csüggedni, jobb egy pár évig küzdenünk, mintsem e küzdés mellőzésével örökös szolgai helyzetbe sülyednünk. Én mindig azt

vélem, hogy nyertes a harczban közzülünk az lesz, ki béketűrését legkésőbben veszti el.

Én tehát a ker. választmány elveiben részemről mindenekben osztozom. De midőn ezt teszem, kérdést teszek az iránt, hogy mit kell tenni azon vámszabályzattal, melyet a választmány készített? A választmány ezen vámszabályzatot a megyék levéltáraiból kivett némely vámszabályzati rendeleteken kívül leginkább magán statistikai adatokból készítteté s mint ker. választmány más forrásokból nem is dolgozhatott. Ha a tekintetes Karok és Rendek ezen vámszabályzatot helybehagyni akarják, azt pontonként meg kell vizsgálniok; meg kell pedig vizsgálni szigorúan, mert csaknem mindegyik tételétől, ha életbe lép, ezeknek jó vagy rosz léte függ; s azért kívánatos, hogy a tek. Karok és Rendek, ha e vizsgálatot teszik, nem csupán statisztikai, hanem bizonyos és hivatalos adatokat használjanak. Ilyen adatok p. o. hivatalos feljegyzése az árúk különböző nemei mennyiségének, melyek egy év alatt Magyarországból Ausztriába vitetni és onnét ide hozatni szoktak; kiszámítása ezen portékák becsének, kitudása a jövedelemnek, mely az árúk egy vagy más nemeiből egy évben vám fejében rendesen befolyni szokott s több efélék. S azt hiszem, hogy a tek. Karok és Rendek a vámszabályzatot legczélszerűbben ezen adatoknak meglételével vizsgálhatnák meg. Azért a teendők iránt véleményem röviden ez:

Terjesszük elő Ő Felsége elibe alázatos felirásban az ország mostani szomorú helyzetét, a vámszabályzat káros következkezményeit; mondjuk el, ha nem küldjük is fel mindjárt a választmány által indítványozott törvényjavaslatokat, azon főelveket, mik e jelentésben és törvényjavaslatokban foglaltatnak; mondjuk el, hogy a vámokat az országgyülésen kívánjuk szabályozni és meghatározni; szabályozni kívánjuk a hazai műiparunk emelésére irányzott védvámrendszer elveiből és szabályozni kívánjuk a dolog sürgetős voltát tekintve, még ez országgyülésen; s ezért kérjük Ő Felségét, hogy nem mint Pest követe említette, csupán egyéneket küldjön, hanem közöltesse velünk azon adatokat is, melyeket említettem, hogy így a már megkezdett munkálataink folytában a vámszabályzatot még az országgyülés alatt el is készíthessük.

A dolognak ily módon initiálására reá állhatnak azok is, kik a vámegyesülést kívánják. Ily felirásra Ő Felsége, ha akar más valami lépéseket tétetni, ha a kormánynak más valami és reánk nézve kedvező jó szándéka van, szinte nyilatkozhatik; de mi az initiativát azon óvatossághoz képest, mely képviselői állásunknál fogva

kötelességünk, azon térre tesszük, melyre azt tennünk kell, melyről lelépnünk egyáltalában nem tanácsos: a jog teréről.

Zsedényi a vámok megváltása iránt igyekezvén figyelmet gerjeszteni s ezen elvnek többséget szerezni, következőképp szólott:

Zemplén követe azon felszólításának, miszerint azok, kik politikai elveit nem osztják és különösen a szóló a negatiók terét elhagyva, praktikus indítványnyal lépjenek elő, igenis örvend a szóló, mert világos bizonysága annak, hogy Zemplén követe, ki, midőn az oppositió léghajózási tervekkel foglalatoskodik, Szepesnek támogatására számot nem tart, már önmaga praktikus térre lépett, hol a szólótól s elvbarátaitól, nem pedig azon enthusiástáktól vár segedelmet, kik, amint éppen most hallottuk, nemzetiségünket az ausztriai vámsorompóknak akarják köszönni. Szóló elismeri, hogy a mostani vámrendszer káros súlylyal nehezedik hazánkra, kiki érzi, hogy azon okvetlen s minel előbb segíteni kell; de midőn a teendők sorát okszerinti logikába szorítani, azon felette nehéz egymásutánt kijelölni, és így gyakorlatban meg akarjuk kisérteni a theoriák helyességét: nem csoda, ha a magyar kereskedési politikának kijelölendő irány felett különböző vélemények fejlődnek ki, mert eddig nélkülözvén azon jótékony hatást, melylyel élénkebb részvét a világkereskedésben a gyakorlati tapintat kifejlésére lenni szokott, bőséges rész jutott nekünk az eddig traditió gyanánt táplált véleményekből, miszerint mind zsirunkban fulunk meg, ha gyáraink nem lesznek, ha önálló kereskedési politikát nem követünk, ha védvámokat fel nem állítunk stb.

Úgy látja szóló, hogy a ker. választmány a List Fridrik ismeretes munkájában előadott nézeteket jobbadán elfogadta, mely könyv főleg Anglia kereskedési és hajózási monopoliumra törekvései ellen s a német vámszövetség érdekeinek emelésére van irányozva; de éppen azért hazánk körülményeire nem alkalmazható, mert Magyarország az ausztriai tartományokkal nem úgy áll, mint a német vámszövetség Anglia ellenében; és egy önálló magyar kereskedési politikának lehetősége az enthusiasmus álmaihoz tartozván, a praktikai kérdés visszaesik oda, hogy az általános birodalmi kereskedésben miképp eszközölhetjük minél nagyobb nyereséges részvétünket? Ennek folytán mindenekelőtt azon viszonyokat szükséges elrendezni, melyek az ausztriai tartományokkali kereskedést gátolják és azon piaczról elzárják termékeinket, mely ránk nézve a legtermészetesebb piacz és amelyet, miután annak emelésére már eddig is roppant áldozatokat hoztunk, Isten és ember előtt némi joggal követelhetünk. Szóló elismeri azt,

hogy egy nagy birodalomnak részei a kormányzási alapelvek és a statusélet feltételeinek koczkáztatása nélkül nem követhetnek egymástól különváló vagy önálló politikát; de éppen azért merőben tagadnia kell azon statusmaxima helyességét, melylyel az ausztriai kormány hazánk érdekeinek koczkáztatásával egy, csak Ausztria tartományaira nézve önálló, csak azoknak hasznos kereskedési politikát követett; mi ellen éppen azért, mert az egész birodalomnak békés együttlétezését kívánjuk, joggal reclamálhatunk. Ez iránt kell tisztában lennünk, midőn külkereskedésről lehetne szó.

Hogy ugyanazon státussal kapcsolatban levő országok között vámsorompók haszonnal nem létezhetnek, gyakorlatilag meg van bizonyítva Helvécziában, hol azelőtt a kantonok egymás ellen elzárkóztak; Francziaországban, hol a forradalom előtt egyik megyét a másiktól vámsorompók választották el; Németországban, hol azelőtt 25 vámsorompó gátolta a kereskedést. Megszünt az elzárkózás mindenkinek hasznára, mert a piacz növekedett, és az ily piacz irányában, más nemzetek külkereskedésre nézve oly kedvezésekhez járultak, melyekre egy kisebb külön álló kereskedési piacz ellenében nem állottak volna. Szóló tehát Magyarország és az ausztriai tartományok közti vámsorompókat oly anomáliának tartja, mely az egész monarchia státuséletének alapelveibe ütközik és nem másból, mint az adórendszerek különbözéseiből magyarázható; mert világos, hogy ezen vámok leginkább a magyar nemességet sújtják; és miután azon 44 millióhoz, melyből az egész monarchiában a direct adó áll, hazánk csak négy millióval járul, azt a közszükségekre indirect adóztatják.

Ha ez így van, remélhetni-e, hogy a ker. választmány azon javaslata, miszerint a most ellenünk fennálló vámokat az ausztriai műipar elleni védvámokká változtassák, életbelépjen? Ezen álom melletti enthusiasmust a szóló nem óhajtja, mert ő csak valósítható eszmék mellett szeret energiát kifejteni és azért, mielőtt azon szellem iránt törvényeket hoznánk, melyben a külkereskedésre alkotmányos befolyásunkat gyakorolni kívánjuk, a szóló, úgy mint Bereg és Zemplén követei, hazánk és az ausztriai tartományok közti normális állapotot kivánná helyre állítani. Hogy ez ingyen történhessék s kárpótlás nélkül álljon el az ausztriai kormány eddigi vámjövedelmeitől, az lehetetlenségre alapúlt remény és azért a szólónak küldői Ő Felségéhez járúlni kivánnak, melynek folytán, vagy egy bizonyos minden évben fizetendő összeget, vagy annak tőkéjét felajánlani készek. És ez volna az első lépés, melynek eredménye előtt a többi törvényjavaslatnak vitatásába kár bocsátkozni.

Szükségesnek tartja egyszersmind szóló azok ellenében, miket az előbb szólott Komárom követe előadott, nyíltan kijelenteni, hogy Magyarország még nem bír azon segédeszközökkel, melyek a műipar plántálására szükségesek; és még ott állunk, hol a nyers termékek kivitele, közlekedések teremtése, a földbirtok biztosítása által mozdíttatik elő nemzetgazdasági fejlődésünk. Szóló Komárom követének azon okoskodását, hogy gyárak felállítása emeli a földmüvelést, általán véve ugyan magáévá teszi, de hazánkra nézve a gyáraknak védvámok melletti felállítását lehetetlennek tartja mindaddig, míg azon főakadályok el nem háríttatnak, melyek a birtokot s a földmüvelést nyomják. Ily védvámok ellenében más nemzetek vámsorompókat könnyen állíthatnak, melyek mellett termékeinket elzárván, azokat más piaczon fogják keresni, mi földmivelésünkre legkárosabb hatással volna. És bár szóló a földmüvelést a közjólét egyedüli kútfejének nem tekinti, bár a gyáripar nagyobb kincseket gyűjthet, mégis nyiltan megvallja, hogy a népre, egyeseket tekintve, semmi jótékonyabb befolyást nem gyakorol, semmi több jólétet nem terjeszt, mint a földmüvelés.

Szóló itt a gyáripar és munkások közti viszonyokat taglalván, azon állítása után, hogy a legvirágzóbb gyár mellett a nép mégis szegény maradhat és sokszor előre nem látott körülmény miatt, mely a gyárakat egyszerre elrontja, vagy a munkát feleslegessé teszi, egész élelmétől megfosztatik, a földmivelésnek leginkább azért adja az elsőbbségęt, mert annak legnagyobb tőkéje mindig a munka marad, mely oly valami, mi a népé, mit a gazdag használhat, de soha magáévá nem tehet. Miután pedig hazánkban a földbirtok még kevesek által monopolisáltatik, miután a közlekedések hiánya miatt hazánknak legjobb piaczaitól termékeink elzáratnak, szóló elébb ezen bajon akar segíteni, azután pedig védvámokról gondoskodni. Addig, míg azon föld, melyen valaki gyárat épít, valamely levéltárban kikutatott scartéta mellett pereknek tárgya lehet; addig, míg a gyártulajdonos Miskolczon egy köböl buzáért 3 forintot, vagy Sopronban 4 forintot és éppen akkor Debreczenben 1 frtot, Temesváron 48 krt fizet; míg Kassán a napszámosoknak ma 20 krajczárt ad, holnap nem tudja, vajjon 40 krból elélhet-e, Nagy-Károlyban pedig ugyanazon időben, hasonló gyárban 10 krt fizet; míg ma egy mázsáért Pestről Debreczenbe 1 frt fuvarbért fizet, holnap 4 forintért sem viszik Debreczenbe; addig, míg a gyártulajdonos, ki az eleség olcsóságát tekintve, Nagy-Váradon gyárat építtet, egy évi rosz termés miatt munkásait elbocsátani kénytelen, mert a nagy sárban még Aradról sem hozhatják

el az életet, addig, meliőzve azon körülményt, hogy mostani rendszerünk mellett az illető megyének, vagy sokszor a szolgabírónak önkénye szerint gyárától egy évben 50, más évben 500 forintot fizethet, — gyárak védvámok melletti felállításáról nem is álmodhatunk, mert csak a biztosság a gyáripar éltető ereje.

Ezt először az ausztriai tartományok és hazánk közti vámsorompóknak megszüntetése, azután jó utak csinálása és végre a birtoknak mostani bilincseitől felszabadítása által eszközölhetjük. Addig pedig, míg ez iránti törvényeink sanctionálva nincsenek, a napirenden levő törvényjavaslatokkal csak a drága időt pazaroljuk. Miért is szóló mindenek előtt az általa javaslott felírást Ő Felsége elibe juttatni s ezután a kiküldött financiális választmánynak jelentését bevárni kivánja.

Gömör, Ugocsa és *Nógrád megyék követei* a kerületi választmány nézetein alapuló komáromi indítvány pártolására nyilatkoztak.

Esztergom megye követe pedig küldőinek azon utasítását adta elő, miszerint azok országunk boldogságát az Ausztria és Magyarország közt fennálló sorompók lerontásában találván, egyezkedési s alkudozási útat kivánnak választani.

Julius 14-ikén vasárnap.

---

237. Kerületi ülés.

1844 julius 15-én.

Elnökök: Ghyczy Kálmán (Komárom), Vukovics Szabbás (Temes). *Jegyző:* Ghyczy és Szentkirályi. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: A vámviszonyok feletti tanácskozások befejezése. — A sz. kir. városok rendezése iránti ujabb izenet hitelesitése.

A mai vitát egy *városi követ* kezdte meg, azután *Klauzál (Csongrád megye követe)* még egyszer felszólalt. Azon vámrendszert, úgymond, mely ellenünk használtatott, védeni nem lehet. Minden önálló nemzet szabadon rendelkezik vámjaival. Mi nemcsak e gyökeres jogunktól el valánk ütve, de az ellenünk fordított politikának kárát is vallottuk. Legnagyobb igazságtalanság, hogy még a külföldi czikkek behozathatása iránt sincs a hon biztositva, mert ha látja a

kormány, hogy a posztógyárak emelkedni kezdenek az országban, nem kell mást tennie, minthogy az indigóra nagy vámot vessen. Igy iparunk nincs, mert ki merészelt volna gyárat épiteni, midőn az ahoz megkivántató szükséges anyagok iránt nem volt biztosítva, ha vajjon elviselhetlenül nem fognak-e megvámoltatni. Ausztria védi iparát iparunk ellenében, mely nincs, holott épen ausztriai műipar ellen szükség védeni műiparunkat, hogy keletkezhessék.

Nem mondom én, hogy a védvám varázsütéssel teremt elő ipart. Más tényezőkre is van szükség, milyen a nevelés. Itt Szepes követe (Zsedényi) elménczségére czélzólag, ki a nevelés irányának megváltoztatásáról közbeszőtt nézeteire azt mondá, hogy most nincs nevelésről, hanem vámrendszerről szó, a szónok következőleg nyilatkozott: Igaz, hogy a nevelést az érdek kormányozza, de midőn a status észre veszi, hogy ez álérdek, — szükség erre a szüléket figyelmeztetnie, s a nevelésnek jobb irányt kitűznie. Nemzetünk fiai jobbadán oly pályára lépnek, mely alig nyújt elég élelmet. Míg az irástudomány, s nagyrészt a törvényhozás az egyháziak kiváltsága volt, czélszerűen tették akkor a szülék, ha gyermekeiket hivatalokra nevelték; ezen akkori irányt pártolólag akadtak mäcenások, kik a tanulási ösztön ébresztésére s némileg a szükségek fedezésére dijpénzeket — stipendium — alapitottak. Mostani korban nem annyira tudósokra, mint gyárosokra s kereskedőkre van szükség. Erre kell fordítani a nemzet figyelmét s a nevelés irányát; a szülék hiuságát, kik azt gondolják, hogy ha gyermekök hivatalba lép, azonnal méltóságos, nagyságos leend, orvosolni; s azon díjpénzeket, melyekkel a latin iskolák ellátvák, az ipariskoláknak átadni a kor igényei közzé tartozik. Ezen okok vezéreltek minap is, midőn a nevelésről közbevetőleg szólottam, mit Szepes követének megróni méltóztatott; pedig szorosabb összefüggésben állt a tárgyakkal, mint a sajtószabadság, s Wellington győzelmei, mikről a követ úr disserált.

Az állíttatott, hogy a nemzetek csak akkor emelkedhetnek műiparra, ha földmüvelésök virágzó. Ez csak theoria, melyet Észak-Amerika megczáfol, hol sok oly tér van, mely müveletlen, pedig lakói versenyeznek az angol kiviteli czikkekkel.

Különben nem is vagyok én a gyáraknak oly tulzó barátja; tudom, hogy nagy gyárak körül legtöbb nyomoruság lakik, s hol a kincs nehány iparűzőnél gyűl össze, ott a status boldogsága csak látszólagos, a lázadás a ház küszöbén áll. Boldog status az, melynek minden polgára el van látva szükséges önfentartási eszközökkel, kellékekkel.

Mindazonáltal, miután honunk földművelése nem képes fedezni az általános műveltség minden igényeit, kell hogy nálunk is emelkedjenek gyárak, melyek felvirágzását egyedül védvámok eszközölhetik.

Én a sorompókat nem tartom semmi boldogságnak, csak annyiban pártolom, a mennyiben a műipar védelmére megkivántatnak, s azt is átlátom, hogy midőn már az ipar ki van fejtve, a védővámokon kissé tágítani lehet. De midőn Ausztria tiltó rendszerrel védi magát a németalföldi, franczia s más tökéletesebb iparczikkek ellen, nem látom igazságtalannak, ha Magyarország védvámokat állít határain, hogy műipara csirájában meg ne fojtassék. S ez ellen a kormány bármely tanácsosának, ha igszságos, szólania nem lehet.

Vannak, kik azt tanácsolják, hogy Magyarország szövetkezzék Ausztriával s ez által a német vámszövetséggel; úgyde ha kell valakivel szövetkezni, szövetkezni oly nemzetekkel kell, melyek termékeinket elviszik, s hajlandók öntermékeiknek átengedésére; már pedig a német vámszövetséghez csatlakozott tartományok olyanok, melyek öntermesztményeikkel látják el magokat, sőt ezekből külföldre is képesek küldeni. Ha tehát Magyarország a vámszövetséghez csatlakoznék, ez által terményeinek piaczot nem nyerne, sőt ez által egyenesen a külczikkek behozatalának nyitna útat. Anglia évenkint nagy mennyiségű búzát visz be Odesszából, ha tehát búzánk az odesszainál olcsóbb lesz, Angliában már piaczunk nyilik egy terménynek; holott a német vámszövetséghez csatlakozván, ezen termékünk sem nyerne tágasabb piaczot, miután a német tartományok legföljebb is egy-két szűk terméső évben szorulnak a magyar buzára.

Itt van tehát az idő a nyomasztó sulynak elhárítására. Ugyde erre nézve csupán egyezkednünk nem lehet, mivel az örökös tartományok irányában függetlenek nem vagyunk, hanem szükség felirással járulni Ő Felségéhez, mely felirás ha a tariffát érintetlenül hagyja is, de a választmány javaslatában foglalt elveket aként fejtse ki, hogy abból, ha más nyelvekre átfordíttatnék, a külföld is tisztán lássa mind jelen helyzetünket, mind kivánatainkat. Fejeztessék ki abban, hogy a nemzet Ő Felségétől bizton várja, miszerint kegyes előadásai nyomán indulva a nyomasztó súlyt az országról levenni, s azon adatokat közölni méltóztatni fog, melyek a vámszabályokra (tariffa) még ezen országgyűlésen leendő elkészíthetésére kivánatosak, hogy így az egész vámrendszer iránti törvényjavaslat még jelen országgyűlésről Ő Felsége elébe terjesztethessék.

Szót emelt most *Lónyay Gábor (Zemplén megye követe),*

hogy a beszédére tett némely ellenvetésekre válaszoljon s czáfoljon. Azt mondá — úgymond — Komárom követe, hogy egy angol parliamentben képzeli lenni magát, hol a szabad kereskedésről beszélnek; hogy Franciaország Colbert mercantil-rendszerét követve boldog volt. Az angol parliamentben szabad kereskedésről igen is szoktak beszélni, de arról nem gondolkoznak, ha vajjon nem hal-e meg a nép éhen. XIV. Lajosnak — folytatja szónok — fényes udvaráról olvastam, de nem a franczia nemzetnek akkori boldogságáról, mely reá csak az 1789-ki 4-ik augusztusban virradt föl.

Sokan a védvámtól várnak mindent a műipar fölemelésére nézve, de tekintsenek Galicziára, melyet Ausztriától vámok el nem különöznek, tekintsenek Irlandra, melyet Angliával ugyanazon védvámok födöznek, és vajjon van-e gyáriparuk? Nincs, valóban nincs, mert Galicziának népe földmivelésre hajol, a szorgalom nála hiányzik, pénze csak a zsidók kezében forog, s az adó roppant sulylyal nehezedik reájok. Vannak, kik hinni szeretik, miszerint Anglia védvámjainak köszöni óriási nagyságát; pedig, mond szóló, azt hiszem, hogy ezt vállalkozó szellemének, népe takarékosságának, páratlan igazság kiszolgáltatásának, s egyéb hasonló jó institutioinak köszönheti.

Elmondá Komárom követe, hogy Magyarország kereskedési mérlege 11 millióval activ áll, de elfeledé azt, hogy Segur memoiresjai szerint az angolok egyszer maguk vesztegeték meg a vámtiszteket, hogy Oroszország kereskedési mérlegét activ állásban lenni bizonyítsák. Nálunk sem lehetetlen, miképp kereskedési mérlegünk activ állása csak azért állíttatik, hogy a vámtisztek hasznos volta a nemzettel elhitettessék. De hiszen Északamerika mérlege a legközelebbi alkalommal 15 millió dollárig passivált a nélkül, hogy valakinek eszébe jutna Amerika gyarapodását s nagy léptekkeli emelkedését kétségbe vonni.

Nálunk addig, míg az iparűző osztály jogokban s a polgári tekintélyben nem részeltetik, egyedül védvámokban azon indító okokat föl nem találhatni, melyek az egyéneknek ipari pályára leendő édesgetésére, s eként erőteljes iparűző osztály létesítésére szükségesek volnának. Szóló tehát azt hiszi, hogy a védvám-rendszerhez, mint utolsó eszközhöz csak akkor kellene nyúlni, ha a kormány jelen nyomasztó politikájától elállani vonakodnék. Minthogy ő Welkernek azon állítását követi, hogy két független ország kereskedési viszonyait csak kölcsönös egyezkedés mellett intézheti el, ezen egyezkedés eszközlése végett Ő Felsége kéressék meg, misze-

rint e czélból az örökös tartományok részéről egyéneket kiküldeni méltóztassék.

Rohonczy (Sopron megye követe) úgy látja, hogy Csongrád követe sokkal közelebb áll már indítványához, mint állott tegnapelőtt Komárom. De még a csongrádiban is, a védvám eszméjét benn látja foglalva, és azért fölhíva érzi magát, ez iránt nézeteit kifejteni. — A tek. Rendek béketűrésével visszaélni nem szokott, és azt hiszi, hogy a fennforgó tárgyat jobban kifejteni nem káros; mert igaza van Pest követének, hogy a pálya előttünk új, és habár olvastunk is e tárgyról, nincs gyakorlati tapasztalásunk és tapintatunk, tehát eszmecsere által világosítsuk föl egymást, annál is inkább, mert szóló, ki az agitátiónak nem barátja, itt mégis azt hiszi, szüntelen és fáradhatlan kell törekedni; mert olyan ez ügyünk, mint egy kezdendő pör, melyet megkezdünk, hogy vagy mi, vagy gyermekeink nyerjenek jó itéletet. Bár a pört eleink kezdették volna meg! Különben is a szóló követ küldőinek abbeli, az egész országban elterjesztett indítványa, hogy a vámsorompóknak megszüntetése eszközöltessék, több érdemes követ által, és ezt köszönettel ismeri el, nem gyanusítva, hanem okokkal támadtatván meg, azokra a feleletet szükségesnek tartja.

Hallott Schmid és List tanairól sokat előhozni, és megvallja, hogy elméletileg azt, vajjon a védvámrendszer, vagy a szabad kereskedés legyen-e czélszerűbb, meghatározni nem tudná, mert nemcsak a kereskedés viszonyait, hanem az egész statuspolitikát magasabb szempontból kellene figyelembe venni. Azt azonban hiszi, hogy minden tárgyról irt könyvek hasonlítanak a mezei gazdaságról irt munkákhoz; gazdálkodjék valaki azok szerint és ne vegye a föld tulajdonságát, az időnek azon vidéken szokott járását, és a közel piacz sajátságait tekintetbe, lehet czifra gazdasága, de erszénye lapos leszen. Különösen a szabad kereskedés hasonlít az universális nyelvhez, melyet könnyű volna behozni, ha minden ember akarná és tanúlná. Igy van a szabad kereskedés is, melyet csak azon nemzet irányában használhatunk, mely azt velünk viszonozza. És ime itt találkozik Zemplén érdemes követével, mert a birodalom határai között ő is szabad kereskedést akar. De megismeri, hogy ez még csak eszme, melynek hasznosságát szükséges kimutatni és bebizonyítani.

Hogy Komáromnak nem volt igaza — Komárom érdemes követe maga elismerte; mit a szóló mondott, hogy végczélja a Rendeknek egy: ebben megoszolva nincsenek, mert mindnyájan azt hiszik, igy elnyomva nem maradhatunk, és kell kereskedésünkön akárhogyan segíteni. De még az eszköz elve is egy: a kölcsönös viszonosság;

tehát csak a módban van a különbség. Komárom követe három részre osztá czáfoló okait: a jog kérdése, a szellemi és anyagi haszon, végre a kivihetőség tekintetéből. A jog kérdését, hogy alkotmányos nemzet önmaga intézze vámrendszerét, kereskedését, a szóló is axiomának tartja; de figyelmezteti Komárom érdemes követét, hogy két czélt akarván egyszerre elérni, egyiket a másik által veszélyezteti. Szóló a jog kérdését a választmány által kifejezett elvek nyomán szinte vitatni kívánja a fölirásban, de az eszközzel összekötni nem akarja.

A szellemi haszon iránt úgy nyilatkozott Komárom követe, hogy nemzetiségünk föntartását a vámsorompóknak köszönhetjük. Én azt hiszem, a történet ezt másképp mutatja, mert nagyjaink Mária Terézia alatt lettek közönyösökké a nemzetiség iránt; midőn a nagy királyné kegyeit tapasztalák, a bécsi udvarnál német szokásokhoz simultak úgy annyira, hogy József császár a nemzetiséget már nélkülözhetőnek hivé; ki is adta parancsát, mire következett a reactió. Különben az előbbi időkben inkább volt tapasztalható a kölcsönös védelemre való vám, most pedig minden faj buzog nemzetiségeért, és ezt nem csak kereskedési összeköttetés, de még a politikai sem képes eltörleni, pedig politikailag egyesülni eszünkbe sem jut.

Az újabb időkben a nemzetiségünkre ébresztés leginkább a szóló helyéről indult ki. Nagy Pál (előbbi országgyűléseken soproni követ) volt az, ki meg nem szünt legélesebb gúnynyal ostromolni az elfajult aristokratiát; és Széchenyi István iparkodott közöttük ápolni a nemzetiséget. Valóban ezen két férfiúnak köszönhetjük nagyrészben a nemzetiség iránti előmenetelünket.

Általment továbbá Komárom érdemes követe az anyagi haszon terére és előhozta, hogy Franczia- és több más országok a védvámoknak köszönhetik felvirágzásukat. Ezt a szóló is hiszi, nincs is a védvám ellen; hanem midőn a választmány a belkereskedésre szűk tért kivánt, és a védvámokat a magyar határon kivánja felállítani, szóló bővebb tért óhajt, és a védvámokat csak a birodalom határain kivánja, különben mit fog védeni az érdemes követ? talán a magyar gyáripart, mely nincs? Nem az volt továbbá az ellenvetés, hogy e védvám mellett drágán kell venni a rosz magyar gyártmányokat, hanem hogy a külsőket leszünk kénytelenek drágán fizetni, és a föld termésének és gyártmányoknak most is igen aránytalan árkülönbsége növekedvén, még jobban elvérzünk. De fordítsuk meg a kérdést: mi fog következni, ha a védvámrendszer lép életbe? Természetes, hogy Ausztria is azt használná ellenünk. De akkor hova fordulunk nyers terményeinkkel,

azokkal leginkább, melyek csekélyebb áruk mellett nehezek, és így csak a szomszédok használhatnák; miből fizetjük adósságainknak nem tőkéit, hanem csak kamatjait is?

Hiában, t. Karok és Rendek! rosz téren állunk, mert midőn össze vagyunk csatolva a birodalommal, az elválásról szó sem lehet, és a ki érdekeinket kellőleg felfogja, azt nem is kívánhatja. Természetes, hogy akármint vonakodunk is, a teherben közvetve részt fogunk venni és annak útját, hogy az anyagi közjóban részt vegyünk, el akarjuk zárni! A kivitelben a nehézségeknek ugyanazonosságát, a mit a szóló már előbb kimondott, Komárom érdemes követe is elismerte, sőt tovább ment, midőn megvallotta, hogy tökéletes orvoslást most mindjárt nem remélhetünk. És ezt jól tette, mert csak kabinetek használhatják a titkot haszonnal; a nemzeteknek nyiltszivűséggel kell élni. Tehát Komárom érdemes követe is elismeri, hogy csak fokozatonkénti orvoslást remélhetünk.

Már most itt vizsgáljuk meg, hogy áll a két indítvány. A választmány demonstrátiót javasol, mely nehezebb az eszköznél, mely, tekintve a birodalom egységét, valóságos ugrás, mely a fokozatot kizárja, és mely iránt a törvényhozás tényezői megoszoltatnak. A szólónak küldői magát a czélt javalják, mely fokozatonként elérhető, és melyben egyesülni kell mindnyájunknak, ki hazáját szereti. De végre vizsgáljuk meg a fokozatonkénti haladás phasisát. A status adósságokkal úgy meg van terhelve, hogy banquerotte nélkül rajtunk nem segíthet egyszerre, és ha a tengeren át éreztük az amerikai pénzcrisist, elgondolhatjuk, minők volnának annak nálunk következései. Ez tény. De egy alkotmányos országot anyagi érdeke ellen soká kormányozni nem lehet, ez is tény. Kettő a mód: 1-ör, hogy a status bevételei növekedjenek, a még elzárt kútforrások kinyiljanak; 2-or, hogy a kiadásoknál gondos gazdálkodás gyakoroltassék. Tagadhatlan, hogy az első iránt történtek több lépések, nagyszerű vaspályák kezdettek meg, kereskedési szerződések köttettek, Bánátban a kamarai jószágokon a népesítés nagyban eszközöltetik. De tagadhatatlan, hogy még igen sok a teendő. Tehetünk mi is, állitsunk hitelbankot, javitsuk a hiteltörvényeket, adjunk a gyárosoknak, kalmároknak polgári állást, capacitást, épitsünk mi is vasútakat, javítsuk a közlekedési eszközöket, hogy kivihessük terményeinket, hogy a gyárosok is olcsóbban kapják az anyagot, és az olcsóbb gyári czikkekkel concurrálhassanak. A világ kereskedésében mind a két mód által élénk külkereskedés fog előállani, ez a status jövedelmeit szaporítja, a statusnak módot ád könnyiteni az ausztriai egyenes adón és leszállítani fokonként a védvámot.

Mi pedig folytonosan figyelemmel legyünk e tárgyra. Sopron vármegye már ezt cselekszi, mert állandó bizottmánya van, mely az imperiális kamarának a vám körüli működésére felügyel; így szólalt fel a czukorvám iránt is és nem csak volt haszna, hanem körlevélben kérdezé a Helytartótanács, minő haszna volt a leszállításnak? Bizonyára, ha mi nem nyugszunk és szüntelen következetesen törekszünk föladatunk felé addig is, míg végczélt érhetünk, rövid idő alatt segítve lesz rajtunk. A szóló tehát újabban is ajánlja küldői óhajtását; azonban ha a többség azt el nem fogadná, ezen közös ügyben magát is a többséghez számoltatni kéri.

Zsédényi Szepes megye követe a közelebbi ülésben váltságról tévén említést, erre *Lónyay Menyhért (Bereg megye követe)* előadja, miképp milliókról váltság esetében sem lehetne szó. Ausztriai hivatalos adatok tanusítják ezt. Véve ugyanis tiz évi számítást, u. m. az 1831—1841-iki időközt, ez alatt vámjövedelem a magyar beviteli harminczadból ..... 7.278,460 frt
a magyar árukért fizetett ausztriai harminczad jövedelemből pedig ..... 17.183,394 frt
Összesen 24.462,439 frt

E tiz év alatt tehát a magyar bevitel évenként 1.727,846 frtot tőn s ezen mennyiség illetheti a magyar kincstárt; a többi magyar kiviteli árukért fizetett ausztriai harminczad évi összlete pedig 1.718,394 frt, mi mindenesetre az ausztriai kincstár jövedelméhez számítandó. Eképp összesen a Magyarország s Ausztria közt létező vámsorompó évenként 2.446,243 frtot jövedelmezett. Ebből azonban mindenesetre még levonandó a fenntartási költség.

Nézzük e végett magát Ausztria vámjövedelmét. Ez tiz évi középszámítás szerint évenként 13.401,140 frt, mely összes jövedelemnek a vámsorompók fenntartása 30%-át emészti fel. Nyilván következik ebből, hogy miután a magyar vámsorompó 270 mértföldnyi hosszú s a vámjövedelem sokkal csekélyebb, legalább 60% emésztetik fel az összes jövedelemből; tehát a Magyarországot környező vámsorompók összes jövedelméből, mi 2.446,243 frt, levonva a fenntartási 60% költséget, mi tesz ..... 1.468,824 frt
tiszta jövedelem marad ..... 977,419 frt

Ha pedig továbbá az évenkénti magyar harminczad vámjövedelméből, mi is ..... 727,846 frt
levonjuk a fenntartási 60% költséget ..... 436,704 frtot
Marad 291,142 frt

s ez összlet az, mennyit ha valaha váltságról lehetne szó, fizetnünk kellene. Ellenben szónok szerint, midőn szövetség köttetnék, az ausztriai vámjövedelem megtérítése szóba sem jöhetne, csupán saját finánciánk csonkított jövedelmét kelletvén megtéríteni.

Egyébként is Ausztria azon nehány százezer frt veszteséget, egy külországi vámszabályzat szerint, czikkelyek leszállításából is könnyen kinyerheti, s hogy ilyes leszállítás különben is szükséges, bizonyítja az éppen jelenleg munkálatba vett új vámszabályzati terv.

Becher régibb statistikai adataira nézve mik e tárgy feletti viták kezdetén ellenében idéztetének, megjegyzé, miképp azoknak hitelességét munkája újabb kiadásában maga szerző is kétségbe voná.

Vukovics (Temes megye követe) úgy vélekedék, hogy csak oly statussal lehet egyenesen egyezkedni, mely tőlünk semmit el nem vőn, melytől semmi előlegesen visszaszerezni valónk nincsen. Javaslá ez okból, hogy a nemzet első feliratában mindenekelőtt követelje vissza azon alkotmányos állást, melyben saját ügyeit önállólag maga rendezheti, melyben saját vámszabályzata többé ne róla-nélküle készíttessék.

Balogh Kornél (Győr megye követe) azt mondja, hogy esztelenül cselekszik azon nép, mely maga akarja fedezni minden szükségeit, miként a gazda, ki azon kézműveket, melyekre szüksége van, maga kivánná kiállítani. De nem is remélheti, miszerint Ő Felsége a birodalom érdekeit egy tartomány (Magyarország) érdekeinek alávesse. *(Zúgás.)*

Szentkirályi (Pest megye követe) a kerületi jegyző, Ghyczy, nyilatkozatára tesz némi kifogásokat. Az elvben egyetért; ő sem hiszi, hogy a vámokat megszüntetni vagy megvásárolni lehetséges; szerinte is egy nagy érdekharcznak vagyunk kezdetén; hiszen ő is mondá, miképp e téren concessiókat nem remél. Mi azt illeti, hogy győzni az fog, ki türelmét később veszti el, s hogy bukásunk a szomszéd népek bukását is fogná eszközölni, e részben szóló követnek némi nehézségei vannak. S kérdé: ha Magyarországnak veszni kell, mi hasznunk belőle, ha Ausztria együtt vesz is velünk? Kérdés továbbá: azon érdekharczot előidézni tanácsos-e még az esetben is, ha kimenetelérőll előre biztosak volnánk. Foghatjuk-e kifáradt, sőt megcsonkult erővel a viszonyok kedvező fordulatát érdekünkben felhasználni tudni? De szóló következetességet sem lát a jegyző kihivása, s azon mondása között, miszerint e kérdést az egyszerű német közmondás értelmében: «Leben und leben lassen» tartja eligazíthatónak.

Ez csak kétoldalú egyezkedés útján lehetséges, melynek gyakor-

lati mezejére lépni jog tekintetében sem veszélyes. Szóló ugyanis úgy hiszi, hogy aki velünk alkuba bocsátkozik, legfényesebben elismeri függetlenségünket; hol függésről lehet szó, parancsolásnak és nem egyezkedésnek van helye.

Másképp állana a dolog, ha külfölddeli kereskedésünket magunk rendezhetnők, ha nem lehetne tartanunk, hogy legczélszerűbb vámszabályzatunk meg nem rontathatik Ausztria részéről. Szóló ugyan előre látja a nehézségeket, mikkel küzdeni kell, s mik talán e teremben fognak megoldatni; látja, hogy miután engedményeket itt csak kicsikarni s nem nyerni lehet, alkalmasint önházaink küszöbén leszünk kénytelenek felállítani a védvámokat; nem tartja mindazonáltal czélirányosnak aképp dobni el a követ, hogy azon perczben, midőn kezünkből kieresztők, szomszédunk ablakát is láttassunk betörni akarni; nem tartja czélirányosnak azonnal védvámmal állani elő.

Ghyczy (Komárom megye követe) czáfolatát kisérti meg azoknak, mik előadása ellen, hol egyik, hol a másik szónok által fölhozattak. Zemplén követe, úgymond, a védvámrendszert megtámadólag Galiciát s Irlandot hozá fel például, hol mind a mellett, hogy bár egyikét Angliával közös védvámrendszer fedezi, a másik pedig Ausztriától elzárva nincsen, műipara mégis föl nem virágzott. Ez — mond a szónok — mellettem szól, mert hiszen, hogy Galiczia Ausztria oldala mellett védvámok nélkül föl nem emelkedett műipari tekintetben, ez igen természetes, Irlandot pedig mostoha sorsa nyomja le.

Amerika példáját hozá azután elő Zemplén követe, hol 15 milliónyi passiv mérleg mellett boldog az ország; de nem említé meg a követ úr azon gyakori pénzcrisiseket, melyek az Egyesült Statusokban 10—12 év óta egymást űzik, mi bizonyosan nem arra mutat, hogy a status kereskedése, hanem legfeljebb is, hogy egyesek kereskedése virágzik; s ha Amerika önműiparát fenntartani óhajtja, a védvámokhoz nyulni előbb-utóbb kénytelen. Én azt hiszem, hogy ez tagadhatatlan. Mert kérdem: épp ez okokból ki nem olvasott gyakori pénzzavarairól? Ki nem tudja, mily súlyosak egyes statusaiban a financialis viszonyok? Ki nem olvassa nagy kereskedőházai gyakori bukását? s hogy összes népe mind e mellett is a jólétben nem fogy, sőt növekszik, nem megfoghatatlan, ha tekintjük roppant térségeit, dúsan termő földjét, gazdag terményei feleslegét. Így volt ez nálunk is régibb időben, midőn e honnak még kevesebb volt népessége, kevesebbek szükségei, s a terjedő fényűzés igényei; azóta változtak a körülmények.

Vannak, kik előbb műipar emeléséről szólnak, mert a hon még nem alkalmas arra, hogy a külföldtől elzárkozzék. Ezek már hasonlók azon paraszthoz, kiről Horácz mondá, hogy «rusticus exspectat, dum defluat amnis, at ille labetur» stb. Arra pedig, hogy nincs iparűző osztály, mert polgári jogok és tekintély nélkül szűkölködik, feleletem az, hogy legyen ipar, és lesz iparűző osztály, mely a tekintélyt kétségkívül kivivandja magának.

Győr megye követe a védvám-rendszer mellett az országot egy gazdához hasonlítá, ki mindent egyedül maga akar csinálni magának. Igenis az a jó gazda, ki mindent, mi legalább maga szükségeire megkivántatik, maga törekszik kiállítani. Tegye ezt Magyarország is, nem értve ide azokat, mint például kávét, indigót, miket előállítani lehetetlen. És mi csupán azt akarjuk, hogy elnyomó veszélyzet ellenében védessenek gyáraink és kézműveseink, kik főbb szükségeinket kiállítani szinte képesek. Azt is mondá Győr követe, hogy nem remélheti, miszerint Ő Felsége a birodalom érdekeit egy tartomány (Magyarország) érdekeinek alávesse. Én hiszem, hogy a követ úr ezt nem úgy értette, mint a szavak hangzanak, hogy t. i. Magyarország az örökös tartományoknak egyike. S nem lát hasznot abban, ha mi elveszvén, Ausztria is velünk fogna veszni; de miután azt Ausztria kormánya sem akarhatja, lát benne reményhorgonyt, melynél fogva concessiók igenis fognak adatni.

Hallám, folytatá a szónok, Pest követétől, hogy ő elvben, czélban megegyez velem, csak eszközt akar mást, t. i. az egyezkedést: úgyde a ki egyezkedik, az jogának erőtlenségét ismerte el; és tartok tőle, hogy ha első lépésünk az egyezkedni akarás volna, ez nem sikerülvén, az vettetnék előnkbe, hogy jogot többé nem követelhetünk, mert annak nem létét az egyezkedés által hallgatag elismertük, holott pedig jogtérről át lehet térni az egyezkedésére, de nem ezétől amazéra. De az előtte szólott követ megfeledkezett a törvényhozás egy tényezőjéről, a főrendi Tábláról. E Tábla, ha egyezkedési felhivásunkat nem követné óhajtott siker, ellene fogná vetni a Rendeknek, hogy már elismerők, miszerint itt egyezkedés s nem jog forog kérdésben.

Szép az, mit követe kijelentése szerint Sopron megye tett, hogy t. i. egy biztosságot rendelt, mely a bécsi közönséges kamarának minden vám iránti lépéseit figyelemmel kisérje, és hogy ezen bizottmány már is haszonnal működött a czukorvámra nézve. Arra emlékeztetem a követ urat, hogy éppen ezen bizottmány volt az, mely Magyarországnak a német vámszövetséghezi csatlakozását javaslá; az ország

azonban egyhangúlag az ellen nyilatkozott. Szép tan ugyan az írás tanítása, mit Pest követe körülírt, hogy t. i. kenyérrel hajítsuk azt, ki minket kővel hajított, és hogy nyújtsunk baráti kezeket; úgyde az ausztriai kormányt illeti itt a kéznyújtás; mert ha mi még ezután is baráti kezeket nyújtunk a vámokra nézve, félek, hogy erre nem baráti kézszorítás, de koldulás fog következni.

Sokat mondhatnék még az ellenem használt védokokra, de azzal zárom be beszédemet, hogy vagy van jó szándék a kormányban, vagy nincs. Ha van: fog engedni kívánatunknak; ha nincs: mondja ki ezt tisztán s határozottan; de egyezkedést nem szivesen kérnék a kormánytól, mert eszembe jut azon anekdota, hogy midőn egykor a földesúr és jobbágyok között bizonyos jogról versenyzés támadt, az úr azt mondogatá, miképp megadná a kérdéses jogot jobbágyainak, csak kérnék; ezek ezt meghallván kérésökkel folyamodtak az úrhoz egy pár évig, de utóbb válaszul az adaték nekik, hogy kérésökkel elismerék, miszerint követelni joguk nem volt; s így semmit sem kaptak.

Mindezeknél fogva a jegyző előbbi ülésben tett indítványa, tehát a komáromi indítvány lett elfogadva közfelkiáltással, hogy mint kifejezék magokat az indítványaiktól önként visszalépett többi szónokok, erőteljes egyhangúság kisérje e fontos ügyben teendő felirást.

A felirás tartalma leend tehát rajzolata hazánk szomorú állásának, s leirása a fennálló vámviszonyok tömérdek közös eredményeinek, s a jogtalan állapotnak, miszerint az eddigi vámszabályzatok rólunk — nélkülünk intézkedének.

Ezekhez képest kijelentendik a Rendek, hogy elhatározott szándéka a nemzetnek a választmány által kijelölt elvek, különösen a védrendszer elvei szerint, s még ez országgyűlés alatt változást eszközleni a nyomasztó viszonyokon, mik tovább az ország naponta érezhető romlása nélkül fenn nem állhatnak; s ez okból kérik Ő Felségét, hogy adatokat, mik e tekintetben czélszerű törvényjavaslat tervezésére kívánatosak, velök közleni méltóztassék.

A határozat eképp elnökileg is kimondatván, ülés végén a városi reform iránti újabb izenet hitelesittetett meg.

IX. 6.

238. Kerületi ülés.

1844 julius 16-án.

Elnökök: az előbbiek. *Jegyző:* Ghyczy. *Naplóvivő:* Zsoldos.
Tárgy: A központi vasuttársaság folyamodása.

E folyamodvány, mely Pozsonyban 1844 junius 21-én kelt s Myrbach Károly és Ullmann Móricz igazgatók által iratott alá, következőleg hangzik:

«Alig érkezett le a legfelsőbb engedély a magyarországi központi vasut iránt az illető vállalkozó társaság részére, s így e nagyfontosságú vaspálya létesítése ellen gördített tömérdek nehézségek és akadályok alig győzettek le, most ismét egy újabb versenyzés által előidézett nyomasztó akadály mutatkozik, mely e vállalatot veszélylyel fenyegeti.

Tudva van, hogy az 1839-iki országgyűlés alkalmakor, az akkor még bécs-győri, most már bécs-gloggniczi vasuti társaság egy idecsatolt értesítésével, igyekezett bebizonyítani, hogy a Duna jobbparti vasut a balparti felett mindenesetre elsőbbséget érdemel; azonban mennyire talált, vagy inkább nem talált ezen eszme viszhangra, az országgyűlés naplói elég világosan szólnak.

Mindamellett e vállalat létesítésének nagyobb biztosításául a Ferdinánd császár nevét viselő északi vasuti társaságra nézve Ő Felségéhez felterjesztett folyamodásban oly megszorítás köttetett ki, miszerint Gänserndorftól Pozsonyig megépíttethessék ugyan előbb is a vasut, de ne használtassék mindaddig, míg a magyar központi vasuti fővonal Pesttől Pozsonyig el nem készül, és ugyan Pesttől Debreczen felé is építése el nem kezdetik.

A magyarországi központi vasuti társaság a törvény s legfelsőbb kivánatoknak mindenekben megfelelőleg pontosan teljesítette kötelességeit, és férfias kitürése s álhatatossága által igaz szándokai komolyságát tanusitá. Ugyanis 180 ezer frtra rugott építési munkálati minden tervet, rajzokat, úgy a számításokat is előre elkészítvén, azokat maga helyén benyújtott folyamodása mellett bemutatta, melyek kegyes helybenhagyást is nyertek; a bécs-győri vasuti társaság ellenben mindezek hiányában előadásait csupán elégtelen felületes térképekre alapítván, s rendes építési munkálatot sem mutatván be,

noha azon kedvezést is nyeré, miszerint megengedtetett neki, hogy a technikai fölvételeket, nivellirozásokat s egyéb építési munkálatot majd csak az építés alatt terjeszsze elő; sőt afelől is előre biztosítva volt, miképp mihelyt a szükséges pénzalapot kimutatandja, a legfelsőbb engedély is ki fog részére adatni. Midőn még ezen kedvező legfelsőbb határozat következtében sem tőn komoly lépéseket, 1842. évben legfelsőbb helyről felszólíttatott, hogy a bizonytalanság valahárai megszüntetése végett nyilatkoztatná ki, vajjon van-e szándéka a nyert legfelsőbb engedélyt használni? Mire azon társaság kijelenté, miképp az építésre nincs szándéka, mivel 1. az építéshez megkivántató pénzalap nélkül szükölködik; 2. mert a vállalat létesítését a status biztosítása nélkül nem eszközölheti; 3. mivel azon körülmény, hogy a Duna balpartján is építtethetik vaspálya, a társaság szándékára kártékonyan hat.

E nyilatkozat beadása után, 1843 juliusban nyeré ki az időközben is minden felsőbb kivánatnak megfelelni törekvő magyarországi központi vasuti vállalkozó társaság elébb ugyan egy utasító kegyes intézvényt, ennek folytán pedig a már meg is adott legkegyelmesebb végengedélyt; és ezen társaság most már, midőn vállalata általános részvétre talált, teljes nyugalommal kezdhetné meg terve létesítését, ha ujólag ezen nagyszerű munkára erkölcsileg károsan ható, a magyar hazát e vaspályától majd minden időre megfosztással is fenyegető kisérletek nem használtatnának. Ugyanis az előbb bécsgyőri, most bécs-gloggnici vasuti társaság, azonban idegen név alatt, törekszik engedélyt kieszközleni vasut építhetésére Sopron és Győr felé, mi is a központi vasut hitelét lenyomja, s egy más egyenvonalú vasut föltétele által emennek sorsát bizonytalanná teszi. Nehogy tehát ezen, annyi erkölcsi, pénzbeli s egyébnemű áldozatba került vállalat ilyesek által veszélyeztessék, következendő előterjesztést tesz a folyamodó választmány:

Ő cs. kir. Felsége azért méltóztatott a magyarországi központi vasuti társaságnak határozott engedélyt csak azután adni, midőn a bécs-győri vasuti társaság az 1842. évi közgyűlése jegyzőkönyvbeli kivonata szerint lemondólag nyilatkozott, nehogy a munkaüzési tőkék más szinte fontos és szükséges iparágaktól elvonassanak, hanem inkább megkiméltessenek, és az egyesek, valamint a közönség érdeke a károsodástól, mely a legközelebbi időkben nyert tapasztalás szerint különösen egyenvonalú vasut által történik, általán megmentessék.

Valóban különös, hogy a bécs-győri vasuti társaság, mely előbb

az egyenvonalú vasutak elve ellen küzdött, önmagával ellenkezve, most ismét azzal lép föl. Különös az is, hogy azon bécs-győri társaság négy évet hagyott lefolyni a nélkül, hogy az érdeklett építés iránti szándéka szilárdságának bizonyságát adta volna, és éppen midőn a magyarországi központi vasuti társaság, már feljogosítva, a dologhoz fogni kész, törekszik amaz újólag Győr felé vezető vasutra nézve engedélyt kieszközölni. Sőt legközelebbről különféle röpiratok használtatnak, melyek odalátszanak irányozva, hogy a Duna balparti vasut a közönség előtt népszerűtlenné tétessék, a jobbparti pedig okszerűbbnek és jelesebbnek kiemeltessék; holott a bécs-győri vasut alapítója Sina György báró maga is e folyó év május 25-ről kelt kötelező irata szerint a magyarországi központi vállalatban nagy részt vett.

Ha a Sopron felé építendő vasut, mint nyilván népszerűség szerzése végett állíttatik, a fiumei vaspályának valóban használna, s ezáltal az ország kívánatának elég lenne téve, úgy bizonyosan a magyarországi központi vasuti társaság volna legelső, mely a bécs-glogniczi vasuti társaságnak a vállalathoz szívből szerencsét kívánna; azonban itt Győr körül forog az érdek. Már pedig bizonyosan nem ez az igazi útirány Fiuméba, minthogy Győr legalább is oly távol esik Fiumétől, mint Pest, és az alsó vármegyék oly kevéssé fognák termesztményeiket a fiumei révbe juttatás végett Sopronba és Győrbe küldeni, mint Somogy, Zala és mások, mivel közelebb esvén Fiuméhoz olcsóbban jutnának oda. De egyébiránt is a magyar előtt sokkal fontosabb egy igazán Fiuméba vezető eszéki vaspálya, miután ezáltal a Tisza a Marossal és Dunával köttethetnék össze.

Többnyire kétségen kívül van az is, hogy ha az ujólag alakulandó társaság, előre feltéve, engedélyt nyerne is, ez az 1840-ki és ezután hozandó új törvények szabályának lenne alávetve már azért is, mivel sem Brucktól Győrig, sem Katzelsdorftól Sopronig, hanem egyedül a főirányban Pesttől Bécsig, mint kitűzött két végpont közt vezetendő vaspálya foglaltatik az 1836: 25. törvényczikkben; az építési tőkének egy győri vasutra nézve megkivántató több millió forint előállítása ily körülmények közt lehetetlen, és csupán soha nem realisálható eszme. De ha realisáltathatnék is, az országnak mindenesetre kettős tekintetben tetemes áldozatába kerülendne; ugyanis az ország termékei legnagyobb részének a pest-budai lánczhidon kellene keresztülmennie, ezen kívül azon termékek, melyeknek rendeltetésök helye Morvaország és Szilézia, hova a Duna balpartján hamarabb s jutányosabban eljutnak, Bécs városán vitetnének keresztül, miáltal a magyarországi kereskedés nehezíttetnék, a termesztők termesztmé-

nyeik eladásában gátoltatnának és veszélyeztetnének. Magyarország érdekében nem fekhetik az, hogy egy majd 18 millió pfrtba kerülő vasuti vállalat, melyből, ha a vállalkozók választmányának fáradozása s igyekezete sikerül, körülbelől 15 millió pengőforint az országban maradhatna, egy más, már egyszer abbahagyott vállalatnak utánna soroztassék, vagyis egy 70 mértföld hosszúságú vaspálya egy más, bizonytalan, mindenesetre csekélyebb kiterjedésűnek feláldoztassék.

Azért teljes bizodalommal folyamodnak alólirottak az ország Rendeihez a végett, hogy más országok példájára, hol a tapasztalás az egyenvonalú vasutak káros eredményét már kimutatá, a magyarországi központi vasuti vállalkozó társaságot, valamint Ausztriában is történt, az egyenvonalú vaspályák ellen törvény által oltalmazni s biztosítani méltóztassanak».

Következnek ezután a mellékletek, ugyanis *A)* alatt az 1839. országgyülés folyama alatt az akkor még bécs-győri vasuttársaság értesítése, melylyel bebizonyítani igyekszik, hogy a jobbparti vasut a balpartinál elsőbbséget érdemel, s melynek végén ezek olvashatók: «Hogy egyenhuzamos pályákat egyszerre megengedni nem kell, minden nemzet törvényhozása megismerte». És nyomban: «A pályák szaporittatása, mielőtt megbizonyítaná a tapasztalás a megengedhetést, csak akadályoztatja a további vállalatokat».

B) alatt a bécs-győri vasuti társaság 4-ik közgyülése jegyzőkönyvének kivonata, hol hosszasabb felszámítások után ez mondatik: «Midőn Ő cs. kir. Felségének a társaság eddigi kiadásainak kimutatása előterjesztetni fog, egyszersmind legalázatosabban nyilatkoztassék ki, hogy a társaságnak még hátra levő pénze a pályának Pozsonyig és Győrig leendő vezetésére korántsem elégséges, s míg annak lehetősége, hogy Pesttől Bécsig egyenvonalú pálya építtessék, egészen elhárítva nem lesz, és mérsékelt kamatok nem fognak biztosíttatni: addig e vállalat oly veszélyes maradna, hogy lehetetlen lenne a hozzá kivántató szükséges pénzt előállítani. Egyúttal azon legalázatosabb kérelmet kivánjuk Ő cs. kir. Felsége elébe terjeszteni, hogy azon esetre, ha a vasutnak Bécs, Pozsony és Pest közti építésére vállalkozók egyesülnének, e társaságra némi kárpótlás vettetnék ki azon költségek fejében, melyeket mi már 1837. évben nyert legfelsőbb engedély következtén a pozsonyi s győri pályára oly elővélet mellett tettünk, hogy ezen irányban sohasem fog egyenvonalú vasut épités megengedtetni».

C) alatt ugyanazon társaság 5-ik közgyülési jegyzőkönyvének

kivonata, mely magában foglalja a cs. kir. alsó-ausztriai kormánytól 1842. évi deczember 17-én e társasághoz irányzott intézvényt, melyben a főkormányszék így nyilatkozik:

«Folyó hó 3-án kibocsátott legfelsőbb határozat, és ugyan e hó 12-én kelt udvari kincstárelnöki rendelvényhez képpest, a társaság azon kötelezettség alól, hogy a pályát Bécstől Pozsonyig és Bécstől Győrig létesítse, feloldoztatik, de oly nyilvános hozzátétellel, miként a társaságnak az építésre előlegesen adott legfelsőbb engedély is ezennel elenyészik, s azért megszüntnek és hatálytalannak nyilváníttatik.

Minthogy tehát a társaság vállalata a pályának Alsó-Ausztriában történt befejezése után megszüntnek tekintendő, magától következik, hogy a 9. és 10. részlet további befizetésének el kell maradnia. Ezen körülmények következtében a társaság e czímet «bécs-győri vasuttársaság» megváltoztatni s következőkkel «bécs-glogniczi vasuttársaság» fogja fölcserélni, és ehez képpest fog a bejegyeztetés is az alsó-ausztriai vásári s váltószéknél megtörténni; mire a kiváltság kiadatásakor is tekintet leend.»

D) alatt Sina bárónak a magyar központi vasut ideiglenes választmányához intézett e tartalmú kötelezőlevele:

«Kérem önöket, részesitsenek engem a magyar központi vasut vállalatánál 2667 darab új kibocsátású 250 pforintos és összesen 666,759 pforintnyi névszerinti becsű részvényben; magamat a legfelsőbb helyen jóváhagyott társasági szabályokhoz mindenekben alkalmazni, s az állandó igazgatóság kinevezéseig az ideiglenes választmány rendeleteit jóváhagyni, azoknak eleget tenni, s a szabályszerű befizetésekért kezeskedni kötelezvén. Pozsonyban, május 25. 1844 tisztelettel vagyok: Sina Simon G. s. k.»

Végre *E)* és *F)* alatt a két vasutvonalnak több hirlapokban közölt összehasonlítása, melyből a balpartinak hazánkra nézvesti nagyobb hasznossága szembetünő.

A felolvasott kérvény feletti vitatkozást *Szentkirályi (Pest megye követe)* kezdé meg, megemlítvén, miszerint ha a jelen kérdésben egyesek nyereségére alapított magánvállalkozásról volna szó, akkor nem lenne érdemes fölötte tanácskozni, hanem midőn a status érdekével áll kapcsolatban, mulhatlanul szükséges, hogy iránta kellő óvatossággal intézkedjünk.

Más nemzetek, mivel átlátták, hogy a vaspályák nem annyira egyesek, mint a status közjavát mozdítják elő, azokat különös gondoskodásuk alá vették s legtöbbnyire status költségen épitették. Mi nem tudjuk még, vajjon a nemzet közös költségen, vállalkozó társa-

ságok által bizonyos meghatározott kamatok biztosítása vagy kedvezések mellett kívánja-e építtetni; s a meddig e tárgyban külön nem rendelkezünk, specificus kérdésekbe bocsátkozni teljes lehetetlen; annálfogva általánosságban kivánt maradni a szónok.

Ha nem kivánnók mi a vaspályákat statusköltségen, hanem csak egyes vállalkozók által építtetni, az olyanokat nagyobb kedvezményben kell részesítenünk, kiknek vállalati nyereségük a status nyereségével kölcsönösen találkozik; midőn magánosak nyeresége a status érdekében a közhasznot előmozdítja, ily esetben a magánosak érdekét tekintetbe kell venni; de lehetnek oly vállalatok, hol a magánnyereség, nem egyszersmind a közhaszon elősegítésére van irányozva, az ilyet a másiknak elébe tenni nem szabad. Igen, képzelem azon érdekeket, melyek a dunabalparti-vasúttal összeütköznek, hogy általa majd némelyek nyeresége csökkeni fog, és azon, minden módon gátolni törekvők igyekezetöket a közczél elérésének akadályozása mellett, csak egyedi nyereségök szaporítására alapítják, s mesterkedésök czélja a balparti vasútrészvények értékét a börzén alább szállítani. Ily tárgynál, hol a status érdeke forog fenn, a börzejáték veszedelmes, azt a statusnak, meddig hatalmában áll, akadályoztatni kötelessége.

Jól tudom én azt — mond szónok — hogy a dunabalparti vaspálya a gőzhajózással concurrentiába jő, s annak monopoliumát csökkenteni fogja; meglehet a budapesti hidépítéssel is összeütközik, s meghiszem, hogy midőn valamely új vállalat nyereségesnek látszik, részvényei emelkednek a börzén, s a másiknak értékét alább szállítja; meglehet, hogy a hidtársaság actiáit még mind el nem adhatta, vagy lehetnek olyanok, kik félvén előre a veszteségtől, actiájokat olcsó árért eladják s a vállalat értékét csökkentik, mivel az actiák magasabb, vagy alacsony lábon állása szokta meghatározni a vállalat nyereségét vagy veszteségét; de ilyen körülményekért a status közjavának előmozdítását háttérbe szorítni nem lehet. Be van pedig bizonyítva, miképp egyenvonalú vaspályák nem létezhetnek, a tapasztalás annak káros eredményét már kimutatá, s azért azok építhetését több nemzet akadályoztatá; mert magát egyik sem tarthatván fenn, a nélkül, hogy a gyors közlekedési eszközök ez által szaporíttattak volna, a vasútvonalok használata a status közhaszna előmozdításának gátlására félbenhagyatott.

E szerint nem hiheti szóló, hogy a legújabban tervezett sopron-győri vasút létre jőjjön, mert ha a bécs-győri vasúttársaságnak csakugyan szilárd szándéka volna vaspályát építtetni, annak létesí-

tésére elég ideje volt; de úgy látszik, neki nem a vasútépités volt czélja, hanem a balparti részvények értékének csökkentése által ezen vaspálya épitésének akadályoztatásával saját hid és gőzhajó actiáit magas lábra biztositani.

A sopron-győri vasúttársaság ugyan czimére nézve különbözik a bécs-győri társaságtól, de a vállalkozók főbbjei ugyanazok. Egy nevet látok ottan, melyet nem szükség megnevezni, de állításom bebizonyitására elég arra utalni, miszerint a győri vasúthoz vásárlott fák, most itt Pozsonyban a Dunaparton árúltatnak. Az ilyen maneuverek nem azon okból intéztetnek, hogy ajánlatukat végrehajtsák, hanem, hogy egyéb vállalkozót saját nyereségök biztositására akadályoztassanak. Az ilyen álczélok gátlásáról pedig szükséges a törvényhozásnak intézkedni. Más nemzeteknél minden vaspályára specialis rendelkezés történik. Igy Ausztriában, Porosz- és Bajorországban; Szászországban ugyan általánosan rendelkezett a törvényhozás, de tudjuk a gyakorlatot, mely szerint minden vasútépitésre külön engedvény kell; igy van ez Francziaországban és Angliában.

Nálunk ugyan a vállalkozó szellem ébresztésére az 1836: 25-ik törvényczikk általánosságban, de csak ideiglen, a legközelebbi törvényhozásig rendelkezett; azonban látjuk, hogy az általános intézkedés, mily eredményt nyújtott, a vállalkozó szellemet mennyire ébresztette, még egy vasútvonalunk sincs! Annálfogva szükségesnek vélte szónok a hiányos és általános törvény minél előbbi javitását, s azon általános engedményeket, melyeket más statusok elkerülni ügyekeztek, speciálitásokra vonni; mert különben vaspályákat létesiteni minden óhajtásunk mellett sem leszünk képesek.

Most a dunabalparti vasúttársaság vállalatának azon biztositást kéri, hogy az egyenvonalú jobbparti vasútépités ne engedtessék meg. Nincs senki hazánkban, ki a balparti vasútépitést annak egész Debreczenig leendő kiterjesztésével együtt ne óhajtaná; de ezen vállalatnak addig szilárd alapja nem leszen, míg a társaság kivánatára a törvényhozás az igent ki nem mondja. Erre pedig az országgyülés annál inkább van jogositva, mivel a jobbparti pályára kiadott engedély az által, hogy a vállalkozók szándékuk létesitésétől már egyszer önként elállottak, elenyészett; ezen tekintetben tehát az ideiglenesen hozott 1836: 25. törvényczikk önmagában megszünt. Annálfogva szónok, meddig a törvényhozás a közlekedési eszközök miképpeni létesitése iránt különösen nem rendelkezik, következő törvényjavaslatot indítványozott:

1. §. Semmi oly magánvállalatra nézve, mely az emlitett tör-

vényben kitétetik, ha a vállalkozók által a folyamodás az 1842. évi junius 2-án be nem adatott, vagy pedig törvényben kiszabott úton az engedély még eddig ki nem eszközöltetett, vagy a kiadott engedély elenyészett: engedély az említett törvényben megszabott eljárás útján többé nem adathatik.

2. §. Jövőben közhasználatra szánt és nem csupán a vállalkozó tulajdonos határán s használatára építendő közlekedési eszközök építtetése, akár kivántatik a kisajátítás jótékonysága, akár nem, csak külön törvény által engedtethetik s illetőleg engedélyeztethetik.

3. §. Az 1840:40. törvényczikk Magyarországon keresztül Bécs és Trieszt közt vezetendő vasútra nézve rendeltetik, hogy az semmi részben a Duna balpartján Pest és Pozsony közt vezetendő vasúttal egyenvonalt nem képezhet.

Ezen törvény által, úgy hiszi szónok, vége fog vettetni azon börzejátéki űzérkedésnek, melyet a dunajobbparti-társaság a sopron-győri vasútépíttetés örve alatt elérni akart.

Az utánna szólt követ *Szluha Imre (Jászkun kerületek követe)* a fentebb mondottak szerint megjegyzé, miképp a balparti vasút monopoliumától nem tarthatni, mert az a gőzhajóval mindig concurrentiában marad; ellenben a másik társaság a balpartiak elnyomatásával, minthogy a gőzhajó és hid tulajdonában van, egyedárúságra törekszik. Ő a balparti vasútat annál inkább pártolja, sőt annak még 2% biztosítást is ajánl, mert a bécs-gloggniczi társaságra gyanút vet az, hogy saját neve alatt nem mer fellépni; ezenkívül tudva van, hogy Br. Sinának legtöbb részvénye van a gőzhajózásnál, melyre a balparti vasút rossz hatással lehet.

Azonban *Zsoldos Ignácz (Veszprém megye követe)* kinyilatkoztatá, miképp ha a tárgyalás alatt álló petitióban az ország nézete volna kifejezve, hogy az ország érdekének tekintetbe vétele mellett az értelmes statusférfiak nem fognak a jobbparti vállalat mellett szót emelni, aggodalommal szólalna fel, mert olyan törvényhozásban, hol a követek útasítással vannak ellátva, s kiket jobbadán provinciális érdekből eredő meggyőződés vezérel, nem mondhatni, hogy azok az ország közboldogságát előmozdítani nem kivánják Valóban különös, hogy a középponti vasúttársaság ezen folyamodásában, most, midőn részére a közvélemény kedvez, előbbi nézeteit megfordítva, éppen a monopolium köpönyege alá akar bújni, míg a mult országgyűlésen a balparti vaspályaépítésre, azon esetben, ha a jobbparti vonal is építtetni fog, ajánlkozott; és igy most önmagával ellenkezik.

Nem kivánta szónok sem egyik, sem másik társaság hitelét kétségbe vonni, vagy gyanúsítani, sőt felteszi, hogy mind a két társaság képes annyi erőt kifejteni, mely szerint a vállalatot végrehajthassa.

Múlt országgyűlésen, midőn br. Sina a vasútépítésre felszólíttatott, a vállalatban Rotschild is szerepelt, vagy ha tettleg részt nem vett is, de megigérte, miszerint a vállalkozók érdekeit előmozditani iparkodik; akkor br. Sina a Duna balpartján kivánta létesíteni a vaspályát; midőn azonban a pozsonyiakkal meg nem egyezhetett, a jobbpartot választotta. Később a balparti vonal építésére föllépett Ullmann s Pestnek Bécscsel leendő összeköttetésére ajánlkozott, még azon esetben is, ha a jobbparti vasút építtetik. Br. Sina szinte igéretet tőn az egybekötésre, de egyszersmind folyamodott, hogy Ullmannak az építés ne engedtessék meg, mivel különben a jobbparti vonal nem létesíthető. Azonban akkor a Rendek egyik vagy másiknak ügyvivői lenni nem akarván, a concurrentia fenntartás tekintetéből, mindkét félnek a vasútvonal építését megengedték. Ennélfogva nem lehet egy puszta folyamodásra a másik rész engedvényét minden meghallgatás nélkül megsemmisíteni, miután látszik, hogy azon társaságnak csakugyan van szándéka a jobbparti vasútat létesíteni.

Ellenkeznék ily eltiltás a Rendek igazságszeretetével, mert az 1836 : 25. törvényczikk őket biztosította. Különben pedig miért kivánja azon középponti társaság, mely múltkor a monopolium ellen küzdött, az eltiltást? Hiszen, ha csakugyan tudja, hogy a jobbparti társaságnak nincs szándéka vaspályát építtetni, hanem csak financiális speculátiót kiván eszközleni, akkor nincs oka mitől félnie. Annálfogva szóló, minthogy az 1836 : 25. törvényczikk épségben van, mert ellentörvény által el nem töröltetett, puszta nyilatkozattal pedig meg sem semmisíttethetik, a jobbparti vasúttársaságot vállalatától eltiltatni nem akarja.

Klauzál Gábor (*Csongrád megye követe*) megemlíté, miképp az 1836 : 25. törvényczikk épségben van. Az országgyűlés vége felé felébredvén a nemzetben azon kivánat, hogy az ipar előmozdításra szükséges gyors közlekedési eszközöket más európai nemzetek példájára előmozditsa, a vaspályák meghonosíthatására az akkori törvényhozás megtörte a jeget, mert a kisajátitási törvényt kivívta; s akkor mindjárt sokan azt hitték, hogy a főbb vonalok építésére azonnal fog találkozni egy-két vállalkozó társaság; azért hozatott a legközelebb törvényhozás intézkedéséig az általános törvény és adatott engedély egyenvonalú vasút építésére.

Nem akarom, mond tovább szóló, azon versenyzést, mely a jobb- s balparti vasút elsőbbsége felett mult országgyűlésen történt, előszámlálni. Sokan voltak, kik a balparti vasutvonal létesítését nemzetgazdasági szempontból óhajtották; de a jobbparti vállalkozóknál többen nagyobb garantiát találván, ez okozta, hogy mind a két pálya építtethetése törvény által biztosíttatott; ámbár már akkor átlátták némelyek, hogy a jobbparti létesítése nem egyéb, mint ábránd. Ezen akkori sejtelem csakugyan valósult, mert elkezdette a társaság a vaspálya építtetését Bécstől Bádenig, később Glogniczig vitte, innen azonban tovább saját nyilatkozata szerint nem mehetett, még pedig 99 okból, mint az egykori falu harangozója, mert pénze, mint amannak harangja, nem volt; másodszor, hogy a vállalat létesítését a status biztosítása nélkül nem eszközölheti, s annál fogva vállalatáról lemondván, a bécs-győri nevet, bécs-glogniczival cserélte föl. Ekkor kapott csak a középponti vasuttársaság a balparti vaspálya építésére engedelmet, s mint tudjuk, már szerződött is.

Szónok véleményével tisztában áll, s meg van győződve, miszerint egyenhuzamos vonal nem létesíthető, s ki azt kívánja, az semmit sem kíván. De miután az alkotott 1836 : 25 t.-cz. oltalma alatt vállalatát folytatni akarja a társaság, azon törvényt, melyre van mind a két társaság biztosítéka alapítva, megsemmisültnek tekinteni nem lehet.

Igaz ugyan, hogy az említett 1836 : 25 t.-cz. csak a legközelebbi országgyűlés intézkedéseig hozatott, de ez iránt a törvényhozás 1839-ben nem rendelkezett, és a törvényt nemcsak el nem törlötte, sőt annak értelmében egyenvonal mellett mind a két fél pártolására felírt Ő Felségéhez; és ezen felül még egy megye kívánata következtében a bécs-trieszti vonalnak Magyarországon keresztül leendő építtetése is pártolást nyert. Ez ellen ugyan Csongrád megye óvást tett, mivel hitte, hogy hazánkra nézve káros következményűvé válhatik, de szava akkor elhangzott; annálfogva a törvényt exspiráltnak nem tekinthetni.

Miután azonban azon idő óta a vasut iránti fogalmak megváltoztak, s át is látja a nemzet, miképp általános törvény mellett czélt érni soha sem fog, szónok ezuttal elegendőnek vélte végzésben kimondani, hogy ez országgyűlés a vasútak iránt múlhatlanul intézkedni fog. Ő Felségét pedig felirás útján megkéretni kívánta, hogy a meddig az országgyűlés a vasutak iránti nézeteit tisztába nem hozza, s törvény által különösen minden vonalra intézkedni nem fog, semmiféle vasutvonalra engedelmet adni ne méltóztassék.

A középponti vasuttársaság folyamodását ezután a financiális tárgyakkal foglalkozó országos választmánynak kiadatni és azt megbízatni kivánta az iránt, hogy hazánkban a gyors közlekedések elősegítésére létesitendő vaspályák iránt minél előbb kimerítő törvényjavaslatot készítsen.

Ekkor, ha a status specialitásokba kiván bocsátkozni, azon vonalra, melynek építtetését nemzetgazdasági tekintetben leginkább óhajtja, több kedvezményt engedhet; s igy minthogy a balparti vonalnak adott kedvezmény mellett a jobbparti a concurrentiát ki nem állhatja, szándékáról lemondani kényteleníttetik. És ha Ő Felsége az 1836. évi 25. törvényczikk általános értelmében a vasútvonalokra senkinek ujabb engedvényt nem nyújtana, elérhetnék a Rendek azon szándékot, hogy jövendőben minden vonalra a törvényhozás különös törvény által intézkedhessék, nem maradván egyéb az 1836. évi 25. törvényczikkből, mint a kisajátitási jog meghatározása.

Szónok aképp van meggyőződve, hogy miután a középponti társaság még, mint hallatszik, nemcsak az egyenvonal eltiltatásáért, hanem bizonyos kamatbiztositási kedvezményekért is szándékozik folyamodni, kölcsönös egyezkedés végett szükséges a kérdésben forgó tárgyat az országos választmányhoz utasitani; mert bár legtisztább óhajtása, hogy a balparti vasút a közhaszon előmozditására minél előbb létesittessék, s azért különös kedvezményekben részesiteni is kivánja, de viszont a társaságtól oly biztositást akar, hogy a vaspálya bizonyos meghatározott 35—40 év eltelte után az ország tulajdonává váljék, és a tariffa meghatározása, amennyire csak lehetséges, a törvényhozást illesse, mivel a nemzetnek leginkább fekszik érdekében, hogy a közlekedés felcsigázott ár miatt ne nehezittessék. Mindezek iránt pedig a financiális országos választmány, mely a nemzet közszükségeit fedező költségek forrásáról gondoskodik, minthogy már ezen társasággal némi érintkezésbe is tette magát, legjobban s leghamarább intézkedhetik.

Zsedényi (Szepes megye követe) célelérés tekintetéből a szőnyegen levő folyamodást határozottabb térre kivánta állitani, a tényt a törvény és a törvényhozás által már eddig tett lépések szempontjából felvilágositván, a Rendeket arra figyelmezteté, hogy az 1836:25 t.-cz. első szakasza hét első pontjaiban kirekesztőleg oly vasutakról szól, melyek Pestről hazánk különböző határszéléig építtetnek, a 8-ik pont egy vasutat Bécstől a magyar tengeri révpartig, a 9-ik pont egyet Bécstől hazánkon keresztül Krakkóig enged, s igy

azon vonal, mely Bécsből Győrbe vezetne s nem tovább, e t.-czikkben nem foglaltatik; mert a 10-ik pont Nagy-Szombattól Kassára, a 11-ik Kassától Krakkóra, a 12-ik Miskolczitól Oroszország felé és a 13-ik Sziszektől a magyar tengeri révpartig építendő vasútakról rendelkezvén, egyszersmind nyiltan kijelenti, hogy csupán ezen vasutak állnak a törvény oltalma alatt. Miután pedig ezen t.-cz. 4. §-a szerint a fizetendő vitelbér mennyiségét a vállalkozók határozzák ugyan meg, de az időt, melytől a fizetés kezdődik, és az évek számát, melyek lefolyta alatt a fizetést szedni lehet, a főkormányszék határozza: oly vonal iránt, mely a törvényben kijelelve nincs, szerződésre nem léphet, tehát a Brucktól Győrig építendő vasutra engedelmet nem adhat.

Hogy az ország Rendei ily értelembe vették a törvényt, azon felirás bizonyítja, mely a duna-tiszai csatorna iránt mult országgyűlésen felküldetvén, egyszersmind Ő Felségét arra kéri, hogy arra felügyelni méltóztatnék, miszerint az úgynevezett bécs-győri vasuttársaság nemcsak közelebb és jövedelmesebb pontokra építsen szárnyvonalt, de az utat okvetetlen Budapestig vigye, mert csak az ily hosszabb vasuttól remélhetni kereskedésünk felvirágzását. Időközben ugyanazon országgyűlésen Pozsony megye a sérelmek 25. pontja alatt arról panaszkodott, hogy az északi vasuttársaság azon szárnyvonal építésre, melyet Gänserndorftól Pozsonyig vinni kiván, engedelmet nem kapott, jóllehet éppen ezen vonal által akarná Pestet az északi vasúttal összekötni.

Erre a Rendek azon föltétel mellett, hogy ezen gänserndorfi vonalt a társaság csupán akkor használhatja, midőn a pesti vasut már elkészült, Pozsony megye kívánságát hathatósan pártolták, de éppen azért, mert mind a jobb-, mind a balparti vasut mellett irtunk fel, két szék közt a földre ültünk; a balparti társaság tartván a jobbparti paralellától, minden további lépéstől elállott; a jobbparti egylet pedig, mint ezen folyamodáshoz csatolt jegyzőkönyvi kivonat mutatja, főleg azért, mert a Rendek mind a két vasutat ajánlották, a győri vonallal egészen felhagyott.

Csak ezen nyilatkozás után újította meg a balparti társaság azon igyekezetét és előkészületeit, melyek folytán már most a főkormányszékkel szerződésre lépvén, a vasut építéshez tettleg is hozzá fogott; és éppen e pillanatban lép fel br. Sina a jobbparti társaság nevében oly tervvel, mely szerint Brucktól Győrig vasutat építeni akarna; jóllehet csak két évvel ezelőtt a még nem létező paralellától tartván, ezen vonalt sem lehetségesnek, sem jövedelmesnek állította

volt; s már most, hol azon paralella a balparton készülőben van, jövedelmes és lehetséges.

Szóló a jobbparti társaság e váratlan lépése indokait vizsgálni nem akarja, de hogy hazánk vasutai szaporítására irányozva volna, azt merőben tagadja, mert a balparti vasut részvényeseit annak építésétől vissza ijeszteni, és így Magyarország három negyedrésze roppant kárával mind a debreczeni vasutat, mind Pestnek az északi vasúttali összeköttetését gátolni fogja; arról pedig, hogy Pestet a Duna jobbpartján a glogniczi vasuttal összeköthetni-e, semmi biztosságot nem ad; sőt miután az utat Bécsből csak Gönyőig akarja vinni, akaratja egyenesen az 1836 : 25. t.-czikkbe ütközik, s egyedül a glogniczi vasút, s a budapesti hid részvényei fölemelését eszközölhetné. A törvényhozás ily agiotaget elő nem mozdíthat és éppen azért, hogy a balparti út építését lehetségessé tehesse, kötelességünk a bruckgyőri vasut ellen világosan nyilatkoznunk.

Ezt szóló rövid felirásban kijelenteni, a garantiáróli kérdést pedig választmányhoz kivánná utasíttatni, mely arra tekintvén, hogy ezen vasút a gőzhajózási társasággal életre-halálra meg fog birkózni, ezen versenyfutást a haza rovására elő nem mozdíthatja, sőt kamatokat nem biztosíthatna, hol ezekbe bízva a vasut nyomhatná a gőzhajózást.

Ugyanazon választmány ama kérdés felett is adhatna véleményt, vajjon minden külön vasút iránt külön t.-czikket alkossunk-e vagy egy általános szabályokat magában foglaló törvény nyomán a kormány kösse az illető szerződéseket? mert speciális törvény mellett társaság találkozni nem fog, mely százezerekre menő előkészületekre pénzét azért költse, hogy nem határzott és a társaság által előre nem tudott szabályok, de sokszor a provinciális érdekek bizonytalan eredményei szerint tagadó választ nyerjen.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe) felállván, előre is engedelmet kér a kitérésért, melyet teend. Noha Csongrád követe — úgymond — nagy részint elmondotta, mit én is akarék megérinteni, nem fog azonban ártani tájékozásul, ha felhivom a tek. Rendek figyelmét az 1836. törvény származására. Midőn az északi pálya építése tudtunkra esett, villanyként hatotta át kebleinket azon vágy, bárha nekünk is lehetnének közlekedési eszközeink. Módot kerestünk ily vállalatok felgerjesztésére, s egyikünknek eszébe jutott a kisajátítási eszme. Egy tag azonnal elment br. Sinához, ki felszólításunkat teljes készséggel fogadá. Mi vérmes reményeket táplálánk, de reményeink füstbe mentek. Az 1839-iki országgyűlésen Sina nyilatkozott

a vasút iránt, hogy Győrig építeni fogja. Én akkor a balparti vonalat nem pártoltam, mert a pénzek fejedelme, Rotschild, nem nyilatkozott mellette, sem gróf Zichy Károly s többen. Azon kívül ennek czélja volt csak Pozsonyt Gänserndorffal összekötni. A jobbparti társaságnál meg az is sokat tett, hogy a tisza-dunai csatorna kiásását megigérte. De most a körülmények változtak, azon térről, melyen az ország semmi sikert nem aratott, le kell lépnünk, s miután a balparti vállalkozó társaság leginkább biztosítja reményeinket, ennek nyujtsunk segédkezet.

Szónok kijelenti, hogy ő éppen nem csodálkozott azon, hogy egyenvonalú vasutak pártolása mellett a nemzet czélt nem ért, és hogy sem egyik, sem másik társaság a közvárakozásnak meg nem felelt, mert bizonyosan tudja miképp két egyenvonalú vasút, hacsak mindkét társaság vállalatába fektetett tőkéjét tisztán elveszteni nem akarja, nem létesíthető. Szónok a vasútakra az ország különös gondoskodását kívánja fordíttatni, hogy egyesek önkénye által a közhaszon előmozdítása akadályoztatására ne kormányoztassék, mert a nemzeti közgazdálkodás a gyors és olcsó közlekedési eszközöket ipara felvirágzása tekintetéből igényli. Azért jövendőre nézve kívánja, hogy akár szárnyakár fővonal, csak külön törvény engedelme mellett épülhessen fel; általános törvényt alkotni e részben káros volna. Mit szónok küldői is átlátván, utasításban meghagyák, hogy a vasútak statusköltségen építtessenek, vagy ha ezt el nem érheti, azon vonalak részére, melyek az ország közjavát leginkább elősegítik, bizonyos kamatokat biztosítani, s azt a társaság által elfogadtatni kívánja; mert azon felül, hogy a vaspályákat nem lóerőre, hanem a czél tökéletes elérése végett gőzmozdonyokra óhajtja készíttetni, még a tariffa meghatározását is az országgyűlésre akarja ruházni.

Miután pedig Debreczennek Pesttel leendő egybekötését a középponti vasúttársaság által véli egyedül elérhetőnek, a balparti, úgy a fiumei vasútvonalnak minden egyéb vaspálya felett az elsőséget biztosítani kívánja, mert 800 év után méltán igényelhetik a tiszai megyék, hogy némi kedvezésekben részesíttessenek, annyival inkább, mivel az alföld nem bir oly anyagszerekkel, melyek segítségével képes lenne közlekedési eszközöket készíttetni. Téli időben Debreczennek utczáit megjárni valóságos bucsúmenet.

Egyéb iránt az egész alsó vidék magtárakkal úgy körül van véve, hogy ha csak Erdélyben nincs rosz termés, gabnáját nem képes eladni. Az ipar előmozdítására tehát szükséges közgazdálkodási szempontból ezen vidéknek oly piaczot szerezni, hol az eladatlanúl álló

fölös termékit eladhassa. Ezt csak úgy eszközölhetni, ha Debreczen Pesttel vaspályával fog összeköttetni.

Annálfogva szónok aképp vélekedik, miszerint annak kimondása, hogy egyenvonalú vasutak nem létesíttethetnek, a balparti vasuttársaság igen nagy előnyére használna, mert általa azon afther parte működése, mely legújabban a Brucktól Győrig tervezett vasutat Triesztteł egybekapcsolni kívánja, megszüntetnék.

Rohonczy (Sopron megye követe) szólott ezután. Midőn megyéje érdekét köteles védeni, nem szeretne úgy tünni fel, mintha maga érdekét a közhaza javának nem akarná alárendelni. Ez életkérdés felett rögtön intézkedni bajosnak látja, s kéri az ügyet addig felfüggesztetni, míg a petitióra utasítást nem kap. A tanácskozásra nézve pedig megjegyzi, hogy ő itt az ügyet személyesítve látja. Megnevezték Sinát, mint a jobbparti vonal pártolóját. Megváltoztak a szerepek. Sopronnak van panasza Sina ellen, mert ő koczkáztatta az ügyet, midőn három évvel ezelőtt felhagyott az útépítéssel. Most más társaság áll elő és br. Sina csak részvények vételére szólíttatik fel. Mit Csongrád indítványozott, azt szóló osztja; de mit Szepes javaslott, hogy a jobbparti társaság egyenesen tiltassék el, ezt nem tartja igazságosnak, a nélkül, hogy kihallgattatott volna, éppen akkor, a midőn neki az 1836 : 25. t.-az engedelmet megadta.

Vukovics (Temes megye követe) pedig felhozta, hogy itt csak általános elvekről van szó; az egyik társaság olyan, mint a másik, patriotismus egyiket sem vezérli; hanem miután az 1836 : 25. t.-czikk csak ideiglenesen hozatott, s annak ereje, minthogy a jobbparti vasuttársaság vállalatától 1842. évben legfelsőbb helyre terjesztett nyilatkozata által visszalépett, megszünt; s miután az ország a közhaszon előmozdítására a balparti vasutat czélszerűnek találja: annak minél előbbi létesítésére méltányos, hogy a törvényhozás a középponti vasuttársaságot némi kedvezményekben biztosítsa.

Lónyay Menyhért (Bereg megye követe) képtelenségnek mondván Veszprém követe monopolium iránti panaszát ott, hol a balparti vasutnak különben is a gőzhajózással, s az eddigi közlekedési eszközökkel is kellend versenyezni; monopoliummal vádolni, ki a közlekedésen könnyíteni kíván, olyan, mint azt illetni e váddal, ki valamely gép helyett jobbat hoz alkalmazásba. Hogy pedig a társaság kívánata nem alaptalan, megtetszik onnan, hogy párvonalú vasút csupán csak egyetlen helyen jövedelmez, s ez Angliában van; míg a Páris és Versailles közti vonalaknak mindegyike tetemesen veszít, holott ez országban hasonlíthatatlanul élénkebb a közlekedés, mint

nálunk. Ez okból nem a folyamodók egyoldalú kérelmére, mint Veszprém követe mondja, hanem annak csupán figyelmeztetésére, a köztapasztalás után indúlva, szükség kimondanunk a párvonalok eltiltását. Hogy Rothschild már mult országgyűlés alatt részese volt volna e vállalatnak, nem áll.

Ez értelemben szólott *egy balparti megye követe* is, késznek nyilatkozván a társaság vállalatát még kamatbiztosítással is elősegélni.

Végül ismét *Szentkirályi* az első indítványozó emelt szót, visszavezetni — úgymond — a vitákat azon térre, hol azoknak szükségképp forogniok kell. Ő nem szólt a tárgy tevőleges oldaláról; ez p. o. a biztosítások kérdése stb. utasíttathatik választmányhoz; ő egyszerű javallatokat tőn, miknek eldöntése könnyen lehetséges, mik a dolognak tisztán negativ oldalát illetik. Óhajtja tehát, hogy indítványa pontonként vétessék tanácskozás alá. Felel továbbá némely ellenvetésekre. A monopoliumra nézve megjegyzi, hogy igen jól tudja, miszerint ily vállalatoknál hazafiságra nem számolhatni; elég, hogy azoknak érdeke előmozdítja a status érdekeit is, különben a versenyzés fogalma e helyen igen fonák eszme volna. Lehet-e hinni, hogy 3—4 társaság is találkozik, mely majd 18—20 milliót aképp tesz versenyre, mint p. o. árveréseink alkalmával nehány garast teszünk.

Mi pedig az 1836-iki törvény fennállását illeti, ebben ujabb példáját tapasztalja, hogy erősebbek vagyunk a törvények magyarázatában, mint alkotásában. Annak lényege, hogy csak jövő országgyűlésig tart, a többi, hogy egykor a törvényhozás ujabb szabályokról fog gondoskodni, felesleges, mi elmaradhatott volna. Hasonlatul veszi fel szónok az adót, mi mindig csak közelebbi országgyűlésig ajánltatik meg. Hátha azon országgyűlés össze nem hivathatott volna, akkor is állana-e törvényczikk?

Mindezeknél fogva ujabban is ragaszkodik előbbi indítványához, s miután a törvény erősebb kifejezése a nemzet akaratának, mint a felirat, eképp megszüntnek kivánja nyilatkoztatni az 1836: 25. törvényczikket; eltiltani a párvonalú vasut építését s kijelentetni, hogy ezentúl minden külön vonalra, külön törvényes engedély fog kivántatni.

239. Kerületi ülés.

1844 julius 17-én.

Elnökök, jegyző, naplóvivők az előbbiek.
Tárgy : A tegnap megszakadt tanácskozás folytatása.

A középponti vasuttársaság folyamodása feletti tanácskozást a tegnapi indítvány nyomán *egy megyei követ* kezdvén meg, kinyilatkoztatá, miszerint ő kész a balparti társaságot bizonyos kedvezményekben, mennyire a vállalat a haza érdekével egyezik, létesíteni; s nem vonakodik attól, hogy a törvényjavaslat készítése kerületi választmányra bizassék, de azt a finánciális országos választmányra bizni nemcsak azért nem kívánja, mert az tömérdek munkálattal el lévén foglalva, e tárgybani javaslatát hosszabb idő után adhatná be, hanem mivel e választmány országos, s a kezdeményi jogot, mely egyedül a Rendek tulajdona, át engedni nem akarja.

Az utána szólott *megyei követ* bármennyire óhajtja a balparti vonal létesítését, azt prohibitiv rendszerrel felruházni nem akarja, mert azon systema tisztán monopoliumra vezet. Hanem a czél minél előbbi elérésére küldői nevében kész 5% biztosítékot ajánlani.

Az ezután következett *Olgyay Titusz (Pozsony megye követe)* elmondá, mikép megyéje részéről mult országgyűlésen előterjesztetett azon kívánat, hogy miután az 1836 : 25. t.-cz. kijelölte azon vonalakat, melyeken építendő vasutakra vállalkozó társaságok az említett törvénybeli kedvezésekben részesíttetnek, azon vonalak közzül egyikre, nevezetesen Debreczentől Pesten és Pozsonyon keresztül Bécs felé vezetendő vasutépítésre vállalkozó társaság alakult, mely azt a Ferdinánd nevét viselő vasuttal Gänserndorfnál összekötni szándékozott; de minthogy az eképp létesítendő vonal egy része, nevezetesen Gänserndorftól Magyarország határszéleig, Ausztria részére lett volna vezetendő, arra Ő Felsége különös engedelme kivántatott, s mit szóló megyéje több rendbeli felírás utján kieszközleni képes nem volt, az ország közbevetése által kívánta kieszközöltetni, hogy a Duna balpartján építendő vasuttársaság egyenlő állásba helyeztessék azon társasággal, mely Bécset Pesttel a Duna jobbpartján vezetendő vasut által összekötni szándékozott, s melynek e tekintetben az engedelem már meg is adatott.

Hogy megyémnek, mond szónok, ezen kivánata mennyire nyert országos pártoltatást, az mindenki előtt tudva van. Annyi azonban bizonyos, hogy a mult országgyülés még azon nézetből indult ki, hogy két egyenvonal egymás mellett fennállhat. Ha azonban tekintjük, ezen időközben mik történtek, hogy t. i. 4 év lefolyása után Magyarországban a két vonal közzül egyik sem létesült, azt hiszem, a törvényhozással tovább azon az ösvényen, mely szerint mind a két vonalt pártolja, maradni nem lehet.

Én annak bővebb feszegetésébe bocsátkozni nem kivánok: vajjon az 1836: 25. t.-cz., mely kétségenkívül ideiglenes volt, megszünt-e vagy nem? Annyi bizonyos, hogy ezen törvény a főczél elérésére, miszerint Magyarországnak vasutai legyenek, nem elegendő, mert a tapasztalás keserűn mutatja, miképp, kivévén a nagyszombati vasutat, más vasutunk mindeddig nincs; mert azon törvény nem egyébre, mint actiákkal játékra, pénznyerekedésre, mi ugyancsak az ország rovására üzetett, szolgált alkalmul. És így kétségen kívül áll előttem, hogy itt az idő, melyben a törvényhozás az említett törvényt megváltoztassa, s a két vonal közzül egyiket a másik kizárásával határozottan pártolása alá vegye, hacsak tovább is azon szomoru helyzetben nem kivánunk maradni, hogy az actiák tulajdonosai nyerészkedési munkálkodásaikat folytatván, az ország vasut nélkül maradjon.

Én most határozottan a balparti vasut mellett nyilatkozom a jobbpartinak kizáratásával. S ezt Pozsony megye korántsem provincialis tekintetből teszi, mert ha fontolóra vesszük, hogy Debreczennek Bécscsel összeköttetése által egy termékeny vidéknek nyittatik út, termesztményinek azon piaczra való szállítására, melyen eddig csak a felső megyék voltak: kiviláglik, hogy ebből a Pozsony megyei termesztőkre, kik a föld mostohasága mellett oly bő terméssel, mint az összekötendő alföld bővelkedik, soha nem dicsekedhetnek, haszon bizonyosan nem háramlik. De mivel megyém ott, hol a közérdek kivánja, tulajdon érdekét annak alá rendelni kötelességének tartja, ezen vonal létesítését régtől fogva szivén hordozza. Én is, mint többen kijelenték, a vállalkozók személyes tulajdonaiban garantiát nem keresek, mert meg vagyok győződve, hogy minden ily vállalkozás rugója nyereségvágy s bármely élénken kürtölt e részbeni patriotismus csak ezen alapszik.

Ha azonban tekintetbe veszem azokat, miket tett a jobb- s balparti társaság, lehetetlen a balparti mellett nem nyilatkoznom. Ugyanis a jobbparti társaság az 1836: 25. t.-cz. keletkezte után az építési engedelmet csakhamar megnyerte, és hogy szándéka komolyságát

megmutassa, némely előlépéseket tett, nevezetesen egy szárnyvonalnak Pozsonyba vezetése iránt tervet készíttetett, megvizsgálására megyém részéről küldöttséget kért, mely foglalatosságában el is járt, és az építés Bécsnél megkezdetett. Azonban azt csak addig folytatta, meddig különösen nagy hasznot hajtónak hitte, s így Magyarországba nem vitte; de annak építéséről, minthogy azt hitte, hogy a balparti társaság szinte engedelmet nyerend, le nem mondott. Később midőn gondolta, hogy ez szándékával felhagyand s ez által mind a budapesti híd, mind pedig a gőzhajózási társaság actiái állását biztosítottnak hitte, kinyilatkoztatá, hogy ő a vasutat Magyarországban építeni nem fogja; minek következtében bécs-győri vasuttársaság czimét bécs-glogniczival cserélte fel.

Ellenben a balparti vasuttársaság, mindamellett, hogy a jobbparti vonallal egyenlő állásba nem helyeztetett s küzdeni kénytelen volt, mert az 1839-iki országgyűlés csak azon föltétel alatt vette azt pártolása alá, hogy a Bécs és Pozsony közt készítendő vonalat mindaddig ne használhassa, míg azt Pestig el nem készíti, s annak építését Debreczen felé meg nem kezdi, — midőn a jobbpartinak az engedelem minden megszoritás nélkül meg volt adva — szándékával fel nem hagyott, hanem az engedelem kiadatását ezen terhes föltétel mellett is folyton sürgette, de azt csak akkor volt képes megnyerni, midőn a jobbparti társaság építési szándékáról lemondott.

Mostan tehát, midőn már ez az engedelmet megnyerte, s építéshez fogni kiván, a jobbparti társaság, más név alatt ugyan ismét feláll, s hogy a híd és gőzhajózási társaság actiái ne csökkenjenek, egy jobbparton építendő vasutra engedelmet szorgalmaz, azt akarván elérni, hogy az által a balparti actiák értéke csökkenvén, a vállalatot dugába döntse.

Ezekből világos, hogy az 1836 : 25. t.-cz. rendeletének további fennállása mellett Magyarországnak vasuta soha sem lesz, hanem csak az actiákkali kereskedésnek nyittatik tárt kapu. Ezen tekintetnél fogva én a pesti előterjesztést tökéletesen pártolom s mindenekelőtt egy törvényjavaslatot kivánnék Ő Felsége elébe terjesztetni, melyben kimondatnék, hogy az 1836 : 25. t.-cz. megszüntettetik, s jövendőben minden vállalkozó társaságnak engedelem csak törvényhozás utján adassék s minden vonal iránt speciális rendelkezés tétessék.

Említtetett még, hogy ezen balparti társaság mult országgyűlésen kinyilatkoztatá, miszerint ő még azon esetben is kész a vasutat építeni, ha a jobbparti létesülne, és azt most még is eltiltatni kivánja. Ennek valóságát elismerem, s ha a nemzet itt mint érdeketlen biró

állana e két társaság közt, magam is azt tartanám, hogy ezen balparti társaságot azon rövid hátirással lehetne elutasítani, hiszen erre te magadat késznek nyilatkoztatád, mi e részben rajtad nem segítünk. De a dolog másképp áll. A társaság érdeke a nemzet érdekével van összekötve, s ha a nemzet itt csak így röviden utasítja el a társaságot, azt nyeri, hogy vasutja ismét nem lesz.

Felhozatott még, hogy az igazsággal nem egyeznék meg a jobbparti társaság eltiltása; mire azt jegyzem meg, hogy miután azon társaság a nyert engedelemről önként lemondott, s ezen utóbbi föllépése egyedül a balparti vasut létesítésének akadályoztatására van irányozva, e részben a szükséges lépéseket megtenni a nemzet érdeke parancsolja, különben sem lévén itt szó eltiltásról, hanem egyedül arról, hogy semmi engedelem a törvényhozás utján kívül ne adassék.

Végre azon állításra, hogy egy puszta folyamodás következtében ily lépéseket nem tehetni, kinyilatkoztatom, miszerint azon felül, hogy ezen folyamodás hiteles adatokkal gyámolíttatik, itt nem annyira e folyamodás, mint tények szólanak, azon tények t. i., melyek az 1836 : 25. t.-cz. keletkezte óta előfordultak, s melyek bőven bizonyítják, hogy ha e tekintetben hathatós lépések nem tétetnek, a nemzet kitűzött czélját el nem éri, hanem rovására csak actia-speculatiókat fognak űzni.

Ghyczy Kálmán (Komárom megye követe) előadá, miszerint küldői is érdekeltetvén, hogy vaspályák által gyors közlekedési eszközök létesíttessenek, szónok azt hiszi, hogy senki sincs, ki a balparti vasutat nem pártolná. A jobbpartiról ezuttal szó sem lehet, mert azon társaság, mint állíttatott, vállalatától önként visszalépett, s hogy most legújabban ismét feltámadott, s hogy a jobbparti vonal létesítésére, ezen kérdés jelenben vitatkozás alá került, arra nem más szolgáltata okot, mint a bécsi ujságban foglalt bécs-glogniczi társaság azon hirdetése, melyben kijelenti, hogy julius 30-án tartandó közgyűlésében a Brucktól Győrig vezetendő vonal létesítése felett tanácskozandik.

Ezen hivatalos hirdetés, meg e tárgyban megjelent röpirat csakugyan kétségtelenné teszik, hogy a jobbparti társaság nem szándékozik vállalatával felhagyni, hanem azt tovább folytatni. De ha a balparti társaság csakugyan bizonyosan tudja, hogy a jobbparti vonal építtetni nem fog, és azon lépések egyedül az ő vállalatának megdöntésére irányoztatvák, akkor nem volt joga annyira megijedni, hogy a halottaiból feltámadott kisértetet újonnan eltemetni iparkodjék, mert azáltal a balparti vasutra legkevesebb kár sem fog háramolni.

Egyébiránt van-e e kisérletben börzespeculatió vagy nincs, azt szóló nem tudja, de annyit mindenesetre gondol, hogy ha báró Sina a balparti vasutnak csakugyan ártani kiván, arra egyéb módot is képes találni. Az 1836 : 25. t.-cz. a jobbparti vasutat sok kedvezésben részesítette, de neki azon biztosítás, hogy egyenvonal ne építtethessék, nem adatott, mert a Rendek a szabad concurrentia mellett az egyedáruságot kizárni kivánták.

Arra, hogy egyenvonalú vasut nem létezhetik, a beadott folyamodásban semmi motivum sincs felhozva; mindazáltal szónok az egyenvonaltól szivesen elállana, ha látná, hogy általa e hon java előmozdíttatik. Ő ugyan a balparti vasút létesítésére kész garantiát nyujtani, de úgy, hogy a vaspálya bizonyos évek eltelte után az ország tulajdonává váljék. Már pedig, ha kimondjuk, hogy egyenvonalú vaspályák nem létesíttethetnek, akkor a balparti vasuttársaság egyenesen az 1836 : 25. t.-cz. oltalma alá esik, akkor többé egyéb garantiáról szó sem lehet, s átengedi az ország a vonalt a nélkül, hogy a társasággal egyezkedhetnék, mert a tariffa meghatározása az 1836. évi 25. t.-cz. értelmében a kormányszékre bizatott. Nekünk pedig a vaspályákat, ha azokat a közhaszon előmozdítására kívánjuk létesíteni, sem egyes vállalkozók, sem a kormány önkényére bizni nem szabad, s azért az 1836 : 25. törvényt mindenesetre változtatni kell.

A kérdés nagyon fontos s majdnem lehetetlen iránta azonnal nyilatkozni, mert nem tudjuk, az ország mily garantiát szándékozik nyujtani, s az ajánlandó kamat biztosítás, miután az országnak magának pénze nincs, micsoda forrásokból fog födöztetni? Ez mind olyan kérdés, melyek a finánciális országos választmány munkálatától föltételeztetvék.

Szónok a kedvezést bizonyos kamat-biztosítékra kivánta helyezni. Ez, úgymond, legczélszerűbb, mert a nemzet kamat-biztosítás mellett a vállalkozó társasággal egyezkedésre lép, hogy az építendő vaspályát bizonyos évek eltelte után az országnak átadni tartozzék, úgy a tariffa meghatározást is fenntarthatja magának. Ily esetben aztán fölösleges lenne a parallel vonal építését eltiltani, mert ha áll az, hogy azon két egyenvonalú vaspálya nem tarthatja fenn magát, akkor a jobbparti a balparti ellenében, mely biztosítva lesz, bizonyosan nem fog építtetni. Ellenben ha azt eltiltással biztosítjuk, akkor egyezkedésről szó sem lesz, mert más garantiát a társaság kérni nem fog; ő az 1836 : 25. t.-cz. oltalma alatt ezen új engedély mellett monopolizálhat.

Egyébiránt mielőtt a parallel vonalok építését megtilthatnók,

tisztába kell jönni, mit tartunk parallel vonalnak? Szónok azon vonalt, mely Soprontól vagy Mosonytól Győrig vitetnék, nem tartja a balpartival egyenvonalnak, mert egyenvonalnak csak azt mondhatni, mely a másiktól bizonyos jövedelmet elhuz, ez pedig a duna-balparti vasutnak az által, hogy Győrből a gabna Mosonyba vagy Sopronba a mostan fizetendő 30 pgő kr. helyett talán 20 váltó kr.-ért fog szállíttatni, legkevésbbé sem fogna ártani, sőt azon a vidéken a kereskedést élénkítené. Méltóztassanak arra tekintettel lenni, hogy a nemzet jövendőjének kifejlése egyoldalról se akadályoztassék; már pedig ha a sokszor említett vonal építése eltiltatik, elzáratnék azon megyéknél még a jövendőnek reménye is, hogy valaha gyors közlekedés létesítése által saját iparukat, kereskedésüket kifejthetnék. Vajjon akkor, ha még a jobbparti vasut eltiltás mellett a balparti vasut még bizonyos kamatokkal, mint némely megyék kivánják, biztosíttatnék, lehet-e majd a dunántuli megyéktől méltán követelni, hogy e garantiához hozzájáruljanak?

Felhozatott a jobbparti társaság ellen, hogy ha szilárd szándéka volt vaspályát építeni, abba négy év alatt belé kezdhetett volna; továbbá, hogy a jobbparti társaságnak, a vasutépítés azon föltétel alatt engedtetett meg, ha a Dunát a Tiszával csatorna által egybekapcsolja. Annyi igaz, hogy azon csatornaépítést Sina és Vécsey br. 25 évre vállalta fel, s eddig még az építésre legkevesebb lépés sem tétetett, ámde az idő még nem folyt le. Ha szónok e részben véleményét kimondhatná, azt tanácsolná: várnók be a kitűzött időt, úgy a julius 30-ára kitűzött gyűlés eredményét is, hogy láthatnók, vajjon az ördög olyan fekete-e, mint minőre festeni szokták.

Nekünk jelenben kettőről szükséges gondolkodnunk, hogy a társaság megnyugtassék. Erre elegendő lenne kimondani: 1-ör. Miképp a nemzet a balparti társaságot biztosítani fogja, s az egyenvonalú vasutak iránt még ez országgyűlésen rendelkezendik; amennyire pedig biztosításról van szó, a folyamodást az országos választmánynak, hogy a társasággal egyezkedjék, kiadatni kivánja. 2-or. Minthogy minden vaspálya a status különös figyelmét igényli, szükséges, hogy a törvényhozás minden építendő vaspálya iránt különösen rendelkezzék, mely szerint az úgyis csak ideiglen hozott 1836-ki 25. törvényczikk, mint általános törvény kijavítandó. Ő Felségét tehát a törvényhozás ezen szándékáról felirásban értesíttetni, egyszersmind az iránt megkéretni kivánta, hogy miután a Rendek ez országgyűlésen a vaspályák iránt múlhatlanul kivánnak rendelkezni, addig semmiféle vaspályára engedélyt adni ne méltóztassék.

Mert az által, ha azt mondanók, hogy az 1836 : 25. t.-cz. megszünt, czélt semmiesetre sem érhetnénk, mivel az említett törvény ellenkező törvény által nem levén megsemmisítve, a kormány magát tetszése szerint ahoz alkalmaztathatja. Ha tehát az 1836 : 25. t.-cz. általános rendeletét meg kivánjuk szüntetni, semmisítsük meg azt ellenkező törvény által.

Somssich (Somogy megye követe) mondá, miképpen nem lehet e kérdést elhamarkodni. Mult országgyűlésen mindenki azon reményben volt, hogy a jobbparti vaspálya a hazára több hasznot fog árasztani, mint a balparti, s akkor annak adatott kedvezés. Mivel azonban megcsalódtunk, mert a jobbparti vaspálya nem épült fel, most a balparti vonalt pártoljuk, s azt látjuk kedvezőbbnek hazánkra.

Szónok úgy vélekedik, hogy azon beadott puszta instantiára eltiltást határozni nem lehet, mivel multkor, midőn a jobbparti vonalnak adatott a kedvezmény, a szabad concurrentia fenntartása tekintetéből az egyenhuzamú vasutat pártoltuk. Somogy vármegyére nézve helyzeténél fogva, mond szónok, sem a jobb-, sem a balparti vasutnak nincs jövendője, a fiumei pedig egyenesen ártani fog neki, mert a Bánság nyakára jő, s termékre nézve a gazdag alfölddel kell majd concurrentiában állani. Mindamellett, ha a haza jövendője úgy kivánja, a vasutakat pártolni fogja.

Elfogulatlanul tehát és provinciális érdek nélkül szól, úgymond, a tárgyhoz, midőn az egyenvonalú vasutak eltiltása ellen nyilatkozik. Szükséges, hogy ezen Tábla a mult országgyülésen felállított elveihez hű maradjon, s a szabad concurrentiát továbbra is fenntartsa. Egyébiránt azok, kik a parallelvonal épités eltiltását kivánják, tisztában vannak-e a parallelvonal meghatározásával? Egyenvonalban áll-e a sopron-győri vasút? Szóló azt tartja, hogy nincs.

Vannak, kik kamatbiztosítást ajánlanak. Ezt egy puszta folyamodásra, midőn azt sem tudjuk, hány évre akar a társaság vállalkozni, vagy mily tariffája lesz, elhatározni nem lehet. Szónok ugyan a szükséges vasutakat szinte bizonyos kamatokkal kivánja biztosítani, s kész áldozatokat hozni oly helyekre, hol különben a közhaszon előmozdítására gyors közlekedési eszközök nem létesíttethetnek, mint a pest-debreczeni és fiumei vasutra; de oly helyekre, hol már eddig is vannak jó közlekedési eszközök, mint Pest és Bécs közt, a haza garantiát nyújtani nem tartozik; s kinyilatkoztatja, miképp ahoz megyéje részéről egy fillérrel sem kiván járulni. Egyébiránt a a petitiót, úgy, mint tegnap indítványoztatott, a financiális választmányhoz vélte útasítandónak.

Tomcsányi (Békés megye követe) nem látja szükségesnek ezen tárgy kidolgozását választmányra bízni, mert lehetnek oly kérdések, melyeknek a dolog előmenetelére nézve a kerületi ülésekben megvitatása méltán kívánatos. Szónok nyiltan megvallja, miképp őt a balparti vasút pártolására tisztán provinciális érdek vezérli, mert megyéje a természet azon jótéteményével, hogy kőutakat építhessen, nem dicsekedhetik, azonkívül folyói sincsenek, melyeken termesztményeit más vidékekre szállíthatná, s mivel kereskedése nincs, az ipart nem mozdíthatja elő. Nemzeti gazdálkodás tekintetéből leginkább szükségesnek tartja a Tiszának a Dunával vaspálya által összeköttetését, hogy a termékeny alföld a soványabb vidékű felfölddel kereskedési tekintetben érintkezésbe jöjjön. Mindezt pedig szóló csak a duna-balparti vasút pártolásával véli elérhetőnek, mert azon társaság igérte a pest-debreczeni vasút építését is.

Van azonban e kérdésnek egy más oldala, mely iránt mindenekelőtt tisztába kell jönnünk, t. i. hogy a közhaszon előmozdítására szükséges vasutakat a status saját költségén vagy pedig egyes vállalkozók által, bizonyos kamatbiztosítás mellett kívánja-e építtetni? Szónok, küldői statusköltségen akarják a vaspályákat létesíteni, mert az évenkénti kamatokat, miután a statusnak nincs biztos jövedelme, rendezetlen állapotban levő adórendszerünk mellett biztosítani majd teljes lehetetlen. Ez oldalról nézve tehát a tárgyat, hogy honnan és miből fogják a vaspályákat garantirozni, szükség azt a finánciális országos választmányhoz utasítani.

Vukovics (Temes megye követe) kinyilatkoztatá, hogy miután az ország $^3/_4$ részének érdeke szükségessé teszi a balparti vasút létesítését, méltányos a vállalkozókat némi kedvezményekben részesíteni. Szóló küldői azonban nem kívánják a szabad concurrentia kizárásával a jobbparti társaságot vállalata létesítésétől eltiltani, hanem a balparti, úgy a fiumei vaspályát 5%-kal biztosítani.

Majláth (Baranya megye követe) koránlotta az 5%-os biztosítás megemlítését, mivel az iránt a társaság folyamodásában szó sincs, s még nem tudjuk, mennyit fog kérni, lehet hogy 2—3%-al meg fog elégedni. Ha 5%-ot igérünk, akkor megszünik a vállalat nyerészkedés lenni, s a vasutakba fektetett tőkét nem tekinthetni másnak, mint kölcsönnek.

Végre egy *dunántuli követ* megjegyzé, miképp a balparti vasuttársaságot semmi egyéb indok nem vezérlette vállalata létesítésére, minthogy a duna-balparti vasutat az északi vasuttal összeköthesse. Magyarország kereskedésének jövendője azonban nem észak felé van.

Ott áll Fiume, a magyar tengerpart, nekünk a külkereskedést oda kell összpontosítani. Minthogy pedig a jobbpart könnyen összeköthető magát Fiuméval, a jobbparti vasút építtetése a balpartinál minden esetre nagyobb figyelmet érdemel.

CLXXIX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 17-én, d. e. 12 órakor.

Tárgy: A Karoknak és Rendeknek, valamint a Förendeknek többrendbeli izenete, felirása s törvényjavaslata.

A kerületi elnökség több kerületi határozatokat mutatván be, ezek közzül olvastatának

A városi reform iránti negyedik izenet. (Országgyűlési Iratok 168. szám alatt.)

Az országgyűlési szállásolás ügyében készült felirat, törvényjavaslat s izenet. (O. I. 169. sz. *a), b), c)* alatt.)

A bányatörvényt tárgyazó újabb izenet. (O. I. 170. sz. a.)

Mindezek letárgyaltattak s a városi reform iránti izenetben tett szerkezeti kihagyáson kívül helybenhagyattak, s a Förendekhez az itélőmester által átvitetni határoztattak.

Ezek után *Személynök* ő excellentiája több kérelemiratot mutatott be a Rendeknek, mik közzül néhány már kerületi ülésben is rég be volt mutatva. Ezen folyamodások következők:

A központi vasuttársaságnak éppen tárgyalás alatti kérelme.

A nemzeti szinház igazgatójának folyamodása.

Némely fiumei kereskedők kérelemlevele a fiumei vasút iránt.

Jelentés és számadás a magyar tudományos akadémia munkálkodásáról s pénztára állapotáról.

Hasonlóan tudatá az elnök, hogy Ung megye néhai követének gyilkosai a kir. tábla által közelebb halálra itéltettek.

Végül több förendi izenet hozatott által. Jelesen

1ször. Izenete a Förendeknek a túrmezei tárgyban. (O. I. 172.

(a. zs

2-szor. Izenete a Főrendeknek a Részek visszacsatolásábani királyi válasz iránt. (O. I. 173. sz. a.)

3-szor. Izenete az erdélyi unió iránt. (O. I. 174. sz. a.)

4-szer. Izenete a Hajdu kerület rendezése iránt. (175. sz. a.)

(Rendi Napló IV. k. 268—275 lap.)

240. Kerületi ülés.

1844 julius 18-án.

Elnökök, naplóvivő, jegyző, kik előbbi napon.

Tárgy: A központi vasuttársaság kérelemirata.

Miután öt megye és Debreczen város követei a balparti vasút elsőbbségét, s ezek ellenében egyetlen igen közelről érdeklett megye képviselője a jobbparti parányi mellékvonalt védelmezék, s a párvonal tüsténti eltiltását némelyek feltétlenül sürgeték, mások ellenben viszonfeltételekül a vitelbér szabályozását, az egész vonalnak bizonyos évek mulva a status birtokába jutását emlegetvén, az egész tárgyat választmányhoz kivánták utasíttatni.

Szentkirályi ily tartalmulag szólott. Kivánta volna ugyan szóló követ, hogy a tanácskozások tisztán, s egyedül azokra szorítkoztak legyen, mik határozat alá tartoznak, de miután ez nem történt, kénytelennek érzi magát szinte kijebb terjeszkedni, s felelni némely általánosan mondottakra nézve is. S ezt tevén, ismétli, miket első alkalommal a magánérdekeknek a status közérdekeivel ugyanazon czélra szövetkezéséről mondott, hogy a status csak úgy érheti el valamely czélját, ha a társaságnak, mely érdekei előmozdítására vele szövetkezett, nyereséget biztosít. E nyereség többé nem csupán magánérdekek szempontjából mérlegelendő; ekkor már szükség e magánérdekeket más magánérdekek ellen a statusnak oltalomba venni. E tekintetben valamely vállalatnak két oldala jöhet figyelembe; u. m. a természetes kamatozás, és a börzejáték. Ha már a vállalat létesült, akkor annak meg van természetes kamatozása, akkor már maga a börzejáték és a bejövő természetes haszon által igazgattatik.

Másképp áll a dolog a vállalat létesülése előtt, ekkor a börzejáték már magát a status érdekeit is veszélyeztetheti. Példával él szóló követ; nem állítja ugyan, hogy így van, de felteszi, hogy

báró Sinának sok hidrészvénye lévén, szándéka a balparti vállalatot megdönteni, s újabb részvényeket bocsát egy más vonalra. Valahányszor új vállalat van keletkezőben, a tőkék egy része a felé fordul s a régibb vállalatok részvénye alább száll; s nem is szükség, hogy az új vállalat minden esetben létesüljön, hanem csupán hogy a részvényeknek szereztessék folyam. Így báró Sina is, ha nyerkémletével részvényeinek kedvező folyamot szerez, ha p. o. sikerül elterjesztenie, hogy a jobbparti vonal ilyen meg ilyen jövedelmező lesz, tökéletesen czélját érte; mert a másik vállalat, bár egyébként szilárdabb alapon nyugodjék, mihelyt részvényei valódi értéköknél alább szállottak, ez által már megdöntetett. Ilyen börzejáték ellenében tartja szónok szükségesnek óvni a status érdekeit, tart szükségeseknek intézkedéseket, mik szerint ártalma kizárólag magukra a börzejátékosokra szoríttassék.

De mondatik, ne hamarkodjuk el a dolgot azon óvakodásból sem, hogy ha a társaság megnyeri a kivánt biztosítékokat, velünk többé alkuba bocsátkozni nem fog. Szóló követ veszélyesebbnek látja e részben a késedelmet. Ha látni fogjuk, úgymond, hogy az ország részére viszont nem nyujtatnak kedvező biztosítékok, annál inkább, ha a társaság részéről csalást avagy rosz akaratot veszünk észre: hatalmunkban álland visszavonni a törvényjavaslatot; ellenben ha bevárjuk a választmány hosszas fontolgatását s véleményezését, az idő lefoly visszahuzhatlanul, a kár megtörténhetik s az orvoslás többé nem fog eszközöltethetni.

Mondatott az is, hogy a győri vonal a balparti vállalatnak ártalmas nem leend. Szóló követ nem vitatja az ellenkezőt, csak minden vonalra külön t.-cz. engedélyét kivánja elhatároztatni. Egyszersmind ujólag megjegyzi, hogy itt közérdek forog fenn, s nem lehet mondani: ám lássák a társaságok mit tesznek. Hát ha, úgymond, azoknak érdeke azt hozandja magával, hogy vállalatukkal felhagyjanak, közönbös fog-e lenni a statusra nézve?

Megfoghatatlan továbbá sokak ellenvetése, hogy a törvényhozás puszta folyamodásra minden adatok nélkül kiván határozni. Ez összezavarása a törvényhozási s administrativ testületnek. Szónok nem azt nézi, mennyiben áll valóságban a kérelemirat előadása, hanem hogy lehető-e oly nyer-kémlet, mire általa figyelmeztetünk. Különben is hogyan szereztethetnének tehát meg az adatok, miket némelyek oly szükségeseknek hisznek? Kihallgatná a választmány br. Sinát? Tartozik-e hatósága alá? Avagy barátságosan fogná felszólítani a törvényhozás? s hihetjük-e, hogy előttünk, ha vannak ilyes tervei, azo-

kat felfogja tárni? Előttünk állanak a tények, mik miatt maiglan nincsen vasutunk; ott vannak más nemzetek tapasztalásai, hogy párvonalú vasútak fennállása lehetetlen; kell ezeknél több adat? sőt mi köze az adatokhoz elvont elveknek, miknek kimondását kivánja szónok?

Most áttér szónok a törvényjavaslatokra, miket indítványozott. Mindenekelőtt kimondatni kivánta, hogy az 1836-iki törvény magában megszünt. Hogy több t.-czikkek, melyek a mult országgyűlésen alkottattak, hivatkoznak reá, ebből csupán annyi következik, hogy azon társaságokra nézve, melyek jótékonyságával éltek, melyek annak következtében megnyerték a kivánt engedélyt, eltörölve nincs. Különben szónok a tett ellenvetésre válaszolja, hogyha hivatkozik is rá 1840-ki törvény, de meg egy sem erősíti. Szónok ugyan oly fontosnak tartja azon törvény megszüntetését, hogy különben a törvényhozásnak egy lépést is alig lehet tenni.

Említi azon érdekharczot is, miről a vámviszonyok tárgyalásakor szólottak a Rendek s különösnek mondja, hogy most mindenki úgy beszél, mintha teljes békeállapotról volna szó. Ha kimondatik, hogy az 1836-iki törvény még él, magok a Rendek adják fel a féltékenyen őrzött jogalapot, s közlekedési rendszerünk egész rendezését továbbra is a kormány kezeiben hagyják; míg ellenben azon törvény megszüntének az a szükséges eredménye fogna lenni, hogy következtében engedményt kiadni többé nem lehetne.

Kivánja továbbá szónok, hogy ezentul minden vonal építésére külön törvény engedélye kivántassék s ebben a Rendek csaknem mindnyájan megegyeznek. Szóló követ azonban azt hiszi, hogy ha az 1836-ik törvény most is él, ebből is alig lesz valami.

Nem hallgathatni el e helyen a dunántuli megyék panaszát, miszerint sorsuk szomorú fogna lenni, ha a párvonal építése eltiltatnék. Szóló követ úgy van meggyőződve, hogy ha a balparti vállalat egyszer létesül, miután egész Európában csupán Anglia mutathat egy igen kis párvonalt, mely jövedelmez, a jobbparton vasút épülni különben sem fog.

Mi azt illeti, hogy a jobbparti társaság már előleges munkálatokat tétetett, s ki fogja azon költségeket visszatéríteni: megjegyzi szóló, hogy ily előleges költségek sehol a világon nem térittetnek meg; tapasztalás igazolja, miszerint gyakran tétetnek költségek bizonyos veszteségre, de más utoni tetemesebb nyereségre.

Igaz, ha minden vonalra külön törvény engedélye fog kivántatni, a párvonal eltiltása általában feleslegessé válik; mindamellett azonban, miután eddig törvényeinkben a sok tekintetben ártalmas bécs-

trieszti vonalról is tétetik említés, ennek eltiltására nézve szükség legalább negative rendelkezni.

Mi a vasúttörvény iránti bővebb rendelkezéseket illeti: nem bánja szónok, ha azokra nézve választmány fog megbizatni. Így a kölcsönös biztosítékokra nézve is. S miután ezeknek megállapítására szükségesek már az adatok, e részben a pénzügyi választmány jelentését bevárni kivánja, mely küldöttség különben is értekezésbe bocsátkozott már a társasággal. Ez alkalommal mindazáltal okvetlenül szükségesnek tartja kimondani mindazon elveket, mik a társaság megnyugtatására szükségesek s egyszersmind a status érdekeit is biztosítják a fennebb kifejtett börzejátékok ellen.

Palóczy: A tartományi érdekek vádja ellenében két csalhatatlan tekintélyre hivatkozott, egyik a szentirás, másik az angol nemzet. A szentirásban — úgymond — a tisztelendő urak jobban tudják, mely helyen irva van, hogy senki sem gyűlöli a maga testét, hanem inkább szereti és neveli azt, s az angolok, az európai sulyegyenről gondoskodásukban, békekötésekkor saját érdekökről szinte nem szoktak megfeledkezni.

Ezután áttérvén a történtekre, mutogatá, mennyi kedvezésekben részesültek a dunai vidékek a tiszaiak felett már a vezérek s első királyok alatt. Hiszen mióta Árpád Magyarországot elfoglalta, s bejött Ungvárra, onnan a kedvesebb tájékú Duna vidékre költözött, többé sem Taksony, sem Geiza, sem más fejedelem vagy király meg nem látogatá, s a kiket, ha egyszer a Duna mellett felüték sátraikat, mint Csepel szigetén Árpád, Esztergomban Szent István, ki ott a papoknak osztogatta a sok privilegiumot, s Budán, Székesfehérváron számos királyait a magyar hazának, leginkább csak akkor látott ismét a Tisza, ha a tatárok elől kelle menekülniök. Előadá továbbá, miképp választák ki oltalomhelyül, noha a bécsi mérnöki akadémiában nem jártak, már a vezérek Komáromot, s a királyok alatt is a szegény tiszaiaknak Visegrádra kelle járni perlekedni stb. Szóló követ pedig a tiszai vidék közlekedésének javítását hadműtani s politikai tekintetben is fontosnak tartja. Nyugotról nincs mit félnünk; ezer év alatt születik egy-egy Napoleon; északról jöhet mi ránk a veszély, akkor kivált, ha Szathmárt, Szabolcsot elönti a Tisza, s árviz idején nem tudja, melyik potentát volna különben képes azon vidékekre fegyvert szállítani, ha csak vasútunk nem lesz. S minél inkább megközelítendik vasútaink Erdély határait, annál nagyobb rokonszenvet ébresztendünk túl a hegyeken az unió iránt. S ezek felett három kerület érdeke csak több mint egyé.

A tanácskozásoknak befejezése e tárgyban másnapra halasztatott, minthogy déli 12 órakor országos ülés tartatott.

CLXXX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 18-án, déli 12 órakor.

Tárgy: A sérelmek és kivánatok II. osztálya.

Olvastatának a II. osztályú *sérelmek és kivánatok.* (O. I. 176. sz.)

A 3-ik, 6-ik pontok alatt sérelmül panaszoltatnak azon itéletdöntő cancellariai leiratok, melyek vérek közötti világos örökösödés eseteiben az 1836: 14. t.-cz. ellenére szoktak kiadatni.

A *Személynök* e leiratokat sérelmeseknek nem tartja. A fejedelemnek felügyelői kötelességéhez tartozik ott, hol formalitásokban s nem az itélet érdemében van hiba, hol nem illetékes biró törvény szine alatt akar valakit kivetkeztetni birtokjogából, hasonló rendeleteivel kormányozni az igazságszolgáltatást.

A Rendek többsége azonban osztozott a kerületi határozatban, miszerint az említett leiratok annál sulyosabb sérelmek, mivel a megváltoztatott itéletet hozó birák választásában többször magok a felek egyeztek meg. E felett előadaték az idézett 1836: 14. t.-cz. alkotásának története, miszerint a fejedelem a rövid utu visszahelyezési s határperek hasonlatára kivánván a cancelláriára felebbvitel megengedését, későbbi válaszában maga megnyugvék a Rendek javallatában, kik éppen a felhozott rövid folyamú pörökben tapasztalt felső eljárástól tartván, óvakodtak a nemzet összes birtokát a nevezett kormányszék önkénye alá rendelni.

Mi különben magát a törvényt illeti: elismeri *egy megyei követ* annak hiányait, mennyiben szorosan a vérek közötti osztályon tul terjeszkedik; s e részben a mult törvényhozás, a törvényszékre engedendő felebbvitellel kivánt segíteni; hogy ez nem történt, a Főrendek az okai.

A 7-ik pontban Zemplén terjeszti elő sérelmét, az 1839-iki tisztújítás eseményeit, az ezekre következett törvénytelen biztosi eljárást. E sérelmekre nézve az országos választmány úgy vélekedett, hogy azok

iránt, miután következő tisztújításon a dolog rendes állapotába visszavezettetett, sőt a kir. biztos is meghalt, csupán jövőre lehet aggodalom. E véleménynek múltra nézve felhozott állításai, miszerint sem a következő tisztújítás az első alispáni választás törvénytelenségét nem orvosolta, sem a vizsgálat következtében elrendelt törvénytelen bíróságok elébe át tett pörök eredményei felfüggesztve nincsennek, s eképp a dolgok rendes állapotba maiglan sem vezettetének, mint az igazsággal merőben ellenkező állítások, a szerkezetből az illető követ kérelmére kihagyattak.

A 10-ik pontnál is volt egy kis vita.

Itt Sáros megye panaszolja, hogy a pest-eperjesi gyorskocsi társaság levelek szállításától intézmény által eltiltatott. Ebben a választmány szerint sérelmet látának a Rendek; az elnök azonban, noha nincs törvényes alapja a kiadott intézménynek, méltányosnak látá, hogy ha a posták e részben közlekedési eszközül szolgálnak, ne fosztassanak meg azon módtól, miáltal mint ilyenek, fennállhatnak.

Többen válaszoltak e védelemre. A posták, mondatott többek közt, ha fennállhatásuk módjait követelik, feleljenek meg rendeltetésöknek; most csupán az utazik, az küldi leveleit postán, ki drágán és lassan akar utazni, késön és drágán akarja leveleit kézhez juttatni.

A tárgyalás e pontig haladt.

(Rendi Napló IV. kötet 275—283. lap.)

---

241. Kerületi ülés.

1844 julius 19-én.

Elnökök, naplóvivő, jegyző: kik előbbi napokon.
Tárgy: A központi vasúttársaság kérelemirata.

A tárgy iránti tanácskozásban semmi új már nem mondathatván, szavazás sürgettetett. Szavazás előtt még egyszer ismételteték a két rendű indítvány, mik körül a viták forogtak.

Mindkettő a balparti vonalt pártolá s czélúl tűzé ki megnyugtatni a folyamodó társaságot, biztosítni a status érdekeit; s e czél elérésére mindenik felírást javaslott. Eziránt tehát kérdés nem vala. A felírás tartalma iránt azonban különböző véleményű volt a két indítványozó. Egyik, *Szentkirályi,* az általa előadott törvényjavasla-

tot is hozzá kívánta mellékelni s kimondatni, hogy az 1836-iki törvény magában elenyészett, s annak következtében új engedély új vállalkozásra többé nem adathatik. Másik, *Klauzál*, újabb vasúttörvények tervezésére s egyezkedésre a társasággal választmányt kívánt megbízatni s a felírásban a balparti vonal pártolása mellett csupán azt kérni, hogy mivel a nemzet e tárgyban újabb törvények készítésével foglalkozik, ne adassék többé a régibb törvény szerint újabb vállalkozásra engedély.

A két indítvány szavazásra tűzetvén, többséget a csongrádi nyert.

Kisebbségben maradtak: Ung, Borsod, Heves, Bereg, Békés, Pozsony, Trencsén, Liptó, Hont, Zólyom, Pest, Tolna, Árva.

Továbbá kérdés volt: vajjon a külön esetekre vonatkozó vasúttörvények tervezésére a pénzügyi *országos* vagy a kereskedelmi *kerületi* választmány bízassék-e meg? A többség az utóbbit pártolá csak azért is, hogy a Rendek kezdeményi joga e tekintetben is tisztán megőriztessék.

Mi a tárgyalás alatti kérelemlevelet illeti: mindnyájan pártolák, hogy ez irat a pénzügyi országos bizottsághoz utasíttassék, mely hazánk közlekedési rendszerével különben is közelről foglalkozik.

E választmány fog tehát a központi vasúttársasággal alkudozni: minő kölcsönös kedvezményeket kíván viszont adni a statusnak azon biztosítékokért, mik közzül egyet a folyamodásban is kér s mikre az 1836. törvény szerint, melynek oltalma alatt alakúlt, igényt nem is formálhat.

Szóba jött, adassék-e különös s minő utasítás a választmánynak?

Némelyek, mint *Klauzál* a balparti társaság egyedüli pártoltatását kívánák kimondatni, *Majláth* ellenben felíratban sürgeté kijelenteni, hogy a Rendek, különösen a hirlapilag hirdetett bécsgyőri, a törvény oltalma alá különben sem eshető mellékvonaltól is kérik megtagadtatni az engedélyt.

E javaslatok fölkelték mindazon szenvedélyeket, mik előbbi napokon a jobbparti vonal mellett oly tüzetesen csatáztak. Mondák, hogy e javaslatokban nagy igaztalanság rejlik a dunántúli érdekekre nézve; hogy pártérdekből indúlni nem szabad stb.

A tanácskozások eredménye következő: Miután a Rendek az 1836-iki ideiglenes törvényt még ez országgyűlés alatt okvetlenül változtatni fogják s a nemzet szükségeinek inkább megfelelő intézkedésekkel fölcserélni óhajtják, miután továbbá olyas mozgalmak iránt lettek figyelmesekké, mik által az általuk pártolt s a nemzet érdekében mindenek felett hasznos balparti vállalat veszélyeztetnék, kérik

Ő Felségét, hogy ezentúl az 1836-iki törvény jótékonyságát egy vállalatra se terjesztvén ki, az engedélyt mindeniktől, különösen pedig azon bécs-, vagy bruck-győritől is méltóztassék megtagadni, melynek részéről az érintett mozgalmak tapasztaltattak.

E körülmények üzenetben is megérintetvén, útasitásúl fognak némileg a választmánynak is szolgálni.

---

242. Kerületi ülés.

1844 julius 20-án.

Elnökök, naplóvivő, kik előbbi napokon. *Jegyzők:* Szemere, Palóczy.

Tárgy: Indítványok.

Az átmeneti börtönrendszer hitelesítése után, melynek kidolgozásával a jegyző, *Szemere*, volt megbízva, fölvették az indítványok sorozata. Olvastaték tehát az első indítvány az itélőszékek rendezése s a törvénykezésnek a közigazgatástól elválasztása iránt, mely hosszú közbejött vita után — melyek szerint mindenek előtt az előlegesen tárgyalt indítványok fognak kiszemeltetni — ennek is előlegessége kimondatott.

Azután következtek: a tárnokszék, kerületi táblák, úriszékek eltörlése, a szolgabirói s alispáni bíráskodás megszüntetése, cassatorium forum felállítása s a törvény előtti egyenlőség kimondása; továbbá, hogy a kurián országgyülés alatt is folyjon minden per. Kivántatott ezután az árvaszéki napdíjaknak nem a házi pénztárból fizetése s itt megemlíttetett, miképp a csődperi költségek rovata is helytelenül fekszik a házi pénztáron. Egyuttal némelyek szükségesnek tarták, hogy a törvényhozás általában szenteljen egy pár napot e pénztár rovatainak kiigazítására.

Egy *megyei követ* botrányosnak mondá, hogy a csőd alá került tekintetes és nagyságos urak még bukásaikkal is terhére vannak a szegény adózó népnek.

A többség, t. i. 23 megye 18 ellen, ez indítvány sorsát a birságok általános rendezésével hozá kapcsolatba s a rendszeres munkálatok örvényébe fojtá.

A kettős esküvést, mint erkölcstelenségre vezetőt, sokan ostrom-

lák ugyan, az oldalvallatás eltörlése mindazáltal e helyen mellőztetett.

Szóba jöttek a mezei rendőrségi esküdtek is. Hogy ők is az előleges indítványok közzé tartozzanak, 23 megye 13 ellen, a pénztár kiméltetés ellen is, azon okból határozá el, mivel állításuk szerint, esküdtek nélkül a szolgabírák olyanok, mint a harang ütő nélkül.

Ellenben az esztergomi érsektől azon hatalmat, miszerint a kir. táblához ülnököt nevezhessen, elvenni nem akarta 24 megye 15 ellen.

A végrehajtást gátló parancsok megszüntetését, s a decretumok okokkal támogatását a törvényszékek rendezésére halaszták.

Julius 21-én vasárnap.

---

243. Kerületi ülés.

1844 julius 22-én.

Elnökök: Ambró (Bars), Hertelendy (Torontál). *Jegyző:* Palóczy.
Tárgy: Indítványok sorozása.

Előleges tárgyalás alá mai napon következő indítványokat szemelték ki:

A szóbeli törvénykezés javítását, a decretális napok megszüntetését. Az országgyűlés rendezését 21 megye 16 ellen hiszi még a jelen körülmények közt is kívánatosnak; míg az ezzel kapcsolatos népképviselet kérdésének csupán 9 megye tulajdoníta előlegességet. A népképviselet elhalasztására 29 megye szavazott.

Szóba jött ezután a káptalanok országgyűlési szavazata, mi a sérelmek közzül ide az indítványok közzé utasíttaték. S itt egyetlen szótöbbséggel (23 megye 22 ellen) ismét elhalasztatott az országgyűlés rendezésére, mert hiszen az országgyűlés a többség határozata szerint mindenekelőtt fog rendeztetni. A többség e vermes reményében azonban nem osztozának számosan azok közzül sem, kik előbb sürgeték a rendezést. Ezek most az egyházi rend szavazatát helyezék mindenek fölibe, okúl említvén az 1680. t.-czikket, az egyházi rend nevelési érdemeit s birtokát. Ezen okokra többen válaszoltak, de

Borsod követe, Palóczy, kit küldői a papi szavazati jogról szóló törvénynyel visszautasítának Pozsonyba, előbbvalónak tartá még a megyék, kerületek stb. szavazatarányát elhatároztatni. Még a

városok rendezésének sem tudjuk, úgymond, jövendéjét, várjuk ezt be. Különben is azon jogot, melyet az 1608-iki t. szerint bir jelenleg az egyházi rend, senki sem kívánja most bántani. De e Tábla képviseleten alapszik s kit képvisel az egyházi rend?

Mint földes urak, a megyék által, befolyásukat tekintve is bőségesen képviseltetnek; pedig még e földesuraságról is, mennyiben legyenek t. i. tulajdonosai azon javaknak, miknek jövedelmit kezelik, sokat tudna egy bánsági követ mondani. Előtte az is kétséges: vajjon érdem-e s jutalomraméltó-e neveléskörüli fáradozásuk is? Kit képviselnek tehát? Két, három kanonok a 4-iket, vagy 5-iket elküldi közzénk: ez az egész képviseletök alapja.

Mind más volt addig, folytatá egy *másik megyei* követ, míg világi dolgok kezelésével is terheltettek. Ezek alól már felfognak mentetni; minden világi megbizatásuk mások által olcsóbban fog teljesittetni. Igy p. o. ha behozatik a telekkönyv, még örökvallomást sem teszünk előttök. Mint tisztán egyházi dolgok kezelői pedig világi dolgokba avatkozást nem követelhetnek.

Ez okokból hiszi egy *más megyei* követ, hogy ha megkezdik is az izgatást az egyházi urak, miként a városok izgatása, csak 3-ik országgyűlésen termi meg gyümölcsét stb.

Egy *káptalani követ* a sérelmek közt orsz. ülésben bőségesen igérte válaszát mindenekre, habár zsákkal hordatnak is ellenében fel az okoskodások. Addig megnyugszik a végzésben, miáltal szavazatuk kérdése az országgyűlés rendezésére lőn elhalasztva.

Előlegesek továbbá azon intézkedések, melyek a már kész t. czikkek hitelesítése s országgyűlés után azonnali kinyomtatása által a nemzetet minden becsúszható hiba ellen biztosítják s a concertátió megszüntetése. E részben ugyan, miután törvényes alapja nincsen, egyszerű határozattal is remélnek segíthetni.

A gyorsírásnak közönséges tanítása s hogy a magyar testőrseregnél, melynek fentartási költségeire a polgárok is adóznak, ezek gyermekei is alkalmaztassanak, — kimondatott.

Pesten a rendőrség szabályoztatik azon esetre, ha a városok rendezése nem törvényesíttetik.

Kimondatott továbbá a magyar hadseregbe magyar tisztek neveztetése s ha a büntető törvénykönyv úgy, a mint tervezve volt, be nem hozathatik, a katonai kihágások iránt külön rendelkezés; a nemesi felkelés és táborozás tisztába hozatala s korszerű rendezése azért is, mivel ürügyül szolgál azon alapos vád ellen, hogy a magyar nemes, ki hajdan vérét pazarlá honáért, most filléreivel is fösvénykedik; a

tizednek, mint ezidő szerint már igen fölösleges, gazdasági tekintetben pedig rendkívül káros adózásnak, eltörlése, vagy megváltatása; a sajtóviszonyok elintézése, mihez, állításuk szerint, esküdtszék szükséges; a görög nem egyesültek, főleg a hajdúvárosi görög egyesült vallású magyarok egyházi szertartásainak nyelvünkre fordíttatása, mit magok is óhajtanak, de költségük nincs; s végre a hivatal- és birtokképesség minden hazafinak. Ez utóbbi különösen nem talált nagy ellenszegülésre, sőt általánosan óhajták a Rendek minél előbbi tárgyalását. Csupán egy megye követe kívánt a birhatás kimondása előtt hitelbankot s egy pár megyei követ látta ezt egybefüggőnek az ősiség kérdésével.

Erre azonban válaszoltatott többségi egyértelműséggel, hogy az ősiség családot, a birhatlanság osztályt illető jog; az ősiség alapja a balúl értett családszeretet, a birhatlanságé pedig gyűlöletes kizárása egyéb osztályoknak. Csupán eredményben testvérek az ősiség és birhatlanság, de mindkettő elölője a hitelnek, csökkentése a nemesi birtok becsének.

244. Kerületi ülés.

1844 julius 23-án.

Elnökök, jegyző, naplóvivő, kik előbb.
Tárgy: Indítványok sorozása.

Az *elnök* bemutatá a magyar tudós társaság munkálkodásiról s pénztára állapotáról szóló jelentést, továbbá az eszék-bródi csatornatársaság folyamodványát, mely a pénzügyi választmányhoz utasíttatott.

Előleges indítványokul következők szemeltettek ki: az országos és alapítványi pénztárakról kimerítő számadás terjesztessék az országgyűlés elébe; úgy szinte a magyar testőrsereg pénztári számadása is; az előfogatozás országosan rendeztessék; a királyi egyetem anyagi és szellemi állapota vizsgáltassék meg, s korszerű javítása iránt tétessék intézkedés; az 1836: 36. törvényczikk, mely a vizimunkálatokról szól, úgy igazíttassék, hogy a velejáró terheket azok viseljék, kiknek érdekében áll azon munkáknak véghezvitele; a szarvasmarhák közti ragály akadályoztatását tervező mult hongyűlési javaslatok

törvényesíttessenek; a Theresianum-nevelőintézet Magyarországba tétessék által, s belé protestáns növendékek is vétessenek föl.

Más földén vadászni általában tilos legyen; jég- és tűzkármentesítő intézet állíttassék a hazában; a világos örökösödési, szóbeli és váltótörvények czélszerűen módosíttassanak, s javíttassanak; a Bártfa város ellen lefolyt Hrabovszki-féle pör czikkelyeztessék ki; a választás alá eső országos hivatalokra tett kijelölésről, hogy küldőikkel közölhessék, jó előre értesíttessenek az alsó Tábla tagjai; a lotteriák tiltassanak el; országos adatgyűjtő hivatal állíttassék; a községek számadásai a megyék által vizsgáltassanak meg.

Volt még számos egyéb indítvány is, mind érdemes előleges tárgyalásra; de mégis mellőztetének, mivel részint a már kész választmányi munkálatokban, sőt törvényjavaslatokban is foglaltatnak, részint most vannak, mint p. o. az egész adóügy, választmányi tanácskozás alatt.

---

245. Kerületi ülés.

1844 julius 24-én.

Elnökök: Ambró (Bars), Hertelendy (Torontál). *Jegyzők:* Ghyczy, Palóczy.

Tárgy: Az indítványok sorozása.

Hitelesítették a vasútügyben készült felirás s izenet. A feliráshoz a központi társaság kérelemirata, az izenethez pedig, a pénzügyi választmánynak kiadatás végett, az eszék-bródi csatornatársaság folyamodványa rendeltetett mellékeltetni.

Ezek után az *elnökség* több megye újabb indítványait s Bakabánya sérelmeit mutatta be.

Olvastatván az indítványok, közakarat előleges tárgyalás iránt következőkre nézve nyilvánult: Az 1807 : 20. t.-cz. nem eszközölvén a futóhomok elfojtását, s annak beültetése iránt az óhajtott sikert, az illető futóhomok birtokosai törvényhatósági úton kényszeríttessenek annak beültetésére.

Mosony megye előterjesztése, miszerint az adózó népe által 1792-től kezdve részéről az ellenséges seregeknek havi adóképp tett kiszolgáltatásokért a királyi kincstár általi kielégíttetést sürgeti, más illető megyékre nézve is elfogadtatott. A mezei rendőri törvények módosítása, a falusi jegyzők állása biztosíttassék; a zágrábi püspök-

ség és káptalan jobbágyainak az úgynevezett udvari gróf minden ellenőrködés nélküli birósága alóli fölmentetése, s ezen bíróságnak a földesúri hatóság alá tartozó többi lakosság ügyeire fennálló úri székre átruháztatása; az egyházi adományosok özvegyei és hajadonainak is az ország nemesei özvegyei s hajadonaival egyenlő jogokkal birása.

Somogynak a homeopathia taníttatása végett a pesti tudományos egyetemen kórházzal egybekötendő nyilvános tanszék felállítása; Nyitra indítványa, hogy Kliegl gépe országos biztosság által megvizsgáltatván, országos pártfogás alá vétessék; Vasnak az 1840: 25. t.-czikk módosítását tárgyazó indítványa elfogadás végett kiszemeltettek. Egy megyének azon indítványa pedig, miszerint az Ausztriában fennálló gyakorlat, melynél fogva ki ott örökségi vagy más úton birtokhoz jut, Magyarországba jövetele esetében készpénzzé fordított örökségének bizonyos részétől megfosztatik, az illető hatósággali egyezkedés útján szüntettessék meg, olyaténképpen lőn elfogadva, hogy vagy egészen szüntettessék meg a felhozott gyakorlat, vagy Magyarországban is hasonló létesíttessék.

Ezzel az előleges indítványok kiszemelése befejeztetett.

---

246. Kerületi ülés.

1844 julius 25-én.

Elnökök, naplóvivő, kik előbbi napokon. *Jegyző:* Palóczy.

Tárgy: Indítványok sorozása, sérelmek és kivánatok V-ik osztálya.

Azon indítványokhoz, mik előbbi napokon előlegeseknek találtattak, még két kivánat böngésztetett ma a sérelmek és kivánatok tömegéből. Egyik, hogy Trencsén megyének a lengyel só ugyanannyiért adassék, a mely árban a szomszéd Árva, Liptó és Turócz megyék kapják; másik, hogy a fiumei első bíróságú váltótörvényszék, többi váltótörvényszékeinkkel mind személyzeti, mind fizetési tekintetben hasonló rangra helyeztessék. Ez utóbbira nézve különösen a felirás tüstént elhatároztatott.

Következett ezek után a sérelmek és kivánatok V-ik osztályának további tárgyalása.

A 22. pontban Békés megye a megajánlott adóról minden országgyűlésen szabatos értelmű törvényczikket óhajt alkottatni. A Rendek azonban ettől idegenek. Az adómegajánlás joga minden alkotmányos nemzetnél az alsóház joga, s a törvény alkotásába a törvényhozás több tényezői is befolynak. E felett — mond továbbá *egy másik megye követe* — a törvény csak ellenkezőnek hozatala által töröltethetvén el, a már meghozott törvényt mily nehéz megszüntetni, tanusítja a Rendek közelebbi határozata, miszerint a vasúti törvényt mind a mellett, hogy saját szavai mondják, miszerint csak jövő országgyűlésig alkottaték, közelebbi határozatukban magok a Rendek életben levőnek nyilvánították.

A 23. pontban kivántatik a magán pénzviszonyoknak valahára elintézése. A régibb felirás e részben meg fog újíttatni.

Az 50. pont alatt Győr megye panaszolja, hogy Győr városa nemeseit katonai szállásolással terheli. E panasz a városi rendezés által megszünik; addig azonban a Rendek által sérelemül tekintetik, mivel a mult országgyűlés is annak tekinté.

CLXXXI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 25-én, délután 1 órakor.

Tárgy: A központi s fiumei vasut. — Az eszék-bródi csatornatársaság folyamodására készült izenet és felirási javaslat.

Tárgyalás előtt *Elnök, királyi személynök,* meghívja a Rendeket a királyné nevenapján holnap 10 órakor a nagy templomban tartandó isteni tiszteletre.

Ezután **Elegyes ülésben** a Nádor előterjeszti az országos pénztárakról szóló számadást, mely valamint itt, úgy az országos ülésben is felolvastatván az Országgyűlési Iratok 177. száma alá soroltatott, s kinyomatni rendeltetett.

(Rendi Napló IV. köt. 283—284. lap.)

CLXXXII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 26-án, délelőtt 11½ órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek izenete és felirási javaslata a központi és fiumei vasutak vonalai iránt [O. I. 178. sz. *a), b)*].

Ülés kezdete előtt mindenek figyelmét magára voná egy kis mintaszobor, mely Mátyás királyt ábrázolá, s az elnöki szék mögött a vörös függönynyel bevont ajtó előtt volt felállítva. Az igen ifjú művészt, ki e mintát készíté, mint Szepességen született földijét *Zsedényi, Szepes megye követe,* ajánlá a Rendek pártfogó ismeretségébe; neve: *Alexi.* Bécsben, hol jelenleg maga kiképzése végett tartózkodik, kitünő művészi tehetsége már eddig is szokatlan figyelemre lőn méltatva, s különösen az előmutatott mintára nézve nagynevű status férfiak megrendelését birja. A szoborminta innen a pesti műkiállításra vitetvén, elégnek tartjuk reá a közönséget előre figyelmetessé tenni.

Áttérve a napirendre, felolvastatott a Karok és Rendek izenete a mélt. Főrendekhez a központi és fiumei vasutak iránt, mely az Országgyűlési Iratok közt 178. szám *a)* alatt találtatik s a következő:

Az 1836: 25. t.-cz. csak a közelebbi országgyűléséig, melyen a haza közjavát előmozdító magánvállalatok iránt kimerítőleg rendelkezni a törvényhozás magának fenntartotta, ideiglenes határozat gyanánt alkottatván, a Karok és Rendek ez ilyetén közhasznú vállalatok iránt még ezen országgyűlése alatt kimerítőleg rendelkezni kivánnak, s nézeteiket a mélt. Főrendekkel közleni el nem mulasztandják; minthogy azonban legközelebb az esett értésükre, hogy a központi vasúti társaságnak vállalatát, melyet minden tekintetben korszerűnek, közhasznúnak ismernek, az előbb bécs-győri s most bécs-glogniczi vasúttársaságnak mozgalmai, melyek szerint pályájának a győr s pozsonyi irányzatokra leendő kiterjesztését, melyről azelőtt önmaga is lemondott, most újólag ismét tervezni látszik, addig is veszélyeztethetik, míg a közhasznú vállalatok iránt fentebbiekhez képest készítendő törvényjavaslat a királyi jóváhagyást megnyerheti; azért Ő Felségét az iránt minél előbb alázatosan megkérni kivánják,

hogy főkormányszékét odautasítani méltóztassék, miszerint míg az ország közjavát előmozdító magánvállalatok iránt az említett kimerítő törvényjavaslat, országgyűlési tanácskozásoknak folytában, még ezen országgyűlés alatt okvetetlenül felterjesztetni fog, sem az úgynevezett bécs-glogniczi vagy győri, sem más vonalak iránt újabb szerződés ne köttessék; ő cs. kir. Főherczegségét teljes tisztelettel, a mélt. Főrendeket pedig szives bizalommal kérik és felszólítják, hogy a ·/. alatt ide csatolt felirási javaslathoz megegyezésükkel hozzájárulni méltóztassanak.

Egyébiránt a Karok és Rendek a központi vasúti társaságnak folyamodását, melyben vállalatát párvonalú vaspályák ellen törvény által biztosíttatni, továbbá Medanich Vincze s több fiumei lakosok, valamint szinte Bruck Károly Lajos által a fiumei vasúti vonalra nézve két rendbeli folyamodásukat, úgy nemkülönben az eszék-bródi csatorna társaságának folyamodását 3·/. és 4·/. alatt a mélt. Főrendekkel, ide mellékelve közölvén, ezen folyamodásukat az ország közszükségeinek miképpen fedezése iránt véleményét adandó országos választmánynak oly utasítással kívánják kiadatni, hogy a teendők iránt az illető folyamodókkal hova hamarébb kimerítő értekezésbe bocsátkozzék; jelesül pedig a központi vasúti társaságnak folyamodására nézve, alapul vevén az országnak azon kívánatát, miszerint ezen vállalatot létesíteni óhajtja, értekezzék az illető vállalkozó társasággal azon feltételek felől is, melyek az általa kivánt azon újabb kedvezésért, hogy t. i. párvonalú pályák ellen biztosíttassék az ország irányában, viszont a haza közjavának, érdekének tekintetéből kitüzendők lesznek, s ezen intézkedéseknek befejezése után mind a központi, mind a fiumei vaspályák iránt egyszerre, és minél előbb kimerítő jelentést tegyen; tisztelettel és szives bizodalommal kérik a Karok és Rendek Ő cs. kir. Főherczegségét és a mélt. Főrendeket, hogy ezen nézeteikhez is hozzájárulni s az illető országos választmánynak eképpen leendő utasításában részükről is megegyezni méltóztassanak.

A felirási javaslat pedig, mely ez izenethez csatoltatott s az Országgyűlési Iratok közt 178. sz. *b)* alatt foglaltatik a következő:

Felséges stb. Az 1836: 25. t.-cz. a nemzet által már akkor is érzett azon közszükségnek kifejezése volt, hogy az újabb korban a tökélynek magas fokára emelkedett közlekedési eszközöknek felállítása a törvény oltalma s pártfogása által lehetségessé tétetvén, eképp részesíttessék az ország azon jótékony eredményekben, melyeket a közlekedésnek élénksége a népnek jólétére, s a nemzet közgazdasága

kifejlődésére eddigelé mindenütt mintegy varázs erővel kifejtett, a hol czélszerűen létesült.

A törvényhozás ezen intézkedésének, nemsokára az említett törvények alkotása után, az a következése lett is, hogy támadtak több vállalkozó társaságok, ezek közzül az egyik, az úgynevezett központi vasúti társaság, honi kereskedésünk gyűlpontját, Pestet, egyrészről Debreczennel, másrészről a Dunának balpartján Pozsonynyal, Felséged örökös tartományaival vaspálya által közvetlen összeköttetésbe hozni, a másik pedig, az úgynevezett bécs-győri vasúti társaság, Bécstől Győr felé a Dunának jobbpartján hasonló vaspályát létesíteni szándékozott. Maga azon körülmény azonban, miszerint ezen vállalatoknak, melyeknek mindegyike már több évekkel ezelőtt indíttatott meg, mind ezideig sikeres eredménye nem lett, nyilván tanusítja, hogy az 1836: 25. törvényczikk a czélnak, amely felé irányozva volt, elérésére nem elégséges, hanem e részben az időközben kifejlett körülményekhez képest bővebb törvényhozási intézkedések szükségesek. S azért, miután az 1836: 25. törvényczikk különben is csak a legközelebbi országgyűlésig, melyen a haza közjavát előmozdító magánvállalatok iránt kimerítőleg rendelkezni a törvényhozás magának fenntartotta, ideiglenes határozat gyanánt alkottatott; az ilyetén közhasznú vállalatok iránt még ezen országgyűlésen okvetlenül kimerítőleg rendelkezni kívánunk, s e részbeni tanácskozásainknak befejezése után azoknak eredményét Felséged királyi jóváhagyása alá terjesztendjük.

Köztudomásra van ugyanis, miszerint azon vállalkozó társaság, mely a Duna jobb partján Bécstől Győr felé kivánt vasutat építeni, ilyetén szándékával felhagyván, ezen vállalatától még mult évnek elején hozott határozata szerint elállott, addig viselt bécs-győri társasági czímét is, bécs-glogniczi társasági czímével váltotta fel; legközelebb azonban a központi vasúti társaság igazgatóságának */. alatt idecsatolt folyamodásából az esett értésünkre, hogy ezen vasúti társaság, ámbár pályájának a bécs-győri és bécs-pozsonyi vonalokon leendő folytatásáról azelőtt önmaga lemondott, most ezen pályának az említett irányzatokban ismét leendő kiterjesztésére nézve újabb lépéseket tenni látszatik, melyek a központi vasúti társaságnak vállalatát, melylyel Felségednek főkormányszéke időközben az 1836: 25. törvényczikk értelmében már szerződésre lépett, addig is veszélyeztethetik, míg a közhasznú vállalatok iránt a fentebbiekhez képest fölterjesztendő törvényjavaslatunk Felséged királyi jóváhagyását megnyerheti.

Minthogy pedig mi úgy vagyunk meggyőződve, hogy a központi vasúti társaságnak vállalata, mely Pest, Pozsony és Debreczen nagy és népes városainkat, s azoknak széles kiterjedésű s termékeny vidékeit mind egymás között, mind Felséged örökös tartományaival közvetlen összeköttetésbe hozandja, amint az ország nagy részét keresztül hasítaná, úgy jótékony befolyását annak nagy részére is fogná gyakorlani, az ország közjavára nézve minden tekintetben hasznos, s korszerű s ennélfogva azt létesíttetni kivánjuk. Méltán tartunk azonban attól, hogy a vállalkozó társaságoknak ilyetén versenyzése által azon közkivánat, miszerint ezen társaságok által kitűzött irányban vaspálya csakugyan létesüljön, teljesen is meghiusulhatna. Azért mély tisztelettel esedezünk Felséged előtt, hogy főkormányszékét odautasítani méltóztassék, miszerint addig is, míg a haza közjavát előmozdító magánvállalatok iránt a felebb említett kimerítő törvényjavaslatot Felséged eleibe még ezen országgyülése alatt okvetlen felterjesztenők, sem az úgynevezett bécs-glogniczi, sem bármely más vállalkozó társasággal akár a bécs-pozsonyi vagy győri, akár más vonalak iránt újabb szerződés ne köttessék. — A kik egyébiránt stb.

Felolvastatván ez iratok, *Szentkirályi*, ki kerületi ülésben indítványozólag először szólalt fel, ez alkalommal is kötelességének érzé kinyilatkoztatni, hogy a kerületi határozatokkal megelégedve nem lehet; s ismételvén, miket a kerületi tanácskozások között a status érdekeit előmozdító vállalatokról s a törvényeinkben kárhoztatott kártyajátéknál sokkal kárhozatosabb börzejátékról monda, újólag indítványozza, miképp a Rendek elhagyván a factumok terét, melyen felirásaik ellenébe újabb hirdetmények bocsáttathatnak ki, elvek kimondásában keressenek biztosítékot. Más szavakkal: a kérelmezés teréről lépjenek a jog terére.

S mutogatván multra nézve az 1836: 25-iki törvényczikknek magában lett elenyésztét, különösen két elv az, mit szónok jövendőre törvényben kimondatni kiván: 1. hogy ezentúl minden egyes vállalatra nézve, már az ország közlekedési rendszerében szükséges egység szempontjából is, az összes törvényhozás külön engedélye kivántassék; 2. hogy a mult országgyülésen kijelölt ártalmas bécs-triesti vonalt illetőleg legalább negative hozatván tiltó határozat, mondassék ki, miképp a balparti vonallal párhuzamos utat építeni nem lehet.

Ez indítvány azonban most is csak kevés pártolóra talált; annál hevesebben ostromoltaték ismét némely Duna jobbparti megyék követei által, kik még a kerületi határozatokat is sokallák.

Ismét fölújultak a jobb- és balpart fölötti viták. A jobbpartiak, mint *Rohonczy (Sopron megye követe)* panaszlák, hogy míg ellenökben az ország $^3/_4$ részének érdeke emlegettetik, érdekeik mindig Sináéival azonosíttatnak, mintha ők nem volnának tagjai az ország testének, mintha az ő jólétök által nem növekednék az ország jóléte is. Hogy járuljanak ők, kérdezék, áldozattal a balparti, vagy bármely vonal építéséhez is, ha arra fognának kárhoztattatni, hogy nekik soha vasutjok ne lehessen? Ez igazságtalanság.

A jobbparti megyék közzül többen azt sem ismerhetik el, hogy egyedül a balparti vonal lenne az országra s különösen az Alföldre nézve hasznos. Az alföldiek érdeke csupán a debreczen-pesti vonal mellett szól, s e vállalat elősegítésére ők is készek áldozatra. Mi ellenben a felső vonalt, a pest-bécsit illeti: úgy hiszi *egy megye követe,* ki bennünket magyarokat, általában járatlanoknak tart kereskedési dolgokban, hogy a vasutak az alföldről szállított nyerstermények vitelére nézve olcsóság tekintetéből a vizen való szállítással vetélkedni nem fognak, s ez okból az alföldi ember Pestre szállított termékeit nem viendi által a hidon, hanem a Dunán fogja fentebb vasúthoz szállítani. Ezzel, úgy hiszi e megyei követ, megmutatá, hogy a felső vonalra nézve, ha lehet biztosításnak helye, azt nem a vállalkozó társaság, hanem csupán a status részére követelhetni.

Hasonló értelemben volt *egy másik dunai megye követe,* ki midőn a fiumei után a debreczeni vonalt tartá áldozattal is előmozditandónak, a dunaparti vonalakat szabad versenyre kiváná a vállalkozók közt bocsátani.

A többség, noha ez indítvány ellenében a kerületi határozatokhoz ragaszkodott, nem osztozhaték e nézetekben. *Szentkirályi* különösen minden szempontok közt legrosszabbnak mondá a tartományi érdekek szempontját, mely az előadott nézetek alapjául vétetik, s ha — úgymond — Sopron nem járulhat a balparti vonal építéséhez, hogyan kivánhatja Pest pártolását azon vonalra, mely Sopron felé fogna vezettetni? Ha ő nem kiván a balparti vonalra átjönni, hogyan kivánja, hogy a balpartiak menjenek át azon vonalra, mely megyéjén viszen keresztül?

Szónok úgy hiszi, hogy ily nézetek valóban járatlanságot mutatnak hasonló dolgokban. A haza közlekedési egész rendszerének kivitele megoszlott, szétdarabolt erők által nem történhetik. Mi egyébként illeti e két vonalt: kétségtelennek tartják sokan, hogy főleg ott, hol még oly folyam is versenyez, minő a Duna, párvonalú vasút fenn nem állhat, s eképp kétségtelen azon vonal elsőbbsége is, mely az

ország nagy részén keresztül vezettetik, a jobbparton újólag tervezett parányi mellékvonal fölött. S nem említvén, mi tömérdek költségbe kerülne, mennyire drágítná a vitelbért a sok rakodás, mely Sopron követe szerint Pestnél a Dunára, s aztán fentebb ismét vasútra történnék, már magában a központi vonal megosztásában is nem kevés fallacia rejlik. Némelyek ugyanis a központi vállalatnak debreczen-pesti részéről külön szólanak; holott, mint az eddigi értekezésekből tudjuk, az egész debreczen-bécsi vonalra nézve csak két-három évtized, s 2% biztosítás kivántatik, míg ellenben az alföldi kevésbbé jövedelmező vállalat külön 5% kamat biztosítás mellett csak 80 év után fogna a status birtokába juthatni. Figyelmet érdemel továbbá, hogy az egész vonalra megajánlott biztosítás, miután a felsőbb vonal az alföldinek jövedelmeit fedezné, a statusra nézve is nyereségesebb fogna lenni.

Ennyit általában azon nézetre, mely az al- és felföldi vonalt különválasztva tekinté. De különösen a szabad versenyzés eszméjének a felföldi vonalra alkalmazását is helytelennek találá *egy tiszai követ.* A szabad versenyzés — úgy mond — a vállalkozó társaságok ajánlkozására értethetik csupán s nem a különböző vonalakra, mik egymás mellett fenn nem állhatnak, s értethetik, — folytatá *Sebestyén Gábor (Veszprém megye követe)* — csupán addig, míg azon társaságok egyikének különös engedély nem adatott.

Szólván a különböző vonalak elsőbbségeiről, nem mellőzhetjük el érintetlenül *Buda város követének Házmán Ferenczneh* nagy figyelmet ébresztett nyilatkozatát. Szerinte sem jobb-, sem balpart nem érdemli a nemzet kitünő figyelmét, hanem mindenekfelett a magyar tengerpartra vezető fiumei vonal. A nemzet kereskedésének jövendője — úgymond — azon iránytól függ, mely felé kezdetben indul; s nekünk Fiume felé kell indulnunk, ennek kulcsa van kezeinkben.

E nyilatkozatot többen igen fontosnak találák; különösen *Perczel Móricz (Tolna megye követe),* ki utána felszólalt, s ki a közlekedési vonalak irányának kijelölésében a nemzeti önállóság, a kereskedelmi függetlenség tekinteteit emlegetvén, alkalmat vőn egyszersmind mutogatni azon mondás igaz voltát, miszerint kereskedelmi viszonyokban valóban járatlanok vagyunk. Ezt tanusítja — úgymond — maga Sopron megye, tanusítja törvényhozásunk eddigi eljárása. Sopron megye jónak látta az egész országot felszólítani, hogy a vámsorompók lerontásaért esdekeljen a hatalom előtt, mely előtte felelős; esdekeljen tehetetlensége öntudatában vámszövetségért,

mely nemzeti függetlenségét veszélyezteti; miként a franczia douanok megszüntetése s a német vámszövetség által más politikai czélok, egybeforrás, nemzetiség tekintetében czéloztaték, s éretett el már ekkorig is. De ignorantiával vádolja szónok eddigi törvényhozásunkat is, mely a bécs-trieszti vaspályát kijelölé, megengedte, mit egy kis városka sem fogna megengedni, hogy határain keresztül idegenek vezessenek vonalt más érdekek elérésére.

Fejtegeté e helyen szónok vasutak építésében a központosítás rendszerét, melyet minden nemzet s Austria is követ, Bécset vevén fel központul, honnan a birodalom minden részébe vezetendők a szárnyvonalok. Úgy hiszi szóló követ, ez elegendő példa okulni a nemzetnek is, s központjául Pestet tűzni ki; nem elég, — monda továbbá, — hogy a hatalom törvényhozásunkat még oly törvény hozására is rábirta, miszerint a nemzet a vám s vitelbér szabályozása jogát is kibocsátá kezeiből, hanem efelett még e törvényt sem tartá meg s mindaddig, míg a magánvállalkozásokat Austriának támogatni érdekében álla, míg át nem tért maga a statusköltségen való építés rendszerére, nálunk semmi vállalkozás nem történhetett.

Az indítványozó követ, *Szentkirályi*, e nyilatkozatok között többször felszólalt indítványa támogatására, czáfolván egyéb mellékesen mondottakat is. Elismeri ő is fontosságát azoknak, mik Fiumére nézve említtettek, noha kulcsa kezeink között még nincsen; de innen nem véli következtethetni, hogy azért ne tegyen meg mindent a nemzet egy már keletkezőben levő vállalat elősegítésére.

Hosszas vita folyt az iránt is: megszünt-e az 1836-iki 25. törvényczikk? mit az indítványozó, emlékezvén mindazokra, mik a balparti társaság vállalkozását eddig akadályozzák, egynek láta azon kérdéssel: akarja-e a nemzet egész közlekedési rendszerét továbbra is azon kezekben hagyni, melyek érdekeivel eddig is oly rosszul gazdálkodtak?

A többség mind erre, mind egyebekre nézve, ragaszkodott a kerületi határozatokhoz, ennélfogva az izenetet az itélőmester a Főrendekhez át fogja vinni.

Végül az *Elnök* jelenti, hogy a nádori itélőmester elhozta az Országgyűlési Iratok közt 179. sz. alatt foglalt izenetét és észrevételeit a mélt. Főrendeknek a Jászkunok iránt, mely ki fog nyomatni.

(Rendi Napló IV. köt. 284—304. lap.)

CLXXXIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 27-én d. e. 9½ órakor.

Tárgy: A sérelmek és kivánatok II. osztálya s arra tett észrevételek (O. I. 176. sz.)

Olvastatván a 11. pont, melyben Temes megyének a katonai kihágások iránti panasza foglaltatik, *Vukovics Szabbás* eképp szólt:

A felolvasott pont, úgymond, megyém legvérzőbb sérelmét tevén, kötelesnek érzem magamat szót emelni már csak azért is, hogy a Rendek egyetemes pártolásaért küldőim hálás érzelmeit kifejezzem. Igen, nem egyes megyének baja a közügy; a személyes bátorság megtámadásának ügye ez, s az emberi jogok kigunyolása idegen jövevények által. Hajdan, midőn Karaffa országunkba jött gyilkoló kezekkel, ily esemény nem ébresztett volna oly figyelmet, nem tartaték rendkivülinek; mert azon boldogtalan idők történetei évkönyveinkben véres betűkkel vannak irva; mert akkor, kik törvénytelen hatalmat gyakoroltak a hazában, minél inkább voltak kegyetlenek s igazságtalanok a lakosok iránt, annál biztosabban számithatának kedvezésre a hatalomnál. Most azonban, mikor bizalom és szeretet kapcsa hosszú veszélyes időkön keresztül összeforrasztá a nemzetet és fejedelmet, e szelídebb korban ilyes embertelen kegyetlenkedés épp oly kebellázító, mint többé nem közönséges dolog.

A felolvasott föliratban röviden el van mondva az egész dolog, szükséges mindazáltal némely egyes körülményekre is emlékeztetnem a Rendeket.

Az eset következő: 1841. évi okt. 11-én megyém nevezett lakosai, u. m. az Árvay-család tagjai és Márton András, Lugoson egy vendéglőben az ott tanyázott császár-huszárezred nehány közlegényei által megtámadtatván, e közlegényeket, noha nagyobb számmal valának, kiűzék a csárdából. Verekedés közben azonban egyetlen katona sem sebesíttetett meg, mig ellenben a nemesi lakosok közzül kettő volt sulyosan megvérengezve. Mindez csak mindennapi verekedés szinét viselte, s ha lakosainknak tulajdoníttaték vala is, a megyétől kellett volna sürgetni az elégtételt. Azonban másképp történt. Az ezred

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

tisztei vagy nem ismerék a közállomány azon föltételét, hogy hazai polgárt bármi tettéért csak törvényes polgári hatósága itélhet el, vagy, mi sajnosabb, ismerék, de készek valának szándékosan tapodni a törvény rendeletét. Nassaui herczeg Móricz és báró Zonborn Eduard ugyanis — az fő- s ez alhadnagy — négy közlegényt véve magok mellé, lóháton Temes megyében utólérvén, iszonyú káromlások közt fegyverrel támadák meg a hazamenő Árvayakat. A megtámadottak hasztalan hivatkozván akár Krassó, akár Temes megye polgári hatóságára, hol megjelenni készeknek nyilatkozának, midőn mind e mellett fegyverrel kegyetlenül üttettek, kénytelenek voltak az önvédelem természetes jogához nyúlni, s magokat lőcseikkel védelmezék. A katonák ekkor cselhez folyamodván, igérték, hogy többé bántani nem fogják, azonban alig rakák le oltalom-eszközeiket, a szegény embereket újólag karddal rohanák meg. Árvay Mihály és György összetett kezekkel esedeztek irgalomért a herczeghez, s miként a földjeiken dolgozó jobbágy-tanuk mondják, a szép, magos termetű tiszt maga vágott karddal a kezét feléje nyujtó emberhez, s igy Árvay Mihály halálra vagdaltatott, többi társai pedig tetemesen megsebesíttettek. Az eset mily benyomást tőn Temes rendeire, képzelhető.

Azonban szerencsétlenség történik mindenhol és minden időben; az emberek hibáznak rosszaságból és gyarlóság miatt; szemünk láttára ez országgyűlés alatt is mily borzasztó eset adta elő magát; az emberi keblet megnyugtatja mindazáltal azon tudat, hogy a gonosztettet érni fogja az igazság mérlegének sulya. Temes megyében ez nem történt. E megye aggodalmát nevelte a keserű fájdalom, mit azon borzasztó bűntettre nézve az igazság ki nem szolgáltatása okozott. E megyében pedig csak a mult évtizedben több más borzasztó esetek is vitettek véghez a katonaság által. Lippa és Szent-András mezővárosokban szintén tisztek vezették vérengzésre a katonaságot; mig Uj-Aradon példátlan hatalmaskodás történt. Mindenütt történt vegyes vizsgálat; a polgárok ártatlansága s a katonák erőszakossága mindenütt kiviláglott, mégis elégtétel mindezek mellett egyetlen esetben sem adatott.

Ily esetek bűntetlenül maradván, természetes volt a megye sejtelme, hogy a fentebbi esetet sem fogja kisérni elégtétel. Sok felirásra azonban elérkezett végre a Helytartótanács intézvénye, melyben tudtul adatik, hogy a két katonatiszt a tömlöcztartónál kiállandó négy heti fogságra itéltetett, a legények pedig szabadon bocsáttattak, mivel, az intézvény szerint, a kihágásra tisztjeik által indíttattak.

Világos tehát, hogy a merény a Nassaui herczeg s báró Zomborn által követteték el. Ily bűntettnek négy héti fogsággali büntetése nem gunyja-e az igazságnak? Azt hiszem, hazánk törvényei fennállanak, mig világos törvény által el nem törültetnek. Az 1723 : 11. t.-cz. pedig, hivatkozván az 1655 : 7-ik törvényczikkre, azt rendeli, hogy a katonai rend egyénei, kik bűntettet polgárok ellen követnek el, az ország törvényei szerint itéltessenek el. Minden polgári társaságban úgy nyujt a törvény biztosítást egyéneinek, ha meg van győződve, hogy mi egyre nézve bűn, mindenkire bűn, és ha mindenki egyformán büntettetik. De e négy héti fogsággal nincs a büntetés szégyenítő következménye összekötve ; a tisztek ily büntetés után is derült homlokkal jelennek meg a legmagasabb fényű salonokban. Nem volt-e tehát gúny ez esetben az adott elégtétel? s nem kegyetlenség-e magától a hatalomtól is ezt elnézni? Ki ezen meg nem indul, ki a természet sugalma szerint a vétekre nem kiván büntetést, maga is kegyetlenkedik. Annál vétkesebb valaki, minél inkább vét kötelessége ellen, s ha a biró, kire bizatott az igazságszolgáltatás, maga sérti meg az igazságot, kétszeresen bűnös, nem érdemel-e a katona is kétszeres büntetést, midőn maga támadja meg a közhatóságot, melynek őréül rendeltetik!

Ezek után szónok a kormányszék eljárására térvén, mutogatá, miképp eredetétől fogva a mai időkig, mindenkor ellenkező irányban járt ösvényén. Nem foghatom meg — ugymond — hogyan elégedett meg a kormányszék a négy héti fogságbüntetéssel, hogy volt hidegvére azt megyémmel tudatni? Hogy ilyesek elnézetnek, szónok nagy részben annak tulajdonítja a katonaság ellenséges helyzetét; hiszi azonban, hogy annak idejében e szerencsétlen esetnek jótékony eredménye lesz; reá támaszkodva a nemzet követelni fogja, miszerint a katonaság más lábra állíttassék, s legyen törvény alatt stb.

Igenis, folytatá *másik szónok* ezen előadást, eljő valahára az idő, melyben cselekvéshez kell nyúlni. Szónok addig jó válaszoktól, biztatásoktól keveset vár. Hányszor nem nyert már e nemzet igéreteket? Említi szónok csak az 1830-iki időszakot, midőn többek között kivántatott, hogy a magyar ezredekben magyar tisztek alkalmaztassanak, és egy kis véletlen meglepetés elég varázszsal birt megigézni a generatiót.

Mi magát a jelen esetet illeti: szóló követ itt is igazolva látja a közmondást, hogy a kis gonosztevő vérpadra vitetik, míg a nagyok felemelt fővel járnak. S mintha látná, miképp *intézvényeztetett* el az egész dolog kölcsönös deferentiával, valamely estélyen. Ez eljárás

ellenében szónok megyéje állapotát tünteté elő. E megye követei jelentéseiket nem az administratorhoz, mert ez önmagát felfüggeszté hivatalából, hanem az alispánhoz czimezik; e miatt előbb a nagy fontosságú ügyben dorgáló intézvény érkezett, s midőn a megye ezt tisztelettel félretevé, a kormányszék fölterjesztést tőn, hogy Temes megyét többé kormányozni nem lehet. Végre kijelenté szóló követ, hogy addig, mig e fölterjesztett sérelem nem orvosoltatik, katonai adót nem fog adni küldői részéről.

Hasonló értelemben többen is nyilatkoztak, mint *Br. Sztojka, Beöthy, Tomcsányi, Bachó.*

Birt némi érdekkel a 24. pont feletti tanácskozás is, melyben a káptalanok szavazat nélküli országgyűlési állása sérelemképpen panaszoltatik.

A Rendek nem foghaták meg, miképp iktattaték e panasz azon munkálatba, mely a sérelmek és kivánatok gyűjteménye volna. A sérelem ugyanis oly törvény és alkotmány elleni tett, mi a kormány által követtetik el, s általa orvosoltatik; s a kivánat a nemzetnek oly akarata, melynek teljesítése nem törvény tárgya, mit maga a kormány teljesíthet. Hogyan illenek — mondák a Rendek — ez értelmezések jelen tárgyra? a kormány-e az oka a káptalani követek jelen állásának? tőle függ-e szavazatuk kérdésének megoldása? Ezek s hasonló okok valának, miknélfogva az egyházi rend képzelt sérelmének a maga helyén, az indítványok között leendő előadására utasíttaték a kerületi határozat által.

E határozat felolvasását a Rendek «maradjon»-a kiséré, annyival is inkább, mivel a szőnyegen forgó indítvány közelebb kerületi ülésben a többi indítványok közt csakugyan elő is kerülvén, az országgyűlés rendezésével találtatott egybefüggőnek.

De azért a káptalanok követei egymásután keltek képzelt jogaik védelmére s tömérdek históriai adatokkal mutogaták, miként volt hajdan, s azokból következteték, miként legyen most. Hivatkozának különösen az 1608: 1 és több régi törvényekre, mik régebben a városi követek által már mind elősoroltattak, s mikre ez alkalommal mondatott vala, hogy alig egyebek immár homályos históriai adatoknál. Szólottak továbbá állásuk gúnyos voltáról s jogtalanságáról, noha e részben elnök ő Nagyméltósága, ki mindenki jogait egyiránt fentartani igérte, sem osztozék.

Radvánszky Antal (Zólyom megye követe) ezekre nézve csak röviden mondá el a tárgyalás alatti ügynek, midőn érdemileg tárgyaltatni fog, jövendőjét; úgy hivén, hogy akkor a törvényhozás

nem fogja feledni, hogy az egyházi rend tagjai a megyék által már képviselve vannak; s óvakodó lesz a reform utján olyanoknak engedni befolyást a világi dolgok intézésébe, kik éppen azon reform ellenei, kik ügyeikbe beavatkozni senkit sem engednek, kiknek országa nem e világból való.

Palóczy pedig úgy hiszi, hogy kár az egyházi uraknak az 1608: 1 t.-czikkre hivatkozni; midőn az alkottaték, számos mai káptalanok nem is léteztek, részint a török birtok alatt elszéledve lézengtek, melyek tehát még előbb a szavazatért productionalis pörre lennének utasitandók. De azon törvény még más testületeknek is ad ülést és szavazatot. Ime itt ül a tek. kir. tábla, melynek hazafiui modestiája, miszerint azon nevezett törvényt nem emlegeti, becsülést érdemel. Pedig szónok, ha már közötte s az egyházi rend között választani kellene, inkább a kir. táblát választaná, melynek tagjai gyermekeik által szorosabban köttetnek a haza jövendőjéhez.

Mi azt illeti, hogyan szünt meg a káptalanok szavazatjoga? elég a dologhoz annyi, hogy megszünt biz a, istennek hála! Mert az anyaszentegyház örök törvénye is azt hozza magával, hogy a hosszú farsang után bekövetkezzenek a bőjt napjai. Nem is tartja szóló követ a jelen tárgy iránti intézkedést oly sürgősnek, miután oly testület érdekei forognak fenn, mely a nemzetiség kérdésében sem igen simul a Rendek kivánataihoz. Emliti az októberi leiratot a horvátügyben; ekkor szónok, mint jegyző, a Rendek által szolgálatra fel volt parancsolva a tisztelendő urak mellé, s tudja, miképp viselék magokat. Emliti továbbá a meghalt pécsi püspöknek a vallás tárgyában tett nyilatkozatát: «etiam si lex lata fuerit, tamen non obtemperabimus», melynek azon testület reszéről, a melynek nevében mondva volt, senki ellent nem monda. De Ő Felsége sem tartá — ugymond szónok — e tárgyat oly sietve elintézendőnek, hogy staffetaliter kellene vele sietnünk, különben az egyházi rend kérésére beletevé vala a királyi előadások közzé. Szónok ragaszkodik a kerületi ujabb határozathoz, miszerint ez ügy elintézése az országgyülés rendezésére halasztassék.

E két előadásra *Bezerédj Miklós (veszprémi káptalani követ)* felelt. Ugy hiszi, maga az előbb szólott megyei követ sem mondhatja, hogy ő a katholicismus érdekeit képviseli; s ha a megyék már képviselik az egyházi rendet, nem foghatja meg, hogy van, hogy kérelme ime most sem talál pártolásukra. Mutogatá továbbá az egyházi szónok sorsosai függetlenségét a vallás tárgyában; állitá, mikép a nemesség a clerus nélkül sehol sem volt képes megőrizni a szabadságot, mindenütt a des-

potia satrapája lőn; vigyázzon tehát a lovagrend, nehogy itt is régi társait mind elutasítván magától, egyedül maradjon, miután a nép nincs képviselve. Az idvezítő mondását «regnum meum non est de hoc mundo» úgy módosítá az egyházi szónok: sed in hoc mundo». Hogy új káptalanok vannak, hogy a török alatt lézengő állapotban voltak: megjegyzi szónok, mikép e lézengő állapot áll a megyékre nézve is, melyeknek akkor még pap követe is volt; ellenben léteztek akkor más káptalanok is, mint p. o. a budai, melyek ma nincsenek. Végre felvilágosítást nyujta e részben is, miszerint az egyházi rend szavazatjoga iránt már a kir. előadások kiadatása után folyamodott.

A váczi káptalan követe a «regnum meum» alatt az anyaszentegyházat érti, melyben a világiak is benfoglaltatnak, s különbséget tesz az egyházi rend, mint ilyen s a kir. tábla közt, mely nem országos rend.

Személynök ő nagyméltósága azonban e különbséget, miután a kir. tábla is ugyanazon törvénynél fogva ül a teremben, helytelennek találta.

Az egyházi szónokok előadásaira végre *gr. Ráday Gedeon* tőn még egypár észrevételt. Kérdezé — ugymond — egyik egyházi tag, vajjon képviselik-e a megyék a katholicismus érdekeit? Nem, mert e teremben mindenki a hon érdekeit tartozik képviselni, s éppen mivel a papság nem ezeket, hanem a katholicismus érdekeit képviseli, tartja szónok szükségtelennek sőt veszélyesnek is a clerusnak szavazatjogot adni. Ez érdekek képviselete eléggé megczáfolja a függetlenséggeli dicsekedést, de megczáfolja ezt a pápai breve története is, a midőn ennek következtében a hon tömérdek polgáraitól megtagadtaték az áldás; megtetszik ebből, mennyire közös az egyház által ekképp magyarázott regnum is.

Eredmény lőn, hogy miként ezen, úgy a több pontokra nézve is változatlanul meghagyaték a kerületi határozat.

A tárgyalás a III-ik osztályig haladván, a sérelmek és kivánatok II-ik osztálya a Főrendekhez azonnal átküldetett.

(Rendi Napló IV. köt. 304—324. lap.)

Julius 28-án vasárnap.

247. Kerületi ülés.

1844 julius 29-én.

Elnökök: Tallián (Somogy), Kiss András (Krassó). *Naplóvivő:* Majláth. *Jegyző:* Szemere, Palóczy.

Tárgy: Sérelmek és kivánatok V-ik osztálya.

A börtönrendszer iránti ujabb izenet, *Szemere jegyző* jelentésére, kinyomatni rendeltetett.

Ezután folytattatott az V-ik osztályú sérelmek és kivánatok tárgyalása.

Az indítványok között a már érintett kivánatokon kívül a munkálat következő pontjaira nézve változtattatott az országos bizottmány véleménye.

Biharnak a 66. pontban foglalt előadása, hogy nem teljes koru, s főleg tanuló ifjak, felügyelőik megegyezése nélkül a hadfogadók részéről katonáknak föl ne vétessenek, országos kivánatul fog felterjesztetni.

Mármaros kivánata (78. pont) a Szathmár megyébe vezető técsői út elkészítésére szükséges kincstári segély iránt, a kereskedelmi munkálatban határoztaték tárgyaltatni, midőn az utaknak, miképp s honnan építéséről leend szó.

Trencsén sérelme (95), miszerint a beszterczebányai volt püspök Belanszky József hátrahagyott vagyona összeirásához s elosztásához az illető örökösök hozzá nem bocsáttattak, pártoltatik.

A 109. pontban Hont panaszolja, hogy tisztviselői eljárása, miszerint a megye rendeletéből némely csendzavaró, sőt hivatalnokok tekintélyét is sértő katonák kicsapongását akadályozák, a Helytartótanács által rosszaltaték. E sérelemre nézve a nevezett kormányszék ujabban kiadott intézvényének tartalma iránt hivatalos uton beváratik az illető megye értesítése.

A tárgyalása a 114. pontig haladt.

CLXXXIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 29-én, déli 12 órakor.

Tárgy: A sérelmek és kivánatok, folytatva.

A sérelmek és kivánatok III. és IV. osztálya olvastaték. Az előbbi a horvátországi megyék, az utóbbi kir. városaink előterjesztéseit foglalja magában.

Hogy a horvátországi királyi városok előadásai a Rendek által a kapcsolt részek megyéi közzül az összes kir. városok közzé soroztattak, ez ellen az illető követ urak által a szokott cautela ez alkalommal is interponáltatott. E felszólalást pártolá egyik magát slavonitának nevező *Farkas Sándor (Pozsega megye követe)*, míg ellenben a másik, jelesen *Zsitvay József (Szerém megye követe)* kijelenté, miképp küldői utasítás-adásban teljesen függetlenek Horvátországtól. *(Zajos éljenzés.)*

Az *elnök* a Rendek sorozásának következményeire nézve semmi fontosságot nem tulajdonitván, csupán Horvátország megnyugtatására kivánta az eddigi szokást megtartatni; míg ellenben e tárgy *kerületi jegyzője Palóczy* emlékezteté a Rendeket, hogy a legkisebb elnézés is, Magyarország ellen használtatik a kapcsolt részek által.

Egyébiránt a kerületi határozatok mindenben változatlanul maradtak.

(Rendi Napló IV. köt. 324—330. lap.)

---

248. Kerületi ülés.

1844 julius 30-án.

Elnökök, naplóvivő, mint tegnap, *jegyző Palóczy.*

Tárgy: az V-ik osztályú sérelmek és kivánatok folytatólagos tárgyalása.

A 115. pontban Borsod megye kivánja, hogy a Helytartótanács mint az 1723 : 102. és 1791 : 14. t. szerint a törvények és országgyű-

lési határozatok végrehajtásával megbizott kormányszék, arra szoríttassék, hogy a hozott törvények, különösen pedig az 1836 : 11. t.-czikknek miképp lett, vagy miért nem lett végrehajtásáról feleljen s adjon számot. Különösen pedig a törvények végrehajtását elhanyagoló és mulasztó kormányszékek, törvényhatóságok s egyes tisztviselők ellen is szigorú büntetést rendelő törvény hozassék.

Az országos választmány e kivánat első részét, amennyiben vádat foglal magában, anélkül, hogy különös eseteket hozna fel, nem pártolá; második részére nézve pedig a végrehajtók hanyagsága ellen a büntető codexben tartja helyén a rendelkezést.

E vélemény ellen számosan felszólaltak. E szerint — mondá többek közt *Bezerédj (Tolna megye követe)* — az 1836. törvény minden jótékonysága kijátszatnék a szegény adózó népre nézve; a felső megyékben ugyanis az addig viselt személyes terhek levétettek általa az úrbéri telkes nemességről, míg az ország alsó vidékein az erre kivetett, vagy talán ki sem vetett adó is a szegény adózó nép zsebéből szedeték be.

Hogy ez bün, hogy botrányos tiszteletlenség a törvény szentsége iránt, sőt ha tovább is így megy, bizonyos nemzeti közveszély: nem volt, kitagadta volna; alig volt, ki el nem ismeré vala, hogy ilyes körülmények között a törvényhozásnak kárhoztatólag felszólalni, jövőre pedig intézkedéseinek szigorú büntetéssel is sikert biztosítani kötelessége; különben hasztalan iratnak rakásra a legüdvösebb törvények, holt betük maradván, általok a mindenben hátra maradott szegény haza felvirágzani nem fog soha.

Voltak azonban nehányan, mint *Palóczy*, kik csak jövőre nézve tarták szükségesnek az intézkedést, multra nézve az országos választmány véleménye szerint adatokat kivánván közönségesen tudott, mindenki előtt ismeretes dologról, mint mondá a jegyző.

Mások ellenben a multra nézve is pártolák a borsodi indítványt s felirást sürgetvén, hosszas vitát idéztek elő a felett: ki az oka az eddigi mulasztásoknak s miképp szerkesztessék a felirat?

Egy kis véleménytöredék s főleg *Zsedényi (Szepes megye)* minden mulasztásért a megyéket vádolá. Szerinte a Helytartótanács nem is tudhatá e mulasztást; elébe senki, Borsod megye sem lépett elő panaszszal. De különben is e kormányszék kezében nincs elég hatalom, s a végrehajtást is a megyék által gyakorolván, ezeknek vis inertiae-je legyőzhetlen. Mit tehet a kormányszék egyebet körlevél kibocsátásánál, melyben a hatóságokat cselekvésre serkenti; s ezt tevé azon körlevélben is, melyet az adószedés hátramaradása iránt

bocsáta ki, s melyben annak egyik okául az úrbér-telkes nemesség tartozása beszedésébeni hanyagságot említi.

Máskép vélekedett a többség, s különösen a *jegyző, Palóczy*. A Helytartótanács, mondának, köteles a fennidézett törvények szerint nemcsak megtartani a törvényeket, de egyszersmind őrködni, hogy megtartsák mások is. Erre jelen esetben a törvényalkotás történeténél fogva kétszeresen volt kötelezve. Hogyan állanak az előzmények? Az 1836-iki hongyűlés meghozván az urbért s különösen a kérdéses t.-czikket, melyben többek között az adó alapjának mielőbbi összeirása rendeltetik, kétkedett a törvényhozás a végrehajtó hatalom pontosságában, szigorú ellenőrködésében, s ez okból országos biztosság kinevezését hozá javaslatba, hogy a meghozott törvények egész hazában végrehajtására ez ügyeljen fel. S mi történt? A végrehajtó hatalom előállott, követelé a jogot, mely őt illeti. Nem mondatott akkor, hogy a kormány a tehetetlenség karjai között sinylik, s az engedetlen megyék ellen, melyekről oly sokszor állíttatik, hogy velök kormányozni lehetetlen, azóta sem folyamodott a kormány az országgyűlés elébe, nem kérte erősbítését végrehajtó hatalmának, mert erre szüksége nem is volt.

Perczel (Tolna megye követe) emlékezteti a Rendeket az 1823-iki eseményekre.

Beöthy (Bihar megye követe) pedig említi a pesti végzést, melynek hozatalakor a megye csak szabályalkotási hatóságával élt, s melynek megsemmisítésére mindazáltal a fegyveres erő is készen volt. S ily hatalom nem birna a törvényeknek szerezni sikert, törvényeknek, melyek az adózó nép millióinak érdekében hozattak, mik mellett az ország jobb részének rokonszenve szól?! Különösnek találja, hogy Szepes követe azzal akarja a kormányszékről eltolni a felelet terhét, mivel a megyék hanyagsága nem volt tudtára; mivel Borsod megye más megyék közhirből ismeretes mulasztása felett kormányszéki felügyelést nem gyakorla; mivel az iránt nem tőn panaszt előtte, ki előtt vannak minden megyék jegyzőkönyvei, ki csak ezekből is láthatá, mennyiben teljesíttetett valamely megyében az adóalap összeirása is, s amely kormányszék bezzeg a jegyzőkönyv fölterjesztése előtt is megtudá a pesti határozatot. Mellőzvén, hogy maga Szepes követe tagja azon kormányszéknek, gyakorta hivatkozik a megyék hanyagsága példájául az 1836 : 11. t.-cz. körüli mulasztásokra; mellőzvén a hirlapi mozgalmakat, mik között a napi irodalom akkori egyik hőse, a helytartótanács tagja, az elhunyt Dessewffy Aurél is oly hatályos szót emelt e tárgyban; mellőzvén mindezeket, miért akar

tehát most az érdemes követ úr a városokra főfelügyelőket neveztetni, ha a közadministratió kezelésére eképp ügyelnek fel, ha az ilyes főhivatalnokok, kiket az utolsó szolgabiró politikai gondolkozás módja is érdekel, ily kevés érdekkel viseltetnek a törvények teljesítése iránt?

Szónok megyéje példáját említi, hol az alispán maga kecsegteté nem fizetésre, népszerüség vadászásából, a nemességet, s később is látta, türte, sőt vezetője volt azon mozgalmaknak, mik az 1836-iki törvény ellen intéztetének, s több órai viták után sem merte kimondani végzésül, hogy az adózás kötelesség, törvény parancsa. Oly bün ez, miért az illető urak székkitételre legalább is érdemesek volnának. Szóló azonban meg van győződve, hogy a kormányszék előtt tudva volt a hanyagság; s midőn Palóczy a jegyző szerint, tisztújitáson összekoczczanások miatt kir. biztosok küldetnek a megyékbe, nem foghatja meg, hogy noha a kormány az adózó nép pártfogójául mutatkozik, noha ez esetben a felügyelésére bizott adóalap sérelméről van szó, e nagy fontosságu ügyet csak körlevél kibocsátására sem érdemesité. Szónok ily körlevélre 1843-ig nem emlékszik; mit Szepes követe említ, az azóta jöhetett ki, de erre nézve is megjegyzi, hogy az ügy nagyobb fontosságu, semmint csak mellékes megemlítéssel teljesiteni lehetne az oly soká mulasztott kötelességet. E kötelességre tehát szükséges a törvényhozásnak figyelmeztetni a kormányszéket.

Vukovics (Temes megye követe) e figyelmeztetést csak ily határozatlanul kimondva, a nélkül, hogy a kormányszéknek körülirott hatalom adatnék át, veszélyesnek látá, rosszabbnak magánál az orvosságnál. Szerinte mindenek fölött vétkes a megyei tisztviselőkar, s miután most már a 8 évig nem követelt adó beszedése a szegény nemességet juttatná tönkre, kün maradása pedig az adózó nép vesztességét fogná okozni, czélszerűbbnek látná törvény által a hibás tisztviselők által téríttetni meg az úrbéri nemesség beszedetlen adótartozását.

Hasonló nézetben volt *Lónyay Gábor (Zemplén megye követe)*, úgy hivén, hogy a megyék magok leginkább hibásak s magának a megyének kelle sőt lehete valaha önmaga ellen felirni.

E nézet ismét azokon kívül, mik felebb mondattak, a megyei körülmények tájékozására vezete, s tanácskozás közben azok ellen, kik csupán adatok hiánya miatt nem pártolák a felirást, s ezeknek közlésére az illető megyéket fölhivák, adatok is idéztetének.

Mindenekelőtt a többször említett *Beöthy (Bihar megye követe)* adá elő azon részvéthiányt, mely a gyülések későbbi napjain, midőn pénztári ügyek kerülnek föl, országszerte tapasztalható, s midőn

a többséget képező tisztviselőkar ellen bármi mondatik, minden megrovás elhangzik eredmény nélkül. S kisértse meg aztán valaki oly megyében, hol a többség a tisztviselőkarral tart, felsőbb helyeken vádaskodni; semmi esetre sem fogja kikerülni az actiót.

Perczel (Tolna megye követe), ki fájdalmát nyilvánítá, hogy az időszaki sajtó a centralisatió veszélyes terére lépteték által, ki a municipiumokat pártolván, azokat csupán a visszaélésektől kivánja megtisztíttatni, említe még esetet is, midőn a veszélyes irányzattal vádolt ellenzék fölött megyéken azon párt uralkodik, mely éppen a hatalom nézeteit pártolja, s a főispán széke körül keres és talál pártolást. Hogy az intézményben is van hiba, mely pártok küzdéseitől annyira függővé, ingadozóvá teszi magát a közigazgatást: szónok nem fejtegeti; ellenben az adatkivánóknak említi, miszerint éppen Tolna megyében is, azon úgynevezett conservativ párt akadályozá két-három évig a kérdéses törvény végrehajtását, míg egyik szomszéd megyében most mozognak a törvénynek nem végrehajtása, hanem eltörlése iránt utasítást adni.

Említi tovább szónok Szathmár megyét, hol ólmos botokkal hadakoztak, s végre Bihart, hol a mostani erélyes első alispán (Beöthy) fellépése hozá először életbe alig két év előtt a törvény rendeletét. Szónok ily szigort, minővel a nem kegyelt, sőt vádolt liberalis párt a kérdéses törvény végrehajtására is minden megyében működött, soha sem tapasztalt a másik részéről; nem azon főispánok részéről sem, kiknek a pártok mozgalmai fölött kellene állniok.

E beszédben, főleg *Mihályi (Máramaros megye követe)* fölszólalásában az ólmos botok emlegetésével megtámadott *Gabányi (Szathmár megye követe)* megyéje mentségére említé, hogy ott több rendbeli küldöttség neveztetett ki az adóalap összeirására, noha az is igaz, hogy az úrbértelki adó kivetve még országgyűlésre indultakor nem volt. Egyébként a szomszéd tiszai megyének, túl a hegyeken, a sóországban (t. i. Máramarosban) sincs jobb rendben a szénája.

Mire az említett tiszai megye, *Máramaros követe* válaszolá, mikép ő minden esetre udvariasabb volt Szatmár megye követénél, miután az ólmos botok említésével még csak nem is akará értetni, hogy Szatmár megyéről van szó stb.

Több szóváltások is történtek, de a tanácskozások befejezését siette a *jegyző Palóczy* felvilágositása, miszerint ez alkalommal nincs szándéka sem kárhoztatni a kormányszék hanyagságát, sem új, annál kevésbbé körül nem irott hatalommal felruházni azt, csupán számon kérni a törvények miképp s miért nem lett végrehajtását. Mielőtt ez

iránt a kormány nem nyilatkozik, jövőre nézve sem lehet szó büntető-törvény hozatala felől, mit sokan, a codexből kivéve, külön is szentesíttetni kivántak.

E magyarázatban a többség megnyugodván, két-három megyén kívül mindnyájan elfogadták a borsodi indítványt. Jelesen nem szavaztak: Bács, Fehér, Sáros; kisebbségben maradtak: Ugocsa, Ung, Verőcze, Szerém és Zemplén.

CLXXXV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 julius 30-án, d. u. 1 órakor.

Tárgy: A Főrendek válaszizenete a középponti és fiumei vasutvonalak iránt.

Olvastatott a középponti és fiumei vasutak iránti válaszizenete a Főrendeknek. (O. I. 180. sz.)

Örömmel érti ebből *Perczel Móricz (Tolna megye követe)*, miképp a Főrendek a képviselőtestület felirását elfogadák; midőn azonban a készséget, melylyel fogadtatott e felirat, egyéb, szinte nagy érdekü tárgyak pártolására nézve is ohajtandónak mondá: fájdalmát fejezi ki az iránt, hogy miként Vukovics Szabbás megjegyzé, ide kevernek egy nagy közjogi kérdést, oly szót, mely az ország függetlenségével meg nem egyeztethető. Ily kifejezés, mit az «*örökös tartományok*» elébe kivánnak tétetni a Főrendek, e szócska: «többi». Megjegyzi szónok, miképp Magyarország azért él a velünk egyes fejedelem alatti tartományokra nézve «örökös» nevezettel, mivel e tartományok örökség gyanánt illetik az uralkodóházat, míg hazánk őseink szabad választása által szállott arra. S ha tud is valaki törvényt mutatni, melyben e kifejezés használtatik, nem fogná azt általa igazolhatni, főleg ez esetben, midőn azon szónak annyi jelentőség tulajdoníttatik, hogy miatta ily közérdekü tárgyban akadályoztatik följutni a nemzet fölirása. Szónok azon kifejezéshez semmiképp sem járulhat, ellene óvást tesz, s kész felette kerületi ülésben tanácskozni.

Az *elnök*, noha szinte szivén hordozza az ország függetlenségét, miután éppen azon törvény, mely erről kizárólag rendelkezik,

az 1790/91 : 10; sőt az 1723 : 1., 2. sarkalatos törvényczikkely is hasonló kifejezéssel él, nem lát benne aggodalmat. Nem feszegeti más tartományok viszonyait az uralkodó házhoz, tudják ők magok dolgait; köztünk a különbség az, miszerint ad normam aliarum provinciarum non gubernamur.

Hasonló értelemben szólt *Zsoldos;* igen gyenge fegyvernek hivén a pragmatica sanctio s annyi törvények ellenében a nemzetre nézve, ily egyes szavakból ártalmas következményt akarni vonni.

Bachó Lajos (Trencsén megye követe) pedig a Rendeket a fölterjesztés sietős voltára emlékezteté; úgy hivén, miképp az alatt, míg ívnyi jogfejtegetésbe bocsátkozand e Tábla, a bécs-glogniczi társaság Sina hatalmas befolyása által is képes lenne kieszközleni az engedményt.

Palóczy, Perczel, Vukovics azonban a késedelemért a Főrendeket vádolván, a kifejezésben semmiképp nem nyugodhatának meg. «Alkotmány», «jog» mind csak egy szócska, mondá *Vukovics,* s ha p. o. «resolutio, parancsnak» neveztetnék, nem kellene-e felszólalnunk ellene? stb. Magyarországon az örökösödési jogra nem elég születni, mint az örökös tartományokban, itt meg is kell koronáztatni.

Ez okokból alig két követen kívül mindnyájan idegenkedtek elfogadni a szerkezet főrendi módosítását; s midőn *Klauzál, Beöthy* s többen kerületi ülés tartását sürgeték e tárgyban, a felirásban használt kifejezés változtatására több indítvány tétetett. Ajánltattak: «*más tartományok*», «*szomszéd tartományok*» s végre *Palóczy* által az 1836-ki törvény s fölirat hasonlatára «*az ausztriai határszélek*».

Ez utóbbi elfogadtatván, iránta a Főrendek azonnal értesíttettek *Zarka itélőmester* által, ki kevés idő mulva meghozá a szomszéd teremből a választ, miszerint a Felsőház azon módosításban megnyugvék.

Végül a Rendek **elegyes ülésbe** hivattak, honnan a vasuti fölirás fölterjesztetett.

(Rendi Napló IV. kötet 330—335 lap.)

CLXXXVI., CLXXXVII. Országos ülések egyedül a Főrendeknél tartattak.

249. Kerületi ülés.

1844 julius 31-én.

Elnökök: Kiss András (Krassó), Tallián János (Somogy). *Jegyzők:* Szemere, Palóczy. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: Sérelmek és kivánatok V. osztályának több pontja s különösen a borsodi indítvány a papi javak sæcularisatiója iránt.

Olvastatott a 128. pont alatt Borsod megye azon indítványa, mely szerint az egyházi vagy papi minden jószágok jövedelmei — kiszakasztván azokból azon meghatározandó összeget, mi az isteni tisztelet s a vallás külsőképp is díszes fenntartására, valamint a papi személyek állása és hivatala fontosságához mérsékelt illendő és szinte meghatározandó mennyiségű évi fizetéseikre megkívántatik — az ezekből fennmaradandó jövedelmek részint a szükséges népnevelésre, iskolák felállítására, a meglévők czélszerű elrendezésére, részint a tanítók képzésére s azok jobb fizetésére, részint országosan meghatározandó más közhasznú czélokra fordíttassanak.

A nagyméltóságú országos választmány, mely a sérelmek és kívánatok összeszedésére s azok feletti véleményadásra vala kiküldve, a jelen kivánatot törvényes jogokkal ellenkezőnek állítván, nem találta pártolásra méltónak.

E fontos tárgyban első emelt szót Borsod megye követe, az ősz *kerületi jegyző, Palóczy László:* Mit fognak végezni e tárgy felett — úgymond — a tek. Karok és Rendek! az bölcseségüktől függ; nékem szoros feladásul tevék küldőim, hogy ez indítványukat megtegyem, s védelmezzem, kérem eszerint Borsod vármegyének kihallgattatását. E mellett mind kötelességemnél, mind pedig meggyőződésemnél fogva szólalok fel. Ha valaki azt gondolná, hogy megyém nemeseinek nagyobb része protestáns lévén, ez indítványt a protestánsok tevék, s a kath. klerus iránti gyülölségből lépett fel kivánatával: az igen csalatkoznék; egy katholikus jeles úr és egy királyi hivatalban lévő katholikus tevé az indítványt, a tek. rendek pártolák s igy keletkezett a borsodi ismeretes körlevél. Ebben foglaltatnak mindazon adatok, s bőven ki vannak fejtve az okok, melyekre az indítvány alapíttaték, törvényeinkből kimutatva, hogy a status-

nak van joga az egyházi javak felett rendelkezni. És alig hogy szélylyel ment a körlevél, mindenütt nagy mozgást okozott egész magyar Izraelben, s a megyei gyűléseken. A papság azonban mindent elkövetett annak megbuktatására; Esztergom vármegye pedig a borsodival ellenkező szellemű körlevelet bocsátott szét. És azt jól is tette, mert az igazság csak eszmesurlódások által derülhet ki. Másik üdvös hatása pedig az volt, hogy a klerus, melynek tagjaitól, noha kényelemben töltik napjaikat, kevés mathematikai és bölcsészeti munkákat olvashatunk, most bezzeg tollat ragadott és ragadtatott; egymást érte a sok czáfoló röpirat a leggúnyosabb kifejezésekkel, melyekben minden feltalálható, csupán a borsodi körlevélben kifejtett elvek nincsenek megczáfolva. A borsodi körlevél száz keresztnevet kapott. Elmondatik azokban törvény, alkotmány, tulajdonjogot sértőnek, fölforgatónak, sőt haszontalan lármát okozónak is. Mi ezen elnevezéseket illeti, én csak azt mondom, hogy nem mind igazságos az, a mi törvényes; mert hiszen miről van Corpus Jurisunkban számosabb törvény, mint a papi tizedekről? de azért, valamint azt mondani, hogy a papi dézsmák törvénytelenek, senki sem merészli: úgy nem fogja állítani senki azt, hogy azok igazságosak. Azt mondom másodszor, hogy nem mind igazságos az, mi annak látszik lenni; mert hiszen évezredek alatt azt hivé a világ, hogy a nap forog a föld körül, a föld pedig áll; sőt az ellenkezőt állító Galileinek állításáért tömlöczben kellett szenvednie; és mégis megmutatta az emberi ész, s ma már a gyermekek is tudják, hogy a föld forog a nap körül, s nem a nap a föld körül. A borsodi körlevél haszontalan lármának is neveztetik; pedig ezen levél tudott annyira hasznos lenni, hogy az egész országban tanácskozás alá vétetett, s az eszméket tisztába hozta. És hogy nem minden lárma, és nem mindig haszontalan, ami annak látszik, megmutatták a római capitolium udvarán lévő ludak, melyek a köztársaságot Manlius idejében éppen lármájuk, gágogásuk által mentették meg. «Sine ira et studio» írta Borsod az ő körlevelét, lépéseit az igazság, a törvények és a közjó vezérelték. Mi tek. Rendek örökké szónokolunk a népnevelés elhagyatott állapotáról, hasznos vállalatokról, mindenütt a pénzhiány áll utunkban, s nem látjuk azokat a forrásokat, mik legközelebb szemeink előtt vannak, azon kútforrásokat, melyek századok óta nagyrészben a nevelés alapjául vannak rendelve. Borsod figyelmeztette a megyéket, hogy a kiknek többet adott, többet is vár azoktól a haza s a ki többet áldozhat, áldozzon is többet. Igaz! mi a levélben ki is van fejezve, Borsod körlevelében volt egy mellékes ok is. Tudja mindenki, hogy midőn

a klerus 1838-ban a vegyes házasságoktól meg kezdé tagadni az egyházi áldást, mily zavar keletkezett ebből az országban. A klerus nem csak nem igyekezett azt csillapítani, de az 1840-diki diæta után a papi fejedelmek itt maradván Pozsonyban, július 2-dikán eldobták az országban Eris almáját és így a közbajt még inkább növelék; midőn a primás főpásztori levelében, s a többi főpapok is ennek alapján az áldásmegtagadás szükségét nyiltan kimondák; kimondták pedig az országgyülésen hozott országos conclusum — határozat — ellenére, s kibocsáták az országos körlevelet, mely az egész országban nagy zivatart támasztott, a helyett, hogy a felzaklatott lelkinyugalmat lecsendesítette volna. Borsod megye tehát ezen indítványa által figyelmeztetni akarta az egyházi rendet, hogy vigyázzon magára, mert ámbár Achilles maga legyőzhetlen vala, sarka még sem volt sebezhetlen, és bár a Dániel által álomban látott kép maga érczből vala is, lábai mindazáltal agyagból valának. Igy a klerusnak is van oly gyenge oldala, melyen megsebezhető, s melyen az már több országokban meg is sebezteték. Mert hiszen Európának majd minden országa rendelkezett már a papi javakról; így még a legkatholikusabb Spanyolország is elfoglalta azokat, s csak a contradictiók honában, Angliában és Magyarországban maradtak eddig illetetlenül; de úgy hiszem, el fog jönni az idő, midőn mind a két helyen a bírt javaktól fel fognak mentetni. Figyelmeztetni akará arra, hogy ne bízzék oly szerfelett hatalmában és befolyásában, s azon pártfogásban, melylyel erősbülve daczolhatni vél a törvények hatalmával is; mert van a világi rendnek hatalmában egy oly eszköz, mely által a klerus minden hatalmas ereje és befolyása meggyengíthető; annál fogva ne daczoljon az ország közakaratával, mert van mód, melylyel hatalmasnak vélt erejét megsemmisíthetni; azért ne bízza el magát javaiban, gazdagságában oly annyira, hogy mivel gazdag, az ország törvényein felül emelkedhetnék; mivel eljöhet az idő, melyben elmondhatják felette, mit a római iró Florus, Pompejus és Julius Cæsarról mond, s amit korunkban mondhatánk Napoleonról: «Causa tantæ infelicitatis fuit nimia felicitas».*

A borsodi körlevél tek. Rendek adatokon, okleveleken alapszik. A történet és diplomatika tanítják: mily pazar kézzel szórta Szent István és Szent László a papoknak a sok jószágot, és pedig elannyira, hogy Szent Adalbert püspök, ki vezére volt a peregrinus térítőknek, maga intette meg Szent Istvánt, hogy ne adjon már a papok-

* «Ily nagy szerencsétlenség oka a túlságos szerencse volt.»

nak több jószágot, mert hiszen majd magának semmi sem marad. Kálmán király már veszélyesebb volt, mert ő már nemcsak hogy nem adott, de még vissza is vett az elődök által adott jószágokból. No de meg is lakolt érette; mert míg Szent István és Szent László «szentekül» canonizáltattak, addig a jezsuiták e különben derék fejedelmet a Corpus Juris nagyszombati kiadásához írt előszóban úgy írják le, mint egy csipás, púpos, borzas, testi és erkölcsi szörnyeteget.

S ha kérdjük most már, ugyan miért adatott azon tömérdek jószág a papoknak? azért — mondják ők — mivel a pogány magyarokat a keresztyén vallásra térítették; azért továbbá, hogy az akkor behozott keresztyén vallásban a népet fenntartsák és szelidebb erkölcsökre oktassák. És ez szép tett és hálát érdemlő cselekedet is volt. De kérdés: midőn a keresztyén vallás már annyira elterjedt köztünk, hogy azt sem Mahomed, sem Zoroaster, sem Brahma, sem Confucius vallásától félteni nem lehetett, s midőn az akkori térítőknek már poruk sincs meg, a mostani papok meg sem fiaik azoknak, sem hagyományosaik, hanem csak Isten szolgái: vajjon ezen címnél fogva a jószágok kezeikben megmaradhatnak-e? Egy erkölcsi testületet örökös jutalommal elhalmozni nem oxymorum-e? Hiszen midőn valamely zászlóalj legényei vitézül viselték magukat, az érdemkeresztet a zászlóra függesztik fel; ámde ez addig díszlik rajta, míg a jutalmazottak mind el nem haltak. 40—50 év múlva leveszik azt, mert a kik akkor a zászló alatt álltak s babért arattak, ezek tudván azt, hogy nem lévén övék az érdem, a jutalom őket nem illeti.

Most tessék ezt alkalmazni!

Második oka azon jószágok adományozásának, hogy Szent István király idejében pénz nem volt; hiszen az adás-vevésnél is csere divatozott, a birság is csak marhával, ökörrel fizettetett; a vallás szolgáit pedig tisztességesen el kellett látni jövedelemmel. S mivel Szent Istvánnak pénze nem volt, fizetésül jószágokat osztogatott, melyeknek akkor különben is semmi értékük nem volt; és ez az eljárás már csak azért is jó és bölcs intézkedés volt azon időkben, mert az idegen papok jobban mívelték a földeket, s ez által szebbé, kiesebbé tevék az ország vidékeit.

Azonban az idők változtak; a pénz behozatala, sokasodása, megszünteté azon szokást is, mely szerint a tisztviselők sóval fizettettek, honnan jő a «sallarium» nevezet, mely «sallarium» később aztán készpénzzel cseréltetett fel. S ha már a világi rendre ez megtörténhetett; nincs ok, miért ne történjék változás az egyháziak fize-

tésében is; nincs ok, miért ne lehetne az egyházi rendet is állásához illő *évi fizetéssel* ellátni.

Harmadik ok volt az akkor (a XII., XIII., XIV. században) divatozó tudatlanság és sötétség is. Azon balhiedelem uralkodott ugyanis akkor, hogy az emberek csak úgy békülhetnek ki vétkeikért az Istennel, s csak úgy nyerhetnek örök üdvösséget — mit mellesleg mondva, csakis a papok terjesztettek — ha a papok, kolostorok, minél több ajándékokkal, jószágokkal halmoztatnak el. Igy halmozódott össze a tömérdek jószág és vagyon a papok és kolostorok kezeiben, és sok nemes család ma is siratja ősei botor tettét, kik az akkori századok babonás hitének áldozták fel összes vagyonukat, lelkök üdvösségét kegyes adakozásuktól várván. Tudnék több családot említeni, de talán vannak a teremben közöttünk is olyanok, kik őseik pazarlását most is szomorúan érezik, s papi kezek közt vannak oly birtokok, melyek örökségképp reájok néznének.

Vannak azonban a klerusnak olyan jószágai is, mikre nézve a birtoklás jogát semlehetne bebizonyítani; de e tárgy sokkal szélesebb, semhogy itt rövid felszólalásomban kimeríteni kívánnám, és lehetne azt. Azért csupán egy esetet legyen szabad említenem, de «ex uno disce omnes». Turócziban van megírva, hogy III. András nejét, Fennenát megkoronáztatván az esztergomi érsek által, a megkoronázott királyné e kis fáradságért, a férjétől tü-pénzül kapott Rozsnyó városával ajándékozá őt meg. Nem vizsgálom, megérdemelte-e az érsek úr ezen pár órai kis munkáért ezen nagy jutalmat? de azt méltán kérdezhetem, mi jogon szállott az a következő érsekre? annyival inkább pedig azt, hogy elszakasztatván az az érsekségtől, mi czímen szállott a rozsnyói püspökökre, kik koronázást nem teljesítettek soha? holott az csak személyes fáradságért csak egyes személynek, az esztergomi érseknek adott jutalom volt.

Itt az ideje, hogy e tárgyat a törvényhozás figyelembe vegye. A kérdésnek jogi oldalát bővebben kifejté Borsod vármegye az ő körlevelében, több törvényeket idézvén fel, mik szerint az országos rendek a papi jövedelmek hovafordításáról századokon keresztül rendelkezének, melyek elég világosan tanusítják a nemzetnek e tekintetben kétségbe nem vonható jogát. A törvényhozás parancsolta, hogy az egyházi javakból templomok építtessenek, parochiák dotáltassanak, mit a klerus némi részben meg is tett. Igaz, hogy néhány templom most is építtetik, de bennök a polgárok közötti szeretetlenség elvei terjesztetnek. Törvényeink nyilván tanusítják, hogy a status az egyházi javakkal több alkalommal rendelkezett a nevelés

tekintetében. Ezen joga a törvényhozásnak most is fennáll, és nem ismerek törvényt, mely ezen jogot eltemette volna. Nemzeti jog ez, melylyel más nemzetek is éltek és élnek, így Franczia-, Spanyolországban, Portugalliában. Én csupán az 1648-diki vestphaliai és 1801-diki lunevillei békekötéseket említem, mik által nagy terjedelmű fejedelmi, egyházi javak secularisáltattak; s noha VII. Pius pápa átok alá veté azok eszközlőit úgy, mint birtokosait, mind a mellett erre az átokra még Bécsben sem sokat figyeltek, mert hiszen maga Ausztria is maiglan bírja a salzburgi érsekséget; a külföldi hatalmasságok követei pedig magok is csak diplomatiai hideg mosolylyal fogadták a pápai nuntiust, Consolort, protestatiójával, az egyházi átok fenyegetésével, midőn azt visszakövetelte. De maga a kegyes és vallásos Mária Terézia is papi javakból látta el oly bőven a pesti magyar egyetemet; II. József meg az eltörlött szerzetesek jószágait a vallási tőkéhez — fundus religionishoz — csatolta. De tudnék példát mondani arra is, hogy I. Ferencz királyunk, kinek pedig vallási buzgóságához semmi kétség nem fér, sok magánosoknak kétségtelen papi javakat conferált, adományozott.

S kérdem: rosszalta-e Mária Terézia vagy József császár ezen tettét valaha az országgyűlés? Soha! A nemzet nem szólalt fel ellene soha, mert maga is érezte, hogy azon javak eredeti czéljaiktól eltértek, s azokat rendeltetésökre visszavezérelni szükséges. A nemzet csupán a klerus taxáltatása ellen szólalt fel az 1825., 1836. és 1840-diki országgyüléseken, de csupán azért, mert a fejedelem egyedül taxálta a papi urakat, nem pedig a nemzettel együtt; ezért van vive az ez iránti panasz az előleges sérelmek közzé, most is, hogy az előző diæták nyomán annak orvoslását a jelen is szorgalmazza; s hogy ott legyen, valóban meg is érdemli. Tette és teszi ezt az országgyűlés azért, mert nem látta és nem látja törvényesnek, hogy Ő Felsége maga taxálja a klerust, mivel a klerus javairól való rendelkezés az országgyűlés intézkedése alá tartozó; arról a törvényhozás kiván és akar rendelkezni.

Nem ellenkezik tehát Borsod körlevele a törvényekkel, de nem a tridenti zsinat határozataival sem. E nevezetes zsinat 21. és 22-dik ülésének határozatai között ugyanis — megolvashatják a tisztelendő urak — szinte congrua szabatik az egyháziaknak; és ezen congrua a püspökök részére 1000, azaz egy ezer, a plébános részére pedig 100, egy száz aranyban lett meghatározva, de úgy, hogy ha ezen összegnél úgy a püspökök, mint a plébánosok jelenleg nagyobb jövedelem birtokában vannak, az azon congruán felül lévő összeg a szegényeb-

bek között felosztatni, templomok és iskolák fenntartására fordíttatni rendeltetett. Hát ennyi-e most is a congrua Magyarországon? Ezért nem akarta a magyarországi klerus elfogadni soha a tridenti zsinat végzeményeit; de bezzeg a tisztelendő urak a zsinat minden kifejezéseire, mik annak határozataiból a protestánsok ellen felhozathatók, sőt még az ellenök ott kimondott átokra is, oly örömest hivatkoznak. Azért tehát tek. Rendek, ha a zsinat a congruákról így, eo ipso a törvényhozás is a papi javakról törvényesen intézkedhetik.

Jól tudom azonban, hogy a tisztelendő urak azt szokták mondani, hogy javait a klerus a világiakkal egyenlő tulajdoni joggal bírja; azért azzal védelmezi magát, hogy javait elszedni a tulajdoni jog sérelme nélkül nem lehet; hogy a papi javak elkobzása a polgári jószágok vesztét húzandja maga után. Hogy azonban ezek egyenlő természetű jószágok volnának palam et publice negasse sufficiat, elég legyen ezt egyszerűen és nyiltan ország-világ előtt tagadni, mert ez nem így van. A nemes embernek joga van jószágait eladni, elcserélni, elzálogosítani; de szabad-e a klerusnak azokból csak egy mákszemnyit is elidegeníteni? Nem! mert jószágait ő tulajdoni joggal nem bírja! A körlevélben idézett törvényeket most mellőzvén, ismét a tridenti és bázeli zsinatokra hivatkozom, melyek nyiltan kimondják, hogy az egyházi személyek nem tulajdonosok, csak beneficiariusok, s fosztassanak meg tőlök, ha «sacrilegusok»; igaz ugyan, hogy a bázeli zsinat mindamellett átkot mond arra, ki őket beneficiumaikban háborgatja.

Mi azon ellenvetéseket illeti, hogy Magyarország főpapjai számos fényes adakozásokat tettek a közjóért, tetemes mennyiségű alapitványokat tettek iskolákra, kórházakra stb., ezt nem tagadom, elismerem, sőt magasztalom érte őket. Ámde Pázmán, Széchenyi, Szelepcsényi csak egyes dicső kivételeket képeznek azok közzül, kik az egyházi javakat jó végre fordították; mig ezek ellenében száz annyi példát lehet felidézni a mitsem tevésre. Magam láttam gyermekkoromban mint szórta marokkal a huszasokat kocsija ablakán ki az utazó primás, Batthyány, míg a közintézetek, népiskolák stb. legkevésbbé sem érezték bőkezűségét, pedig tette azt mutatta, hogy terjedelmes jószágai szükségein felül jövedelmeznek. Ma is áldoznak papjaink, s ez szép! de a közállománynak mai szükségei olyanok, melyeknek fedezését a papok arbitriumától, ajándékozásától, kegyelmétől felfüggeszteni nem lehet; a haza közintézetei kétséges és bizonytalan alamizsnákból nem táplálkozhatnak, hanem biztos segélyforrásokra, bizonyos pénzalapra van szükség, s ezért szükséges

oly intézkedéseket tenni, melyek által biztos jövedelmei folyton egyformák legyenek.

Fontos tárgy ez tek. Rendek! meg kell azért minden oldalról hányni és vetni. Éppen azért még egy körülményre vagyok bátor figyelmeztetni a t. Rendeket. Mindenütt történtek zavarok, s ezek mindenütt megzilálták a papi javakat; ily zivatarok nálunk is bekövetkezhetnek. Emlékeznek a t. Rendek, miképp 1811-ben 1061 millió bankóczédula volt, s ez következteté be a szomorú emlékezetü devalvátiót; akkor könnyü volt statustönköt tenni, s a papirpénzt értékének $^1/_{10}$-re leszállítani, de ma a birodalom statusadóssága, mely 960 millió körül van, nem deválválható, mert szerződvényen alapul s forintért forintot kell fizetni, honnan fogja azt a kormány meríteni, mi lesz alapja a kifizetésnek, csak az Isten tudja! Annyi bizonyos, hogy valamint szent Dávid szükség esetén levette az oltárról a kenyeret és használta azt: ez esetben is félnünk kell, hogy majd sem a papoké, sem a nemzeté nem fog lenni a kérdéses egyházi vagyon; akkor aztán se nekünk, se a papnak nem lesz.

Hogy mit végeznek a t. Rendek, az az előttem s küldőim előtt örök tiszteletben álló bölcseségüktől függ; de a választmány véleménye semmi esetre meg nem állhat. A választmány nem azért volt kiküldve, hogy pártolását vagy nem pártolását nyilvánítsa a borsodi indítványnak; ez a t. Rendeknek joga. A választmánytól puszta véleményt vártunk; ő túllépett tehát hatáskörén, midőn a borsodi indítványt törvényellenesnek bélyegezte.

Végre a főtisztelendő urakhoz van még néhány szavam. Egész tisztelettel kérem őket, tekintsenek hátra, nézzenek előre s jól gondolják meg a dolgot, még nem késő; a világ legfőbb fontosságú eseményei, történetei gyakran csekélységekből erednek, s függ a népek sorsa is. Marlboroughot s vele a wigheket egy pohár víz, egy pár keztyü buktatá meg, és megszabadítá XIV. Lajost a veszedelmes háború folytatásától. IV. György, kinek regenskorában egy negyedik kártyapajtásra lévén szüksége, egy lordot ültete le a wistasztalhoz, s itt megkedvelvén, miniszterré tette, s általa az amerikaiakkal a béke megköttetvén, Amerika szabad lett, a franczia revolutio is meg nem gátoltathatott, és mindez azért történt, mert azon lord a wistasztalhoz történetesen leültetteték.

Simuljon tehát a klerus jobban a világhoz, tegyen önként is áldozatot, míg lehet, s míg áldozatnevet érdemelhetend áldozata; mert félő, hogy egykor késő lesz. Annyi mindenesetre igaz, hogy már is hasznot tett a borsodi körlevél, hacsak annyiban is, hogy

azóta a hirlapokban sűrübben olvassuk a papi ajándékokat és jótetményeket.

Végre arra szólítom fel a főtisztelendő klerust, ne örüljön, ha a borsodi indítvány még a jelen s tán a jövő diætán is czélt nem ér; megmarad a borsodi körlevél a törvényhatóságok levéltáraiban, s az országgyűlési iratok között; kinőnek annak egykor mind gyökerei, mind ágai, mert hiszen nincs abban semmi új sem mondva sem kivánva; gondolkozott arról ezelőtt is, s gondolkozni fog ezentúl is — a haza. «Az igazság előbb-utóbb kitör sirjából s eget kér.»

Nagy Károly (Gömör megye követe) szinte rosszalja az országos választmány véleményét, mintha a papi jószágok feletti rendelkezés a törvényes jogokkal ellenkeznék; mert a törvényhozás mindig fenntartotta magának a status tulajdonáról való rendelkezési jogot. Miután mindazonáltal a borsodi előterjesztés sem sérelemnek, sem kivánatnak nem mondathatik, azt e helyről az indítványok közzé kivánja utasitani.

Gróf Ráday Gedeon (Pest megye követe) a borsodi indítvány mellett nyilatkozik, mert küldői úgy vannak meggyőződve, hogy a papi javak a status javai, s ezért hivatva, jogosítva van a status arra, hogy az egyházi javak felett rendelkezzék is. Azonban küldői két pontban különböznek; ők nevezetesen azt kivánják, hogy a jelenleg hivatalban lévő egyházi férfiak a kezelésük alatt lévő egyházi javak élvezésében életfogytiglan még meghagyassanak; jövendőre pedig minden egyházi szolgának illő congrua állapittassék meg. Ezt nem is tartja új eszmének korunkban. Ugyanis Bethlen Gábor alatt az 1620-ik évben Beszterczebányán tartott országgyűlésen elődeink a tömérdek püspökséget háromra leolvasztván, egri-, nyitrai- és váczira, mindenik részére három-három ezer ezüstforintnyi évdíjat határoztak. Igaz ugyan, hogy ez teljesedésbe nem ment, mert az akkori körülmények nem engedték, de vannak példák, hogy egy püspökség több püspökségre felosztatott, s eképp a püspökök gazdag jövedelmei szükebbre szoríttattak.

Bánhidy Albert (Csanád megye követe): Nem szólalt volna fel, — úgymond — ha az országos választmány arról nem vádolja vala az indítványt, hogy az a tulajdont sérti. Ez által azonban megyéjére is — mely az indítványt magáévá tette — bélyeg üttetvén, noha a törvényt s birtok szentségét tiszteletben tartja, küldői iránti tiszteletből kinyilatkoztatja, hogy küldőinek esze-ágában sincs valakit sajátjától megfosztani akarni, mert midőn azt óhajtják, hogy az egyházi javak jövedelmei a status rendelkezése alá essenek, s az egyház

szolgáinak készpénzfizetés adassék, a tulajdont éppen nem támadják meg.

Hiszen a jelen országgyűlés is már kerületi választmányt küldött ki, mely a birtokviszonyokat rendezvén, törvényjavaslatot nyujtson be a Táblának a majoratus, senioratus és általában az ősiség eltörlése iránt is. Ez is a tulajdonjogba vág, de azért kérdem, jutott-e eszébe valakinek, hogy a diætát azzal vádolja, hogy a tulajdon szentségét megtámadta.

Vannak nemzetek, hol az egyházi javak, mint Spanyolországban, Portugalliában, sőt Oroszországban is, mely typusa a stabilitásnak, a status szükségeire fordíttatnak. Ausztriában pedig szerzeteseknek senki jószágot örökösen nem adományozhat.

És küldői úgy vannak meggyőződve, hogy az egyházi javakról a statusnak joga van intézkedni; mert midőn a status valakinek bizonyos terhek mellett jószágot adott, az azt csak addig bírhatja, míg a birtokkal járó kötelességeket teljesíti. Már pedig a magyarországi klerus azonfelül, hogy jövedelmeinek egy részét a népnevelésre, iskolák és templomok építésére tartozott fordítani, még az ország védelmére bizonyos számból álló banderiumot is tartozott kiállítani; azonban a honvédelmi rendszer megváltozott, s a banderiális kötelesség megszünt; amellett még jövedelmeik azon részét, melyet a népnevelésre kellett volna fordítaniok, rendeltetésökre nem adták. Ebből önként következik, hogy a papi fő ős jószágokat az egyházaktól elvegye, s azt eredeti rendeltetésére fordítsa. És küldői úgy is vannak meggyőződve, hogy ártalmas a nemzeti közgazdaságra nézve is az igen nagy birtokoknak kevés kezekben összetorlódása, s hogy az ártalom rendkívül növekszik, ha ily nagy javak éppen holt kezekben vannak, melyek után nincs örökösödés, nem tulajdonosi szeretettel míveltetnek, hanem csupán ideiglenes haszonvevők által; már pedig a papok az egyházi javaknak csakis, és csupán ideiglenes haszonvevői, haszonélvezői.

A papok nem nézhetnek jószágaik után, a nélkül, hogy hivatalaikat el ne hanyagolnák; ha pedig azt híven akarják betölteni, rosz karban marad jószáguk. S hátha még azt tekintjük, miképp a rosz gazdálkodás mellett nyert jövedelmeik sem fordíttatnak rendeltetési czélukra, ez esetben a statusnak közbeszólni, számot kérni, rendelkezni nem csupán joga, de kötelessége is. Sőt a közjólét legfőbb törvény lévén, az alapítók akaratát is meg lehet változtatni, ha az alapítvány megszünt hasznos lenni, ha megszünne az ok, vagy föltétel, mely azt szükségessé tevé, vagy a kitűzött czél más úton jobban elérethetik; sőt akkor is, ha oly sok, hogy terhére van a klerusnak,

vagy azok jövedelmeit a status közszükségek mulaszthatlan fedezésére igényli.

Szónok a borsodi indítványt az előtte szóló módosítványával pártolja; annálfogva kívánja, hogy az egyházi rend tagjainak a jószág helyett állásukhoz illő fizetés rendeltessék, a fennmaradandó jövedelem pedig üdvös hazai célokra fordíttassék.

Vukovics Szabbás (Temes megye követe): Hogy a papi javak nem úgy kezeltetnek, miszerint a status befolyását óhajtani ne kellene, mutatja azon elpalástolhatlan rokonszenv, és eltitkolhatlan népszerűség, melylyel a borsodi körlevél, mind a mellett, hogy a papság nagy erőkifejtése még most megbuktatta, hazaszerte fogadtatott. És noha éppen ezért szólónak nincs reménye, hogy e tárgy most kivívja magát, még is kötelességének ismeri utasításánál fogva a borsodi indítványt pártolni, s hiszi, hogy az egyesült szózat nem lesz kiáltó hang a pusztában. De éppen azért nem találja rendén, hogy az országos választmány e tárgy felett eltörte a pálczát. Mert a papi jószágok kellő czélokra fordítása iránti intézkedés törvényes jogokba egyáltalán nem ütközik. Az egyházi javak ugyanis jelenleg már nem felelnek meg eredeti rendeltetésüknek, mert hiszen a papságnak azért adattak azon vagyonok, hogy a pogányságnak romjain a keresztyén hit számára emeljenek templomokat; azaz, hogy a népben az igazság, a keresztyén vallás s a jó cselekedetek iránt nemes indulatot gerjeszszen. Ennek szüksége most már mindenütt megszünt, mert a keresztyén hit elterjedett az országban. Fenmaradt még a nép nevelésének szüksége, melynek tehát alapjául szolgálnának az egyházi javak. De, miután nem ezen czélra fordíttatnak, éppen azért intézkedtek már Európa nemzetei csaknem mindnyájan a papi javak iránt. Magyarország törvényhozásának sem lehet tehát bizonyosan kevesebb joga intézkedni saját körében azok iránt. És e jogát a statusnak gyakorlatba kell venni, mert különben hozzanak a tekintetes KK. és RR. bármily igazságos törvényt a vallás tárgyában, míg az egyéb vallásuak szolgáinak szegénysége mellett a katholikus papság hazánk területének oly nagy részét bírja, addig ugyan vallási viszonosság nem lesz. E rendelkezési joggal élni már csak azért is érdekében áll a statusnak, hogy a sok vagyon által rendkívül erős testületet gyöngébbé tegye, s hogy a vallási teljes viszonosságot valóban megállapíthassa; mert hiszen most a katholikus klerus daczol minden közhatalommal, minden köztörvénynyel. Miért? Azért, mert nagy birtokaiban elbízza magát. A világban tek. Rendek! minden pénz által vitetik ki, és kérdem — mond szóló — a

közelebbi években a sok zavart bátorkodtak volna-e éleszteni és táplálni a papok, ha óriási birtokaikban elbizakodva oly hatalmasok nem lettek volna! És kijelentem, hogy míg az egyik vallás papja úr, a másiké valódi szolgája az egyháznak: addig örök panasz lesz; ellenben a két *szolga* bátran versenyezhet egymással; s így meglesz a viszonosság.

Fogarassy Mihály (Nagyváradi káptalan követe) szólalt fel ezután, s előadásának tartalma ezekben összpontosul: Borsod érdemes követe azt mondá, hogy ami törvényes, nem mind igazságos; erre például hozá fel a papi dézsmát. Én azt tartom, hol alkotmány van, hol a jogok positiv törvényekkel irvák körül, azt állítani, hogy nem mind igazságos, ami törvényes, oly állítás, mely a polgári társaságot alapjaiban rendíti meg. Ha mindent az észjogból következtetünk, a positiv jogok utoljára elenyésznek. Borsod követe megvallá, hogy a körlevél sine ira et studio iratott; azonban megjegyzi, hogy alkalmul szolgált reá a vegyes házasságoktóli áldás megtagadása, miből világos, hogy a körlevél-irókat bosszúvágy vezérlette. Borsod követe figyelmeztet bennünket, hogy míg idő van, engedjünk; mi azonban anyagi érdekeknek lelkiismeretünket sohasem fogjuk alárendelni. Hogy Szent-István, Szent-László annyit adakozott az egyháznak, vallási buzgalmukat egy magyar hazafi sem fogja rosszalni; ők alapíták az alkotmányt; a klerus volt, amely azt fenntartotta. Hogy a klerus adományokat kapjon, erre magát érdemessé tette, és hogy most megfoszszák javaitól, ily büntetésre őt kárhoztatni nem lehet. Arra nézve, hogy Kálmánt oly rút alakban tüntetik elő a jezsuiták, megjegyzem, hogy Kálmán életrajzát nem a jezsuiták adták legelébb; ők csak azt tették hozzá, mit Turóczi s más történetirók kihagytak. Mondják, nincs szüksége többé javakra az egyháznak, mert a keresztyén vallás elterjedett. Ez nem áll.

Nem rég volt egy ország, mely, miután a klerus jószágait elszedte, a papokat számüzte, a keresztyén vallás félretételével az észt kiáltá ki Istennek. Az egyház javai nagy részint nem adományból, de alapítványokból állanak, miből kitünik, hogy azok nem a statuséi, s azoknak buzgalmát, kik oly kezekbe adták javaikat, hol a szeretet provisiója munkálkodik... *(itt a zúgás a szónok végszavait elnyomta, mire az Elnök a hallgatóságot csendre inté).* Mit Borsod követe az örökös jutalmakról mondott — folytatja szónok — azt a világi jószágok birtokosaira is alkalmazhatni. Az első szerzők itt is elhaltak, az egyházi jószágok is azon záradékkal adattak: et legitimis ejus successoribus. Hogy a törvényhozás rendelkezett az egyház javairól,

ezt nem tagadom; rendelkezett igen, de azoknak fenntartása, nem pedig elkobzására. Azt sem tagadom, hogy a papi és világi jószágok közt van különbség, csakhogy én azt másban látom. A papi jószágokat csak azok kapják, kik azokra érdemesek; polgári birtokot azok is örökölnek, kiknek semmi érdemük nincs; a papi jószágok jövedelmei az ország javára válnak, honn költetvén el; a polgári birtok jövedelmét nagyrészint külföldön költik el; az egyházi jószág után sok fényes család keletkezett, midőn a világi jószág zsirjában nem egy család enyészett el. Közjogi értelemben azonban, mint az I. Rész 2-ik címe tanusítja, egyházi és polgári birtok közt különbség nincs; ezt az elvet az újabb törvényhozások is elismerék. Mária Terézia, II. József, I. Ferencz elvettek némely jószágot, azonban, valamint a családok kihaltával a fiscus örököl, megtörténik ez az erkölcsi testületekre nézve is. Így a jezsuiták és némely kolostorok megszüntettetvén, természetes, hogy az ő jószágaik a status kezére estek át; de hogy fennálló testületek kezeiből a jószág erőszakosan csikartassék ki, ez nem igazságos; erre II. József tette zsinórmértékül nem szolgálhat, kit törvényes királynak nem mondhatni, ki rendeleteit maga vissza is vette, s a mely szerzeteket jószágaiktól megfosztott, azoknak I. Ferencz azokat visszaadta. Azt mondá Borsod követe: int az idő, mert Ausztria adósságai elnyelik majd az egyházi javakat. Megvallom, ezen okoskodást sem törvényből, sem politikából megfejteni nem tudom; ennek megemlítésére csak az időpontnak megragadása szolgálhatott alkalmul. A történet tanusítja, hogy a papi javak elvételén áldás nincs, amint elveszik, magán kezek közt elvész azoknak haszna. A mely alkotmány ily erőszakos elvhez nyúlt, annak homlokára ráírhatni:

«Congeries lapidum multis congesta rapinis
Corruet et raptas alter habebit opes».*

Borsod népnevelésre akarná fordítani a papi javakat. Ha az országos szükségek fedezésére aránylagosan áldozni kell, ettől a papság nem vonakodik; de javaik elvételével a népnevelésen segítve nem lesz. E közczél elérésére mindnyájunknak össze kell vetnünk vállainkat. Tudnék én erre forrásokat idézni; *(Halljuk!)* mennyi költetik el t. Rendek a korteskedésre; már e mirigy megszüntetésével is, mely az erkölcstelenségnek legtermékenyebb mezeje, mennyit nyerne

* Sok rablásból gyűlt márvány rakománya leomlik
És a rablott kincs mások örökje leend.

a népnevelés; hát az absentismus mennyit visz ki az országból! Borsod követe mondá, hogy a klerus anyagi hatalmára támaszkodván, emelkedik felül a törvényeken; holott éppen ezen jószágai csatolják őt ezen hazához, ébresztik a törvény tiszteletére s kötelességeinek teljesítésére. Vegyék el tőlünk a jószágokat és mi szabadabbak lenni meg nem szününk, anyagi erőszak szellemünket el nem nyomja, mert az erkölcsi összetartásban megvíhatlan erő foglaltatik stb.

Ezután *Medgyesy (Váczi káptalan követe)* lépvén a küzdtérre, győzelmének előérzetében megvallá, hogy neki a védelem könnyű, mert ő birtokon belől, ő a sánczokon van. Fejtegetvén az egyházi javak birtoklási czímét, ennek három módját érinté. A papok részint királyi adomány útján nyerték jószágaikat, mely szerint a király minden jogát az egyházra ruházta azon záradékkal, hogy ki azt háborgatni merné, átok alá essék; részint alapítványképpen birják; — a magas adományozás ezen módja a Nagy Lajos hozta ősiségig terjedvén; — részint pedig az adás-vevés útján jutottak hozzá a birtokszerzést illető törvény alkotásáig. E három mód közzül bármelyike által jutott a birtok az egyház kezére, tulajdonjoggal szállt reá, melyet tőle elvenni jogszerűleg nem lehet stb.

Tomcsányi József (Békés megye követe) igen különösnek találja, hogy az egyházi rend az anyagi javakhoz annyira ragaszkodik. Azt mondá a nagyváradi káptalan követe, hogy a papság nagyobb buzgalommal ragaszkodik azon országhoz, mely őt javakban részesíti, így könnyebben felelhet meg hivatásának. Erre kijelenti szónok, hogy a midőn a borsodi indítványt pártolja, ő sem kívánja, hogy a papok üres tarisznyával legyenek kénytelenek elmenni, hanem legyen abban valami, de nem fölösleges. Azt, hogy a magyarok a francziákként az észt isten gyanánt ne imádják, az által hiszi kivihetőnek, hogy a nép a vallásra hathatósan taníttassék; már pedig ez úgy volna legbiztosabban eszközölhető, ha a klerusnak jószága nem lenne, mert akkor több időt szentelhetne a tanításra. Szóló követ azt hiszi, miképp nem annyira az a kérdés, mi joggal birja az egyház a javakat, hanem inkább mi czélból? Azt hiszi továbbá, hogy ha a jövedelmek, mint kellene, valóban a kitűzött czélra fordíttatnának s ezt ki is tudnák mutatni az egyháziak, hogy teljesíték kötelességüket, akkor nem úgy, mint most, hogy egyes családoknak szereztetik jólét, hanem csupán a népnevelés által a népek fognának felvirulni, miből a statusnak bizonyára sokkal több haszna lenne, mint azon családokból, melyek a papi jószágok után gazdagodtak meg. Hogy pedig ezt az országgyűlés eszközölhesse, megkérendőnek vélte

Ő Felségét az iránt, hogy az egyház kezelésére bizott álladalmi birtokok állapotáról s arról, vajjon az egyháziak kezében levő statusjavak eredeti rendeltetésükre fordíttatnak-e? — a törvényhozást értesíteni méltóztassék.

Bezerédj Miklós (Veszprémi káptalan követe) megjegyzé, hogy az ő beszéde is, mint Borsod követének előadása, csak elmefuttatás leend, a tárgy érdemére majd országos ülésben nyilatkozandván. Szóló Borsod megyét legelébb is következetlenséggel vádolja, midőn a törvény tiszteletlensége mellett szólal fel. A körlevél ellen kikelvén, azt népszerűtlennek bélyegezte, mert a népet meg akarja fosztani azon papi fölöslegtől, melyben eddig részesült. Figyelmeztette a tek. Rendeket, hogy ha most «jure fortioris» elveszik a papi jószágokat, az alkotmány sánczain kívül járó hatalmas néptömeg reá teszi nemsokára kezét a nemesi jószágokra is. A borsodi követnek azon figyelmeztetésére, miszerint senki ne gondolja, hogy a jelen indítvány a protestánsok izgatásának szüleménye, szóló azt kérdi: hát ha mégis ők voltak a bujtogatók? Hogy a papság azelőtt az irodalom mezején láthatatlan madár vala, ezt szóló kétségbe vonja; figyelmezteti Borsod követét azon számos könyvekre, melyek az ismeretek minden ágában papok által irattak. Hogy a jezsuiták Kálmánt mozaikba foglalák, képét eltorzítván, erre szóló azt feleli, hogy a protestánsok hasonlóul irták le a Ferdinándokat, a «nagy» spanyol Fülöpöt; azonkívül a világiak is akkori időben hány királyt zártak be, kik a tulajdonjog szentségét nem tisztelték? A papi javakat azért akarják elvenni, mert a szükség, melyért adattak, megszünt? Szóló nyiltan megvallja, hogy a térítésre most is szükség van, magok a katholikusok között is, kik közzé sok idegen elv fúrta be magát, azonkívül a protestánsok ellen is oltalmazni kelletvén a hitet, a térítésnek vége nincs. Arra nézve, hogy minden egyházi jószágnak jogczíme van-e? szóló kéri a t. Rendeket, ne igyekezzenek a gyűlöletes vallási tribunál inquisitionis helyett egy új vizsgálószéket alapítani, mely az új szerzeményi biztosságnál is rosszabb legyen. Hogy pedig Rozsnyó oly olcsó áron jutott az esztergomi érsek kezére, erre szóló hasonló példákat idéz a nemesi birtokszerzés történeteiből. Nagy Lajos — úgy mond — egy nemesnek azért, hogy Szent-István koporsóját kinyitotta, egy uradalmat adott. Zala megyében utazván egykor Szent-László, kiesett kocsijából a kerék, egy ember oda ugrott s újját dugván bele, a kocsit fenntartotta, s ezért jószágot kapott. Róbert Károly egy lovagnak, kinek játék közben három fogát ütötte ki, három falut adományozott.

Azon ellenvetésre, hogy a papok nem teljesítik azon feltételeket, melyekhez jószágaik kötvék, kérdi szóló, e tekintetben miként áll a nemesség: katonáskodik-e? fizet-e adót? A papság híven teljesíti kötelességeit, hirdeti a szent igét, s mégis a lovagi rend, mely éppen nem felel meg kötelességének, őt akarja megfosztani javadalmaitól! Szóló nem tagadja, hogy az egyházi javak a statuséi, de a papi statuséi, mert ha polgári statuséi lennének, régen hozzányultak volna már azokhoz, kivált midőn a királyok pénzszükében lévén, birodalmakat valának elzálogosítani kénytelenek. Mit Mária Terézia tett, Ő Szentsége tudtával tette; II. József császár tettét rosszallotta az ország; Abauj, Veszprém, Vas vármegyék, — elkoboztatván a szerzetesek javai, — a tulajdon szentsége védelmére keltek; nevezetesen Abauj figyelmezteté a nemzetet: vigyázzon magára, mert ha a klerus javait lefoglalni szabad, biztosítva a polgári birtok sincs. Végre szóló Borsod — vagy mint kimondá «Borsód» — vármegye követéhez fordulva kéri őt, adja tudtára küldőinek, hogy a jus patronatus, nemesi javakhoz is kötve lévén, ha a népnevelést elő akarják mozdítani, nyissák meg előbb saját erszényeiket s ne kívánják elvenni a másét.

Pázmándy Dénes (Komárom megye követe): Igaz ugyan, hogy törvénykönyveink elején Szent-István II. rész első fejezetében írva van, hogy ki az Isten dicsőségére adományozott javakat háborgatni meri, excommunicáltassék, mindemellett is azonban engedjék meg a főtisztelendő urak, ha jelenben ellenök fogunk szót emelni. S annyival is inkább merem ezt tenni az idézett törvény ellenében, mert én a papi javaknak rögtön e pillanatban elvételét nem pártolom; azonban az igazságot kimondani nem félek, mert míg az excommunicatió hajdan félelmes s vészteljes következéseket húzott maga után, úgy jelenben életlen fegyverré vált; következései nem rémületet, de ártatlan mosolyt idézhetnek elő, s valahányszor használtatik, a katholikus klerusnak hajdan erős, de most meggyengített helyzetét árulja el. De menjünk a dologra.

T. Karok és Rendek! Tagadhatatlan az, hogy a társaságok keletkezésekor nem moralis testületek álltak össze, hanem egyes személyek, s így eredetében a status moralis testületeket nem ismert, csak egyes személyeket, az állománynak mind megannyi tényezőit. A moralis testületek tehát később keletkeztek, s kétségtelenül a közállománynak beleegyezésével. Ha volt joga a társaságnak, a statusnak a moralis testületeket keletkezni engedni: kétségtelenül van joga a moralis testületeket, ha azok a közállomány czéljaival meg nem egyeznek,

meg is szüntetni; s ha ez áll, úgy még inkább van a statusnak joga e moralis testületek jövedelmeiről rendelkezni; különösen azon jövedelmeiről, melyekben e moralis testületeket századok előtt önmaga a status részesítette. Nem gondolnám, hogy a főtisztelendő urak közzül bárki is tagadni merné, hogy a katholikus klerus egy morális testület; nem hinném továbbá azt sem, hogy tagadni merné valaki, miszerint a klerus azon jószágokat, melyeket hazánkban bír, nem úgy mint egyes személy, de mint morális testület bírja. Ki az elsőt tagadná, elvezetném Rómába, s a történeteket rövid átnézéssel, még a legújabb időkben is megmutatnám neki, hogy a katholikus klerus tagjai a szentséges pápától fogva szakadatlan lánczszemként összefüzve, a legerősebb moralis testületet képezik, mely valaha a földön létezett. Ki a másodikat tagadná, t. i. hogy a klerus honunkban a jószágokat mint moralis testület bírja, elvezetném a káptalanok jószágaira s kénytelen volna elismerni, hogy ezeknek birtokosa moralis testület. Sőt a püspökök is tulajdoni joggal birják-e terjedelmes jószágaikat? Éppen nem. E javak a püspökségé, de nem a püspöké; míg él s a püspökséget kormányozza, addig a jószágok jövedelmeit némi részben húzhatja, de halála után illetetlenül száll s megy által ismét azon püspökre, kit a status, a közállomány, s ezeknek nevében a kormány a püspökség vezérletére kinevez. Ha pedig valaki mondaná, hogy a püspököket nemcsak a kormány nevezi ki, de az anyaszentegyháznak feje, a szentséges római pápa erősíti meg, ez állítása által még inkább csak azt bizonyítaná be, hogy a katholikus klerusnak, mint moralis testületnek, nem csak keletkezésébe beleegyezni, de azt, ha a közállomány czéljaival meg nem egyeznék, joga volna meg is szüntetni, s annyival inkább van joga annak jövedelmeiről, annak jószágairól, s pedig azon jószágairól, melyeket a status csak kezelésére bizott, a fennforgó körülmények szerint rendelkezni.

Ezen statustani megdönthetlen általános elv után nézzük, hányféle módon jutott a klerus terjedelmes jószágai birtokához, hányféle birtokczímen? Azt hiszem, hogy a klerus jószágait három módon birhatja. Első mód királyi adományozás, második magánadományozás, harmadik mód szerzemény, mi által a klerus meggazdálkodott jövedelmeiből jószágainak egy részét önmaga szerezte. Engedjék meg a főtisztelendő urak, ha állítom, hogy a status a papi jószágokkal mindhárom esetben rendelkezhetik.

Elsőben a királyi adományozás. A klerus jószágainak legterjedelmesebb részét, lehet mondani $^{8}/_{10}$-ed részét, vagy talán többet is királyi adományozás útján birja. S kérdem: vajjon a fejedelmek, a kirá-

lyok a jószágokat úgy ajándékozták-e, mint egyes személyek tulajdon őket illető magánbirtokaikat? Nem t. Rendek! Korántsem. Ki nem tudja, hogy különösen régibb időkben a statusnak csaknem minden működése a fejedelmekben volt összpontosítva? S így e jószágok a status nevében a király által adományoztatván, még pedig — ezt jól jegyezzük meg — nem tulajdoni joggal, nem is egyedül azért, hogy a klerus annak jövedelmeit kényelmeire költse el, hanem mint alább meg fogom mutatni, annak jövedelmeinek nagyobb része más czélokra volt szánva, s ez okból a klerus ezen adományozott javaknak nem tulajdonosa, csak kezelője lévén minduntalan, kétségtelenül hatalmában áll a statusnak e jószágokról s azoknak kezeléséről másként, mint eddig, rendelkezni. De engedjük meg, hogy vannak e jószágok között olyanok is, melyeket a királyok tulajdon jószágaikból adományoztak, azon jószágaikból, melyeket az állomány magoknak a királyoknak udvaraik fenntartására mintegy kijelölt s átengedett. S így talán az mondatik, hogy a fejedelemnek szabadságában állott kevesebb jövedelemmel megelégedni, szabadságában állott azt a klerusnak, vagy bárkinek is ajándékozhatni, mint oly tulajdont, melylyel ő szabadon rendelkezhetett. Egy kis visszatekintés a népek kifejlődésében s a történetekben, meg fog győzni mindenkit, hogy régibb időkben a nemzetek fejedelmeiket az udvar fenntartására s más közigazgatási költségekre is nem készpénzzel fizették, hanem azoknak az elfoglalt országokból terjedelmes jószágokat adtak át. A fejedelmek azonban e javakat elajándékozván, a statusoknak azon költségeket, melyeket e jószágok jövedelmeztek, más úton kelle fedezniök. A nép pedig e miatt kénytelen direct s indirect adót fizetni. Ha tehát a fejedelmi fény tartására a népek civilistákat hoztak be, s a kormányzási közköltségekre, direct vagy indirect adó útján, évenként tetemesen adóznak, kétségtelenül van joguk rendelkezhetni azon jószágokról, melyeknek jövedelmeit a fejedelmek a katholikus klerusnak a közállomány kárával átengedék. A klerus jószágai pedig különösen honunkban legnagyobb részben ilyféle adományok útján bíratnak, s eképp nem lehet tagadni, hogy a status azon jószágokról, melyek eredetben is már övéi valának, s melyeknek haszonvétele fejedelmei által a klerusnak nem helyesen engedtetett át, teljes joggal rendelkezhetik.

Másodszor: magánadományozás. Ezen czím alatt a klerus már tetemesen kevesebb jószágokat bír. S itt kétségtelenül vissza kell menni az első magánadományozóknak akarata kitudására. Miután azonban e magán úton adományozott jószágok mind ugyanazon czélra, ugyanazon egy módon adattak, kétségtelenül ugyanazon ter-

mészetűek is, és tagadhatatlan, hogy ezek nem egyes személyeknek, hanem morális testületeknek adattak. S ez a dolognak veleje; mert ha az egyes adományozónak szándékában lett volna jutalmazni hű szolgálatáért egy püspököt vagy más valami ilynemű papot, úgy az adományozott jószágot adományozta volna azon személynek, megnevezve azt névszerint, kit jutalomra méltónak talált. De t. Karok és Rendek e jószágok nem adattak püspöknek, hanem püspökségnek, nem adattak papnak, hanem adattak egyháznak, nem tehát személynek, hanem morális testületnek. S így kétségtelenül e morális testületnek is csak azon célokra adattak, mely célokra birta ezen morális testület a status s ennek nevében a fejedelem által adományozott jószágokat. Magánadományozás útján birt jószágai is tehát a klerusnak szinte egy természetűek a királyi adományozott jószágokkal; s valamint szabadon rendelkezhetik a status amazokról, úgy emezekről is. S a magán adományozónak akarata akkor fog leginkább teljesülni, ha a status ezen jószágokat kezelése alá vevén, azon célokról, mikre adományoztattak, hivebben, tökéletesebben fog gondoskodni, mint a klerus, azoknak eddigi kezelője.

Harmadszor a klerus által, mint morális testület által tett szerzemény; ily czím alatt alkalmasint legkevesebb jószágokat fog a klerus birni. De a klerusnak, ha eleget akart tenni akár a magánadományozók akaratának, akár a status által adományozott jószágok jövedelmeit azon célokra fordította volna, melyeket a status még törvényeinkben is kijelölt, nem lett volna szabad a jószágok jövedelmeit elvonni a közcéloktól, s ezekből szerzeményeket tenni. Ha pedig ez mégis megtörtént, nem fogják kétségbe vonni, hogy azon jószágok, melyek az előbbeni bizonyos meghatározott czélra adományozott jószágoknak helytelenül félretett jövedelmeiből szereztettek, egy természetűek magokkal az eredeti adományozott javakkal. S ha a közállomány azokról szabadon rendelkezhetik, bizonyosan van joga rendelkezni ezekről is, mint amazoknak járulékairól.

Így t. KK. és RR.! azt hiszem, hogy bármely jogczímmel biratnak is az egyházi javak, azok kétségtelenül a közállomány rendelkezése alatt állanak, annyival is inkább, mert ha vizsgálatába ereszkedünk annak, hogy e javak a klerusnak miért, mi okból, vagyis inkább, mily célokra adattak, még inkább ki fog világlani, hogy a klerus e javaknak birtokosa soha sem volt, csak mindig kezelője. Ugyanis e javak a klerusnak leginkább három czélból adattak. Első volt az isteni tisztelet fenntartása. S ez általános nevezet alá sorozom a templomok felépítését s azoknak jó karban tartását. Második czél volt: a kolosto-

rok melletti iskolák fenntartása egyrészről, másrészről pedig az elnyomorodott szegényeknek naponként eledelleli fölsegélése. Ki nem tudja, hogy hajdan az ily iskolák fenntartása töméntelen költségekbe került, mert a világi hatóságok a tanításmódról gondoskodni nem akartak? Azt hitték a népek s fejedelmeik, hogy a tudományokról s a nevelésről gondoskodásnak s e részbeni kötelességöknek már eleget tettek, midőn a klerusnak e czélra terjedelmes jószágokat engedtek át. Harmadik, utolsó czél volt, hogy a jövedelmeknek azon része, mely az isteni tisztelet fenntartásából, az iskolákról gondoskodásból, s a szegények fölsegéléséből fennmarad, fordíttassék magoknak a klerus személyeinek fenntartására s más magános szükségek fedezésére. Kétségtelenül áll előttünk ezek folytában, hogy magát a klerust az egyházi jószágok jövedelmeinek csak egy része illeti. S midőn 1789-ben Francziaországban Mirabeau az egyházi javak elvételét indítványozta, s a franczia nemzetnek akkori választottai több napi küzdések után az indítványt el is fogadták, a jelenlevő franczia abbék s püspökök nem merték tagadni, hogy őket ezen jószágok jövedelmeinek csak harmadrésze illeti. Abbé Maury nyiltan el is ismerte. Ha tehát áll, mit maga a klerus tagadni nem mer, hogy e jószágok nem annyira személyeik fenntartására, mint az Isten dicsőségére, templomok építésére, azoknak, úgy szinte az iskoláknak fenntartására, szegények fölsegélésére adományoztattak, azon időkben, mikor a közállomány, még akkor pénz nem lévén, ezen czélokra nem más, mint fekvő birtokokat jelölhetett ki, s azoknak kezelőivé a papokat tette, kérdem: most, midőn a körülmények változtak, midőn a közállomány a templomok fölépítéséről részint közvetve a patronus földesurak által gondoskodik, midőn átlátta a nép, átlátta a közállomány, hogy a nevelést a klerus kezei között hagyni nem lehet, mert az értelem kifejlését önveszedelmöknek tekintvén, a kornak igényeit különösen a nevelés körül, legkevésbbé elégítik ki, nincsen-e joga a közállománynak ezen javakról s azoknak jövedelmeiről gondoskodni?

Vagy talán azt hiszi valaki, hogy nem lehet a papságnak oly tekintélyes helyzetet szerezni, milyet magas állása megkiván, ha a fekvő birtokok kezelésétől megfosztatik, s fenntartásáról a közállomány készpénzfizetéssel gondoskodnék? Utasítom ezen kételkedőket Európa többi statusaira, hol a klerus, kivéve Angolhont, mindenhol készpénzzel fizettetik, mégis a nép előtt fenntartja azon tekintélyét, melyet a vallás szentsége igényel. Azonban a közállományok nem készpénzzel fizetik-e polgári tisztviselőiket? Nem készpénzzel fizette-

MTA AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

tik-e a katonai rend, nem készpénzzel fizettetnek-e a kormánynak főnökei, a miniszterek? Ki merné tehát állítani, hogy a tekintély fenntartására elmulhatlanul szükséges, hogy a klerus fekvő javakkal fizettessék?

Vessünk most egy pillanatot honunkra, különösen törvénykönyveinkre.

Hazánkban is a jószágok mindjárt első királyaink alatt a klerusnak bizonyos kötelességek teljesítése mellett adattak kezelése alá. Megtetszik ez Szent-László I: 8-ik fejezetéből, hol parancsolja a szent király, «hogy a püspökök a régiségtől elromlott templomokat építsék föl». Volt tehát kötelesség, s pedig azon időkben erős kötelesség szabva a papi javak birtokához. Azonban a klerus észrevette azt, hogy ha a templomokat ők tartoznak építeni és fenntartani, akkor a statusnak joga van ezen kötelességre őket nemcsak szorítani, de a jószágokat tőlük még ezen czím alatt el is vehetni. Mit tettek t. Karok és Rendek!? megszületett az 1715: 60. t.-cz., melyben az akkor uralkodó fejedelem azt mondja, hogy ő magára vállalja «ad incrementum orthodoxæ catholicæ religionis» minden elromlott templomok felépítését, s mint az egyház legfőbb patronusa, fenntartását is örökösen. Azonban én azt hiszem, hogy ezen törvényczikk legkevésbbé foszthatja meg a magyar közállományt azon jogától, hogy az egyházi javakról szabadon rendelkezhetik, mert azon javakról, melyeket századokkal előtte Szent-Istvántól fogva László és Kálmán királyaink bizonyos feltételek alatt s bizonyos kötelességek teljesítése mellett adományoztak a klerusnak, Károly király nem rendelkezhetett.

Bizonyítja továbbá azt, hogy a közállománynak s a törvényhozásnak van jussa rendelkezni a papi javakról, Kálmán király I: 1-ső fejezete, hol ez mondatik: «Placuit Regi et communi concilio, ut dotes cujuslibet possessionis monasteriis seu ecclesiis a beato Stephano Rege dispositæ inconvulsæ remaneant». Világos ebből, hogy azon jószágok, melyek a klerusnak nem Szent-István király által, de a többi más királyok által adományoztattak, visszavétettek; világos továbbá az, hogy a papi javakról az országgyűlése rendelkezett ezen szavakkal: «placuit communi concilio», — mert ki-ki tudja, hogy az országgyűlés törvénykönyveinkben conciliumnak több helyen neveztetik.

A veszprémi káptalan követe ugyan Kálmán király első könyvének 15-ik fejezetére hivatkozott, állítván, hogy Kálmán király csak azon halastavakat vette vissza a klerustól, melyeket nem Szent-István király adományozott. E helyen meg kell jegyeznem, hogy tör-

vénykönyveinket papok készitették nyomtatás alá, s papok adták ki, s itt e fejezetben alkalmasint a *piscinas* szó helyett *donationes pristinas*-nak kellene állani. Azonban ezen vitatkozásba avatkozni jelenleg nem akarok, csak arra emlékeztetem a főtisztelendő urat, hogy a halastavakról nem a 15-ik, hanem a 16-ik fejezet rendelkezik, s ezen fejezet szerint a papoktól nemcsak azon halastavak vétettek vissza, melyeket nem Szent-István király, de a többi királyok adományoztak, hanem mindazon halastavak rendeltettek elvétetni, melyek a magánhasználaton felül feleslegesek voltak. Következésképpen megtetszik ezen 16-ik fejezetből, hogy Kálmán király s az akkori országgyűlés még azon egyházi javakról is rendelkezett, t. i. halastavakról, melyeket Szent-István király maga adományozott.

Mindezekből kétségen kívül áll, hogy mi, bár az egyházi javakat jelenben s e pillanatban elvenni nem akarjuk, el sem fogadhatjuk az országos választmány véleményét, miszerint mondatik, «hogy a borsodi indítvány törvényes jogokba ütköznék». E törvényhozásnak hatalmában sem áll lemondani azon nemzeti vagyonról, melyről a többi országgyülések de facto rendelkeztek is. Nem áll hatalmunkban lemondani oly nemzeti vagyonról, melyet eleink amortisationalis s más ilynemű törvényekkel körülirva az utónemzedéknek híven megőriztek. Én tehát az országos választmány véleményét el nem fogadom. Sőt azt hiszem, hogy a t. Rendeknek s különösen e Táblának kimondani, hogy a borsodi indítvány törvényes jogokba ütközik, önmegtagadás nélkül teljes lehetetlen. Miután azonban itt e helyen már tárgyaltatott, Gömör megye követének indítványát sem fogadom el, hogy az országos választmánynak véleménye helyébe oly forma végzés igtattassék, mintha ezen kivánatot itt tárgyalni nem lehetne. S kérem a Rendeket, hogy miután a borsodi indítvány egész kiterjedésében jelenleg nem pártoltatik, e tárgyra nézve oly határozatot hozzunk, mely e háznak nemcsak méltóságával ne ellenkezzék, de a nemzet s jövendőség iránt tartozó kötelességeinket se sértse meg. Ezek folytában bátor vagyok a Rendek előtt az országos választmány véleménye helyett oly végzést indítványozni, melylyel egyrészről a borsodi kivánat ugyan tettleg nem pártoltatik, de más részről a nemzetnek eddig még sértetlenül megőrzött tulajdonjoga sem fog koczkáztatni. A határozat következő lenne: «Elismerik ugyan a Rendek, hogy a papi jószágok a közállománynak rendelkezése alá tartoznak, nem vélik azonban jelenleg idejét lenni annak, hogy azokról a közállomány valósággal rendelkezzék».

Befejezném ezen indítványommal előadásomat, melyet a tek.

Karok és Rendek bölcs ítéletére bízok, ha a veszprémi káptalan érdemes követe nyomban előttem kesernyés előadásával válaszra nem hívott volna fel.

Az érdemes követ előadása elején a borsodi indítványt népszerűtlennek nyilvánitá azon okból, «mert megfosztja a népet attól, hogy a papi fölöslegben részesüljön, s igy ezen indítvány a nép érdeke ellen van». Ezek voltak a főtisztelendő úr szavai, mikre bátor vagyok röviden felelni, hogy gyenge elmémmel felfogni képes nem vagyok azon logikát, miszerint népszerűtlennek állíttatik Borsod azon indítványa, hogy az egyházi javak jövedelmeinek egy része a népnevelésre fordíttassék, azon népnek nevelésére, melyről a főtisztelendő urak, bár ez ország ingatlan részének körülbelől kilenczed részét bírják, legkevésbbé sem gondoskodtak. Azt hiszem, hogy ha van indítvány, mely a nép javára czéloztatik, ha van indítvány, mely a nép hasznára adományoz: kétségtelenül ez az, mert a népnek erkölcsi kifejlődést ad; jól rendezett iskoláknál a népnek nagyobb jót adni nem lehet. Azon fölösleg, melyben eddig a nép a főtisztelendő urak kénye s kedve szerint részesíttetett, említést sem érdemel; csak azon igen csekély fölöslegből állott, mely mintegy alamizsnául odavettetett. Ellenben a borsodi indítványnyal a népnek értelmi s ennek következtében anyagi jólléte mozdíttatván elő, azt minden indítványok között talán legnépszerűbbnek lehet állítani.

Továbbá a veszprémi káptalan követe a leggyöngédebb oldalát akarta érinteni a nemesi aristocratiának s ebből húzni hasznot tulajdon részére. Azt mondá, «hogy a papok javai elvétele következteti a nemesség javai elvételét is». Ez okoskodás, úgy szokták nevezni, argumentum ad hominem. S miután a főtisztelendő úr tudja azt, hogy e Táblánál, kevés kivétellel, a nemesi rend képviselői ülnek, többnyire mind olyanok, kik magok is nemesi birtokot bírnak, kétségtelenül nem volt rossz taktika az egész indítványt olyannak állítani, mely a nemesség javai elvételét következtetné maga után. Azonban t. Rendek! az egyházi birtok nem tulajdona a püspöknek; azzal nem rendelkezhetik, el nem adhatja, el nem zálogosíthatja, arra adósságot nem tehet; a nemesi birtok tulajdona annak, ki azt teljes joggal bírja, a nemes azt eladhatja, elzálogosíthatja, adósságokkal terhelheti. Az egyházi birtok bizonyos kitűzött czélokra, templomok építésére, iskolák fentartására stb. adományoztatott, korántsem egyes személynek, de egy morális testületnek, melyről a közállomány szabadon rendelkezhetik; a nemesi birtok adományoztatott teljes tulajdoni joggal, s igy azt egy természetünek állítani az egyházi javakkal semmi tekintetben nem

lehet. Azt mondá a főtisztelendő úr, hogy egyik privilegiális osztálynak gyengítése a másik privilegiális osztály megsemmisitését fogja maga után húzni. Most világos előttem, mi okból szegül a klerus ellene minden újításnak; ezen állításából vagyok képes magamnak megmagyarázni, hogy a klerus miért nem akar adózni, ez állításából látom át okát, miért költ a klerus évenként százakat és ezreket tiszt- és követválasztásoknál, gyülésekben minden haladási kérdések ledorongolására. Azt hiszem, t. Rendek, hogy mi nem a privilegiumok fentartásáért ülünk jelenleg együtt, midőn azoknak további épségben tartása az egész magyar alkotmány megsemmisitését húzná maga után. Ezeknek ideje lejárt, s a kiváltságos osztály érdeke helyébe a népnek érdeke merült fel előttünk. Ez azon végczél, melyre minden törekvéseinket irányzani kell. Egyébiránt jegyezze meg magának a főtisztelendő követ úr, hogy miután azon okoskodásából, hogy a klerusnak gyengítése a nemesség végveszedelmét húzná maga után, viszont azt következik, hogy a nemességnek gyengítése a klerusnak végveszélyét fogja bekövetkeztetni bizonyosan mi akkor, midőn a káptalani követek szavazat arányáról fogunk tanácskozni, főtisztelendő úrnak ezen tanát szemük előtt tartva, azon fogunk iparkodni, hogy a káptalani követek, mint különben is repræsentativ rendszerbe bele nem illők, az alsó Táblánál szavazattal ne bírjanak.

Végre főtisztelendő úr azon állítása, «hogy Kálmán király idejében el lehetett venni a klerustól a javakat sokkal bátrabban, mint jelenben, azon okból, mert azon időben a protestantismustól magukat s hitsorsosaikat őrzeni nem kellett» — olyan valami, mit főtisztelendő úrtól legkevésbbé vártam. Főtisztelendő úr ez által rendeltetéséről megfeledkezve, az egyenetlenség magvát, s az ellenségeskedés üszkét akarta közénk dobni, s mint látom, ingerelt szemekkel nézi azt, hogy mi itt, külön vallású követek egymás mellett békében, csendben s barátságban ülünk; talán felzúdította kebelét azon egyetértés, mely a rokon elvű katholikus és protestans polgárok között napról-napra nőttön nő? Az elvrokonságon alapúlt barátságos egyetértést ily gyöngédtelen szavak nem szétomlasztani, de erősíteni fogják. Különben ott van Spanyolország; nem kellett ott a kath. klerusnak század óta küzdeni a protestantismussal, a klerus kormányozta, a klerus igazgatta, a klerus vezette, a klerus nevelte e népet, s több mint egy évtizede már, hogy a legborzasztóbb forradalom dúlja e hazát, míveletlen földek, véres göröngyök, elnyomorodott, sápadt nép élő tanúi s következései a klerus bölcs kormányzásának s fáradságos nevelésének. Igen, tek. Rendek! elvezette a klerus, karon fogva vezette a spanyol

népet, hol a protestantismussal küzdenie nem kellett, a veszély örvényéhez; de most elpuhult karjai visszatartani a butának nevelt népet s megmenteni a hazát nem bírják.

Én tehát indítványomat a tek. Rendek pártfogásába ajánlva, a főtisztelendő urat arra kérem, hogy kifejezéseivel egész osztályokat ne sértsen, és felszólítom, hogy nyujtson nekem felvilágosítást, ha vajjon Spanyolországban a klerusnak a protestantismussal kellett-e küzdenie?

Ezzel az első napi tanácskozás befejeztetett.

250. Kerületi ülés.

1844 augusztus 1-én.

Elnökök, jegyzők, naplóvivő: mint tegnap.
Tárgy: A borsodi indítvány feletti tanácskozás folytatása.

Az első felszólaló *Kruplanicz Simon (Esztergom megye követe)*, az országos választmány véleményét pártolja.

Utána felszólalt *Balogh Kornél (Győr megye követe)* s eképp nyilatkozott: A mi a kérdés magánjogi tekintetét illeti, nem lehetek egy véleményben azokkal, kik az egyházi s világi bírhatási jogok közt valamely különbséget kivánnak tenni, mert hogy mindaddig, míg a subjectiv capacitas az amortisationalis törvény által el nem töröltetett, az egyház szintúgy, mint a világiak, törvényes jogczimmel fekvő jószágokat szerezhetett, ezt kétségbe vonhatni komolyan senki sem fogja. Nem is változtat a dolgon, mit Borsod érdemes követe felhozott, hogy t. i. az egyház nem rendelkezhetik a jószágokról, hogy azokat el nem idegenítheti, el nem zálogosíthatja, s ennélfogva azoknak nem is tulajdonosa; mert általában véve hazánkban minden birtokos tulajdonképp csak haszonélvező; különösen pedig a hitrebízott jószágokat tekintve, mindenki tudja, hogy azokról az illető szintúgy, valamint a klerus az egyházi jószágokról, miben sem rendelkezhetik, mégis senki sem fogja állítani, hogy azért őt birtokában bárki háborgathassa. Azon további állítása a t. követ úrnak, miszerint megengedi, hogy azok, kik hajdan rendkívüli érdemeket szereztek, méltán meg is jutalmaztathattak, de tagadja, hogy az abból következzék, miszerint azon jutalmazásoknak gyümölcsét a mostani klerus is élvezhesse: ez talán következtetéseiben tovább vezethetne, mint azt maga az érdemes követ úr kívánatosnak tartja; mert nem is említvén, miként

a klerus mindig működik hivatása körében, azon hivatása körében, melynek megállapítására jövedelmekkel láttatott el, s így szolgálván folyvást a statusnak, méltán igényelheti, hogy a status őt oltalmazza minden tekintetben, okszerű állásában is. Ezt nem is említvén, kérdem: hány világi birtokos van, ki az őseiről maradt javakkal azok érdemeit is öröklötte, melyekkel ősei a rászállott jószágokat hajdan szerezték? S ha való Borsod állítása, nem következik-e abból egyenesen az is, hogy az ilyen világiaktól is el kell szedni a jószágokat, mert csak őseik birhatták azokat teljes jogczímmel, kik érettök megfelelő érdemeket tettek le a haza oltárára? Hová vezethetne tehát Borsod okoskodása, tovább feszegetni nem kívánom.

A mi a kérdést illeti, ha az közjogi szempontból tekintetik, erre nézve következőkben pontosítom nézeteimet: A nemzetek életében fejlődnek olykor stadiumok, melyekben, minden magánviszonyokon túl emelkedve, rendelkezik a status mindenek felett; hasonló ezen állapot az egyes embernek azon állapotjához, midőn nagy betegségben sinlődvén, gyakran oly gyógyszerekhez is nyúl, melyek tudva mérget foglalnak magukban, és megesik, hogy e rendkívüli helyzetben a beteg fel is gyógyúl. Azonban, valamint az egyes embernek egészséges állapotban hasonló szerekkel élni nem tanácsos, de orvosi rendőrség szerint nem is szabad: úgy a statusnak is normális stadiumában rendkívüli rendelkezésekhez nyúlni nem tanácsos, nem szabad, mert hasonló rendelkezések mindig veszélylyel járnak, mit nem csak elő nem idézni, de mindenkép elhárítani a statushatalom feladata. Borsod indítványa igen kecsegtető, mert a klerusnak illő jövedelmet javasolván biztosítani, csak a felesleget kívánja fordíttatni a népnevelésre, azaz oly czélra, mely mindenki által egyformán pártoltatik. De kezeskedhetik-e Borsod megye arról, hogy az eként ébresztendő vágyak ezzel ki is fognak elégíttetni? A história ellenkezőt tanusít, mert amely országban hasonló intézkedések történtek, ott vagy már létezett a despotia, vagy nem messze volt az anarchia. S utóbb mit nyertek a nemzetek? A jószágok elkoboztatván s közárúba bocsáttatván, egy pár száz újabb dynasta keletkezett; a klerust azonban még sem nélkülözhetvén, a statusnak más ellátási módokról kelle gondoskodni, a budget milliókkal növekedett, mint ezt Franciaország példája is eléggé bizonyítja. S ki viseli ezen terhet? Főleg a szegénység, mely az eladott jószágokból legkevésbbé részesült, s mely számra legnagyobb. És bár óhajtandó, hogy kisebb részletekben járúlna egyenként a közterhekhez, mégis

ugyan számánál fogva mindenben mindig legnagyobb súlyát viseli! Mindezekhez képest meggyőződve, hogy a clerus hasonló joggal bírja a maga jószágait, mint bármely világi, meggyőződve arról, hogy a statusnak normális állásában rendkívüli rendelkezésekhez nyúlni — milyen volna kétségen kívül a borsodi indítvány szerinti intézkedés is — nem tanácsos, nem szabad: az indítványt nem pártolhatván, egyenesen az országos választmány vélekedésének elfogadására szavazok.

Kiss András (Krassó megye követe), mint kerületi elnök figyelmezteté a Rendeket, hogy a vitatkozás jelen meddő teréről, hol siker, remény bimbaja nem nyílik, leszállani sziveskedjenek. Az indítványt érdemileg pártoló többség sem kívánja a kérdést jelenleg feloldani, annál kevésbbé azok, kik az egyházi javak feletti rendelkezés jogát a statusnak kétségbevonják. A tekintetes Rendek az indítványok szemelésénél a jelen indítványt az előlegesek közzé nem számíták; ellenkezésben állnak tehát magokkal, midőn most annak érdemleges tárgyalásába bocsátkoznak. Kivánatkép nem lehet ezt felterjeszteni, mert Borsod törvényt kivánván belőle alkotni, a kivánatok egyedül kegyelmes királyi leiratok útján teljesíthetők.

Perczel Móricz (Tolna megye követe) elismeri, hogy a Borsodmegye által előterjesztett kérdés, teendőink roppant halmaza miatt, jelen országgyűlés tanácskozási tárgya nem lehet; azon felül ezen kérdés nem is érett meg annyira, hogy képes lenne ezúttal üdvös gyümölcsöt teremni.

De mit tehetünk róla, hogy ez indítvány Borsod megye által megtétetett? nekünk most ehez mindenesetre szólanunk kell; felhívott erre leginkább a veszprémi káptalani követnek vakmerőséggel határos nyilatkozata, ki Borsod körlevelét elmefuttatásnak s olyannak nevezé, mi a törvényes tulajdont megtámadja. Ezen kívül még támadó harczot kezdett a lovagrend ellen. Múltkor arról vádolá a Rendeket, hogy miért merik a káptalanoktól a törvényben gyökerezett szavazatjogokat megtagadni; és ő panaszkodik, hogy az országgyűlési befolyásból kirekesztetett, ki a megyei utasítások készítésénél a reformkérdések megdöntésére hatalmas befolyást gyakorolt; most pedig azt hozza fel, hogy ha a papi javak elvétetnek, hasonló sors fogja érni a nemesi javakat is; mert az egyház éppen oly törvények erejénél és kiváltságoknál fogva bírja jószágait, mint a nemesség. Az egyházi rend a kiváltságokhoz szorosan ragaszkodik, s azért minden erejével azokat fentartani törekszik. s kérdem, teszi-e ezt a nemesség? Nem kivánja-e azon kiváltságokat, melyek a nemzet kifejlésének akadályára létez-

nek, megszüntetni? Átlátja a nemesség a hazának azon abnormis állását, melybe némely kiváltságok helyezik, azért követ el minden módot az úrbér rendezésére, s átlátja annak szükségét, hogy a nemesi birtoknak igazságtalan adómentessége minélelőbb megszüntettessék; míg ez ellen a veszprémi káptalan követe tudvalevő agitátióval működött.

Ezeken felül még igazságtalan megtámadást használt a protestánsok ellen, protestáns irigységből eredő izgatásnak tulajdonítván a szőnyegen levő tárgy indítványozását. Kijelenti szónok, hogy ily gúnyos váddal gyanúsitani ne merészelje a protestánsokat, mert ezek ily fegyvereket soha sem használtak a katholikusok irányában. Az indítványozott kérdés nem alkotmány elleni törekvés; az egyházi javak, mint az előbb szólottak által világosan kimutattatott, a status tulajdonai, rólok a törvényhozás mindenkor szabadon rendelkezhetik. Küldőim szinte ezen elvből indúltak ki s pártolták Borsod indítványát; s az protestáns bosszúállásnak annál kevésbbé nevezhető, mivel küldőim legnagyobb része katholikusokból áll, ők túlnyomósággal bírnak megyémben. Ezek az egyháziak által birt javakkal semmi egyebet nem akarnak tenni, mint azokat eredeti rendeltetésökre, honnan eltávoztak, visszavezérelni. Hogy 1791-ben, József elhúnyta után, az egyházi birtokok elvétele miatt a megyék repræsentáltak, igen helyesnek találom, mert azok egyedül önkény által s nem törvény útján vétettek el. Ily esetben, úgy hiszem, Borsod megye most is repræsentálna; azért ezen tényt ide nem alkalmazhatni, mert most törvényhozás útján kivánunk az egyháziak kezei közt levő statusjavakról rendelkezni.

Furcsának tünik elömbe, hogy a katholikus klerus össze akarja zavarni a tulajdont a használatra adott birtokkal, s úgy szólván gyermekségnek tartom azon különbségeket bebizonyítani, melyek a nemesi és egyházi javak közt léteznek. Állításukra csak annyit jegyzek meg, hogy ki van tűzve a czél, ami végett nyerték az egyháziak jószágaikat, s e szerint nincs róla dispositionalis joguk; mihelyt pedig ez nincs meg, a birtokos nem egyéb, mint a reá bízott jószágok kezelője, miről a törvényhozás, midőn azt szükségesnek látja, mindenkor szabadon rendelkezhetik.

Különös merénynek nevezé a veszprémi káptalan követe, ha az országgyűlés a papi jószágok felett intézkedésbe bocsátkoznék; azzal a tulajdonjog szentsége lenne megsértve, mihez nyúlni senkinek nem szabad. Szónok ez állítást tagadja, mert a törvényhozásnak nemcsak a status javai, hanem még a magántulajdon iránt is, midőn azt

a köztársaság megkivánja, joga van intézkedni. Igy van a kisajátitási törvény; ez a tulajdon felől rendelkezik, még sem találkozott senki a hazában, ki ezen törvényt a tulajdon megtámadására intézettnek tekintette. Midőn a szegény adózó nép személyéről, vagyonáról önkényesen disponálunk, akkor nem jut eszébe a káptalani követnek a sine nobis de nobis, pedig egyes ember élete mindig nagyobb figyelmet érdemel, mint a vagyon. Igaz ugyan, hogy ha valaki a papi jószágokról ezelőtt vagy 15 évvel ekként szól, azt talán azonnal el is zárták volna; igaz ugyan, hogy most alig van 7—8 megye, mely az egyházi javakat elvétetni kivánja; de ez is sok a múltakhoz képest és habár ezen indítvány a jelen országgyűlésen majoritásra nem talál, meg vagyok győződve, hogy ha a klerus mostani eljárását változtatni nem fogja, akkor ezen megyék nemsokára többségre szaporodnak. Én ugyan a borsodi indítványt pártolom, de miután az most ki nem vihető, Komárom követének indítványa szerint azt más időkre óhajtom halasztani, kimondván most egyedül azon elvet, hogy az egyházi javakról rendelkezni a törvényhozásnak joga van. De míg ez az idő bekövetkezik, inkább maradjanak azok a papok kezén, mintsem hogy Ausztria adósságaira fordíttassanak.

Ragályi Miksa (Gömör megye követe) az elnöknek amaz emlékeztetését, miszerint a tanácskozás jelen parlagmezejéről le kellene szállani, akkoron látta helyén, midőn e tárgy legelébb is az indítványok sorába átvitetni javasoltatott; a kérdés jelen stadiumában félbe szakasztani a discussiót nem engedi. A nagyváradi káptalan követének ama javaslatára, hogy a papi javak elvétele veszélyt hoz a polgári birtokra is, a történetek könyvét nyitja fel szóló, hol ellenkező van irva; nevezetesen, hogy a status addig forog veszélyben, míg az egyházi javak el nem koboztatnak, mert a papi javak világiasítása által mindenütt megszünt a status és hierarchia közötti ferde viszony s ezután emelkedett jólétre a polgári társaság, mert a népek kiszabadúltak a papok igája alól. Hogy a papi javak szabályozása igazságtalan volna, erre szóló azt hozza fel, miszerint a nemzetnek joga van nemcsak törvényeit, de alkotmányát is fenekestől megváltoztatni. A polgári társaságban minden megszünik, mi nem a többség akaratának kifolyása. Ősiség, birtokolhatatlanság, hivatalviselési képtelenség, ezek mind törvényeken alapúlnak és midőn ezekről folyt a tanácskozás, vajjon a klerus ellenkezett-e? — Szóló ezután a papi és világi vagyon közti különbséget s azok jogczimét, természetét fejtegetvén, kérdi, hogy ha a status a magánjavakról is rendelkezik szabályozólag, miképp lehet azt mondani, hogy a törvényhozásnak éppen a statusjavak

körül — mert hiszen az egyházi jószágok a statuséi — nincsen rendelkezési joga. Nem akarván fejtegetni a klerus hatalmát, fényét, befolyását, buzgalmát, erkölcsiségét, azt kérdi: vajjon ha az egyháznak fekvő birtoka nem volna, megszünnék-e a vallás iránti kegyelet, megszünnék-e a népben az erkölcsiség, a papság iránti tisztelet, ha ezeknek gazdagságaival saját szegénységét, kényelmeivel önsanyarúságát nem kellene többé összehasonlítnia? Sőt ellenkezőleg, megkiméltetvén a papság a gazdálkodás világi gondjaitól, több ideje leend a buzgolkodásra, s nagyobb leend iránta a tisztelet. — Továbbá, mit a veszprémi kanonok a protestánsokról mondott, arra megfelelt Tolna megye követe; én csak azt kérdezem: mi okból tartja szónok nagynak spanyol Fülöpöt? Azért-e, hogy ezrenként égettette, tömlöcztette az embereket, mert az Istent másként imádták? Ha azért tartja nagynak, úgy a protestáns és katholikus história közt nagy a különbség. A főtisztelendő szónok úr nem tud szólani keserűség s a nélkül, hogy a protestánsokat ne piszkolná. Ha én — úgy mond — protestáns szempontból akarnék szólani, megmondanám, hogy az egyházi jószágokhoz a kath. papságnak kizárólagos joga nincs; azon jószágok egy vallásnak adattak, akkor több nem lévén; ezen vallás több felekezetre szakadván, az osztó igazság szerint az értéknek is meg kellett volna osztatnia. De a protestánsok külön válván a közös egyháztól, atyáik örökségén nem osztoztak; kiknek mindazáltal saját szegény erszényükből fenntartott iskoláikban kétségtelenül magasabban áll a felvilágosultság és műveltség.

A nagyváradi káptalan érdemes követe több források felfedezését igérte, s mindenki várta, mik lesznek azon források, melyekből a nép nevelését elősegíteni s közszükségeinket fedezni lehetne; s mondá: az absentismus és korteskedés. Szóló követ azt hiszi, hogy az egyházi személyektől senki sem akar többet elvenni, mint a mennyi most általuk korteskedésre fordíttatik. És való, hogy elegendő lenne a népnevelésre s más jótékony czélokra azon összeg, melyeket a klerus jelenleg a korteskedésre költ; mert hiszen a bihari 1840-iki restaurationál, majd Zágrábban, s utóbb a zalai szomorú eseményekben nem ott látjuk-e főtényezőül a papokat, jelesül az utóbbi esetben a veszprémi püspököt, Zichy Domokost? Úgyhogy mondhatni, miképp a világiak is éppen visszahatásul gyakorolták a főtisztelendő urak ellen, s éppen tőlük tanulták a korteskedést. Azért meg kellene gondolniok, hogy míg a világiak csak magukat s legföllebb gyermekeiket rontják meg a korteskedéssel, addig ők közczélokra rendelt jövedelmeiket pazarolják erkölcstelenítésére a népnek, melyet nevelniök

kellene. — Pártolom — úgy mond — Borsodot; de indítványa más időkre halasztassék, Komárom követe szerint.

Fogarassy Mihály (Nagyváradi káptalan követe) többek közt megvallá, hogy az erkölcsi testületekről tegnap megemlített eszmét, miszerint azokat eloszlatni lehet, most hallá először. Ha ezt Komárom megye követe az egyházi rendről értette, oly theoriát állított fel, mely új. A statusban sok apró erkölcsi testület létezik, melyek tőle függenek; de az egyház a polgári állománynak nincs alá rendelve, ezt még egy törvénytudó sem merte állítani. És bármit tartsanak a t. Rendek az egyház és status közötti viszonyról, igaz marad az, hogy valamint a vallás régibb a statusnál, úgy az egyház nem függ a status hatalmától stb. Egyébiránt kijelenti azt is, hogy ő a korteskedést nem csupán a világi javakra érti. Végül vészjóslólag figyelmezteti a Rendeket: gondolják meg, hogy a vagyontalan klerus a népben keres támaszt, s azzal olvad össze, mint Irland és Franczia-ország papsága.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe): Ha a törvényhozásnak csak az volna a feladata, hogy az előtte álló pillanatot megragadva, működésének sikert adjon, akkor áll az, hogy a tér e pillanatban nem nyilt meg; de én a törvényhozás működését nem itt keresem, mert az nem pillanatnyi, hanem több időre terjed. És ha van kérdés, melyet minden oldalról meg kell hányni, ezt látom olyannak. Elhiszem, a tanácskozás alatti tárgy már nem is új; sok eszme és kebel foglalkozott már magánkörökben annak komoly megoldásával, melynek kifejlése fogja a jövendő kor számára a kellő gyümölcsöt megteremni. Ha visszapillantunk az 1839-iki országgyűlés folyamára, ennek csíráját ott fogjuk találni, mert akkor Torontál megye képviselője volt az, ki indítványt tőn, hogy a megüresült érseki s püspöki székek jövedelmei a haza jólléte előmozdítására fordíttassanak; mi nem is maradt tisztán szó nélkül, mert tanusítják az akkori országgyűlés iratai, hogy ezen tárgy iránt a két Tábla között üzenet váltatott. Akkor megpendült ezen eszme azon szempontból, hogy a be nem töltött papi székek jövedelmeinek pénzbeli mennyisége az ország rendelkezése alá essék; most egy stádiummal tovább mentünk; s erre okot Borsod megye indítványa adott.

Szónok sokkal jobbnak ismeri ezen megyét, s meri állítani hogy Borsod megye indítványa nem boszúálló indulatból, nem nemtelen rugóból, hanem a haza iránt viseltető buzgóságból eredett, s tétetett ezen körlevél közrebocsátása; mi által nem törvényelleni tiszteletlenségre akarta felhívni a hazát, hanem oly tárgy megfontolá-

sára, melyet törvény útjáni működésektől elvonni nem szabad. És ha legkisebb kétség támadt volna is az iránt, hogy vajjon lehet és szabad-e ezen kérdést gyakorlatilag tárgyalni? őt a káptalanok követei tökéletesen meggyőzték arról, hogy szabad is, lehet is, kell is. Ők ugyanis mindig arra hivatkoznak, hogy birtokukra nézve egyenlők az alkotmánynyal, s birtoklási joguk az alkotmányból veszi származását, s ezen birtoklási jog törvény által biztosítva van. Ugyan mondjanak egy tárgyat, legkisebbtől legnagyobbig, melynek keletkezése, s mely iránti rendelkezés, melynek időszerinti módosítása, változtatása, eltörlése, más törvénynyel való fölcserélése, nem a törvényhozás feladási köréhez tartozik? És micsoda kiváltságot kivánnak akkor, mikor magokat az alkotmány kifolyásának tekintik? midőn azt merik mondani: «noli me tangere»? Nem arról van itt szó, hogy a klerus mult időtől fogva maig tesz-e jót? Ez a birtoklási jogra nézve nem áll, mert nincs-e időszak, midőn a haza többet kiván? Azon jótékonyság nem abban áll, hogy nehány irgalomra szorult ügyefogyott ember az egyház által láttassék el.

Történik több intézkedés az egyház által, igaz; de nem úgy, mint a közvárakozás, a nemzet kivánata hozza magával. S kérdem: össze lehet-e keverni a birtokot a vallással? Különböztessük meg a dolgot, mert a vallás nem jár karöltve a vagyonossággal; sajnálkozásra méltónak tartanám azon vallást, mely csak világi birtokokkal ellátva volna képes czélját teljesíteni. Az Isten dicsősége kiván-e jószágbirhatást? Vagy még most is bálványidőszakban élünk, hogy arany borjukat áldozzunk, s kincseket gyűjtsünk azoknak össze, kik az isteni tiszteletet teljesítik? Annyira kell-e a külfénynek áldozni, s vagyon kell az isteni tiszteletre, ahol nincs anyagi vagyon? Vajjon kevesebb buzgalom fejlik-ki az istenitisztelet iránt, mert ezüst gyertyatartóik nincsenek? Ha ezt hiszik, akkor elmondhatjuk az Üdvözítővel: «uram, bocsásd meg nékiek, mert nem tudják mit cselekesznek». Addig isteni a vallás, míg a maga egyszerűségében áll; mihelyt azt külső fénynyel akarjuk emelni, nem vallás többé.

Mit a veszprémi káptalan követe Francziaországról felhozott, nem mondom ugyan vakmerő, hanem gyöngédtelen állításnak, hogy ott nem kell úgy, mint itt, protestánsok ellen védeni a vallást. Tehát a protestáns felekezet Magyarországban olyan-e, mint a farkas, melytől óvni kell a nyájat; talán arra kell fordítani jövedelmeik egy részét, mint Németországban, hol farkasok támadtak, s egynek elfogatására 75 pforint tüzetett ki? Hát vérdíjat fogunk ki-

tüzni azokra, kik velünk egy hazában élnek és alkotmányunk polgárai? azok ellen kell-e oltalmazni a katholikus vallást? Ruházzon bár mindenféle vádat a protestánsokra a klerus, de azt ne, hogy a protestánsok hatalma ellen kelljen a római egyházat védeni; mindent inkább el fogok hinni, de ezt nem. Mert uraim, azon felekezet, mely régi védelmi állapotjában van, mely tudja, mily határtalan önkénynek van alávetve, az volna ellensége a római egyháznak, s az támadná meg azért, mert az ő szivredői olyanok, melyek a római egyház gondolkozásával nem férnek össze? Tegyék szíveikre kezeiket a főtisztelendő urak, s mondják el: mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa! mi nem voltunk irántok azon kimélettel, melyre Krisztus tanított «szeresd felebarátodat, mint tenmagadat, s másnak ne kivánd, mit magadnak nem akarsz»!

Adjunk más felekezetbelieknek tért vallásaik szabad gyakorlására; legyenek ők is olyan jogú polgárok, mint a katholikusok, akkor oly csöndesek, oly nyugodtak fognak lenni, mint bárki.

Francziaországban nincs protestáns elem, mely ellen a papság kényteleníttetnék magát védeni, mégis támadt ellensége a vallási külső szertartásnak. Francziaországban meggyöngíttetett a klerus hatalma, s az minden jogától meg volt fosztva; mégis képes volt a vallást oly tiszteletben fenntartani, hogy az ott áll, hol neki állania kell. S miért? Mert az egyház s a vallás szolgája az alkotmányos álladalom alatt áll, amennyiben a vallás a status czéljaival megegyezik; neki különben az alkotmánynyal semmi kapcsolata sincs; mihelyt tisztán s kirekesztőleg azon a téren fog működni, minden viszálkodás meg fog szünni.

A vallás szolgája legyen az, mire rendeltetett, mint a szentirás mondja: a te országod nem e földön van! És ezen ország elérésére nagy jószágokra s jövedelmekre nincs szükség. De tekintsünk azon vallásu lelkészekre, kik mindennap az egyházi dolgokkal foglalkoznak, vajjon azok veszik-e hasznát azon roppant jövedelmeknek? Nem látunk-e egyes lelkészeket, kik oly csekélységgel vannak ellátva, hogy mindennapi kenyeröket alig képesek megszerezni? Ha tehát az a czél, hogy aki vallás dolgaiban fáradozik, annak jutalmát is vegye, akkor egy rész ne tartsa magánál azon roppant javakat, hanem mindenki vegyen hasznot belőlök, különben nem felelnek meg rendeltetésöknek. Azt nem akarja senki, hogy az egyház szolgája, kinek hivatása legnemesebb, inséggel küzködjék. A törvényhozás csak azt akarja, hogy azon aránytalanság, mely itt a legnagyobb mértékben létezik, egyenlíttessék ki, s a jótékonyság minden egyház szolgáira egyaránt árasztassék.

Az mondatott többek közt, hogy az magában rendkívüli jótékonyság, miszerint egy olyan moralis testület, mint a vallás szolgái, nem bizonyos pénzbeli jövedelmekkel van ellátva, mint Franciaországban, hol a klerus fenntartása több millióra megy. Ha ezen hasonlítás áll, akkor azt is lehetne mondani, hogy a királyi hivatalnokok és katonáknak szinte birtok adományoztassék; vajjon ekkor a statusnak semmi baja nem lenne-e? Hisz nálunk a fundus studiorum oly nagy, a pesti egyetem oly gazdagon van dotálva, mégis hol van nyomorúltabb tanítás, mint éppen ott?! Nem az tehát a czél, hogy egy bizonyos osztály, mint pl. a statusszolgái, miképp elégíttetik ki, hanem az, miképp felel meg a dotatio rendeltetésének. Azon theoriai elmefuttatások, melyek a klerus részéről előhozattak, nem állnak; az nem az új iskolák szüleménye, mert mit bibelődjünk azzal, midőn még Ádám apánk szántott, Éva pedig fonogatott; azon kormányzási rendszerrel, mert a vallás még akkor nem is volt? Ha arra akarunk visszamenni, azon hatalmat nem fogjuk megdönteni, mert az alkalmazást másutt találjuk fel; s nem az, a mi mondatott, hogy mikor a fejedelem az egyházi javakat el akarta venni, a megyék felszólaltak. Felszólalni kötelességök volt, mert az alkotmány és annak része oly frigy, melyhez a fejedelem nem nyúlhat; a nemzetnek és alkotmánynak, ha időről-időre szükséget lát, és a hazára nézve javítni való van, azt tenni kötelessége. Azt mondom az egyháznak, hogy próbálja a kormány önkényes cselekvésével a taxatiót, mi ellen a haza felszólalt, életbe léptetni: kötelessége azt védeni a hazának, mert a kormány önkényének azt átadni nem szabad; hanem ha a törvényhozás akar gondoskodni róla, az oly kérdés, mely fölött kétségeskedni nem lehet.

Én részemről Borsod indítványát, amint elvileg áll, pártolom; azonban tekintve azt, hogy az országgyűlésnek ily későre haladott stadiumában ezen kérdést, melynek nyomatékosságát s fontosságát nemcsak kétségbe vonni nem akarom, hanem kétségbe nem is vehetőnek állítom, érdemileg tárgyaltatni nem kívánom; minthogy ezen kérdés czélszerű elintézése még akkor is, midőn az megérik, midőn a nemzetnek vérébe által menend, s véleménykülönbség nem lesz ezen Táblánál, komoly megfontolást érdemel; mert oly status elrendezéséről van szó, mely minél szegényebb, minél inkább leszáll polczának magasságáról, s minél inkább össze fog forrni a néppel, melynek rendeltetése. S ez az, mit én óhajtok, hogy ne csarnokok, ne gazdagon aranyozott szolgák válaszszák el azokat, kik a lélek bajaival foglalkoznak, hanem legyenek a népnek tanács-

adói, s vigasztalói, annál inkább fog megfelelni rendeltetésének, követvén azt, mit a nagy mester követett; mert ha ő palotákat adott volna a vallás szolgáinak, a római katholikus vallás még most is bölcsőjében volna.

Hogy tehát ezen tárgyat kellőleg ezúttal tárgyalhassuk, arra nincs idő, miután teendőink sora igen nagy, s a megkezdetteken túl terjeszkedni ez országgyülésnek nem lehet; különben az országgyülésnek se vége, se eredménye nem lesz. Ezt ne téveszszük soha szemeink elől, mert az idő drága; s habár ilyféle tanácskozások szivemelők is, de nem jótékonyak, sőt eredménynélküliek. Én tehát azon indítványt, mit Komárom megye követe tőn, egy szómódosítással elfogadom. Ő t. i. status-rendelkezésről tett említést; e helyett én a törvényhozás rendelkezését kivánom kimondani. Mit fog a jövendő tenni, mi czélra kivánja fordítani, az az ő feladata. Elvileg kell tehát kimondani, hogy a papi javak feletti rendelkezés a törvényhozás jogai közzé tartozik; hogy ha ezen most is oly pénzetlen haza, mely azon időben, midőn még elrendezés nélkül volt, nem adhatott egyebet fekvő birtoknál, ezen fekvő birtokot a törvény útján pénzzel akarja felcserélni, midőn azt jónak látja, ebben a fennálló törvények ne gátolhassák.

Én tehát a tárgyat jobb időkre halasztva, pártolom Komárom indítványát.

Palóczy László hivatva érzi magát még egyszer felszólalni, s legelébb is nem csodálkozik rajta, hogy a klerus oly hévvel harczol ügye mellett, mert ma van az abukiri ütközet 46-ik évnapja. — Azután azon állítás czáfolatába bocsátkozik, hogy a világi s papi jószágok egytermészetüek volnának, s a nagyváradi káptalan előadására vonatkozólag megjegyzi, hogy mily okosak voltak a papok az adományozásnál; hogy a klerus, mint moralis testület sohasem deficial, míg a nemesség birtoka magszakadás esetében s felségsértési bűn miatt visszaszáll a királyi fiscusra; ellenben ha az egyházi rend közzül valamelyik felségsértési bűnbe esik, azon birtok, honnan a bűnösnek jövedelme van, megmarad az egyházi rendnél, s csak személyére nézve büntettetik, s jószáguk csak két héttel az örökkévalóság után száll a koronára. Szathmáry Mihály, hires ügyvéd, kiszámította, hogy a nemesség által birt jószág Szent-István idejétől kezdve a mostani korig csak kihalás után ötször esett vissza a királyi fiscusra, s ugyanannyiszor conferáltatott.

Azt állítja továbbá az egyházi rend, hogy birtoka az alkotmánynyal egy idős, s hogy a papi jószág nem a statusé. Hát kérdem,

ki volt előbb: ember-e, vagy pap? polgári, vagy egyházi társaság-e? Szónok azt hiszi, miképp a polgári társaság egyes személyekből keletkezett, s legelsőbben az egyesek jogai határoztattak meg, azután a szövetkezett társaság engedte meg; a moralis testületeknek alakulását; s mint annak joga volt azt megengedni, úgy midőn annak szükségét látja, meg is szüntetheti; ennélfogva a moralis testületek a statustól később nyerhették birtokaikat, bizonyos szolgálataik jutalmául; ha tehát ezek rendeltetésöknek meg nem felelnek, hatalmában áll a polgári társaságnak azon javakat visszavenni, s oly czélra fordítani, melyből a statusra több haszon fog háramlani.

A veszprémi káptalan követét, ki Borsod helyett mindig *Borsódot* mond, figyelmezteti az öreg úr, hogy Borsod nem csicseri-borsótól, hanem *Borstól* vette nevezetét, ki Borsod várát is építtette; ne torzítsa tehát el megyéje nevét.

Egyébiránt nem foghatom meg, miért nevezi a veszprémi káptalan követe II. Fülöpöt nagynak, kinek emlékét illő volna a történelemből kitörleni. Talán azért, mivel saját fiát, Don Carlost, a dominikánusok által kivégeztette, mivel igéretet tőn, hogy a trónra léptével az inquisitiónak nyakára hág? Vagy hogy ezreket vitetett a máglyára, azért, mivel azok az istent másként imádták, mint nekie tetszett vala? Vagy azért, hogy a st. quentini ütközet megnyeréséért emlékül négy millió ezüst forintért az Escurialt 40 szerzetes kényelmére s a meghalt királyok temetőhelyének építtette? Ő volt az, ki minden tekintetben nagyobb atyjának, V. Károlynak testamentomát a szent inquisitiónak rendelete következtében, mivel ez a papoknak semmit sem hagyott, megégetteté; a toledoi érsek csak sok aranynyal mentheté meg életét azért, hogy a testamentumot aláírta; ugyanazért gyóntató atyja is a tömlöczben halt meg. Valóban, ha nagy volt e Fülöp, akkor Titus Vespasianust, Marcus Aureliust ki kell hányni az emberiség pantheonjából, s helyökbe Fülöpöt tevén, dicsérő beszéd mondással főtisztelendő urat bízni meg.

Mondatott továbbá, hogy ha nem is kell a katholikus klerusnak most pogányokat téríteni, de óvni kell a hiveket a protestánsok folytonos működéseitől. Tehát ezen állítás szerint a katholikus és protestáns testvérek úgy állíttatnak egymás ellenébe, mint a hiénák és bárányok? Nem szórja-e az által a katholikus klerus a békés hon polgárai közzé a szeretetlenség üszkét? Nem tudom, melyik felekezet üzi jobban a lélekvásárlást? Van példa arra, hogy a klerus hivataligérés mellett téritgetett, s ebben ő nem gátoltatik; tudok hasonló ok miatt kelet-

kezett pört, melyben az volt az itélet: «partem incattum ex defectu probarum absolvi.»*

Egyébiránt ha a veszprémi káptalan követe oly buzgó őre a nyájnak, hogy térítésének annál nagyobb gyümölcsét láthassa, legjobb lenne, ha e czélból Chinába, hol 300 millió pogány van térítendő, vagy Cochin-chinába menne; itt már a térítés nagyobb érdem lenne, mert némi kis fáradsággal jár.

A borsodi körlevél védelmére is szól még néhány szót.

Borsod csupán azt kivánja foganatosítani, mit a törvényhozás elvben már kimonda. Nem említi a múlt országgyűlés határozatát a megürült papi jövedelmek kezelésére nézve, mert ebben a főrendi Tábla meg nem egyezett. Említi a papok taxáltatása ügyében ő felségének 1835-diki decz. 3-dikán kelt válaszára az évi deczember 30-áról mindkét Tábla megegyezésével tett felirást. Már magában a leiratban ő felsége azon jövedelmeket patronusi jogánál fogva addig kíváná szinte közczélokra fordítani, míg «lege provisum non fuerit». Erre a Rendek részéről válaszoltatott, hogy mi sem vettük kétségbe, hogy azon jövedelmeket közczélokra fordítani lehet, de rólunk, általunk stb. Fentartá tehát a törvényhozás mindenkor az alkotmányos jogot, mit most az országos választmány kétségbe vont.

De törvényeinkből sem magyarázhatni ki, hogy a papi javak az egyházi rend tulajdona, ott többnyire ezen szó használtatik «tenet» (tartja, használja), mit igen megkülönböztetek ezen szótól «possidet» (birtokolja, bírja); ez is nyilvánosan azt bizonyítja, hogy az egyházi rend a nála levő birtoknak csak haszonvevője, s arról a törvényhozás mindenkor tetszése szerint rendelkezhetik.

Majláth György (Baranya megye követe): Lehet, hogy a tulajdoni jog feletti eszméim igen is szigorúak, vagy a pedanteriához közelitők, de azokból, miket Borsodnak érdemes követe az 1836-iki országgyűlés irataiból felolvasott, nem győződhettem meg, hogy a törvényhozás bármely részének joga legyen az egyházi javakat eredeti rendeltetésök, s az alapitók szándoka ellen bárhova is fordítani. Az ugyanis, mit az érdemes követ felolvasni méltóztatott, az országos Rendek felirata előleges sérelmeinek az egyházi javak helytelen használata és törvény elleni taxatiója felől szóló 9-ik pontja iránt érkezett kegyelmes válaszra, melyben minthogy Ő Felsége kijelenti, miként az egyházi javakat ezentúl is felső patronatusi jogánál fogva a törvények értelméhez, s az alapitók szándokához képest kezelni

* Panaszlott fél próbák hiányából fölmentetik.

fogja, szükségesnek láták az akkori országos Rendek kellő óvatossággal megjegyezni, miszerint e kezelésbe a törvényhozás hason felének kétségen túl befolyása van; és inkább e jog fentartása tekintetéből történt akkor e felszólalás. Nem tartom továbbá a kérdés lényegéhez tartozónak azt, vajjon a katholikus egyház szolgái felesleg vannak-e ellátva földi javakkal, és vajjon azokkal mindig úgy élnek-e, mint rendeltetésök igényli? Mert bármiként válaszoljunk e kérdésekre, ily tekintetek a tulajdon jog korlátozását nem igazolhatják. Ha valaki tulajdonától megfosztathatnék, mert azzal vagy visszaél, vagy nem úgy él, mint mi kivánnók, akkor megszünt a tulajdonjog biztossága, megszünt azon szabad rendelkezhetés, mely a sajáti jog természetes corollariuma. Akkor minden nézet vagy eszme-változás új veszélylyel fenyegetné a tulajdon békéjét. A kérdés egyszerüen abban pontosul: az egyházi javak a katholikus klerus tulajdona-e vagy nem? És én szerény felfogásomhoz képest annak tartom, akár fejedelmök kezéből, akár magánosok adományozásából nyerték légyen azokat. S itt mindenek előtt Komárom megye érdemes követével találkozom, ki elmés theoriájában azt állítá, miként az egyházi javak a status rendelkezése alatt állanak, miután szerinte a közállománynak joga van minden moralis testület javairól rendelkezni, mihelyt azok eredeti rendeltetésök ellenére használtatnak. E theoriának, melyet Irhon példája oly igen czáfol, taglalásába nem bocsátkozom, miután ezt meddő vitatkozásnak tartom. Én a közállományt nem tekintem mechanicus gépezetnek, melynek egyes alkatrészeit kedvünk szerint elhelyezhetjük, hanem oly organicus testnek, melyen ha idomítni akarunk, ezt csak a fokonkénti kifejlés és a jelen állapotnak kellő tekintetbevétele mellett tehetjük. A magyar közjogi elvek nyomán tehát és nem puszta abstractiók után taglaljuk a szőnyegen fekvő kérdést. Midőn a fejedelem alkotmányos jogánál fogva magánosoknak adományoz, fentartja világosan a magva szakadás vagy hűtlenség esetében tulajdoni jogát; az egyháznak szentelt adománylevelekben másként áll a dolog: ott a tulajdoni jog világosan fentartva nincs, sőt néhol az ellenkező van határozottan kifejezve, s többnyire azon feltételek kitüzve, melyek alatt adományoztattak e javak, p. o. a katholikus vallás és istenitisztelet fentartása. Míg tehát e feltételek állnak, sértetlenül kell állani a fejedelem által a közállomány nevében tett adománynak is. A magánadományozásra nézve még világosabb a kérdés; abban sarkallik t. i. hogy volt-e az egyik félnek joga ajándékozni, s a másik fel képes volt-e az ajándékot elfogadni? Ha igen, akkor törvényhozás utján más czélra elvonni jogszerüen legalább nem lehet. Felhozatott a külföld példája;

nézetem szerint nem igen szerencsésen, mert József császárnak félig sikerült kisérletén kívül, csak orosz, franczia, meg spanyol forradalmak hozattak fel példaként, melyeket egy alkotmányos törvényhozás eljárásának mintájául ajánlani talán még sem lehet. De ide járul az, miként a közállományok e lépéseit áldás eddigelé nem követte. Spanyolhonra nézve az egyházi javak egy csepp valának finánczbajai Oceánjába vetve, melyben jelenleg is vesztegel. Hozzá járúl továbbá, hogy az egyházi javak elvétele előzménye volt mindig a magántulajdon egyéb nemei megtámadásának; és ez természetes is, mert a tömeg, ha észre veszi, hogy a tulajdon egy nemét illetni szabad, könnyen lerombolja azon gyenge falat, melyet a német szobatudósok a magán tulajdon egyes nemeinek megkülönböztetéseül felállítanak. Komárom érdemes követe Mirabeaut említve tegnapi beszédében, és annak a borsodihoz hasonló indítványát, azt mondá, miként a franczia klerus között nem találkozék egy is, ki e lépésnek jogszerűtlensége ellen szót mert volna emelni. Talán elfutotta emlékét Maury abbénak ez alkalommal tartott remek szónoklata; talán hasonlag nem emlékezik Sieyes abbé hatálydus előadására, melyet ezen szavakkal fejeze be: «Ha szabadok akartok lenni, legyetek mindenek előtt igazságosak.» Én a borsodi, s azzal elvileg ugyanazonos komáromi indítványhoz nem járulok; ha még is utasításomtól elüttetném, beleegyezem abba, miszerint a kérdéses ügy e helyen mellőztetvén, az indítványok sorába utasíttassék.

Végül szólott még a *váczi káptalan követe* is, kinek beszéde után szavazás sürgettetvén, a választmányi véleményt, miszerint a borsodi indítvány a törvényes jogokkal ellenkezik, pártolák: Sáros, Ung, Szathmár, Szepes, Heves, Torna, Máramaros, Krassó, Pozsony, Nyitra, Sopron, Trencsén, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Árva, Turócz, Pozsega, Szerém = 22.

Elismerték a közállomány jogát: Abauj, Zemplén, Szabolcs, Gömör, Borsod, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Nógrád, Zala, Liptó, Komárom, Bács, Somogy, Hont, Zólyom, Pest, Tolna, Verőcze = 25.

A választmányi vélemény tehát nem pártoltatott. — Ezután a kérdések feletti ingerült viták után, minden külön indítványra külön szavazás határoztatott.

A borsodi indítvány szerint a papi javakra nézve tüstént intézkedni kivántak: Borsod, Csongrád, Békés, Csanád, Nógrád, Bars, Zólyom, Pest, Tolna = 9. — Részint időelőttinek tarták, részint érdemileg is ellenzék: Abauj, Zemplén, Sáros, Ung, Szatmár, Szabolcs,

Szepes, Gömör, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Arad, Temes, Torontál, Krassó, Pozsony, Nyitra, Sopron, Trencsén, Zala, Liptó, Komárom, Somogy, Hont, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Turócz, Pozsega, Verőcze, Szerém = 36. — A borsodi indítvány eképp megbukott. — Az első szavazattal negative elismert közállományi, vagy miként Bihar követe, Beöthy kívánta, törvényhozási jogot, s hogy az indítvány csupán azért halasztaték el, mivel még nem látják idejét tárgyalni — kimondatni óhajtják: Nógrád, Zala, Liptó, Komárom, Bács, Somogy, Hont, Zólyom, Pest, Tolna, Szabolcs, Gömör, Borsod, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál = 22.

Ellenkezőleg: Pozsony, Nyitra, Sopron, Trencsén, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Turócz, Pozsega, Verőcze, Szerém, Abauj, Zemplén, Sáros, Ung, Szatmár, Szepes, Torna, Máramaros, Krassó = 23.

Tehát ez az indítvány sem nyert többséget.

Utolsó indítvány volt, hogy a borsodi előterjesztés, mint sem sérelem, sem kívánat e helyen mellőztessék el. Mellőzni kívánták: Abauj, Sáros, Ung, Szatmár, Szepes, Krassó, Pozsony, Sopron, Trencsén, Nógrád, Somogy, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Turócz, Pozsega, Verőcze, Szerém = 21. — Ellenkezőleg: Zemplén, Szabolcs, Gömör, Borsod, Bereg, Torna, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Nyitra, Liptó, Komárom, Bars, Hont, Zólyom, Pest, Tolna = 23. A borsodi előterjesztés tehát mellőztetni sem fog. — Azonban az idő már messze haladván, a Rendek eloszlának. A sok tagadó határozat értelme megfejtésül másnapra halasztaték.

Mint érdekes intermezzót megemlítjük a szavazás közben történt következő nyilatkozatokat:

Horváth Simon (Ung megye követe): Csodálja Gömör követét, hogy a protestánsokat miveltebbeknek állítá a katholikusoknál. *(Simi! Simi! Nagy zaj, gúnyos felkiáltások.)*

Ragályi: Röviden kijelenti, hogy Ung megye követét e részben csak kivételnek tekinti. *(Nagy éljenzés!)*

Ugyancsak szavazás közben *Kerkápolyi (Zala megye követe)* kijelenti, hogy a zalai eseményeknél a veszprémi püspököt és káptalant azok előidézőjének biztosan senki sem állíthatja.

251. Kerületi ülés.

1844 augusztus 2-án.

Elnökök, naplóvivő, jegyző: kik előbbi napokon.
Tárgy: A borsodi indítvány.

Mindenek előtt tisztába kelle hozni a tegnapi negativ határozatokat a papi javak iránt.

E határozatok valódi értelme, — mondá tréfásan a naplóvivő *Majláth* — ily szerkezetű volna: «Ámbár a Rendek azon véleményét a választmánynak, mintha jelen kivánat törvényes jogokkal ellenkeznék, nem pártolják; mindazáltal a borsodi indítványt, sőt azt sem pártolják, hogy azon kivánat a törvényes jogokkal nem ellenkezik, úgy azt sem, hogy a borsodi indítvány indítványozásra tartozik».

Határozottabb szerkezettel áll elő tanácskozás kezdetén Zólyom megye követe; tartalma következő: «Ámbár a Karok és Rendek a választmány azon véleményében, mintha jelen tárgy a törvényhozás körén kívül esnék, nem osztozhatnak, mégis e jelen indítványt sérelemnek nem tekintvén, itt ily módon tárgyalni nem is kivánják; a dolog érdemére azonban az előleges sérelmekben, részint az 1835. év deczember 30-án tett feliratukban kifejtett elveikhez ez úttal is ragaszkodnak».

Sokan pártolák e szerkezetet, mint olyat, melyben részint a tegnapi határozatok bennfoglaltatnak, részint tényt, mit tagadni nem lehet.

Mások azonban igen határozatlannak, mig ellenkezőleg a káptalanok követei igen is határozottnak találták ezt. Ezek most nem kivánák tagadni általában a törvényhozás rendelkezési jogát, ha e rendelkezés mellettök történik; mit *Radvánszky (Zólyom megye követe)* úgy magyarázott, ha t. i. a nemzet még több jószágokkal is kivánja őket ellátni, e részben a nemzet jogait készek elismerni, sőt a javakat el is fogadják; de nem szeretik — mind a mellett, hogy taxáltatásuk ellen keletkezett — az 1835-iki felirásra hivatkozást; miből ismét az következtethető, hogy a főtisztelendő urak örömestebb adóznának a kormánynak, mint a nemzetnek.

Hasonló okból *Kiss András elnök* ismét más szerkezetet ajánlott a Rendeknek, miszerint a borsodi indítvány anélkül, hogy érdemébe bocsátkoznának, mellőzöttnek mondassék ki.

De némely tagjai azon többségnek, mely tegnap a választmány véleményét elveté, készebbnek nyilatkozék a Majláth által említett határozatot elfogadni, semmint az elnöki szerkezetet. Az előbbi törvényhozás által kimondott jogelvet fentartani nem csupán utódaik iránti kötelességnek mondák ezen követek, hanem egyszersmind a következetesség parancsának, melynek megszegése — mint Beöthy mondá — nem csupán a jelenkor méltó megvetését, de a jövő kor szigorú ítéletét is vonná a törvényhozásra.

Szluha (Jász-kun kerületek követe): (bőgés hallatszik, «öreg béres»!) Valóban ily bőgés nem illik ifjakhoz, kik előrehaladottaknak hiszik magokat a pályán; higyjék meg, hogy éljenzéseik vagy bőgéseik engem ennyit sem csiklandoznak *(fittyent újjaival)*. Egyébiránt azt kívánja kimondatni, hogy sérelem s kívánat e tárgy nem lévén, mellőztessék. *(Zúgás; elnök rendre inti a hallgatóságot.)*

A vitákat e tárgyban *Nagy Károly (Gömör megye követe)* ily tartalmú szerkezete fejezé be: A Karok és Rendek az országos választmánynak jelen tárgyat törvényes jogokkal ellenkezőnek kimondó véleményében nem osztozhatnak; azonban Borsod megye előterjesztésének tárgyalását ezúttal mellőzni kívánván, annak érdemére nézve részint az előleges sérelmekben, részint az 1835. decz. 30-án kelt felirásban kifejtett elveikhez ragaszkodnak.

Ebben a káptalani követeken kívül mindnyájan megnyugodván, végzésül kimondatott.

Tanácskozások közben, mellőzve a tárgy jövendője iránti kitérő vitákat, mulatságos volt Palóczy szóváltása a veszprémi káptalan követével, Bezerédjvel, ki ma is többször Borsódnak mondá Borsod megyét. — Jelesen *Bezerédj Miklós (veszprémi káptalan követe)*, így nyilatkozván: «hiszen a *borsódi* (borsodi helyett, hosszan ejtvén ki), inditvány már tárgyaltatott, azért a végzésben az kitétetni kívánja» — *Palóczy* erre indulatosan azt mondja, hogy ő, mint követ, megyéje díszét, nevét, becsületét és tiszteletét fentartani köteles; ezért kijelenti, s megigéri, hogy ha a kanonok ur, miután megyéje nevét jól ki tudja mondani, — föl nem hágy az ilyen csipkedésekkel: a veszprémi káptalan nevét ezután annyiszor-mennyiszer ő is *vész*préminek fogja mondani! *(Derültség.)* Inté továbbá, hogy augusztus elején ne igen hivatkozzék az egyházi szónok Francziaországra!

CLXXXVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844. augusztus 2-án, délután 1 órakor.

Ezen rövid ülésben felolvasottaknak vétettek:
1. főrendi izenet az országos sérelmek és kivánatok iránt,
2. főrendi 4-ik üzenet a bányatörvény iránt.
Amaz O. I. 182, — emez O. I. 183. sz. a. található.

CLXXXIX. ülés csak a Főrendeknél.

---

252. Kerületi ülés.

1844. augusztus 3-án.

Elnökök, naplóvivő, kik előbb. *Jegyzők:* Szemere, Palóczy.
Tárgy: A börtönrendszer iránti izenet hitelesítése. Főrendi izenet a Sérelmek és kivánatok I. osztályára. Sérelmek és kivánatok V. osztálya.

A börtönrendszer iránti izenet hitelesítése után előbb is a sérelmek első osztályára tett főrendi észrevételek olvastattak.

A sérelmek felterjesztése iránt megállapított sorozattól Pozsega, Verőcze, s Szerém kedvéért elállani a Rendek most sem fognak.

Az 1-ső pontnál általában megjegyezzük, hogy mindazon előadások, mikre mult országgyűlésen kir. válasz érkezett, e válaszokkal egybevettetni határoztattak, különben póstai kihágások egyes eseteivel, némely megyék legujabbakkal is fognak a Főrendeknek szolgálni, mint kivánják.

A 2-ik pontra nézve, mely a museum s országos könyvtár gyarapítását érdekli, Nádor ő Fensége jelentése beváratik; különben is megvan e részben az egyesség.

Nem így a sajtó korlátolásai s a Mednyánszki-féle sérelmekre nézve. Ezek sürgettetni fognak, miután a censura törvényességét a nemzet el nem ismerheti.

A 4-dik pontra nézve csudálják a Rendek, hogy a Felsőház magyar útleveleink visszautasítását oly könnyedén veszi, holott ez gúnyja, sérelme nemzeti függetlenségünknek, melynek elismerését, méltó jogon követelhetjük bármely nemzettől. Különben is az eddigi latin útlevelekből sem ért egyebet a német a dominus spectabilis-nél.

A 13. pontnál a sócsempészet tárgyábani sérelmes eljárások fölött vitatkozás támadt. Némelyek a panaszok miatt a kamarai birás-kodást vádolván, sürgeték azoknak orvoslását, mások azonban, kiknek megyéje maga itél hasonló csempészeti esetekben, vagy legalább ettől függ a kamarai itéletek végrehajtása, az eljárások különbözőségében keresék a baj okát, — ezt a múlt országgyűlésen tervezett törvényjavaslat által hivék orvosolhatni. Mindkét nézet elfogadtatván, multra nézve az eddigi sérelmek orvoslása kivántatik, jövőre pedig törvényjavaslat terjesztetik elő.

A 20. pont, az 1836-iki törvényczikknek sérelme, az udvari rendelet kiadása által is eléggé világos lévén, midőn ez Baranya által hitelesen előterjesztettik, ugy hiszik a Rendek, bővebb adat nem kell az előterjesztés valódiságát támogatni. Ha hiányos is a fenforgó 14. czikkely, azt kormányszékileg sem pótolni, sem változtatni nem lehet.

Ezek után a sérelmek V-ik osztálya tárgyaltaték folytatólag.

A 162. pontban a statustanácsba való felebbvitelt nem tudván megkülönböztetni a Rendek a fejedelemhez folyamodástól, sérelmesnek annál kevésbbé tekintik, mivel nem bizonyos előttök, kikkel tanácskozik azon esetben ő Felsége; magának a statustanácsnak létezését pedig alkotmányos szempontból el nem ismerik.

Ellenben Torontál panasza (171. pont), miszerint bizonyos ó-hitü lakosának a kormányszék megtagadta a göttingai egyetemre kiutazhatást, sulyos sérelmül fog felterjesztetni.

Némelyek a kormányszék e tettét világos törvénybe ütközőnek, tehát sérelmesnek sem tarták; a többség azonban oly nézetben volt, hogy nem csupán törvény, hanem megtagadhatlan természetjog, s az ország nyilvános érdeke ellen is lehet sérelmet elkövetni.

Augusztus 4-én vasárnap.

CXC. Elegyes ülés, azután országos ülés.

1844. augusztus 3-án, d. u. 6 órakor.

Ez üléseken kihirdettetik s O. I. 184. sz. alá soroztatik a katonai élelmezés és szállásolás tárgyában érkezett királyi leirat.

Továbbá főrendi izenet az országgyűlési szállásbér iránt; majd folytatólagos izenete a Főrendeknek a sérelmek és kivánatok tárgyában. Amaz 185. emez 186. sz. alatt foglaltatik az Országgyűlési Iratok közt.

---

253. Kerületi ülés.

1844 augusztus 5-én.

Elnökök: Fejérvári (Hont), Bárczay (Abauj). *Jegyző:* Szentkirályi. *Naplóvivő:* Eischl.

Tárgy: a Hajdú kerület rendezését tárgyazó főrendi izenet.

Az izenet felolvastatván, a bevezető §-ban a Főrendek ellenzik annak kimondását, mintha a kerület szavazatjoga az alkotandó törvényen alapulna; hivatkoznak az 1790/91 : 29. törvényczikkre, mely azon jogot már biztosítá.

E főrendi vélemény számos pártolóra talált. Említtetett az idézett törvény, mely a bánáti megyék beczikkelyezése után hasonlóan szózatot s ülést ad a kerületnek, s hogy itt a «szabad» vagy valódiabban kiváltságos kerület 40—60, sőt egyik érdeklett *Hajdú követ* szerint 70 ezerre is menő magyarajkú hajdúság nem hasonlíttathatik a zárt testület által igazgatott városiakhoz, kikre nézve az országgyűlési befolyás helyesen föltételeztetik a belrendezéstől. A hajdúk már régebben városonkint is küldöttek követeket az erdélyi országgyűlésre; joguk most is kétségtelen, minélfogva ártalmas lenne kitenni, mintha e jog az alkotandó törvényen fogna alapulni, s ha kétségtelen marad is a kérdéses jog, szabályozása a Táblától függ, miként hatalmá-

ban állott e háznak a városok kezében ártalmassá vált jogot megszüntetni.

E heterogen okokban a *kerületi jegyző Szentkirályi* s több mások nem osztozhatának. Abból, hogyan volt hajdan, nem vélik következtethetni, miként van most; ellenben törvény hozásakor arról van szó: mint legyen ezután. Törvény hozásakor szükséges a határozatlan állapotot határozottságba, a kétséges viszonyokat tisztába hozni. Tájékozzuk a tényeket. Míg a bánáti megyéknek az 1790/91:28. törvényczikk visszaadja előbbi szavazatát s ülését, a következő szakasz beczikkelyezi a Hajdú s Jászkun kerületeket, mint bármely királyi várost s ugyanazon joggal, mint következő szakaszában Szabadka czikkelyeztetik be. A historiai jog tehát szintoly homályos a kerületekre, mint a városokra nézve. De a mostani állapot sem különböző. Ez országgyűlésen is volt már eset, midőn a megyei szavazatok egyformán állottak; s felhivattak-e akár a városok, akár a kerületek, a kétséges helyzetet szavazatuk által megszüntetni? Számíttatott-e szavazatuk csak egyszer is? Lelkiismeretesen állítani nem lehet; minden esetben egyik vagy másik megye változtatá szavazatát, hogy a többséget tudni lehessen. Midőn tehát sem a törvény, sem a gyakorlat nem világos, állítani, hogy a kerület joga nem fog az alkotandó törvényen alapulni, annyi, mint bizonytalanságban hagyni azon jogot, s gyakorlatát elnöki s más önkénytől tenni függővé. Ez pedig nem csupán a kerületre fogna veszélyes lenni, hanem magára az országgyűlésre is.

Minden rendezési munka, mely az ország bizonyos számú lakosainak, helyhatóságainak viszonyait szilárdabb alapra helyezi, a jogok szabad gyakorolhatását biztosítja, egyszersmind emancipáló levél a törvényhozásba nagyobb befolyásra. Így adatik szabadabb községi élettel 16 szavazat a városoknak, így fog adatni a megyékben képviselet a szabad községeknek. A rendezési munkálatnak tehát szükséges kiegészítő része a hongyülési szavazatarány meghatározása. Tehát lehet, sőt kell mondani ez esetben is, hogy a kerület szavazatjoga, helyesebben szavazataránya a tárgyalás alatti törvényen alapuland. Különben mi következnék? Föltéve, hogy a Hajdú kerület állása nem hasonló a királyi városokéhoz, hogy bir azon függetlenséggel, melyet a törvényhozásba befolyás föltételez, lehet-e a Jászkun kerületek állását ily szerencsésnek mondani?

Itt, mondá többek között *egy városi követ*, nyomozás állíttaték az országgyűlésre hozott petitio miatt s e kerület mégis ugyanazon alapon, ugyanazon törvény értelmében, mindenben hasonló jogot kö-

vetelhet a hajdú néppel. De hiszen, mondatott, hogy a Tábla a szavazatjogok gyakorlását szabályozhatja. S eképp segítve lenne a dolgon? korántsem; a Táblának ily hatalmat tulajdonítani, a ház belrendezési kétségtelen jogának túlterjesztése. Szavazatjogot a többség változó akaratától föltételezni veszélyes lenne magára a szabadságra. S hova vezetne ez, ha a másik Tábla is hasonló belrendezési joggal élne, ha az ottani többség még a szavazatokkal is rendelkezhetnék? belátni nem nehéz.

Azonban szavazás sürgettetett.

Szavazás közben *Perczel* oly hévvel, minővel a káptalanok szavazatjogát régebben ellenzé, pártolva most e jogot, általában is föltétlenül mindenki részére, kikelt a nemesség hatalmaskodása ellen, miszerint a városokat az országgyűlésen oly semmitjelentő állásba sülyesztik.

E nyilatkozat, de főleg a megyei többség határozata, miszerint a főrendi vélemény helybenhagyatott, s ezekhez még az illető kerületi követnek aképp adott szavazata, miszerint elismert jogával élni kíván: mindmegannyi kihivásul vétetett a városi követek által.

Midőn tehát a szavazás során felszólíttattak, keserű panaszra fakadtak, jelesen: *Komlóssy (Debreczen), Bártfa város, Eischl (Székesfehérvár), Szilber (Szeged), Demeczky (Kassa), Zomborcsevics (Szabadka), Zsiga (Szatmár-Németi), gr. Vay Dániel (Korpona)*, a historiai jogok egyoldalú magyarázása, az igazság részrehajló kezelése, a nemesség hatalmaskodása, a köztök és a kerületek közötti testvérietlen megkülönböztetés felett, s nem kérék immár, hanem részint föltételesen, ha t. i. a hasonló állású kerületek joga elismertetik, részint már ezt elismerve gondolván, egyenesen követelék a negyedik rend részére is a szavazati jogot, miután a rendezés föltétele ez újabb határozat által már megszünt ürügy lenni.

Említék a hajdúság 40—70 ezerei ellen Pest népességét, magyarsága ellenében Debreczent, s hogy Szabadka éppen e kerületek után az évben következő czikkbe, hasonló joggal van beczikkelyezve stb. Sok városi követ e nézetekből, örvendetes napnak mondván rájok nézve e napot, egyenesen szavazott is azon reményben, hogy szavazatuk számíttatni fog.

Ezután a papság, a káptalanok követi kara lépett fel, s egyik különösen hadat izenvén a nemesi rendnek, felszólítá a negyedik rendet, tartsanak együtt, vessék össze vállaikat, kik jog nélkül állanak a törvényhozásban, s a diadal bizonyos.

Kik részint egyedül törvényhozási nézetből indultak ki e tárgy-

ban, részint a mostani állapot fenntartására szavaztak, az előidézett jelenetet nem várták ugyan, de most már megfoghatlannak sem tarták. Egyik azonban közülök, *egy tiszai megye követe,* a végzés értelme, s a kerületek jogának állása iránt felvilágosítást kivánt a többség szónokaitól.

S ezek nyilatkoztak. Nem foghaták meg a városok és káptalanok fellépését. Midőn ők csupán a főrendi izenet elfogadására szavaztak, csak azt mondák ki, mi többször kimondatott a Tábla által, hogy senki szavazatjogát kétségbe venni nem kivánják. Miként van e jog gyakorlatban? ők nem vitatják; de valamint a városoknak rendezés nélkül mostaninál több szavazatot nem adnak, úgy viszont a kerületeket is megkivánják tartani azon helyzetben, melyben vannak, s melynek nyomatékos voltát épen nem állítják.

E nyilatkozatokból a jegyző, *Szentkirályi* úgy vevén észre, hogy a többségnek is csak az eddigi állapot fenntartása és nem positiv meghatározása volt czélja, s hogy eképp a Rendek előbbi nézete lényegben nem különbözik a határozattól, a mint t. i. ez felvilágosíttatott, — hogy mind e határozat teljesüljön, mind az előbbi szerkezet szelleme megőriztessék, az országgyűlési szavazatjogról különösen rendelkező §-t indítványozá úgy módosítni, hogy abban az «eképp» szabályozott kerületnek «jövőre» határoztassék meg szavazat aránya.

Ebben a többség megnyugovék s a vihar lecsendesült.

Végül bemutattatott Bácsmegye új követeinek *Horváth Péter* s *Vojnics Barnabásnak* megbizó levele. Az igazolási választmányhoz utasíttatott.

CXCI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 5-én d. u. 12½ órakor.

Tárgy: Harmadik izenete a Karoknak és Rendeknek a Főrendekhez a büntető törvényjavaslatnak a börtönrendszerről szóló III-ik része iránt. (O. I. 187. sz.)

Elnök észrevételeit elmondván e javaslatról, az egész letárgyaltatott, s a Főrendekhez átküldetett.

Tárgyalás közben

Elegyes ülés

is volt, s felolvastatott úgy itt, mint országos ülésben az országgyűlés berekesztését tárgyazó, augusztus 1-ről kiadott királyi leirat, mely mindkét házban «éljen»-nel fogadtatott.

Perczel erősen kikelt a kormány ellen egy hosszú beszédben.

Ezzel szemben *Szentkirályi* kijelenté, hogy miután már a resolutióra szó tétetett — mit ő nem várt, mert szokásban nem volt — megyéje részéről ő is szükségesnek tartotta röviden nyilatkozni; de ő az elvek megállapítását látja szükségesnek a kormánynyal szemben s azt a Főrendekkel izenetben közölni, mit *Perczel* megrovásnak vett.

(Rendi Napló IV. kötet 336—340. lap.)

A CXCII., CXCIII. és CXCIV. országos ülések a Főrendeknél.

---

254. Kerületi ülés.

1844 augusztus 6-án.

Elnökök: Bárczay (Abauj), Fejérváry (Hont). *Naplóvivő:* Eischl. *Jegyző:* Palóczy, Szentkirályi.

Tárgy: A Hajdu kerület rendezése tárgyában érkezett főrendi válasz.

Felolvastatott az igazolási választmány jelentése a bácsi új követek megbizólevele bemutatásáról.

Ezután folytattatott a Hajdu kerület rendezése tárgyában kelt főrendi válasz tárgyalása.

A helyhatóság s szabályalkotás elmélete, melyet a Rendek a városok rendezésében elfogadtak, itt is alkalmaztatik. Oly általános elvek azok, melyek minden törvényhatóságra illenek, mik ellen, mint a jegyző mondá, helytelenül hozaték fel az illető kerület követe által, hogy viszonyaik a városokéival nem hasonlóak.

A közterhek viselésére nézve pedig elfogadtaték a főrendi szerkezet. E szerint minden kerületbeli birtokos különbség nélkül tarto-

zik kerületi fekvő javaitól, úgy a közlegelő használatától mindennemű közterheket egyenlően s aránylag viselni. Személyétől s ingó értékétől pedig csak az viseli a közterheket, ki sem nem nemes, sem nem adományos hajdunak maradéka.

Hogy azonban az országgyűlési követ közvetve választassék, mint jelenleg választatik, s mint a Főrendek kivánják, csupán 11 megye pártolá. E részben tehát marad az egyenes választás.

Nem így a kerületi tisztviselőkre nézve. Ezek a képviselők által választatnak, kik a Főrendek javaslata szerint, választókra és igazgatókra osztályoztatnak.

Választásokon minden községi képviselő részt vehet; ellenben egyéb kerületi gyüléseken, a Főrendek a helybeliek túlnyomó befolyásától tartva, javalják, hogy a városok az eddigi szerint népességökhöz képpest meghatározandó arányban küldjenek követeket az ily gyülésekre.

E javaslat ellenében a jegyző, *Szentkirályi* megjegyezvén, hogy a kerületi ülésben minden községet egyiránt érdeklő ügyek tárgyaltatnak, s eképp a helybeliek túlnyomóságától félni, miután minden város maga végzi el a magát közelebbről érdeklő dolgokat, egészen alaptalan; másrészről fejtegeté a követküldéssel kapcsolatban álló, sokkal nagyobb figyelmet érdemlő tekinteteket; emlité az utasításadás elkerülhetlen ártalmait, s hogy a követek, a többség változó kedve szerint változván, nem ritkán oly egyének fognának megjelenni a kerület ülésein, kik a közdolgok, a közigazgatás folyamával kellőleg nem ismeretesek. Indítványozá tehát, hogy minden tanácskozó képviselőnek fennhagyatván joga a kerület üléseiben résztvenni, egyszersmind kimondathatik az is, mit a Főrendek javalnak, miszerint követek küldése is megengedtetik.

Ez indítványhoz az *illető kerület követe* is hozzájárult, miután — úgymond — a módosítás szerint, a dolgok rendes folyamán ott lesznek a berendelt képviselők; míg nagyobb fontosságú ügy tárgyalására a többiek is be fognak mehetni. Ez indítvány tehát elfogadtatott.

Nem fogadtaték el a Főrendek által ajánlott főispán-alakú királyi kapitány. Ily hivatalnok, ki a közigazgatás őreül rendeltetik, már a főkapitány. A Főrendeknek azonban, mondá a jegyző, *Szentkirályi*, az nem tetszik, hogy e főhivatalnokok kötelességei körülirattak a Rendek által; ezért hivatkoznak a főispáni határozatlan jogokra, mikkel szeretnék fölruházni királyi kapitányukat. Ő a jogok meghatározásának ilyes iszonyodásban, úgy abban is, hogy a köz-

igazgatásnak birói eljárástól leendő szorosabb elkülönzését a Főrendek ellenzik, csak az «amabilis confusio» kedvelését látja.

A biráskodásra nézve a Rendek is osztozának a főrendi javaslatban a biráskodás el nem különzésére nézve.

A Főrendek a népgyülés nevétől is félnek, mondá *Beöthy*, tehát másnak fog elneveztetni.

Több részletességek, kisebb érdekű észrevételek után a tárgyalás befejezése másnapra halasztaték.

Ezután elhatározták a Rendek, hogy ezentúl előbb kezdik s később végzendik üléseiket; jelesen reggeli 9 órától naponta d. u. 2—3-ig.

---

255. Kerületi ülés.

1844 augusztus 7-én.

Elnökök: Bárczay (Abauj), Fejérváry (Hont). *Naplóvivő:* Eischl. *Jegyzők:* Szentkirályi, Ghyczy, Palóczy és Demeczky.

Tárgy: A Hajdukerület rendezése. Leirat a katonai élelmezési ügyben. Főrendi izenetek a Részek, Erdély s az országgyülési szállások iránt. A sérelmek és kivánatok V-ik osztálya.

Mindenekelőtt a Hajdu kerület rendezését illető főrendi észrevételek tárgyalása fejeztetett be. Ez észrevételek pontjainak részletes elősorolását, s el vagy el nem fogadását mellőzvén, e helyen elégnek tartjuk röviden megjegyezni, miképp a Főrendekhez sok részben lényeges közelités történvén, e rendezési munkálatnak közel jövendőt méltán jósolhatni.

Az őrsereg kihagyásában a Rendek megegyeztek. A hajdúk viszonyai ugyanis, kik egyéb nemesek példájára fölkeléssel tartoznak, különbözők a városokéitól, melyekben eddig is volt polgárkatonaság.

Elállanak továbbá a Rendek az adó maximumának az országgyülésen leendő meghatározásától is. Ezt tevén azonban, nem egészen a főrendi kivánatot fogadják el, hanem ragaszkodnak a szokáshoz, miszerint az adót addig is ki lehet vetni, mielőtt az előleges költségszámitás kormányszéki megvizsgálás alá terjesztetnék.

Sőt az is megbukott, hogy a pénztárnoki naplót sajátkezüleg írni ne lehessen, bármi hévvel vitatta a közigazgatás pontosságát szivén viselő *kerületi jegyző*, *Szentkirályi*, miszerint senki magának ellennyugtatványt nem írhat, maga mellett bizonyító irást nem készíthet.

Ezután *Ghyczy*, azon királyi választ olvasá fel, mely a katonai élelmezés tárgyában folyó hónap 1-én kelt.

Értesíttetvén ezáltal a Rendek a kormány részéről kineveztetni kivánt birtokosok kiküldetéséről

Beöthy indítványozá, hogy egy országos választmány bizassék meg értekezni a felség biztosaival, s tőlök megértvén a kormány szándékát ez ügyben, mindenekről azonnal tegyen jelentést. Ez oly hozzáadással lett elfogadva, hogy a válasziratban érintetlenül maradt szállásolás iránt is értekezzenek az országos választmány tagjai.

Zsedényi azonban bővebb utasítást is sürgetett adatni a kiküldendő tagoknak. Említé a terhek kivetésére jobb kulcs kidolgozását, említé a kormány által a beszedésre kivánt biztosítást. Oly kivánatok, miket ez ügyben a kormány is többször említe, s mik közzül az első az igazságosabb adókivetési kulcs, soha sem hozathatik elő, hogy egy vagy más törvényhatóságnál pártolásra ne találjon. Pártoltatott most is többek által.

A Rendek többsége azonban, legkiméletesebb kifejezéssel élve, időelőttinek látá az ellenvetéseket. Kimondák ugyanis már felirásaikban a Rendek, hogy addig, míg egyezkedés nem történik, míg nincs tudva a felosztandó, a biztosítandó öszlet, annak felosztásáról, biztosításáról szólani minden esetre kissé korai dolog. S aztán, mondá *Beöthy*, különben sem oly kis dolgok ezek, hogy amúgy könnyen elintéztethessenek. A váltságöszlet biztosítása a nemzetet tenné felelőssé a kormány, a végrehajtó hatalom előtt, s tenné felelőssé az iránt, hogy soha nem fogja megengedni, hogy az adózó nép adótartozása, mely a váltság díjában fogna adatni, bármely viszonyok között hátramaradjon.

Oly kérdések ezek, mikre nézve utasítás nélkül egyetlen egy megye sincs felhatalmazva nyilatkozni; mik iránt pedig utasítást kérni addig nem is lehet, míg nem tudja a képviselőtestület a kormány szándékát, mi aztán utasítás alapjául szolgálhat.

A többség tehát megnyugvék az indítványban, mely bővebb utasítás nélkül csupán a kormány szándékának megértése végett kivánja kiküldetni az országos választmányt, melynek tagjai lesznek három megyei követ, minden kerületből egy kerületi, káptalanbeli s két

városi. A Főrendek izenetben hivatnak fel, hogy részükről szinte tagokat nevezzenek.

Továbbá ugyancsak *Ghyczy* olvasá a Részek visszakapcsolása iránti főrendi választ, melyben szerkezeti változtatások javasoltatnak.

A Rendek e javallatokból csupán az első szakaszra tett észrevételt fogadván el, nem hallgathatják el annak említését, miszerint a törvény teljesítésének ily hosszú időre terjedett s nem igazolható elmulasztása egyenesen a kormánynak tulajdonítható. Eképp azoktól sem állanak el, miket ennek következtében a Főrendek kihagyatni kívánnak. Végre a visszacsatolás eszközlésére kiküldött országos biztosság jelentésének egész terjedelemben közlését is sürgetni kívánják.

A két testvér hazának Erdély és Magyarország uniója tárgyában kelt főrendi válaszszal a Rendek megelégedtek.

Következett az országgyűlési szállások szabályozása s bérök fizetése iránt kelt főrendi izenet.

E tárgyban nem sok a Főrendek észrevétele, s ez észrevételeket a magánszerződés mellett birt szállásokra nézve tett javallaton kivül a Rendek is elfogadták.

Végre befejeztetett az V-ik osztályú sérelmek és kivánatok tárgyalása.

A választmányi vélemény ellenére sérelmül vétetik, hogy Hont megye a közsajtó használásától kormányszékileg eltiltatott (173-ik pont).

Arad kivánata folytán pedig (192. pont), hogy vizsgáltassék meg, hogy a határszéli katonák megfelelnek e rendeltetésöknek? sok mondatott a határőrök nemzetiségellenes irányáról, érzelméről. Mondatott, hogy közöttök német nyelv, idegen törvény és nem honi érzelmek uralkodnak; eképp bármi hasznos szolgálatot tettek is a hazának, de nemzetiség, sőt, a mennyiben fegyver van kezökben, más tekintetben is veszélyesek lehetnek. E miatt a Rendek felírni szükségesnek tartják, fenntartván jogukat a határőrzők viszonyairól más alkalommal bővebben rendelkezni.

A 238. pontban továbbá Bihar megye előterjesztése vonta magára a Rendek figyelmét, miszerint több népes, rendezett tanácscsal biró, s az illető megye ifjabb követének, *Dobozynak* előadása szerint, a szabadságra igen érett nép által lakott községek hajdui kiváltságukból lett kivetkeztetésöket panaszolják. Ilyen községek: Derecske, Szalonta, Kaba, Konyár stb.

Némelyek a tárgyat csupán magánútra tartozónak hivék, annyival inkább, mivel a királyi táblán jelenleg folyamatban is van.

Miután azonban fejtegettetett, hogy e kérdés nem csupán magánjogi, hanem közjogi tekintetben is fölhívja a nemzet figyelmét, hogy a folyamodó községek hosszas időkön keresztül pörrel hurczoltatván, kiváltságaik élvezésében is akadályoztatnak, s a földesúri követelésekre nézve is oly állapotban vannak, melynek mindenekelőtt megszüntetését eszközölni az országgyülés kötelessége; de magára a másrészről érdeklett Eszterházy herczegre is kivánatos: hasonló okokból sikerült az illető követeknek kinyerni, hogy a nemzet, követve a testvérhon példáját, a folyamodó községek ügyében pártoló szót emelni s perök siettetését a fejedelem előtt sürgetni fogja.

Pécs városa beczikkelyezését (255. pont) az érdeklett megyei követ, *Majláth*, minden erőltetése mellett sem kivánják a Rendek e helyen tárgyalni. Némelyek a beczikkelyezéstől ez egész országgyülés alatt is idegenek, nehogy meg kelljen osztani a már beczikkelyezett városoknak adott 16 szavazatot.

A munkálat V-ik része befejeztetett.

---

256. Kerületi ülés.

1844 augusztus 8-án.

Elnökök, naplóvivő, kik előbb. *Jegyzők:* Szemere, Szentkirályi.

Tárgy: Főrendi válaszok a bányatörvény s a Jászkun kerületek rendezése iránt.

Szemere jegyző olvasá a bányatörvényt illető 2-ik főrendi izenetet. E munkálat lényegesebb pontjában már megvan az egyesség a két Tábla közt, a kisebb rendü eltérések az izenetben foglaltatnak. Ilyen p. o. a kőszénkutatás miképp jutalmazása, s hogy a bányavám 20-adra szállítása törvényhozásilag eszközöltessék, s nem kegyelem útján kéressék stb.

Hamar átmenvén a Rendek e válaszizenet tárgyalásán, *Koller (Pest város követe)* a városok nevében szót emelt, hogy a katonai élelmezési országos küldöttségben a tegnapi határozat szerint igen kevéssé fog képviselve lenni a negyedik rend.

Többen is felszólaltak, de felszólalásuk rövid szóváltás után, mi közben a nemesi rend ellen ismét panaszok hallatszának, mellőztetett, s a Rendek figyelmét a Jászkun kerületek rendezését illető főrendi észrevételekre vezeté az illető követnek, *Szluhának*, a privilegiumok fenntartása melletti szónoklata.

Erre *Szentkirályi* által röviden megjegyeztetvén, hogy a kiváltságok irott malasztinál nagyobb érdekű tekintetek is vannak a törvényhozás előtt azon általánosabb elvek, melyek a Hajdú-kerület rendezésénél elfogadtatának, alkalmaztattak e munkálatnak is mindazon pontjaiban, mikre nézve a szabadság veszélyeztetése nélkül a Rendek közeledhetének.

Másrészről azonban nem pártolhatják azon irányt, mely az erők szétdarabolására vezet, nem azon következetlenségeket, miket a főrendi észrevételekből *Szentkirályi*, a *kerületi jegyző*, kimutatott, s miket a közadministratio czélszerűségével megegyeztetni nem tudnak. Nem egyezhetnek ez okból meg a Rendek, hogy az egy municipiumba összeolvadt kerületek mindenike külön büntető hatalmat gyakorolhasson; tehát, mint a Főrendek akarják, három törvényszéke legyen, mert a kerületi egység gyöngítésére, a municipium feloszlására vezet.

Ez vala az ok, mi miatt aggodalommal tekinté *Szentkirályi* a főrendi munkálat irányát, miszerint egyes községek hatásköre mindinkább tágíttatni, az összes kerületeké ellenben megszoríttatni javasoltatik.

Szavazásra kerülvén a sor, 37 megye 9 ellenében megtartá az egy törvényszéket, mely, mint sok megyében, időnként külön helyen tarthatja üléseit.

Különösnek tetszék továbbá a *jegyző Szentkirályi*, s előadása után a Rendek előtt, miképp a főrendi Tábla, mely a Hajdúkerület rendezésében a gyűlés «népi» nevezetében sem nyughaték meg, a Jász-kunok között még a számadásokat is ős népgyűlésben kívánja megvizsgáltatni s gyakoroltatni az egyház-védúri jogokat stb.

Elhiszik a Rendek, hogy ily gyűlések előtt könnyebb számolni, mindazáltal a közadministratió czélszerűsége érdekében állónak látják e tárgyakat a képviselői közgyűlés teendői közzé sorozni. — A mostani népgyűlés, melynek tagjai a kis és nagyobb birtokosok, csupán közbirtokossági ügyekre nézve maradhat fenn, a képviselet rendezése után.

Azt sem látják a Rendek a kiváltságokkal ellenkezőknek, ha a hivatalnokok jövőre a közterhek alól nem fogják magokat kivonni.

257. Kerületi ülés.

1844 augusztus 9-én.

Elnökök, naplóvivő, kik előbbi napokon. *Jegyzők:* Szentkirályi, Ghyczy, Palóczy.

Tárgy: A Jászkun kerületek rendezése tárgyában kelt főrendi válasz folytatólag. Sérelmek és kivánatok VI. VII. osztálya. Főrendak észrevételei a sérelmek és kivánatok II. III. osztályára.

A Jászkun kerületek belrendezését tárgyazó főrendi észrevételek hátra maradott pontjai felett folytattatván a tanácskozás, a közelítés annyiban, s azon pontokra történt meg, melyek a városi és a Hajdúkerületi szerkezetekben megállapittattak; így az őrsereg felállítása, itt is a honvédelmi rendszer általános elrendezésére halasztatott stb.

Mennyire azonban a hármas kerület (Jász-, Nagy- és Kiskun) a városi és Hajdúkerületi szerkezettől belviszonyainál fogva némi tekintetben eltér, mint a telepedésnél, itt is kimondatni határoztatott, hogy magánjogi tekintetben a redemtionális kiváltságok épségben fognak tartatni.

A kerületi tisztviselők száma megállapításánál a Főrendek javaslata nyomán a Jászkun kerületek követei kivánták, hogy a kerületi, eddig kiváltsági jogoknál fogva fennállott esküdti hivatalok jövendőre is, mint szükségesek, megtartassanak; mire megjegyeztetett, hogy ha a kerületnek azon hivatalok felállítására szükségök lesz, az iránt szabály útján mindenkor rendelkezhetnek és ezeknek felállítását a Rendek nem ellenzik; ellenben a kerületi tiszti ügyészek, miután a hármas kerületnek csak egy büntető-törvényszéke lesz, mint fölöslegesek, elmellőztettek.

A főfelügyelői jogot, melyet a Rendek a Helytartótanácsra kivánnak ruházni, a Főrendek előterjesztése szerint a Jászkun követek az eddigi gyakorlat szerint a nádornál kivánták meghagyni.

Ehez a *kerületek egyik követe mondá:* A jászkunok kiváltságos leveleiknél fogva szorosan ragaszkodnak, tisztelet s hála kötelezi őket a nádorhoz, mert éppen jövő évre lesz száz éve, hogy a jászkunok kiváltásánál az akkori nádor legtöbbet fáradozott, közbenjártával kölcsönöztetett azon váltságdíj, melyet a nemzetnek kellett volna kifizetnie, de az a jászkunok több ízbeli folyamodását mindig

lasztván, végre önmagokat kellett azon nyomorult szolgaság alól kiváltaniok, melybe elzálogosítások által helyeztettek.

Ennek ellenében *Szentkirályi* megjegyzé, miképp itt nincs privilegiumról szó, hanem rendezésről; de különben a kiváltságnak nem abban látja erejét szóló, hogy melyik személy gyakorolja egyik vagy másik testületen a főfelügyelést. E hazában az érdekek annyira szétszakíttatvák, hogy azokat jelen körülmények között semmi tekintetben sem birjuk egyesíteni; pedig csak egyesült erővel lehet a közboldogságot eszközölni; és ha mi magunkat egyesíteni nem tudjuk, akkor legalább egyesítsük a legfelsőbb felügyelői hatalmat egy testben; különben is a nádor a Helytartótanács elnöke lévén, eddigi befolyása s azon felügyelése, mint megyékben a főispánoknak, fennmaradand.

Ezen nézeteknél fogva a Rendek előbbi szerkezetöket megtartották.

E tárgy bevégezte után a vámrendszer tárgyában készített üzenet és felirási javaslat, az erdélyi részek visszakapcsoltatása, Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesülése iránti második, s a katonai élelmezés és szállásolás tárgyában készített üzenetek hitelesíttettek.

A vámrendszer tárgyában készült felirás, minthogy az országgyűlés igen rövid léte miatt ez iránt a Rendek törvényt nem remélhetnek, hogy az eddigi munkálat nyom nélkül ne maradjon *Máramaros ősz követének, br. Sztojkának* indítványára kinyomatni határoztatott.

Ezután a VI. osztályú sérelmek és kivánatok jöttek tanácskozás alá. Mindnyájára, minthogy ezek már az előbbi országgyülésekből felterjesztettek, de még eddig reájok kegyelmes királyi válasz nem érkezett, a kegyelmes királyi válasz kiadása kéretik.

Továbbá a VII. osztályú sérelmek és kivánatok, minthogy ezek mindnyájan olyanok, melyek az előbbi országgyülésekből felterjesztetvén, reájuk az utóbbi országos ülés alatt kegyelmes királyi válasz ugyan érkezett, de az idő rövidsége miatt, akkor az országos Rendek által tanácskozás alá nem vétethetett, e feletti tanácskozások folytatását fenntartották, a sérelmeknek a kegyelmes királyi leirattal összeegyeztetése a *kerületi jegyzőre, Palóczyra* bizatott, s iránt uk annak idejében, ha az országgyülés rövid ideje engedni fogja, a Rendek tanácskozandnak.

Továbbá tárgyalás alá vétettek a kivánatok és sérelmek II. és III. osztályára tett főrendi észrevételek.

A világos örökösödési ügyekben kiadott udvari rendeletek, mint

azon intézvények is, mik szerint a beszedhetlenné vált adó a több helységek között felosztatni rendeltetett, részint törvénybe, részint az adómegajánlás föltételeibe ütközvén, a Rendek által már magokban is sérelmeseknek tartatnak: ezekre nézve tehát bővebb felvilágosítás a Főrendek által alaptalanul kivántatik.

A sócsempészkedési biráskodás múltra nézve sérelmül panaszoltatik, jövőre törvény által fog orvosoltatni.

A káptalanok szavazatjoga iránt maradnak a régibb határozatok.

A fölterjesztés rende sem változtatik meg, mint kivánák a horvát törvényhatóságok s a Főrendek.

Egyéb pontokra nézve a főrendi észrevételek helybenhagyattak.

---

258. Kerületi ülés.

1844 augusztus 10-én.

Elnökök, naplóvivő, kik előbb. *Jegyzők:* Palóczy, Demeczky.
Tárgy: Hitelesítés.

A sérelmek és kivánatok I. osztálya s az országgyűlési szállások iránti újabb izenetek hitelesíttetének meg.

Továbbá bemutattatott az élelmezési ügyben választott országos küldöttségi tagok névsora, melyben a városi követek részéről egy sem foglaltaték. Az illető követek tehát ez alkalommal ismét felszólalának s hogy részükről választás mindez ideig nem történt, okul a Rendek azon határozatát adák, miszerint közzülök csupán két tag engedteték választatni.

E határozat megváltoztatását ismét többen sürgették ez alkalommal; a megyei követek részéről azonban válaszoltatott, hogy e választmánynak semmi fontosabb feladata nem lesz, s azokhoz, miket jelentése során bemutatand, mindenki hozzá fog szólhatni. Különben is, ha a kerületi határozat ellen van észrevételök, ott az országos ülés, abban előadhatják.

A városok kivánata eképp újólag mellőztetett.

Augusztus 11-én vasárnap.

---

259. Kerületi ülés.

1844 augusztus 12-én.

Elnökök: Balogh (Győr), Lónyay (Zemplén).

Az e napon tartott CXCVI. országos ülés után a tek. Rendek helyben maradván, kerületi üléssé alakultak át, melynek rövid tartama alatt legközelebbi tanácskozás tárgyául az országgyűlés berekesztését tudató kegyelmes királyi leiratot s a Főrendektől átküldött vallás és városi reform körüli izeneteket tűzték ki.

---

260. Kerületi ülés.

1844 augusztus 13-án.

Elnökök: Draveczky (Zemplén), Balogh (Győr). *Jegyzők:* Vukovics és Szentkirályi. *Naplóvivő:* Komlóssy.

Tárgy: Az országgyűlés berekesztését tudató kegyelmes kir. leirat. — A Főrendek 4-ik izenete a sz. kir. városok rendezése tárgyában.

A kir. leirat felolvasása után *Bezerédj (Tolna megye követe)*, ki gyöngélkedése miatt ma jelent meg ismét az ülésben, előadá, miképp a törvényhozásnak mindig a nép javának előmozdításán kell munkálkodnia; e czélra kell törekedni a legfelsőbb hatalomnak is, mint amely a törvényhozás egyik tényezője. De azt hiszem, úgymond, hogy aki ezen kegyelmes kir. leiratban ilyesmit keresne, nehezen érne czélt.

A kir. előadásokat, melyekben a haladás elve, a nemzet jövendő jóllétének előmozdítására szükséges teendők névsora volt feljegyezve, a haza közlelkesedéssel és harsogó örömkifejezéssel fogadá, s most ezen kegyelmes kir. leiratból úgy látszik, hogy vagy megbánta tettét a kormány, vagy sohasem volt szándéka a nemzet szivében eláradt szép reményeket valaha életbe léptetni. Ha egyebet nem, de annyit mindenesetre lát szónok ezen kegyelmes kir. leiratban, miképpen a kormány az országgyűlés testületét minden felelet-tehertől felmentve, azt magára vállalta; mert nem emlékezhetni országgyűlésre, mely oly

példa nélküli bizalommal akart kezet fogni a kormánynyal, a haza közboldogságának elősegélésében munkálkodandó, mint ez.

Hogy azok, mik a kegyelmes kir. előadásokban foglaltattak, teljesedésbe mehessenek, ezen képviselői Tábla mindent megtett, mi hatalmában állott; félre tévén a közvélemény által mindenekelőtt orvosoltatni kivánt sérelmek sürgetését, egyedül azon munkálkodott, miképen lehessen a kegyelmes királyi előadásokban kijelölt tárgyakat minélelőbb életbeléptetni.

Mi e részben semmit sem mulasztánk el, s ha a propositiókból törvény nem leszen, meg fogja látni a nemzet, hogy a kormánynak semmi szándéka nem vala. Ha a kormánynak a közjó előmozdítása csakugyan szilárd akaratja, akkor elég ereje van befolyását arra fordítani, hogy a Főrendek által visszatartott törvényjavaslatok minél előbb fölterjesztessenek.

Én azt hiszem, egy sincs közöttünk, ki jelen körülményeink figyelembe vétele mellett az országgyűlés meghosszabbítását kivánná. Rövid ugyan az idő, mely hátra van, de szilárd akarattal rövid idő alatt is sokat lehet tenni.

Őszintén meg kell vallani, hogy ezen Táblánál a legfőbb érdekek képviselve nincsenek, de elég bátrak voltunk mind a mellett minden akadálylyal szembeszállani, és senki sem tagadhatja, hogy ezen országgyűlés azon szellemben és elfogulatlanúl munkálkodott, mely által a hon közjava s boldogsága eszközöltethetik. Ezen ösvényen maradjunk mind végig, és ne rettentsen bennünket ezen kegyelmes kir. rescriptum. Mi ezáltal szorgalmas munkálkodásunkban nem fogunk csökkenni.

Mi magát a szőnyegre került kérdést illeti, mond szónok, én nem látom szükségét a ræpresentátiónak; csak röviden országgyűlési végzésbe vélném foglalandóknak az 1836. és 1840-iki országgyűlésen kimondott elvek épségben tartását s azokhozi szoros ragaszkodásunkat. Egyébiránt nem látom még idejét a szemrehányásoknak, mert ha a kormány közremunkálni akar, ezen rövid idő alatt sokat teljesíthet. Azért nyugodtan várjuk az országgyűlés végét, s addig is az eddig tanusitott szorgalommal folytassuk munkálkodásunkat.

Az utána szólott *Ragályi (Gömör megye követe)* mondá: Vannak az érzéseknek oly keserű nemei, melyek sokszor örömrivalgásokban fejeztetnek ki. Ilyennek tartom én azon örömkiáltást, mely akkor hallatszott, midőn a most tárgyalás alatt levő kegyelmes kir. leirat felolvastatott. A keserűségtől elfogult keblek kifejezései valának azok, mert a jelen körülmények közt tiszta örömérzésből nem

keletkezhettek; vagy lehettek azon alattomos fondorkodók kárörömrivalgási, kik a haza javát, a közboldogság elérését soha szivökön nem hordozták. Mert vessünk csak egy pillanatot a jelen országgyülésre; lehetetlen nem aggódnunk, hogy annyi szorgalmas, kitünő munkásság mellett, azon számtalan teendő közzül, melyek után a haza oly epedve sóvárog, üdvös eredményét mindez ideig egynek sem láthatjuk.

Óhajtom: inkább legyen az országgyülésnek minél előbb vége, mint hogy annak annyi vészjóslatú folyamatát szemléljük. Jobb a csalódásokban lelkiismeretünket megnyugtatni az által, hogy mi okai nem valánk a semmit nem tevésnek, mint tovább is ezen nyomasztó helyzetben sínyleni. Annálfogva ezen hátralevő rövid idő alatt se hagyjuk magunkat szavak özönében lemerülni; majd ha kötelességünk végperczét teljesítendjük, s eredménytelenül fogjuk elhagyni az országgyülést, küldőinknek számot fogunk adni, hogy mi nem valánk okai a mulasztásnak. Itélni fog majd a haza, de úgy hiszem bennünket kárhoztatni nem fog, mert kötelességünknek eleget tettünk.

Szónok Tolna megye indítványát elfogadja, mert Ő Felségének joga van az országgyülést eloszlatni. De ehez egyszersmind kötelességek vannak kapcsolva, az 1790: 13. t.-cz. azt rendelvén, hogy az országgyülésen a kir. előadások tárgyaltassanak, és az ország sérelmei orvosoltassanak. Szóló csak ezeknek teljesítése után tartja szükségesnek az országgyülés eloszlatását; annálfogva az 1790: 13. t.-cz. fenntartását óvásképp határozatba tétetni kivánja.

Egy más megyei követ elmondá, miképp a haza boldogságának elérésére nem elegendő, hogy a legüdvösebb törvények készítésére szükséges propositiók tárgyalás alá adassanak, nem elég az, hogy azok törvénybe legyenek irva, hanem csak úgy áraszthat ez a nemzetre boldogságot, ha életbe is lép.

Múlt országgyülés elején a nemzet számtalan és súlyos sérelmeinek orvoslását, mielőtt akkor propositiók tárgyalásába bocsátkozott volna, sürgette, s a nélkül, hogy orvosoltattak volna, csupán igéretek következtében, országgyülés végével megtörtént a kibékülés a nemzet és kormány között.

A közelebbi három év alatt újabb sérelmek támadtak, mégis a jelen országgyülés kezdetével a nemzet, mellőzvén az orvoslás sürgetését, a kegyelmes kir. előadások tárgyalásába bocsátkozott, részint azért, mert az előterjesztett kegyelmes kir. előadásokban közóhajtását látta teljesítésbe vétetni, részint a kormány loyalitásától hitte, s

reméllette az annyiszor sürgetett sérelmek orvoslását; s midőn a kegyelmes kir. előadások majd minden pontjai tárgyalva lennének, a nélkül, hogy a kormány ezek iránti szándékát megtudhattuk, megérkezett az országgyűlés berekesztését tudató kegyelmes kir. leirat, s ez által, valamint a nemzet reményei hiusítvák, úgy ellenkezik az 1790: 13. törvénynyel. Igaz ugyan, hogy azon munkálatok a Főrendek akadályoztatása miatt mindez ideig föl nem terjesztethettek, miáltal a kormány szándékát tisztán és egyenesen nem tudhatjuk, de a kormánynak könnyű lenne kieszközölni azt, hogy a Főrendek a munkálatokat fölterjeszszék. Hogy eredmény nélkül szándékoznak eloszlatni ezen országgyűlést, annak az is bizonysága, hogy ezen kegyelmes kir. leirat előtt csak két nappal érkezett a katonai élelmezés tárgyában a kegyelmes kir. leirat, mely tárgy olyan, hogy azt október 15-ig bevégezni teljes lehetetlen. Pedig a kormány a katonai élelmezés tárgyában jókor fölterjesztett felírásra resolutióját régen kiadhatta volna.

Egyébiránt, ha a jelen országgyűlésen tárgyalt munkálatok fölterjesztését a Főrendek akadályozták is, ha cselekvő szándékát a kormány tanusítani kivánta volna, elég alkalma volt a múlt országgyűlésen fölterjesztett tárgyakra határozatát kiadhatni, s ezt méltán várhatta a nemzet.

A hon jövendő boldogságának kifejtésére legfőbb óhajtásom, hogy az országgyűlések minél gyakrabban és minél hosszabbak legyenek; de midőn látom, hogy a hatalomnál nincs szilárd s eltökélett akarat, akkor azon meggyőződésben vagyok, inkább siker nélkül, mint rossz eredménynyel oszlattassék el az országgyűlés. Pártolom az előbb szólottak indítványát.

Ezután felszólalt *Klauzál*; vélekedése szerint nem látta még szükségét, hogy a kormány eddigi eljárása elsőroltassék; igen kevés tárgy juthatott még eddig Ő Felsége elébe. A kormány akkor határozta el az országgyűlés berekesztését, midőn még a törvényjavaslatok föl sem terjesztethettek; ilyen a többek között a kir. városok elrendezése, melyet a hon minden lakosa óhajtva vár. Másrészről vannak még oly tárgyak, melyek kifejlési legelső stadiumokba csak most juthattak, mint a financialis választmány, mely hosszas foglalatosságai miatt munkálatát be nem adhatta. Ez még tárgyalás alá nem került, pedig ki volt tűzve az e feletti intézkedés. Úgy látszik azonban, hogy mindezekre a kormány nem volt elegendően elkészülve. De ha mindezen munkálatnak eredménye nem lesz is, azért nekünk elcsüggedni nem kell. Használjuk az időt, s iparkodjunk, hogy mun-

kálkodásunkat bevégezvén, sanctio alá juthassanak, mi ha nem történendik, senki sem mondhatja azt, hogy mi valánk okai a nemzeti közboldogság eszközlésére hozandó törvények akadályozásának.

Szónok nem látta szükségét az e tárgy feletti hosszas discussiónak, legczélszerűbbnek vélte, az 1839/40. országgyűlés példájára, rövid óvást tenni az iránt, hogy el nem ismerik az országgyűlésnek törvényes eloszlatását, s ezzel, úgymond, az 1790: 13. t.-cz.-nek elég lesz téve.

Majd *Szemere* emelvén szót, az országgyűlést berekesztő kegyelmes királyi leirat tárgyában ily formán nyilatkozék: Ha a kormány az volna, minek lennie kellene, a megnyitó s berekesztő határnap kitűzés nem is válhatnék vita tárgyául; mert akkor a kormány az országgyűlést megnyitná s bezárná mindig akkor, midőn az ország és közjó kivánja; sem előbb sem utóbb nem. De most ki kell jelentenünk, hogy mi nem tagadjuk ugyan a kormány eloszlatási jogát, de viszont a kormány sem tagadhatja azon jogunkat, miszerint hatalmunkban áll valamely tárgyat nem terjeszteni fel előbb, mint azt akár mint egyes törvényt önállólag, akár mint törvényt többekkel összeköttetésben fölterjeszteni czélszerűnek itéljük, nem tagadhatja a törvényhozás így benne saját kötelességét is: nem vetni véget a diætának előbb, sem mint az 1791: 13. t.-cz. mindkét részben betöltetett, t. i. mind a királyi előadásokra nézve, mi különösebben a kormány joga, mind a sérelmek orvoslására nézve, mi különösebben joga a nemzetnek. Most ezt ki kell jelentenünk, mert bár nemzet és kormány 3 század óta él együtt, de úgy él, mint veszekedő s bizalmatlankodó házaspár, mely együtt él, de külön gazdálkodik. Nemzet és kormány is jogait s érdekeit, miket egyesítniök kellene, féltékenyen így választgatják el egymástól. Különben nekem a határnap kitűzése, mint tény ellen nincs kifogásom. E Tábla s különösen annak többsége, melynek kifolyásai valának a választmányok, dolgozott sokat, sőt többet, mint bármely országgyűlésen; a munka s munkálat ajkunkig ér, jóllehet azt, mint Tantalus, nem fogjuk élvezhetni. Ám az országgyűlés, mint egész, keveset végzett, a kormány semmit sem csinált.

De, engedelmet kérek, legyünk igazságosak! A kormánynak e diæta alatt két nagy tette van, egyik, hogy amit első vallási válaszában igért, azt a másodikban visszavonta, ez nem mindennapi tett, különösen nagy erkölcsi kinnal járhatott; másik, hogy amihez 1836 óta készült, az élelmezési tárgyban, sikerült neki már a 6-ik hónapban, négy királyi biztos neveit kitalálni, kik a diaeta végén megkezdjék az alkut. És ez, tek. Karok és Rendek, mindenesetre nagy népatyásko-

dásra, nagy készségre és különösen összpontosított kormányegységre mutat. Egyébiránt közeledik az idő, hogy mind a három rész igazolja magát a közvélemény előtt; majd ítélend a nemzet fölöttünk és ítélend Isten s lelkiismeretünk által.

Úgy látom, s úgy láttam mindjárt kezdetben, hogy a diæta vége felé még több okunk lesz országgyűlési visszonyainkat taglalni, fölvilágosítani; ezért abba most mélyebben nem bocsátkozom, csak azt jelentem ki eleve, hogy akkor, ha szükség lesz, nemcsak az elveket, hiedelmeket, czélzatokat fogom megbélyegezni oly kiáltó színnel, mint az a nagyon kifejlett angol parlamenti életben divatozik, hanem az elvek képviselőit, a személyeket is' meg fogom nevezni, hogy tudja a nemzet, kiktől kelljen őrizkednie, hogy ha édes hangon szólnának timeat Danaos et dona ferentes; hogy a nép mindennapi úriimádságába szője kérelmét azon urak ellen, mondván: és szabadíts minket a gonosztól; hogy amire vágynak, a kormányra jutás, nekik lehetetlen legyen.

Most, miután a határnap kitűzetett, miután hihető, hogy ez országgyűlésnek kevés eredménye lesz, csak azon körülményeket és akadályokat érintem meg, melyek minden országgyűlés szűk eredményének természetes okai. Kell, hogy a nemzet ezekre s effélékre gyakran emlékeztetgessék; mert a mely hiány, a mely rossz megismertetik, az félig meg is orvosoltatott. Véleményem szerint egyik akadály a törvényhozás összes szerkezete; másik a főrendi elem; harmadik a kormány. Mi az első akadályt illeti, midőn mi a diætára feljövünk, terjeszt-e elébünk a kormány csak egy kész törvényjavaslatot? Egyet sem, hanem a királyi előadásokban némely tárgy közöltetik velünk, melyet, bár azt mondják, hogy a titkos tanácsnak nagy munkájába kerül, ha nem valamely censurált staats-lexiconból, bizonyosan valamely, például a primatialis megye utasításából jegyeznek ki. És így az országgyűlésen egybegyűlt Karok és Rendek előtt tabula rasa van. De e tabula rasa előtt mi nem állunk szabad akarattal; mi rövid idő alatt is nagyokat mívelhetnénk, ha nem volnánk utasításokhoz kötve, melyek egymással abban egyeznek meg, hogy egymástól igen különböznek. Ekkor tehát választmányok neveztetnek ki, hogy a semmiből — miután hivatalos adataik nincsenek — valamit csináljanak. De bár 5—6 választmány munkálkodik is egyszerre, természetes, hogy több hónap múlik el, míg országos fontosságú tárgyakban törvényjavaslatot nyújthatnak be. S úgy látszik, most már a diæta kerekei megindulhatnak; de nem úgy van, mert a törvényjavaslatokat mind haza kell küldeni a törvényhatóságoknak, és midőn az utasítások megérkeznek,

elágazásai miatt gyakran az általános többség elvész, ami pedig szükséges alapja a határozatnak.

S kérdem: vajjon nem unalmas és hosszadalmas út-e ez? Vajjon az utasításokat így értve, lehet-e gyorsaságot kívánni a törvényhozás munkálkodásában? Lehetne-e ezen most másképp segíteni, mint hogy az utasítások *relativ* többsége is határozzon, mitől Isten mentsen meg; vagy hogy az utasítások oszlopától oldjuk le magunkat, mit tennünk nem szabad? És e késedelem öregbíttetik e Tábla alkotó elemei egymáshozi viszonyának határozatlansága által. Egy nap a városok, másnap a kerületek, azután a távollevők, majd az egyháziak indítanak harczot hol igaz, hol képzelt jogaik mellett; néha maga a Tábla, s a királyi elnök versengenek igazaik felett; sokszor a kerületileg bevégzett viták az országos ülésben megújíttatnak s mindezek hónapokhoz heteket adnak. Ennyi vajudás után a tárgy a Főrendekhez áttétetik, irunk és irnak hosszú izeneteket, melyekre nézve sajátságos az, hogy az engedésre nézve nem az okok súlya, hanem az üzenetek száma vétetik tekintetbe. Ezeknek elkészítéseik, leiratásaik ismét hetekbe kerülnek; s míg az elveken, sőt újabb időben, mióta a főrendi Tábla újabb vezérlőinek füleiben mindig a Tábla létele cseng-bong, még a commákon is versengünk, a tárgy, mint egy megszédült állat, hónapokig kering a két Tábla közt. S végre a sors némely, habár ritka tárgyat földjuttat a kormányhoz.

Ha már mindezeket megfontoljuk t. Karok és Rendek! vajjon törvényhozásunk nem oly gép-e, melynek már szerkezete, ha minden egyéb körülmény kedvező volna is, lehetetlenné tesz minden gyors eredményt, hacsak ennek az alaposságát nem akarjuk feláldozni, az időveszteséget pótolván a tanácskozásbeli felületességgel; s vajjon nem kell-e használnunk az alkalmat e hiányokkal a nemzetet megismertetni? Én az igazítások s javaslatok terére ezúttal nem térek ki, ezek előkészítésére elég idő lesz a bekövetkező 3 év alatt; jelenleg csak ki akartam mutatni a törvényhozás hiányos és idővesztegető szerkezetét, melyen ha minél előbb nem segítünk, sok országos szükség előbb múlik el, mint azt a törvényhozás kielégíthetné, s nemcsak hogy irányt nem adhat a nemzetnek az országgyűlés, de annak idejében a már kifejlett erőket sem fogja vezérelhetni. Azonban, ha csak a szerkezet igazíttatik meg, még nem segítünk sokat, mert ott van a második akadály, t. i. a főrendi elem, amott a formabeli hiányokkal körülöttünk, itt a Főrendek elvei s érdekei állanak ellenünkben.

Ha a kormány kész törvényjavaslatokat terjesztene is e Tábla elé, ha a tanácskozások gyorsabban folynának is: mit érne, ha azoknak a

Főrendek elvi érdekei utjokat állják? S azon Főrendektől, kik a szólásszabadsági sérelmet most a 23-dik, összesen a két Tábla részéről a 46-ik üzenet után sem eresztik föl, kik 1844-ben is a magyar nyelv ügyében 5—6 izenetet váltanak, azon Főrendektől egyébben várhatunk-e valami nagyot és igazságost? Van-e ennél önzőbb és igazságtalanabb aristokratia, törhetetlen magjával a clerussal egyetemben, mely magának szereti a szabadságot, s annak hasznát is veszi, de azt másnak megadni vonakodik; mely szereti a birtokot, gazdaságot, kényelmet, de hogy az közönségessé váljék, érette semmit sem tesz. Hány van közöttük, ki nem elszegényült, csak megfogyatkozott az áldozatok miatt, melyet tőn a haza oltárára, s azon isteni, a törvényhozási jogot, melylyel még nem született embert törvény vagy sors bolondul ruház fel, e jogot hány jár gyakorolja szorgalommal, lelkiismerettel és pietással?

De szavaimnak nem az az értelme, hogy a Főrendek, miután léteznek, csak engedelmeskedjenek, hanem hogy becsüljék a népet és közvéleményt, mert mi nem félünk az alkotmányos küzdéstől s vitától, hanem a vak, a hatalombeli akarattól; attól, mely a sajtószabadságot bekorlátolván, annak mezején a békés csatát s általa a bár lassú, de folytonos haladást lehetetlenné teszi. Így nekünk lehetetlen boldogulnunk, hallja meg ezt a nemzet! Nem ok nélkül fordult el tőlök a hazafiak szive, s maholnap a közvélemény gyűlöletének központjává válnak. És pedig én őszinte fájdalmat érzek e jeleneten, mert a Főrendek hatalmas elem, mely közéletünkben a heteket évekké változtathatná. S mi, vagy ki fogja elhárítani az akadályt? Nyitra megye mostani alispánja az 1834-iki országgyűlésen azt mondá, — nem tudom, miután a Főrendek nemrégiben oly nagy segedelmére valának, nem felejtette-e el, — hogy a Főrendek eltörlésére három nap sem kell, egy tollvonással is eltörölheti a törvény. Ez ártatlan mondás akkor nagy zajt okozott, mondom, ártatlan mondás, mert a törvény fölteszi, hogy az, mint törvényjavaslat, a Főrendek által is elfogadtassék. Én a halálnak nem vagyok barátja sem testi, sem erkölcsi világban, azért reájok is csak azt mondom: én nem akarom, hogy a bűnös meghaljon, hanem hogy térjen meg s éljen. De szükség a nemzetet emlékeztetni gyakran azon kősziklára, mely a Főrendek képében közéletünket nyomja, mely törvényhozásunk folyamában gátul áll, mert csak így bizonyos, hogy ha veszni nem akarnak, változniok, a korhoz alkalmazkodniok kell.

Harmadik akadálya annak, hogy országgyűlésünknek nincs sem sok, sem nagy eredménye: a kormány. Más alkotmányos országokban

a kormány diætán kívül foglalkozik törvényhozási tárgyakkal legtöbbet; adatokat gyűjt, táblákat, s terveket készíttet, szakértőkkel tanácskozik, jutalmakat tűz ki s eképp minden materiálét, minden véleményt összeszerezvén, az összegyűlt Rendeknek csak a készet kell feldolgozni, csak formulázniok, csak módosítniok, sokszor csak választaniok kell. És gyakran 10—20 évig készül előre csöndben és zaj nélkül, hogy tökéletest terjeszthessen az ország képviselőinek elébe. De kormányunk e szorgalmat, e kötelességérzést csak hiréből ismeri, egész előmunkája a királyi előadások szerkesztésében áll, melyben csak pusztán neveztetnek némely tárgyak, miket az országban mindenki meg tudna nevezni, s nemcsak hogy rendszeresen maga elő nem készül, de egyes adatokat, felvilágosításokat nekünk sem ad. A népnevelési választmány megtudhatta volna-e tőle, hány iskola s iskolaképes gyermek van a hazában? Vajjon a kereskedelmi választmánynak küldött-e csak egy táblácskát? vajjon a Helytartótanács teljesítette-e kötelességét az 1723 : 122-dik törvényczikk szerint, mely rendeli, hogy a kereskedés előmozdítása végett csatornákról gondoskodjék? S midőn egész Európa behálózza magát vaspályákkal, a kormány a vonalak iránt szerzett-e, adott-e nekünk csak egy szám- s adatbeli munkálatot?

Széles e világon van-e ilyen törvényhozás, mely a kereskedésről, harminczadokról, az adóügyről törvényt akar hozni, s akkor kezdi gyűjteni az adatokat, készíteni a terveket, midőn már összeült? Lehet-e ily körülmények közt, midőn a kormány így nem teljesíti kötelességét, elkerülni a botlásokat, lehet-e gyorsan haladni a törvények hozatalában? Azonban, ha hosszu idő mulva és szorgalommal az adatokat némileg sikerült megszereznünk, ha azon pusztaságban, melyben a kormánynak tűzoszlopként kellene előttünk járnia, isten segedelmével magunktól is ráakadtunk az igaz útra, még nem diadalmaskodánk minden akadályon; mert új akadályokra találunk a kormánynak részint elvében, részint helyzetében. Elvében azért, mert oly idegenek kormányoznak, kik nem alkotmányos ország fiai lévén, valóban irtóznak kiterjeszteni a szabadságot. Helyzetében azért, mert a kormány sokat azért tagad meg tőlünk, hogy alkotmánytalan országaiban hasonló vágyak ne gerjesztessenek. Pedig ez elkerülhetetlen, mint a fátum. Eddig az ausztriai kormány elakarta nyomni nemzetiségünket és alkotmányunkat, így hivén a birodalmat fenntarthatni; egységre törekedett, az alkotmánytalanság egységére; de most ellenkező politikát kell követnie, az alkotmány malasztit ki kell terjesztnie valamennyi országaira, mert csak így óvhatja meg magát a felbomlás-

tól; azaz törekednie kell egységre, az alkotmányosság egységére. Tehát ha sikerült is magunktól valamit sok időben és nagy szorgalommal előállítanunk, az is mindig hajótörést szenved, részint a kormány autocrata elvein, részint azon szerencsétlen helyzeten, melyben vagyunk az ausztriai és a többi tartománynyal.

De ha a kormánynak elvei s helyzete nem állanának is akadályul, bízni benne teljesen még sem lehetne, mert a mennyiben minket idegenek és külföldről kormányoznak, a kormány nem bir azon erkölcsi alappal, melylyel birnia minden boldog s boldogító kormánynak kell, t. i. nem nemzeti s nem hazabeli.

Tekintetes Karok és Rendek! miután e három rendbeli akadálylyal így részletesen megismerkedtünk, kérdem én bátran: vajjon ily körülmények közt az országgyűlésektől általában remélhetni-e sokat és sok jót? És nézzük, mit tett a Tábla mégis. A körébe eső szerkezetbeli akadályokon győzedelmeskedve, dolgozott mind a tárgyak mennyiségére, mind azok fontosságára nézve, mind az idő terjedelméhez képest annyit, mennyit még egy diæta sem. Ugyhogy e szerint akadálya annak, miképp többet nem dolgozott, s hogy amit dolgozott, annak sem lesz nagy eredménye, nem az országgyűlés szerkezetében van, hanem a főrendi elemben és a kormányban. Hallja meg ezt a nemzet és vésse emlékezetébe mélyen és azon időszünet alatt, mely a diæta után fog következni, gondolkodjék komolyan azok elhárításáról. Mert e hazának nincs jövendője oly Főrendekkel, kik a mely jogot az országtól kaptak, azzal mint ostorral sujtogatják vissza az országot; nincs jövendője oly kormánynyal, mely törvényhozásbeli roppant kötelezettségét következőleg szokta teljesíteni: az országgyűlést megnyitja, megnyitván, a nemzet kivánatainak ellenszegül és miután 15 hónap lefolyása alatt annak hűségesen ellenszegült, az országgyűlést berekeszti.

Szentkirályi: E nyilatkozat után — úgymond — de azért is, mivel már magok a tények szólnak, s számos munkálatait mutathatja fel a képviselőtestület, csak röviden kell nyilatkoznia. Szerinte a leirat mindenesetre politikai hiba. Mellőzve a pénzügyi választmány munkálatait, mutogatja, mily nagy e törvényhozásnak a városok rendezése tárgyában feladata: szabadsággá alakítani a privilegiumot. Ez mind oly munka, melyet nemcsak kivárni, de elősegíteni is kell a kormánynak stb.

Lónyay Menyhért (Bereg megye követe) utasítását terjesztő elő, miszerint küldői adót mindaddig nem akarnak adni, míg a függőben levő tárgyak ez országgyűlésen el nem intéztetnek.

Zsedényi (Szepes megye követe) egészen más szellemben szólt, mint az eddigiek. Szólt ismét a sok puskapor hasztalan ellődözéséről, s hogy az ellenség a füsttől megijedve, a várat feladni nem fogja. Úgy hiszi szóló, szebben is lehet befejezni az országgyűlést, mint mennydörgő nagy szavakkal, t. i. valódi eredménynyel. A Főrendek és a kormány elleni vádak — mondá továbbá — megfordíthatók a hőkeblű reformerek gyakorlatiatlansága, stb. ellen. Említé e részben a kiábrándulás szükségét, alkalmazva az ismeretes kiábrándulási vezérczikket. A Tábla sokba fogott, monda egyrészről szónok, s másrészről vádolá a Rendeket, hogy még igen sok tárgyban az előkészületek sincsenek megtéve. Az óvást pedig egészen új tannak látja szónok. 1835-ben az ily leíratra a Rendek válaszoltak a fejedelemnek, kervén a berekesztési határidő hosszabbítását. Igaz, hogy a törvény minden igazságos sérelmet orvosoltatni rendel, de az 1723-iki törvény két hónapra szabja az országgyűlés tartása idejét. Ha a Rendek úgy látják, hogy az országgyűlést szükség volna tovább tartani, fel kell iránta irniok.

Klauzál (Csongrád megye követe): Nem szólaltam volna föl, ha az imént nyilatkozott Szepes követének észrevételei által arra felhivatva nem érezném magamat. Azt mondá Szepes követe, hogy már most is sok a puskapor; én pedig azt látom, hogy mi eddig is kevés puskaporral éltünk, miről meggyőződhetik mindenki ha a horvát követek iránt jött kegyelmes királyi leirati eseményekre visszaemlékszik. Mondá Szepes, hogy a füsttől az ellenség visszaijedni nem fog. Kit ért ő az ellenség alatt? nem tudom, de azt tudom, hogy Borsod követének beszéde nem az ellenség ellen, hanem csak oda volt irányozva, hogy a nemzetet fölébreszsze és bajaira figyelmessé tegye. Azt is mondá tovább Szepes követe, hogy ne mennydörgő szavakat szórjunk, hanem inkább dolgozzunk és sikert eszközöljünk. Hát ki nem akarja ezt? De lehet-e? Eszközöljön hát Szepes követe sikert, ha lehet teremtsen legalább azon tárgyakban, mikben küldői is megegyeztek.

Hiszen jött-e válasz csak az országgyűlés kezdetén fölterjesztett előleges sérelmekre is? Jött-e válasz a magyar nyelv iránti 2-ik fölirásra? A vallási első válaszban kimondott elveket a 2-ik visszavenni látszatik. Igaz, hogy a sérelmek fölterjesztve még nincsenek. Mily különös jelenség az, hogy midőn múlt országgyűlésen hónapokig küzdöttek a kormányférfiak a sérelmek fölterjesztése ellen, most Szepes követe, sőt a Tábla elnöke (a kir. személynök) is gyakori izben említik a sérelmek sietős voltát. De itt az ideje, hogy ezen sérelmi theória

megváltozzék, e részben szükség kiábrándulni a nemzetnek, fölébrednie azon tan képtelensége iránt, mert hiszen micsoda garantia az a nemzetnek, hogy miután a sérelem elkövettetett, egy pár szóval a kormány a fölött sajnálkozik?

Kormányi és mindenholi felelősség kell a nemzetnek, és az adó megtagadása legyen garantia a sérelmek orvoslása iránt. A büntető könyv, kir. városok, kihágások stb. mind a kir. előadások nyomán vétettek föl, minek tehát azt felhozni, hogy sokba fogott az alsó Tábla? A fehéri sérelmet elmellőzni nem lehetett, hacsak a sérelmekkel egészen fölhagyni nem akarunk. Azért kell óvás, hogy kimondjuk, miszerint addig, míg az előadások és sérelmek elintézve nincsenek, az országgyűlést berekeszteni nem lehet. Mondá Szepes követe azt is, hogy ha föl nem irunk, elismerjük a diæta tartásának további szükségtelenségét. Ez nem így van; mi lenne ezen felirásban egyéb a legnagyobb keserüségnél? Mert nincs keserübb érzés, mint dolgozni, izzadni, föláldozni egészséget s mindent és semmi sikert nem látni.

Én ily keserü érzetben itt tovább lenni nem akarok. Ha a munkálatok befejezetlenül fognak maradni, legalább a jövő országgyülés kész dolgozatokat fog kapni és talán szerencsésebb lesz a jelennél.

Beöthy nem tartá egészen haszontalannak a puskapor lődözését; igaz, hogy ebből a mulatságra tüzijáték is készittetik, de nem egyszer kellemetlen explosiókat csinál. A mi a Szepes megye által említett kiábrándulást illeti, azt ő is úgy érti, mint Szepes követe. Nem kétli ő, hogy Szepes követe tanácsát követve, már példának okáért a városi ügyben közelebb volnánk az eredményhez, de minő volna az eredmény?

Velenczében, úgymond, volt egy neme a büntetésnek, miszerint az embert vizes rostélyban addig bocsátották le, míg a víz szájáig ért. Ily formának tartja szónok Szepes követe reformját! fuladásig nem akarja vinni, hanem a kinzó pontnál akarja megállítani. Kétségtelenül eképp nagy rend fogna lenni, de emlékezteti szónok Szepes követét, ki a rendet örömest emlegeti, Bentham mondására, miszerint a szerfeletti nagy rend mindig despotia.

Elismeri szónok, hogy a törvényhozás minden részeiben van hiba, hogy a nemzet még nem elég gyakorlati; de itt eszébe jut lord Brougham mondása, ki midőn Napoleon ellen az angol parlamentben minden vétkek felhordattak, megjegyzé, hogy mindezen iszonyúan festett bűnök ellenében e nagy császárnak csupán törvényei is lenyomó súlylyal birnak.

Így van a törvényhozás azon egyetlen fölirattal, melyet a vám-

viszonyok tekintetében készíte. S mit tesz e nemzet? e nemzet, midőn vész tornyosúl mindenfelől az uralkodó ház körül, dicsőségének tartja, úgymond Montesquieu, mindent feledve, rohanni a csatatérre.

Kéri szónok Szepes követét, mondja el ott fenn, hogy tanúlják meg már, miképp e nemzet tud nagy, boldog, szabad és hű is lenni!

Az ezután következett *dunántúli követ* beszédét, melyben czáfolatokra ereszkedett ki

Somssich : (Somogy megye követe) eme nyilatkozata követé: Sajnos bár, de tán kifejlődésünkre tanulságos és hasznos lehet, jelen szomorú állásunk, melyben 15 hónap leforgása után minden eredmény nélkül állunk közel az országgyűlés végéhez! Tanulságos, mondom, mert tán valahára kormány, főrend, e Tábla át fogják látni, miképpen így többé nem maradhat, így maradnia nem szabad! Át kell látnia a kormánynak, hogy a kormányon kormányoznia kell és hogy a negatiók, halogatások ideje lejárt, és a fejlődésnek indult népet vezetni, vezérelni az ő kötelessége. Át kell látnia a Főrendeknek, miként neki a nemzet politikai életével állásánál fogva jobban meg kell barátkoznia és nagyobb részvéttel viseltetni a nemzeti kérdések iránt. Át kell látni e Táblának, hogy nem jó a nap kérdéseit a legutolsó szélsőségekig feszíteni, s a nemzetnek, hogy ábrándok és légvárak után indúlni eredménynélküli!

Minden képnek többféle szinezete van, minden helyzetnek több oldala; és közbevetve legyen mondva, azon élénk festés után, melylyel Borsod érdemes követe az országgyűlési testület hiányait festette, igen kell csodálkoznom, hogy Somogy megyének indítványát az országgyűlés elrendezése iránt, midőn ezt több ízben is előadám, nem pártolta. De van, mondom, minden képnek többféle színezete, s szabad legyen nekem az általa felállítottat kiegészíteni.

Hátramaradásunk okai közt nevezte ő a kormányt is. Én nem védem a kormányt, mert igaz, hogy az magát kifejlődési nagy kérdéseink körül semlegesen viselte; nem fogta fel azon magas feladást, mely az átalakulás korszakában minden kormánynak mulhatlan kötelessége; mert nemcsak nem vezérlette, de még csak irányt sem adott kifejlődésünknek.

Vádolta a Főrendeket; én ezeket sem védem, mert kétségkívül itt az idő, hogy ők is nemzeti érdekeink körül necsak az országgyűlésen, de azon kívül is a municipalis élet terére leszállva, nagyobb részvéttel munkálkodjanak, s minden szabad úton s minden közjó elérésére legjobb belátásuk szerint agitáljanak is. Igenis, agitáljanak a nyilvánosság mezején, hol éppen a több oldalu agitatio által táma-

dott súrlódások közt győzni fog a jobb, nem pedig elnyomatni egyoldalú agitatio által minden más véleményt.

De Borsod követe egy főhibánkat megemlítni feledé, pedig minden bajunkat megismerni szükség mindenek előtt, hogy azokból kivergődhessünk. Megemlítni feledé azon hibás mezőt, melyre ezen országgyűlésen a Rendek többsége magát helyezte. És ez azon régi sérelmi tér, melyet a lefolyt évtizedben egyedül és kizárólag kelle és lehete védelmezni a kormány ellenében, mely a magyar alkotmányos kormányzással megbarátkozni nem tudván, azt folyvást sértegette és a nemzetet méltó aggodalomba ejté a felett, miként annak egészleni megsemmisítésére törekszik. Ekkor helyén volt a megtámadott vár körül a legszélső pontoknál kezdeni a védelmet és lépésenkint védelmezni a tért, hogy a visszavonulás, sőt a visszaveretés esetében a belvárba lehessen esetleg menekülni. De mi most, midőn senki nem bánt bennünket, midőn a reform tere megnyílt előttünk, midőn positivitásra, cselekvésre szólíttatunk fel, a régi iskolát elhagyni nem tudván, most is minden kérdést a legtulsó pontokig feszítettünk; és készítettünk előmunkálatokat, olyakat, melyek, mert a szélsőségig csigázottak, lehetlenné tesznek minden haladást. Így van a városi rendezéssel; hisz a kiküldött választmány tagjai magok tarták szélesnek a basist, melyre az terveztetett; de voltak ismét mások, a kik a régi mód szerint igen óvatosnak tarták a túlfeszítést, hogy majd legyen mit a Főrendeknek, mit a kormány iránt engedni. És ez volt a régi szerencsélen sérelmi tactica, mely védelemre igen helyes lehetett, de positiv eredményre vezetni sohasem fog. Mert ime most a leküldött választmányi munkák megvizsgálására a megyei gyülekezéseken idő sem levén, utasításokkal hagyattak helyben, s most azokban is, mikben eredetileg bár engedni szándék volt, nem engedhetünk, mert az utasítások nem engedik.

Ezeket helyzetünk és a borsodi követ által festett kép kiegészítéséhez szükségesnek tartván előadni, a mi már a kegyelmes rescriptumot illeti, arra csak azt jegyzem meg, hogy az országgyűlést szétoszlatni kétségtelenül a király joga; de az is igaz, hogy az 1790: 13. törvény szerint a nemzet követelheti, hogy sérelmei orvosoltassanak és ez értelemben a tolnai indítványt a csongrádi modorban pártolom. Azonban az országgyűlés két okból oszlathatik el: 1. midőn munkáit végezve fejeztetik be, s 2. midőn a kormány a jelenlevő elemektől semmi sikert nem remélve, apellál a nemzetre az által, hogy a szétoszlatás után ujabb választásokban nyilatkozzék. Mind a két esetben a feloszlatás törvényes joga a kormánynak és alkotmányos lépés.

A mi pedig egy érdemes követnek némely előadását illeti, szabad legyen azokra némely megjegyzéseket tennem. Azt mondá ő, hogy ne utaljon Szepes követe oly sokszor a külföldre, mert ott a reform kérdései mindenütt erőszakkal oldatnak meg. Én pedig azt mondom: inkább szemünk előtt legyen a külföld, de nem azért, hogy kövessük, hanem, hogy okuljunk botlásain, nehogy ott és úgy kezdjük reformpályánkat, mint és a hol ők kezdték azt. Avagy azt akarja, hogy mi is keresztül járjuk azon véres iskolát, melyen át a Rajnántúli nép egy századnegyednél tovább kinlódott? És mit nyertek ők az által, hogy national-konventjökben, assemble constituantjokban stb. az emberi egyforma jogokat kikiáltották és a fennálló rendszert egyszerre megváltoztatni erőszakosan is törekedtek? Azt, hogy véres belküzdések után következett egy véres háború, azután egy katonai despotismus, azután kétszeres invasio, és végre némi nyugtalanságok után visszatérés a régi formákhoz s azok lassankénti rendes kifejtése, tökéletesítése! Tekintsünk tehát a külföldre, igenis, de okuljunk botlásain, és kezdjük átalakulásunk munkáját ott, hol mások annyi vér, annyi áldozat után kezdeni kénytelenek voltak.

Végre azt mondá egy érdemes követ, hogy ő, ha veszni kell, készebb egyszerre inkább, mint lassankint meghalni. Ám tessék! Én egyéni charakterben becsülni is tudok oly meggyőződést, mely elvéért meghalni is kész, de engedje meg, itt ő nem a maga nevében, nem önérdekeiért szól, hanem ezerek és milliók ügyét képviseli, és ily helyzetben nem szabad neki mindent, a mit kezeinkre bízott a nemzet, egy kártyára kitenni, hogy desperat levonással vagy mindent megnyerni lehessen, vagy mindent veszteni kelljen. Ő, ha tetszik, sorsjátékra bízhatja jövendőjét, de a nemzet jövendőjére nem szabad koczkával játszani, mert a nép nem akarhat oly úton nyerni sokat, melyen elveszíthet mindent, mert a nép szorgalmas munkája után elérhető jobblét után törekszik; a törvényhozásnak pedig kötelessége a népet ezen erkölcsi, törekvésben biztosítani.

A többség a végzés kimondását sürgetvén, miután a szólani akarók szavuktól elállottak, az *elnök* végzésül kimondá, hogy az 1790:13. törvényczikk rendeletének teljesítéséig az országgyűlést eloszlató kir. leirat törvényesnek el nem ismertetik.

Ezen tárgy befejezése után *Szentkirályi* olvasá 4-ik izenetét a méltóságos Főrendeknek a városi reform iránt.

Legelőbb is a *jegyző Szentkirályi* némely általános megjegyzéseket tőn. Én is kiábrándultam — mond — a városi elrendezésre nézve. Ha a kormány iránytűje oda nem hajlana, hogy ez úgy

törvényen kivül intéztessék el, a főrendi Tábla nem gátolná oly sokáig e tárgy felterjesztését. Csak arra kértük a Főrendeket, hogy felfüggesztvén tanácskozásaikat, ereszszék fel a városi rendezést, hogy megtudván a kormány akaratját, ujonnan megnyithassuk az értekezést. Kértük, mert utasításaink már annyira olvadtak, hogy nekünk többé engednünk nem lehetett. És a Főrendek nem engedének, megakadályoztatják a tanácskozásokat, az ügyet, és a városi reform sírba száll, mielőtt megszületett volna! Én csak kettőt tudok gondolni: vagy a kormány akaratja az, hogy e tárgy a Főrendeknél megakadjon, nehogy kénytelen legyen saját nézeteit előadni; vagy nekünk a Főrendekkel megférnünk nem lehet. A felelősség őket illeti. S mit tettek a Hajdú kerület elrendezésével? Eltértek azon úttól, melyen a városokat rendeztük; csakhogy meghasonlást hintsenek közibénk, a városok sympathiáját akarák tőlünk elfordítani, kiknek mi adtuk kezébe a békesség pálmaágát.

És imé most vetik közinkbe a zárleiratot. Gondolják-e a Főrendek, hogy nekünk elég időnk van megkísérteni az utasítások kútforrásait, hiszik-e, hogy utasításaink megváltozhatnak? Ha jót akarnak tenni a Főrendek, még idejök van. Hogyan lehessen alkudozásba bocsátkozni, midőn a capacitationak minden reményeitől meg vagyunk fosztva? Én a dolognak e stadiumában tisztán kimondom, hogy kivált utolsó izenetünk után, melyben kijelentők, hogy útasításaink többet nem engednek, a nemzet compromissiojának tartanám csak egy lépést is tágítani.

Erre nyomban egy *dunamelléki követ* által azon indítvány tétetett, hogy miután a Főrendek semmi okot sem hoznak fel, s ellenszegülésök által e Táblát nullificálni akarják: a nélkül, hogy a tekintetes Rendek §-ról §-ra belebocsátkoznának a főrendi izenet taglalásába, rövid izenetben jelentsék ki, hogy bármi történjék, tovább nem engednek.

Hasonló értelemben voltak több megyék követei, s midőn a főrendi Tábla állása, iránya sokak által tájékoztatott, s az 1526 : 2. t. czikkely tartalma is említtetett: mutogatá *Beőthy*, hogy eképp nem csak az alsóház, a nemzet képviselete, de maga a törvényhozás másik része is nullificáltatik a felső Tábla határtalan vetója által, mely eképp magában központosítja az egész törvényhozást.

Ily értelemben többen sürgették kimondatni a nemzet nevében a végszót a város-reform tárgyában.

Zsedényi azonban utasitása folytán elfogadván a főrendi észrevételeket, azoknak szokott mód szerinti taglalását sürgette, annál

inkább, mert annak izenetben leendő kimondását, hogy az alsó Tábla nézeteitől nem távozik el, alkotmánytalannak tartja ott, hol utasításokkal ellátott követek működnek, melyek időről időre változhatnak. Egyébiránt sajnálkozását jelenti ki szóló egy új iskolának tanai felett, melynek tanítványai e teremben azt hirdetik: inkább semmi törvény, semmi felírás, ha az nem sikerül, mit ők óhajtanak. Inti e tanok hirdetőit, vigyázzanak, nehogy a városok követein kivül, kik hasonló modorban, a küldöttségi tagoknak általok követelt száma meg nem adatván, nem akarnak részt venni az élelmezési választmányban, — a törvényhozásnak egyéb tényezői is kövessék tanításaikat, nehogy ezen akaratosság melletti szétágazó törekvések független önállását e Táblának véletlen esetek játékává tegyék stb.

A többség Szepes követének ezen javaslatára méltányosabbnak találta pontonkint felelni a méltóságos Főrendek izenetére, annál inkább, mert némely okot mégis felhoztak, s némely követhez pedig pótló útasítás érkezék.

A Karokat ez útra vezető vezérszónok, *Klauzál* okai e nézeteken alapultak: Vigyázzunk — úgymond — hogy azon rágalom, mely ellenünk polgártársainknál költetik, tápanyagra ne találjon, mert e Táblánál már is kimondaték a szó, hogy túlfeszített nézeteinken szenvedend hajótörést a városi ügy, melyet oly hőn karolánk fel. Ha pontonkint nem tárgyaljuk a főrendi izenetet, majd azt mondják rólunk, hogy az értekezés fonalát mi szakítottuk el. Mérjünk vissza azon mértékkel, melylyel nekünk mérnek; az izenet végén tegyük meg, mit a jegyző mond, kérjük ismét a Főrendeket, hogy a felírást ereszszék fel. Ha küzdésünk hasztalan, ám itéljen a közvélemény. Ne szünjünk meg váltani izeneteket az országgyűlés végpillantásáig, hogy bő alkalom legyen átlátni, ki mulasztá el a nemzet iránti kötelességét.

Erre a *jegyző* szakaszonkint olvasá az izenetet, minden pontot a Rendek rideg «maradjon»-ja követvén. Az őrseregre és felügyelőkre nézve történt egyedül szavazás. A többség pártolá az első —, ellenzé az utóbbi eszmét. Őrsereg ellen szavaztak: Pozsony, Liptó, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Bács, Turócz, Pozsega, Szerém, Sáros, Ung, Szepes és Ugocsa. Főfelügyelők mellett pedig: Sáros, Szabolcs, Szepes, Torna, Mármaros, Krassó, Somogy, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Mosony, Árva, Bács, Turócz, Pozsega és Szerém 29 megye ellenében.

Az ülés délutáni $1^1/_2$ órakor eloszlott.

261. Kerületi ülés.

1844 augusztus 14-én.

Elnökök, naplóvivő, az előbbiek, *jegyzők:* Palóczy, Szentkirályi és Vukovics.

Tárgy: Izenetek és észrevételek a sérelmek s kivánatok tárgyában. A Főrendek válaszai az unitarius vallás — a vallásbeli sulyok és sérelmek — az áldás megtagadása — a folyó évi márczius 25-ki kir. leirat nyomán keletkezett törvényjavaslatra — a görög nem egyesültek ügyében. — A váltótörvények kiigazítása.

Legelsőben a II-ik, III-ik és IV-ik osztályu sérelmek és kivánatok tárgyában készített 2-ik üzenet és a sérelmek s kivánatok összeszedése végett kiküldött orsz. választmány munkálatára, az V-ik, VI-ik és VII-ik osztályokra nézve tett főrendi észrevételek hitelesíttettek.

Ezután tanácskozás alá került a vallás tárgya. Elsőben is az unitáriusok állapotáról szóló főrendi 2-ik válaszüzenet olvastatott fel. Erre nézve a két Tábla közötti egyesség megtörtént, csupán az 1. §-ra jegyzik meg a Rendek, hogy azt elég világosnak találják, s bővebb magyarázatra legkisebb szükség sincs.

Ezután *Szentkirályi jegyző* olvassa a Főrendek 2-ik válaszizenetét a tekintetes Karok és Rendekhez a vallásbeli sulyok és nehézségeknek a múlt országgyűlésről fenntartott pontjaira, mely az Országgyülési Iratok közt 162. szám alatt foglaltatik s a következő:

Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek azokat is, miket a tek. Karok és Rendek a vallásbeli súlyoknak és nehézségeknek múlt országgyűlésről fentartott pontjai iránt a főrendi válaszra 2-ik izenetükben előadtak, fontolóra vévén, irántuki nézetüket következőkben kivánták a tek. Karokkal és Rendekkel közölni, jelesen:

I. A mi a vegyes házasságokból születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve kiadott reversalisokat illeti: bár a tek. Karok és Rendek továbbá is azt nyilvánítanák, hogy a reversálisoknak az 1790/1: 26. törvényt megelőző időkben az 1781. évi október 1-ső napjától kezdve gyakorlatban volt létüket az 1792. évi deczember 21-én kiadott körlevélnél fogva el nem ismerhetik; miután azonban az 1781. évi parancsolat által, melyre a tek. Karok és Rendek által felhozott 1792. évi deczember 21-én kelt körlevél hivatkozik, egyedül

csak oly reversalisoknak, a mint ezt a méltóságos Főrendek válaszizenetükben már kifejtették, használata szüntetett meg, melyek az 1786 esztendő óta a kötendő vegyes házasságoknál valamennyi gyermekek kath. neveltetése iránt megkivántattak és parancsoltattak, — a méltóságos Főrendek előtt tisztán áll, hogy a szabad akaratból kiadott reversálisok, mind az 1790/1. évi 26. törvényczikk előtt gyakorlatban voltak, mind pedig ezen törvény által el nem töröltetvén sőt ezeknek használhatása említett törvény engedőleges rendelkezésében foglaltatván, a törvény hozatala után is folyvást divatoztak. Nem is érthetnek a méltóságos Főrendek a tek. Karokkal és Rendekkel abban egyet, hogy az 1790/1 : 26. törvényczikk 15. §-a szavaiból «patris religionem sequi possint» vett magyarázata a méltóságos Főrendeknek erőltetett volna, mert a tek. Karok és Rendek is ezen §-t a kath. atya irányában kötelezőnek, az evang. atya irányában pedig engedőlegesnek elismervén, hacsak az engedőlegességnek éppen semmi jelentőséget tulajdonítani nem kívánnak, el kell ismerniök azt is, hogy ezen engedőleges törvény szabadságára hagyja az evangelikus atyának gyermekeit a maga vagy kath. hitvese vallásában nevelni. A midőn továbbá Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek a tek. Karok és Rendek azon állítására, hogy a reversálisoknak eltörlését az 1790/1 : 26. törvényczikk általános rendeletében maga a fejedelem is beleértette, felelőleg azt nyilvánították, hogy dicső emlékezetű Leopold királynak nemsokára a törvény alkotása után kiadott resolutiója, melyben a reversálisokat, mint törvény által el nem törölteket erejükben megtartandóknak világosan kimondotta ellenkezőt mutat, távol sem voltak oly értelemben, hogy az által a törvények magyarázatának jogát az 1790/1 : 12. törvényczikken túl terjeszszék, hanem figyelmezve azon törvény sajátszerű keletkezésére, okoskodásuk egyedül oda vala irányozva, hogy miután maga a fejedelem, kinek mint a vallásügye elintézésére országgyülésileg egyértelműen megkért és feljogosított arbiternek királyi válasza, szórúl szóra a törvénybe igtattatott, és ki eként ama tulajdon szavaiból alakúlt törvényczikk értelmét voltaképpen tudhatta, nemsokára a törvény származása után, jelesen 1791. évi november 17-iki kiadott következő tartalmú resolutiójában «In ordine ad reversales occasione mixti matrimonii de educandis in fide catholica utriusque sexus prolibus datas SS. Sua Majestas benigne decrevit, talium cum illi lege abrogatæ haud sint vigorem ultro conservandum esse» — a reversalisoknak az 1790/1 : 26. törvényczikk által el nem töröltetését maga a fejedelem is kijelentette; azt állítani, hogy azoknak eltörlését maga a fejedelem is kijelentette, s a

törvény általános rendeletébe bele értette, éppen nem lehet, annyival kevésbbé, mert a napló bizonysága szerint az akkori országgyülési elnök egyik vegyes ülésben azon okkal kivánta a klerust és a vele szavazott kath. Rendeket az ellenmondás közbenvetésrei szándékától elmozdítani, hogy a királyi válaszban és az abból készült törvényczikkben foglalt «possint» ige által fel van tartva a vegyes házasságokban élő kath. nőkre nézve azon mód, mely szerint valamennyi gyermekeik kath. nevelését biztosíthassák a nélkül, hogy ezen előterjesztése iránt az ország által valamely észrevétel tétetett volna. Egyébiránt pedig a tek. Karok és Rendek állítván azt, hogy a reversálisoknak eltörlését az 1790/1. törvény rendeletébe maga a fejedelem is beleértette, a fejedelem magyarázatára magok hivatkoztak, ha tehát e részbeni okoskodásukat a törvények magyarázata iránti jogot túl terjesztőnek és hiányosnak nem tekintették, nincs ok, miért a méltóságos Főrendeknek felelőleg ugyan resolutióból merített czáfolatától a kellő nyomatékot elvonják.

A tek. Karok és Rendek által felhozottak ellenére is tehát a méltóságos Főrendek meggyőződése szerint czáfolatlanul állván mind az, hogy ezen reversálisok az 1790/1 : 26. törvényczikk hozatala előtt divatoztak, mind az, hogy azok ezen törvény által el nem töröltetvén, sőt annak engedőleges rendelkezése által megengedtetvén, azután is folyvást használtattak: a méltóságos Főrendek az igazsággal megegyezhetőnek továbbat sem látják, hogy a törvény oltalma mellett szabadon keletkezett és legujabb időkig a törvényhatóságok hozzájárulásával gyakorlat által foganatositott ilyetén kötelezések most, miután a kath. fél férjhez menetele által annak eleget tett, visszaható törvény által megsemmisíttessenek; ennélfogva e részben a tek. Karok és Rendek kivánságához ezúttal sem járulhatnak.

II. Az átmenetet illetőleg a tek. Karok és Rendek a méltóságos Főrendeknek e részben tett javallatában az átmenetet nem ugyan felsőbb engedelemtől, hanem az eljárás jóváhagyásától látván felfüggesztve lenni, ezt a méltóságos Főrend által kijelentett azon elvvel, hogy maga az átmenet tulajdonképp semmi hatalom akaratától ne feltételeztessék, hanem csak bizonyos ünnepélyes formákkal köttessék össze, megegyeztetni nem tudván, az ünnepélyes formákat utóbbi izenetükben, csak oly alakban vélik felállíthatónak, melyben az átmenet az eljárás helybenhagyásától se függesztessék fel. Azonban ha a tek. Karok és Rendek a méltóságos Főrendek javaslatát egész kiterjedésében figyelembe veszik, meggyőződtek volna, hogy a méltóságos Főrendek az átmenet iránti feljelentést egyedül a külső formákra szorítva

határidőt fogadtak el, melynek eltelte után a válasz elérkezése nélkül is az átmenet szabadon megtörténhete. Miután mindazonáltal a tek. Karok és Rendek ebben legfőbb aggodalmukat helyezik, a méltóságos Főrendek a kölcsönös egyetértés előmozdítása tekintetéből az ez iránti vitatkozást folytatni nem akarván, hogy a Karok és Rendek aggodalmuk e részben is eloszlattassék, kinyilatkoztatják, hogy a tek. Karok és Rendek kívánságához hozzájárulva nem ellenkezik, hogy az átmeneti esetek a megtörtént átmenet után jelentessenek fel Ő Felségének; valamint attól sem idegenek, hogy az említett ünnepélyes formák, melyeket a méltóságos Főrendek azon szempontból kiindúlva, hogy átmenetelével csak az csonkíthatja az általános vallás érdekeit, csak az sértheti hitsorsosinak gyengédebb vallásos érzelmeit, kinek vallásos elvével az átmenet ellenkezik, egyedül a kath. vallásra szorítani kívánták, az evang. vallásokbóli átmenetre is a tek. Karok és Rendek kívánságához képest a viszonosság tekintetéből kiterjesztessenek. Ezen ünnepélyes formákban kiszabott eljárásban azonban a méltóságos Főrendek az illető lelki pásztorokat, mint ezek hivatása természeténél fogva ily ünnepélyes lépésnél, melyben egyházi ügy és vallás választása forog fen, mind pedig azért is, mivel a méltóságos Főrendek ezen ünnepélyességnek legfőbb kellékét abban keresik, hogy ezen külső formák törvénytelen befolyásra ne használtathassanak, ezt pedig az által legbiztosabban elérhetőnek vélik, ha az egyházi és világi hatalom feladata kellőleg arányosíttatik; mindezek nyomán tehát Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek a tek. Karoknak és Rendeknek az átmenet iránti törvényjavaslatát következendőképen módosítani vélnék, jelesen:

Mi a bevezetést illeti, minek utána a méltóságos Főrendek a kivánt egyesség elérése végett az 1790/1:26. törvényczikk értelmezése iránti vitatkozással felhagytak, ámbár e tekintetben előbbi nézeteikhez továbbá is ragaszkodnak, a tek. Karokat és Rendeket azon bevezetés kihagyására szíves bizodalommal felszólítván; az 1790/1:26. törvényczikk rendeletét olyképpen kivánnák módosíttatni, hogy a polgári törvényhozás e vallások tanainak megtartását az egyének lelkiismeretére bízza. Mi már a többi pontokat illeti, az ünnepélyesség iránti javaslatukat e következőkben központosítják.

1. §. A róm. kath. vallásról egy törvényesen bevett vallásra és viszont, vagy bármily törvényesített vallásról a másikra átmenni kívánó, abeli szándokát irásba foglalva, valamint egyrészt megyékben az alispán vagy az illető járásbeli szolgabirónak szab. királyi városokban a polgármesternek, kerületekben pedig a kapitánynak, két ön-

maga által meghívandó tanú jelenlétében és két példányban beadni, másrészről pedig tulajdon lelkészének egy példányban átküldeni s benyújtani köteles.

2. §. Az illető világi tisztviselők a folyamodásnak mindkét példányaira a benyújtásnak napját és esztendejét feljegyezni s a folyamodásokat azonnal hátirattal ellátni tartoznak, s ezen hátiratban napot helyet rendelnek, hogy előttök s a magokkal viendő törvényes bíróság előtt, mely ez esetre nézve városokban két tanácsbeli, a kerületekben pedig egy táblabiró s egy hadnagy leend, — újólag megjelenjen.

3. §. A megjelenésre a 2. §. rendelete szerint kitűzendő határnap 15 napnál hosszabb időre, a folyamodás beadásától számítva nem terjedhet; mely határidő a 2. §-ban megemlített világi tisztviselők által az illető lelkésznek is jó előre avégett tudtára adandó, hogy ha annak szükségét látandja a kihallgatás alkalmával maga is jelen lehessen.

4. §. Megmaradna.

5. §. A kitűzött határnapon a folyamodó, az alispán vagy szolgabiró s illetőleg polgármester és kapitány, és a maguk mellé rendelt törvényes bizonyság, továbbá ha megjelenik, az illető lelkész előtt, két tanú jelenlétében kihallgattatik, s ha átmeneti szándéka mellett megmarad, a jelenlevőktől aláírandott bizonyságlevelet nyer, melynél fogva a kivánt átmenet végrehajtatik stb. Az átmenni stb. (marad).

6. §. Az alispán vagy szolgabiró s illetőleg polgármester, vagy kapitány az átmehetési bizonyságlevél kiadása után az átmenet esetét mindazon hitvallásbeli lelkésznek, mely hitvallásra átment, nem különben azon vallásbeli lelkésznek, mely hitvalláson az átmenő eddig volt, ha az a kihallgatás alkalmával meg nem jelent, azonnal tudtára adja.

7. §. Azon tisztviselők, kik az 5. §. esetében az átmenni kívánót kihallgatták, megyékben az alispán, ez pedig a Helytartótanácsnak útján az egész eljárás felett Ő Felségének kimerítő jelentés mellett mind az eredeti folyamodás 2-ik eredeti példányát, mind pedig az átmenetről kiadott bizonyságlevélnek másolatát is tudomás végett fölterjesztik, tulajdon hatóságuknak pedig évnegyedenként az előkerült esetek lajstromát benyujtják.

III. A vegyes házasságokból eredő válóperekre nézve a tek. Karok és Rendek ujabb okokat föl nem hozván, a méltóságos Főrendek e részben előbbi üzenetükben kijelentett okaiknál fogva eddigi nézeteikhez ezúttal is ragaszkodnak. Az egyházbeli bíróságok elmellőzé-

sére, más honbeli oly házasságokról, melyek a közállomány által csupán polgári kötések szempontjából véve, polgári hatóság előtt köttetnek, és a törvény esetében szinte a polgári hatóság által fel is bontatnak, vont következtetésekre megjegyezvén, hogy a külhon példáját honunkra, ahol törvényeink szerint mind a nem vegyes, mind a vegyes házasságok valóságos szentségnek tekintetnek, alkalmazhatónak, s emellett honunkban az egyházi bíróságoknak a szóban levő válóperekbeni eljárása törvényeken kívül békekötéseken is alapúlván; nem lehet, hogy azon kötés egyrészben felbontható, másrészben pedig fölbonthatlan legyen.

IV. A mi továbbá az evangelikusoknak a kapcsolt részekben általánosan leendő polgárosítását illeti, e részben előadott indokai és nézetei iránt is a méltóságos Főrendeknek a tek. Karok és Rendek semmi újat fel nem hozván, a méltóságos Főrendek is mind e pontra, mind a Pozsega, Verőcze és Szerém megyékre nézve válaszaikban nyilvánítottakra hivatkozva, előbbi véleményök mellett ezennel is megmaradnak; minek folytán a tek. Karokat és Rendeket bizodalmasan felszólítják, hogy ezen tárgyat a kapcsolt Részeknek bizton reméllett hozzájárulásától felfüggesztvén, a felhozott kívánattól elállani szíveskedjenek.

V. Végre a tek. Karoknak és Rendeknek a különböző vallású keresztyén felekezeten levők és egyháziak viszonyai iránt teljes egyenlőség és tökéletes viszonosságra nézve előadott törvényjavaslat támogatására a tek. Karok és Rendek részéről újabban felhozottakra a méltóságos Főrendek kijelentik, miszerint valamint az eddig alkotott, úgy a jövőre alkotandó törvények irányában is a méltóságos Főrendeket mindenkor ama tiszta érzelem vezérlendi, és a tek. Karok és Rendek szíves közreműködésökre számot tartanak, a törvényeket úgy szerkesztetni, hogy azok tartalma kétes értelmű magyarázatra ne nyújthasson alkalmat: úgy a külön-külön vallásos elvek sérthetetlensége, és a különböző egyházak törvény által biztosított jogainak és létszerének fenntartása mellett, minden magokat előadható esetekben, melyekben a külön hitfelekezetűek közötti viszonyok törvénye által elintézendők leendnek, a kölcsönös viszonosság elvét szem elől veszteni nem fogják; annak azonban általános felállítását, és kétes magyarázatokra, úgy utóbb onnét eredhető vallásos surlódásokra, melyeket elkerülni inkább, mint előidézni a törvényhozás nemes feladatának vallják, alkalmat szolgáltatható törvénybeni iktatását úgy, mint azt a tek. Rendek indítványozták, jelenleg sem láthatják czélszerűnek, sem ily alakban hozandó törvény szükségéről, avagy

hasznáról meg nem győződhetnek, — s ezeknél, úgy az előbbi üzenetükben kifejtett okoknál fogva, a tek. Karok és Rendek javaslatához továbbá sem járulhatnak.

Ezek lévén azok, miket Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek a tek. Karok és Rendek által előterjesztettekre nézve kijelenteni kivántak, a tek. Karokat és Rendeket teljes bizodalommal felszólítván, hogy a méltóságos Főrendeknek az átmeneti pontra nézve tanusított egyesülési készségét méltányolva, e tárgyban részükről is a méltóságos Főrendek javaslatát elfogadni, a többi pontokra nézve pedig arról, hogy azok közzül nagyobb részt elvbeni különbözés és nem a közelítéshajlam hiánya forog fenn, meggyőződvén, azoknak további szorgalmazásától elállani sziveskedjenek.

E válaszizenetet a Rendek pontonként tárgyalás alá vevén az I. pontra, mely a reversalisokról szól, egy *dunántúli követ* megjegyzi, hogy a Főrendek miért hivatkoznak resolutiókra? hiszen az 1791 : 26. törvényczikk 1-ső §-ában kimondatik, hogy non attentis resolutionibus stb.

Szentkirályi (Pest megye követe) megjegyzi, miképp a Főrendek által fölhivott 1791 november 17-iki resolutióban is nem *de dandis*, hanem *datis reversalibus* van szó és ezek erejökben meghagyattak, következésképp a resolutió utánniakra ezen resolutiót fölhozni nem lehet. Az 1790/1 : 26. t.-cz. «possint» szavából pedig csak az következik, hogy nevelhetik a szülők gyermekeiket a kath. vallásban, nem pedig, hogy a klerus erre őket kötelezheti is; de különben a klerus az 1791 : 26. t.-cz. ellen protestálván, arra hivatkoznia nem is lehet.

Fogarassy Mihály (Nagyváradi káptalan követe) felelt ezekre, kifejtvén, miképp arra, hogy resolutióra hivatkozás történt a Főrendek által, maguk a Karok adtak alkalmat, mivel a Karok szinte resolutiókra hivatkoztak előbbi izeneteikben. Igaz ugyan, hogy az 1791 : 26. t.-cz. magyarázata valamint minden más törvényeké is, közös a fölség és a törvényhozás között, de az ily törvényhozási magyarázat a törvényes magyarázat. Van ezen kívül még más magyarázat is, az úgynevezett hiteles magyarázat, melyet tenni Ő Felségének jogai közzé tartozik. Különben is, ha a törvényhozás történetein fölmegyünk, úgy találjuk — mond szónok — miképp a vallási ügyekről intézkedhetés Ő Felségének fönntartási joga (jus reservatum) volt mindig és ő e részben mindig arbiterként hivaték föl az egymással meg nem egyezhető felek által.

Azt mondá — folytatja szónok — Pest megye követe, miként a «possint» szó csak a szüléknek engedi meg a gyermekeknek kath. vallásbani nevelését, de a klerusnak jogot nem ád ebbeli kötelességnek a szülőkre tételére. Én sem mondom azt, hogy a klerus ezen szó által ilyesminek tevésére mintegy utasíttatott volna, de megengedé ezen szó a klerusnak, hogy ilyes kötelezést kívánhasson. Azt mondá továbbá Pest követe, hogy az 1791 november 17-iki resolutio nem a «dandas», hanem csak a «datas reversales»-t rendeli erőben föntartani. Én pedig azt gondolom, hogy mind a törvény, mind a resolutió soha a multra nem, de jövőre rendelkezik; föl sem is lehet tenni, hogy ha a resolutió a multra erőben föntartatni akarta a reversálisokat, ugyanazokat jövőre érvényteleneknek lenni kívánta volna.

Fölhozá továbbá szinte Pest követe, hogy a klerus az 1790/1 : 26. t.-cz. ellen úgy is protestált. De nem az egész, hanem annak csak egy pár része ellen, melyek a kath. hit elveivel össze nem egyeztethető rendelkezést foglalnak magokban és a bécsi s linczi békekötéseken túl mentek. Kérésem tehát az, miképp a Karok és Rendek ezen pontnak további, úgy is eredményre nem vezethető vitatásával fölhagyni szíveskedjenek.

Felszólalt ezután *Bezerédj Miklós (Veszprémi káptalan követe)* s megjegyzé, miképp tanácsosabb volna legalább az előbbi izenetekben kifejtettek mellett maradni, mint újabb, úgynevezett okok fölhordásával az idő becsét gyöngíteni, és újabb vitákra adni alkalmat. A tárgyra nézve észrevételei abban központosulnak, hogy az 1791 : 26. t.-cz. 1. §-a maga is vita alatt van és magyarázatra van szüksége. Az ususra e tárgyban hivatkozni nem helyes, miután az által, hogy a Karok az eltörlést sürgetik, maguk is megismerik, miképp a reversalisok törvénytelen usus voltak.

Mi a «possint» szót illeti, ha ez permissiv is, de kérdi szónok, vajjon nem lehetett-e ugyanazt tenni a katholikusoknak, mit protestansok szinte tettek? Hiszen a 8 éves Rákóczy csak azon föltétel alatt választaték meg fejedelemnek, ha a protestans vallásban fog neveltetni és maradni.

A Karok mindezek ellenére a reversalisokra nézve előbbi nézeteik mellett maradnak.

A II. pontban levő átmenetek iránt elvben meg van az egyesség. A Főrendek is reáállottak arra, hogy az átmenet esetei birtokon kívül terjesztendők föl Ő Felsége elibe tudomás végett. Egyedül a szertartásokra nézve van kis különbség. E részben ugyanis a Főrendek azon

külső szertartásokat, melyeket a Rendek felállítottak, hajlandók kevés módosítással elfogadni.

Az izenet idevonatkozó pontjainak felolvasásakor felszólalt a tábla ősz jegyzője, *Palóczy László* s örömét fejezé ki, hogy megtörtént immár, mi ha ezelőtt 12 évvel történt volna, elkerültethettek volna sok viszályok. Üdvözli e téren a Főrendeket, hogy elismerék, miképp az áttérés eseteinek birtokon kívül s csak tudomás végett lehet fölterjesztetniök; reméli, hogy e t.-czikkre a fejedelem is reá adja szentesítő szavát. De az országos végzés sem marad többé kedvező eredmény nélkül; ez is képes lesz felkölteni a hatóságok erélyét s hasztalan lesznek minden erőszakosságok, hasztalan a hat heti oktatás minden járulékaival. A Főrendek javasolják, hogy az áttérés szándokának bejelentése szolgabiró előtt is történhessék. Nem tudja szónok, miután ez az egyháziak által is ajánltatik, nem lappang-e alatta valami, de jóhiszemben mégis elfogadja. Nagyobb baj ennél az, hogy a Főrendek az illető pap jelenlétét is kivánják. Ez már valódi baj. Az igazság kivánja ugyanis, hogy ne csak azon vallás papja legyen jelen, ki veszt, hanem az is, aki nyer, s ekkor aztán furcsa komédia lehet. Különben is annak, aki már hosszas megfontolás következtében áttér, oly késő a capacitálás, mint a siralomházban ülőnek a vigasztalás.

Azért tehát, habár üdvözli is a Főrendeket, hogy a Karok nézeteihez lényegben hozzájárultak, mégis azt, hogy a lelkészek is bármi kevéssé befolyhassanak az átmeneti ügybe, habár csak jelenlétök engedtetik is meg, nem kivánja; hanem az egész átmenetre nézve ne rendeltessék egyéb a lelkészek irányában, minthogy az átmenetre engedelmet adott tisztviselő az illető lelkészeket az engedelem kiadásáról tudósítsa. A szolgabiró, a Főrendek szerint, mint engedelmet adható tisztviselő elfogadható, azonban hagyassék ki a Főrendek által használt azon kitétel, hogy a polgári törvényhozás a vallásbeli tanok megtartását az egyének lelkiismeretére bizza, mivel a statusnak a vallási tanok megtartásához semmi köze.

Ez ellen fölszólal *Szathmári Antal (Kalocsai főkáptalan követe)*, megjegyezvén, hogy nemcsak hogy van, sőt igen is van köze a statusnak ahoz, hogy a polgárok vallásosak-e vagy sem.

Az átmenetre nézve a Főrendek nézetei az imént előadott módosításokkal elfogadtatnak, s eként a kérdés már lényegében bevégzettnek tekintethetik.

A III. pontra nézve, mely az elválasztás esetében a protestáns félnek más házassági kötésre léphetését vagy nem léphetését tárgyazza *Sebestyén Gábor (Veszprém megye követe)* mind a kath.

hit, mind a protestáns vallás dogmáit sértetlenül kívánja hagyatni és mind a katholikus, mind a protestans félt önvallása elveivel megitéltetni; következésképp, mivel a katholikus hit a házasságot felbonthatatlannak rendeli, a protestans vallás pedig nem, nem lehet kívánni, hogy a protestans fél arra kényszeríttessék, mit vallásának elvei nem tiltanak. És így a Karoknak az előbbi nézetök melletti maradást javasolja, azaz, hogy az ágytól vagy asztaltól elválasztás esetében a protestans fél más házassági kötésre léphessen.

Palóczy László azt hiszi, hogy csak Nagy Károly császár idejétől fogva fölbonthatlan a katholikus házasság és hogy ennek behozatalát csak ő parancsolá. A conciliumok kánonjaiba, hiedelme szerint, épp úgy találhatni argumentumokat a fölbonthatóság mellett, mint az ellen. Igaz ugyan, törvényeink szerint a vegyes válóperek a szentszék által itéltetnek el, de azt nem követelheti senki, hogy a protestans fél ne II. József rendeletei, hanem a canonicum jus szerint itéltessenek. Különben is, hogy a fölbonthatlanság nem dogma, megmutatá Bajorország, hol az ily esetben más házassági kötésre lépés engedtetett.

Ezekre ismét *Fogarassy (Nagyváradi káptalan követe)* válaszolt. Oly sokszor mondatott, úgymond szónok, nekünk, hogy dogmák vitatásába ne bocsátkozzunk és a sekrestyébe ne járkáljunk, és íme, Borsod megye követe maga hordja fel: mi a dogma, mi nem? ő jár most a sekrestyébe. Ne vegye tehát rosz néven, ha néha mi is betekintünk a sekrestyébe. Azt mondá Veszprém megye követe, hogy mindkét fél vallásának dogmáit sértetlenül kell hagyni. Én azt hiszem, hogy midőn a protestans katholikussal házasságra lép, előre tudja, miképp fölbonthatlan kötést köt, és vajjon lehet-e a katholikus féltől igazsággal kívánni, hogy elválasztása után sem szabad, sem házas ne legyen? A mindkét oldali sérthetlenségnek igenis állani kell, de miután a házassági kötés létrejött, a két oldalú sérthetlenség nem valósulható többé, hanem egyik félnek szükségképp engedni kell. És vajjon melyiknek? A katholikus fél hitének elveivel nem rendelkezhetik, ellenben a protestans fél vallásának nem elve az, hogy a házasság mindig felbontathatik, tehát ez esetben is engedhet a protestans fél inkább, mint a nem engedhető katholikus.

Borsod követe egy kis dogmatikus leczkét igyekezett adni és elhitetni akará, miként a házasság felbonthatlansága a katholikus hitben nem dogma, hanem csak Károly császárnak parancsolatja következtében hozatott be. Én hosszasan a dogmákra nézve nem replikázok. Utasíthatnám Borsod követét a bibliára, melyben igen

jártas, a conciliumok canonjaira, melyeket szinte ismer, a szent atyák irományaira, melyek előtte aligha ismeretlenek, és a házasság felbonthatlanságának, mint dogmának mindenütt nyomára találhatna. Egyedül Szt. Máté szavait a házasságtörés esetére nézve magyarázzák némely szent atyák különbözőleg, de a katholikus egyház a görög nem egyesültekkel ellenkezőleg a fölbonthatlanságot e részben is megtartja. Mindezek arra mutatnak, hogy ezen dogma éppen nem Károly császár találmánya.

Mi a Bajorországra való hivatkozását illeti az érdemes követ úrnak, tudomásom szerint ezen kérdés ott igen is felvétetett, de eldöntetlenül hagyatván, Borsod követe szavaival ellenkezőleg, az egész dolog az egyház fölvigyázására bizatott.

Bezerédj Miklós (Veszprémi káptalan követe) Borsod megye fölszólítására, hogy Nagy Károly előtt mutasson a klerus canont, a házasság fölbonthatlanságát parancsolót, azt feleli, hogy nemcsak lehet mutatni többeket és a szentirás szavait is fölhozni: quod Deus conjunxit homo non separet, hanem már a romanum jusban is van ennek némi nyoma, és már a régi bölcsek szerint a házasság aként határoztatik meg, hogy est conjunctio maris et fœminæ in consortium perpetuum omnis vitæ.

Sebestyén (Veszprém megye követe) egy esetet hoz fel 1431-ből, midőn IV. Eugen pápa egy házasságot teljesen felbontott.

Mire *Báró Rudnyánszky Sándor (Esztergomi főkáptalan követe)* igen találólag jegyzé meg, miként ő is fölhordhatná a görög bibliákat és citatiókat. Olvassa el belőlök, ha ilyekkel az anynyira drága időt veszíteni kivánná, de ő időpazarló lenni nem akar. (Fölkiáltások: *Helyes! Igaz!*)

Medgyesi János (Váczi káptalan követe) megjegyzi az elébb felhozott esetre, hogy ott csak oly házasság mondatott ki érvénytelennek, mely vagy erőszak vagy félelem miatt soha valódi házasság nem volt, mert egy objective is érvényes házasságot a kath. egyház soha föl nem bont, hanem csak annak érvénytelenségét mondja ki, mely érvényességre soha föl nem emelkedett.

A recopulatiot illetőleg a válóperekre nézve a Rendek továbbra is azon elvhez ragaszkodnak, hogy mindenik fél saját vallásának tanai szerint itéltessék, a viszonosság ezt hozván magával.

IV. Az evang. vallásnak a kapcsolt Részekbe való behozatala is egyike azon pontoknak, melyekben a két Tábla véleménye eddig össze nem olvadott, a Rendek azonban multkor kifejezett nézeteikhez e tekintetben most is ragaszkodnak.

V. Jóllehet a mélt. Főrendek a teljes vallásegyenlőség és tökéletes viszonosság általános felállítását, a kétes félremagyarázatokra s onnan eredhető vallásos surlódásokra, melyeket elkerülni inkább, mint előidézni, ők a törvényhozás nemes feladatának vallják, alkalmat szolgáltató törvénybe igtatását úgy, mint azt a Karok és Rendek indítványozták jelenleg sem láthatják czélszerűnek, sem ily alakban hozandó törvény szükségességéről, vagy hasznáról nincsenek meggyőződve, mindamellett is a tek. Karok és Rendek meggyőződésüktől el nem állva, a különböző vallású felekezetek közötti teljes egyenlőség és tökéletes viszonosság életbe léptetését továbbra is szorgalmazzák.

Felvétetett továbbá: *Izenete a Főrendeknek a vallás tárgyában f. é. márczius 25-én kelt kegyes kir. válasz iránt küldött rendi izenetre,* mely az Országgyűlési Iratok közt 163. sz. alatt foglaltatik s a következő:

Ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek tanácskozás alá vévén a t. Karok és Rendeknek f. évi május 24-én kelt leirat tárgyábani izenetét s fölirási javaslatát, nem titkolhatják el, hogy midőn a jelen országgyűlés alatt már másodszor nyilik nekik alkalom e kérdésben tanácskozni, kötelességüknek ismerték újabban megvizsgálni, a tek. Karok és Rendek által felállított elvek a kegy. kir. válaszban nem feltalálhatók-e? nem érettethetik-e el a kivánt siker azoknak alkalmazása által, hogy Ő Felségének hozzájárulásával a tek. Karok és Rendektől is megemlített közmegegyezés utján törvény alakittatván, a vallásos viszálkodások végképpen megszüntettessenek.

Nem tagadhatják ugyanis a mélt. Főrendek, hogy a lelkiismeret szabadságának, sőt a kellőleg felfogott viszonosságnak igényeit a kegy. kir. válasz által inkább biztosítva látják, mint az országos Rendek részéről fölterjesztett parancsoló törvényjavaslat mellett; mert ha igaz is, hogy azok, kik egy ily törvény mellett házasságra lépnek, ebbeli szabadságokról önként mondanak le, szintoly tagadhatatlan, hogy azokra nézve, kik vegyes házasságokra lépnének, ha ily törvény nem léteznék, annak rendelete az egyéni szabadságnak nem csekély megszorítása lenne. Annyival kevésbbé láthatnak pedig a mélt. Főrendek következetességet abban, hogy a szülőknek gyermekeik nevelése iránti intézkedési joguk nem egyiránt minden házasságokra terjesztetik ki, minekutána itt csak a vegyes házasságokból született gyermekek neveléséről lenne szó, ezen kérdésnek eldöntése nem e helyre való; a lelkiismereti szabadság a vegyes házasságokat illetőleg főleg

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

azt igényli, hogy az egyik félnek vallásos meggyőződése a másikénak alá ne rendeltessék és a házasulandó felek egyéni szabadsága csak annyiban szoríttassék meg, a mennyiben a vegyes házasságoknak természete igényli.

Nem is tartanak a mélt. Főrendek a csendnek és egyetértésnek a tekintetes Karok és Rendek által említett háborgatásától, mert mi a családi békét és nyugalmat illeti, annak biztosítékát leginkább az illető felek egyéniségében keresvén, úgy vannak meggyőződve, hogy az engedőleges törvény által éppen oly kevéssé veszélyeztetik, mint a parancsoló törvény által biztosíttatik; a közcsendet pedig sokkal inkább biztosítandónak vélik az által, ha a polgári törvényhozás feladása határait kellőleg felfogva, azon gyöngéd viszonyok elintézését a családi élet körébe utasítja, mint ha oly parancsoló törvényt hozna, melynek közigazgatási útoni végrehajtása a kedélyeknek szomorú ingerültségeivel párosulni szokott.

Mi már a tek. Karok és Rendek abbeli aggodalmát illeti, hogy a kegy. kir. válasz nem kielégítő, nem kételkednek a mélt. Főrendek, hogy elveinek alkalmazása által annak alapján egy kielégítő törvény szerkesztése lehetséges.

Nem tagadhatják ugyan a mélt. Főrendek, hogy azon esetre, ha a szülék magok közt meg nem egyezhetnének, kielégítő rendelkezést felállítani némi nehézséggel járna, de ennek szükségét annál kevésbbé látják, mert ily nem egyezési eseteket csak kivételeseknek tekinthetnek, és úgy vannak meggyőződve, hogy ezen esetek fontossága egyrészről arányban nem áll a polgári törvényhozás tényleges föllépésének számos komoly következéseivel, másrészről pedig sokkal ritkábbak lesznek, ha az illető felek eleve meggyőzetvék, hogy minden köztük támadható viszálkodásoknak megszüntetése egyedül egyéniségöktől feltételeztetik. Annyival kevésbbé járulhatnak a mélt. Főrendek ezen tekintetben egy törvényes rendelkezésnek felállításához, mert a szabad egyezkedések fennhagyása mellett annak meghatározására: mikor leend a törvény intézkedésének helye, kötelező szerződések felállítása szükséges, hogy azoknak nem léte a meg nem egyezés bizonyságául szolgáljon; ezeket pedig az orsz. Rendek a mult évi julius 5-én érkezett kegy. kir. válasz iránti felirásban leginkább ostromolván, azoknak behozatala és törvény általi megállapítása kivánatosaknak nem látszanék.

Mi már a második esetet illeti, t. i. mi a szülőknek halálát tárgyazza, semmit sem kételkednek a mélt. Főrendek, hogy a kegy. kir. válasz azon elvének alkalmazása által, melyet a törvény általános

parancsoló intézkedése helyébe lépő egyéni intézkedésben vélnek feltalálhatónak, minden nehézségek megszüntethetnének. Ha ugyanis a szülők egyike halál által mulnék ki, a gyermekek vallásos nevelése iránti intézkedés a szülőknek végrendelet, vagy a már kezdett vallásos nevelés iránti akaratja szolgálna zsinórmértékül; ha pedig a vallásos nevelés még nem kezdődött volna meg, s az elhunyt szülék akaratját kitudni többé lehetséges nem lenne, a gyermekek vallásos nevelése iránti intézkedés azokat illetné, kik az atyai hatalom gyakorlatát pótolják.

Ő cs. kir. Főherczegsége és a méltóságos Főrendek meg vannak győződve, hogy a legutóbbi kegy. kir. válasz által a vallásügyeknek eldöntése egy egészen új térre van állítva, melyen a fennforgó kérdések czélszerű elintézése a legbiztosabban várható; teljes bizodalommal szólítják fel tehát a Karokat és Rendeket, hogy a kegy. kir. válaszban foglalt elveket figyelembe venni, azokat az egyes esetekre a fentebb érintett módon és a törvényjavaslat többi §§-ra alkalmazni szíveskedjenek.

Erre nézve a Rendek röviden kimondták, hogy mindaddig, míg az átmenetel (transitus) kérdése a két Tábla közt egész tisztába nem hozatik, e válaszizenetet tanácskozás alá nem veszik.

Olvastatott ezután *második válasza a m. Főrendeknek a t. Karok és Rendekhez az egyházi áldásnak a vegyes házasságoktól a magyarországi római katholikus papság által lett megtagadása tárgyában*, mely az Országgyűlési Iratok közzé 166. sz. alá soroztatott s következőleg hangzik:

Ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek azokat, a miket az egyházi áldásnak a vegyes házasságoktóli megtagadása, az egyházi körlevelek kibocsátása, úgy a pápai breve miatt, és ennek királyi tetszvénynyel lett ellátásából következtetett törvénysértés tárgyában utolsó válaszüzenetükben részükről előadtak, a tek. Karok és Rendek által ezen 2-ik izenetükben előbbi okaiknak s nézeteiknek terjedelmesebb kifejtése által sem találják meggyöngítve; azért ezek iránt a további részletes czáfolatokba ereszkedni nem kívánván, s e tekintetben ezuttal is már máskor bőven s ismételve előadott indokaikra hivatkozván, előbbi nézeteikhez továbbá is ragaszkodnak.

Egyébiránt valamint eddig minden alkalommal kijelentették, hogy az egyházi rendnek kérdéses eljárásából e haza lakosaiban netalán támadhatott minden aggodalom megszüntetésére készek

segédkezekkel járulni, úgy másrészről meg lévén a felől győződve, hogy a vegyes házasságok összeadásából keletkezhető surlódások eltávoztatását a vallás tárgyában érkezett legújabb kegy. kir. válasz elvei nyomán ama házasságok összeadása iránt alkotandó törvény által lehet legczélszerűbben s a legbiztosabban eszközleni, nem késhetnek a Karokat és Rendeket teljes bizodalommal felszólítani, hogy egy oly törvényes szabály szerkezetéről, mely a vegyes házasságok érvényességét, bármelyik fél lelkésze előtt köttessenek is, kijelentvén, az 1790/1 : 26. törvényczikknek a vegyes házasságok akadályoztatását tiltó rendeletét továbbá is fenntartsa, egyszersmind pedig az egyházi rendet is minden lelkiismeretbeli erőltetés ellen biztosítsa, gondoskodni, és miután a méltóságos Főrendek a nem katholikus lelkész előtt eddig köttetett némely házasságok törvényesítését a tek. Karok és Rendek által felhozott okoknak engedve ellenezni nem kívánják, ezekre nézve is egy újabb, részletes törvényjavaslatot előterjeszteni szíveskedjenek; a némely egyházi személyek ellen az 1647 : 14. törvény nyomán indított pereknek legfelsőbb határozat melletti visszaküldése, szorgalmazása iránt a közértelem már meglevén.

Végül a *görög nem egyesültek ügyébeni 2-dik főrendi válaszra* kerülvén a sor, a tekintetes Rendek elhatározák, hogy azon pontok, melyekre az egyesség megtörtént, hasonlóul terjesztessenek fel; egyébiránt eléhbi megállapodásuktól nem tágítanak. Létezik pedig e tárgy iránt a két Tábla között még következő különbség. A tekintetes Rendek a napkeleti egyház közigazgatási tárgyainak elintézése iránt, minők a plébánusok illendő ellátása, a papi növendékházak s kolostorok elrendezése, az alapítványok mi módoni kezelése, a Julianum kalendariumnak a Gregorianummali összeegyeztetése stb. véleményes tudósítást adandó orsz. választmányt óhajtanának kiküldetni. Ezen ügyet a mélt. Főrendek a közönséges gyűlés elibe tartozandónak vélik, melynek az országgyűlés utáni tartására immár királyi engedelem adatott.

A mélt. Főrendek abban is különböznek a tek. Rendektől, miszerint a válóperekben nem akarják, hogy a bíróságok ez itélethozásban mindenik házastársra nézve a házasfeleknek különböző vallásbeli szabályait vegyék zsinórmértékül, ez oly vegyes házasságokra is, melyeknek fele katholikus, könnyen magyaráztathatván. Kívánják egyébiránt a mélt. Főrendek, hogy az evangelikus és görög nem egyesült házasfelek közt keletkezett válóperek csupán csak a házasságtörés esetére szoríttassanak.

Ezután *Hont megye egyik követe, Fejérváry* indítványa következtében, hogy miután a Rendek a váltótörvényszékeket a fenséges Nádor által felszólíttaták a váltótörvényekben levő hiány iránti vélemény közlésre, mi egy részben meg is történt, a váltótörvények kijavítása vagy kerületi választmányra, vagy egyes egyedekre bizassék, a Rendek által *Zsoldos* (Veszprém), *Erős* (Szabolcs), *Horhi Mihály* (Fiume) és a kir. városi követek közzül magok által választandó egy tag bizattak meg, hogy a váltótörvényszék tagjaival is érintkezésbe tevén magokat, a beadott felvilágosítások nyomán is adjanak javaslatot váltótörvényeink azon hiányainak kiigazítása iránt, miket a tapasztalás nélkülözhetetlenül módosíttatni javasol.

Ezután a kiszemelt indítványok közzül az előlegesen előlegesek, valódiabban azok szemeltetének ismét ki, melyeknek még ez országgyűlés alatt remélik a Rendek kivihetőségét. Most már tehát a nagyszerű rendszeres munkák: törvénykezés, országgyűlés, nemesi fölkelés rendezése stb., sőt a mezei rendőrség, úrbér stb. rendszeres átvizsgálása is mind elmaradtak. Ezekre nézve mindazáltal egyes, halasztást nem szenvedő indítványok elfogadtatnak.

Előleges indítványok többek között: az országgyűlési törvénykezési szünet s decretalis napok megszüntetése, sajtótörvények, katonai kihágások elleni törvény, gyorsirói tanszék állítása, dézmaügy, birtok- s hivatalképesség, az országgyűlési költségeknek nemesség általi viselése, a világos örökösödési, vizszabályozási s szóbeli 1836-iki törvények javítása, a más földén való vadászás tilalma, a községi számadások vizsgálása, a jegyzők jobb sorsa iránti gondoskodás, hasonszenvi gyógymód országos pártolása, futóhomok megkötése, az 1840-iki 25. t.-cz. módosítása stb.

Augusztus 15-én Nagyboldogasszony ünnepe.

---

262. Kerületi ülés.

1844 augusztus 16-án.

Elnökök, naplóvivő: kik előbb. *Jegyző:* Szemere.
Tárgy: A büntető törvénykönyv módosítása.

Felolvastatván a Rendeknek az országgyűlés véghatárnapját kitűző leiratra vonatkozó nyilatkozata, meghitelesíttetett a bányatörvény tárgyában készült 3-ik izenet.

Ezután a *jegyző*, *Szemere* kezdé olvasni a büntető törvénykönyv II. részét, a büntető eljárást, mely a kerületi választmány által az esküdtszékek elvének belealkalmazásával újra dolgoztatott.

A III. fejezetig (10. §.), mely a bűnvizsgáló birákról szól, észrevétele senkinek sem volt. E fejezet szerint bűnvizsgálatot egy személy magában sehol sem tehet; ily vizsgálóbirói tisztet az arra választott egyének megyékben csak azon járás kerületében viselhetnek, amely járásban állandó lakások van.

Ez ellen több nehézség hozatott fel. Mondatott, hogy a vizsgálatbani ellenőrség, mely az eddigi faggató per természetével inkább volna megegyeztethető, ezentul nem lesz oly szükséges; de mi több, kivihetetlen. Megyékben, ha a bűnvizsgálásnak mindig együtt szolgabiró és esküdt által kell történnie, számos büntett vizsgálatlanul marad, vagy a késedelem miatt nem egyszer fognak tévesztetni a bűnyomok.

Hány megye van, melyeknek némely járásában szolgabiró sem lakik, s még azt sem kell felednünk, hogy a szolgabirónak s esküdtnek közigazgatási foglalkozásai is vannak; hogy gyűlésben, törvényszékeken hetekig bent ülnek a székhelyen; hogy betegek is lehetnek stb.

Némelyek ez okból kivánák, hogy mind a szolgabiró, mind az esküdt külön is tehessenek bűnvizsgálatot; míg többen ez által a községi hivatalnokok öntudata ébresztésére is hatni kivánván, a megyei tisztviselő mellé mindenütt az illető helység egyik hivatalnokát, különösen jegyzőjét kivánák alkalmazni hasonló eljárásokra.

Más részről mutogattatott, mily szükséges, hogy egyes ember önkénye ellenőrség által kikerültessék a nyomozásban, mely az egész eljárás legmélyebb alapja. Különben megtörténhetik, hogy főleg a gazdag bűnös elleni vád örökre felfedezetlenül marad. Megvan ez okból az ellenőrség Francziaországban, megvan Angliában is, hol ugyan a békebiró maga teszi a vizsgálatot, de ekkor azon személynek háza, ki ellen a vizsgálat tétetik, nyitva áll mindenkinek.

Klauzál: Az ellenvetés, hogy sok megyének minden járásában szolgabiró sem lakik, visszaélésen alapulván, a törvényhozás előtt tekintetet nem érdemel; nem a járás van a tisztviselőért, hanem viszont. A bűnvizsgálatot teljesítőnek saját kerületében kell lakni, mint lakik Franczia- s Angolországban, mely utóbbiban a békebirák népességi szám szerint vannak felosztva. Nagyobb figyelemre méltó azonban a vizsgálat gyorsaságának lehetetlensége.

E részben tehát indítványoztatott, hogy a rendes hivatalnokokon kívül más alkalmas egyének is ruháztassanak fel azon hatósággal, miszerint a bűnvizsgálói tisztet, fölhivatván, teljesíthessék; bizonyítékok gyűjtésében, a bűnnyomok kijelölésében segédül alkalmaztassanak. Ez indítvány elfogadtatott.

A 24. §. (IV. fejezet) továbbá pénzhamisítás esetében is a korona ügyvédére bízván a közvádlás kötelességét, ellene többen felszólaltak.

Határozat lett: miután az orsz. választmány megyei bíróság elébe tartozandónak vélte a hamis papirpénz készítését, s nincs ok, hogy a biráskodás alól kivétessék az érczpénzek hamisítása, mi könnyebben fölfedezhető, a közvádlás is következetesen csak azon hatóság ügyvédére bizathatik, melyet a biráskodás joga illet.

Hosszasabb szóváltás volt még a 43. §. felett. *Egy tiszai megye követe*, ki, ha esküdtszék lesz, örömmel át kivánja ruházni a főigazgatók, s ehez országgyűlésileg ajánltatni javaslott közvádlók (35. §.) korlátlan kinevezési jogát a fejedelemnek, ki továbbá az esküdtképesek összeirását (39. §.) nem látja szükségesnek a szolgabiró mellőzésével választmányra bízni, miután az összeirás ellen bárki különben is megteheti észrevételét, mindenek felett rosszalá, hogy az összeirott személyek közzül az eljáró esküdtszéki tagok a közgyűlésben évenkint választatni, s aztán a választottak soroztatni rendeltetnek.

Mellőzve a két előbbi észrevételt, mellőzve a választmány általi összeirásra tett azon észrevételt, hogy a szolgabiró sok foglalkozással van különben is terhelve, s hogy ez összeirás más országokban is a politikai hatóság által teljesíttetik, az előadás utóbbi része az esküdtek választására nézve mindenfelől pártolásra talált.

Az orsz. választmánynak az esküdtszék mellett külön véleményt adott kisebbsége, melynek köztiszteletű tagjai a választást javaslatba hozták, oly nézetből indult ki, hogy miután az esküdtszék eszméje még nem ment át a nép életébe, miután a nemzet nem ismervén eléggé a polgári szabadság biztosítékait, miket az esküdtszéki eljárás nyújt, hihetőleg ragaszkodik az eddig ismert garantiákhoz: eszély kivánja, hogy a nagyszerű institutio a most ismeretes és népszerű választási alakban adassék át a nemzetnek. Hiszen, hogy több megye még jelenleg sem birja helyes fogalmát az egyszerű intézménynek, mutatja az utasításoknak — istennek hála — kevesebbsége, miszerint esküdtképesek csak nemesek lehetnek.

A Rendek többsége azonban most már egész tisztaságában kivánja átültetni hazánkba a nagybecsű növényt, mely szabad nép-

éghajlata alatt idegennek nem mondathatik; s az intézmény természete kívánja, hogy menten minden szenvedélytől, lépjenek birói székbe az egyszerű polgárok.

Választás által esküdtszék helyett csak sedriánk lesz ismét, s az esküdtek ellen, kik megválasztatván, mint eddigi törvényszékeink ülnökei, már a polgári hatóság által alkalmasaknak ismertetnének a biráskodásra. Ily választott esküdtek ellen az általános recusatio joga következetesen nem is alkalmaztathatnék. Az idő is változott azóta, mikor a választmányi tagok még a választás által kívánák megizleltetni a nemzettel az esküdtszéki eszmét; félni lehet, hogy a nehézségek által, melyek a gyakori választással együtt járnak, éppen ellenkező fogna eléretni.

Ily nézetekből főleg a tárgygyal leginkább ismeretes jegyző felszólalására, választás helyett a sorshuzás fogadtatott el.

A tárgyalás a IX. fejezetig haladt.

Végül jelentést tőn az igazoló választmány, miszerint Bács megye Horváth Péter helyébe újabban ismét Nikolics Izidor főjegyzőjét választá követéül s e követ megbizólevelét bemutatá.

CXCVIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 16-án, délután 1/2 1 órakor.

Tárgy: Folytatólagos izenete a Karoknak és Rendeknek a sérelmek és kivánatokra tett főrendi észrevételekre a bányatörvény ügyében. A Rendek nyilatkozata az országgyűlést berekesztő királyi leiratra. A sérelmek V-ik osztálya.

A *kerületi elnökség* által több kerületi határozatok bemutattattak.

Továbbá *Személynök* ő nagyméltósága átadá a Főrendek két izenetét: a szabad községek rendezését (O. I. 198. sz.) s az országgyűlési szállásbér fizetése iránt. (O. I. 199. sz.) A II., III. és IV. osztályú sérelmek iránti izenet elfogadtatott. Felirás az elfogadottak iránt. (O. I. 201. sz.)

Ezután a sérelmek V-ik osztálya tárgyaltaték, a kerületi végzések mindenben helybenhagyatván. (O. I. 200. sz.)

Nagyobb vita leginkább a 14. pontnál volt, melyben Bihar megye sérelmül terjeszté elé azon főtörvényszéki itéletet, miszerint a megtagadott tizednek szóbeli perrel bevehetése megállapíttatik.

Ismét volt képviselő, ki inkább a panaszló megye azon tettében láta sérelmet, miszerint a hatalom-kart a főtörvényszéki itélet végrehajtásától megtagadta. A Rendek tetemesen növekedett többsége azonban pártolá Bihar előterjesztését, súlyos sérelmet látván abban, hogy bármi tekintetből eltévesztetett szem elől a szóbeli s a tizedről szóló törvények, de különösen az 1836-iki törvényhozás szelleme, s felforgattaték a törvénykezés rendes útja is. Közbeszóló itéletet, melyben nem illetékes biró alapítá meg szóbeli biráskodhatását, mellőzésével a rendes felebbviteli útnak, melyet Személynök ő nagyméltósága véleménye szerint sem lehete megengedni s a törvénykezési folyam kijátszásával, nem tudni miképp került a hétszemélyes táblára: ily itélet végrehajtásától tagadá meg Bihar a hatalomkart. Mondaték ugyan, hogy miután a perben felebbvitelnek nyoma nincsen, talán parancs által vitetett felebb azon itélet a hétszemélyes táblára, azonban parancsnak csupán a törvény által engedett esetekben lehet helye, s az csupán a biró hibáját orvosolhatja.

Szentkirályi kérdé: midőn a törvénykezés rende a törvény világos rendelete ellen eképp felforgattatik, midőn nem csupán igazságtalan, hanem — ami fődolog ez esetben — törvénytelen úton hozott törvényellenes itélet végrehajtására nem illetékes biró kér hatalomkart, nincs-e joga ezt a megyének megtagadni, kötelessége-e a törvénytelenség elősegítésére segédkezet nyujtani? Avagy a hatalomkar megadása nem jog, csak puszta kötelesség volna? Nem mutathat-e fel a megyei gyakorlat számtalan példákat, hogy a hatalomkar megvagy meg nem adása, vitatkozások tárgyává tétetett?

Igy kell ennek lenni sajátságos viszonyainknál fogva, ez mostani alkotmányunk kivánata. Nálunk cassatio-székek nem levén, ezek hiányát egy részben cancellariai rendeletek pótolják, s ki tagadja jogát a törvényhatóságoknak, miszerint e rendeleteket is tisztelettel félretehetik? Világos tehát, hogy törvényesen, sőt az alkotmány szellemében cselekvék Bihar, mikor a hatalomkart megtagadá.

Különben furcsán is áll, mondá *Beöthy*, e szóbeli tized-per. Bihar megyében 20 évig folyt csupán ellenállási kérdésben egy más tized-per, s elmarasztaló itélet hozatván benne, a cancellaria 20 év után is megengedé alpereseknek a per további folytatását, mivel —

úgymond — nem volt elég idő magukat védniök. Már, kérdé szónok, hogy lehet képzelni, hogy oly kérdések felett, mik iránt 20 év alatt csak a védelmet előadni nincs elég idő, szóbeli rövid eljárásnak lehetne helye? Elég sajnos már magában, lakolni e szegény lakosoknak mohos koporsóban nyugvó apáikért, hát ha e tárgy jogérzelmi oldalát tekintjük?

A kerületi végzés ezek szerint helybenhagyatott.

(Rendi Napló IV. köt. 372—386. lap.)

---

263. Kerületi ülés.

1844 augusztus 17-én.

Elnökök, naplóvivő: kik előbb. *Jegyző:* Szemere.

A büntető törvénykönyv második része: a büntető eljárás, alkalmazva az esküdtszék elveihez, végig tárgyaltatván, igen kevés, figyelmet alig érdemlő változtatással elfogadtatott.

Augusztus 18-án vasárnap.

CXCIX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 17-én.

Tárgy: Sérelmek és kivánatok V-ik osztályának 128-ik pontja, mely a papi javak világiasítására vonatkozik.

Elnök: Én e tárgyba nem akarok bővebben beereszkedni; hanem véleményem szerint legjobbnak tartanám, ha a tek. Rendek által csak az mondatik, hogy a 128. pontra nézve a Rendek részint az előleges sérelmekben, részint az 1835-diki decz. 30-án kelt felirásban kifejtett elvhez ragaszkodnak. Ezen általánosságban benn-értetnék a tek. Rendeknek vélekedése is és a discussio minden oldalról elmellőztetnék.

Br. Rudnyánszky Sámuel (Esztergomi főkáptalan követe): Pártolom az országos választmány véleményét és Borsod

indítványát, mint törvény s jogokkal ellenkezőt, mellőztetni esedezem. Hogy a t. megyének kivánata a törvényekkel ellenkezik, törvénykönyvünk bármely része mutatja. Egyik legelső törvényeink közzül Szent István II. könyvének 1-ső czikke keményen feddi az egyházi javak megtámadóit, és azt rendeli, hogy «a király az egyháznak tett adományait védje, és azokra úgy, mint tulajdon örökségére, sőt még inkább ügyeljen». Így rendelkezik a törvény, melynek 5-dik fejezete a nemesi, a 6-dik a királyi javakat biztosítja, mely törvénynek alkotója az arany pecsétes levélben a magyar szabadság szerzőjének mutatkozik. Továbbá, hogy az aranypecsétes levél, mely egyedül a főpapok által aláíratva, ezek őrzésére bizatott, 17-ik czikkében minden különbség nélkül mondja: «senki és soha meg ne fosztassék birtokától, melyet jogszerű szolgálataiért nyert vala». Már pedig a magyar kath. papság, egyfelől háborúban és békében a magyar nemességgel együtt küzdött, vérzett, munkálkodott, másfelől mint egyház szolgái, a kelet népét úgy nevelték, hogy a keresztyénség rettentői a keresztyénség dicső, erős bástyájává változtak; sőt Nagy Lajos és Mátyás királyok alatt a többi nemzetre homályt vetni készültek. Most ha lassabban haladunk, egyik oka, mert már nemcsak a vallás, hanem a polgári törvény értelmezésben sem tudunk egyet érteni, noha Hármas könyvünk, melynek 1-mæ 9-usa, melyet sokan gúnyolnak, de mégis büszkén élveznek, világosan hirdeti, hogy «a prælatusok, az egyház kormányzói, bárók, mágnások, nemesek, főemberek, ugyanazon szabadsággal, kiváltsággal, felmentséggel bírnak mind becsületökre, mind világi javaikra nézve». Ime a törvény ugyanegy oltalmat igér! De Borsod elúnván várni a sokszor ajánlott Chinábai költözést, a törvény oltalmának örülni bennünket nem enged. Sajnáljuk, hogy mi Chinába nem utazhatunk, mert mi az 1548:6. t.-cz. rendelete szerint Borsodba köteleztetünk menni, ott mint missionariusok működvén.

Igaz ugyan, hogy néha törvényhozás, néha királyi bírák által az egyháztól az adományok visszaszedettek, midőn tudniillik a korona elidegenithetlen javai is adományoztattak, de ez a nemesi rendnél is megtörtént, mint Kálmán törvényei, II. András, IV. Béla és I. Károly évlapjai bizonyítják. Igaz továbbá, hogy azon időben, midőn az országot pártok dúlták, és a török szívünk vérét szívta, sok egyházi javadalmak elhagyattak, elfoglaltattak, de ezen szomorú időkben sem a koronajavak, sem a nemesi birtokok nem voltak biztonságban, és 1530-tól alig találunk gyűlést, melyben valamint az egyházi, úgy a világi javak visszaadatása ne

parancsoltatnék; mert őseink csak egyféle törvényvédelmet ismertek; és az egyházi javak elfoglalásáról az 1567:31. törvényczikkben őseink nyiltan kijelentették: quibus abusibus ordo ecclesiasticus sensim abolescit, quo confuso, necesse est etiam alios ordines confundi».[1] Valamint pedig törvényünk betüje, és őseink vallomása szerint az egyházi és világi javak ugyanazon törvényes oltalom alatt állanak: éppen úgy egy és ugyanegy szent tulajdonjoguk is. Mindkettő nagyrészint királyi adományból veszi eredetét; mindkettőnél egyformán hangzanak az adományozók szavai; mindkettőnél előfordúlnak a «jure proprio, perenni, plena cum libertate in perpetuum damus, donamus, conferimus»[2] szavak. Valóban csak a legnagyobb öncsalódás által lehetséges, hogy ugyanegy adományzónak egyféleképen hangzó szavaiból, a világiaknak «dominium directum», az egyháznak csak «dominium utile»[3] tulajdoníttassék. Az «ævo Josephino» történt elfoglalások, több régi magános alapítványok megszüntetésének változtatása mit sem tanusít; nem helyeseltettek az ily lépések, és azért alkottatott az 1790-iki hongyülésben ama 23-ik t.-cz.: «Majestas Sacratissima, ut supremus ecclesiarum patronus, ecclesias Dei in suis juribus conservabit, ac fundationes cujuscunque nominis ad mentem fundatorum administrari faciet».[4] Micsoda jus ez, ha nem tulajdoni? Hiszen sem József, sem a kezdődő franczia forradalom nem akarták a congruát elfoglalni, hanem csak az úgynevezett «felesleges» után nyúltak. Az 1811-iki franczia, 1817-iki bajor, 1818-iki siciliai, 1821-iki burkus, 1827-iki felső rajna-melléki tartományok concordatumai, az 1830-ban átnézett franczia charta a tulajdonjogot elismerik; de még a szultán is 1839-iki nov. 3-án költ «hatti seriff»-ben, midőn az elkobzást eltörli, a katholikus egyházakat ki nem veszi. Mindezeknél fogva pártolom az országos választmány véleményét.

Szathmáry Antal (Kalocsai főkáptalan követe): Valaki csak a társaság kebelébe bevétetik, joga van annak a társaságtól

[1] Mely visszaélések által az egyházi rend lassanként elenyészik; ami ha megzavartatik, szükség, hogy a többi rendek is megzavartassanak.

[2] Tulajdoni örökös joggal, teljes szabadsággal örökösen adjuk, ajándékozzuk, adományozzuk.

[3] Dominium directum = egyenes birtoklás; dominium utile = haszonvételi birtoklás.

[4] Ő Felsége, mint az egyháziak legfőbb kegyura, Istennek egyházait jogaikban fenntartja és a bármi néven nevezendő alapítványokat az alapítók czéljaihoz képest fogja kezeltetni.

megkívánni, hogy sem foglalatosságaiban, sem birtokában ne háborgattassék senkitől. Nincs is a polgári társaságban szentebb törvény annál, mely szerint a nemzet és tisztviselők lelkiismeretesen kötelesek kinek-kinek személyét és javait védelmezni. «Enyém és tiéd», — főtörvény ez a társas életben, és alapja minden boldogságnak. E szavakkal pártolta a franczia nemzeti convent tagjai közzül többek között egy parlamenti ügyvéd, Boicervoise, az egyházi jószágok sérthetlenségét. Minthogy tehát személy és birtokbeli bátorság minden közállománynak talpköve, ezt Borsod megye gyökerében megrendíteni törekszik jelen indítványával; mert az országgal egykorú sarkalatos nemesi szabadságot és kiváltságot akarja feldúlni, midőn az egyházi javakat szabályoztatni akarja. Ez volna valóban a sajátjog sértése, és minden tulajdonnak bizonytalanná tétele. «Ne bántsd a másét!» szent törvény ez. Ha egyszer a birtok szentsége lábbal tiportatik, vége ott a társas rendnek s békének; mert «hodie mihi, cras tibi». Avagy bízhatik-e Borsod megye követe, hogy ma megtámadtatván birtokom, holnap az övé meg nem támadtatik? Borsod megye egy tollvonással akarja azt eltörleni, mi több századokon keresztül törvényesen fennállott; felforgattatván pedig, annak gyászos következéseit századok sem lennének képesek orvosolni. Alkotmányunk életerébe vágó ezen idegen vagyont megtámadó szándék, melyet csakugyan sarkalatos törvényeink megdöntése nélkül végrehajtani nem lehet, nem lehet anélkül, hogy mind nemesi, mind polgári, egyszóval mindennemű javak birtoki szentsége el ne törültessék.

Mondatott a ker. ülésben, hogy az egyházi javak statusjavak. Az egyházi jószágok csak akkor lehetnének statusjavak, ha valamikor azok lettek volna, és a statustól adományoztattak volna a klerusnak. De a status javai sohasem voltak, és így a status által nem is adathattak a clerusnak. Status javai nem voltak, mert Árpád magyar fővezér, «terras bello paratas arbitratu suo ipse victoribus addicebat»; * sem a status a klerusnak azokat nem adta; mert «nemo dat, quod non habet»; hanem első szent királyaink, dicső utódjaik és egyes jótevők maguk tulajdonából s birtokukból, melylyel szabadon rendelkezhettek, adták ezen jószágokat a klerusnak az isteni tisztelet fenntartására, a catholicismus javára, előmozdítására, és neki is élelmére. Hiszen törvénykönyvünk I-ső részének 13-ik címe nyilván mondja, minden adományozásoknak forrását: «omnes domini

* A had által elfoglalt földeket saját tetszése szerint a győzőknek adományozta.

prælati, barones magnates, nobilesque et procores totius regni Hungariæ, necnon regnorum eidem incorporatorum ac partium sibi subjectarum, cujuscunque status dignitatisque et præminentiæ existant, universa eorum jura possessionaria ex donationibus serenissimorum dominorum regum Hungariæ habent, atque possident».[1]

Ily értelemben szól a II-ik résznek 1-ső czime is. De ha dato non concesso statusjavak volnának is az egyházi jószágok, kérdem: micsoda javak azok, melyeket akár királyi adomány által, akár más törvényes úton nyertek, nyernek és bírnak az országban a világi nemesek? Ha amazok a status javai, akkor bizonyosan ezek is a status javai; akkor ezeket is szinte szabályozni vagy elvenni, azokról rendelkezni, és népnevelésre, az ország hasznára lehet fordítani; mert a klerus hasonló jussal birja javait a világi nemesekkel, mint ezt törvénykönyvünk I-ső részének 2-ik czime világosan mondja, «omnes domini prælati et ecclesiarum rectores ac barones et cæteri magnates atque nobiles et proceres regni Hungariæ, ex ratione nobilitatis et ratione bonorum temporalium una eademque libertatis exemptionis et immunitatis prærogativa gaudent»,[2] melyeknek fenntartását Ő Felsége a századoktól szokásban levő királyi koronázási esküben is fogadja: «Majestas sacratissima, ut supremus ecclesiarum patronus, ecclesias Dei in suis juribus conservabit, et fundationes cujuscunque nominis ad mentem fundatorum, administrari faciet».[3] Továbbá gyarapíttattak az egyházi javak tulajdon szerzeményéből is a klerusnak, ipar, szorgalom és örökösödés által is; azért legnagyobb igazságtalanság volna azokat megtámadni, midőn éppen a személy s vagyonbátorságot a jelen nemzedék korszerű elvei szerint örökíteni igazságosan törekszik.

Emlékezzenek csak a tek. Karok és Rendek az 1825/7-iki országgyűlésre; ez alatt az előleges sérelmek és kivánatok tárgyában

[1] Minden egyház-főurak, bárók, mágnások és nemesek, úgy az egész Magyarország, nemkülönben az abba bekebelezett országok s annak alávetett részek főnemesei — bármily állású, méltóságú s főkitünőségűek legyenek — azoknak birtoklási összes jogaikat Magyarország legfenségesebb király urainak adományozásából bírják és birtokolják.

[2] A prælátusok, egyházak kormányzói, bárók, mágnások, nemesek, főemberek ugyanazon szabadsággal, kiváltsággal, nemességgel bírnak mind nemességök, mind világi javaikra nézve.

[3] Ő Felsége, mint az egyháziak legfőbb kegyura, Istennek egyházait jogaikban fenntartja és bármi néven nevezendő alapítványokat az alapitók czéljaihoz képest fogja kezeltetni.

április 17-én 1826-ban felírás bocsáttatott Ő Felségéhez, nevezetesen a klerus taxálása végett; ebben nyilván kimondották az országos Rendek: Cum taxatio cleri tam secularis, quam regularis contra cardinales SS. regni prærogativas continuata jam in permanens onus vergere videatur, tam justa est profecto hac in parte SS. et OO-num solicitudo, ut ejusdem hoc loco manifestationem, medelæque quo ocyus adferendæ petitionem inter præferentes suas obligationes reputent».[1] Nyilván megvallották továbbá, hogy «clerus Hungariæ bona sua nobilitari jure, nullis datiis aut præstationibus obnoxia».[2] A klerus taxalását visszaélésnek nevezték, és mint «legibus regni minus conforme, fundamentali articulo 8: 1741. e diametro contrariens»-t[3] megszüntetni kérték, oda nyilatkozván végre, hogy a Karok és Rendek «ad nullum legibus adversum, seu transitorium, seu certum et continuum statui ecclesiastico, etiamsi ne fors cum assensu ejusdem injunctum onus, salva legali sua inmunitate et constitutionalium suorum jurium securitate, accedere ullatenus possint».[4] Megismerte a legujabb időkben is a törvényhozás, hogy a klerus jószágait nemesi joggal bírja, és pedig oly hathatós kifejezésekkel ismerte el, hogy azokat akármiképp is terhelni törvénytelennek tartotta. Mennyivel inkább törvénytelen lenne azokat most szabályozni, vagy más czélra fordítani, rendeltetésök ellenére!

Mindezek szerint az egyházi jószágok — mint a veszprémi káptalan követe a ker. ülésben helyesen mondá — a status javai ugyan, azaz egyházi statusé, elismerem, hogy rendelkezhetik azokkal a törvényhozó testület, de mint a ker. ülésben kijelentém, nem ellene, hanem mellette, azaz rendelkezhetik róluk védőleg, pártolólag, de nem megtámadólag, mint ezt igen sok törvényeink tanúsítják. Ugyan-

[1] Midőn a klerusnak az ország rendei sarkalatos kiváltságai ellen folytatott, úgy világi mint rendszeres megadóztatása már-már állandó teherré válni látszik: valóban ép oly jogos a Karoknak és Rendeknek e részben való aggodalma, hogy annak ezen helyen való kinyilatkoztatását s annak minél sürgetősebben leendő megorvoslása iránti kérelmét mindent megelőző kötelességünknek ismerjük.

[2] Magyarország klerusa, az ő nemesi joggali birtokai semmi adózásoknak, teljesítéseknek nincs alávetve.

[3] Az ország törvényeivel kevésbbé egyezőt, az 1741 : 8. alaptörvényczikkel ellenkezőt.

[4] A Karok és Rendek az egyházi rendre, bár netalán ennek saját beleegyezésével kivetett semmi, a törvényekkel ellenkező, akár ideiglenes, akár bizonyos és állandó adóhoz — épségben hagyván az ő törvényes mentességét s alkotmányos jogainak biztosítását — egyáltalán nem járulhatnak.

azért Borsod indítványát minden észrevétel nélkül mellőztetni, és az orsz. választmány véleményét elfogadtatni kívánom.

Radvánszky Antal (Zólyom megye követe): Nem új eszmét pendített meg Borsod megye, midőn 1841. aug. 9-ről kelt körlevele által indítványba hozta azon kívánatát, miszerint a papok jószágainak jövedelmeiből levonván előre azon meghatározandó összeséget, mi az isteni tisztelet s ennek díszes fentartására kivántatik, a felesleg iskolák állítására, tanítók képzésére, szóval közhasznú czélokra fordíttassék; — nem új eszmét pendített meg — mondom Borsod megye a haza minden törvényhatóságaihoz bocsátott ezen körlevelében; mert ezen eszme Európának több tartományaiban részint már tettleg lépett életbe, részint életbe lépni készül. Valamint az egyes embernek szükségei fejlődésével szaporodnak: úgy a mindennapi tapasztalás tanusítja, hogy a statusnak közszükségei is azon arányban szaporodnak, melyben a status a műveltségben és pallérozódásban előrehalad. S miután a status szükségei, a mostani korszakban minden országokban növekednek, ezen szükségeknek miképeni fedezése felől gondoskodni jelenleg csakugyan a törvényhozásoknak főfeladatává vált; s ennek következtében történt, hogy Európának több tartományaiban a papi jószágok az egyháztól elvétettek s jövedelmeikből az egyházi tagok illő készpénzbeli fizetéssel elláttatván, a többi, ami a jövedelemből felmaradt, a status közszükségeire fordíttatni rendeltetett.

Ha csak futó szemmel pillantunk hazánk fejlődésével és műveltségével napról-napra szaporodó közszükségeire, melyek közt szellemi tekintetben csak a népnevelés, iskolák s több más intézetek hiányát, anyagi tekintetben egyedül a kereskedésbeli közlekedési módok nélkülözését érintem, meggyőződünk arról, hogy ezen szükségek fedezéséről aggódni nálunk is a törvényhozásnak feladatává s így elkerülhetlen szükséggé vált ezen szükségek fedezésére megkivántató egy alaptőkéről jóeleve gondoskodni. Midőn tehát ezen alaptőkének miképpi s honnani megszerezhetésére fordítanók figyelmünket, a statusgazdaság tudománybani bővebb buvárkodás nélkül is okvetlen fejlődik azon eszme, hogy ezen alaptőkéül, több országok példája szerint, az egyházi jószágok legczélszerűbben, legbiztosabban, legártatlanabbul jelöltethetnének ki. Ismerem, igenis! jól ismerem e kérdésnek fontosságát, s azon ellenvetéseket, melyekkel ezen kérdés megtámadtathatik, hogy t. i. ezen eszmének életbeléptetése alig fog sikerülhetni a jelen országgyűlésen; de a törvényhozásban nem azért vitattatnak meg mindig a tárgyak, hogy azokból azonnal készüljenek törvények, hanem gyakran csak azért tárgyaltatnak, hogy a törvényho-

zásnál megszületett eszmék otthon bővebben kifejlődvén, a későbbi törvényhozásnak törvény anyagául szolgálhassanak; mert a legjobb törvények csakugyan azok, melyek a közvélemény legtisztább forrásából merittetnek.

Hogy tehát jó törvények keletkezhessenek, szükséges, hogy a törvényhozó, minden egyes tárgyra nézve előbb a közvéleményt készítse elő, s ez a tárgyakat kellőleg megvitatván, törvénybe foglalás végett, annak idejében a törvényhozónak adja vissza. S minél nevezetesebb, minél lényegesebb a tárgy, annál szükségesebb, hogy az azon három stadiumon vitessék keresztül, hol az eszme a törvényhozásnál megszületik, a közvélemény által neveltetik, s így a törvényhozó által törvénybe foglaltatik. Azért a szőnyegre hozott tárgy megvitatása nem meddő téreni működés; mert ha annak eredménye nem is egy azonnal hozandó törvény, legalább a közvéleménynek előkészítése; s minél előbb készül el a közvélemény, annál hamarább s annál szerencsésebben születik meg az új törvény. Ennek pedig mentül előbbi életbe léptetésére int az idő, intenek a hazának annyi szükségei, melyek a közállomány mostani erejét felülhaladják, s mely szükségeket, ha a magyar hazának jövendőjét biztosítani akarjuk, okvetlen kell fedezni. Int végtére a parancsoló szorultság, melyen jó eleve kell segíteni; mert ha ezen parancsoló szorultság elérte bizonyos fokozatát, akkor annak sem a törvény, sem a hatalom ellene nem állhat. S íme! ezt maguk is jól tudván a kormányok, nem valami különös financiális számítás, nem valami bővebb diplomaticus tapintat s politikai tudomány kivántatik átlátni azt, hogy a kormány nálunk is az egyházi jószágokat már hosszasabb idő óta szemmel tartja.

Elismert eszme tehát az, hogy hazánk közszükségein legczélszerűbben, legbiztosabban lehetne ugyan segíteni, ha a papi jószágok az egyházi rendtől elvétetnének, s ezeknek jövedelmeiből az egyházi rend készpénz-fizetéssel láttatnék el; a mi pedig ezen jövedelmekből fenmaradna, az a status közszükségeire fordíttatnék. Hazánk szükségeit elősorolni nem szükséges; mert ezek úgyis eléggé ismeretesek, — valamint az is, hogy ezeknek fedezésére egy alaptőkéről kell gondoskodni. Itt csak az a főkérdés: van-e a statusnak joga az egyházi jószágok felett rendelkezni? Ezen kérdésre, meggyőződésem szerint, egyszerű a felelet, az t. i., hogy igen is szabadon rendelkezhetik a status hazánkban, tehát a törvényhozás a papi jószágok felett; mert ezek a status tulajdonához tartoznak. S ezen állításomat 1-ör statuspolitikai 2-or egyházi szempontból kívánom taglalni s bebizonyítani.

Az egyház vagy a közállománynyal van összekötve, vagy attól

elkülönözve áll; az első esetben, mely hazánkban is létez, a status az egyházra befolyással van; a második esetben a status az egyházról nem gondoskodik, s ez magamagára van hagyva. A papság a statusban azon corporatio, melyre az isteni szolgálatnak kezelése, a szent szokások gyakorlata, s a vallásbani oktatás bizatott. Hol az egyház a közállománynyal össze van kötve, ott a papok a status szolgái, és ezeknek, mint minden más statusszolgáknak életmódjáról gondoskodni a status kötelességévé válik. Miből álljon azonban ezen biztosítás: készpénzbeli fizetésből-e, vagy jószágokból? az a status önkényétől, belátásától s a körülményektől függ; mert az a közállománynak tagadhatatlan joga, hogy kénye szerint rendelkezhetik a statusbeli, tisztviselők jutalmazása körül. Igy történt, hogy Franczia- és Spanyolországban az egyházi javak a status szükségeire fordíttattak; a német birodalomban a mogunciai, treviri s több érsekségek és püspökségek jószágai helyett, — mint a westphaliai és lünnevillei békekötések bizonyítják — készpénzbeli fizetések rendeltettek. Nem régen Svájczban a klastromok vagyonából bejött 500,000 franknyi jövedelemnek fele az iskolák, fele pedig a szegények számára alapíttatott alaptőkévé jelöltetett ki. A templáriusok rendje 1311-dik évben megszüntetvén, jószágaik secularizáltattak; ez történt a teutonicus ordónak jószágaival is Porosz-, Lengyel- és Németországban; Svájczban az 1526. évben tartott országgyűlésen a statusadósságok fizetésére az egyházi javak jelöltettek ki. Kétségkivüli dolog tehát az, hogy valamint más országokban, úgy honunkban is, a papi jószágok a status tulajdonához tartoznak, melyeknek haszonvétele készpénzfizetés gyanánt adatott a klerusnak, s mely jószágokat a fentebbi elvek szerint a status, ha annak szükségét látja, ismét visszaveheti, s a papság életmódjának biztosítása iránt, a körülményekhez képest, másképen rendelkezhetik, s jószágok helyett a papoknak készpénzbeli fizetést jelölhet ki. Ezen rendelkezést pedig, tekintvén hazánk jelenlegi körülményeire, kívánja és sürgeti 1. a papi jószágok eredeti czélja, 2. ezen jószágok természete, 3. a törvény és 4. a status érdeke.

1. Mi volt ezen jószágok eredeti czélja? Szt. István a keresztyén vallást előmozdítani kívánván, a papok e részbeni fáradozásait a pénz hiánya miatt készpénzzel kellőleg nem jutalmazhatta s azért készpénzbeli fizetés helyett fekvő jószágokat adott az egyházi rendnek, oly czélból hogy a pogány a népet keresztyén vallásra térítse meg. A pogány nép már századok óta a keresztyén vallásra megtéríttetett; s így a feladatnak meg lévén felelve, igen következetes, hogy a czél már eléretvén, az ehez kötött ajánlatnak is meg kell szűnni. Egyéb-

ként a pogány népnek a keresztyén vallásra való megtérítése a népnevelésnek volt kezdete; következőleg Szent István király szándéka szerint, a papi jószágok eredeti czélja csakugyan a népnevelésnek előmozdítása vala. Miután tehát a pogányoknak a keresztyén vallásra való térítgetése immár megszűnt, csak István királynak szándéka teljesíttetnék, ha a papi jószágok az egyházi rendtől elvétetvén, a népnevelésre s az ezzel összekötött intézetek felállítására fordittatnának. Az állíttatik ugyan az egyházi rend részéről, legalább a kerületi ülésekben az hozatott föl, hogy a térítgetésnek szüksége még most sem szünt meg, s hogy az egyházi rendnek még most is van mit térítgetni. Megvallom, hogy a papi jószágok védelmére felhozott ezen okot a leggyengébbnek tartom, s nem foghatom meg, mit kelljen ezen térítgetés alatt érteni? Pogányok többé nincsenek a hazában; mit kiván tehát térítgetni az egyházi rend, hacsak egy keresztyén vallást a más keresztyén vallásra nem? Ha ez a szándéka, akkor a proselytismusnak undok vétkét kivánja elősegíteni; s így a polgári nyugalmat, a családok boldogságát vakmerően feldúlja, István királynak szándéka ellen törekedik; mert Szt. István nem a keresztyéneket, hanem a pogányokat parancsolta megtéríteni. Egyébként, ha azt hiszi az egyházi rend, hogy a papi jószágokat fegyverül fogja ezentul használhatni a protestantismus ellen: akkor hibásan tette a számítást, mert a térítgetésnek jelenleg nem fegyverrel, de capacitatióval kell történnie; de különben is férfiasan megvívott már a protestantismus a sacerdotismussal, s ha azon vérzivataros ütközetek nem tudták azt megsemmisíteni, ezen új fegyvertől a protestantismus nem igen fog tartani.

Továbbá a papi jószágok védelmére az hozatik, legalább a kerületi ülésben az hozatott fel az egyházi rend részéről, hogy a katholicismusnak a protestantismus ellen őrizkednie kell. Midőn ezt hallám, eszembe jutott a farkas és báránynak a felzavart viz iránti perlekedése; a katholicismus a protestantismustól mit sem tarthat; ezen két vallások békességben férnek el egymás mellett, s mióta a vallásos háborúk, azon vérzivataros ütközetek megszüntek, csakugyan békesség is volt a két vallás között. De ki dúlta fel a hazában a legújabb időben a békességet? Nem-e maga az egyházi rend, reversálisok követelése, az áldásnak, a beavatkozásnak s a keresztelésnek megtagadása által? Ugyan ki volt itt a a farkas, ki a bárány, ki zavarta fel a vizet? Az erős a gyengétől nem félhet, s így a katholicismus a protestantismustól mit sem tarthat. De egyébként a protestantismus soha sem fogja megtámadni a katholicismust, mert a protestantismus szeretettel s tisztelettel viseltetik a

katholicismus iránt, sőt háladatossággal is, és méltán, mert a katholicismus a protestantismusnak anyja, s a protestans vallásnak egyik alkotója egy katholikus barát volt. De hogy a protestantismus a sacerdotismussal — mit én a katholicismustól igen elkülönböztetek — s a hierarchiának veszedelmes törekvéseivel megbarátkozni soha sem fog, az tagadhatatlan. Azon térítgetés tehát, melyet Szt. István király kötelességévé tett az egyházi rendnek, nem a protestáns vallásra, mely akkor nem is létezett, hanem a pogány népre értendő; a pogány nép pedig többé nem létezvén, megszünt azon feltétel, mely mellett Szt. István a fekvő jószágokat át adta az egyházi rendnek; s a kitűzött czél igen régen elérve lévén, teljes joga van a törvényhozásnak a papi jószágokat közhasznú czélokra fordítani. Ezen szabad rendelkezési jogot igazolja

2. a papi jószágok természete. Valahányszor a papi jószágoknak más közhasznu czélokra leendő fordítása szóba jön, mindannyiszor az egyházi rend azt szokta ellenvetni, hogy a papi jószágok szinte úgy jutottak adományozás által az egyházi rendhez, valamint a nemesi birtokok jutottak a nemességhez; s ha az egyházi rendet jószágaitól meg lehet fosztani, akkor a nemesi rendtől is éppen úgy lehetne elvenni a nemesi birtokokat. Ámde ezen ellenvetés nem áll, mert a nemesi jószágok természete egészen különbözik az egyházi rend jószágainak természetétől. Azon adománylevél szerint, mely mellett a nemesi jószág adományoztatik, a birtokos a jószág tulajdonosává válik, azzal szabadon rendelkezhetik, azt elzálogosíthatja, örökösen eladhatja, szabadon intézkedhetik, s ivadékról-ivadékra száll a jószág; azonban azon adománylevél szerint, mely mellett a jószág az egyházi személynek adatik át, az illető egyházi személy a birtoknak nem tulajdonosa hanem csak haszonvevője; ő a birtokból semmit el nem idegeníthet, semmit el nem zálogosíthat, s birtokából bevett jövedelmeiről engedelem nélkül végintézetet sem tehet. A nemesi birtokot fekvő jószággal szaporítani szabad; ellenben a papi birtokhoz fekvő jószágokat szerezni tilos. Azon adományozás által, mely szerint nemesi birtok adományoztatik, a birtokra semmi teher sem rovathatik, s a birtokos jövedelmeinek hová való fordításában nem korlátoltathatik; ellenben az egyházi jószágokra az adománylevél terhet is róhat; tudjuk, hogy a püspökök jelenleg is jövedelmeik közhasznu czélokra szánt bizonyos procentuatiójának fizetésére köteleztetnek, s így jószáguk jövedelmeinek miképi használásában korlátoztatnak. A fejedelem egy nemest sem törölhet el, javait tőle rövid uton el nem veheti, se szét nem oszthatja, se másnak nem adhatja; ellenben az egyházi sze-

mélyt javaitól megfoszthatja, a jószágokat kisebb részekre felosztathatja, s többeknek adhatja. Ennek bebizonyításául szolgál az, hogy Althán váczi, Andrássy rozsnyói püspökök jószágaiktól megfosztattak; az egri érsekségből a kassai és szathmári, az esztergomi érsekségből a beszterczei és rozsnyói püspökségek alakíttattak; a jezsuitáktól és más szerzetesektől adomány mellett birt jószágok elvétettek, így alakult a fundus religionis s a pesti egyetem, mely — az oxfordit kivéve — egész Európában leggazdagabban van dotálva. A világi személy részére tett adományozás nemesít, mert a ki királyi adománylevelet nyer, nemessé tétetik, s a nemesség ivadékról ivadékra száll; azonban az egyházi személy egyedül a királyi adománylevél által, felfogásom szerint, nem nyeri el a nemességet; mert én legalább nem tudom, hogy törvényeink szerint a pap, ha fekvő birtokot kap, az által nemessé tétetnék; elnyeri ugyan a nemesi kiváltságokat, de nem birtoka következtében, hanem azért, mert prælatus, több ugyan a nemesnél, de azért nem nemes; s bizonynyal a jogtanárok, ha a clerusnál a cœlibatus megszüntetnék, a születésökre nem-nemes papok fiait a nemesek közzé nem számítanák.

Mind ezek részint arra mutatnak, hogy a papi jószágok természete igen különbözik a nemesi jószágok természetétől, részint pedig azt bizonyítják, hogy az egyházi személyek csak haszonvevői a papi jószágoknak; következőleg igazolják azon állítást, hogy ezen jószágok csakugyan a status tulajdonához tartoznak. S ha az érintett javak a status tulajdona, kétséget nem szenved, hogy ezen jószágok felett maga a status a szükséghez képest, kénye s belátása szerint rendelkezhetik. Ezt bővebben tanusitja

3. a törvény. A törvényhozás időről időre rendelkezett az egyházi jószágok használása iránt. Így az 1548: 12. törvény az elpusztult egyházak jövedelmét a hitszónokok élelmére és az iskolák felállítására rendeli fordíttatni; az 1548: 6. és az 1550: 19. törvények a papokat kötelezik, hogy iskolákat állítsanak. Sőt hogy az egyházi jószágok jövedelmei nemcsak az istenitiszteletre, hanem más közhasznu célokra is, jelesen a végvárak erősítésére fordíttattak, az 1504: 26. és 1555: 15. törvények tanusítják; az 1723: 71. törvény pedig a papi kezekre bizott s jó állapotban nem tartott javaknak elvételét rendeli. Midőn már a régi időben a papok telhetetlensége annyira ment, hogy jelesen Somogyvármegyében a temetések alkalmával rettentő zsarolásokat követtek el, I. Mátyás 6-ik decretumának 63. czikkében azon parancsolatot adá ki: «Cæterum quia archidiaconi, vicearchidiaconi et plebani, propter eorundem insatiabilitatem, non contenti justis ét

veris ipsorum proventibus quandam detestandam, extra hoc regnum inauditam corruptelam, potissimum vero in comitatu Simeghiensi induxisse dignoscuntur etc. — præsenti decreto statutum est, quod a modo deinceps ejusmodi exactionis genus ubique et signanter in dicto comitatu Simeghiensi cesset, et perpetuo aboleatur, et nemo archidiaconorum, vicearchidiaconorum et plebanorum ejusque vices gerentium sub pœna amissionis beneficiorum extorquere præsumat.»[1] II. Ulászló 2-ik decretumának 3-ik czikkében ez olvastatik: «Volentibus dominis baronibus consiliariisque majestatis regiæ ac cæteris regnicolis in præsenti diæta constitutis, (repugnantibus tamen dominis prælatis, et viris ecclesiasticis) ordinatum est: quod si aliqui forenses homines ab aliis quam a regia majestate, vel illis, qui in hoc regno super quocunque beneficio ecclesiastico jus patronatus, quo hactenus usi fuissent, habent, aliqua beneficia ecclesiastica pro se procurarent, et hujusmodi procuratione jus sibi in eisdem contra antiquam libertatem regni vindicarent, in eisdem beneficiis residere auderent, attentarent, quod tales omnes et singuli, si deprehendi poterunt, ad aquam projiciantur, tamquam publici libertatis regni turbatores».[2]

Igaz ugyan, hogy ezen törvények grammaticalis constructiójából nem lehet azt világosan kivenni, hogy azon szavak: «ad aquam projiciantur» — kire értessenek: vajjon az egyházi rendbeliekre-e vagy az

[1] Egyébiránt, miután bizonyossá lett az, hogy a püspökök, helyettes püspökök és plébánosok az ő telhetetlenségüknél fogva, nem elégedve meg jogos és igazságos jövedelmekkel, ezen országon kivül hallatlan valami gyalázatos adóztatást, leginkább pedig Somogymegyében hoztak be stb. stb. — jelen határozat által elrendeltetik, hogy ezentúl ilyes adóztatásnak minden neme, mindenütt és jelesen az említett Somogyvármegyében megszűnjék és örökre eltörültessék és senki a püspökök, helyettes püspökök, plébánosok és helyetteseik közül, a jótétemény elvesztésének büntetése alatt, kicsikarni ne merészeljen.

[2] Az ország bárói, a királyi felség tanácsosai és egyéb jelen országgyűlésen egybegyűlt lakosok által (a főpap urak és egyházi férfiak ellenzése daczára) elrendeltetett, hogy ha valamely hivatalbeli (forensis) emberek másoktól, mint a királyi felségtől vagy azoktól, kik ezen országban valamely egyházi javadalom felett kegyúri jogot, — melylyel eddig is éltek — birnak, valamely egyházi jótéteményeket maguk részére megszerezznének s ilyszerű megszerzésnél fogva maguknak azok felett az ország régi szabadsága ellenére jogot követelnének, azon javadalmakba beülni merészelnének, vakmerősködnének, — hogy minden ilyenek és egyenként, ha megfogathatnak, vízbe vettessenek, mint az ország közszabadságának megzavarói.

úgynevezett «forenses» emberekre? vajjon tehát a papok, vagy azon forensis emberek legyenek-e a vízbe vetendők? Azonban ez mindegy; mind a két esetben ezen törvényből csakugyan ez világlik ki. Hogy a papok jószágaival régi időben a status rendelkezett, bizonyítja leginkább Kálmán király első decretumának 15. fejezete, mely szerint az egyházi jószágoknak egyik része a papoktól elvétetett. Felvilágosítás gyanánt meg kell itt jegyezni azt, hogy némelyek azon nyomtatási hiba következtében, mely szerint ezen törvénybe a «pristinas» szó helyébe a «piscinas» szó csúszott be, — elég hibásan azt akarják állítani, hogy Kálmán király ezen törvényében nem a jószágok, hanem a halastavak felett rendelkezett; azonban ezen nyomtatási hibából eredt hibás vélemény, a törvénynek rubruma, leginkább az által czáfoltatik meg, hogy a halastavakról Kálmán király ugyanazon törvénynek következő 16-ik fejezetében rendelkezik.

Végtére I. Ferdinánd a már fentebb felhívott 1548: 12. t.-cz. szerint egyházi jószágot Tahy Ferencznek conferált. Mindezen törvények ismét arra mutatnak, hogy az egyházi jószágok nem levén a papok tulajdonai, ezek iránt a törvényhozás mindig rendelkezett, s ez újabb időkben is, részint az országgyűlés, részint pedig Ő Felsége által elismertetett. Az 1832-iki országgyűlésen sérelemkép terjesztetett elő, miként a püspökök jövedelmeik bizonyos procentuatiójának fizetésére köteleztetnek. Az országgyűlés nem azt, hogy a püspökökre ezen teher rovatott, hanem azt ismerte sérelemnek, hogy a püspökökre ezen teher az országgyűlésen kívül egyedül Ő Felsége által rovatott; s azon felírásban, mely e tárgyban az érintett országgyűlésről felterjesztetett, az országgyűlés nyilván jelentette ki azon elvet, hogy az egyházi jószágok a status tulajdonához tartoznak, s azon resolutióban, mely ezen felhívásra kelt, ezen elv Ő Felsége által is elismertetett. Ennélfogva nem csak a régi törvények, hanem a legközelebbi országgyűlések is, és maga Ő Felsége kir. resolutiója által tagadhatlanná tevék azt, hogy a papi jószágok csakugyan a status tulajdonához tartoznak, — s ha oda tartoznak, akkor ismét kétségbe nem vonható, hogy a papi javak felett a törvényhozás rendelkezhetik; következőleg az egyházi rendnek jogait korántsem sértené a törvényhozás, ha a papi jószágokat a status visszavenné, s az egyházi rend tagjait ezen jószágok jövedelmeiből illő készpénzbeli fizetéssel látná el, s az ebből fenmaradó summákat, a haza közszükségeire fordítaná. Ezen rendelkezést, hazánk jelen körülményeiben, kívánja és sürgeti

4. a status érdeke. A papi jószágok vagy egyházi személy kezei-

ben, vagy a kamarának kezelése alatt vannak; az első, t. i. az egyházi személy, — a mint a felhozottak bizonyítják — nem tulajdonosa, hanem csak haszonvevője a jószágoknak; a kir. kamara pedig csak ideiglenes birtokosa. Természetesen mind a két esetben a jószágok holt kezekben lévén, sem az első, sem a második nem műveli s nem kezeli ezen jószágokat azon szorgalommal, melylyel azokat a valódi s akaratjában nem korlátozott tulajdonos művelné; s így elvesznek azon jövedelmek, melyek, ha ezen jószágok netalán örökös szerződések mellett magánosoknak adatnának át, a közönséges jövedelmeket felülhaladnák, melyekkel a hazának annyi sok szükségeit lehetne fedezni. Minél több szükségek keletkeznek a statusban, annál inkább érdekében kell lenni a közállománynak a status jövedelmeit is szaporítani; s miután ezen czél eléréséhez vezető legártatlanabb mód okvetetlen az, ha az egyházi jószágokat a status az egyházi rendtől visszavenné, s levonván azokból azt, mi az istenitisztelet díszes fentartására megkivántatik, az érintett jószágok fennmaradandó jövedelmeit a haza közszükségeinek fedezésére fordítaná. S ezt tenni, ezen eszmét mentől előbb életbe léptetni, annál inkább látom a közállomány érdekében, minél bizonyosabb az, hogy ezen rendelkezés szerint a status jövedelmei okvetlen szaporíttatnának; s ezáltal az egyházi rendnek jogai a fenn érintetteknél fogva legkevésbbé sem sértetnének meg.

S ime ezek lévén azon nézeteim, melyeket, e tárgyat statuspolitikai szempontból fejtegetvén, rövid vázlatokban előadni kivántam, átmegyek előadásomnak második részére, hol e tárgyat egyházi szempontból kiindulva, tárgyalni feladatom. Fentebbi állításomat, mely szerint az egyházi jószágokat a status tulajdonának ismerem, s az általam javaslott törvénynek életbe léptetését támogatják 1-ör az egyházi adatok, 2-or az egyház érdeke és az igazság, 3-or az egyházi rend szent hivatása. — Hogy az egyházi jószágok az egyháznak s vallásnak fenntartására nemcsak nem szükségesek, sőt inkább, hogy azoknak birtoka az egyházi rend szent hivatásával ellentétben áll, erre igen sok egyházi adatot lehetne felhozni; azonban ezen számtalan adatoknak elősorolásával, időnyereség tekintetéből is, nem akarok a t. Karoknak és Rendeknek alkalmatlankodni, s kegyes béketűrésükkel visszaélni; szabad legyen mindazonáltal legalább egy pár ilyetén adatokat felhozni. Ezeknek sorában, miután e tárgy leginkább s legközelebbről az egyházi rendet érdekelné, mindenekelőtt az egyházi rend constitutiójára, t. i. a szentirásra fogok hivatkozni. Szent Máté XXVII. r. 24. v. így szól: «Senki sem szolgálhat két úrnak; mert vagy

egyiket gyűlöli, a másikat szereti, vagy egyikhez ragaszkodik, s a másikat megutálja; nem szolgálhattok Istennek és a világi gazdagságnak». E szerint a keresztyénségnek alkotója a lelki tanítókat, a világi gazdagságtól, s ehez való ragaszkodástól el akarta vonni. — Szent János XVIII. r. 36. v. azt mondja: «Az én országom nem e világból való», — következőleg a szentirásnak e szavai arra mutatnak, hogy a keresztyén vallás alkotója csakugyan nem akarta, hogy a papok jószágokat birjanak.

Midőn ezen tárgy a ker. ülésben tárgyaltatott, hivatkoztam a a szentirásnak azon szavaira: «meum regnum non est de hoc mundo»; de arra egy káptalannak érdemes követe azt felelé: «sed in hoc mundo»; azonban mindegy: «de hoc mundo» vagy «in hoc mundo»; mindenesetre a szentirásnak ezen mondása csak azt bizonyítja, hogy a jószágok a papokat nem illethetik. S hogy a szentirásnak érintett szavait csakugyan úgy kell érteni, ez bővebben kiviláglik abból, hogy midőn a baseli concilium határozatai ellen, s ezen határozatok megsemmisítésére Eugenius pápa kiadta az úgynevezett «Inscrutabilis» bulláját, s azt a baseli zsinatnak átküldötte, akkor Julianius cardinalis, ki később pápa lett, Eugenius pápának az «Inscrutabilis» bulla ellenében irott levelében világosan megmagyarázta, mi azon szavaknak «meum regnum non est de hoc mundo» — valódi értelme, ezt mondván egyik levelében: «Az egyháznak valódi feladata a jó lelkek megnyerése és azoknak Isten igéjével való legeltetése. Krisztus példájaként az áhítatosságra, szükölködésre, nem pedig kincseknek felhalmozására, városok uralására, váraknak hódítására hivott meg téged Krisztus. Minek törsz te ezen isteni legszentebb akarat ellen? Miért bosszantod te oly merészen az összes keresztyén egyházat? Miért ingerelsz oly esztelenül minden keresztyén népeket? Ha a Krisztus helyettese vagy, úgy lépj nyomaiba és kövesd tanítását». Igy értette Julianus cardinalis a szentirásnak azon szavait: «meum regnum non est de hoc mundo»; neki pedig értenie kellett ezen szavak valódi értelmét, mert cardinalis volt, később pedig pápa is lett, következőleg az egyháznak ily kitünő tagja. De maga a pápa is, nem találta a papi hivatással megegyeztethetőnek azt, hogy a papok jószágokat birjanak. S ezen eszme már a régi időben tartott szent gyülekezetben szóban forgott. Így az 1421. esztendei jul. 7-én tartott prágai synodusnak 6-ik pontjában az rendeltetik: «Asserimus et docemus: ecclesiae ministris et sacerdotibus, sicut ex officio sunt vicarii apostolorum et successores discipulorum Christi, ita exemplo illorum in voluntaria paupertate evangelica vivendum esse, ingentibus faculta-

tibus hujus mundi et dominiis secularibus abdicatis.»[1] Világosan kimondatik tehát ezen synodusban, hogy a papok jószágokat nem birhatnak, s hivatásuk az, hogy szegénységben és szükölködésben éljenek. Ugyanezt még bővebben bizonyítja ugyanazon prágai synodusnak 15-ik pontja, melyben az mondatik: «nemo sacerdotum Christi, vel politico jure præsit agris, prædiis, domibus, censibus, aut quibuscunque aliis proventibus, vel possessionibus, sed vivat ad normam paupertatis evangelicæ et vitæ apostolicæ, contentus victu et amictu mediocri.»[2]

Íme, elegendőleg meg van itt magyarázva az, mit kelljen érteni ezen szavak alatt: «meum regnum non est de hoc mundo». A prágai synodusnak szabályai pedig leginkább érdeklik a magyar klerust, mert ha jól emlékezem, ezen synodus szabályait Zsigmond király aláirta s helyeselte. A tridenti concilium első fejezetében azt mondja: «Optandum est, ut ii, qui episcopale ministerium suscipiunt, quæ suæ sint partes, agnoscant, ac se non ad propria commoda, non ad divitias aut luxum, sed ad labores et solicitudines pro Dei gloria vocatos esse intelligant. Nec enim dubitandum est, et fideles reliquos ad religionem innocentiamque facilius inflammandos, si præpositos suos viderint, non ea, quæ mundi sunt, sed animarum salutem ac cœlestem patriam cogitantes».[3] Maga tehát a tridenti zsinat, melynek különös érvényességet tulajdonít az egyházi rend, világosan kimondván első fejezetében, hogy az egyházi rend világi jószágokkal ne foglalatoskodjék, eltiltotta, hogy az egyházi rendbeliek jószágokat birjanak. S ezt még világosabban fejezi ki ugyanazon tridenti zsinat 25-ik ülésében, szinte az első fejezetben azt mondván: «Quapropter exemplum pa-

[1] Állítjuk és tanítjuk, hogy az egyház szolgáinak, papjainak, valamint hivatalból az apostoloknak helyettesei s Krisztus tanítványainak utódai, épp úgy azoknak példájára evangyéliomi önkéntes szegénységben kell élniök, lemondván ezen világnak nagy vagyonairól s világi uradalmairól.

[2] Krisztus papjai közzül senki se birjon politikai joggal, szántóföldekkel, pusztákkal, házakkal, adókkal, akármely más jövedelmekkel, vagy birtokokkal, hanem éljen az evangyéliomi szegénység és apostoli élet módjára, megelégedvén középszerű életmóddal és öltözettel.

[3] Kívánatos, hogy azok, a kik püspöki szolgálatra vállalkoznak, melyek legyenek az ő részeik, megismerjék és megértsék, hogy ők nem saját hasznukra, gazdagságra, fényűzésre, hanem Isten dicsőségére való munkálkodásra és buzgólkodásra vannak hivatva. Mert kétségtelen az, hogy híveik is a valjásra, erkölcsi életre annál könnyebben föllelkesíthetők, ha látják, hogy papjaik is, kik felettök vannak, nem a világi dolgokról, hanem a lelkek üdvösségéről és az égi hazáról gondolkoznak.

trum nostrorum in concilio Carthaginensi non solum jubet, ut episcopi modesta supellectili et mensa ac frugali victu contenti sint, verum etiam in reliquo vitæ genere ac tota ejus domo nihil appareat, quod a sancto hoc instituto sit alienum, quodve non simplicitatem, Dei zelum ac vanitatum contemtum præseferat».[1]

A felhivott adatokból kitetszik, hogy az egyházi jószágok a régi időkben élénkebben támadtattak meg, mint jelenleg. Ennek bizonyításául szabad legyen megemlíteni azt, hogy az 1421. esztendőben tartatott prágai synodusban, bizonyos Payne Péter három napig folyvást támadta az egyházi rend hatalmát, uralkodási vágyát s a papi jószágokat. S hogy már a régi időkben oly tüzzel támadtattak meg az egyházi jószágok, ez igen természetes volt, mert az akkori időkben a papok alattomos útakon, jelesen végintézetek s mindenféle ajánlások kicsikarása által olyannyira bővítették és szaporították az egyházi javakat, hogy I. Valentinián kénytelenítve érzé magát oly rendeletet kiadni, mely szerint az ilyetén végintézetek és ajánlatok a confiscatiónak büntetése alatt szorosan eltiltattak. Mennyire szemet szúrtak a papi jószágok már a régi világban, kitetszik azon protestátióból, melyet a német nemzet a constanci concilium elébe beadott, melynek lefordított szavai ezek: «Igen nagy fájdalmunkra kénytelenittettünk tapasztalni; hogy mintegy 50 esztendőktől fogva sok papok, az ő római udvarukkal együtt, inkább telhetetlen fösvénységüket és uzsoráskodásukat keresik enyhíteni, mint a lelkeknek üdvössége körül forgolódni; és oly sok aranyat gyűjtöttek rakásra, hogy az anyaszentegyház kincseivel nemcsak atyjokfiait gazdagították, hanem a szegény hívek kebeléből kifacsart pénzzel, még egész fejedelemségeket is vásároltanak.» Közönséges panasz volt tehát az már a régi időben is, hogy a papok jószágokat bírnak, s azon óhajtás, hogy ezen jószágok jövedelmei a status közszükségeire fordíttassanak, több ízben nyilvánittatott.

Valamint ezen óhajtásnak napról-napra tovább lett elterjedését, úgy azt is, hogy az ilyetén jószágok a papoktól elszedethettek, és valósággal az uralkodók által el is szedettek, bővebben bizonyítják Delaurier, franczia irónak VI. Pius római pápa elébe terjesztett irásai, melyek közt ez olvastatik: «Legkisebbé sem lehet hely-

[1] Minélfogva atyáink példája a carthagói zsinaton nemcsak parancsolja, hogy a püspökök szerény butorzattal és asztallal, valamint takarékos életmóddal megelégedjenek, hanem hogy egyéb életmódjukban és házukban semmi olyan ne legyen, mely ezen szent intézménynyel ellenkeznék, s mely egyszerűséget, isten iránti buzgóságot s hiábavalóságok megvetését ne mutatná.

teleníteni azt, midőn az uralkodók a papságnak szorosabb határt adnak, minden világi javakat, gazdagságokat, melyek oly ártalmasok a lélek üdvösségének, minden további kérdés nélkül elszedik, maguk gondviselése alá veszik, s nekik abból mérsékletesebb tartást rendelnek; a papi tisztséggel úgyis ellenkeznek a gazdaságbeli gondok és a világi foglalatosságok; az ő hivataluk az által elhanyagoltatik és valamely bizonyos szükséghez képpest való jövedelem nekiek és a közönségnek üdvösségesebb». Maga a római pápa, VI. Pius elismerte azt, hogy hazánkban az egyházi javak nem a papok, hanem a status tulajdonai, s hogy ezen jószágok az egyházi rendtől elvétethetnek, s a status szükségeinek fedezésére fordíttathatnak. S ezt a következő történet igazolja: II. József császár — a mint tudva van — a klastromokat megfogyasztotta, azoknak jövedelmeit a status közszükségeire fordította, sőt a klerust is reformálta; ezt pedig Pius pápa szemei előtt tette, mégis VI. Pius római pápa a bécsi consistoriumban 1787 esztendei április 19-én tartott beszédében József császárnak tetteit magasztalta s a pápának ezen consistoriumbani nyilatkozását a királyi Helytartótanács ily értelemben bocsátotta közhirré: «Sanctissimus pater hunc maximum cleri reformatorem a singulari in deum devotione, pietate et religione, quam sartam incorruptamque in eo cognovit non solum dilaudavit, sed Deum O. M. se vehementer obsecraturum declaravit, ut, qui ad se tendentes non deserit, eundem in sancto proposito confirmet.»[1]

E szerint tehát a római pápa nem csak azt ismerte el, hogy az egyházi jószágok a status tulajdonához tartoznak, hogy azok felett a status rendelkezhetik, de sőt helyeselte is József császárnak azon rendelkezését, miszerint több rendbeli jószágok az egyházi rendbeliektől elvétettek, s a status közszükségeire fordíttattak. Ezen adatok bőven bizonyítják tehát, hogy a jószágok az egyház s a vallás fenntartására éppen nem szükségesek, sőt inkább az egyházi rend hivatásával ellenkeznek; tanusítják továbbá ezen adatok azt, hogy az egyházi jószágok mindig a status tulajdonának tekintettek, s a papoktól elvétetvén, közhasznú czélra fordíttattak; igazolják végtére ezen adatok azon törvénynek szükségét, miszerint e papi jószágok az egy-

[1] A legszentebb atya a klerusnak ezen legnagyobb reformátorát az Isten iránti kiváló buzgóságnál, kegyességnél és vallásosságnál fogva, melyet abban sértetlennek és meg nem romlottnak ismert fel, — nem csak erősen megdicsérte, de sőt kinyilatkoztatta, hogy a mindenható Istenhez buzgón könyörögni fog, hogy azt, ki a hozzá hajlókat el nem hagyja, szent szándékában megerősítse.

házi rendtől elvétetvén, a papok illő készpénzbeli fizetéssel ellátandók, ezen jószágok jövedelmei a status közszükségeire fordítandók lennének.

E törvénynek mentül elébb való életbeléptetését kivánja és sürgeti másodszor az egyház érdeke s az igazság. Kiki érdeméhez s munkájához képpest vegye a jutalmat, ez az igazságnak hatalmas és szent szava. Azonban jelenleg igen aránytalanul vannak felosztva a javak az egyházi rend egyes tagjai között; némelyeknek igen sok, másoknak igen kevés jutott; az egyház érdeke és java pedig azt kivánná, hogy a papok jutalmazása fáradozásuk minőségéhez s mennyiségéhez méretnék. Francziaországban szinte ily aránytalanság tapasztaltatván, a status minden egyházi jószágokat elszedett az egyházi rendtől s a papokat aránylagos készpénzbeli fizetéssel látta el; s most a párisi érsek, Frankhon főpapja, ki nyolcz érsekre, ötven valóságos püspökre, 27,000 papra és 26 millió katholikusra ügyel, esztendőnkint csak 100,000 frankot, azaz 40,000 pengő forintot húz; ellenben a magyarországi főpapnak jószágai talán tízszer annyi jövedelmet hoznak be, holott itt a katholikus népesség csak negyedrészét teszi a frankhoni kath. népességnek. Így továbbá a zágrábi káptalanban 28, a beszterczebányaiban pedig csak hat kanonok létezik; s noha egy beszterczei kanonok napjában talán több kötelességet végez, mint egy zágrábi kanonok, mégis az egész beszterczei káptalannak majdnem annyi esztendei jövedelme vagyon, mint egy zágrábi kanonoknak. Vannak hazánkban kanonokok s apátok, kik 20—30,000 frtnyi jövedelemmel ellátvák, a nélkül, hogy eredeti papi kötelességükkel, t. i. a népnek vallásbani oktatásával foglalatoskodnának; holott a plebánusok s ezeknek segédei, kik ezen kötelességet közvetlen teljesítik, és a nép körül éjjel-nappal fáradoznak, többnyire csak 300—500 forintnyi csekély jövedelmet húzván, gyakran a legnagyobb szükséggel kényteleníttetnek küzdeni; s minthogy 40 plebánus közzül alig juthat négy kanonokságra, 40 plebánus közzül 36-an inségben és terhes munkában végzik éltök napjait. Nem volna-e tehát igazságosabb, nem-e inkább az egyház érdekében, az egyházi rend tagjait bizonyos arányban készpénzzel fizetni? Jelenleg éppen azok, kik legtöbbet fáradoznak, t. i. a plebánusok, legkevesebb jutalmat húznak; a kanonokok pedig, kik sem népnevelők, sem tanítók, kik tehát eredeti papi kötelességöket nem is teljesítik, csak azért a kis fáradságért, hogy reggel egy óráig s délután ismét egy óráig imádkoznak, oly tömérdek jövedelmet kapnak. Igaz úgyan, hogy a kanonokoknak politikai functiójuk is van, a mennyiben t. i. a levéltárakat őrzik; ámde ezen functió-

kat sem végzik önmaguk, csak mások által végeztetik; egyébként ezen functiót akárki örömest s olcsóbban végezné.

De mivel az igazságról van a szó, meg kell említeni azon körülményt is, hogy midőn Magyarországban a jószágok a papoknak adattak, akkor Magyarországnak egész lakossága katholikus volt; következőleg a papi rendek kötelességei terhesebbek is valának; azonban a reformatió által igen nagy része a katholikusoknak a protestáns vallásra térvén át, a papok szolgálata felettébb megkönnyíttetett. Nem volna-e tehát igazságos, hogy azon arányban, melyben a reformatió által a katholicismus megfogyasztatott, az egyházi rendek javadalmai is megfogyasztatnának? Ez pedig annál igazságosabb volna, minél igazságtalanabb másrészről az, hogy midőn a katholikus papság oly bőséggel van dotálva, az evangelikus és nem egyesült görög papok a statustól semmi fizetést és semmi tartást nem kapnak. S íme! ezen két vallás sorsa ismét azt bizonyítja, hogy a vallás fentartására fekvő jószágok nem szükségesek. A püspökségek hazánkban gyakran esztendőkig lévén megürülve, s a jószágok jövedelmeit a kormány húzván, ugyan mi káros következéssel van ez a vallásra? Ugyan mit szenvedett az egyház, hogy a püspöki jószágok jövedelmeit gyakran esztendőkig nem püspökök, hanem a kormány huzta? A zágrábi püspöknek, Chuper Demeternek, 1444. esztendőben történt halála után a püspökség majdnem 40 esztendeig, — a primási hivatal több izben 10 esztendőnél tovább is meg volt ürülve, s a katholikus vallás a mellett, hogy a zágrábi püspökségnek javait s a primási jószágok jövedelmeit nem a zágrábi püspök, nem az ország primása, hanem maga a kormány hosszabb ideig húzta, legkisebb fogyatkozást, legkevesebb kárt sem szenvedett. Az egyház tehát jószágok nélkül el lehet, miért ne lehetne az egyházi rend is azok nélkül? Ha netalán idővel egy új reformatió következnék, melynek következtében a hazának minden katholikus lakosa, az egyházi rendet kivéve, a katholikus vallást elhagyná: vajjon igényelhetné-e az egyházi rend, hogy még akkor is megmaradhasson az egyházi jószágok birtokában? Nem szükségesek tehát a jószágok a vallás fentartására, következőleg azok elvétethetnek az egyházi rendtől, a nélkül, hogy a vallás legkisebb fogyatkozást szenvedne, s a jószágok jövedelmei helyett a papság illő készpénzbeli fizetéssel láttathatnék el.

Ezen rendelkezést kívánja és sürgeti harmadszor az egyházi rendnek szent hivatása. Ha az egyházi rendnek tekintélyét, az isteni tisztelet díszét fentartani és öregbíteni akarjuk, elkerülhetlenül szükséges, hogy a papok, a főpapoktól kezdve a plebánusig, semmiféle földi gaz-

dagsággal, hanem bizonyos és aránylagos elegendő fizetéssel ellátva, egyedül Isten igéjével foglalatoskodjanak, és a közönséggel, különösen pedig a pórnéppel semmi oly érintkezésbe ne jőjjenek, hol őket a nép, nem mint Isten fiait tisztelni, hanem mint közönséges gyarló embereket szánni vagy éppen megvetni tanúlja. Mennyi ingerültség, sőt botrány okoztatott az által, hogy a papok, mint közbirtokosok, mint földesurak, mint gazdák léptek fel a nemesség s a pórnép irányában s az elsőtől elfoglalt földet, a másiktól robotot követeltek, szóval a földesúri jogokat védve és igényelve, a nemességgel, a pórnéppel gyakran izetenségbe és bajokba keveredtek?! Ha a papok nem lennének gazdák s földmívelők, hanem készpénzzel fizettetnének, bizonynyal nem történt volna Zólyom vármegyében azon botrányos eset, hol a tiszti vizsgálódás bizonyítása szerint egy plebánus azért tagadta meg egy gyermekágyból fellábadt nőtől a beavatást, mert pap dolgára nem járt, utóbb pedig ezen beavatást csak a kétszeres díjnak lefizetése mellett vitte véghez. Ha felmentve minden gazdaságtól s földmíveléstől, a papok készpénzbeli fizetéssel lennének ellátva, nem történt volna ismét Zólyom megyében azon botrányos eset, hol az illető plebánus hívének tetemeit, ismét némi munkabéri tartozás miatt, szokott egyházi szertartással eltemetni vonakodott, nem is jött a halottnak kikiséréséhez, s a holtnak tulajdon atyja kényteleníttetett a testet eltemetni, mely alkalommal éppen a tátongó sír felett, hol az emberi szívek kibékülnek, az ellenségeskedések megszünnek, a pap és hívei közt piszkoló szóváltások és botránkoztató czivódások történtek. Ha a papok nem a gazdaságból s földmívelésből, hanem készpénzből élnének, bizonynyal nem lettünk volna a művelt XIX. században tanúi azon szomorú eseményeknek, melyek a gazdag esztergomi káptalanhoz tartozó szebelébi uradalomban nem régen történtek, hol a szebelébi lakosok ellen a legkeményebb szivet is megindító kegyetlenségek, katonai karhatalom által majdnem két esztendeig folyvást elkövettettek. Ezen szomorú események már maguk elegendő okot szolgáltatnak arra, hogy a papok földesurak soha se legyenek.

Eképpen a szőnyegre hozott tárgyat statuspolitikai és egyházi szempontból taglalván, az előhozottakból világosan kitűnik, hogy az egyházi jószágok hazánkban is a status tulajdonához tartoznak, s hogy azok felett a status szabadon rendelkezhetik. Ezen nézetből indúltak ki küldőim is, midőn anyautasításunkban kijelentették azon kívánságukat, miszerint az egyházi jószágok jövedelmei a haza közszükségeire fordíttassanak s a papok illő készpénzbeli fizetéssel láttassanak el. Jelesen kötelességemül tevék sürgetni

azt, hogy mind az egyházi, mind az alapítványi jószágok örökösen adassanak el; a mennyiben pedig az egyszerre eszközölhető nem volna, emphytheuticus szerződések köttessenek; továbbá országosan határoztassék meg azon összeg, mi az isteni tiszteletre s ennek díszes fentartására úgy kivántatik, hogy az legkisebb fogyatkozást se szenvedjen; a papi személyek állásukhoz és hivataluk fontosságához mérséklett illendő s meghatározott fizetést nyerjenek; az ezekből fenmaradandó jövedelem pedig részint a népneveléshez elkerülhetlenül szükséges kisdedóvó nevelő intézetek s iskolák felállítására, a meglevők czélszerű elrendezésére, részint a tanítók kiképzésére, s azok illendő fizetésére, nemkülönben szinte országosan meghatározandó más közhasznú czélokra fordíttassanak. Küldőimet ezen utasítás adásában azon vágy vezérlé, miszerint szilárd akarattal, tökéletes elhatározottsággal s tettekkel kell azon iparkodni, hogy hazánknak napról-napra szaporodó közszükségei fedeztethessenek s azon vállalatok, melyeknek létesülésétől függ a haza boldog jövendője, minél előbb testesülhessenek; vezérlé azon igazság, mely szerint a mostani század igényletei mellett nem lehet azt tűrni a statusban, hogy holt kezeknél s azon corporatiónál, mely fáradozásához képpest csekélyebb tartással is beérhetné, a statusnak legnagyobb kincsei legyenek letéve; vezérlé végtére azon meggyőződés, hogy az egyházi jószágok aránytalan birtoka helyett kijelölendő aránylagos készpénzbeli fizetés az anyaszentegyház czéljainak jobban fog megfelelni.

Ezeken az elveken alapszik utasításom, melynek következtében kérem a t. Rendeket, hogy a papi jószágok tárgyában általam indítványozott javaslatot elfogadni méltóztassanak. Eképp kívánván küldőim parancsolatának megfelelni, egyszersmind kijelentem, hogy ha a t. Rendek indítványomat nem méltóztatnának ezúttal elfogadni, s így utasításom nem pártoltatnék, azon esetre ahoz járulván, mi utasításomhoz legközelebb áll, elfogadom a kerületi ülési szerkezetet, s beszédemet azon elvem kijelentésével végzem: igazságosnak tartom, hogy a status közszükségeinek fedezéséhez minden polgár aránylagosan járuljon; de ha áldozatról van szó, igazságosnak tartom, hogy azok járuljanak mindenek előtt ezen áldozathoz, a kiktől az legkönnyebben kitelik; s miután az egyházi rend legbővebb mértékben bírna kincsekkel, viselje ő mindenek előtt az áldozatot. S ezt igazságosnak tartom, mert 800 esztendők lefolyta alatt az egyházi rend élvezte leginkább a magyar constitutionak kedvezményeit, élvezte legbővebb mértékben annak gyönyöreit; igazságos, hogy most valahára érezze annak súlyát is. *(Hangos és hosszas éljenzés!)*

Elnök: A gallériák éljenzésére nem szoktunk adni semmit; valamint eddig tartóztatták magukat a gallériák, úgy most is tessék magukat visszatartóztatni, mert itt csak hallgatásra van szükség, nem pedig éljenzésekre. E nevezetes tárgyban lehetőségig rövid leszek, de még is, kivált azok után, melyeket Zólyom megye követe előadott, mind helyzetemnél, mind meggyőződésemnél fogva némelyekre felelni és véleményemet kimondani köteles vagyok. Mennyiben az érdemes követ úr beszédének legnagyobb részében közönséges szempontból indúlt ki, ezen irányban azt mondom, hogy valamint más nevezetes politikai kérdésekben, úgy ebben is a status-tudósoknak és ezek után az egész világnak véleménye különböző. Vannak, kik azon véleményben vannak, mint a követ úr, ki is véleményének előadásában tágas olvasottságánál fogva a dolognak egy oldalróli jól felfogását mutatta ki. Az érdemes követ úr véleménye abból áll, hogy a papi jószágok ott, ahol a papok fekvő birtokkal vannak felruházva, a statusnak tulajdona; e szerint ebből az következik, hogy a status ezen javakat a papságtól elveheti, más hasonló analogicus célokra fordíthatja; sőt mivel a fekvő birtok a papság ellátására nem is alkalmas, ezt a statusnak tenni kötelessége is. Ezen tan a maga logikai szoros kifejlődésében oda megy ki, hogy a papokat Jézus és az apostolok példája szerint, oly kevéssel kell ellátni, mint a követ úr előadta. De van e részben más politikai tan is, és azt is tűrnünk kell, kivált ha még a százados jog és gyakorlat mellette harczol. Hiába! az emberiség össze nem jöhet vélekedésében, s egyik a másikat önvéleményének elfogadására nem kényszerítheti. Van oly tan is, mely nemcsak a katholikus, hanem a protestans tartományokban is az életben gyakorlatban fennáll, s azt tartja, hogy jobb ha fekvő birtokkal van ellátva a papság, nemcsak vallási, hanem statusczélból is. Én oly tudós férfiúnak, mint a követ úr, e tekintetben bátran mondhatom, hogy ezen tan Európának több országaiban is, ott is, hol ezelőtt a követ úr által vitatott doctrina tetszett, mint elméletileg úgy gyakorlatilag leginkább az újabb időkben, sok pártolókat nyert és mindinkább-inkább terjeszkedik.

A gyakorlati oldalról először kell említenem a protestans Angliát és az ott gazdagon ellátott papságot, mely a szabadságnak azon classicus földén létezik. Tudom, hogy vannak ott is, kik azt mondják, hogy el kell a papok jószágait venni; ezt vitatja a Chartisták serege, de a nagy angol többség practicus politikai tapintata a papok jószágát fenntartotta és mindaddig, míg az ezen országot boldogító alkotmány alapelveiben fennáll, fenn is fogja tartani. Sőt a legújabbi időkben

sokan sürgetik Angliában azt is, hogy az elnyomorodott irlandi katholikus papok is láttassanak el vagyonokkal, azért, hogy az által köttessenek le a status érdekéhez; mert azon vélekedésben vannak, hogy a különben el nem látott pap egyedül a népre szorúl, ahoz folyamodik élelméért, a néptől veszi kenyerét, erősebben hat a népre, s nagyobb s gyakran netalán igen is nagy befolyást gyakorol arra, mintha a status részéről illendően el van látva jövedelemmel. Ha Franciaországon megyünk keresztül, látjuk, hogy ott is naponként fejlődik azon vélemény, hogy a papság fekvő jószággal láttassék el; hogy a status főhivatalaiban, sőt az országgyűlésben is részt vegyen. Nem mondom, hogy ezen tan ott még többséget nyert, de hogy ennek jelensége van, az igaz. Németország különféle tartományaiban, hol a papi jószágok ezelőtt elvétettek, apródonként vissza adatnak; sőt több tudományos és a testi-lelki bajokban szenvedő emberiség segítségére szolgáló szerzetes intézetek fekvő jószágokkal is ellátva részint helyre állíttatnak, részint újra alakíttatnak. Azon példákra, melyek akár a franczia forradalmi időkben, akár a spanyoloknál hasonló alkalommal történtek, a legújabb időkben megváltozni látszanak; úgy a svájczi, különösen az argaui történetekre, melyek felett a részrehajlatlan világ itélete pálczáját már eltörte, hivatkozni a követ úr részéről talán kár is volt; az ily igazságtalan erőszakos tettek a jó dolognak is csak árnyékoldalai.

Többnyire, bár az érdemes követ úr nagy tanulságot és olvasottságot mutatott okainak előadásában, mégis ha szükségesnek tartanám, s utána akarnék járni, egy nehány órai rövid idő alatt még egyszer annyi egyházi és világi tudósokat, szentirásbeli és conciliumi citatiókat lehetne előhozni az érdemes követ úr adatainak megczáfolására és az ellenkező vélemény támogatására; de minthogy az időben úgyis hátra maradtunk és a főtiszt. urak — kiket azonban kérek, hogy illő rövidséggel adják elő beszédeiket — tudom, hogy e részben meg fognak felelni, — én a közszempontokat továbbá mellőzve, nem európai, sem világi tekintetből megyek ki, hanem csak egyedül magyar szempontból fogok szólani. Mi lesz ezen dolognak jövendője? nem tudom; de ha a papi jószág jövendője változni fog, úgy változni fog hazánkban minden birtoknak, különösen a nemesinek eddigi törvényes helyeztetése és természete is. Szoros összeköttetésben vannak ezek egymással; és már most is mutatja az idő, hogy némi részről a megtámadás nemcsak a papi birtokot, de a nemesinek lényeges alkotmányos tulajdonait is tárgyazza; pedig az ilyenekben legnehezebb az elkezdés, s majdnem lehetetlen a feltartóztatás. Mi kifejlődése

lesz a világon ezen dolognak, különösen Magyarországon? azt a jó Isten tudja; de mint már sokszor mondtam, úgy most is előhozom, — ne tessék a tek. Rendeknek rossz oldalról érteni, — én magamat, hogy a mostani kedvelt, divatos kifejezéssel éljek, sem vágtatva, sem fontolva haladónak nem tartom, és pedig annál inkább nem, mivel maguk ezen pártbeliek is bajosan vannak tisztában magukkal, hogy valódilag mit akarnak. De azon véleményben erősen élek, hogy addig a régit el nem vethetem, míg annak helyébe újat nem teszek; és éppen azért tartózkodom a fennálló institutiókat gyengíteni, aláásni, gyanusítgatni mindaddig, míg hazám, nemzetem mostani körülményeit tekintve, meg nem vagyok győződve először, hogy a behozandó ujság jobb a réginél; másodszor, hogy annak kivitele lehető-e? S ezen szempontból menve ki, a kérdésben levő papi jószágokra nézve bátran kimondom, — ámbár csak az ellenkező részről előadottak következésében, mert a vitatkozást elmellőztetni a tanácskozás elején javaslám, — hogy fennálló törvényeink, a magyar jus publicum szerint, a papi jószág azon értelemben, melyben azt Zólyom vármegye érdemes követe vette, nem statusjószág és annak a papságtóli elvétele, más czélra fordítása, míg e részbeni törvényeink állanak, törvénytelen és igazságtalan volna; sőt hogy ezen törvény megváltoztatását is, csak most kifejtett elveim szerint, a szükség nem kívánja, a vallás jól felfogott java és az igazság érzete pedig tiltja. Ezt hazai közszempontból.

Már most azon törvények közzül, melyeket az előttem szóló követ úr a papi birtok ellen felhozott, némelyeken keresztül megyek. Én a követ úr által felhozott és — engedelmével legyen mondva, — többnyire félremagyarázott, egy nehány törvény ellenében százat meg százat hozhatnék elő annak megmutatására, hogy a papi birtok szintoly adományos birtok, mint akárki másé, lettek légyen azok akár Ő Felségének adományozása által, akár magánosoktól adva, akár maguk a papok által szerezve, a meddig az amortisationalis törvény őket jószágok szerzésétől el nem tiltotta. A római katholikus papság jószágai különösen a római katholikus anyaszentegyháznak terjesztésére, fenntartására, az isteni szolgálat díszére és a papság illendő eltartására adattak éppen azon donationális joggal, melyen magyar hazánkban minden birtok eredetileg alapszik. Ez mindnyájunk előtt tudva van, és számtalan törvényekben és diplomákban sokkal világosabban áll, mintsem azt hosszasan mutogatni szükséges volna.

Legyenek meggyőződve a tek. Rendek, hogy a papi jószágokat

törvény szerint elvenni nem lehet. *(Szentkirályi Móricz: Tehát törvény által fogjuk elvenni!)* Ha törvénynyel veszszük el: már az más; de lehet-e a törvényt igazságtalanság eszközéül használni? meghozná az a maga rossz gyümölcsét; akkor — tessék megengedni — az egész világ példája s tapasztalása szerint ezen jószág elvesztésének útja másokra is át fog menni, kiktől a jószágokat elvenni nem kivánják a tek. Rendek. Ezt a legközelebbi és régibb idők története mutatja. Kivált a mostani időpontban; mert a reformatio idejében egészen más volt a tendentia a papi jószágok elvételében; akkor az egyházi javak secularisatiója — legalább külsőleg, mutatólag — vallási szempontból történt, és a vágy a papi jószágokon túl nem terjedett; most pedig politicus szempontból történik, és nem annyira a vallást, mint — távol legyen, hogy még most nálunk értsem — közönségesen a vagyont, a tulajdont érdekli további végső kifejlődésében.

Ezt a közbeszólásra felelve; — már most, mi a dolgot közelebbről illeti: az előttem szólott érdemes követ úr a többek között azt mondá, hogy a papi jószágok természete nem olyan, mint más jószágoké, mert a magános személy szabadon rendelkezhetik jószága felett, de a pap nem; s a papi jószágok nincsenek egyes személynek adva, hanem az anyaszentegyháznak. Ez mind úgy van, csak a következtetés nem áll; de éppen azért természetes, hogy nem ideiglenes papi birtokosé levén a jószág, nem adhatja el, mert csak kezére van bízva, mint bármily fideicommissum; de azért az adomány éppen olyan erős, mint akármelyikünk jószágának adománya; sőt némi tekintetben még erősebb; mert semmi esetre el nem idegeníthető.

Azt mondá továbbá, hogy a lex amortisationis azért hozatott, hogy a papok több jószágot ne szerezhessenek. De a városokra nézve is hozatott, azért ebből a városok adományi birtokára semmi következést sem lehet vonni; mert ez csak azért hozatott, mivel az ország attól tartott, hogy minden jószág a morális, halhatlan testületek, különösen a papok kezeire fog kerülni; tagadni pedig sem akkor, sem most nem lehetett, hogy a papság fekvő birtokokkal igen is bőven el volt és van látva; de a mi most meg van, azt törvényesen elvenni nem lehet; mert akkor igen soktól kellene elvenni azt, kinek sokja van, és több is mint kell. Mi azt illeti, hogy Ő Felsége is terheli a papi jószágokat: erre nézve véleményem az, hogy ha ezen terheltetés törvényesen történik, helyén van; ha pedig nem törvényes, mint azon terhek ellen a tek. Rendek előleges sérelmeikben felszólaltak, természetes, hogy nem jól van.

Azt mondá továbbá a követ úr, hogy Ő Felsége egyes embertől a jószágot el nem veheti, azonban a papoktól elveheti; valamint elvette Ő Felsége gróf Andrássy püspöktől. Igen! de azért vette el, mert azon pap Ő Felségének belátása és az egyházi hatalmak nézete és megegyezése szerint is eleget nem tett kötelességének. Hogy az egri püspöki megye felosztatott, ezen felosztás az anyaszentegyház javára és hasznára tétetett, mert midőn az egyházi hatalom beleegyezésével ilyféle rendelkezések bármikor közbejöttek, azok soha más czélból nem történtek, mint az anyaszentegyház javára. Azt mondá továbbá a követ úr, hogy az 1558-ki törvény azt tartja, hogy a papi jószágok jövedelmeiből hitszónokok képeztessenek és iskolák állíttassanak. Méltóztassanak azon időket felvenni; akkor a török az országban volt, az egyházi javak nagy részét bitorlotta; számtalan püspökségek és más jószágos főpapi tisztségek üresen állottak, s így a fennmaradott jövedelmeket azon czélra kellett fordítani, mely hasznos és az anyaszentegyházhoz legközelebb volt. Midőn később a török kipusztításával a püspöki székek és más papi méltóságok betöltettek a jószágok is visszaadattak.

Méltóztatott a papok insatiabilitását felhozni és azt törvénykönyvünkből merített citatióval bebizonyítani kívánni. Hisz a papok is hibázhatnak, ők sem angyalok, s hibájokért egyszer-máskor meg is lehettek róva a törvények által; de vajjon van-e kar, rend és felekezet, mely ne hibázott volna és a melyekre sokkal több citatiókat ne lehetne felhozni? Ami Kálmán király törvényét illeti: arra már meg van felelve. Arra nézve pedig, hogy a püspökség jövedelmei egy ízben törvény által világi embernek adattak át, az a felelet, hogy igazságos volt-e ezen törvény, mely talán az akkori körülmények által menthető lehetett? Hiszen a mohácsi veszedelem után mások is, Thurzó, Czibak, Petrovics és mások foglaltak el püspökségeket; de mindig az a kérdés: vajjon ezen elfoglalás igazságos volt-e vagy nem? Mindezek következtében a követ úr által a törvényekből kihúzott okoskodás nem szolgál arra, hogy a papi javak az általa felállított értelemben a status tulajona, és hogy az ország azokról szabadon rendelkezett volna. Ezeknél fogva bátran lehet mondani, hogy törvényeink szerint Borsod vármegyének kívánata nincs helyén; sőt én legalább úgy látom, hogy azon nemzeteknél fejlődő tendentia szerint is, melyeket a Borsod megyei indítvány utánozni látszik, az ellenkező véleménynek több és biztosabb jövendője van.

Mi a kisebb rendű papok érdekét illeti: azt ők maguk tudják megítélni legjobban és mégis panasz e részben nem hallatszott; ők

meg vannak elégedve, mert hihető, átlátják, hogy kanonokságok és püspökségek vannak előttük, s éppen ez ingerül szolgál arra, hogy kötelességeiket pontosan és kitünőleg teljesítve, azon hivatalokra felebb mehessenek. Azonkívül azon pap, ki hivatását ismeri, át van járva azon meggyőződés által, hogy az egésznek, és nem magányos egyéniségének javában keresse nyugalmát és megelégedését. Mi azt illeti, hogy a papok rosz földesurak: az nem áll, s tisztán mondom: Magyarországban is egyre-másra áll azon mondás: «Unter dem Krummstab ist gut zu leben», és példákat lehetne előhozni, hogy a papok jószágaiban levő jobbágyok a régi procedura mellett is a legboldogabbak és legmegelégedettebbek voltak és most is azok. — És ezek azok, miket a követ úr előadására mondani kívántam; újra mondom, hogy ne elegyedjenek a Karok és Rendek ezen kérdésbe; hanem hagyják ki azon egynehány szót, s maradjon meg csak a dolog.

Báró Sztojka Imre (Máramaros megye követe): Reménységem nagy, hogy minden hosszas capacitatio nélkül, ha nem is ezen, legalább a következő országgyűlésen e tárgyra nézve egyesülni fogunk az egyházi renddel, azért nem kell ott ostrommal megtámadni az ellenséget, hol az maga önként hódol. Már a kalocsai káptalan követe maga is elismerte, hogy a papi jószág status jószága légyen és hogy a status iránta rendelkezhetik, nem ellene ugyan, de mellette. De ezt tagadni nem is lehetne, midőn már az 1791 : 67. t.-cz. értelmében a végett is az ország Rendei választmányt küldöttek ki, melynek munkálatait az 1825-iki országgyűlés ismét más választmányra bízta, mely bevégezvén munkálkodasát, az 1832-iki országgyűlésre be is adta; ott az ecclesiasticumban látható, hogy rendelkezés javasoltatik, nem ugyan világi czélokra, hanem mind a két evangelikus vallás szegényebb lelkészeinek felsegélesére nézve. Így tehát ezen indítványa Borsodnak legfelebb is oda tartozandó volna; de különben is én azt utasításomnál fogva nem pártolhatom, mert küldőim úgy vannak meggyőződve, hogy az egyházi javak secularizálása a tulajdonnak bántását foglalná magában, a mit sérthetetlenül kivánnak továbbá is fenntartani.

Lipthay Antal (Pozsonyi káptalan követe): Nem akarom Zólyom megye érdemes követét a polemia azon terén követni, melyre neki a jelen ügyet átvinni tetszett, részint, mert az a borsodi indítványnál tovább vág, részint, mert csipős és sértő levén előadása, attól tartok, hogy mielőtt pellengére tett kitételünket megemészthettem volna, czáfolatba bocsátkozván, magam is természetem ellen, keserűség szülte

csipősséggel fognék válaszolni; különben eléggé megfelelt állításaira kir. személynök Ő Nagyméltósága. Mellőzvén tehát ezeket, a szőnyegen levő indítványhoz szóllok. Nemzetünk t. Karok és Rendek! az eszmeforrongás korszakát éli; a forrongás korszakában pedig minden újítás haladásnak, minden felforgatás javításnak, előmenetelnek szereti magát nevezni. A borsodi jelen indítvány a javításnak, haladásnak czimét viselni — véleményem szerint — nincs feljogosítva, mert nem újon felfedezett igazságban, hanem a mult századnak mindeneket feldúló és leromboló forradalmi műhelyében létre jött tévtanokban gyökerezik az.

A tulajdonjog sérthetetlensége, egy oly elv a sociális életben, mely egyrészről a társaság előtt nomadicus állagot, más részről a forradalom szörnyei közt választó vonal gyanánt áll. Sértessék meg ezen elv, és az iszonyú balfogást és fonák próbatétet kiszámíthatlan káros eredmények fogják megbosszulni. Ezen állítás igazsága a practicus téren oly közel áll hozzánk, hogy azt őszinte lélekkel eltagadni lehetetlen; hiszen élő nemzetek példája világosan igazolja, mily káros következései voltak mindenhol a papi tulajdon elidegenítésének a társadalmi jóllétre. Sajnos, hogy a magyar, mint azt évkönyvei bizonyítják, idegen nemzetek szomorú példáin okúlni nem szokott! Hogy pedig a borsodi indítvány a tulajdonjogot sérti életerében, nem szenved kétséget. Az egyházi javak honunkban kétféle eredetűek; vagy kir. donatio vagy magános jótevők adakozásai által jöttek az egyházak és egyháziak javaik birtokába; mindkét birtokszerzési mód ugyanazon természetű mind a világi, mind az egyházi jószágokra nézve. Az alkotmány feje alkotmányos jognál fogva ugyanazon természetű javakat adományozott az egyháznak, mint a világi uraknak; az adománylevelek ugyanazon tartalmúak mindkét esetben, sőt az egyházi javakra nézve szilárdabb sajátsági jogot biztosítók; mert míg a világi javak a nemzetség magva-szakadtával visszaesnek a koronára, az egyháznak szentelt adománylevelekben nincs fenntartva ezen tulajdonság, sőt sok esetben világosan ki van mondva az ellenkező; az egyházak, egyháziak éppen úgy, mint a világiak statuáltatnak a nekik adományozott birtokba. Valamint a királyi, úgy a magános adományok esetében a tulajdonjog azon alapszik, hogy az adónak joga volt ajándékozni, és az, a ki kapta, képes volt elfogadni az ajándékot.

Hova kelljen azt fordítani? erre nézve szabályul szolgál az adakozónak akaratja, melyet tiszteletben kell tartani akkor is, ha azon morális személy, melynek az adomány nyújtatott, többé nem léteznék,

mely esetben az adományozó akaratának szellemét kell tekinteni és követni. Ha boldog emlékű gróf Vay Ábrahámnénak protestáns czélokra tett gazdag alapítványa most, midőn még kevés idő óta nyugszik hamvaiban, midőn még díszes ivadéka életben van, kath. vagy más czélokra fordíttatnék: ily cselekvés közindignátiót gerjesztene. Valóban, e tekintetet nem lehet mellőzni százados gyakorlat által szentesített adományokra nézve. És vajjon mi czélra adattak az egyházi javak? Számos törvényeinkben, a kir. adománylevelekben valamint magánosoktól eredett fundationálisokban világosan ki van mondva, hogy azok a kath. vallás és isteni tisztelet fenntartására szentelvék. Míg a czél elérhető, teljesíthető: attól az adományt addig elidegeníteni nem lehet. Igy tehát míg Magyarországban kath. vallás és istenitisztelet és az ezt kiszolgáltató egyházi egyének létezni fognak, addig nem fog előfordulni azon eset, hogy az egyháziak jogosan szerzett javai jogszerűtlenség és törvényszegés nélkül, más, mint a kitűzött czélra fordíttassanak, és pedig *kényszerítőleg nevelési czélokra sem*; mert más physikát, jogtant, nyelvészetet tanítani, más a kath. vallás elveit csepegtetni az emberi szívbe; és elébb be kellene bizonyítani, hogy a ki javakat ajándékozott e czélra, az kész volt volna azokat másra is ajándékozni. Éppen oly tulajdonosa az egyház az ő javainak, mint a nagy-enyedi collegium, melyet Bethlen Gábor oly gazdagon ajándékozott; mint a sárospataki vagy debreczeni collegium; s éppen oly joggal birja azokat, milyennel birják a világi urak az övéiket.

Hogy ez így van, elismerte azt az ország minden időben. Tanúbizonyságul szolgálnak erre számos törvényeink. És midőn József császár alatt az egyházi javak bolygattattak, ugyan azon megyék, melyek jelenleg a borsodi törvényellenes indítványt pártolják, hathatósan felszólaltak a tulajdonjog ily megsértése ellen. Jelesül Pest megye a Helytartótanácshoz 1790. márcz. 1-én így ír: «Ne æternæ justitiæ leges, dum justitiæ authoris cultui inserviunt, per sacrorum proprietatis læsiones violentur: earundem parochiarum ex juribus aliorum (nempe cleri) sub earundem legum tutela, sub qua reliquorum regnicolarum bona constituuntur, stantium institui nequivisse existimamus, et ex hoc capite gravamina nostra cum omnibus præjudiciis, sub hoc titulo venerabili statui eeclesiastico illatis suo tempore proposituri sumus.» [1] — Majd szórúl szóra magukévá tették Pest

[1] «Nehogy az örök igazságú törvények, míg az igazság szerzőjének tiszteletére szolgálnak, a tulajdon szentségének sérelmével megdöntessenek: véle-

megye most idézett szavait nemes Békés, Csongrád és Csanád egyesült megyék rendei, a nagym. m. kir. Helytartótanácshoz 1790. évi márc. 15-ről kelt felirásukban, s kérelmeik 4-ik pontjában azt kérik: «Ut ordinibus religiosis, votum et sessionem in diæta habentibus bonaque penes donationes regias ac positivas regni leges possidentibus, cum pari juris proprietatis læsione adempta restituantur.» [1] — Szabolcs megye 1791. márcz. 18-ról kelt felirásában olvastatik: «Non potest itaque SS-bus et OO-bus comitatus hoc non dolere, quod cætera inter in observum art. 8. 1548, 10. 1557. cum sacri proprietatis juris læsione regnotenus recepti ordines supressi sint.» [2] — Bereg megye ünnepélyesen kimondotta, hogy «Prælati universique ecclesiarum rectores, cum baronibus, magnatibus ac nobilibus tit. 2-do Pars. 1-æ una eademque immunitatis ac libertatis prærogativa gaudent; et ideo si cleri bonis, vel juribus aliquid decerptum foret, obtutu hoc quemadmodum ratione cujusvis alterius statui ecclesiastico illati præjudicii in regni comitiis gravamen formetur.» [3]

Bihar megye panaszkodván a nyomatott nemzeti szabadság iránt, október 15-én 1789-ben tartott közgyülésből így írt Ő Felségéhez: «Quis adhuc dixerit liberam esse nationem, cum fundationes ad pios usus factæ, cum gravi proprietatis læsione incamerantur, bona cleri legali titulo possessa cameræ addicuntur?» [4] És márczius 15—17-én 1790-ben irja: «Si bona cleri confiscentur, fundationis incamerentur:

ményünk szerint nem lehetett ugyanazon plébániák javait birtokba venni, melyek másoknak (jelesül a klerusnak) jogaiból folyólag ugyanazon törvények oltalma alatt állanak, mely oltalom alá vannak helyezve az ország többi lakóinak javai is és ez okból sérelmeinket a tisztelendő egyházi státuson ezen czím alatt ejtett minden sérelmeikkel együtt maga idejében fel fogjuk terjeszteni.»

[1] «Hogy a vallásos rendeknek, melyek az országgyűlésen üléssel és szavazattal birnak s melyek javaikat királyi adományozás s az ország positiv törvényeinél fogva birják, a tulajdonjog szentségének sérelmével elvett javaik visszaadassanak.»

[2] «Nem lehet azért e megye Karai- és Rendeinek azt nem fájlalni, hogy egyebek közt az 1548: 8, 1557: 10. t.-czikk ellenére a tulajdonjog szentségének sérelmével, országszerte bevett rendek elnyomassanak.»

[3] «A főpapok és egyházak minden kormányzói, a bárókkal, mágnásokkal és nemesekkel az I. rész 2-ik czíme szerint egy és ugyanazon kiváltsággal és szabadsággal birnak; azért, ha a klerus javaiból vagy jogaiból valami elvétetnék, ezen tekintetből, valamint bármely más egyházi renden, ejtett sérelmek, az országgyűlésen sérelem alkottassék.»

[4] «Ki mondotta még a nemzetet szabadnak, midőn a kegyes használatra tett alapítványok a tulajdonjog súlyos megsértésével kincstári kezelés alá vétetnek, a klerusnak törvényes czímen birt javai a kamarának adatnak.»

hoc quemadmodum juribus cleri statuumque regni catholicorum et fundamentalibus legibus, ita etiam fundatorum et benefactorum intentioni ipsique proprietatis juri adversatur».[1] Ily világos szavak ellenében hiába mondatik, hogy a nevezett megyék rendei akkoron csak az ellen szólaltak fel, hogy József császár az ország Rendei közbejötte nélkül bolygatta az egyházi javakat. Továbbá az 1790-ik évi országos választmány a kir. hitlevélbe e szavakat igtatni óhajtván: «Ecclesias Dei in suis juribus conservabimus, nec fundationes cujuscunque nominis ad alios fines, etiamsi menti fundatorum conformes, citra consensum Statuum et Ordinum convertemus»[2] — az ország Rendei XXI. elegyes ülésükben ezen czikknek ilyetén fogalmazását el nem fogadták és eképp szerkesztették: «Ecclesias Dei in suis juribus conservabimus et fundationes cujuscunque nominis ad mentem fundatorum administrari faciemus», — kihagyatván e záradék: «citra consensum Statuum et Ordinum»[3] az 1790. évi 23. t.-cz. alatt ilyképp iktattatott a törvénybe.

A mi végre az 1835-iki országgyűlésen a Karok és Rendek által részint az előleges sérelmekben, részint a decz. 30-iki felirásban kifejezett elveket illeti: ezek a borsodi indítvány érdemét éppen nem istápolják. Kétséget nem szenved, hogy a statusnak joga van szükség esetén a hazának védelmére és közszükségeire a papi javak jövedelmeit megadóztatni, taksálni; de «jure dominii supremi» ugyanazon joga van a statusnak a világi javakra nézve is. És ugyan e tárgyat, t. i. a klerus taxatióját érdeklő fölirásban az 1825. évi országgyűlés nem mondotta-e ki világosan: «Clerus bona sua pari jure nobilitari tenet»? Hallottam e helyen mondani, hogy e szó «tenet» nem oly erősségű, mint e szó «possidet»; de meg vagyok győződve, hogy a «tenet» nemcsak nem egyéb, sőt erősebb kifejezés, mint e szó: «possidet»; mert míg e szó «possidet», csupán az actualis possessiót fejezi ki a birtok jogszerűsége mellőzésével, e szó «tenet» a birtok jogszerűségére vonatkozik.

[1] «Ha a klerus javai elkoboztatnak, s az alapítványok kincstári kezelés alá vétetnek: ez valamint a klerusnak és az ország katholikus rendeinek jogaival és alaptörvényekkel, úgy az alapítók és jóltevők szándékával, sőt magával a tulajdoni joggal is ellenkezik.»

[2] «Isten egyházait jogaikban megtartandjuk, sem bármi néven nevezendő alapítványaikat más czélokra — egyeznének azok meg bár az alapítók szándékával — a Karok és Rendek beleegyezése nélkül nem fogjuk fordítani.»

[3] «Isten egyházait jogaikban megtartandjuk, s minden alapítványaikat az alapítók szándékához képpest kezeltetjük.»

Végezetül, ámbár sokat lehetne még felhozni a papi javak sérthetetlensége mellett, — nem akarván a t. Karok és Rendek béketűrésével visszaélni, csak azt vagyok bátor mondani: tartsuk tiszteletben azon elveket, melyek nélkül a társadalom végczélját el nem érheti. Ha a tulajdon, melynek biztosítása a status főczélja, megsértetik, a polgári társadalomban nincs üdv, nincs boldogság, nincsen valódi haladás. Legyünk igazságosak, ha szabadok akarunk lenni. — Én röviden az országos választmány véleményéhez csatlakozom.

Elnök: Az előttem szóló követ úrnak csak beszéde elejére felelek. Igaz, hogy Zólyom megye követének igen hosszas és mondhatom, a maga véleménye szerint igen tanult és fontos indokokkal felruházott volt beszéde; de semmi csipősséget és semmi sértőt benne nem tapasztaltam. Egyébiránt a mint látom, a tárgyhoz a követ urak közül többen akarnak szólani, azért a tárgyat a közelebbi ülésre fogom halasztani.

Nádor ő cs. kir. Főherczegsége a váltótörvényekre nézve tett váltófeltörvényszéki észrevételeket átadván, azokat a t. Rendeknek bemutatva ezennel átadom. — Holnapután Szent István király tiszteletére primás Ő Herczegsége az isteni tiszteletet nagyobb ceremóniával fogja tartani a nagy templomban, mire a t. Karokat és Rendeket ezennel általam meghívja.

(Rendi Napló V. kt. 5—18. lap.)

---

264. Kerületi ülés.

1844 augusztus 19-én.

Elnökök: Zsoldos (Veszprém), Semsey (Sáros). *Naplóvivő:* Bottka.

Tárgy: A módosított váltótörvény bemutatása. — A Rendek 5-ik izenete a sz. kir. városok rendezése tárgyában. — A Főrendek 2-ik válaszizenete az országgyűlési szállások iránt.

Zsoldos elnök, ki a váltótörvények újolagos kidolgozásával volt megbízva, jelenté, miképp a bizottság munkálatát bevégezvén, az legközelebb köziratra fog bocsáttatni.

Ezután a szabad királyi városok elrendezése tárgyában készült 5-ik üzenet hitelesíttetett, s végre a Főrendeknek az országgyűlési szállások iránt átküldött 2-ik üzenete jöve tanácskozás alá, mely is

közértelemmel elfogadtatott. Eképp a tanácskozás alatti tárgyak befejeztetvén, a kerületi Rendek közkivánatánál fogva a nagyméltóságú személynök névünnepének üdvözlésére a Rendek szívérzéseik tolmácsolójául a kerületi elnökséget és a Tábla legidősebb jegyzőjét, Palóczy Lászlót, bízták meg.

CC. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 19-én, d. e. 10½ órakor.

Tárgy: Az országos sérelmek és kivánatok V. osztályának folytatólagos tárgyalása s különösen a 128. pont alatt foglalt borsodi indítvány a papi javak világiasítása iránt.

Tárgyalás előtt *Palóczy* a királyi Személynököt nevenapja alkalmából melegen felköszönti, mit hangos éljenzés követett.

Elnök hálás köszönettel fogadván az üdvözletet, így folytatja beszédét: A tegnapelőtt félbeszakadt tárgyat folytatni fogjuk. Én a t. Rendeket felszólítom, hogy hagyjanak fel az ez iránti további vitatkozásokkal. A mit Borsod megye indítványa mellett el lehet mondani, az Zólyom megye követe által mind közszempontból, mind pedig a magyar jus publicum szempontjából véve bőven elmondatott, s igyekeztem én is, különösen honi törvényeink tekintetében az érdemes követ úrnak megfelelni; ezt tevé a pozsonyi káptalan érdemes követe is. E szerint tehát a dolgot kimerítve látom. Ha a tekintetes Rendek többsége javaslatomat el fogja fogadni, örvendek rajta; ha pedig nem tetszik elfogadni, méltóztassanak röviden nyilatkozni. *(Maradjon a kerületi végzés! Maradjon!)*

Szathmáry Antal (Kalocsai káptalan követe): Ha Zólyom megye érdemes követének tegnapelőtti hosszas, igen terjedelmes előadására egészen kellene felelnem, alkalmasint beszédem kihúzna egy országos ülést, és legalább is háromszor akkorára terjedne beszédem, mint az övé; de csak némelyekre szorítom észrevételeimet. Mondá legelőször is a követ úr: nem új eszme, hogy az egyházi javak status javai s ezek felett a status rendelkezhetik, és hogy ez több tartományokban életbe lépett, oly tartományokban, hol egyenesen a status adott a klerusnak jószágokat. De ezeket hazánkban — mint tegnapelőtt megmutatni igyekeztem — nem a status adta a klerusnak; még

ott is, hol világosan a status javai voltak az egyházi jószágok, csak forradalom vagy despotismus útján vette el a status a klerus jószágait.

Felhozta a követ úr Franczia- és Spanyolországok példáit és a legújabbit Svajczból, hol a kolostorok megfosztattak javaiktól. Mentsen Isten, hogy valaha e dicső példákat (!?) utánozza Magyarország, — vér nyomán mentek ezek véghez és kérdem: vezettek-e jobb létre, boldogságra? Az egyházi javak eladattak ugyan ezen országokban a status terhei fedezésére, az adósságok fizetésére, de a status-adósságok azokból nem csak nem róvattak le, hanem inkább szaporodtak — milliárdokra; az apák ették az egrest és a fiaknak fogai vástak el attól. Újabb időkben azonban, mind Franczia-, mind Spanyolországban azon igazságos eszmének kezdenek helyt adni, hogy törvénytelenség követtetett el a kleruson, midőn ez jószágaitól megfosztatott. Svajcznak törvénytelen, igazságtalan, embertelen példájára — megvallom — csudálkozom, hogy a követ úr hivatkozott, holott Svajcznak csak egy része követte el az igazságtalan, embertelen tettet, melyet Svajcznak nagyobb része és minden józan gondolkodású ember kárhoztat, mely nem is egyébből, mint a legtürelmetlenebb indulatából eredett az ottani protestantismusnak a katholicismus ellen. Óvja Isten hazánkat ily példák követésétől! Hiszem, hogy a követ úr is elborzad akár a forradalom, akár a despotismus következményeitől, főképp ha ez alólról jön.

Mondá továbbá az érdemes követ úr, hogy az egyházi és világi nemesi javak közt nagy a különbség, minthogy ezek jószágaiknak tulajdonosai, az egyháziak pedig csak haszonvevői. Ez nem áll; mert mint tegnapelőtt megmutatni igyekeztem, a klerus nemesi joggal birja jószágait, s mind nemességére, mind jószágaira nézve a világi nemesekkel «una eademque libertatis et immunitatis prærogativa»-val élnek és birnak; a szerzeményi czimek pedig és valódi tulajdonnak forrása az I. rész 13. címe szerint a királyi adományozás. Sőt engedelmet kérek! van igenis különbség a kétnemü javak közt annyiból, hogy az egyházi javak a tulajdonosok halála után, vagy «crimen læsæ majestatis» (fölségsértés), vagy «nota infidelitatis» (hűtlenség) eseteiben soha sem jutnak kir. fiscus kezeire; holott a világi nemesi javak az említett és magszakadás eseteiben is a fiscusra szállnak. Sokkal erősebb jussal birja tehát az egyházi rend javait, melyeket azonfelül sem elidegeníteni, sem elzálogosítani, sem eltékozolni nem lehet.

Azt mondja a követ úr, hogy a pogányok megtérítése végett adattak a jószágok a klerusnak, és így mivel hazánkban már pogányok térítendők nincsenek, megszünt a czél, melyért az egyházi javak

adattak; és hogy I. Ferdinánd tettleg megmutatta, miként az egyházi javakat el lehet venni, midőn ezekből Tahy Ferencznek adományozott. Ez egyik sem áll, mert az 1548: 12. t.-cz. így szól: «Bona et proventus monasteriorum et claustrorum ac capitulorum desertorum (excepto Bélavár et eius pertinentiis, quas Maiestas Regia durante beneplacito suo Francisco Tahy ad sustentationem eius ad tempus concessit) ad alendos doctos parochos et verbi Dei sinceros prædicatores, qui populum in veteri orthodoxa, vera catholicaque fide et religione conservare, et si qui ab ea desciverunt in hoc regno, ad eam reducere studeant, — applicentur et convertatur». * Nincs e törvényben pogányokról szó, hanem a népnek az ősi kath. hitbeni megtartásáról és attól eltérteknek visszavezetéséről. De továbbá azon istenfélő fejedelem nem is rendelkezett az említett törvény szerint actualiter birt, hanem azon háborus időkben elhagyatott papi jószágokról, melyekből Bélavárt «cum ejus appertinentiis» Tahy Ferencznek csak ideiglenes használás végett élelmére engedte át; a többi elhagyott papi javakat pediga kath. hit terjesztésére rendelte s engedte át.

Másik példáját az újabb időkből annak, hogy a papi jószágokról a fejedelem rendelkezett, onnan akarta bebizonyítani, hogy a boldogúlt Felség az egri püspökséget trifariálta, ezt érsekszékre emelvén, és belőle két püspökséget, a szatmárit és kassait alapítván, és más püspökségeket is bifariálván. Nagy különbség van itt; más az, így rendelkezni a papi jószágokról, más azokat a törvény ellenére szabályozni. Az egri érseknek jószágai azután is csak papi kézen maradtak, rendeltetésök ellenére nem fordíttattak, azok megmaradtak eredeti rendeltetésöknél az eldarabolás után is, és pedig üdvös eredménynyel; de a népnevelésre fordítani a papi javakat, ezeknek eredeti rendeltetésével ellenkeznék, mert e végre a követ úr értelmében soha sem adattak azok a klerusnak, s ugyanazért nem is lehet arra fordítani. Szent czél a népnevelés, de történjék ez országos szabad ajánlatok által, kinek-kinek tulajdonából, nem pedig más erszényéből, nem ily törvénytelen módon, mert «non sunt facienda mala, ut eveniant bona» és ismét «finis bonus non justificat, non sanctificat media

* «Az elhagyatott monostorok, klastromok és káptalanok javai és jövedelmei (kivéve Bélavárt és a hozzátartozókat, melyeket a királyi felség az ő hivének Tahy Ferencznek élete tartamára, az ő fenntartására ideiglenesen átengedett) használtassanak fel és fordíttassanak a tudós plébánosok és Isten igéi őszinte hirdetőinek eltartására, a kik a népet az igazi ősrégi katholikus hitben és vallásban megtartani és az attól ezen országban elpártoltakat, ahoz visszatéríteni buzgólkodnak.»

mala». A klerus bizonyosan nem csak hátra nem fog maradni e szent czélnak elérésében, de mint eddig, úgy ezentúl is követendő példával fog előmenni, és útat nyitni.

Már egynehány ízben felhozta ellenünk a követ úr idvezítőnk ama szavait «regnum meum non est de hoc mundo». Erre már folyó év julius 27-én tartott 183-ik országos ülésben bőségesen megfeleltem a követ úrnak. Idézte továbbá idvezítőnk azon mondását, mely szerint két úrnak nem lehet szolgálni. Nekem is, követ úrnak is, és mindnyájunknak szól e leczke; nem lehet ugyanis két ellenkező úrnak, Istennek és elleneinek szolgálni. De hát mire adattak a papi jószágok? Nemde éppen az istenitisztelet fenntartására, a kath. hit javára, terjesztésére; maga a követ úr által idézett 1548: 12. t.-cz. értelme szerint is, és az egyházi személyek élelmére? A jószág bírása semmiképp sem ellenkezik az isteni szolgálattal, ezzel nem csak megfér, de hatalmasan előmozdíthatja azt.

Említette a követ úr, hogy több rendű citatumai szerint a pápa megismerte, miszerint az egyházi rend jószágokat nem birhat. «Qui multum probat, nihil probat». Egyházi törvényünk egy helyen sem szól erről; sőt számtalan helyütt azoknak ép fenntartását, czélszerű használatát parancsolja. Lehet, hogy a követ úr némely: «Isidorus mercator» vagyis peccatorhoz hasonló apocriphus iratokból vagy canonokból vette adatait. Előhozta még az önkényti szegénységet is, hogy ez a papi javakkal meg nem férhet. Ellenkező példáját adták és adják jelenleg is számtalan egyházi férfiak, kik jövedelmeik igen nagy részét üdvös dolgokra, a szenvedő emberiség, szegények, árvák, özvegyek felsegélésére, a haza javára, oltalmára, tudományok ápolására, szép művek gyarapítására áldozatúl adták és adják. Hogy ne említsem a nem rég megholt báró Szepessi, Vurum, Lajcsák püspököket, Rudnay primást, Klobusiczky kalocsai érseket, kik csak annyit tartottak meg jövedelmeikből, mikből gazdálkodva tisztesen láthatták el házaikat, a többit szent czélokra fordítván; bátran említhetnék számtalan egyházi személyeket, ha szerénységüket meg nem sérteném, kiknek országszerte tudva levő jótékonyságukat, bő adakozásukat részint, részint pedig hazafiúi buzgóságukat törvénykönyvünkbe igtatott hálás emlékezet hirdeti. Hiszen királyok s más dúsgazdag herczegek és világi urak is éltek önkényti szegénységben, mind a mellett, hogy roppant jószágokat birtak. Dicső első királyunk, Szent István, kinek holnap üljük ünnepét, csaknem mindenét az Isten dicsőségére, hazánk boldogságára, népei javára fordította.

Azt mondja a követ úr, hogy az aránytalanság tekintetéből is

elveendők a papi jószágok és aránylagosan fizetendők az egyháziak. De mondja meg követ úr: nem volt-e ez a világ kezdetétől fogva úgy? ha csak hazánkban aránylagosan nem akarja a követ úr részesíteni az embereket a javakban; de akkor bizonyosan a követ úr jószágára is jön a sor, mert több millió emberek vannak, kiknek aránylagosan hasonlíthatatlanul kevesebb vagyonuk van, mint a követ úrnak. Ezen elv veszedelmes, és utóbb communismusra, egyenlőségre vezetne; arra vezetne, hogy a vagyonostól, takarékostól fogjuk el vagyonát, és oszszuk el egyenlően a kevesebbet birókkal, pazarlókkal, egy szóval: hogy a lex agraria életbe, divatba hozassék.

Bezerédj Miklós (Veszprémi káptalan követe szólni akar).

Palóczy László (Borsod megye követe): Azok közül, kik szombaton felállottak, én következem és ezen jussomat engedni nem fogom; főtiszt. úrnak tessék akkor szólni, ha a sor reá fog kerülni. Tegnapelőtt sem állottam volna fel, ha nem tiszteltem volna a többségnek azon «maradjon» szavát, mely Elnök ő nagyméltóságának kijelentését kisérte; mondom, a dologhoz nem szólottam volna, sem azon indokokra, melyek a főtiszt. urak által előhozattak; de minthogy tegnapelőtt az esztergomi káptalan követe, a nélkül, hogy szólottam volna, Borsod megyét és követét gúnynyal támadta meg, most tehát küldőim becsülete és az enyém kivánja, hogy feleljek, és arra kérem a főtiszt. klerust, hogy ne vegye vérébe ezen egész dolgot, s ne jőjjön sisakkal, midőn mások ellenvetést tesznek. Azt szokták mondani, hogy kereskedésben és diplomátiában nincs barátság, hanem érdek, úgy a törvényhozásban sincs barátság, hanem csak van igazság, mely az egymással ellenkező eszmékből fejlődik ki. Azért az ellenvetéseket tűrni és szenvedni kell, és ha a főtiszt. klerus fájdalmasan veszi ezen ellenvetéseket, reájok fog illeni a római irónak azon mondása: «si irascare, agnita videntur».

A főtiszt. urak a laicusok panaszát semmibe sem vették akkor, midőn a vegyes házasságbani áldás megtagadása által zavarba hozták az országot, s mikor a laicusok az egyház jószágairól beszélnek, aligha igaz nem lesz a laicusok részéről azon mondás: «Et mihi sunt arma, et mea tela nocent» («nékem is vannak fegyvereim, s nyilaim is ártanak»). A főtiszt. clerust továbbá arra figyelmeztetem, hogy olvassa meg jobban a borsodi indítványt. Nem áll abban egy szó is arról, hogy a papok jószágait à la Miklós czár, el kell venni, hanem csak azt mondja indítványában Borsod vármegye, hogy az egyházi javaknak jövedelmei — kiszakíttatván azokból a meghatározandó összeg az istenitiszteletre és a vallás külső fenntartására, valamint a papi

személyeknek állása és hivatalához mérsékelt pénzbeli mennyiség — s az ezekből felülmaradó felesleg fordíttassék népnevelésre s iskolák felállítására, tanítók kiképzésére és más közhasznú célokra. De annyira megütköztek Borsod megye indítványán, miként azt sem tudják a főtiszt. urak, mi foglaltatik benne. *(Tetszés.)* Hogy ezen indítvány most az országgyűlés vége felé került elő, annak Borsod vármegye nem oka, mert az indítványt Borsod megye az országgyűlés kezdetén Csanád megyével együtt tette meg; de a tek. Karok és Rendek akkor küldöttek ki egy választmányt, mely a népnevelésről egy munkát készítsen, s a tek. Karok azt mondták, hogy az indítványnak akkor lesz helye, midőn a népnevelés fog tárgyalás alá kerülni. Ekkorra halasztottam tehát annak megtételét, mit a tek. Karok és Rendek nem csak helyeseltek, sőt azt mondták, ha megtenném is az indítványt, nem veszik fel előbb, mint a népnevelés tárgyalása alkalmával. Ezt küldőimnek tudtára adtam; ők meg is nyugodtak benne; a népnevelési munkálat azonban megkészült; de tárgyalás alá nem vétetvén, várja a boldog feltámadást. Én tehát ezen indítványnak feleleventését most teszem meg; mert kötelességem azt megtenni, mit küldőim indítványba tesznek, s mit előbb nem lehetett megtenni, azt most teszem meg.

Ezeknek előrebocsátásával Elnök ő nagyméltóságának azon mondására, hogy példa reánk nézve Anglia, hol dúsgazdag klerus mellett az értelmiség, szabadság és szép mesterségek szépen virágoznak, azt felelem, hogy a mi nálunk hiba, Angliában sem dicsőség; mert ott is a dúsgazdag klerus a protestans szellem ellenében igen nagy szálka és politikus hiba. Nézzünk meg nálunk akármely katonai és polgári méltóságokat, kiknek temérdek dolgaik és foglalatosságaik vannak, s közülök jelesen a fő haditisztek is, kik ezer puskacsövekből látják gyakran szemökbe nézni a halált, hogy vannak fizetve? Úgy az ország birái, királyi személynök és több főpolczon álló férfiak mily csekély fizetéssel vannak az egyháziak irányában, mely mellett tulajdon jószágaik jövedelmeit is elköltik, sőt némelyek adósságot hagynak gyermekeikre? Kérdem: minő arányban állanak ezekkel az érsekek és püspökök, s micsoda arányban állanak foglalatosságaik? Valóban, semmi arányban sem állanak. Angliában is nagy hiba az, hogy az első ministernek, mint Peel Róbert, 5000 font sterling évi fizetése; neki pedig nem csak Angliának, hanem az egész föld gömbjének gondjai feküsznek vállain; a canterbury érseknek ellenben 50,000 font sterling évi jövedelme van. De a mint elkezdődtek az eszmék fejlődni, tovább-tovább mennek, ott is meg fognak e részben változni a dolgok. Egyébiránt a hasonlatosság Anglia és a katholikus országok

között nem áll talán egészen, mert a protestántismus és a catholicismus között, — kívánom megjegyeztetni, hogy én nem az igazi catholicismust értem, melyet igen tisztelek, hanem értem a hierarchiai catholicismust mely nem catholicismus, hanem hierarchiai nevet érdemel, — e kettő között tehát igen nagy a különbség. S én nehogy részrehajlónak mondassam, csak véleményemet mondom, és nem protestáns, hanem katholikus auctoritást idézek, és hivatkozom a mostani tudós csanádi püspökre, ki ezelőtt tizenkét évvel az egri káptalan részéről volt követ és széles tudományáért ezen Táblának egyik ékessége volt. Nézze meg bárki az akkori országgyűlés naplóját, meg fogja találni szavait, melyeket akkor mondott, hogy: «a protestantismus és a catholicismus között az a különbség, hogy a protestantismus jelszava a tökéletesedés és plus ultra; a catholicismus pedig egy oly Popilius circulusa, melyből senkinek kimenni nem szabad». Hol tehát ezen elv szentnek tartatik, ott az értelemszabadság nem terjedhet.

Továbbá Angliában a dúsgazdag papság nincs elszigetelve a nemzettől, mert amennyiben a gazdag angol papok atyák is, össze vannak olvadva a nemzettel, és a vallási dolgokban sincsenek idegen külső hatalmasság, hanem önkirályuk alatt; és az alkotmány szerint a király, vagy mint most, királyné nem csak a ritualéban s lithurgiában, hanem a dogmában is változtatást tehet, melynek az angol klerus is engedelmeskedni tartozik. Hol a papság a királytól és az ország törvényeitől a vallásbeli dolgokban sem független, ott nem kell félni attól, hogy az értelem és szabadság ne terjedjen; de míg a Popilius circulusból kitérni nem szabad, nem virágozhatnak a szép tudományok, művészetek és többféle kifejlődések. Olaszországnak éghajlata, hol a képzelődés szüleményei, mint a muzsika, festészet, képfaragás legfőbb polczon állottak, de az értelem szabadsága sehogy sem állott — virágzott-e valaha? — Nem, soha! Vigyázni kell ott mindenre; mert mindenki szemmel tartatik. Galilei meghalt az angyalvári tömlöczben; Ritter Bonit, ki I. Leopold baját kitanúlta, mely a szobájában levő megmérgezett gyertyától származott és őtet meggyógyította, Leopold háládatosságból e tettéért megjutalmazta ugyan, de csász. kir. hatalmával se tudott arra rámenni, hogy a jezsuiták körmei közzül kiszabadíthassa noha vétsége csak abból állott, hogy az ő tudós fejének elvei szálkák voltak a jezsuiták szemében; ő is a római tömlöczben halt meg 1696. esztendőben. Francziaországban rágalmazó volna, a ki azt mondaná, hogy a XVII. és XVIII. században legalább a nagyobbak és előkelőbbek között nem volt értelmi szabad-

ság; virágoztak a tudományok és virágzott a philosophia, de azt nem az akkori dúsgazdag franczia klerusnak kell köszönni, mert az ellene volt, hanem kell köszönni a franczia nemzet azon szép jellemében levő szellemnek s a franczia akadémiának és az encyclopædistáknak, kik szövétneket gyújtottak.

Egyébiránt mindazon indokok közzül, melyek az esztergomi, kalocsai és pozsonyi káptalanok részéről felhozattak, kevés van, melyekre felelnem kellene; mert azok mind egyhangulatuak, s egyre mennek. — Első indok volt szokás szerint a Szt. István törvényére való hivatkozás; de az a XI. század vajjon oly remek bölcsességgel biró század volt-e, hogy annak bölcsességét semmi emberi okosság felül nem haladhatja, vagy nem is utánozhatja? Vajjon, hogy állt akkor az ország állapotja? vajjon az-e most a törvény, az-e az állomány, törvénykezési mód, adásvevés, polgári közigazgatás? egy szóval: minden dolog azon állapotban van-e, mint Szent István idejében volt? Nem! most már egészen másként van átalakulva az ország és a régi dolgok óságok közzé tartoznak. Mindenki tudhatja, hogy minden változás alá van rekesztve, — így a törvény is; a régiek elmúlnak, tehát csak a papi jószágok azok, a melyeknek fenn kell állani? Ezen indok magának megfelel, erre nem felelek. És ha annyiszor említi a klerus Szt. István királynak rendelkezését, ki a maga idejében sok hasznot tett a nemzetnek, ugyan mivel hálálta meg a klerus Szt. Istvánnak azon jóságát? Előre bocsátván, hogy az akkori papok Olasz- és Csehországból s Bavariából jöttek be, s idegenek és nem magyarok voltak, a legnagyobb háládatlanság volt az, mit Szt. Istvánnal tettek. Ugyanis a kritika-historia mutatja, akármit irtak is a Nagy-Szombatban kijött «Corpus Juris»-ban a jezsuiták, hogy Gizella, Szt. Istvánnak második, nem pedig első felesége, és így Szt. István fiának, Imre herczegnek is nem édes, hanem mostoha anyja levén, mindent elkövetett, hogy Sz. István halála után rokonát, az Alemannusnak nevezett Pétert hogy juttathatná a magyar trónra. Jó segítségére voltak a papok s a szentség szine alatt reá vették Imre herczeget, kin atyja szeme és a nemzet reménye nyugodott, hogy bár megházasodott, fogadásból szűz házasságban élt, s nem sokára elhervadván, megholt, s vele együtt atyja öröme, a magyar nemzet reményei sírba szállottak; s a német Péter eljutott ugyan a magyar trónra, de arról elkergettetett, majd megöletett; a miatt pedig, hogy egyenes örököse nem maradván Szt. Istvánnak, kit illet a magyar trón? majdnem egy századig vérben uszott a haza. Ez volt a köszönet Szt. István királynak jóságáért. Emlékezzenek reá továbbá főtisztelendő urak, mit Szent István mon-

dott törvényeiben: «quis latinos græcis, græcos latinis moribus et legibus regeret?» Ezen üdvös és általános mondása Szt. Istvánnak, részletesen és egyenesen azt teszi, hogy «quis romanis moribus et legibus hungaros regeret?»

Azt mondák továbbá a főt. urak, hogy a törvény egyforma a jószágokra és polgári jussokra nézve, és azt mondják, hogy a ki megtámadja a papi jószágokat, mint a borsodi indítvány, a törvényes jogokkal ellenkezik, és törvényt, alkotmányt, tulajdont, mindent felforgat. Méltóztassanak megnézni a főt. urak! Szent Istvánban van az is: «nobiles tibi non serviant, sed militent»[1] továbbá a titulus nonus primæ, az 1723: 5. és az 1805: 1. t.-cz. 11. §-a azt mondják, hogy a magyarországi nemes ember mindenféle adózástól felmentetik. És ha valaki az országgyűlésen, vagy a megyei többség azt fogja tenni indítványba, hogy azon védelmi rendszer nem ér semmit, változtatni kell rajta, hogy «nobiles non serviant», s hogy változtassanak a rendszeren, s azon kell lenni, hogy a nemes is vegyen részt a közterhekben, mondhatná-e valaki, hogy ez törvényt, tulajdont és alkotmányt felforgat azért, mert Szt. István király azt mondá: «nobiles non serviant, sed solum militent» s a felhivott törvények a nemeseket minden adózástól felmentették? Én azt hiszem, hogy azon derék férfiak, kik ezt indítványozni fogják, tiszteletet fognak aratni.

Már többször, de ma is hallottam, a főt. urak közzül nem tudom melyik mondá, hogy «regnum meum non est de hoc mundo» — azt teszi, hogy «in hoc mundo est», e világban van. Ez különös! A kalocsai káptalan követe a múlt évben, midőn a pápai breve forgott szőnyegen, a brevére írt királyi placetumban előforduló ama kifejezést «in quantum juribus regiis non adversaretur»[2] magyarázatában igy fordította el: «quoniam juribus regiis non adversaretur»[3] most a klerus a «non de hoc mundo» szavakat, «in hoc mundo» szavakkal, hogy t. i. már itt van az Isten országa, cseréli fel. Ugyan kérem a főt. urakat, feleljenek meg nekem arra, hogy ha e földön van már az Isten országa, miért mondjuk mi keresztyének az Úr imádságában mindennap azt, hogy «jöjjön el a te országod». *(Tetszés.)* Hisz épen ez mutatja azt, hogy még nem jött el azon ország, mert imádkozni kell érte.

Egyébiránt a főt. urak előadásaiban semmi több argumen-

[1] «A nemesek neked ne szolgáljanak, hanem katonáskodjanak.»
[2] «Amennyiben királyi jogokkal nem ellenkeznék.»
[3] «Mivel királyi jogokkal nem ellenkeznék».

tumot nem hallottam, többet hát nem felelhetek; hanem hátra van az, mit az esztergomi káptalan követe mondott tegnapelőtt, midőn a hatti seriffet is említette beszédében, hogy t. i. én a klerust Chinába küldöttem téríteni, s hogy ő Chinába nem megy, és ha menne is, talán majd Borsod vármegyében kellene végezni a missionáriusságot. Erre azt felelhetném, hogy valójában sokkal nagyobb papi erény és érdem volna, ha az evangelium jótevő világosságát ott terjesztené, hol még az eddig nem fénylik s nincs világosság, mint itthon a régi keresztyének között semmit sem csinálva, kényelmesen élni, szedni és költeni a papi jövedelmeket; felelhetném azt is, hogy Borsod vármegye még el sem tévedett, s azt téríteni nem kell; mert végre félő, hogy ha a missionáriusok Borsodba jönnének, úgy találnának járni, mint azon missionárius barátok jártak, kik a francziaországi restauratió időszaka alatt városról-városra járva, mint valami japánországi pogányokat téríteni igyekeztek, de több helyeken igen pórul jártak. Én azonban az esztergomi káptalan követének semmit sem felelek, mert imparlamentáris volt, és szükségtelen is azt most előhozni, mi ezelőtt három héttel a kerületi ülésben történt; továbbá midőn a borsodi indítvány előkerült, julius 31-én, s három napig folyt felette a tanácskozás, akkor az esztergomi káptalan követe személyesen jelen sem volt, s a mit mondott, azt mástól hallotta; imparlamentáris beszéde tehát tőlem feleletet nem érdemel.

Egyébiránt Zólyom megye követének közmagasztalást nyert classicus beszédét magam is osztom, és hálával tartozom neki, hogy utasítása az enyimmel egyenlő, sőt mint felolvasni hallottam tőle, még potencirozottabb lévén, mint a borsodi indítvány, azon helyes indokokat, melyeket halmosan felhozott, magaméivá teszem, s bár ő már kimerítette a dolgot s nekem ő utána csak mezgerelni valóm maradt, az általa felhivott törvényeken kívül még némely más törvényekre is kell hivatkoznom. Hogy Somogy vármegyében hajdan micsoda stolaris papi zsarolások követtettek el a Zólyom megyei követ által felolvasott törvény szerint, — az még mind semmi volna! de bár örökös példabeszéd volt akkor is, hogy «clerus clerum non taxat», azt mondja az 1498: 69. t.-czikk. Erről a t.-czikkről pedig csak nem lehet azt mondani, hogy azt a protestansok irták; mert 1517 október 31-én szegezte fel ismeretes 95. thesisét a wittenbergi universitás temploma ajtajára amaz augustinianus rongyos barát, Luther Márton — azzal kezdvén meg a reformatió korszakát; 1498. évben, mikor a felhívott törvényt hozták, még ki sem tört a reformatió, mégis ezt irták atyáink a főklerus telhetetlenségéről, mi az 1498: 69. t.-cz.-ben

nem dicséretére szolgálólag óhajtható, — holott meg kell jegyezni, hogy Mátyás király alatt a klerus az országnak netto egy harmad részét birta, halála után a gyáva II. Ulászló következett, ki belőle semmit el nem vett, mégis azon harmad rész sem volt belőle elég a klerusnak, mint azon 1498: 69. törvényczikkből nyilván kitetszik: «Quoniam sunt nonnulli ecclesiarum prælati, qui jam ex prava quadam abusione plebanis ecclesiarum per impositiones taxarum pro suo lubitu plurimum obtinere compererunt; illi vero plebani sub hoc onere gementes, interdum calyces et cætera bona ecclesiarum diripere, cum aliisque se ab huiusmodi taxis redimere, interdum vero egestate coacti, ecclesias eorum deserere et alio aufugere coguntur; propter quod ipsi domini prælati crebro ad parochianos illorum interdictum ecclesiasticum imponere, sicque illos aggravare non verentur.»[1] Ez a törvény megmondja, hogy micsoda szellem uralkodott akkor a klerusban.

Mi azt illeti, hogy a klerus is oly tulajdonosa jószágainak, mint mi: erre sok törvényt hozott fel Zólyom vármegyének követe; hanem gyerünk csak, s a XI. századnál okosabb században hozott törvényt olvassunk fel. Az 1723: 78. t.-czikk azt mondja: «ut si qui prælatorum aut quorumcunque beneficiorum ecclesiasticorum possessores, ecclesias, aut beneficia sibi concredita minus curarent, ædificiaque et fundos instructos desolari permitterent, ruinosos vero non reædificarent: talium prælatorum et quorumvis beneficiatorum proventus per suam Majestatem sacratissimam in sequestrum summi et ad restaurationem præfatarum ecclesiarum, aut ædificiorum et fundorum reparationem applicari valeant,[2] stb.» Már kérdem: a törvény azt

[1] «Mivel vannak oly főpapok, kik már valami gonosz visszaélésből az egyházak plébánosaira saját tetszésök szerint kivetett taxák által legtöbbet nyerni tapasztalták; ezek az ily teher alatt nyögő plébánosok pedig aztán néha az egyház kelyheit és egyéb javait elrabolni s magukat az ily és más taksáktól megváltani, néha pedig szükségtől kényszerítve, egyházaikat elhagyni és máshová menekülni kénytelenek; a miért maguk a főpap urak gyakran azok parochusaira egyházi tilalmat tenni és így azokat agyonterhelni nem átallanak».

[2] «Hogyha valaki a főpapok közül, vagy akármely egyházi javadalmak birlalói, az egyházakat vagy a rájok bízott javadalmakat kevésbbé gondoznák, az épületeket s beruházásokat elpusztulni engednék, a düledezőket pedig újra nem építenék: az ily főpapoknak és bármely javadalmasoknak jövedelmei Ő Felsége által zár alá vétessenek, és az előbb jelzett egyházaknak helyreállítására, vagy az épületeknek és beruházásoknak kijavítására fordíttassanak»

mondván, hogy «beneficiorum possessores» és «beneficia sibi concredita minus curantes»,[1] ezen oly világos szavak jószágtulajdonosságot tesznek-e? Kérdem továbbá, hogyha házamat be nem zsindelyeztetem, ha nem akarom, más zsindelyezteti azt be, de az én költségemre, igazi tulajdonosa vagyok-e akkor házamnak?

Most forgassuk tovább a törvényeket! Hogy a papi jószágokról hajdan óta rendelkezett az ország, világos az 1552: 18. t.-cz.-ből, melyben az van, hogy a győri püspökség jószágait zálogba vetette az ország, nagy szükségei miatt, (ob graves regni necessitates) és csak később váltattak ki; de az én jószágomat zálogba nem vetheti, s el nem adhatja az ország! Így tehát a klerus birtoka és az enyim nem egyforma. A veszprémi káptalan vagy maga adogatta el jószágát, vagy elszedték tőle; mert 1630 ban semmije sem volt a veszprémi káptalannak; hanem az akkori veszprémi püspök, Zsennyey István, váltotta ki Zichy Páltól minden jószágait, s a veszprémi püspökség jószágainak is nagyobb részét, úgyszinte Széchenyi György esztergomi érsek is az esztergomi érsekség javai nagy részét úgy váltotta ki zálogból. Kérdem tehát, hol van itt a papi javaknak bánthatatlansága? De gyerünk egy kissé felebb, sőt legfelebb. Farnéze Sándor Olaszországban világi ember volt; törvényes házasságban élvén egy fia született, özvegyen maradván, pappá lett s később III. Pál név alatt mint pápa ült a szent Péter székében. És mi történt? Parma és Piacenza oly kiegeszítő részei voltak a pápai javaknak az úgynevezett «Patrimonium Petri»-nek, mint a most is meglevő pápai birtokok, azonban említett III. Pál pápa Parmát és Piacenzát herczegi czím alatt saját fiának Farnéze Péter Lajosnak örökre elajándékozta, s a mai napig is más kezeken vannak azok. Ha tehát a papi jószágot örökösen el lehet ajándékozni, soha se disputaljunk azon, hogy a papi jószágokat nem lehet elidegeníteni.

Igen sokat lehetne még felhozni, de mélyen tisztelem a többségnek azon kimondását, hogy ezen indítványnak tárgyalása ezen országgyűlésről elmellőztetik, s tiszteletben tartom azt is, hogy már ezen végéhez közeledő országgyűlésnek minden órái és perczei meg vannak számítva, s a hosszú vitatkozások terét már be kell zárni. Azért is mellőzve a többi okok és adatok rakásra halmozását, ezennel kinyilatkoztatom, hogy én a borsodi indítványhoz annak első betűjétől az utolsóig szorosan ragaszkodom, és mellette továbbá is megma-

[1] Beneficiorum possessores = javadalmak birlalói. Beneficia sibi concredita minus curantes = a reájok bizott javadalmakat kevésbbé gondozók.

radok. Különben pedig ezennel átadja Borsod vármegye említett indítványát a következő országgyűléseknek, a haza, az utókor és a közvélemény további rostálgatásának; ám hiszem! a mely dolgot vagy indítványt a haza, a közvélemény, az igazság és méltányosság pártolandanak, annak diadalma kivívására semmi szónoklatra szükség nincs; ha pedig valamely tárgyra az igazság és közvélemény reá nem üti bélyegét, senki sem fogja azt megszabadítani az elsülyedés alól. Atadja pedig megyém említett indítványát a közvéleménynek és a következő országgyűléseknek azon férfias bizodalommal, hogy bár az isten, a nemesisnek igaz itéletei gyakran elkésnek ugyan, de soha el nem maradnak; és szükség, hogy a jelen és utókor vigyázzon a klerusra, melyről már az 1790. országgyűlés alatt kijött röpirat is azt mondotta homloka lapján: «Erroribus nostris crescunt, patria perpende!»

Mi a végzést illeti: én elnök Ő Nagyméltóságának kijelentését el nem fogadhatom; de azért tisztelem. Azt mondá ugyanis ő Nagyméltósága, hogy maradjon a végzésben csak annyi, hogy a tek. Rendek az előleges sérelmekben és az 1835-iki deczember 30-án tett országos felirásban kifejtett elveikhez ragaszkodnak. Ha ezt elnök Ő Nagyméltósága elfogadja, lehetetlen el nem fogadni a kerületi végzést is; mert a borsodi indítványra az országos választmány azt mondá, hogy ellenkezik a törvényes jogokkal; az ország Rendei pedig már az 1835-iki deczember 30-ki felirásukban nyilván és határozottan kimondák, hogy az összes törvényhozás az egyházi javak jövedelmeiről teljes joggal rendelkezhetik; és így az országos választmány véleményét elvetni, és ezt itt kimondani kell. És hogy azon vélemény nem áll, megtetszik abból is, midőn az előleges sérelmekre Ő Felsége 1835. deczember 3-án kelt válaszában felelt, azt mondá, hogy a fő klerusnak a várerődítések és egyéb közhasznú czélok tekintetéből megrovásához apostoli királyi és egyházi főpatronusi jogaihoz mindaddig ragaszkodik, míg alkotandó positiv törvénynyel a dolog másképp el nem rendeztetik. Már ha ezt mondja Ő Felsége, azzal természetesen megismeri azt is, hogy az egyházi javak jövedelmeiről positiv törvénynyel másképp is lehet rendelkezni; ki meri hát azt mondani, hogy a borsodi indítvány a törvényes jogokkal ellenkezik?

Továbbá mit felelt a felhivott 1835-iki deczember 3-án kiadott kegyelmes királyi válaszra ugyanazon évi deczember 30-án tett felirásában az országgyűlés? és így nemcsak a Rendek Táblája, hanem mind a két Tábla azt mondta reá, mi a kerületi ülésben is felolvastatott, hogy t. i. mi sem veszszük legkisebbé is kérdésbe, hogy az

egyházi javak jövedelmei a törvényhozás által az ország védelmére, egyházi és nemzeti más közhasznú intézetekre fordíttassanak stb. A mire tehát a két Tábla ez előtt 9 évekkel a felirásban azt mondá, mi fentebb általam felolvastatott, most azt mondani, hogy «nem lehet», egyéb nem volna, mint a XIX. századból a híres Szt. István századára vissza menni, mit az ország Rendeiről feltenni nem fogok.

És így miután az országgyűlés 1835. évben kimondá azt, hogy a papi javakról rendelkezni lehet közczélokra, Borsod vármegye indítványában pedig ennél semmivel sincs több, sem kevesebb, ha mind ezek mellett valaki még tovább is csak «nem»-mel felelgetve, azon hiszemben van, hogy a borsodi indítvány a törvényes jogokkal ellenkezik: az oly ember semmi feleletet nem érdemel, s arra magát a bibliát s az egész világ bibliothekáját, és a Corpus Jurist is reá olvasni haszontalan időtöltés volna, mit én tenni nem is fogván, ragaszkodom szorosan a kerületben hozott végzéshez.

Bezerédj Miklós (veszprémi káptalan követe): Ha mind azokat, melyeket Zólyom érdemes követe tegnapelőtt mondott, kitüzött czéljával veszem fontolóra, úgy találom, hogy ő hasonló azon kisérleteknek örvendő kertészhez, ki a négy ágú s eddig gazdagon gyümölcsöző fának egyik ágát bővebb termés reményében levágja; de mivel a levágott ág életérrel állott kapcsolatban, az egész fa elszáradt; hasonló oly úri egyénhez, ki gyönyörködvén másnak háromlábú asztalában, maga négy lábú asztalának egyik lábát elfürészeli, nem ügyelvén arra, hogy más a három, más a négy lábú asztalnak összealakítása; hasonló végre azon nem legszerencsésebb tapintatú historicushoz, ki a történeteket egyoldalúlag, következéseik nélkül adván elő, ügyes inkább mint hű, s úgy látszik, elvül fogadá Scaligernek, a nagyhirű református tudósnak egykori mondását: «Pereant illi, qui ante nos, non nostra scripserunt». Úgy találom továbbá, hogy a tek. követ úr ismerős Amerikának Rapp-féle separatistáival, Angliának Oven-féle socialistáival, Frankhonnak communistáival, a szomszéd ifjú Olasz- és Németországgal; mert valamint ezek, úgy ő is másé után törekedik!

De már közelebb a dologhoz, vizsgáljuk meg az általa felhozott nagyon gyenge, de felettébb népszerű okoskodásokat; szándoka volt t. i. a közvéleményre hatni, és inkább tetsző, mint meggyőző okokkal harczolni czélszerűnek vélte. Először is az alpapságot, a plebánosokat, mintegy felhíva a javadalmas klerus ellen, dicséré munkásságukat, magasztalá érdemeiket; ezek az igazi apostolok. Senki nálam fáradozásaikat jobban nem méltányolhatja, felette becsülöm igen

fontos szolgálataikat, de mellőzve azt, hogy a főklerus sorsuk javulását szívvel óhajtja, és azon mindegyre munkálkodik, legyen szabad megemlítenem, hogy a püspökök és kanonokok is (de regula) mind lelkészek voltak, és így már régtől apostolok; azért mozdíttattak elő, hadd élvezzék hosszas és fontos fáradozásaik gyümölcsét. Jobb fizetéssel biztatja őket a nemes követ. Szép szavak, és sokba nem kerülnek! De hiszem, hogy egyházunk lelkes, munkás tagjai e szavak becsét jól ismerik; tudják, hogy a franczia klerust is úgy biztatták, kezet fogott a hangos népboldogítókkal, s jutalma mi lett? Nyaktiló, vándorbot, sok inség és szegénységöknek ma sincs vége. A szerencsétlen bujdosottak közzül honunk vendégszeretetét is többen tapasztalták, és most, noha már javadalmakat nem birnak, békének szinte nem örvendhetnek, hanem hitök szabadsága, egyházuk függetlenségeért küzdeni kénytelenek. Spanyolország is, hol a népboldogítók vandalusi alakban tüntek fel, nekik tükör gyanánt szolgálhat; elmaradt itt is a megigért követ, zsold fizetés, és nyomorult tengődésök egyedüli kútforrása, jámbor hiveiknek csekély alamizsnája! De végre azt sem fogják felejteni, hogy a nemes követ a kath. javadalmakból a protestáns atyafiaknak is tetemes részt kiván nyújtani. Ezeknek bő ellátása nem utószor történendik. Továbbá csudálkozik, hogy egy kanonok 10—20 ezeret húz; a szegény plébános pedig szükölködik. Uraim! ez egyenetlenség nem közös-e a világ minden állapotjában? Van-e annyi fizetése a mindig működő esküdtnek, mint a ritkán megjelenő főispánnak? húz-e egyenlő zsoldot a naponként fáradó közvitéz ritkán fellépő tábornokával? Sőt ma, midőn az idők szomorú fordultával, számba vétetnek az isteni ige hirdetőknek jövedelmei, kancsal szemmel tekintetnek az ország magasabb rendű hivatalnokai — nemde pazar kezekkel jutalmaztatnak az érzékeket mulattató énekesek, tánczosnők, színészek? mégis korunk e kegyenczei közt itt bőséget látok, ott panaszokat hallok.

Hanem legyen szabad még kérdenem: miért nem mutatnak nekünk példát protestans atyánkfiai a jövedelmek arányosításában? Gazdagon el vannak látva a debreczeni tudós tanárok, de nyomorognak Csurgó szegény tanítói; nincs mit panaszkodni a soproni és pozsonyi ágostai minisztereknek, de van okuk szót emelni a pápai és veszprémi evangélikus lelkészeknek; miért nem osztatnak fel tehát a debreczeni, sárospataki collegiumok, a soproni és pozsonyi conventek kincsei, javai, tőke-pénzei? Ott, t. i. mindenhol elismertetik a sajátjog, de nálunk a katholikusoknál ostromoltatik. Ismét állitá a nemes követ, hogy hajdan az egész ország katholikus volt, most $^1/_3$-ada más

vallást követ, aránylag tehát fogyni kell az egyházi javaknak is. Hanem ez állítás nem alapos; mikor volt az ország egy hiten? az alapítók idejében sok más vallású is találtatott; de tegyük fel: vajjon nem szaporodott az eltérések által a klerus munkája? Ugyan volnának-e vegyes házassági, áldás-megtagadási, térítvényi, átmeneti bajaink, ha mind katholikusok lennénk? Ez esetben jogaink biztosítva, jószágaink bátorságban lennének. Uraim! könnyebb a tiszta uradalmat kormányozni, mint a közbirtokosok közt csekély részecskére felügyelni. Mind ebből csak az tűnik ki, hogy protestans atyánkfiai ismét osztozni akarnak, pedig már több, mint egyszer megosztozánk. E szándék, ez igyekezet úgy hiszem a hét millió katholikus figyelmét felkölti s mire legyen a czélzás, s mit kiván érdeke? észbe veszi.

Aztán a szentirást idézgeti a nemes követ: «nemo potest duobus dominis servire», «regnum meum non est de hoc mundo» stb. Nem szoktam és nincs is helye az eféle idézgetéseknek. Nem nehéz tek. Karok és Rendek a szentirásból nehány kiszakasztott szót bármi állítás oltalmára felhozni. Hiszen erről régen megírák: «Hic liber est, in quo quærit sua dogmata quisque, invenit et pariter dogmata quisque sua».* Bizony tek. Karok és Rendek nekem sem lenne nehéz szent könyveinkből éppen ellenkezőre hozni fel szavakat; mert írva van: «omni habenti dabitur, et abundabit, qui autem non habet, et hoc, quod habet, auferetur ab eo».[1] Vagy: «beatius est dare, quam accipere»[2] vagy «episcopus sit beneficus, misericors, hospitalis».[3] Mindezt s többeket arra használhatnám, hogy a clerus javait legalább is nem kell fogyasztani; hanem e helyütt csak arra figyelmeztetem az érdemes követet, hogy okoskodásának hiánya az, hogy t. i. a lelki szegénységet a test szükölködésével felcserélé, holott olvashatá «beati pauperes spiritu».

Ezen népszerű dolgok után még némely komolyabb tárgyakat is akarok a közvélemény figyelmébe ajánlani; ámbár talán — mit itt csak mellékesen jegyzek meg, — a közvélemény Magyarországban nem is készíthető, mert hathat ugyan a nemességre az alispán, vagy némi előkelő földbirtokos, de terjeszsze csak egy valaki felőle a hírt, hogy a királyi táblához akar menni, főispáni helyettes kiván lenni, — a

* «E könyv az, melyben dogmát mindenki kutatja
S önön dogmáját hűn leli meg mindenki ott».

[1] «Kinek sok van, adatik, hogy bővelkedjék; kinek pedig nincs, a mije van, az is elvétessék tőle».

[2] «Jobb adni, mint kapni».

[3] «A püspök legyen jótékony, könyörülő, vendéglátó».

bizalom ingadoz, az általa támasztott közvéleménynek vége, a meggyőződés gyengül, és helyébe más vezér lépvén, a sokaság más útnak indul. Mit használt hát évenként bizodalom-szerzésért, közvélemény alapításáért fáradni, ha egy érdemet követelő jutalom, vagy ügyesen felköltött gyanú a bizodalmat lerontja, a közvéleményt megsemmisíti? S aztán hányszor hiába esik minden törekedés? Itt helyben a hon atyái 1825 óta mennyi korkérdést, mennyi reformot pendítettek meg a nép nevében! s talált-e, nem mondom messze vidéken, nem mondom Pozsony megyében, de magában a királyi városban visszhangot, rokonszenvet? A pozsonyi jó, áldott, erkölcsös nép mind ezekre nem figyel, vallásos szelleme egyszerű, erkölcsei vastagabb közfalt képeznek, mintsem hogy a közvéleményt készítők szavai elveiben, csendjében megháborithatnák.

Egyébiránt, a mit a közvéleménynek fontolgatásául ajánlok, abban áll, iparkodjék tisztába jönni az egyházi birtokosok joga iránt, nehány kérdésre akarom fordítani figyelmét és elmélkedésének tárgyául kitüzöm megfejtését a következőknek. Hogy lehet az, hogy egyedül a klerusnak sajátjoga nincs, míg a prædialisták és sok mások a papság adományozásából az egyházi javaknak nevezetes részét saját joggal birják! Mily csudálatos lenne, ha a klerus csak azt birta volna saját joggal, mit kezeiből kibocsátott, amit pedig magának megtartott, az, noha amazzal hasonló eredetű, hason természetű, már nem saját jogú birtoka. A klerus az adományozó fejedelmektől, nemesektől saját jogot nem nyerhetett, és ő, ki azzal soha sem birt, saját jogot ajándékozott? «Nemo dat, quod non habet».[1] Aztán, ha a klerusnak saját jogú jószága nincs, nem volt, vagy mikor szünt meg, miért nem vették vissza a fejedelmek egyszerűen az adományozásokat? miért léptek velök cserére? Bizony, bizony így I. Károly nem adott volna Komáromért Tamás érseknek Hontban jószágokat, sem IV. László Jenő helyett Szalkán új birtokot. Innét, ha a klerus nem bir tulajdon joggal, mint perelheti meg az egyházi javak elfoglalóit «sub actoratu proprio» «saját fölperessége alatt?» Hogy esett az, hogy annyi furfangos, találós eszű magyar ügyvéd közzül még csak egy sem jutott azon szerencsés gondolatra, hogy a papi felperességet a saját jog hiánya miatt megtámadná?

Az is megérdemli még a megfejtést, hogy a klerus és fejedelem, vagy magánosok közt tett egyezkedéseket a nemzet érvényeseknek elismerte, törvénykönyvébe örök emlékezetül igtatta légyen. Elég

[1] «Senki sem ád, ha semmije sincs».

megemlítni a Kolonicsi egyezkedést, az 1715 : 16. törvényczikket, a Somogy megyei dézmát, az 1729 : 45. törvényczikket. Majd kívánnám még megfejteni: miután az egyházi és világi adományozásoknál ugyanegy szavak fordulnak elő: «in perpetuum, irrevocabiliter possidendam jure pleno, nihil juris, aut proprietatis stb. miként lehet az, hogy csak a világi és nem az egyházi javaknál is létezik a sajátjog? Ezeken felül p. o. jó lesz a közvélemény részének meggondolni: mi oka volt a nemzetnek, a törvényhozásnak a klerus szerzésének amortisatió által korlátot vetni? Hiszen, ha a klerusnak saját joga nincs, ha az egyházi javadalmak nemzeti jószágok: örülni kellene, hogy a klerus kezeibe a nemzet számára némely javak letétetnek; és ime, a nemzet a nemzeti jószágokat szaporíttatni eltiltá! Hát a «salvis tamen fisci et ecclesiarum juribus» [2] hires záradék miként fog magyaráztatni?

De tartok, hogy hosszas leszek; még csak azt tehát, hogy Borsod tanát Európa megtagadta, indítványát a mai müveltséghez s alkotmányhoz méltónak nem tartja; mert ezek az egyház javait jövendőre biztosítják, annak tulajdoni jogát, birtokképességét megismerik; így a Bayerische Verfassungskunde T. IV. 9. 10. Badens V. U. §. 26. Würtembergs V. U. §. 72. 82. Grossherzoghessische V. U. §. 60. Hogy pedig a német pallérozottság diszes tartományait Borsod követe ismét «csiribiri» országoknak ne keresztelje, hozzá teszem az intelligentia országát, azaz Burkus királyságot, mely ezt tenni még 1821-ben megigérte, hozzá Franczhont, melynek 1830-ban átnézett chartája 8-ik czikkében a magán birtok és úgynevezett nemzeti jószágok közt jogkülömbséget nem lát; hozzá a nagy hirü Angliát, melyre kacsintgatni szinte szeretünk, hol 1835-ben az ilyféle «felesleg» indítvány elvettetett, és éppen most, midőn az apostoli országban a kath. egyház birtoka ostromoltatik, a tulajdoni joggal birhatást annak megadni készül. Végre el nem hallgathatom, hogy az angol és burkus kormányok szinte napjainkban a jeruzsálemi új protestans püspökségnek roppant uradalmat határoztak vásárolni. Kérdem: status jószága lesz-e az? meg fog osztatni a szent koporsót őrző szegény szerzetesekkel? Ugyan mire mutat az, hogy akkor akarják honosaink közzül némelyek a katholikus alapítványokat elkobozni, megfosztani, mikor a protestantismus saját egyházának terjedelmes uradalmakat nyujtani igyekszik?

Hosszas előadásomért engedelmet, bocsánatot! Bezárásul azt,

[2] «Epségben maradván azonban a fiscus és egyházak jogai».

hogy Brodarics a mohácsi gyász nap előtt mondá: «kár, hogy a magyarok szárnyak nélkül akarnak repülni!»; én pedig azzal fejezem be Zólyom ellen beszédemet: kár, hogy honosaink viszályok közt akarnak haladni! — pártolván egyébiránt az országos választmány véleményét.

Szentkirályi Móricz (Pest megye követe): Már egy párszor, midőn a vallás dolgában, vagy egyéb tárgyakban a klerusról volt említés, hallottuk azon észrevételt, hogy az ily discussiókba bocsátkozni kár, mert az által az egyház tekintete sülyed; de hiába! nem tehetünk róla, mert míg az egyház azon világi szennyet, melyen a világiak igen nagyon kapnak, a jószágok birása által magát bemocskolva, megtartani küzd, azon szennyet magáról le nem törli, s azon evangeliumi egyszerűségbe vissza nem lép, melyben elődei állottak, támadásoknak lesz kitéve mindenkor. Azt mondják ugyan egyházi részről, hogy: «Iliacos intra muros peccatur, et extra», mi magunk sem vagyunk azok, kiknek kellene lenni, s a tek. Karok sem azok, kiknek lenniök kellene, s azért ne bántsuk őket még most, azon oknál fogva, mert a status vallás nélkül el nem lehet, a vallásnak pedig depositariusa a klerus. Ezen okoskodásból már az következnék, hogy mivel a klerus depositariusa a vallásnak, akár tartja meg a törvényeket, akár nem, akár helyesen van elrendezve, akár nem, őket ne bántsuk, mert ez által a vallásosság fog szenvedni; a vallásosság által pedig a polgári társaság. Erre ismét azon észrevételem van, hogy nemcsak egyedül a kath. klerus a vallásnak depositariusa; mert ha a katholikus klerus a vallás depositariusának lenni megszünt, megtartja a depositumot a protestans klerus és mely megszünt lenni depositarius, kiavult az időből, s ez által a status állapota szenvedni nem fog; hanem fognak szenvedni azok, kik magukat az időhöz nem alkalmazzák.

Ezen tárgy már a kerületi ülésben is hosszasan meg volt vitatva; és hogy a tisztelendő káptalanok követei belé nem egyeznek a tek. Rendek határozatába, azt lehetett ugyan tudni, de röviden is megmondhatták volna, hogy ők a határozattal nem elégszenek meg. De ők azt nem tetszik, hanem hosszas vitatkozásokat tartanak, mely természetesen felhívja a tek. Rendeknek ellenkező okoskodását és így maguknak tulajdonítsák, hogy e viták keletkeztek. Ha csendesen maradtak volna ezen sok okoskodás nem történik, különösen az országgyűlésben nem, mert már a dolog el van döntve. Ha egy kissé szemügyre veszszük a mostani század geniusát, mely század az anyagi érdekeké, kevésbé fognak csodálkozni a főtisztelendő urak, hogy ezen

kérdés szőnyegre került és hogy az emberek úgy gondolkodnak, hogy a lelki üdvösséget nem lehetne-e egy kissé olcsóbb áron megvenni? A régi világban, mikor még a világi javak kevesebb kezekben voltak, azon világban, mely a nagy vétkek és erények világa volt, nem sokat törődtek az emberek a világi javakkal; hanem, ha jól befütötték a papok a poklot, birtokaiknak felét is hajlandók voltak oda adni, sőt néha egészen is, s még gyermekeik és maradékaik rovására is gazdagították az egyházat; de most már ez nem úgy van; most az anyagi érdekekbe veti magát az egész világ kifejlődésének iránya és ezen irányból a főtisztelendő urak a világot kivenni nem fogják. Azt mondják ők, hogy azon javak az egyház javai, s hasonlatossággal él a veszprémi káptalan követe. Legyen! tehát én is hasonlatossággal élek. Hajdan volt egy bálvány, melyet a pogány népek imádtak, annak sok áldozatokat hordtak; reggelre az áldozat elfogyott és ismét hirdették, hogy új áldozatra van szükség; azonban később sült ki, hogy az áldozatra nem a bálványnak volt szüksége, hanem az egyházi rendnek, t. i. azon papoknak, kik a bálványt tartották, de utána maguk laktak jól.

Azt mondják a papok most is, hogy az olyan javak az isteni tisztelet fenntartására fordítandók. Ugyan kérdem: az isteni szolgálatra mi roppant gazdagság kivántatik? Én úgy hiszem, arra gazdagság nem kivántatik, sőt az isteni tisztelet akkor valódi, ha szívben és erényben tétetik. E mellett is mire való oly nagy pompa a külső szertartásokra, melyek kevesebb pénzzel és értékkel is elvégezhetők? Ne csodálkozzanak hát a papok, hogy ezen kérdés előfordúlt; és ők, ha ezen kérdésben valamit megtartani kivánnak, nem fognak mindent elveszteni, ha megegyeznek abban, hogy egy kissé reducáltassanak azon beneficiumok; mert akkor is többet nyernek, mintha egészen meg akarnák tartani javaikat. Egyébiránt miről van itt szó, mondja-e a borsodi indítvány, vagy mondja-e más valaki, hogy a papi javakat egészen el kell venni? Ezt senki sem mondja, hanem csak azt, miként az egyházi szolgáknak meg kell adni az illető fenntartást, mely különben is elég gazdagon jutna ki részökre. Midőn egy püspököt kineveznek, évenkénti fizetéssel nincs-e terhelve? és nincsenek-e ők congruára szorítva? mégis jutott-e valakinek eszébe, hogy midőn egy püspökségre kineveztetik valaki, különféle czímek alatt lehuzzák jövedelmének egy részét, ez ellen felszólalt volna? Nem fog-e ezen lehuzás idővel növekedni? fogyni bizonyosan nem! Mi ellenvetésök lehet tehát most a papoknak? Csak az ország közjavát nem akarják ők előmozdítani jövedelmeikből, ha feleslegesek is; ellenben a kor-

mánynak, a miért őket kinevezi, igenis megfizetnek és szívesen elkövetik a simoniát, mit ők igen jól tudnak, hogy micsoda; — csak mondom, az ország közjavára nem akarnak áldozni semmit.

Előhozták sokan, hogy törvény tekintetéből szükséges a statusnak az egyházi javak felett rendelkezni. Én azt mondom, hogy ez a nép tekintetéből szükséges. Mert vegyük fel csak a plebánusok állását, micsoda præstatiókat nem tesz nekik a nép? Mikor valakinek gyermeke születik, mikor házasodik a szegény ember, fizetni kell; ezenkívül papbért ád; ha meghal, ismét fizetni kell a temetésért. Itt ismét egy hasonlítást teszek: a gazdasági életben a kié a tehén, annak elletik a borjú; ha megnő és tehén lesz, ugyanaz feji; ha pedig megdöglik, bőrét lenyúzza és eladja. A főtisztelendő urak ugyan nyájnak nevezik az embereket, de hát kérdem: ily nyúzni való nyája-e az emberiség az anyaszentegyháznak? *(Zajos tetszés)* hogy t. i. az emberiség az egyháznak születik, az egyháznak szaporodik s az egyháznak hal meg és halálakor is annyit nyúz róla, a mennyit lehet? Ugyan kérem alázatosan! nem áll-e a népnek és az országnak érdekében ezen embertelen stólákat és gyűlöletes fizetéseket, t. i. keresztelésért, házasságért és temetésért, megszüntetni? De hogy fog ez megszüntethetni, ha azt mondják a püspökök: ezen javak a mieink és ezekből senkinek semmit nem adunk és nem fogjuk magunkat congruára szoríttatni. Kérdezzük meg csak a káplánokat, mit fognak ők mondani, kiknek 60 frt évi fizetésök van, melyből alig tud egy-egy magának csizmát szerezni és rongyos reverendáját megfoltozni? Meg fogják mondani, hogy azon gazdag klerus, melynek jövedelme milliókra terjed, megérdemli-e azon milliókat, vagy nem? tesz-e legkevesebb hasznot a statusnak? Vajjon nem arra való-e ez, hogy erős legyen a gyengék ellenében, kik eléggé vallásosak? Ha én a főtisztelendő uraknak egy nótát akarnék elénekelni, megmondanám azon mesterséget, hogy vannak elszerkesztve a plebánusoknak és káplánoknak viszonyai, hogy addig előmenetelt egy sem remélhet, míg minden emberi érzés és szellemi tendentia ki nem öletett kebléből és ameddig magát vak eszköznek lenni be nem bizonyította a felső klerus kezében. Ezek bizonyosan nem mondanák azt, hogy a papi jószágok úgy mint most vannak, igen jól rendezvék el.

Én kettőt tanúltam egyébiránt e tárgyban, tekintetes Rendek! A múlt országgyűlésen megtanúltam azt, hogy az egyház nem árendása Isten Ő Felségének, hanem compossessora, és most azt tanúltam a veszprémi káptalan követétől, hogy a magyar hierarchia egy színésztársaság, mert azt mondá a követ úr, hogy a színészek között

is vannak első színészek, vannak alárendelt színészek, vannak súgók, kiknek fizetéseik különbözők; tehát vigyük át ezen hasonlatosságot a magyar hierarchiára, első színész lesz primás ő herczegsége, ennek legtöbb fizetést kell adni, ámbár nem legtöbb dolga van, de mivel első színész, csak azért; ezután következnek a püspökök, mint alárendelt színészek, ámbár nem tudom, micsoda különbség lehet a rozsnyói püspök és zágrábi püspök között? nem mondom, hogy azon szerepre, melyet a püspökök játszanak, nincsenek sokan különböző vonzalommal, hanem mégis egyforma szerepök van. Egyébiránt igaz, hogy a statistákat legrosszabbul szokták fizetni s ha a színésztársasági hasonlatosság nyomán menve, mi a plebánusokat és káplánokat statistáknak veszszük is, kiknek legkevesebb fizetésük van, de annyira csak el kell látni a statistákat is, hogy elélhessenek, hogy erkölcstelenségre ne vetemedjenek, mit tapasztalatból tudunk, hogy a statisták a színészeknél néha erkölcstelenségre is szoktak vetemedni.

A második, mit Zólyom megye követétől most tanúltam az, miszerint azon törvényt idézte fel, hogy azon idegenek, kik az országban beneficiumokat birnak, a vízbe vettessenek. Ezt nagyon köszönöm a követ úrnak, mert éppen megyémben van a telki apátság, mely a skót barátok által biratik; tehát ha majd egy skót barát el fog jönni, a vármegyének be fogom jelenteni, miként rendelés tétessék az iránt, hogy ha azon skót barát oda jön, tüstént vettessék a Dunába. Továbbá a veszprémi káptalan nagy érdemű követe hivatkozott azon mondásra: «beatius est dare, quam accipere», tehát még a helyett, hogy most jószágaikból valami elvétessék, még többet kellene nekik adni és a tekintetes Rendek annál boldogabbak lennének. Én megfordítom a dolgot, tudniillik, minthogy a papok az egyházi kormánynak is tagjai, következésképp, kik az egyház irányában, közvetlen szolgálataiknál fogva, nagyobb érdemeket tesznek, mint mi nyomorult világiak tehetünk, nagyobb boldogságra is tarthatnak számot, minthogy «beatius est dare, quam accipere», tehát ne hárítsák el a boldogságnak ezen nemét is, melylyel, minthogy mi nem úgy hiszszük és tartjuk, minket akarnak terhelni.

Ezen okokat hozzá tevén azokhoz, melyeket Zólyom és Borsod megyék követei előadtak s mind összefoglalva, miután Borsod megye indítványában nem foglaltatik az, miként az egyházi javak osztassanak fel, hanem csak az, miként az egyházi rend bizonyos competentiára szoríttassék, s azért azt igazságosnak tartom: a borsodi indítványt pártolom és ha azt el nem érhetném, a kerületi szerkezetet. *(Zajos tetszés, hosszas éljenzés.)*

Elnök: Két országgyűlési tapasztalás, ha másra nem, de legalább azon elnöki tapintatra megtanított, mennyiben a tanácskozások folyamából előre látom: lehet-e jó sikerrel s ingerültség nélkül a fennforgó kérdést, netalán olyat is, mely egyéni véleményemmel megegyezik, a vitatkozás mezején kivánt czélra vinni? vagy pedig a hosszú vitatkozások által csak a kedélyek ingereltetnek, és túl menve a kérdés körén, az időveszteségen kívül, minden haszon nélkül, magára a dologra nézve csak az indulatok felhevülésére nyittatik tér?

Méltóztassanak megengedni! ez volt az oka, hogy a tekintetes Rendeket a mai tanácskozás elején is felszólítottam arra, miként úgy is bőven levén már a tárgy vitatva, a hosszas beszédekkel felhagyni méltóztassanak, előre sejdítvén, hogy ingerültségnél egyebet el nem érünk. Úgy tartom, senki sincs a tekintetes Karok és Rendek közzül, ki a vallást ne tisztelné és tiszteletben tartani nem akarná; de vannak itt mások, vannak hallgatók is, kik némely szavakat, némely kifejezéseket, melyek itt mondatnak, más értelemben vehetnek, és melyek által, a szólónak minden czélja nélkül, a vallás iránti tiszteletben éppen nem gyarapodnak. Én véleményemet tisztán szoktam kimondani; másoknak sem parancsolhatom, hogy véleményöket szabadon ki ne mondják; azt tartom azonban, hogy most e tárgyban, midőn egyrészről előre lehet tudni, hogy a kimenetel sikeres nem lehet, másrészről a különben is ezúttal divatos véleményt hosszasan támogatni és az ellenkezőt erősebben megtámadni, majdnem csak a vallás iránti tisztelet és méltánylás csonkulásával történhetik. Továbbá is kérem tehát az érdemes követ urakat, hogy méltóztassanak a további vitatkozásokkal felhagyni. Ha a tekintetes Rendeknek tetszik, megmarad a kerületi szerkezet úgy amint van. *(Maradjon!)*

Tomcsányi József (Békés megye követe): Én nem akarok a tanácskozásnak sem irányt, sem módot szabni; mert úgy látom, hogy a kik a kerületi határozat ellen szólani akarnak, többséget úgy sem fognak nyerni; azonban pedig már másszor is bőven kijelentették magukat a tekintetes Karok és Rendek. *(Többektől hallgatásra kéretik.)* Szavazatomtól nem állhatok el, azonban kerülvén minden hosszasabb vitatkozást, oda jelentem ki szavazatomat, hogy Borsod megye indítványát pártolom; s ha azt el nem érhetem, a kerületi szerkezet mellett maradok.

Ezután még több rövid felszólalás történt, jelesen 1. az országos választmányt pártolták: *Balogh Kornél (Győr), Matyasovszky Boldizsár (Szepes), Kiss András (Krassó), Sőtér*

(Mosony), *Ruttkay (Turócz)*, *Gabányi (Szatmár)*, *Abaffy (Árva)*, *Farkas (Pozsega)*, *Semsey (Sáros)*.

2. A borsodi indítványt nem pártolták: *Zsoldos (Veszprém)*, *Rohonczy (Sopron)*, *Sárközy (Fehér)*, *Kruplanicz (Esztergom)*, *Bakos (Trencsén)*, *Nikolich (Bács)*, *Békássy (Vas)*, *Almássy Pál (Heves)*.

3. A borsodi indítványt pártolják, de ha az el nem fogadtatnék, a kerületi határozatra szavaznak: *Szilber (Szeged)*, *Athanaczkovics (Zombor)*, *Kovács Sámuel (Hajdu kerület)*, *Lónyay Menyhért (Bereg)*, *Komlóssy (Debreczen)*, *Jozipovics Antal (Túrmezei gróf)*, *Kerkápolyi (Zala)*, azzal, hogy a papi javaknak egy része a népnevelésre fordíttassék.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe) röviden így nyilatkozott: Elvileg tisztán pártolom Borsod megye indítványát, de az arróli rendelkezésnek, minthogy az országgyűlés ennyire haladott, teljesíthetését nem látom.

Huszár Károly (Nógrád megye követe) pedig következőleg szólott: Közkívánság folytában csak röviden adom elő küldőim nézetét, mely abban áll, miként úgy vannak meggyőződve, hogy az egyházi javak közzül azokat, melyek magán alapítványiak, tisztelni tartozván a törvényt, az alapítók végrendelkezését nem tekintik olyanoknak, melyek törvényhozás rendelkezése alá tartoznak. Amennyiben azonban vannak még egyéb czímű javai és jövedelmei is az egyházi rendnek, azokat igen! olyanoknak tekintik, melyekről a törvényhozás szükséghez képpest rendelkezhetik. Ennélfogva azt, hogy küldőim a borsodi indítványt elvben pártolják, kinyilvánítani kötelességem.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): Utasításomat fogom csak előadni, és Elnök ő nagyméltósága figyelmeztetése után reménylem, hogy senki a tekintetes Rendek közzül hosszas tárgyalásba avatkozni többé nem fog, mert különben én is fenntartom magamnak utasításomat okokkal támogatni. Utasításom röviden abból áll, hogy az egyházi rend kezén lévő jószágokat küldőim bizottmányként tekintik, és ennek következtében a kerületi határozatnak első részét, melyben az mondatik ki, hogy a választmány véleménye nem egyezik meg a törvény szellemével, helyesnek tartom. Mi a második részét illeti, t. i. hogy a jövő országgyűlés tárgyalására akarják a tekintetes Rendek az egyházi javakat hagyni: arra nézve küldőim kívánsága az, hogy miután a törvény világosan rendeli, miszerint más, országszerte meghatározott czélokra fordíttassanak a papi jószágok, melyek a törvény-

ben ki vannak jelölve, ennek következtében még ezen az országgyűlésen hozassék törvény, melynek erejénél fogva számadásra szoríttassanak a papok, hogy miképp felelnek meg azon czélnak, melyet a törvény az egyházi javakra nézve kitűzött?

Végezetre *Elnök* kimondja végzésül: E szerint a többség a kerületi határozat mellett van.

Igy tehát a kerületi határozat a Karok és Rendek országos ülésében is megerősíttetvén, a méltóságos Főrendekhez átküldetett, hol az augusztus hó 21-ikén vétetett tárgyalás alá.

(Rendi Napló V. kötet 19—38. lap.)

Augusztus 20-án István király ünnepe.

---

265. Kerületi ülés.

1844 augusztus 21-én.

Elnökök: Semsey (Sáros megye), Zsoldos (Veszprém megye). *Naplóvivő:* Bottka. *Jegyzők:* Palóczy, Szentkirályi és Vukovics.

Tárgy: Pótlólag beadott sérelmek és kivánatok, hitelesítések, kiszemelt indítványok, különösen az úrbér tárgyában.

A pótlólag beadott sérelmek között különösen Temes megye sérelmei ébresztének figyelmet. E sérelmek a köztörvények önkényes magyarázása, s több helytartótanácsi intézményeknek, világos törvény mellőzésével egyoldalú felsőbb rendeletekre alapítása által okoztattak.

Következtek továbbá az úrbéri törvények módosítását tárgyazó indítványok.

Irtuk vala már más alkalommal, miképp a Rendek nem látták jó következményűnek ez országgyűlésen az úrbér részletes átvizsgálásába bocsátkozni. Csupán némely előlegesebbnek tartott indítvány tárgyalására szorítkoznak tehát ez alkalommal.

Másképp állana a dolog, ha az úrbéri törvényhez csatlakozott czélok mind eléretének vala, ha már megülepedtek volna a viszonyok, melyeket azon törvényeknek előidézniök kelle. Mindezekre nézve igen kevés történt. Az úrbéri törvények jótékony szelleme: segíteni a

jobbágyság szomorú sorsán, részint hatalmasabb érdekek túlnyomósága miatt, részint a csak töredékben kiküzdött törvény értelme homályában elveszett; s így történt, hogy az elvben is igazságtalan törvény, mely p. o. Bácsban és Turóczban egyformán állapitá meg a tartozásokat, alkalmazásában kiapadhatlan forrása lőn a tömérdek visszaéléseknek, mik között többnyire a jobbágyság húzta a rövidebbet. Többen említének példákat, miszerint sok helyen kétszer is végh hez ment az úrbéri rendbeszedés, a legelők elkülönítése; és a terhes itéletek katonai hatalommal hajtatván végre, valódi lázadásokat okoztak.

Ily állásában a dolgoknak rendszeres változtatások csak a már ülepedni kezdő viszonyokat fognák újólag felzavarni. S miért is a törvényhozásnak egész gondot fordítani a rosz öltöny foltozására? Jobb ott kezdeni a dolgot, ahol a múlt hongyűlésnek kell vala gondoskodni teljes megszüntetésén a hűbéri viszonynak, mely nem is említve szellemi ártalmait, átkul fekszik a földesúr és jobbágy gazdaságán: alkotni jó örökváltsági törvényt.

Ez iránt tön mindenekelőtt indítványt *egy megyei követ.* Az indítvány nagyszerűségét, rendkívüli érdekét, melynek megoldása millió szabad kezeket ad a nemzeti közgazdaságnak, millió és millió független embert a statusnak, sokan fejtegeték, sőt tagadni senki sem meré. A teendők iránt azonban különbözők valának a nézetek.

Azon követ, ki az örökváltság mellett először szólalt fel, előadá, miképp az magában véve csupán elvont eszme, miről annálfogva általában tanácskozni bajos; mindenekelőttinek tartá az elvont eszme miképp alkalmazása iránt javaslat készítésével választmányt bízni meg.

Szavazás útján, mondhatni egyértelműleg ez el is fogadtatott, kimondatván, hogy a választmány kerületi legyen.

Nagyobb szóváltás keletkezett az iránt, adassék-e utasítás a választmánynak, kimondassék-e, hogy a megváltási törvény kényszerítő legyen, vagy csak megengedő ezután is.

Egy *tiszai megye követe* szükségtelennek, sőt lehetetlennek tartá ily utasítás kimondását. Igy p. o. megyéje oly módokat ajánl a váltság eszközlésére, miket sem egészen kényszerítőnek, sem teljesen engedményieknek nem lehet mondani. Azt is bajos kimondani, hogy p. o. a kényszerítő törvény mennyiben legyen kényszerítő a földesúrra, mennyiben legyen ilyen a jobbágyra nézve?

Az eddigi törvény, mondá továbbá egy múlt országgyűlésről ismeretes képviselő, tisztán engedményi volt, s maga több akadályt foglal magában. A földesúri hatóság, regalék stb. iránt nem enged

egyezkedést, pedig mindaddig, míg ezek is tisztába nem hozatnak, nem ébredhet valódi vágy a jobbágyok keblében az örökváltságra.

E felett a váltsági öszletnek nincs bizonyos alapja; a földesúr úrbéri haszonvételeit nagyon fel-, a jobbágyok ellenben igen kevésre becsülik rosszul teljesített tartozásaik értékét. Ily körülmények között az eddigi engedményi törvénynek igen kevés volt a sikere. Szükséges ez okból tovább menni a törvényhozásnak, s az érintett akadályok elhárításáról gondoskodva, az úrbéri tartozások értékét, öszletét a törvényhatóságok által meghatároztatni, s a földesurat önérdekében is kötelezni az évenkénti váltság fölvételére. Eképp addig is, míg bankok segélyezése által mód nyújtathatik a jobbágyságnak megváltani tartozásai egész tőkéjét, megnyerhetjük mindazon tömérdek időt, mely úrdolgára hasztalanul pazaroltatik, mindazon tömérdek erőt, mely a tulajdon mívelésétől elvonatik.

E nézetek ellenében különösen egy *kárpátvidéki követ* utasításánál fogva elégnek tartván az engedményi törvényt, időkímélés tekintetéből sürgeté kimondani, minő elv szerint akarják a Rendek a törvényt alkottatni, nehogy az elv feletti hosszas viták e választmány munkálkodását is aképp késleltessék, mint az ősiségi törvényjavaslat elkészítését.

Említtetett továbbá sokak utasítása, mely kényszerítő törvénynek határozottan ellene szól.

Ezekre a fentebb mondottak után még válaszoltatott, hogy sokkal több időbe kerül ily nagy testületnek elvek iránt tisztába jönni; ellenben valamely elv elfogadására az igazságtöredékek barátai hajlandóbbak, ha már ki van jelölve azon elv alkalmazásának netovábbja. A Rendek ez okból eddig is mindenkor időelőttinek tarták a kiküldendő választmány kezeit megkötni utasítással, mint saját kezeik megvannak kötve. E választmányoknak irányt kell adni maguknak a törvényhatóságoknak, kik az utasítást készítik.

Hogy az ősiségi munkálat még nincs beadva, okát abban kereste *Szepes követe,* mivel e választmány tagjai, kik körüle dolgoztak, el valának foglalva a nagy terjedelmű rendezési munkálatokkal is. Mi végre a kényszerítő törvénytőli rettegést illeti; ez megfoghatatlan. Nem kényszerítő állapot-e már maga az úrbér, midőn egyfelől a jobbágyot kényszeríti bizonyos tartozások teljesítésére, másfelől a földesurat kötelezi, hogy többet követelnie ne lehessen? avagy midőn más országok részint tömérdek áldozatokkal, részint hatalomszóval eszközlék az örökváltságot, egyedül szegény, pénzetlen hazánk fogna

lenni az Eldorádó, hol az életjövendőt rejtő kérdés magában feloldódnék?

Ismét szavazás történt, s nagy többség utasítás nélkül határozá kiküldetni a kerületi választmányt, melyhez minden kerületből két megyei, a káptalanokból s kerületekből egy, a városokból pedig összesen két tag fog választatni.

Ezután tovább olvasá *Vukovics* az indítványokat.

Ezek közt mindjárt elől kivántatik meghatározása az abroncsos edény tartalmának, melyben a jobbágy szeszes italt bevihet.

Maradtak a Rendek a réginél.

CCI. Országos ülés a mélt. Főrendeknél.

1844 augusztus 21-én.

Tárgy: Az országos sérelmek és kivánatok V-ik osztálya s különösen a 128-ik pont alatt foglalt borsodi indítvány a papi javak sæcularisatiója iránt.

Hubay József kir. személynöki itélőmester, olvassa az országos sérelmek és kivánatok V-ik osztályának 128-ik pontját és a tek. Rendeknek arra tett észrevételeit.

Lonovics József, (csanádi püspök): Ha a Borsodmegyei indítvány úgy állana előttünk, mint az tétetett, nem késlekedném annak tartalma, czélja és az ismeretes körlevélben foglalt gyámokai iránt terjedelmesebben nyilatkozni; miután azonban a tek. Karok és Rendek amaz indítvány tárgyalását részükről is mellőzendőnek határozták, én sem fogok annak bővebb taglalásába bocsátkozni, hanem egyszerüen csak azokra szorítkozom, miket a tek. Rendek az országos választmány véleményétől elállva, e pontra nézve határoztak. S vajjon mi az országos választmánynak e pont iránti véleménye? Az, hogy ama kivánat a törvényes jogokkal ellenkezvén, általa nem pártoltathatik. S mit mondanak erre a tek. Rendek? Azt mondják először, hogy az országos választmány ebbeli véleményét nem osztják, azonban ama kivánat tárgyalását ezúttal mellőzni kivánják. Igen könnyű volna az országos választmány véleményének igazolására törvényeket, diplomákat, adományleveleket, szerződéseket és egyéb jogbiztositó okle-

veleket felhozni; de ez még most mind felesleges; elég legyen itt, annak bebizonyítására, hogy törvényeink az egyházi s világi javak birtoka s jövedelmei közt különbséget nem ismernek, idéznem a II. rész 2. czimét, melyben világosan mondatik: «Quod omnes domini prælati et ecclesiarum rectores, item barones et cæteri magnates, nobiles ac proceres Regni hujus Hungariæ et ratione nobilitatis, et ratione bonorum temporalium una eademque libertatis, immunitatis et exemptionis prærogativa gaudeant».[1] Egyébiránt mivel a tek. Rendek magának az indítványnak tárgyalását mellőzik, az nálunk sem lehet tanácskozásnak tárgya, s azért annak vitatásába magam sem fogok bocsátkozni.

Másodszor azt mondják a tek. Rendek, hogy a dolog érdemére nézve részint az előleges sérelmekben, részint az 1835. decz. 30-án kelt feliratban kifejtett elvekhez ragaszkodnak. Minthogy ezek felterjesztéséhez a mélt. Főrendek is hozzájárultak: lássuk mindenek előtt, mit foglalnak magukban azon előleges sérelmek. Az 1825-iki országgyűlésen az egyházi rend a másik Táblánál előterjesztvén azt, hogy felsőbb parancsolatok által jövedelmeitől bizonyos procentuatió sürgettetik, s ez már mint kötelesség a kir. collationálisokba is igtattatik, ezen követelést az országos Rendek törvénytelennek nyilvánították, s a panaszt az előleges sérelmek közzé sorolák, melyeknek ide tartozó 9-ik pontja ekként szól: «Cum taxatio cleri tam secularis, quam regularis contra cardinales statuum prærogativas continuata, — — jam in permanentem contributionem vergere videatur, tam justa est hac in parte SS. et OO. sollicitudo, ut ejusdem hoc loco manifestationem, medelæque quo ocyus adferendæ petitionem inter præferentes suas obligationes reputent. Clerus enim Hungariæ, præterquam quod bona sua nobilitario jure nullis datiis ac præstationibus obnoxio teneat, jam antecedaneis etiam temporibus, signanter Alberti Regis Decr: Art: 19-o et Mathiæ Decr: III. artic: 24-o ab omnibus taxis abusive inductis liber ac immunis declaratur. — — numerosæ præterea leges patriæ occasione insurrectionum et subsidiorum latæ irrefutabili serviunt argumento, de bonis et proventibus ecclesiasticorum, semper cum influxu regni fuisse determinatum, ut adeo Status et Ordines ratione illorum, nec jus quodpiam exclusivum recognos-

[1] «Hogy minden főpap és egyházkormányzó urak, hasonlóképp bárók és egyéb mágnások, ezen Magyarország nemesei és főrendei, mind nemességökre, mind világi javaikra nézve a szabadság, mentesség s kivétel egy és ugyanazon kiváltságaival bírjanak».

cant neque taxationem hanc supremo juri patronatus, quod art: 23. 1790/1 diserte circumsribitur, attribuere possint. Accedit ad præmissa, quod si episcopatus et capitula citra consensum regni proventibus suis frustrata fuerint, illa scopo fundationum per divos suæ Majestatis antecessores conditarum satisfacere nequeant; quod porro cum non attentis cleri remonstationibus taxarum harum implementum indiscriminatim, ac severioribus etiam mediis procurandum intimetur, per id personæ ecclesiasticæ ad obligationem talem ineundam sint adactæquæ tamquam fundamentali art: 8 : 1741. e diametro contraveniens ex indole constitutionis regni pro nulla haberi debet, quod denique Status et Ordines comitialiter congregati intellecto cumprimis recentissimorum, stantibus regni comitiis ad venerabile capitulum Quinqueecclesiense intimatorum tenore, positive debeant manifestare; se ad onus quodpiam certum et continuum statui privilegiato, etiamsi nefors cum assensu ejusdem injectum, salva legali sua immunitate et constitutionalium jurium suorum securitate accedere nullatenus posse. Suam proinde Majestatem humillime orandam esse arbitrantur, ut — — ab ulteriore episcopatuum, capitulorum et ordinum beneficatorum quocunque sub titulo continuanda taxatione, quæ nec in jure, nec in usu fundari potest, præscindere, cunctas item insolitas et articulo 122 : 1647. adversas clausulas, conditiones, ac reservatas collationalibus litteris insertas, pro nullis et non adjectis benigne declarare dignetur.»[1]

[1] «Midőn a klerusnak, úgy világi, mint rendes, a statusnak sarkalatos kiváltságai ellen folytatott megtaksálása — — — — már állandó megadóztatássá látszik válni, annyira igazságos e részben a Karok és Rendek aggodalma, hogy annak e helyeni kinyilatkoztatását s mind gyorsabban leendő megorvoslása iránti kérelmet legelső kötelességüknek vélik. Mert Magyarország klerusa, azonkívül, hogy javait nemesi, semmi adó és más kötelezettségeknek alá nem vethető joggal birja, már előző időkben is, jelesen Albert király decretumának 19-ik és Mátyás III-ik decretumának 24-ik czikkében minden visszaéléssel behozott taksáktól szabad és mentesítettnek nyilváníttatik — — — — a hazának a felkelések és segélyek alkalmával hozott számos törvényei megczáfolhatlanul érvül szolgálnak rá, hogy az egyháziak javai és jövedelmei felett mindenkor az ország befolyásával történt intézkedés. Úgyhogy a Karok és Rendek ennélfogva sem valami kizárólagos jogot el nem ismernek, sem ezen taksálást a legfőbb kegyúri jognak, mely az 1790/1 : 23. t.-czikkben tisztán körülírva van, nem tulajdoníthatják vagyis át nem engedhetik. Ide járul még, hogy ha a püspökségek és káptalanok az ország beleegyezésén kívül jövedelmeiktől megfosztattak légyen, azok az Ő Felsége dicső elődei által tett alapítványok czéljának eleget nem tehetnek; hogy továbbá, midőn nem figyelve a klerus felszólamlásaira, ezen taksáknak teljesítése minden különbség nélkül és szigorúbb módokkal

Megjegyzésre méltók ezekben a következők: 1. Azt jelentik az országos Rendek: «quod clerus bona sua nobilitari jure nullis datiis et præstationibus obnoxio teneat», azaz, hogy az egyházi rend a maga javait nemesi joggal, és így oly czímmel birja, mint minden más nemes birtokos. 2. Azt mondják, hogy, mint azt az insurrectiók és subsidiumok alkalmával hozott törvények bizonyítják, az egyházi rend jövedelmeiről egyoldalulag intézkedni nem lehet, a mi is tagadhatatlanul igaz; de e tekintetben egyházi és világi birtokosok közt alkotmányunk szerint nincs semmi különbség, s az érdeklett alkalomkor a törvény mind a papi, mind a világi javak s jövedelmek iránt ugyanazon módon rendelkezett. Mutatja ezt maga az úrbér is, mely iránt mást rendelt az Ulászló törvénye, mást Mária Terézia határozata, s mást az 1832. törvény szabályai. 3. Az egyházi rend irányában s védelmére hivatkoznak az 1741: 8. alaptörvényre, hivatkoznak az országos Rendek sarkalatos jogaira s kiváltságaira, annak megmutatására, hogy a fenforgott tekintetben egyik s másik status közt különbséget tenni nem lehet. Minthogy erre kegy. válasz nem érkezett, a sérelem a következett 1830-iki országgyűlésen az előleges sérelmek közt ismételtetett ily módon: «9-o Eorum intuitu quæ in præferentialibus gravaminibus adsistendam episcopatuum, capitulorum et ordinum beneficatorum quocunque sub titulo taxationem, cunctas item insolitas et art: 122: 1647. adversas clausulas, conditiones et reservatas collationalibus litteris insertas pro nullis et non adjectis benigne declarandas proposita sunt, benignam resolutionem regiam ultroquoque demisse exorant Status et Ordines».[1] Ugyanez történt az

is behajtása intézményeztetik, az által az egyházi személyek oly kötelezettség teljesítésére kényszeríttetnek, mely mint az 1741: 8. sarkalatos alaptörvénynyel ellenkező, az ország alkotmányának szelleménél fogva semmisnek tekintendő; hogy végre az országgyűlésre egybegyült Karok és Rendek megértvén főleg a legújabb, éppen az országgyűlés együttléte alatt a pécsi tisztelendő káptalanhoz küldött intézmények tartalmát: tényleg tartoznak kinyilatkoztatni, hogy ők bármely — netalán még saját beleegyezésével kivetett bizonyos és folytonos adóhoz, épségben lévén törvényes mentességök s az alkotmányos joguk biztonsága — egyáltalán nem járulhatnak. Minélfogva Ő Felségét legalázatosabban megkérendőnek vélik, hogy — — — — — a püspökségeknek, káptalanoknak, javadalmazott rendeknek bármely czím alatt folytatandó megtaksálásától, mely sem jogra, sem gyakorlatra nem alapítható, elállani, hasonlólag minden szokatlan és az 1647: 122. t.-czikkel ellenkező záradékot, föltételt és az adományozó levelekbe igtatott fenntartásokat semmiseknek és nem létezőknek kinyilatkoztatni kegyelmesen méltóztassék.»

[1] «Azokra nézve, melyek az előleges sérelmekben a püspökségek, káptalanok és javadalmas rendek bármely czím alatti ellentétes megtaksáltatásának,

1832-iki országgyűlésen is ily formán: «9-o Circa inlegalem beneficiatorum ecclesiasticorum taxationem SS. et OO. ab edenda sub his adhuc comitiis altissima resolutione præstolantur.»[1] — itt is törvénytelennek jelentetvén a clerus taxáltatása. Megérkezett végre az előleges sérelmek iránt ugyanazon országgyűlésre a kir. válasz, melyben e pontra nézve Ő Felsége a banderium iránti törvényekre s legfelsőbb patronatusi jogaira hivatkozik, s erre keletkezett 1835-ben decz. 30-án azon felirat, melyre a tek. Rendek ezúttal hivatkoznak, s mely e pontot illetőleg eképpen szól: «6. §. Mi sem vesszük ugyan legkisebbé is kérdésbe azt, hogy az egyházi javaknak jövedelmeit az ország védelmére, vagy más közhasznú egyházi és nemzeti intézkedésekre fordítani lehessen; minthogy azonban az ország bármely Rendének országgyűlési végzeten kívül egyoldalulag tettleg behozott, s tettleg folytatott megrovatása az alkotmány s törvények szabályai szerint sérelem, s a törvényhozásnak azon ezuttali elmellőzése is, melyen a kegy. kir. válasz alapul, meg nem nyugtató, hanem ujabb sérelmet okozó rendelkezés; ily törvényes szemponti nézetből a jelen szakaszi sérelemnek úgy, amint az 1825/7. és 1830-iki feliratainkban felterjesztve volt, orvoslása szorgalmazásához továbbá is állhatatosan ragaszkodunk».

Hármat mondanak itt az országos Rendek. 1-ör azt jelentik ki, hogy az egyházi javak jövedelmeit az ország védelmére, vagy más közhasznú egyházi s világi intézkedésekre fordítni lehet, a mi a jogszerűség határai közt, s a törvény értelmében tökéletesen áll; mutatják ezt a nemesi felkelés s a banderium iránt szóló törvények. Ugyde a törvények az insurrectió, banderium és subsidiumokra nézve a nemesi javak s jövedelmek iránt is rendelkeztek, a korona jószágaitól kezdve le az úrbéri telkekig, sőt rendelkeztek még arról is, hogy a nemesek felségsértés esetében birtokaikat veszítsék el. — 2-or azt mondják, hogy az ország bármely rendének országgyűlési végzeten kívül egyoldalulag behozott megrovatása az alkotmány és törvények szerint sérelem, mely kifejezés az egyházi rendet birtokára nézve a többi Rendekkel tökéletesen æquiparálja, s előbbeni észrevételemnek

hasonlag minden szokatlan és az 1647 : 122. t.-czikkel ellenkező záradékoknak, feltételeknek s az adományozó levelekbe igtatott fentartásoknak kegyelmesen semmiseknek s nem létezőknek kinyilatkoztatása iránt felterjesztettek, kegyelmes királyi válaszát alázatosan kérelmezik a Karok és Rendek.»

[1] «A Statusok és Rendek az egyházi javadalmazottaknak törvényellenes megadóztatására nézve pedig még ezen országgyűlés alatt kiadandó legmagasabb királyi válaszszal megörvendeztessenek.»

bizonyságául szolgál. — 3-szor kijelentik, hogy e sérelem orvoslásának szorgalmazásához úgy, a mint az 1825. és 1830. feliratokban felterjesztve volt, továbbá is ragaszkodnak. E szerint az idézett 1835-iki feliratnak is ugyanaz a czélja, ugyanaz a szelleme, mint az 1825-ikinek; már pedig ennek foglalatját imént volt szerencsém előadni. Minthogy tehát a tek. Rendek a borsodi kivánat tárgyalását ezúttal mellőzendőnek vélték, azzal a m. Főrendek sem foglalatoskodhatnak; — s minthogy a tek. Rendek a kivánat érdemére nézve az említett sérelmekben s feliratban kifejtett elvekhez ragaszkodnak, azokban, mint általunk is elfogadottakban a méltóságos Főrendek is megnyugodhatnak.

Minélfogva véleményem szerint e pontra nézve az lenne a tek. Rendeknek válaszolandó, hogy az egyházi rendnek sarkalatos törvényeink által biztosított birtok s jövedelembeli jogai ugyanazon előleges sérelmekben s feliratban is, melyekre a tek. Rendek hivatkoznak, elismerve s védve lévén, a Borsod megyei előterjesztés tárgyalását a mélt. Főrendek azoknál fogva is, miket az idézett 1835. decz. 30-iki felirási javaslat alkalmával váltott izeneteikben kifejtettek, részükről mellőzendőnek vélik.

Kopácsy József, herczegprimás: Ha itt az egyházi rend jogainak biztosítását és védelmét említeni kell, feltaláltatik az azon viszon izenetekben is, melyeket a m. Főrendeknél az előleges sérelmek 9. pontja iránt 1835. deczember 30-dikán készített felirati javaslat után a tek. Karok és Rendekhez intéztek; jónak látnám tehát, hogy ezen főrendi izenetekre is legyen hivatkozás.

Majláth György országbiró elnök: Hivatkozás történhetik azon izenetre is. Egyébiránt úgy látom, hogy a m. Főrendek közakarattal a csanádi püspök ő nagyméltóságának előadását elfogadják. *(Helyeslés.)*

A főrendi határozat az országos irások III. kötetének 149-ik lapján 219. szám alatt olvasható s következőleg szól:

«a 128-ik pontra: Az egyházi rendnek sarkalatos törvényeink által biztosított birtokbeli jogai ugyanazon előleges sérelmekben és felirásokban is, melyekre a tek. Karok és Rendek hivatkoznak, elismerve lévén, a Borsod megyei előterjesztés tárgyalását a mlgos Főrendek azoknál fogva is, miket az idézett 1835. 30-ik deczemberi felirási javallat alkalmával váltott izeneteikben kifejtettek, részükről is mellőzendőnek vélik.»

Ezen főrendi válasz a Karok és Rendek augusztus hó 26-án tartott országos ülésében felolvastatván, innen kerületi ülésre lett

áttéve. A kerületi ülés augusztus 29-ikén Palóczy azon felszólalása folytán, «hogy e tárgy jelen állapotában jövendő feltámadásig nyugalomba helyeztessék» — következő határozatban állapodott meg: «128-ik pontra nézve: a Karok és Rendek előbbi izenetükben foglalt nyilatkozatok és elveik mellett maradnak, különben pedig részükről kinyilatkoztatják, hogy ezúttal, a jelen pont feletti értekezéseiket ezen országgyűlés idejére nézve berekesztetteknek tekintik». — Mely kerületi határozatot a Karok és Rendek szeptember 2-án tartott országos ülésökben is megerősítették; s ezen határozatukat az országos iratok közzé 326. szám alá sorozták.

(Főrendi Napló VI. kt. 28. lap.)

A CCII. országos ülés szintén a Főrendeknél tartatott.

266.

226. Kerületi ülés.

1844 augusztus 22-én.

Elnökök: Zsoldos (Veszprém) és Semsey (Sáros). *Jegyzők:* Vukovics és Demeczky. *Naplóvivő:* Bottka.

Tárgy: Úrbéri indítványok és az országgyűlési szállások iránti 3-ik rendi üzenet hitelesítése.

Az indítványok között előfordúlt *Tolna megyének* azon indítványa, miszerint gabonából is szabadjon pálinkát égetni a jobbágyoknak. Ezen indítvány leginkább erkölcsi szempontból támadtaték meg, mert a pálinka valódi méreg; ellene gördíttetett az is, hogy szűk években az éhséget előmozdítja.

Ezen atyáskodási elv ellenében kérdé *Bezerédj István (Tolna megye követe)*, mit tegyen tehát a szegény jobbágy gabonájával, ha megromlik? Vagy az általános zár alá vétel az általános szükségleti czikket a romlástól is meg fogja óvni? s a megkészítés csak földesúri kiváltság? Ő azt hiszi, hogy amint emellett megáll a földesúr pálinkaégetési joga, megállhat a jobbágyé is, s hogy a jobbágy felesleges gabonáját, melyet el nem adhat, szeszfőzésre fordíthassa, ebben az indítványozó, Tolna megye követe, semmi politikát fel nem talál s a kérdés jobbra vagy balra leendő eldöntésére szavazást sürget.

Pártolák a kérdést Torontál, Baranya és Csongrád; 13 megye követe jelen nem lévén, a többi ellene szavazott.

Második indítvány vala *Somogyé*, hogy a boltnyitás a contractualis községekre is terjesztessék ki. És noha ezt a törvény ki nem zárja, miután azonban a Helytartótanács által elmagyaráztatott, sokan czélszerűnek látták oly magyarázó törvény alkotását, miszerint hol a szerződés e tárgy iránt nem rendelkezik, azon községekre nézve áll az általános törvény rendelete.

Voksra kerülvén a sor, egy szótöbbséggel «nem»-re dőlt el a dolog. Kissebbségben maradtak: Zemplén, Csongrád, Békés, Arad, Temes, Torontál, Krassó, Vas, Zala, Komárom, Bars, Somogy, Nógrád, Hont, Győr, Baranya, Fehér, Esztergom, Tolna, Bács, Turócz, Verőcze; Csanád és Liptó nem szavaztak.

Békés megye indítványozá, hogy a házatlan zsellérek, kik a közlegelőnek hasznát nem veszik, az úrbéri szolgálat s az örök váltság dijától mentessenek fel.

Nem nyervén pártolást ez indítvány, nyomban tétetett egy másik *Beöthy (Bihar megye követe)* által, miszerint a szolgálati tartozás legalább négy napra olvasztassék le. Ezek a szegény emberek — úgymond szóló — 12 napot szolgálnak csupán azért, mivel a helységnek, mely a földesúré, levegőjét szívják és vizéből isznak; szolgálnak semmi haszonvételért; holott törvénytudóink vallják, miként a szabad költözés engedélye által megszünt a jobbágy tulajdona lenni a földesúrnak.

De a Rendek ezentúl is maradtak a réginél s végzés lőn, hogy a házatlan zsellér, mint a törvény meghatározza, 12 napos úri munkával köteles.

Békés megye indítványozá továbbá, hogy a sóárulás bolti taksa lefizetése mellett, megszorítás nélkül mindenkinek megengedtessék. Az 1840-iki úrbéri törvényekben ezen jog meghagyaték, hol gyakorlatban volt. Az indítványozó megye követe legkártékonyabb úrbéri törvénynek mondá azt, mely szokásra hivatkozik. Az úrbér hatalmas és gyenge közötti viszony. Annak szokást csinálni könnyű, ennek megtartani nehéz. Ezen mód szünteleni perek, visszavonások, súrlódásokra ad alkalmat; többnyire az veszít, kinél az erőszak: lázadás; nyer pedig az, kinél az erőszak: úri hatóság fenntartása.

Az ősz *kerületi jegyző, Palóczy* megjegyezvén, hogy e tárgy a múlt országgyűlésen is tárgyalás alatt volt, és csak azért nem intéztetett el, mert az országgyűlés bezárása előtt pár nappal, u. m. 1840 május 9-én érkezvén le a kegyelmes királyi válasz, tovább felírni nem

lehetett; ennélfogva végzés lőn, hogy e tárgy szorgalmazása folytattassék.

Az első Rész 40-ik czímének eltörlése (a soproni indítvány) kerülvén szőnyegre, miszerint a földes úr saját szükségére jobbágya belső telkét kibecsülhesse, ezen indítvány támogatására több fontos ok hordatott fel.

Rohonczy (*Sopron megye követe*) előadja, hogy a kisajátítási jog egyedül a statust illeti; e kisajátítás ellenkezik a törvény ama rendelkezésével, hogy a jobbágy telkének haszonvételét örökre eladhatja; ezen törvény azon régi idők maradványa, mikor még a jobbágy «glebæ adstrictus» volt; a mostani úrbér szellemével össze nem fér, azonkivül illusorius jog, a mennyiben sem a jobbágy, sem a földesúrnak hasznára nem válik. A jobbágynak nem, mert lakhelyéből zaklattatik ki minden kárpótlás nélkül; de nem használ a földesúrnak sem, mert e tárgyat a Helytartótanács úrbéri úton rendelvén elintézendőnek, a pör kimenetele hosszú és költséges.

És hová vezetne e törvény? kérdi *Zsedényi* (*Szepes megye követe*). Nézzük, úgymond, az alsó tiszai megyékben, mily nagyon szaporodik a nemesek száma. Ha a jobbágy telkeket szabad kisajátítani, melyekből mindmegannyi curia alakul, nem fog-e az adó alapja szűkülni? A Helytartótanács azon helyzetben van, hogy a mostani törvény szerint kénytelen helybenhagyni a kibecsülést, amennyire az okiratokból kitetszik, hogy a földesúr csakugyan reászorult jobbágya telkére.

Eezek után *Palóczy* kérdé: Mondja meg valaki, mi az úrbéri telek? A felség azt mondja: az úrbéri telek őt illeti, a mennyiben adó alapjául szolgál; a földesúr is magáénak vallja, mert a jobbágy neki dézmával és robottal tartozik; végre még a szegény jobbágy is jogot formál hozzá; kié hát tulajdonképpen az úrbéri telek?

A törvény pártolására több okot nem hallánk előhozatni annál, minthogy eltörlése a birtoklással van egybekötve. Ezen összefüggés azonban csak annyiba vétetett az ellenkező véleményűek által, hogy a birtoklást nehezíti.

Végre szavazásra kerülvén a dolog, egy szótöbbséggel a tek. Rendek az I. Rész 40. czím felett elzengték a hattyúdalt. Szavazott pedig a törvény eltörlésére 24 megye: Pozsony, Sopron, Trencsén, Hont, Zólyom, Pest, Tolna, Árva, Pozsega, Verőcze, Szerém, Szepes, Gömör, Borsod, Bereg, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál és Krassó. Zala és Liptó nem szavaztak.

A hallgatóság éljennel fogadván azoknak voksait, kik a törvény

eltörlésére szavaztak, *Mármaros megye* ősz követe, *Br. Sztojka*, tudni szeretné, miképp fog majd éljenezni az, ki, ha osztályozásra kerülvén az idő, egy házba lesz kénytelen szorúlni.

Somogy megye indítványozá, hogy a téglaégetés a jobbágyoknak megengedtessék. Az indítványozó megye követei annál inkább ajánlják ez ügyet a tek. Rendek figyelmébe, mert hogy ez úri jog volna, meghatározva nincsen és a Helytartótanács addig sem helyesen tiltá el; s ha eltiltá, az úrbéri törvények szelleme s az 1836-iki naplók tartalma ellenére tiltá el azt. Már pedig ha ez eltiltatik, mondhatjuk, hogy a jobbágy szabadon használhatja s minthogy az 1807: 21. t. cz. rendelete szerint szilárd anyagból kelletvén a jobbágynak házat építeni, a törvény lelke megkivánja, hogy az adózó nép, ha téglát vetni szabad, azt szabadon ki is égethesse.

Torontál megyének ehez hasonló indítványa pedig oda vág, hogy hol a legelő még elkülönözve nincsen, ott a közös téglaégetésre hasíttassék ki tér; hol pedig a legelőelkülönzés véghez ment, ott a jobbágy saját telkén égethessen nemcsak téglát, de cserepet is. Ezen indítványok közmegegyezéssel végzésbe mentek.

A törvényeknek a Helytartótanács általi fennebb említett sérelmes magyarázatai után a Rendek a jobbágyság érdekében *Csongrád* indítványára kénytelenek törvényileg azt is kimondani, hogy a sörélesztő nem szeszes ital, melynek mérése, árúlása tiltatik. A felvilágosítást is a Helytartótanács teszi szükségessé. Noha egy megyei követ, *Zsedényi*, nem foghatá meg, hogy lehet az élesztőt az italneműek közzé sorozni, s azokról, kik ez cselekvék, feltevé, hogy a tárynak képesek volnának magvát keresni; s valóban, ha kedve kerekednék is valakinek élesztőt inni, nem tilalmat, hanem kiváltságot érdemelne a kormányszéktől működéseért.

Sopron megye a jobbágyok sorsán könnyíteni óhajtván, miután kebelében a tagosztály divatban van, de kivált oly helyeken, hol közbirtokosság létezik, ez sok bajjal jár, úgyhogy évek mulnak, míg a mostani uton a végitélet meghozatik, kivánja, hogy ezen tárgy ezután az alispán előtt végződjék, a jobbágyság illetősége egy tagban hasíttassék ki, nehogy idővel a jobbágyság zaklattassék; az irtásokról vagy mondjon le a földes úr örökösen, vagy eziránt azonnal történjék intézkedés; az osztályban ne önkény, hanem sors határozzon s hogy a jobbágyság legelője szűkre ne szoríttassék, mint a múlt országgyűlésen, úgy most is kívánja az indítványozó megye, hogy a rétek és földek kiterjedése, a marhák száma és a jobbágyi birtok szolgáljanak a legelőelkülönítés kulcsául. Ezen indítvány azonban mellőztetett.

Vitatkozásra nyujtott alkalmat *Csongrád megyének* azon indítványa, miszerint törvény alkottassék, hogy pálinkával is szabad a jobbágynak nagyban is kereskedni. Némelyek az e részbeni törvényt világosnak állítván, mely az abroncs alatti kereskedést nem tilalmazza, az indítványt elmellőzni kivánták.

Erre az indítványozó megye követe, *Klauzál*, megjegyzé, hogy bár a törvény világos, de megyéjében történt példa (Hódmezővásárhelyen), hogy egy jobbágy több akó pálinkát bevivén, az uradalmi haszonbérlő által lefoglaltatott s noha az úriszék az italnak visszaadását megitélte s ezen itéletet a megyei törvényszék helyeslé, a Helytartótanács reexecutiót (vissz-végrehajtást) parancsolt az uradalmi haszonbérlő számára. — Valóban különös, hogy a mit a törvény nem tilt, a jobbágyság érdeke ellen, melyen az úrbér segíteni kiván, tilalmazza a kormányszék. De miért?

Zsedényi úgymond, azért, mert a törvény «bevinni» csak a bort, ellenben a pálinkát «kifőzni» engedi.

S eladni nem? kérdi *Klauzál;* hiszen ebből ezután az következik, hogy meginni sem szabad, mivel a törvény ezt nem rendeli; következnek, hogy eczetet, kávét, stb. mind el lehetne tiltani, mint szeszes italokat. Igy azután szép egyedárúságot üzhetnének földesuraink a pálinka kiváltságos mérgével, nem különben, mint Chinában mákonyával Anglia.

Némelyek ebben törvénysértést látván, a csongrádi előterjesztést sérelemkép kivánták felterjeszteni.

Szentkirályi legczélszerűbbnek látta felirásban megkérni ő Felségét, miszerint a Helytartótanácsot oda utasítani méltóztassék, hogy a törvényeket visszaható szellemben ne magyarázgassa, hanem szeme előtt a törvényhozás irányát tartsa, mely az úrbéri viszonynak nem megszorítását, hanem tágítását czélozza.

Ebben az indítványozó megye követe, *Klauzál*, meg nem nyugodván, miután a pálinkakereskedés nem monopoliuma a földesúrnak, valamint a téglaégetésnél elhatározták a Rendek, hogy törvény által kiterjesztessék a jobbágyokra nézve, noha a törvény ezt nem tiltá, hasonló intézkedést sürgetett e tárgyra nézve is, nem vélvén a dolgon azáltal segíteni, ha sérelemképp terjesztetnék fel; mert ebben a felső Tábla könnyen gátat vethetne. A pálinkakereskedés megakadályozásával ki van játszva azon törvény rendelete, mely némely helyeken megengedi a gabonábóli pálinkaégetést, mert az itczénkinti kimérés tiltva lévén, ha a jobbágy akóként el nem adhatná italát, azt magának kellene meginnia.

Beöthy különös tüneménynek vallá, hogy mivel az úriszéken rendesen azon gyanú fekszik, hogy inkább a földesúr kezére játszik, jelen esetben e szerepet a Helytartótanács s ennek intézményező urai látszanak felváltani. Ha valamit tiltani kell, szóló inkább az égetést kivánná eltiltani, melynél a dugárússág könnyebb, mint az abroncs alatti kereskedést. Egyébiránt nem pártolja azon indítványt, hogy a Helytartótanács iránt történjék felirás, ez által a törvénymagyarázás joga a törvényhozástól elvonatván.

Zsedényi előtt úgy rémlett, hogy a Helytartótanácsot az említett intézmény kibocsátására különös körülmény vezérelhette, miután másutt a nagybani kereskedést nem ellenzette.

Erre az indítványozó követ, *Klauzál*, azzal válaszolt, hogy a kétkedő szónok Csongrád megye előterjesztésének hitelt adni tartozik.

Az eredmény az lőn, hogy az indítvány elfogadtatott.

Pártolást nyert azon indítvány is, hogy a robot megváltása a honoratioroknak is megengedtessék.

Klauzál (Csongrád megye követe) továbbá indítványozá, hogy az eddig egyedül a drávai malmokra törvényesen megszabott évenkénti haszonbér a többi vizi és száraz malmokra is kiterjesztessék. Egy kerék után a földesurak igen sokat követelnek, nehogy tehát a túlcsigázott bér által a molnárok sajátjukból kiszoríttassanak, vagy a rajtok megvett adót az őrlőkön csalárdul megvenni ne kényszeríttessenek, határoztassék meg a bér, vagy a megváltás engedtessék meg, a bér megszabására nézve alapul szolgálván a törvény behozatala előtt divatozott taksák. A bérmegszabás ellen az hozatott fel, hogy ez némiképp sértené a tulajdont, mert ha a mostaninál kisebb bér határoztatnék, szenvedne a földesúr, ha pedig a bér felemeltetnék, kárt vallana a molnár. Azért is jónak találtatott addig, míg a malmok ki nem becsültetnek, hogy az eddigi taksa megállapíttassék, a mennyiben pedig 1836 óta felemelve lenne, az az előtt divatozott mennyiségre szállíttassék le.

Ezen módosítást helyesnek találván az indítványozó követ is, azt oly alakban kivánta elfogadtatni, hogy az 1836. év előtt létezett malmokra az akkori, az az óta épültekre pedig a mostani taksa határoztassék meg, ha ez iránt különös szerződés léteznék valahol, ez épségben fenntartatván. Ily alakban az indítvány határozattá vált.

Somogy megye előterjesztése, miszerint a Helytartótanács a házalókereskedést kocsin űzni nem engedé, sérelemképp leend felterjesztendő.

A mellőzött számtalan indítványt, minő pl. hogy a jobbágynak vadgyümölcsöt szedni ne lehessen stb. e helyen mellőzzük.

Az országgyülési szállások iránti 3-ik izenet hitelesíttetvén, az ülés eloszlott.

---

267. Kerületi ülés.

1844 augusztus 23-án.

Elnökök, naplóvivő, kik előbbi napokon. *Jegyzők:* Szentkirályi, Szemere, Vukovics.

Tárgy: A Jászkun kerületek rendezése tárgyában készült 2-ik, s a büntető eljárási üzenet hitelesíttetvén, a kiszemelt indítványok jöttek tanácskozás alá.

Ezek közt első, hogy a királyi és hétszemélyes táblák előtt országgyülés alatt is mindennemü per folyjon s bennök itéletek hozassanak; az 1840-iki törvényjavaslat, mely az 1839-iki országgyülésen is fölvétetett, megújíttatik, hozzáadatván még a csongrádi indítvány egy külön §-ban, mely szerint a hétszemélyes táblánál a husvétutánni juristitiumok megszüntessenek. A decretális napok végső megszüntetése, a vasárnapok s keresztyéni közönséges három nagy ünnep közbe nem értése mellett, külön törvényjavaslatba foglaltatik.

Végre azon indítvány fölött, hogy a királyi megerősítés alá terjesztendő törvényczikkek előbb három egyenlő példányban letisztázva, pontosan összehasonlíttassanak, majd kinyomatva, az országgyülés utolsó ülésében hitelesíttessenek, s míg ezek meg nem történnek, a követek szét ne oszolhassanak, magok pedig a törvények királyi megerősítés után legfölebb 60 nap alatt az ország törvényhatóságinak küldessenek meg, nem ugyan a dolog lényegére, de annak kivitele módjára nézve némi vitatkozás keletkezett.

Némelyek mindezeket törvénybe kivánták igtatni, mire *Szepes megye követe* megjegyzé, miképp ezen részben a törvény szükségtelen és fölösleges, mert az egyedül a Tábla házi köréhez tartozik; erre nézve hát elég, ha határozat tétetik.

Egy tiszamegyei követ szerint országgyülés végén szoktak leginkább történni a törvényjavaslatokban pótlások, változtatások;

ennek orvoslása végett irtak Ő Felségéhez, a szóló küldői. Szónok ezen baj elhárítására legczélszerűbbnek látná, ha a resolutiók nemcsak a fölterjesztett törvényjavaslatok tartalmára, hanem még azok szerkezetére is adatnának ki. De ez nem történik. Annálfogva a törvényhozási mechanika elősegítésére az eddig történt hibákat leginkább úgy háríthatni el, ha egy hitelesítő választmány küldetnék ki. Lehetne, úgy mond, e választmány vegyes, de a Főrendek iránt mindig bizodalmatlanok, s megtörténhetnék, hogy ott is akadályoztatnék többféle észrevételek által a munka folyama. Ennek kikerülése tekintetéből a bizottság egyedül e Tábla tagjai közzül választassék, s tagjai közt legyenek a kerületi jegyzők, kik az általok szerkesztett törvényjavaslatokban időről-időre történt változtatásokra szorosan ügyelni tartoznának. Ezek aztán azokat concertatiókor a sanctió alá bocsátandó törvényekkel pontról-pontra összeegyeztethetik. E mellett, ha a Főrendeknek tetszik, ők is bizhatnák azt egy körükből választandó hitelesítő választmányra.

Mi a három példányt illeti, ennek oly nagy erőt nem tulajdonítok, mert a három példány szüksége okát nem látom. Elég erre a hitelesített két példány, egyik Ő Felsége, másik az ország levéltárába a nemzet részére. Az indítvány azon részére, hogy a törvények sanctió után 60 nap alatt a törvényhatóságokhoz megküldessenek, megjegyzé, hogy mivel egy tizenkét ívből álló törvény nyolcz nap alatt könnyen kinyomathatik, azok szétküldésére 30 napi határidő elégséges.

Egy más megyei követ felirás útján kivánta Ő Felségét megkéretni az iránt, hogy a fölterjesztett törvényjavaslatoknak nemcsak elveire, de szavaira is terjeszsze ki resolutióját, s ha ezt el nem érhetjük, akkor, míg a törvényeket össze nem egyeztetjük, ne terjeszszük sanctió alá.

Erre válaszoltatott, miképpen e tárgyban, már 1836-ban történt fölirás Ő Felségéhez, a latin textusra is megtette észrevételeit, de most midőn az eredeti törvény magyar, s Ő Felsége még ez országgyűlésen latin nyelven adja ki resolutióit, a Rendek kivánsága ezúttal bajosan teljesíthető. Hanem jövendőre, midőn a törvény magyar lesz, könnyen eszközöltethetik; mi igen sok nehézséget fog megszüntethetni. Szónok ez alkalommal a 60 napot azért látta szükségesnek, mivel a diák fordításban sok oly szó kerül elő, melyeket a nyomtatók nem értenek s 10—12 correcturát kivánnak.

Mire feleletül adatott, hogy sanctiókor már a diákra fordított törvény kész, mert albumot sanctió alá bocsátani nem szabad; több-

nyire a latin resolutióban is megteheti a magyar textusra észrevételeit.

Mások akkorra kivánták az ellenőrséget felállítani, midőn már a törvények kihirdettettek, mert leginkább nyomtatáskor szokott történni a redactionális stylusban változtatás.

Azonban *egy megyei követ* fölöslegesnek találta, hogy a Rendek corrector választmányt is nevezzenek.

E tekintetben, mond *egy megyei követ*, meg kell nyugodni az illetők eljárásában, mert föl nem teszem, hogy ezek a meghitelesített törvényt elferditnék.

S ebben a Rendek megállapodtak. Az indítványra nézve tehát Ő Felsége megkéretni határoztatott, hogy a fölterjesztendő törvényjavaslatok textusaira is adja ki resolutióját. Azon felül a választmány úgy, mint javasolva volt, elfogadtatott, azzal, hogy Ő Felsége a törvényeket sanctió után 30 nap alatt az ország törvényhatóságainak küldje meg.

Somogy megye követe még azon határidőt, mely alatt a törvényhatóságok a törvényeket kihirdetni köteleztetnének, meghatároztatni kivánta. Ezáltal vita támadt a fölött: vajjon a törvény a sanctió után azonnal, vagy midőn a törvényhatóságokban kihirdettetik, bir-e kötelező erővel? Voltak, kik az urbéri törvényre hivatkozva, az utóbbi állításhoz csatlakoztak.

Egy megye követe így szólt: Én mindenütt elvet keresek, s a törvényt csak akkor tartom kötelezőnek, midőn nyilvánosságra jő, mert másképp hasonlítanánk azon zsarnokhoz, ki a törvényeket apró betükkel iratván, magasra függesztette föl, s anélkül, hogy valaki azokat olvashatta volna, mégis végrehajtatni kivánta. Szóló egy bizonyos napot kivánt meghatározni, melyben a törvények az ország törvényhatóságiban kihirdetendők lennének, s hogy minél több csatornán terjedjen szét az országban, minden hirlap által közöltetnének.

Mások a hirdetési határnap kitüzését lehetetlennek találták, mert sokszor egy hatalmas ember, kinek érdekében állana a törvény kihirdetést akadályoztatni, elég módot találhatna ennek gátlására, miáltal a közadministratió veszélyeztetnék, s egy fő- vagy alispáni negligentia, restauratió képes lenne megszakasztani a végrehajtó hatalom rendes működését. Egyenlőség fenntartása tekintetéből nem tehetni mást, minthogy a sanctió kihirdetése óta birjon a törvény kötelező erővel.

Említtetett még, miképp a Rendek táblájánál mindnyájan uta-

sítással ellátott követek ülnek, a hozandó törvények az utasítások többségének kifolyásai, a küldők előre tudhatják, micsoda törvények alkottatnak, s a királyi tábla eddig is a sanctiótól számította a törvényt kötelező erővel birónak.

Mások elismerték, hogy vannak törvények, melyek sanctió óta birnak kötelező erővel, mások pedig a törvényhatóságokbani kihirdetésök napjától, mert p. o. midőn a mezei rendőri törvények hozattak, miképp alkalmazhatta volna magát addig azokhoz valaki, míg nem tudattak?

Ily elágazó vélemények közt szavazásra kerülvén a kérdés, a többség a törvényeknek kötelező erővel birását a sanctió idejétől nyilvánította számitandónak.

CCIII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 23-án, déli 12 órakor.

Tárgy: A Karok és Rendek 3-ik izenete a vallásbeli súlyok és sérelmek iránt. — Ugyanazoknak 3-ik izenete az áldás megtagadása tárgyában. — Ugyanazoknak 3-ik izenete a görög nem egyesültek ügyében, nemkülönben az országgyűlési szállások szabályozása iránt. — A Karok és Rendek izenete a módosított büntetőeljárásról.

1. Felolvastatván a Főrendeknek 3-ik izenete a börtönrendszer tárgyában, az Országgyűlési Iratok közzé 207. sz. alá soroztatott.

2. Bemuttatik a kerületi elnökség által és olvastatik 3-ik izenete a Karoknak és Rendeknek a méltóságos Főrendekhez a vallásbeli súlyoknak és nehézségeknek a mult országgyűlésről fenntartott pontjai iránt, mely az Országgyűlési Iratok közzé 208. szám alá igtattatott.

3. Bemutattatik a kerületi elnökség által 3-ik izenete a Karoknak és Rendeknek a mélt. Főrendekhez az egyházi áldásnak a vegyes házasságoktól a r. kath. papság által lett megtagadása tárgyában. Az Országos Iratok közzé 209. szám alá lett sorozva.

4. A görög nem egyesültek vallási dolgában kelt 3-ik izenete a Karoknak és Rendeknek a 210. szám alá soroztatott. Míg

5. az unitáriusok ügyében készült 3-ik izenet a 211. sz. alá vétetett.

Az 1-ső szám alatti tárgy kinyomatni rendeltetett.

A 209., 210., 211. szám alattiak egyhangulag helybenhagyatván, a Főrendekhez átvitetni határoztattak.

A 208. szám alatti izenetnek II., azaz az *átmenetre* vonatkozó pontját illetőleg *Palóczy László* indítványára módosítás történt. Szerinte ugyanis az átmenet főelveire nézve már meg van a két Tábla közti egyesség, csupán a Főrendek azon javaslatához, hogy az átmenetnél az illető lelkészek is jelen legyenek, nem járult ezen Tábla. Sokáig gondolkoztam — úgy mond — e nagyfontosságú tárgy fölött, és most is előbbi nézetemhez ragaszkodom. De a fölzaklatott kedélyek csillapítására, hogy az minél előbb törvénybe menjen, a közelítés tekintetéből elvileg elfogadhatónak vélem a főrendi javaslatot. Egyedül a formára nézve van némi észrevételem, s bizton reménylem, miszerint ha véleményemben osztoznak a Főrendek, ezen szerkezetbeli módosítást, midőn a dolog lényegére nézve meg van az egyesség, a Főrendek elfogadják. Ugyanis a Főrendek azt kívánják, hogy az átmenetnél a választmányban az illető lelkészek jelen legyenek és az átmenni kívánó folyamodványa egyik példányát saját lelkészének vigye el. Ha a Főrendek a folyamodásnak a lelkészszel leendő közöltetését azért kívánják, hogy az átmenetről a lelkésznek tudomása legyen, azáltal ha az átmenni kívánó fogná vinni a lelkészhez a folyamodást, abból sokszor legnagyobb kellemetlenségek s visszaélések származhatnának. Ennek kikerülése végett aképp kívánom az 1. §-t módosíttatni, hogy az átmenni kívánó irásba foglalt jelentését az e végre meghatározott köztisztviselőnek adja át, s ez eleve másolatban a folyamodást a lelkészszel közölje. Ennek elfogadása mellett nem ellenzem tovább, hogy a választmányban az illető lelkészek is jelen lehessenek. Azonban, ha ott az illető lelkészek bármi oknál fogva meg nem jelennének, vagy a bizonyítványt alá nem irnák, azért az átmenet teljesen érvényes legyen, s az illető lelkész aláirása miatt soha kérdésbe ne vétethessék. Ezek azon módosítások, melyek szerint a főrendi javaslatot elfogadhatónak vélem s azokat a Rendek figyelmébe ajánlom.

Ezek közértelemmel elfogadtatván, a kerületi szerkezet aképp módosíttatni határoztatott, mely szerkezet a kerületi ülésben megállapíttatván.

(Rendi Napló, V. köt. 39—43. lap.)

CCIV. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 24-én, déli 12 órakor.

A vallásbeli súlyok és sérelmek miatti 3-ik izenet módosítva a Rendek által ismét megerősíttetett s a Főrendekhez az egész üzenet ily módosításban átvitetni határoztatott. Ez izenet a következő:

Harmadik izenete a Karoknak és Rendeknek a vallásbeli súlyoknak és nehézségeknek a mult országgyűlésről fenntartott pontjai iránt.

Reménylették ugyan a Karok és Rendek, hogy a mélt. Főrendek meggyőződve azon okoknak alapossága felől, melyeket a Karok és Rendek ezen országgyűlésen váltott izeneteikben kifejtettek, az itt foglalt pontok iránti sérelmek felterjesztését tovább ellenezni nem fogják; miután azonban ezen óhajtva várt czélt elérni és a mélt. Főrendeket állításaik igazsága felől meggyőzni szerencsések nem valának, kötelességüknek ismerik nem kimélni sem fáradságot, sem időt, hogy a kölcsönös értekezés útján a két Tábla közötti megegyesülés felé az országgyűlésnek jelen időszakában is minden egyes pontokra nézve ugyanazon figyelemmel és hő kebellel törekedjenek, melyek a vallás tárgyát első indítványozásától fogva a jelen pillanatig kisérni soha meg nem szüntek.

Ugyanazért átmenve az egyes pontokra, a méltóságos Főrendeknek izenetükben foglalt észrevételeiket következőkben kivánják felvilágosítni:

I. A reversálisokra nézve.

A mélt. Főrendek az 1790: 26. t.-cz. azon szavaira «patris religionem sequi possint» továbbá is hivatkoznak; hivatkoznak az 1791 november 17-én kiadott kegyelmes királyi válaszra, és hivatkoznak azon körülményre, hogy a «possint» szó az 1791. országgyűlésnek elnöke által akként magyaráztatott, mint azt a méltóságos Főrendek jelenleg a reversálisok javára magyarázni kivánják.

A Karok és Rendek ellenben úgy hiszik, hogy mindezen okfők nem ellenük, hanem mellettök szólnak; nevezetesen:

A «possint» szónak magyarázását a mélt. Főrendek jelen izenetükben magok sem terjesztik tovább, mint oda, hogy ezen engedőleges törvény szabadságára hagyja az evangelikus atyának gyermekét a maga, vagy a katholikus vallásban nevelni. Ezt a Karok és Rendek sem veszik kérdésbe, sőt ezen elvet már első izenetükben is megismerték; de a reversálisok, és azon szabadság között igen nagy különbséget látnak, mert a reversális által a törvényben adott szabadság kötelességgé válik, mert a reversális magánszerződésnek nem tekintethetik, és mert a reversális erőszakolása a lelkiismeretnek; és mindezek a méltóságos Főrendek által felhozott szavakkal ellenkeznek.

Miután pedig a reversálisok használása, az 1790-iki törvényt megelőzőleg királyi resolutiókon alapult, vagy legalább érvényességük királyi resolutiók által biztosíttatott, miután továbbá az 1790-i törvény használása által minden az azon törvényen túl terjedő, vagy azon törvénynyel ellenkező resolutiók világosan eltöröltettek, a mélt. Főrendeknek szükség lenne bebizonyítani, hogy a reversálisokat tárgyazó resolutiók az 1790: 26. törvényczikk által kivételként világosan fenntartattak; ellenkezőleg a többi resolutiókkal együtt ezek is eltöröltetteknek tekintendők.

Az 1791 november 17-én kelt kegyelmes királyi válasznak a mélt. Főrendek által idézett szavai látszanak ugyan igazolni a mélt. Főrendek állítását, de azonkívül, hogy már csak ezen szavak is a mult esetekről szólnak, nem pedig a jövő esetekről rendelkeznek; miután az 1790: 26. törvényczikk megelőző időben a tolerantiale edictum költétől fogva a reversálisok használása el volt törölve, már csak a mélt. Főrendek által idézett szavakból is világos, hogy azok alatt nem értethettek oly reversálisok, melyek az 1790: 26. törvényczikk után kiadandók lettek volna; nem is értethettek oly reversálisok, melyek a tolerantiale edictum után a törvény alkotásáig keletkeztek, hanem értethettek egyedül azon reversálisok, melyek a tolerantiale edictum előtt adattak ki, és melyekre nézve az 1786 márczius 7-én kelt kegyelmes királyi rendelet intézkedik.

Ellenben ezen kegyelmes királyi leirat további szavaiból teljes világossággal kitünik, hogy ezen királyi leirat a Karok és Rendek állításának megczáfolására nem helyesen hozatik fel, mert maga ezen királyi leirat az 1786 márczius 7-én kelt kegyelmes királyi leiratra hivatkozván, miután ezen utóbbinak tárgya kirekesztőleg az 1781 ok-

tóber 1-ső napjáig kelt reversálisokat illeti, magának ezen az 1791 november 17-én kelt kegyelmes királyi válasz rendelkezése szinte tovább nem terjedhet, a mélt. Főrendek által felhivott királyi resolutiók szavai pedig következők: «ex tamen ratione ut dum de illarum validitate questio occurrerit, benigna normalis resolutio sub 7 mart. 1786 cunctis jurisdictionibus intimata sequenti modalitate pro cynosura sumatur» stb.

Ha tehát ezen a méltóságos Főrendek által felhozott kegyelmes királyi válasz az 1794 deczember 21-én 28,600. szám alatt kiadott helytartótanácsi intézménynyel összehasonlíttatik, ezek egymással ellenkezésben nem lesznek, hanem egymást kölcsönösen támogatni fogják.

Egyébiránt a Karok és Rendek hálát adnak azon jó fejedelem porainak, kinek bölcsessége az 1790: 26. törvény alkotását eszközlötte, de őtet a törvény felett a törvény hozatala után arbiternek meg nem ismerhetik, hanem e tekintetben, mint egyeztetőt tisztelik, a két Táblának viszálykodó véleményei között a törvény megalkotása után pedig őtet magát is az alkotott törvény által lekötelezve lenni vélik; és a királyi válaszokból merített okoskodásuk a Karoknak és Rendeknek éppen oda czélozott, hogy bebizonyítsák, miszerint a jó fejedelem, ki a törvény alkotását oly hathatósan előmozditotta, azon törvénynek önmaga is a Karok és Rendek által kijelentett értelmet tulajdonított, nem pedig oda, hogy ha a fejedelem a törvénynyel ellenkező parancsolatot adott volna, a királyi parancsnak, és nem a törvénynek kellene megállani.

A Karok és Rendek a királyi parancsolatból merített okoskodást tehát segéd okfőként tekintethetik, azon derék okfő mellett, mely okfőt magából a törvényből merítették; a Karok és Rendek tehát következetlenség nélkül mondhatják, hogy még azon esetben is, ha ezen általuk előhozott segéd okfő alaposnak nem mutatkoznék, a törvény szavaiba ragaszkodva, a mélt. Főrendek állításának helyes voltáról meg nem győződhetnek.

A mi végre az 1790-iki országgyűlés elnökének a «possint» szó iránt nyilvánított véleményét illeti: azt a Karok és Rendek kétségbe venni nem akarják; úgy látszik mindazon által, hogy az országgyülés elnökének véleménye az országgyülés közönséges véleményének nem mondathatik, mert a mélt. Főrendek előadása szerint, éppen a katholikus klerus megnyugtatásáról lévén szó, a római katholikus klerus ezen kijelentést megnyugtatónak nemcsak nem találta, sőt ellenmondását ezen kijelentés ellenére is közbevetni szükségesnek tartotta.

És itt már felvilágosítva látván a Karok és Rendek a mélt. Főrendek által egyiket azon pontok közzül, mely pontok miatt a római katholikus klerus az 1790. országgyülésen, az 1790: 26. törvényczikknek ellene mondott, sajátságosnak látszik a Karok és Rendek előtt, hogy nemcsak a mélt. Főrendek, hanem különösen az egyházi rend által is éppen azon §. hozatik fel erősségül, mely ellen az 1790-ki protestatio irányozva volt, miből a Karok és Rendek a «possint» szó valódi értelmének magyarázására nézve ismét nem magok ellen, hanem maguk mellett látnak erősséget.

Ezekhez képpest tehát továbbá is kérik a mélt. Főrendeket, hogy az általuk javaslott törvényczikk 1-sö §-át elfogadni méltóztassanak.

II. Az átmenetet illetőleg.

A Karok és Rendek örömmel tapasztalják, hogy a mélt. Főrendek azon lényeges kérdésre is, mely a szabad átmenetre nézve a két Tábla között még elintézetlen volt, a Karok és Rendek javaslatát elfogadni méltóztattak, ú. m. hogy az átmenet iránt a feljelentés csak az eset után kivántassék. Annyival inkább reménylik tehát, hogy a közöttük és a mélt. Főrendek között még némely mellékes tekintetü kérdésekre nézve létező véleménykülönbség is elenyészvén, az egyesülés teljesen eszközöltethetik.

Ezen reményben tehát, mellőzve a további vitatkozásokat, idemellékelve közlik a kérdésben levő törvényjavaslatot akként, mint azt szerkesztve látni óhajtanák. Tapasztalni fogják abból a mélt. Főrendek, hogy azon csekély különbségek, melyekkel a mélt. Főrendek által javaslott módosításokat a Karok és Rendek elfogadták, azon elveket, melyek iránt az egyesülés már eléretett, legkisebb részben sem érdeklik.

Áttérve pedig a mélt. Főrendek egyes javaslataira, mi a közlött törvényjavaslat bevezető részét illeti: a Karok és Rendek úgy vélik, hogy a többi a mult országgyülésről már felterjesztett szakaszok közzé az átmenetről szóló szakaszok is beigtathatván, az *e)* pont alatt foglalt törvényjavaslat bevezető szavai egészen is elmaradhatnak; ha pedig a mélt. Főrendek e §§-kat egy külön törvényczikkbe kivánnák foglalni, ezen esetre a Karok és Rendek rövid bevezetésül következő szerkezetet ajánlanak: «A bécsi és linczi békekötéseknek alapján a római katholikus vallásról egy más törvényesen bevett vallásra, és viszont vagy bármi egyéb törvényesen bevett vallásról a másikra leendő átmenet eseteit illetőleg rendeltetik».

Egyébiránt a mélt. Főrendek a javaslott törvényczikket aképp kivánván módosítani, hogy azon vallásbeli lelkipásztor, mely vallást az átmenni akaró elhagy, az eljárásban részt vegyen, a Karok és Rendek elfogadván, ezen elvnek alkalmazását az illető §-ban az alább előadandó módon kivánnak megállapíttatni, úgy mint:

1. §. Minden átmenni kivánó ebbeli szándékát megyékben az alispánnak, vagy az illető kerületi szolgabirónak, szabad kerületben a kapitánynak vagy alkapitánynak, szabad királyi városokban pedig a polgármesternek két önmaga által meghivandó tanúk jelenlétében, és két példányban beadni köteles; a fentebb említett köztisztviselők pedig az átmenni kivánó ebbeli szándéka irásba foglalt jelentését tulajdon lelkészének másolatban jó eleve küldjék meg.

2. §-t a Karok és Rendek a mélt. Főrendek javaslata szerint elfogadják.

A 3. §-t szinte a mélt. Főrendek által javaslott módosítások szerint a Karok és Rendek elfogadják.

A 4. §-ra a mélt. Főrendeknek észrevételük nem lévén, az a Karok és Rendek által javaslott szerkezet szerint marad.

Az 5. §. A kitűzött határnapon a folyamodó az alispán, vagy szolgabiró és illetőleg kapitány, vagy polgármester által a maguk mellé rendelt törvényes bizonyság, továbbá ha megjelenik, az illető lelkész előtt két tanú jelenlétében meghallgattatik, s ha átmenni szándéka mellett megmarad, a jelenlevőktől aláirandott bizonyságlevelet nyer, melynél fogva a kivánt átmenet végrehajtatik. Egyébiránt az átmenet végrehajtásáról adandó, s feljebb érdeklett bizonyságlevelek, habár azokat az illető lelkész akár meg nem jelenése miatt alá nem irhatná, akár különben jelen lévén, bármi oknál fogva alá nem irná is, teljesen érvényesek, és az átmenetel az illető lelkész aláirásának hiányzása miatt soha kétségbe nem vehető.

Az átmenni akarót meghallgató világi tisztviselők vegyesen római katholikus és evangelikus vallásuakból legyenek.

6. §. A mélt. Főrendek által javaslott módosítás szerint elfogadtatik.

7. §. Azon világi tisztviselők, kik az 5. §. esetében az átmenni kivánót meghallgatták stb. a mélt. Főrendek által javaslott módosítás szerint.

8. §-ra a mélt. Főrendeknek nem lévén észrevételük, a Karok és Rendek által javaslott szerkezet szerint maradna.

Egyébiránt a Karok és Rendek megjegyzik, hogy ezen kifejezés helyett «kihallgatás», mint ezen eljárásra jobban illő ezen kifejezést

«meghallgatás» kívánnák tenni mindenütt, hol a törvényjavaslatban előfordul.

IX.

A vegyes házasságokból eredő válóperekre nézve a Karok és Rendek nem czélozták a katholikus szent székek biráskodását a vegyes házasságokra nézve megszüntetni, hanem midőn oly országok példáját hozták fel, melyekben törvény által a házasságok csupán polgári kötéseknek tekintetnek és a polgári hatóságok előtt köttetnek és oldatnak is meg, ezáltal csak azt akarták bizonyítani, hogy a polgári állomány érdeke nem terjed ki a vallásos tanok vizsgálatára.

Egyébiránt a viszonosságnak éppen azon elvei, melyeket a mélt. Főrendek első izenetükben is felhoztak, megkivánják azt, hogy a vegyes házasságokból eredő válóperek mindenik félre nézve önvallásának elvei szerint itéltessenek. Mert a katholikus fél házassága nem azért nem felbonthatlan, mivel vegyes, hanem azért, mivel egyházának tanítása azt tartja, hogy bármily házasságra lépjen, az felbonthatlan; ellenben az evangelikus félé nem azért felbontható, mert nem vegyes, hanem azért, mert egyházának tanítása azt tartja, hogy a házasság nem felbonthatlan; ha tehát a vegyes házasság az evangelikus félre azért nem bontathatik fel, mivel vegyes, az evangelikus félnek egyházi tanítása sértve van.

A viszonosság tehát azt hozván magával, hogy mindenik fél tanításai egyiránt sértetlenek legyenek, ebből önként következik, hogy a vegyes házasságokat is mindenik félre nézve önvallásának elvei szerint kell megitélni.

A Karok és Rendek tehát e pontra nézve is előbbi nézeteik mellett megmaradnak.

Mi az evangelikusoknak a kapcsolt részekben általánosan leendő polgárosítását illeti:

A mélt. Főrendek a Karok és Rendek okainak helyességét megismervén, mind elvben, mind pedig alkalmazásban a Karok és Rendek egyetértenek; nincs tehát egyéb hátra mint az, hogy a Karok és Rendek kivánatának felterjesztésébe bele egyezni méltóztassanak.

A Karok és Rendek úgy vélik, hogy ott, hol az okok helyessége kétségbe nem vonathatik, a törvényhozásnak mellékes akadályok miatt habozni nem lehet, sőt éppen ily akadályok legyőzése tartozik a törvényhozás föladatai közzé.

Végre mi az általküldött törvényjavaslatnak utolsó §-át illeti, melyben általánosan a lelkiismeret szabadságának és teljes viszo-

nosságnak elve mondatik ki, a Karok és Rendek előbbi nézeteik mellett megmaradván, mindezek után ismételve teljes bizodalommal felszólítják a mélt. Főrendeket, hogy az általküldött törvényjavaslatnak felterjesztésébe megegyezni, és eképp ezen ügynek törvény általi elintézését siettetni méltóztassanak.

Harmadik izenete a Karoknak és Rendeknek az egyházi áldásnak a vegyes házasságoktól a magyarországi róm. kath. papság által lett megtagadása tárgyában. (Országgyűlési iratok 209. szám.)

A méltóságos Főrendek megegyezvén abban, hogy azon gyermekeknek, kik nem róm. kath. lelkész által az 1839. márczius 15. napjától kezdve összeadott vegyes házasságokból születtek, vagy ennek utána születni fognak, jövendőbeli állapota biztosítása végett törvényes intézkedés tétessék, a Karokat és Rendeket újabb és részletes törvényjavaslat előterjesztésére szólítják fel. Miután azonban a Karok és Rendek által első izenetök mellett közlött törvényjavaslatra a méltóságos Főrendek észrevételt nem tesznek, a Karok és Rendek a méltóságos Főrendek véleményét az iránt, mirészben kívánják az említett törvényjavaslatot bővíttetni, nem ismerhetik; mivel pedig azt továbbá is kimerítőnek tartják, újabb törvényjavaslat készítését részükről szükségesnek nem vélik.

Mi pedig az 1647 : 14. törvényczikk alapján indított pereket illeti: ezen perek visszakérése végett is a két Tábla közt az egyesség meglévén, a Karok és Rendek e két pontra nézve a felterjesztés iránt úgy vélekednek, hogy az első pont ugyanazon törvényjavaslatban, a 2-ik pont pedig ugyanazon felírásban foglaljon helyet, mely mellett a folyó évi márczius 15-én kelt kegy. kir. válaszra megállapodásukat Ő Felsége elibe terjesztendik. Egyébiránt a Főrendek mindazon számos okokra, melyeket második izenetükben a Karok és Rendek előhoztak, semmi ellenokokat fel nem hozván, a Karok és Rendek ismételve felszólítják a méltóságos Főrendeket, hogy a közlött felírási javaslat fölterjesztésében is megegyezni méltóztassanak.

(Rendi Napló V. köt. 43—51. lap.)

268. Kerületi ülés.

1844 augusztus 24-én.

Elnökök, naplóvivők, kik előbbi napon. *Jegyző:* Szentkirályi. *Tárgy:* Hitelesítések.

Előbb a vallásügyben, az átmeneti kérdésre tett országos ülési módosítás, azután a Hajdú kerület rendezését tárgyazó újabb izenet hitelesíttetett meg.

Továbbá jelenté az *elnökség* hogy az örökváltság miképp eszközlése iránt tervkészítéssel megbízott kerületi választmányba következő tagok választattak: Bezerédj, Huszár, Nagy Károly, Pázmándy, Szegő, Szemere, Szentkirályi, Tomcsányi; a városiak közzül: Amtmann és Wéber; a kerületek részéről: Kovács Sámuel.

Végül 3 kérelemirat mutattatván be az 1723: 47. törvényczikkely módosítása, a szegedi hajóstársaság s a házaló kereskedés iránt, e folyamodványok oly meghagyással adattak ki a kérelmezési választmánynak, hogy a hozzá utasított többrendbeli tárgyakban is tegyen már valahára jelentést.

Augusztus 25-én vasárnap.

---

269. Kerületi ülés.

1844 augusztus 26-án.

Elnökök: Majláth (Baranya), Horváth Simon (Ung). *Naplóvivő:* Zsoldos. *Jegyzők:* Palóczy, Vukovics, Szentkirályi.

Tárgy: Váltótörvényi módosítások elhalasztása. Főrendi izenetek a szabad községek rendezése és a sérelmek I. osztálya iránt. A kiszemelt indítványok folytatólagos tárgyalása.

A *Vukovics* által bemutatott s az úrbéri törvényekben részint azok felvilágosítására, részint bővíttetésökre tett módosítások közirat alá rendeltettek. Továbbá Zólyom megye követének megbízólevele mutattatott be, mely szerint a követségéről lemondott Géczy Péter helyébe, Ruttkay József választatott, mely az igazolóbizottságnak adatott ki.

Ezután az I. osztályú sérelmek tárgyában átküldött 2-ik főrendi üzenet azon pontjára nézve, miben eddig a két Tábla közti egyesség meg nem történt, a Rendek előbbi nézeteiket tovább is megtartották.

A Főrendek azon kivánsága, hogy Pozsega, Verőcze és Szerém megyék sérelmei Horvátországéival terjesztessenek föl, a múlt országgyűlésen e tárgynál használt mód felhozásával, némi vitára szolgált alkalmul. Némelyek ezen 3 megye sérelmeit külön kivánták felterjeszteni; *egy megye követe* az előbbi határozathoz ragaszkodván, a Főrendeket arra vélte felszólítandóknak, hogy azok, mikre az egyesség megtörtént, küldessenek fel, egyszersmind kinyilatkoztatni kivánta, miképp a múlt országgyűlésen felállított elvhez, melyre az orsz. választmány is véleményét alapitá, ezúttal is ragaszkodnak; azonban a főkérdésre, midőn Horvátország ügye ex professo tárgyalás alá fog kerülni, ebből következtetést nem vonhatni.

Mi elfogadtatván, ezen elv nyomán a Főrendek újabban a Rendek nézetei pártolására szólíttatnak fel. Azok megnyugtatására pedig, hogy az érdeklett megyék sérelmei fölterjesztése ne akadályoztassék, nehány megyei követ megjegyzé, hogy a 3 megye sérelme a pótlólag fölterjesztendő sérelmekkel, mint a múlt országgyűlésen, fog felterjesztetni.

Erre *Palóczy ker. jegyző* jelenté, miképp az igazoló választmány a zsidók folyamodása iránti jelentését elkészítvén, az köziratra adatik.

A Főrendeknek a szabad községek elrendezésére tett válasz üzenetére a Rendek minden vitatkozás nélkül előbbi nézeteiket megtartották.

A váltótörvényekben a kerületi választmány által tett módosítások tanácskozásba vétele *Hont megye követe Fejérváry* és *Klauzál* indítványára szükséges combinálhatás végett szeptember 2-ig elhalasztatott.

Erre a kiszemelt indítványokat folytatva tárgyalák. A 8-ik pontra nézve, mely szerint a gyorsirászi tanszék fölállítása javasoltatik

Szemere előadá, miképp az indítványt, úgy, amint felállítva van, mivel általa czélt nem érhetni, nem pártolja. Szónok megismeri ugyan, hogy szükség erre nézve rendelkezni, de a gyorsíráshoz inkább mesterséges ügyesség s gyakorlottság kivántatik, s nem olyan tudomány, melyre szükséges lenne a tanszék-felállítás. Arról kell tehát gondoskodni, hogy a gyorsírással foglalkozók ezen foglalatosságukat abban ne hagyják, mert tudjuk, hogy azt haszonnal nálunk csak országgyűlésen gyakorolhatják, s míg az országgyűlés évenként nem fog tartatni, mostani rendszerünk mellett 3 év alatt nincs foglalkozá-

suk, mivel a szabad sajtó a censura által szabadon úgy, mint egy alkotmányos országban szükséges, még nem működhetik, a gyorsíró semmit sem kereshet. Szónok azt csak azáltal véli előmozdíthatónak, s csak aképp nyújthatni ezen pályára ösztönt, ha az ország gyorsíró hivatalt állíthat, s mindazon gyorsírók, kik alkalmaztatnak, fizetéssel láttatnak el. Mert a gyorsíráshoz 4—5 évi szorgalom s naponkénti gyakorlás szükséges; annak megtanulására pedig csak úgy szánja el magát valaki, ha biztos arról, hogy utána állandóan élelmét megszerezheti és szükségeit fedezheti. Nekünk pedig a gyorsírók szükségesek, mert remélhetni, hogy jövő országgyűlésre ker. napló fog nyomatni, vagy országgyűlési hirlap lesz, ezt pedig a gyorsírók nélkül nem létesíthetni. A fizetés mennyiségének elhatározását azonban akkorra vélte halasztani, midőn a financiális választmány munkálatát beadandja.

Klauzál megemlíté, miképp az oxfordi egyetem után nincs Európában sehol oly gazdag alapítványokkal ellátott egyetem, mint a pesti s még sincs egy, mely kevésbbé felelne meg rendeltetésének, mint éppen ez. A rég megállapított systema, meglehet, kezdetében jó volt, de a jelen korszak egészen más rendszert kiván, s minthogy erre a hatalom részéről nem sok figyelem fordíttatik, szükséges a nemzetnek e részben felszólalni, hacsak azt nem akarja, hogy régi pangó állapotban maradjon.

Annak okát, hogy az egyetem rendeltetésének legkevésbbé sem felel meg, szóló abban keresi, hogy ez intézet szellemi szerkezete reál rendszerre van alapítva s az oktatók fizetése csekély. Nézzük a bölcsészeti osztályt, mennyire vannak itt elhanyagolva a tanulmányok. A természettant említem; hogy ez megkedveltessék és sikerrel tanittassék, erre sok műszer kivántatik; pedig ezeknek megtartására s megszerzésére csak nehány forint fordíttatik. Nézzük továbbá az orvosi osztályt. A jó orvos kiképzésére legczélszerűbb iskola a gyakorlat; pedig a celeberrima universitas kórháza alig van ellátva 16 betegágygyal, hol az orvos, sebész és szülésznövendékek tapasztalást gyűjthetnének. Ez így tovább nem maradhat; ez elhanyagolás eddig is bűnös mulasztás volt. Ennek alapja a rossz administratióban van; az alapítványok ugyanis rosszul kezeltetnek. Tud példát szónok, hogy mily visszaélések történtek az alapítványok kötelezvényeivel; jelesen azok az imperiális kamarának — a császári kincstárnak — $3^1/_2$ perczentre adattak ki s sorsjátékbani kihúzásuk utáni két évig kelle fáradnia a Helytartótanácsnak, míg azon obligatiókat, kötelezvényeket, $5^1/_2$ perczentre változtatta.

Indítványom tehát oda terjed, hogy a mennyire a gyorsirászat szüksége mindinkább érezhető, s félni lehet, hogy a mostani műértők kimúltával nem lesz, ki helyöket pótolná: legelőbb is járuljunk felírással Ő Felsége elébe, megkérvén őt, hogy addig is, míg az egyetem rendszeres elrendezését nem ajánljuk, közöltesse velünk a magyar királyi egyetem pénzalapját, s jelen elrendezésének egész tervezetét; ezenkívül abban egy gyorsirászati tanszéket felállíttatni kegyeskedjék.

Én megengedem, hogy a gyorsirás nem annyira tudomány, mint mesterség; de úgy hiszem, a gyakorlatot össze kell kötni az elmélettel. Nyilvános tanszék felállítása által nagyobb számmal fognak teremni a gyorsírók, s nemcsak a magánosoknak kerül ez kevesebbe, de az országnak is bajos volna annyi tanítót ellátni fizetéssel, a mint Borsod követe indítványozá.

Bezerédj teljesen osztva az előtte szólott Csongrád követének előadását, felírásban kivánta kiemelni a magyar egyetem abbeli gyöngeségét, hogy belőle a nemzetiség száműzve van stb.

Somssich a gyorsirászati tanszék mellé még a hasonszenvi gyógymód (homeopathia) nyilvános oktatását is kivánta soroztatni, s ez szintén pártoltatott.

Ghyczy méltánylá ezen nézeteket, de tanszék felállítását nem vélte elegendőnek arra, hogy gyorsíróink elég számmal legyenek. Kilátást kell nyújtani azoknak, úgy mond, és reményt, kik magokat e pályára szánják, hogy alkalmazás nélkül nem maradnak, s jövendőjök biztosítva leend. E tekintetből a borsodi indítvány nem mellőzhető. Szükségesnek látom pedig elhatározni, hogy a jövő országgyűlés kezdetével gyorsíró csőd nyittassék s ennek útján országgyülési gyorsírói hivatal rendszeresíttessék.

Ezen indítvány időelőttinek mondatott, melyre elég idő lesz visszatérni, ha a csongrádi indítvány szerinti felirásra kir. válasz érkezendik. Némelyek nem vonakodtak tőle, de a fizetésről rendelkezést akkorra vélték elhalasztandónak, ha a pénzügyi választmány munkálata kerülend bonczkés alá. Ismét mások, amennyire az adó magva rejlik benne, kezeiket utasítás hija miatt megkötve érezék. Voltak, kik állíták, hogy egyik országgyűlés a másiknak utasítást nem adhat.

Klauzál legczélszerűbbnek látta a komáromi indítványt a magáéval összekapcsolni, mert egymást ki nem zárják, sőt elősegítik. Azért is felírás mellett, rövid izenet által felszólítandónak véli a méltóságos Főrendeket, hogy az országgyűlési naplók vezetésére szük-

séges gyorsirói hivatalnak országos fizetés melletti felállításhoz járúlni méltóztassanak. Hogyha Ő Felsége az universitásnál gyorsírói tanszéket emel, akkor a gyorsirói hivatal ingerűl fog szolgálni; ha pedig a felírásnak sikere nem lesz, akkor az ily hivatal szüksége világos. Most kell pedig erről rendelkezni, mert ha a pénzügyi választmány a gyorsirászatot a nemzeti czélok közzé nem emeli, ez ügy nem fog ébreszteni figyelmet a küldőkben, hogy iránta utasítást küldjenek, s az ügy könnyen dugába dől. Kivánja pedig szóló az ily hivatalt még a jelen országgyűlésen felállíttatni.

Végzés: A felírás iránti csongrádi indítvány tisztán elfogadtatik, a komáromi által módosított borsodi indítvány pedig akkoron lesz felveendő, ha a pénzügyi választmány jelentése tárgyaltatik. Meg fog pedig Ő Felsége kéretni nemcsak hogy a magyar királyi egyetem anyagi és szellemi állapotáról világosítsa fel a nemzetet, nemcsak hogy egy gyorsírói, hanem a somogyi elfogadott indítvány szerint egy hasonszenvi tanszéket is felállítani méltóztassék.

A kiszemelt indítványok sorában előfordul továbbá Pest főváros azon indítványa, hogy a magyar testőrző sereghez polgári egyének is alkalmaztassanak.

Majláth (Baranya megye követe) az indítvány ellen azon nehézséget gördíté, hogy ezen intézet egyedül nemesek számára alapíttaték, az alapítók akaratát pedig oly könnyedén felforgatni nem lehet. Ha a polgárok részesülni akarnak benne, járúljanak költséggel az alapítvány növeléséhez. Ezen intézetet Mária Terézia a hét esztendős háborúban vitézkedett nemesség dicsőségére emelé, a régi emlékeket pedig gázolni polgári bűn.

Beőthy elvileg pártolja az indítványt, úgy azonban, hogy az alapítványhoz a polgári rend is aránylag járuljon, miután az eddig csak a nemesség által fizetett subsidiumból tartotta fenn magát.

Mire *Koller* az indítványtévő Pest főváros részéről megjegyzé, hogy mind az adóhoz, mind pedig a subsidium utján lett alapítványokhoz a kir. városok aránylag portáik szerint járultak s a polgári rend a subsidiumokban részt vesz, mint földesur most is, azért tehát nem jogtalan a polgári rend kivánsága, hogy a testőrségben ők is részesüljenek.

Palóczy előadja, miképp 1827-ben kivánták a Rendek, hogy a gárda száma 120-ra szaporíttassék, Ő Felsége azonban ezt akkor nem akarta, mivel a gárda 90 ezer forinttal volt adós az ærariumnak. Azért azután az országgyülés, hogy czélját elérje, százezer forintot ajánlott. Azonban a generosa natio ezen összeget csak egy-

szer adta és pedig mint subsidiumot a testőrség adósságának a törlesztésére, minek fizetésében a városok is, mint földesurak részt vettek. Megjegyzi továbbá, miképpen a magyar testőrsereg fenntartására fordítandó költség a 4 millió háromszázkilenczvennégyezer forint adóban bennfoglaltatik, az összes évi költség pedig teszen 124 ezer forintot; ehez Magyarország fizet 100 ezret, Erdély 20 ezret, Horvátország 4 ezret; s így mivel ez összeg a hadi adóból vonatik le s mivel tehát ez alapot az adózók tartják fenn, illő, hogy oda az ország minden rendű lakosának fia alkalmaztassék.

Ezen kijelentés folytán az elébb szólt *Beöthy Ödön* kijelentvén, miképp ő ezen körülményt nem tudta, mert mindig azt hitte, hogy a generosa natio maga tette fiai számára az alapítványt, most azonban eziránt felvilágosíttatván, pártolja az előtte szólott indítványát.

Perczel (Tolna megye követe) nem hallgathatja el Baranya követének előadását, melyből az tűnik ki, hogy a nemesség, mint önkénykedő, zsarnok, mindent folyvást csak a mások kizárásával akar élvezni, holott a nemes testőrség a közönséges hadiadóból alapittatott, melyet a polgári rend szintén viselt. Egyébként ha nem is úgy volna a dolog, nem kell azt nézni, ki alapította s ki számára, mert a testőrző sereg a honvédelem egyik része, a mennyiben a trón s felséges urunk őrzésére szolgál. A fejedelem őrzése nem kiváltsága a nemességnek, érte minden honfi karja készen áll; hanem a XIX. század szelleméből kiindulva, azt akarja, hogy abban polgári egyének a nemesekkel együtt részesíttessenek. Erre

Majláth válaszolá, hogy Mária Terézia a magyar nemes testőrség felállításával azon jeles szolgálatokat kivánta meghálálni, melyekkel a magyar nemesség a minden oldalról haddal megtámadott királyné örökösödésének védelmében magát kitünteté; minek következtében a nemesség a testőrségbe lépni kívánókban, valamint akkor kiköttetett, úgy azután mindig megkivántatott.

Perczel (Tolna megye követe) azt mondja, hogy az nem igaz, miképp a successionalis háborúkban a nemesség védte Mária Terézia trónját, hanem védte a nép s legfeljebb is egy pár vezér- és főtisztképp katonáskodott Eszterházy s más nemes egyének.

Erre *Majláth (Baranya megye követe)* viszonozza, hogy a nemességnek e tekintetben kétségbe vonhatlan érdemeit tagadni annyi, mint a legszebb historiai emlékeket legyalázni; ez pedig nemzet elleni bűn. Szónok maga részéről az indítványt nem ellenezné, de e fölött küldői akaratának kikérdezése nélkül rendelkezni nem kiván;

nem is úgy veszi fel a dolgot, mint annak Tolna követe szerint talán lenni kellene, hanem mint az jelenleg áll.

Erre *Perczel* kijelenté, hogy ha ez intézet a trón iránt tanusított hűségből veszi eredetét, akkor nemcsak a nemességnek van joga hozzá, mert a hét esztendős háborúban nemcsak annak vére folyt. A polgári bűnvád tehát azokra illik, kik a nemességnek kizárólagos jogait védelmezik, az igazság és emberiség igazait pedig gátolni merészlik; kijelenti végül, hogy Baranya követe machina mások kezében.

Erre *Majláth* csak annyit mond, hogy a Karok alkalmasint felmentik őt ilyen beszédnek czáfolásától, a milyet Tolna követe mondott. Ő csak annyit válaszol, hogy küldői akaratát kikérdezni kötelessége; ő senkit polgári bűnnel nem vádolt, hanem igen is azt mondá, miként a legszebb historiai emlékeket legyalázni, eltagadni, valódi nemzet elleni bűn, s ezt mondja most is. Ezért pedig ily nemtelen pórias megtámadást, mint Tolna követe megengedett magának, nem érdemlett; de őtet követni nem fogja.

Erre *Perczel* azt feleli csak, hogy a pór is ember és pedig csak olyan, mint a nemes.

Megjegyzi erre *Majláth*, miképp ezt Tolna követétől nem fogja tanulni, hanem már akkor is tudta, midőn megyéjében a terheknek a nép vállairól részben legalább leemelése mellett szilárdúl fellépett, mit itt kimondani most kénytelenségnek látja; valamint azt is, miképp a nép terheinek könnyítésén Tolna követével együtt munkálkodott. Azon vádat pedig, hogy ő machina lenne mások kezében, nem kell czáfolnia, hanem, mint nemtelent megvetnie. *(Felkiáltások: helyes, helyes!)*

Klauzál: Ha a nemesség zsebéből telnék is ki a gárda alapjainak fenntartása, még sem foghatja meg, hogyan lehetne a törvényhatóságokat arra szorítani, hogy csupán nemest legyenek kötelesek ajánlani. Mi más fogna ez lenni, mint a hivatalképtelenség gyűlölete, elvének kimondása, midőn éppen annak eltörlését parancsolja az igazság és józan politika? Mi más fogna lenni, mint kimondása annak, hogy a nem-nemes, noha ez ideig hadvezér is lehetne, nem bír elég hűséggel, hogy a fejedelem személyének őrzése reá bizattathassék. Ne is hivatkozzék a nemesség subsidiumaira. Mellőzve ugyanis, mennyi része volt e ritkán teljesített subsidiumokban az adózó jobbágyságnak, főleg az urbéri viszonyok rendezése előtt; mellőzve a honvédelem mostani igazságtalan rendszerét, melynek úgy pénz, mint véradóbeli terheit egyedül az adózó nép viseli: csupán a

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

megyei hivatalok fizetését említi, mely szinte egyedül az adózó nép által teljesíttetik, midőn azon hivatalok jótékonyságát kizárólag a nemesség élvezi. Ne hivatkozzék tehát a nemesség a hon egyéb nép-osztályai ellenében áldozataira, miket hajdan teljesíte, mert a számvetésben okvetlenül ő fog veszteni. Indítványozza tehát, nem ugyan azt, hogy csupán az adózók gyermekei, de hogy ezek is vétessenek fel a testőrségbe.

Hertelendy (Torontál megye követe) tisztába akar jönni, ha vajjon megszenvedi-e a testőrségi alapítvány természete a polgárságot, hogy azután a törvényhozás e szerint határozhasson. Azért, míg ez eldöntetik, elhalasztatni kívánja az ügyet, annyival inkább, minthogy úgy is éppen a hivatalképesség kimondása előtt állunk.

Mire *Szentkirályi* felkiált: Mondjuk ki hát most mindjárt a hivatalképességet!

Erre *Klauzál* ismét felszólalván, a kérdéses ügyben tett indítványát, mint a hivatalképesség kimondásának kezdetét pártoltatni kéri.

Az indítvány 27 megye által 16 ellenében valósággal el is halasztatott, vagyis valósággal megbukott.

Mire nézve *Szilber (Szeged város követe)* köszönetet szavazott a Rendek többségének a polgári rend iránt tanusított bizodalomért s ujabban tapasztalt pártfogásáért, kijelentvén, hogy midőn az adó fizetéséről leend szó, küldőinek gyülekezetében ő is a halasztás kimondását fogja kieszközölni.

CCV. Országos ülés a tekintetes Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 26-án déli 12 órakor.

Tárgy: A büntető törvénykönyv II. része: a büntető eljárás, alkalmazva az esküdtszék elveihez.

Midőn ezt az itélőmester olvasni kezdé, az *elnök* szokása szerint elmondá észrevételeit az egész munkálatra nézve. Elismeré ő Nagyméltósága az esküdtszéki eljárás fényoldalait, s ha angol volna, szabadsága legszebb palladiumául fogná azt, talán megszokás-

ból is, védeni. Ugy látja mindazáltal, hogy az esküdtszékek barátai minden kellékeivel adván elő ez eljárást, nem méltányolják eléggé az állandó bíróság eszméjét. Tagadhatlan, hogy az olyan biró, ki a nép közzül lépvén itélőszékbe, s nem a törvény holt betűi szerint, hanem úgy szólván az életből itél, nem ismeri a birói önkényt; tagadhatlan, hogy ily biró olcsó, jó s ezért népszerű. Ő Nagyméltósága azonban nem hiszi, hogy a tényt a törvényes kérdéstől mindenkor tisztán elkülönözni lehessen. Igaz, hogy az esküdt bíróság nem űz birói zsarnokságot, de az emberi indulat, a polgári elfogultság nála sem idegenek; sőt a bűnténynek előtte ujra eljátszása, a szép ábrázat, lefüggő hajak, jó szónoki előadás, sokszor egyetlen ismeretes név, megannyi körülmények, mik éppen az indulatok ébresztésére számítvák. Hatnak továbbá az esküdtekre a helynek, hol laknak, körülményei; hat magának a bűn elkövetésének közelsége. Továbbá az esküdtszék behozatala teljes törvény előtti egyenlőséget kiván, mi nálunk még nincsen. S még más ok is van, mi egyéb nemzeteknél nem így volt. A titkos inquisitorius rendszerhez hasonlítva, kétségtelenül minden tekintetben jobb az esküdtszék. Említi szónok Franczia ország eljárása módját, midőn oda az esküdtszék bevitetett, s nagy különbséget lát viszonyaink között. Csak ez egy alapelvet említi ő Nagyméltósága: nemo nisi legitime citatus et convictus stb. ez minden józan eljárás alapja.

Javítsunk tehát fennálló rendszerünkön. E részben a teendőket ő Nagyméltósága három részre osztja. Legfőbb hiánya büntető rendszerünknek, hogy a tény megvizsgálására igen kevés gondosság fordíttatik, hanem holmi tolvajkergető biztosokra bizatik. Baj van továbbá az eljárás lassuságában, mire nézve szükség volna a megyékben állandó törvényszéket berendezni, s a királyi főtörvényszéken is, a nyilvánosságnak, ha úgy tetszik, kijebb terjesztésével folytonosan biráskodó senatust rendelni. Végre okvetlenül szükségesnek tartja, hogy börtöneink javítására nézve is történjék valami, habár mintabörtön nem lesz is. Ennyit ő Nagyméltósága most elégnek tart; ha Isten ez országot bővebben kifejtendi, lehetni fog tovább menni, s ha úgy tetszik, az esküdtszék behozatala iránt gondoskodni.

Az elnöknek e nyilatkozatára «maradjon!» válaszolt, hivatkozólag mintegy azokra, mik e nyilatkozat megczáfolására az esküdtszéki eszme első tárgyalásakor mondattak. A kisebbség azonban, mintegy 20 megye igazolása végett elmondá utasítását az esküdtszék ellen, melyért, mint az elnök is megjegyzette, a szabad angol s franczia életét adná. Egy pár megye pedig az üdvösnek ismert eszmét az

aristokratikus formákban is megkivánta szerezni hazánknak; sőt oly megye sem hiányzott, mely az egyszerű polgárok itélőszékét, eredeti magyar gondolat szerint táblabiráink sedriájává óhajtá alakittatni.

A többség azonban megtartván az eszmét saját tisztaságában, tovább olvastaték a munkálat.

Az *Elnök* az egyes pontoknál is gyakor izben tőn megjegyzéseket, észrevételére azonban többnyire egyszerű «maradjon» válaszolt.

Nem tetszett különösen ő Nagyméltóságának, hogy a főigazgató szék (cassatorium forum) tagjaira nézve országgyűlési kijelölés javaltatik, hogy minden százforintos ember, s a falusi mesterek rongyos segédei is esküdtképeseknek mondatnak.

Ezekre azonban válaszoltatott, hogy a Rendek nem idegenek, ha maga a főelv elfogadtatik, az alkalmazás iránt módosításokat elfogadni. Nem akarják azonban, hogy egyéb biztosítékok elébb feláldoztassanak, semmint az óhajtott elv keresztül megy. A Rendeknek a nem felelős kormány elleni különös állásuk, s az örökös lealkuvási rendszer is szükségessé teszi, hogy munkálataikban minden óvó elveket egybehalmozzanak.

A tárgyalás másnap folytattatik.

Végül áthozatott a tengermelléki kerületek rendezése iránti főrendi izenet (O. I. 217. sz.), úgy szinte a Főrendek 2-ik válaszizenete a II., III. és IV. osztályú sérelmek iránt (O. I. 218. sz. a.) és az V., VI. és VII. osztályú sérelmek iránti első izenete. (O. I. 219. sz. a.)

(Rendi Napló V. köt. 51—62. lap.)

---

270. Kerületi ülés.

1844 augusztus 27-én.

Elnökök és *naplóvivő*, az előbbiek. *Jegyző:* Palóczy és Ghyczy.

Tárgy: A Főrendek 2-ik válaszizenete a Részek visszakapcsolása iránt. Vita az iránt, hogy a szabad kir. városok a katonai élelmezés tárgyában kiküldött választmányba hány tagot válaszszanak?

Jelentést tőn az igazolási választmány a Zólyom megyei új követ Ruttkay István megbizólevelének bemutatásáról.

A Részek visszacsatolása iránti 2-ik válaszizenete a Főrendeknek jött tanácskozás alá. Voltak némelyek, kik a főrendi kivánat szerint, hogy a felirás felséges urunk elibe minél elébb eljusson és a Részek még ez országgyűlésre ujjonnan meghivassanak, azon vádat, melyet az első üzenet alkalmával a felirásban a kormány ellen megemlítettek, hogy t. i. az 1836 : 21. t.-cz. tettleges végre nem hajtása egyedül az ő hanyagságából származott, kihagyatni kivánták.

Ghyczy jegyző ellenben igen lényeges részét látta ez által meggyengíttetni a felírás tartalmának. Ezen kifejezéseket használtuk, úgymond, az előleges sérelmek tárgyábani felírásban, midőn a Részek tettleges visszakapcsolását sürgettük, s most azt a Főrendek kihagyatni kivánják, és miképp mi a felírásba foglaltuk azon kérésünket, hogy Ő Felsége az e tárgyban kiküldött biztosság munkálatát velünk közleni méltóztassék; de a Főrendek nem látták szükségét. Ha vannak egyéb akadályok, melyek a visszakapcsolás végrehajtását gátolják, azt más úton nem tudhatjuk meg, hacsak a bizottmány jelentését nem látjuk. Mi eddig más akadályt, mint hogy a kormány az 1836 : 21. t.-cz. világos szavainak eleget nem tett, nem ismerünk, s ha sérelmünk ezen alapját mellőzzük, akkor megszűnik az ok, amiért Ő Felségéhez a felírást intézzük. Nekünk szorosan kell ragaszkodnunk előbbi határozatunkhoz, különben mi magunk tagadnók meg az akadály létesíthetését.

Zsedényi (Szepes megye követe) aképp vélekedett, hogy azt kimondani, miszerint a kormány hanyagsága miatt nem hajtatott végre a törvény, ameddig a körülményeket nem ismerjük, nem lehet. Okozhatta ezt a bizottmány is, vagy más körülmény. Erről csak akkor szólhatunk biztosan, ha a kiküldött bizottmány eljárásáról tudomást nyerendünk. Annál fogva azt hiszi szónok, hogy ha ezen vád megemlítése a felírásból kihagyatik, az elv, melyet a Rendek felállítottak, nem lesz veszélyeztetve. Azt közelítés tekintetéből annál inkább kihagyatni kívánja, mivel a felírásban más eszme is foglaltatik. Az országgyűlés végén vagyunk, s az erdélyi Részek mindekkorig itt nem képviseltetnek. Hogy tehát azok követei minél előbb megjelenjenek, szükséges a felírást hova hamarabb felterjeszteni.

Erre azonban *Beöthy* által válaszul adatott, miszerint 1836-ban az országgyűlés a visszacsatolás tárgyában orsz. választmányt kivánt kiküldeni, de ahoz Ő Felsége nem járult, kijelentvén, hogy ő a visszakapcsoltatást maga fogja eszközleni. Nyolcz év folyt le, mióta az 1836 : 21. t.-cz. hozatott s a törvény világos szavai ellenére a tettleges visszacsatoltatás meg nem történt. Az 1839. ország-

gyűlés megnyitása előtt küldetett ugyan ki e részben Erdélybe egy bizottmány, de holmi rangvetélkedésnél, vajjon a magyarországi bizottmány elnöke, vagy az erdélyi kormányzó legyen-e a bizottmányban előlülő, egyéb nem történt.

Vukovics (Temes megye követe) kijelenti, hogy kétségen kívüli az, hogy ha a kormánynak egyenes szándéka lett volna e törvény végrehajtását eszközölni, annak sikeresítésére a bizottmányt aképp utasíthatta volna, hogy a kicsinyes pörnek a közös kormány egyetlen intése véget vethetett volna. Annál fogva kijelenteni kivánja, hogy inkább kívánnak a felírással felhagyni, sem mint a javaslatban megegyezni.

Mindezeknél fogva a Rendek most sem tartózkodnak kimondani, mit már előbbeni felírásukban kimondottak, a hanyagság vádját a végrehajtó hatalom mulasztására nézve. Eképp a főrendi üzenet most sem fogadtatott el.

A Részek visszacsatolása iránti tanácskozás bevégeztével, mielőtt a Rendek a napirendre kitüzött kiszemelt indítványok tárgyalásába bocsátkoztak volna, *a kerületi elnökség*, a nagyméltóságú királyi Személynök felszólítása következtében, a szabad királyi városok követeit figyelmezteté, hogy a katonai élelmezés tárgyában kiküldött országos választmányhoz a részökről választandó három tag neveit minél előbb adják be.

Erre *Sopron város követe* előterjeszté, miképpen a városi követek azon reményben, hogy a fennforgó nehézségek a Rendek által ki fognak egyenlíttetni, még részükről tagokat nem választottak.

Egy más városi követ a múltkor felhozottak ismétlése mellett kérte a Rendeket, hogy miután ezen tárgy igen fontos, s a városokat, mint adózókat felettébb érdekli, s minthogy az ország négy kerületre vagyon felosztva, s mindegyik kerület külön érdeket képvisel, határoztassék, hogy a királyi városok részéről a választmányhoz, minden kerületből egy-egy tag választassék, s ha ezen számot a megyék arányához sokalnák, szaporíttassanak meg a megyei választmány tagjai is.

Szentkirályi a kérdés érdemére szólani nem akar, mert e részben oly viták támadhatnak, melyeket senki előidézni nem kiván. Itt az arányról szó nem lehet; a királyi városok semmi egyebet nem kivánnak, mint azt, hogy részükről a választmányhoz mind a négy kerületből választhassanak egy-egy tagot. Ezt igazságosnak, méltányosnak találja annál is inkább, mivel a megyei követek voltak azok, kik a városi követek választását, midőn a coordinatió tárgyában

kerületi választmány kiküldetett, mivel ők a kerületek tekintetbe vétele mellett tették meg a választást, visszautasíttattak.

Ha a városok részéről három tag fogna választatni, akkor egy kerület a választmányban nem lesz képviselve; így az érdekeket kiegyenlíteni teljes lehetetlen. Szónok itt elvi kérdést nem lát felállítva. Practicus nehézség terjesztetik — úgymond — előnkbe, illő, hogy méltányosak legyünk.

E tárgy nem oly fontos, s azért ezen csekélység miatt ne zavarjuk fel a kedélyeket, a városok sympáthiáját ne taszítsuk el magunktól; nekünk együtt kell a hon boldogsága eszközlésére, az alkotmányos jogokat szilárd alapra építeni, s azért mellőzzünk minden keserűséget; az élességet ne élesítsük, mert az kétélű fegyver, s minden esetre az egyiknek veszedelmére lehet.

Mindezeknél fogva a dolog kiegyenlítése tekintetéből kívánta, hogy a megyék részéről kerületenként a háromhoz még egy-egy és a királyi városok részéről négy választassék; mert — úgymond — ha a városok választani nem fognak, az országos választmány működése akadályoztatni fog, s ha majd a királyi Személynök fog kinevezni, nem lesz-e nagyobb jogsértés, mint a vitatott jogarány, melyről itt szó sincs.

Fejérváry (Hont megye követe) az előbb szólottal egy véleményben nem lehet. Ha ezen kérdés minden előzmény nélkül került volna most először a szőnyegre, ahoz akkor szívesen hozzá járulna, de miután látjuk, hogy a városok csupán makacskodásból nem akarnak választani, ha most kívánságukat teljesítenők, akkor az ő makacskodásukkal a többség határozata ellen tökéletesen czéljokat érnék.

Szóló attól tart, hogy ha a városok a három tagot meg nem választják, az országos választmány nem működhetik, az ország Rendei a választmányt kiküldötték, ez teljesíteni fogja kötelességét, s ha abban a városok részt venni nem akarnak, magoknak tulajdonítsák.

E mellett nem áll a városoknak azon állítása, hogy nekik lehetetlen választást végbe vinni; máskor is választatott részükről három, sőt két tagból álló választmány; akkor a választást megtehették, most is, ha csak egy kis jó akarat volna a városokban, eszközölhetnék; választanának ugyanis a dunai és tiszai kerületekből egyet, s a harmadikat a horvátországi városokból; így a különböző érdekeket tisztán kiegyenlíthetnék.

Beöthy az elnök felszólítását rendenvalónak találta, de nézete szerint nem lehet e kérdésre a tanácskozást, miután az már országos határozattá vált, kiterjeszteni, mert az egész nem lenne más,

mint hogy a minoritás a többségnek engedelmeskedni nem akar. Ha a Rendek azoknak kedvéért a határozatot megváltoztatnák, ez hova vezetne bennünket? Itt a kérdés a jog terén nem áll; az előbbi határozatnak maradni kell, mert nincs ok, amiért azt megváltoztatni kellene, annál kevésbbé, miután a Rendek kimondották, hogy ezen választmánynak nem lesz semmi egyéb feladata, mint tudakozódás. Ha netalán e tárgy majdan az alkudozás terére kerülne, akkor igen természetes következésünek találom a választmány tagjai számának szaporítását, akkor tökéletesen helyén látom a városok kívánságának teljesítését.

Szóló óhajtja megállapítani az arányt, de akkor, midőn a városok coordinátiója meg lesz, addig azonban tudni sem kíván felőle, mert a városi követek jelenleg nem képviselik a polgárságot. Egyébiránt itt a városok az arányról legkevésbbé sem panaszkodhatnak. Ugyanis az országgyűlésen most mindnyájának egy szavazata van, a választmányban pedig mindegyik városi egyed olyan szavazattal bír, mint a megyék vagy mások. Itt az arány úgy áll, mint egy az ötvenkét megyéhez, a választmányban pedig, mint 3 : 12-hez.

Különben is az alimentatióra (élelmezésre) nézve mindnyájan egyformán állunk, ennek terhét érzi az árvai, turóczi úgy, mint a bihari vagy más megyei; itt semmi különbség nincs. Annál fogva szóló a határozatot megtartani kívánta, annyival inkább, mert ha a városok éreznék azt, hogy a jog terén állnak, akkor nem kéréssel járúlnának a Rendekhez, hanem követelnék jogaikat; nem kérni, de követelni kell.

Ragályi (Gömör megye követe): Először úgy voltam meggyőződve s reménylettem, hogy a városok a többség határozatának alá fogják magokat rendelni, de most más két eset áll elő. Ha a városi követek makacsságuk miatt tagokat nem választanak, akkor vagy a királyi Személynök fog közzülök kinevezni, s ez által a Táblának joga sértetik meg, mit a Rendek nem koczkáztathatnak; vagy ha nem fog kinevezni, akkor ezen fontos tárgy hátráltatik, s minthogy az országgyűlés végküszöbén állunk, majd azt fogják mondani, későre haladt az idő, s a dologból, melynek mielőbbi elintézését az ország milliói sóvárogják, semmi sem lesz.

Én részemről, hogy az ügyet ne koczkáztassuk, meg tudom mutatni, hogy itt a meggyőződést a személynek alá birom rendelni, s azért részemről nem ellenzem, hogy a városok részükről négyet válaszszanak. Én az arányra e tekintetben legkevesebbet sem hajtok. De hogy ebből jövendőre semmi következtetést vonni ne lehessen, kívánom a megyék részéről az előbbi határzatot megtartani.

Szentkirályi (Pest megye követe) az előadottak czáfolására újabban felszólalván, megemlíté, miszerint éppen Bihar megye követe volt, ki a coordinationális választmány alkalmával a városi követek választását, mivel kerületre való tekintet nélkül választottak, s az egyik tiszai kerület elmellőztetett, visszavetette, maga állította fel a principiumot, most pedig, midőn ahoz a városok ragaszkodnak, lerontani törekszik. Így igen bajos helyzetben vannak a városok. Midőn ezek kérik a Rendeket kivánatuk teljesítésére, akkor azt mondják, hogy ha a városok jogszerűnek ismerik kivánságukat, azt akkor követelni kellene, mert jogot kérni nem kell; ha pedig ezen jogszerűséget követelik, akkor azt dacznak, makacskodásnak nevezik.

Különben igen furcsa modor az, mit e részben követni kivánunk. Ha mi jogaink, szabadságaink fenntartása mellett a kormány megtámadásai ellenében állhatatosan küzdünk, azt helyesnek tartjuk; ha pedig a királyi városok jogaikhoz szilárdúl ragaszkodnak, őket azért makacskodóknak nevezzük.

Nem lehet itt azt állítani, hogy a városok a többségnek hódolni nem akarnak, mert itt nem elvről van szó. Akkor lehetne ezen állítást felhozni, ha p. o. midőn a 16 szavazatról volt szó, a városok a többség határozata ellenében azt mondották volna, hogy ők ezen határozatot el nem fogadják. De most egészen más téren állunk. A megyék választmányi tagokat külön, a városok is önkörükből külön választanak; ezen választásba megyei majoritás nem folyhat be. S midőn a városok practicus nehézséget terjesztenek elönkbe, mely ellen mi semmi okot elő nem állíthatunk, ezt ellenszegülésnek nem nevezhetni. És valljuk meg őszintén, hogy itt teherről van szó, s a városokat, mint adózókat ez jobban érdekli. Annál fogva méltányosnak tartom kivánságukat, minden innen jövendőre vonható következtetés nélkül, teljesíteni.

Egy városi követ megemlíté, miképpen a városi követek, az egész negyedik rend, a képviselői Táblánál a hallgatóság szerepére van kárhoztatva, s a jelen országgyülésen, hol a királyi városok ügye a felső és alsó Tábla közt laptaként ide s tova hányatik, legfontosabb ügyöket, mi nekiek életkérdésök, a harmadik rend kezébe tevék le. Bennük helyheztettük — úgymond — bizalmunkat, s eképp jelen állásunk felette nehéz, kivált a harmadik rend ellenében, mert ha jogainkat követeljük, s ahoz álhatatosan ragaszkodunk, akkor az álhatatosságot dacznak, megátalkodottságnak keresztelik. Legelsőben, midőn a városi követek a választmányi tagok számának szaporitását kérték, akkor azt mondák: a dolog csekélység, nem érdemli

meg a két számnak megváltoztatását; midőn azt másodszor kértük, akkor az országos ülésre utasítottak; és midőn felmelegítők itt kívánságunkat, akkor megtámadtak bennünket, hogy mi a városi polgárok képviselői nem vagyunk; hogy ez fontos tárgy s a Rendeknek a városi követek személyei iránt nincs bizodalmuk, s mégis a kettő helyett háromra változtatták a városi követek által választandó választmányi követek számát, melléje kötve, miszerint ezt aránynak nem tekintik, s belőle jövendőre semmi következtetést nem vonhatni. Azt hiszem, hogy midőn ezen záradék a kerületi határozat megváltoztatása mellett tétetett, akkor épp úgy megválasztathatták volna általunk a négy, mint a három tagot. Hont megye követe — mond továbbá szóló — azt állítá, hogy ha a városi követekben egy kis jó akarat volna, a három tagot igen könnyen megválaszthatnák. Én felszólítom a követet, hogy ajánlata szerint, midőn valamely tárgy iránt választmány fog kiküldetni, ne feledjen a dunai és tiszai megyék mellé hasonló arányban a horvátországi követek közzül is választani.

A városok kívánságának pártolására még többen szólottak a megyék részéről. Megemlíttetett a méltányosság; s mivel a megyék kezében van a hatalom, a dolog kiegyenlítésére a harmadik rendnek kell módot keresni; mert vajjon hasznos és üdvös lesz-e, ha a királyi személynök a kinevezési jogot, melyet a Rendek nehezen tudtak megszerezni, ismét visszanyeri? Nekünk leginkább azon kell munkálkodni, hogy a városokat, a népet a nemesség érdekével egybe olvasszuk, nem pedig a szakadásra alkalmat nyitni. Ezen kérdést orsz. conclusumnak még nem tekinthetni, mert a városok részéről a választás meg nem történt; még nyitva áll arra a tér; mutassuk meg, hogy a városoknak nem csak szóval, de tettel is barátai vagyunk. A kérdés magában véve csekélység, kár volna élére állítani a dolgot, és fontoljuk meg, hogy e miatt mi veszthetünk, vagy nyerhetünk. Megnyerjük a városok bizodalmát s igazságos ügyöknek oltalmazásáért lelkesedéssel fognak a közjóért velünk küzdeni; mert csak karöltve mozdíthatjuk elő a haza közboldogságát. Ellenben, ha mi igazságos kívánatukat nem teljesítjük, ők is idegenkedéssel fognak elfordúlni tőlünk; és ne feledjük, hogy a sok kicsinyből nagy halom lesz, a sok kis megbántás gyűlöletes rosz indulatot szül.

Ellenben *Kubinyi (Nógrád megye követe)* készebbnek nyilatkozott a királyi személynök kinevezését eltűrni, mintsem az eddigi határozattól elállani.

Az utána szólott megyei követ *Fejérváry (Hont megye követe)* pedig úgymond: Tudtam, hogy midőn a városokat makacsoknak

nevezém, nevén találtam a gyermeket; én most is előbbi nézetimhez ragaszkodom, mert nem látom okát, miért kellene az országos határozatot megváltoztatni. A városi követek nem tesznek egyebet, mint a többség határozatának ellene szegülnek, ezt pedig engednünk nem szabad.

Emlékeztette szónok a Rendeket az 1843. évi junius 20-ki határozatra és a deczemberi napokra, midőn e Tábla elhatározta, hogy itt a tanácskozás egyedül magyar nyelven történhetik. A horvátországi követek ennek ellenében azt mondák, miképpen utasításaiknál fogva kötve vannak e Tábla e részbeni végzésének nem engedelmeskedni, ők másképp, mint deák nyelven nem beszélhetnek. S mi történt? A horvátországi követek szigorú állhatatossággal ragaszkodtak nézeteikhez, s a többség ellenében kivívták magoknak, mit akartak.

Én ezen eseményből azt tanultam: nincs jobb mód az ügy kivívására, mint az erős, szilárd akarat. Mi erős kifejezéseket használtunk határzatunk megtartása mellett, de Horvátország követei erősebbek voltak, mert a többség akaratán győzedelmeskedtek. Ez ösvényen járnak a Főrendek is. Ők kimondott elveikhez szorosan ragaszkodnak, s ezzel többre mennek, mint mi, mert még eddig utóljára is kitudták vívni, amit akartak.

Óhajtanám, hogy már valahára ezen Tábla tagjai is ezen a nyomon haladnának, s hagynák el az engedékeny szerepet. Ezt mutassuk meg ezen kérdésnél. Mert figyelmeztetem a Rendeket, nem oly csekély dolog ez, mint első tekintetre gondoljuk. Vigyázzunk, ne adjunk oly fegyvert a városok kezébe, melylyel idővel hódításaikat szabadon üzhetnék. Tudjuk a historiából, hogy midőn Árpád apánk Magyarországba jött, Zalántól kevés füvet és Duna vizet kért, utóbb az akkori népeket meghódította.

Ha a minoritás a többség végzését akadályoztathatná, akkor vége lenne minden tanácskozásnak; mert az ország bármi üdvös határozatának meggátlására elég lenne egy-két megye.

Palóczy megjegyzé, miképpen ha az országos végzés ellenére a városok kívánsága elfogadtatnék, akkor oly tág kaput nyitnának a Rendek a zavaroknak, melyet bezárni nem lennének képesek. Szóló tiszteli a kevesebbségnek véleményét, de aképp van meggyőződve, hogy a többség által hozott végzést megváltoztatni nem lehet. Igy volt ez, úgymond, midőn a városi szerkezetben az adó meghatározása tárgyaltatott; a többség azt kívánta, hogy a maximumot az országgyűlés határozza meg; Borsod megye ekkor a kevesebbséggel szavazott; de midőn a végzést megváltoztatni akarták, Borsod megye

a végzés megtartására nyilatkozott. Mert az eddigi szokás szerint, csak két módon lehet az országos conclusumon változtatni; t. i. ha a főrendi válasz, vagy a kir. resolutió az alkudozást megkívánja. Itt ilyen eset nem fordult elő, s azért a határozatnak maradni kell. Ha itt hagyják a városi követek a diætát, tessék; ők lássák következményét; azzal a törvényhozás működését akadályoztatni nem fogják. Igazolja ezt a historia. 1664-ben az országgyűlésen, midőn az evangelikusok összeszólalkoztak a diæta elhagyására, s onnan 13 megye eltávozott, azért mégis folyt a tanácskozás; protestáltak ők ugyan a hozott törvények ellen, de hasztalan, mert azok végrehajtattak, és maig is életben vannak.

A felhozott okok következtében a Rendek többsége hangos «maradjon»-nal a határozat megtartása mellett nyilatkozott.

Bártfa város követe nem éppen a tárgyra, minthogy a határozat már kimondatott, hanem csak a városi követek ellenében felhozottakra kivánt röviden válaszolni.

A *kerületi elnök (közbeszólva)*: Ha a Rendek a tárgyhoz még tovább is kivánnak szólani, akkor a rendet meg kell tartani.

A megyei követek a tárgyat befejezettnek tekintvén, a kiszemelt indítványokat kivánták felvétetni; ellenben a kir. városi követek többen kivántak szólani, s kihallgatást követeltek.

Az *elnök* figyelmezteté őket, miképpen a végzés már ki van mondva s kéré, hagynának fel a szólással, mert a dolgon úgy se változtathatnak. De a városok kijelenték, hogy ők szólani akarnak s e szerint a szólásban sor szerint következett

Palóczy: Jobb lesz — úgymond — nem tanácskozni, mint ilyen zavarban lenni. Én az elnöki kimondást sokkal inkább tisztelem, mintsem a discussiót tovább folytassam.

Egy városi követ: Nekünk a szólás jogát nem egy megye önkénye adta, hanem törvényes jogunk szerint veszünk részt az országos tanácskozásokban. Annál fogva követeljük a kihallgattatást.

A megyei követek a szólástól elállottak és következett a végzés kimondása után szólani kivánt

Bártfa város követe: Felette sajnálom, hogy éppen én, ki e Táblának tiszteltetését annyira óhajtom, valék csekély oka, ki akaratlanul alkalmat valék nyújtani kénytelen a nemesi rendnek, hogy annyira dicsőített rokonszenvének ez újabb példáját a polgári rendnek bemutathassa, és azon megnyugtató és kibékítő tanuságot, miszerint nem elégelvén azt, hogy bennünket a szavazatjogtól foszta meg, most még szólhatási jogunkat is elnyomni törekszik. Nem e

miatt, hanem mivel a rövidre mért időt kimélni óhajtom, csak kevés észrevételre szorítkozom, miket a harmadik rend soraiból indult loyalis megtámadás szükségel, hogy legalább a tárgyalás egyoldalúságának szine kerültessék. Borsod csak azért nem akarja kivánatunkat teljesíteni, mert ez által az országos végzés változnék meg. Úgy látszik, a harmadik rend hirtelen szilárdságra kapott. Eddig a Főrendek egy üzenetkéje elég vala a harmadik rend többségének kimondott szándékát rögtön megváltoztatni, határozatait halomra dönteni.

Én nem akarok e tekintetben a titkos rugók után vizsgálódni, de kérdeni vagyok bátor: ha a harmadik rend annyi hajlandóságot, annyi engedékenységet tanusított azon hatalmak ellenében, melyek eddig bizodalmával éppen nem kérkedhettek, miért akarja hasonló engedékenységének kért csekély jelét megtagadni tőlünk, kiket, mint az országgal elhitetni akarja, társaivá emelni törekszik? Igen, de — úgymond — a minoritásnak engedelmeskednie kell. Tökéletesen egyet értek e részben, én is kárhoztatnám a minoritás tiszteletlenségét, ellenszegülését a többség határozata ellenében, de csak azon kisebbségét, melynek tagjai a tanácskozásban s végzés hozatalában hasonló elhatározó joggal élni engedtetnek. A mi jogaink azonban, melyeknek gyakorlatát a történet bizonylata tagadni nem engedi, legyen maguk a városi követek gyengeségéből, legyen a kormány gondatlansága, vagy a többi Rendek túlnyomósága miatt, de az idő viszontagságai között tapasztalhatólag megakasztattak, állásunk majd a hallgatóságéhoz alacsonyíttatott és szavazatunk a kérdéses határozatba nem számíttatott. Ha pedig a határozatbani részvét tőlünk megtagadtatott, úgy bennünket sem a majoritáshoz, sem a minoritáshoz számítani nem lehet s megszűnt kötelességünk is a határozat ellenében. Hanem mint külön álló országos rendnek, azon kötelességet felejtenünk nem szabad, miszerint a hajótörésből fennmaradott azon kevés töredékeket mentenünk s a megtámadók ellen védenünk kell, miket az önkény örvénye eddigelé el nem sodort.

Nyiltan kimondja Bihar követe, hogy a választmányi tagok kivánt szaporításától tart. Nem tudom, hanem sejtem, miképpen ezen félelem alapja azon gyanú, hogy a városi követek nem a szerint fognak szavazni, miként ő jónak tartaná; s ha ezen gyanúja alapos volna, jó akaró következetességet tanusítana.

Egyébiránt azon okoskodás logikáját, hogy a választmány tagjai akkor, midőn a tárgy alkudozóvá válik, szaporíttassanak, felfogni nem birom. Mert ha tartani nem lehet az illető tagok szaporításától, az alkudozó, és így újabb adót javasló választmányban mi veszély-

lyel fenyegethetné a házat szaporítása azon tagoknak, kik csupán tudakolásra küldetnek ki? Nógrád követe azonban tovább megyen, mert ő nemcsak megtagadja kívánságunk teljesítését, hanem állhatatosságunk esetében, az országos ülés mostani elnökére akarja az illető tagok kinevezését bizatni. Tehát annyira feledkezik az ország jövendőjéről, hogy ellenszenvének a városok iránt s pillanatig felingerült szeszélyének alkotmányos jogokat hoz áldozatul, melyek csak imént kivíva folytonos ajánlást, s féltékeny őrizést követelnek?

Megvallom, ily nyilatkozás meglepett, habár előttem többé semmi sem váratlan. Mindamellett a tanácskozás tárgyát Nógrád követe csekélységnek mondja, mely e vitatkozást nem érdemli. Ha valóban csekélység a harmadik rend szemében az, mit a városok lényeges joguknak tartanak, érdemes-e annyi vitán keresztül e csekélységet megtagadni, és méltó-e követelni, hogy mi való vagy képzelt jogunkat a harmadik rend ötletes tetszésének feláldozzuk?

Hont megye érdemes követe pedig a városok állhatatos kívánatát makacsságnak nevezé, mit onnan következtet, mert a városi követek ezen szót ellenzik; a gyermekre emlékeztet, ki érti midőn megneveztetik. Én is ismerek egy anekdotát a molnárról, mely hasonlatosságra szinte alkalmas; mert valamint a városi követek a makacsság ellen szólalnak fel, úgy a nemesi rend felriad és felzúdul, valahányszor részünkről a zsarnokság s bitorlás említtetik; mi világosan tanusítja, hogy a hasonlítás a nemesi rendre éppen reá illik.

Felhozatott még a juniusi végzés a tanácskozási nyelv tárgyában, erősítésül, hogy a városi követek a Tábla végzéseinek engedelmeskedtek. Hódoltak a városi követek ezen, habár véleményök szerint jó későn hozott végzésnek, mert lelkükből vala merítve s jövendőt igért a nemzetiség azon szellemének, melyben a városi követek magukat a harmadik rend által megelőztetni soha nem engedendik. Azonban a hasonlítás a fennforgó kérdésre nézve nem áll, mert az érintett végzés a Tábla belrendezését illette, valamint a korlátok, asztalok stb. elhelyezése, mi sem a méltóságos Főrendek, sem a fejedelem megegyezését nem igényelte. Ellenben a városok igényei alaptörvényben s az ország alkotmányos elrendezésében gyökereznek, melyek csak a törvényhozó hatalom által változtathatnak meg.

E viták, bármi legyen eredményök, még is nem valának egészen meddők, mert Hont követe egy tant következtet belőlök, mely igen üdvös, t. i. hogy e Táblának erősnek kellene lenni. Sajnálom, hogy most ébredt föl e tannak elfogadására, melyet követni már régen kelle; kivántam volna követését már akkor is, midőn a horvátországi

követek ellenében éppen az említett juniusi határozat fenntartásáról vala szó, melynek védelmével a harmadik rend a megtámadás első jelére oly sietőleg felhagyott. Ellenben ezen új tant a fegyverétől megfosztott ellenség előtt fejteni ki, s jogainak elnyomására használni, sem nemesnek, sem lovagiasnak nem tarthatom.

Még egy hasonlóság hozatott fel, hogy valamint Árpád eleve csak földet, füvet stb. kivánván Zalántól, midőn e tárgyak megadattak, ezt hódolat jeléül vette, az országot magának s övéinek igényelvén: úgy a polgári követek is csekélységgel kezdenek, hogy a nagy czélt elérjék. Nem titkolhatom el belső fájdalmamat ezen hasonlitás alkalmazása felett, mert eddig azt hivők, miképpen a nagy Árpád és a harmadik rend párduczos elődei hőstettek következtében jutottak e hon birtokába. Azonban a városi követek jogaikat nyiltan követelik, s valamint hiszem, hogy rájok nézve a felhozott példa, úgy a mint felhozatott nem alkalmazható, úgy más részről hinni akarom, hogy midőn a követ a megcsalatott Zalán bárgyúságát festeni iparkodott, ezt nem tette szánakodási czélzással a harmadik rendre, mit a tót királylyal összehasonlitani jónak találta; hanem veszem az egészet történeti abstractiónak, melyet a követ akaratlanúl nyilvánulni engedett.

Pázmándy (Komárom megye követe): A tárgyhoz, mivel már későre haladt az idő, szólani nem akarok. Ki van mondva már a végzés, de kijelentem, hogy mihelyt a 12 órát elüti, országos ülésben e tárgy kiegyenlítésére mindjárt indítványt fogok tenni, hogy miután a jelen bizottmány a tudakolás mezejéről az alkudozás terére küldetvén ki, tagjainak száma úgy a megyei, mint városi kerületek részéről szaporittassék meg; mert ha erősek akarunk lenni, akkor nem a városok ellenében, hanem egymással karöltve kell és lehet a haza érdekét előmozditani.

És igy a határozat ujabbani kijelentése mellett az ülés eloszlott.

CCVI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 27-én déli 12 órakor.

Tárgy: Indítvány a katonai élelmezés tárgyában kiküldendő országos választmány tagjainak szaporítása iránt. — A büntető eljárás.

Olvastatott az igazolási választmány jelentése, miszerint Zólyom megye lemondott követe, Géczy Péter helyett Ruttkay Istvánt választá. E jelentés az országos iratok közzé fog tétetni.

Ezután *Pázmándy (Komárom megye követe)* a kerületi ülés végén tett igérete szerint indítványt tőn, hogy miután az élelmezési ügy egyik ez országgyűlés legfontosabb feladatai közzül, az országos küldöttségbe választatni rendelt három megyei követ kerületenkint egygyel szaporíttatván, egyszersmind a városoknak is engedtessék meg még egy küldöttségi tagot választani.

Voltak, kik ez indítványban csak a városi követek követelését látták megujíttatni, s ezért azt ellenzék. A nagy többség azonban pártolá az indítványt, miután az élelmezési ügy kerületi jegyzője, az indítványozó szónok követtársa, a választmányi eljárás fontosságának kimutatására az izenetből felolvasá, miképp a választmány egyszersmind e nagyérdekű tárgy initiálására, véleményadással is meg van bízva, s e szerint eljárása nem csupán tudakozó lesz.

Ez által a városok kivánata is teljesülvén, a viták megszüntek.

Folytattaték ezután a büntető eljárási munkálat. Lényegesebb módosítás nem történt.

(*Rendi Napló V. köt. 62—79. lap.*)

271. Kerületi ülés.

1844 augusztus 28-án.

Elnökök: Majláth (Baranya) és Horvát S. (Ung). *Naplóvivő:* Zsoldos. *Jegyzők:* Szemere, Szentkirályi.

Tárgy: Főrendi izenetek a bányatörvény s a XVI. szepesi város rendezése és beczikkelyezése iránt.

Olvastatott előbb a bányatörvény javaslatot illető válasz. E részben lényeges különbségül a két Tábla között csupán a törvényszéki tagok választásának kérdése maradt fönn. A Rendek szabad választást, a Főrendek királyi biztosi kijelölés által korlátozottat akarnak.

Szemere kerületi jegyző a kérdés közvetítése végett indítványozá, hogy az eljáró birót s jegyzőt fizesse s nevezze ki a fejedelem elmozdíthatlanul; ellenben a bányapolgárok 3 ülnököt szabadon választhassanak. Az indítvány *Szumrák (Beszterczebányai követ)* által is pártoltatván, elfogadtatott, s a Főrendekkel közöltetni fog.

Majd a XVI szepesi város rendezését tárgyazó főrendi izenet került tárgyalás alá. A munkálat sok részben alkalmaztaték a többi rendezési javaslatokon tett módosításokhoz. A szabályalkotás, adómeghatározás és követválasztás elmélete stb. a Hajdú kerületre közelébb tett változtatások szerint igazíttatott. Történt azonban némi eltérés is. Így pl. hogy mennyiben gyakorolhatja valamely város a büntető hatóságot, szabály határozandja meg. A tisztviselők nem három, hanem hat évre választatnak, mivel eddig örökösek voltak. Minden képviselő választó, s egyszersmind tanácskozó lesz stb. A polgári képesség pedig eképp osztályoztatik:

a) Polgárok, kik a város kebeléhez tartozó fekvő tulajdont birnak, mely telekkönyvileg nevökre van irva, s melynek értéke 200 frttal felér. A Főrendek Iglóra külön 300 frtot kivántak, mi nem fogadtatott el.

b) A kereskedők, mesteremberek, iparűzőkre nézve a Főrendek a 3 évi városban lakáson kívül, még Iglón 120, egyébbütt 80 ezüst forintnyi évi kereset kimutatását kivánák. A Rendek azonban úgy hiszik, hogy e kimutatás kellemetlen kutatásokra adna alkalmat; ellenben a mesterség, ipar, már maga némi vagyonosságot föltételez, mely-

lyel az üzetik s ez okoknál fogva e pontra nézve semmi egyéb érték kimutatását nem kívánják.

c) Az úgynevezett honorátiorok osztályára nézve a szerkezet a városok rendezése iránt tett javaslattal fog összehasonlíttatni.

A képviselők száma úgy lőn megállapítva, hogy minden 50 lakos után egy képviselő választassék, azonban azoknak száma 30-nál kevesebb nem lehet.

Végre felolvastatott az élelmezés tárgyában kiküldött országos választmányhoz a királyi városok részéről választott tagok névjegyzéke, t. i.: a dunáninneni kerületből gr. Vay Dániel (Korpona); dunántulról Eischl János (Székesfehérvár), tiszáninnenről Demeczky József (Kassa), a tiszántulról Szilber Antal (Szeged).

CCVII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 28-án délután 1 órakor.

Tárgy: A büntető eljárás folytatólag és bevégezve.

A büntető eljárás tárgyalása bevégeztetvén, az itélőmester által a méltóságos Főrendekhez átvitetni határoztatott. — Ezután

Elegyes ülés

tartatott.

Széll Imre nádori itélőmester olvassa a felirást *Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesülése iránt,* a hozzácsatolt törvényjavaslattal együtt, melyek az Országgyülési Iratok közt 221. szám *a)* és *b)* alatt találtatnak, nemkülönben a felírást az *országgyülési szállások és szállásbér fizetése tárgyában,* az ahoz csatolt törvényjavaslattal, melyek az Országgyülési Iratok közt 222. szám *a)* és *b)* alatt vannak, mely felirásoknak felolvasása, aláirása és lepecsételése után az elegyes ülés eloszlatott.

(Rendi Napló V. köt. 80. lap.)

Felírás Magyar- és Erdélyországok szorosabb egyesülése tárgyában.

Felséges Császár és Apostoli Király, legkegyelmesebb urunk!

A kornak, melyben élünk, kitünő jelleme a rokon nemzetiségeknek összeforrasztása, a közös eredetü népek közötti szorosabb szövetkezés, s a különböző irányokban elágazó magán érdekeknek egy nemzeti közérdekben összpontosítása által a közállományok hatalmát és szilárdságát nevelni s öregbíteni. S a nemzeteknél, melyek ez ösvényen a kitüzött czélra sikerrel haladtak, a közállományi hatalom, s polgári közintézetek oly szilárd alapon, s oly nagyszerü alakban fejlődtek ki, melyekhez hasonlót a világ történetei nem mutatnak.

E törekvés, melynek jelei világszerte mutatkoznak, a szív legbensőbb hajlamának természetes kifolyása lévén, az isteni gondviselés bölcsesége által az emberi kebelben felébresztett sejtelme lehet oly viszontagságoknak, melyek fogantatva a társas s közállományi viszonyok múlt és jelen szakában, a jövendő kétes folyama alatt a világ népeire nehezedve, enyészettel fenyegetik mind azon nemzetiségeket, melyek akár anyagi, akár szellemi tekintetben önálló és életerős alapon nem nyugszanak.

Korunknak e komoly törekvéseiben ismét egy ujabb intést találunk arra nézve mi is, hogy a midőn egyrészről a hon lakosainak különböző érdekeit a polgári jólét és alkotmányos szabadság terén egy közérdekbe egyesítve, hazánk minden részeit s polgárait egy életerős nagy nemzeti testté összeforrasztani óhajtjuk: akkor más részről szakadatlanul oda irányozzuk igyekezetünket, hogy hazánk belviszonyainak javítása mellett, annak területe is kiegészíttessék, s minél előbb egyesüljünk ismét azon testvér-honnal, melylyel egyesülve nemzetünk hajdan nagy és hatalmas volt, s melyen kívül hazánknak, miként ezt az ország Rendei már 1833-ik esztendei martius 30-án költ alázatos felírásukban is kijelentették, e föld kerekségén más testvérje nincs.

Ily érzelmek által lelkesítve, legsürgetősebb teendőink közzé tartozandónak véltük, azon első felírásunkban mindjárt, melyet ez országgyülésről előleges sérelmeink és kivánataink s a kegyelmes királyi előadások tárgyában múlt év julius 12-ről felterjeszténk, Felséged előtt 1833-ik esztendei martius 30-án, 1835-ik esztendei augusztus 19-én, 1836-ik esztendei aprilis 18-án és 1839-ik esztendei október 31-én tett alázatos felírásokban már ismételve előterjesztett azon kérelmünket megújítani, miszerint egy országos bizottság rendeltessék, mely Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesülése

módjáról Erdély rendeivel értekezve, tudósítását a legközelebbi országgyűlésnek múlhatatlanul beadja. Egyszersmind pedig kinyilatkoztattuk, hogy a kiküldendő országos választmány iránt külön törvényjavaslatot fogunk Felséged királyi jóváhagyása alá még ez országgyűlés alatt terjeszteni; s ezen törvényjavaslatot, most azon alázatos kéréssel mellékeljük ide, hogy azt Felséged királyi jóváhagyásával megerősíteni, egyszersmind pedig arra nézve, hogy a kiküldendő országos biztosság munkálkodását minél előbb foganatosan bevégezhesse, Erdélyben is a szükséges intézkedéseket megtétetni méltóztassék.

A magyar koronának jogai Erdélyre nézve törvényeink, történeteinkből, a kölcsönös kötésekből s magokból a királyi hitlevelekből is kétségtelenek; Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesülését a lakosok közös származásának s vérségének tekintetén, s az egyesülve leélt annyi századok dicsőségének, valamint az elszakadás folytában bekövetkezett legsulyosabb csapásoknak emlékezetén kívül, mind a két honnak közérdeke, s a jelen idők körülményei között inkább, mint valaha érezett közszükség követeli; s a mint ezen egyesülés századok óta az összes magyar nemzetnek leghőbb kivánata volt, úgy most is, közelébb tartatott országgyűlésükben hasonló óhajtásunkat Erdélynek Rendei Felséged előtt azon kéréssel nyilvánították, miszerint határozataikról bennünket is kegyelmesen tudósítani méltóztassék. S így, hogy a nemzedékről-nemzedékre hagyományképpen általszállott legforróbb óhajtás egyszer valahára teljesedjék, leginkább Felségedtől függ, biztosan reméljük tehát, hogy Felséged annyiszor ismételt alázatos kérelmünket meghallgatván, Erdélynek hazánkkali szorosabb egyesülését minden arra szükséges előkészületeknek életbeléptetése által hathatósan előmozdítani, s ez által e honnak szintúgy, mint a magas királyi széknek érdekében, nemzeti életünk erőteljes felvirágzása egy új és dicső korszakának alapját megvetni méltóztatik.

b) *Törvényjavaslat ugyanazon tárgyban.*

1. §. Erdélynek Magyarországgali szorosabb egyesítése végett országos biztosság neveztetik; oly utasítással, hogy az erdélyi Rendek által kinevezendő választmánynyal, melynek az e végre szükséges felhatalmazással leendő kiküldetését Ő Felsége a legközelebb tartandó erdélyi országgyűlésen kegyelmesen eszközleni fogja, ezen szorosabb egyesülés módjáról minden tekintetben s kimerítőleg értekezzék.

2. §. A kiküldött országos biztosság tudósítását a legközelebbi országgyűlésre mulhatatlanul beadandja.

272. Kerületi ülés.

1844 augusztus 29-én.

Elnökök: Majláth (Baranya) és Horváth S. (Ung). *Jegyzők:* Ghyczy, Szemere, Szentkirályi, Vukovics és Palóczy. *Naplóvivő:* Zsoldos.

Tárgy: Hitelesítések, főrendi izenetek a sérelmek, XVI szepesi városok és megyei kicsapongások iránt. Kiszemelt indítványok sorozása.

Hitelesíttetett a Részek visszakapcsolása iránti 3-ik s a bányatörvényre vonatkozó 4-ik izenet.

Tárgyaltatott a Főrendek 2-ik izenete a sérelmek II., III. és IV. osztálya iránt s első válaszuk az V., VI. és VII. osztályt illetőleg. Az eldöntetlen pontokra nézve a Rendek lényegesebb kérdésben nem változtaták első izenetökben kimondott nézeteiket. Az V. osztály 128-ik pontjáról kimondák a Rendek, miképp a papi javak feletti vitákat ez országgyűlésen bevégzetteknek tekintik; vagyis, mint az öreg Palóczy jegyző mondá: e tárgy mostani állapotában jövendő feltámadásáig nyugalomba helyeztetik.

Továbbá befejeztetett a XVI szepesi városok rendezéséről szóló főrendi izenet. A Főrendek kivánák, hogy a mostani királyi főigazgató (administrator) ezentúl is a fejedelem által neveztessék ki, s mindazon jogokkal ruháztassék fel, mikkel megyékben a főispán bír. A Karok és Rendek azonban (23 megye 22 ellen) a felső kinevezést kijelölés mellett határozták most is gyakoroltatni, s általában ellenzik, hogy főhivatalnok lehessen a hazában körül nem irott hatalommal.

Éppen az vala főok, miért fogadtatott nehezteléssel a megyei választó s tanácskozási gyülések szabályozását illető főrendi válasz is. A felső ház e válaszában mindent, mi a kicsapongások megelőzésére, a választási és tanácskozási formák meghatározására, s az elnöki kötelességek s fökormányzói önkény óvatos körülirására javasoltatott, a megyei szerkezet rendszeres tárgyalására akará halasztani; s e helyen csupán a vesztegetés, dorbézolás s egyéb kihágások fenyítésére alkotni visszatorló törvényeket.

Ily nézetben a Főrendek a munkálat nevezetes részét tárgyalás nélkül mellőzék.

Felolvastatván a Főrendek izenete, felszólalt

Beöthy: Minél nagyobb aggodalommal szemlélé szónok az eseményeket, melyek a haza csöndességét a hongyűlést előző időkben fölzaklatták, annál fájdalmasabban vette a főrendi izenetet, miszerint a törvényhozásnak ama nemzeti közveszély orvoslására tett intézkedései nagy részben félrevettetnek. Mert mit tesz valamely tárgyat rendszeres munkálatra utasítani? Mit tesz az országgyűlés végén mondani, hogy a Rendek javaslatainak egy része a megyei rendezésre tartozik? Van-e erre most kedvező körülmény, van-e a törvényhozásnak mostani elemeiben elég erő, van-e csak idő is ily nagy munkára? Pedig, ha a törvényből, mely az érintett kicsapongásokra hozatik, kihagyatnának, miket a Főrendek kihagyni javaslanak, egyoldalú fogna lenni minden intézkedés. Már magában a gyűléstartás, választás és tanácskozások formáinak s a főispán és megyei Rendek közötti jogviszonyok határozatlanságában mennyi anyaga, mennyi tápeleme van a viszálkodásoknak, a küzdelmeknek? Mellőzve az intézkedéseket, mik e részben szükségesek, lehet-e remény megszüntethetni azon kihágásokat, miknek előidézésére nem távoztatott el az alkalom? Elhiszi, hogy a másik Táblára nézve, hol a főispánok s főispánságra törekvő egyének ülnek, könnyű dolog lenne, szabad kezeket hagyni a hatalomnak, e tárgyat más részre egy drákói törvénynyel bevégezni; hogy ily törvény a Főrendek előtt kivánatos lehet, nem megfoghatlan a városi munkálatban tett javaslat után, hol ideálja állíttaték fel a főkormányzói határtalan hatalomnak. A Rendeknek azonban minden áron szükség óvakodniok az egyoldalú rendelkezéstől. Ha a veszélyek, miknek zivatara ez árva hon felett közelebbi időkben elvonúlt, ismét megnehezülnek a megyékben: úgy hiszi szónok, a képviselők háza tisztán fog állani, mert bevallá bűneit azoknak, kiket képvisel, s egész szigorral nyúlt büntető szabályhoz önmaga ellen. S mit tesz a felsőház? Megtagadja a tényeket, elhárítja tagjairól a vádakat, sőt hallani sem akar körülirásáról a hatalomnak, melynek visszaélései mindennapiak, nehogy e visszaélések korlátozásába következetesen bele kelljen egyeznie. Ily körülmények között csak hasztalan idővesztésnek tartaná azon parányi töredéket tárgyalni, mit munkálatainkból a főrendi Tábla egyoldalúlag kikapott.

Zsedényi mindezek ellenére sem foghatá meg, mi különbség van a visszaélések s a nem korlátozott főispáni hatalom között; s együtt azokkal, kik a kikapott töredéket is tárgyalni, de egyszersmind a Főrendeket a többi rész felvételére felszólíttatni kivánták, óhajtá ő is a főrendi észrevételek olvastatását.

Olvastattak tehát az észrevételek. Azonban egy pár §-nak rövid

átpillantása elég volt meggyőzni a többséget a Főrendek által elfogadott töredék egyoldalúságáról s hiányáról. Nem szabatik itt, mint mondatott, az élet nyilatkozásainak forma, csupán büntetés hibásan értelmezett kihágásokra; s őrszék, csendtisztek, minden, mit e törvény helyes alkalmazhatása szükségessé tőn, ki van hagyva.

Az alsóházi javaslatnak, mint mondatott, csupán hiányai szemeltettek ki. S ezt látva, már többen kezdték sürgetni, hogy a tárgyalás hagyassék félbe s a Főrendek az egész munkálat felvételére s elfogadására szólíttassanak fel.

Eképp szavazat útján 30 megye 17 ellen kimondá, hogy míg a Főrendek e munkálat elhagyott részét fel nem fogják, a Rendek Táblája lehetetlennek tartja a rendkívül hiányos törvénytöredék fölött egyezkedésbe is bocsátkozni. — Kisebbségben maradtak: Liptó, Győr, Veszprém, Baranya, Fehér, Esztergom, Mosony, Turócz, Pozsega, Verőcze, Sáros, Ung, Szatmár, Szepes, Mármaros, Szerém, Bács.

Következett a kiszemelt indítványok tárgyalása.

Ezek folytán fölkéretik a fejedelem többszöri királyi igéreteinek teljesítésére, hogy a magyar ezredekben magyar nyelv és magyar tisztek alkalmaztassanak.*

A katonai kihágások iránt mult országgyűlésen készült törvényjavaslat pedig újolag revisió alá vétetik.

* Fraknói Vilmos «Martinovics és társai összeesküvése» czimű, 1884-ben második kiadásban megjelent műve 82-ik lapján irja: József császár halála után a magyar ezredekben mozgalmak támadtak. A Szerbországban táborozó hét magyar ezred tisztjei 1790. május 19-én az országgyűléshez kérvényt intéztek, melyben független magyar hadsereg létesítését sürgetik. — A Gréven lovas-ezred tisztikara nem ment oly messzire. Három kivánatot terjesztett az ország rendei elé:

A magyar ezredek béke idején a haza határai között helyeztessenek el. «Ezzel a német regementek óhajtásainak is eleget látszatunk tenni, a kik egyébiránt is a magyarországi levegő-égnek egészségtelenségéről és egyéb alkalmatlanságokról kényesen panaszkodni meg nem szünnek».

A magyar ezredekben a tiszti állomásokra csak magyarok neveztessenek ki. Mert «ájuló szíveik epesztésével szemlélték eddig, hogy a főtisztségekre majd mindig csak idegenek alkalmaztatnak, bár szülötte nyelvünket, mely a magyar regementeket lelkesíti, nem értik, . . . és ha valamennyire magyar nyelvre kapván, azt ütve, vétve töri s beszéli is, . . . közönségesen a nemzetnek természet szerint való gyűlölsége és magyarnak titkos üldözése szíve alatt elfedezve fekszik».

Végre a «közönséges szolgálat rende és a parancsolás magyar nyelven folytattassék, minthogy a német nyelvnek értelme, tanulása és megfogása hazánk kedves magzatinál nehezecskén megyen végbe».

Sajtótörvények kidolgozásával választmány bizatik meg.

A tized iránti törvényjavaslatok is, mik mult országgyűléseken terveztettek, ismét tanácskozás alá kerülnek.

Legérdekesebb indítvány volt azonban a *birtokképesség kiterjesztése* minden hazafira.

Klauzál Gábor: A birtokképességet törvény eddig sem tiltá, sőt megengedé; egyetlen főtörvényszéki döntvény zárt ki e természetes jogból annyi milliókat s ime a természetellenes kiváltság átka lőn a nemesi jószágoknak; az eladósodott nemesség nem talál vagyonának vevőt. Ily állapotban éppen az aristokratia érdeke sürgeti megszüntetni azon jogtalanságot, melylyel a haza számos fiait idegenekül tekinté. Én is a birtokképességet két részre kivánom osztani: t. i. honfiakra és idegenekre; ez utóbbiakra a tanácskozást későbbre halasztván, mert birtokképességükhöz némely föltételeket és megszorításokat akarok kapcsolni; ellenben a honfiakra a birtokképességet általában ki kivánom terjeszteni.

Nem találkozott a Rendek soraiban, ki a birhatlanság elvét most már egyetlen szóval is merészlé vala védni, s óhajták némelyek, bár hallották volna a küldők az eltérő utasítások hideg előadását, melyeknek betűiről, mondá *Szemere*, hogy azokban nincs szellem, mely elevenítene.

A birtokképességnek minden benszülött honfira kiterjesztése szavazás útján határozat lett. A többség megyéi 21 ellenében voltak: Abauj, Szabolcs, Gömör, Borsod, Heves, Bereg, Ugocsa, Bihar, Máramaros, Csongrád, Békés, Csanád, Arad, Temes, Torontál, Trencsén, Nógrád, Zala, Komárom, Somogy, Hont, Győr, Baranya, Zólyom, Pest, Szerém = 26. E többség tehát a birtokképességet, úgy mint indítványozva volt, a honfiakra kiterjesztette. A kisebbségben maradt megyék: Zemplén, Sáros, Ung, Szatmár, Szepes, Pozsony, Nyitra, Sopron, Vas, Liptó, Bars, Veszprém, Fehér, Esztergom, Mosony, Bács, Turócz, Pozsega, Verőcze.

A kisebbségben maradt megyék közzül többen az igaznak, hasznosnak ismert eszmét csak töredékben akarák alkalmazni a zálog birhatásra stb.

Kimondatván a határozat, némely követek sürgeték az általában kimondott birhatás föltételeinek meghatározását.

Beöthy a benszülöttekre nézve más föltételt nem tud, csupán hogy az, ki vagyont akar szerezni, egyszersmind benlakos legyen.

Ellenben *Somssich (Somogy megye követe)* egészen ellenkező véleményben van. Szerinte sohasem szabad szem elől téveszteni

a nemzetiséget; ő nem az elszegényült hazát kívánja gazdaggá tenni, hanem azt akarja, hogy Magyarország legyen nagygyá és hatalmassá. Ezen főok előtt minden egyéb okoskodások elporlanak. Olyanról ugyan, mi nem áll hatalmunkban, nem rendelkezhetünk. A nemességet, mely törvény szerint birja a földet, a magyar nyelv tudására nem kényszeríthetjük. Igaz ugyan, miképp a nemzetiség megtartására vannak törvények, de ne feledjük e pénztelen haza állapotát; majd a bevándorlott gazdag külföldiek, kik nemzetiségünk irányában legkisebb rokonszenvvel nem viseltetnek, birtokot szereznek, és ezáltal politikai jogokban is részesittetvén, a magyar nyelv tárgyában most hozott törvények ellenében saját érdekeikben működhetnek.

Lónyay Gábor (Zemplén megye követe): Ezen feltétel nagytekintetűnek látszik, de egyszersmind nagy igazságtalanság rejlik benne, mert a magyar nemesség a törvény oltalma alatt birhatja jószágát a nélkül, hogy arra a magyar nyelv tudása kivántatnék. És hány magyar dúsgazdag nemes van, ki egy szót sem tud magyarul; hát akkor a honnak nem-nemes lakosa, ki még nem lehetett képes a magyar nyelvet tulajdonává tenni, csupán azért, mivel magyarul nem tud, megfosztassék a birtoklás jogától? Ez csak ellenszenvre és idegenkedésre szolgálna alkalmul. Ha azon törvény, mely a magyar nyelvet diplomatikaivá emelte, mely szerint a közigazgatás minden ága magyar nyelven tárgyaltatik, nemzetiségünket nem tudja fenntartani, azt bizonyosan ezen feltétel gyanánt szabott törvénynyel nem óvandjuk meg. Egyébiránt ezen törvényt életbeléptetni nem is lehet. Ki fogja meghatározni, hogy minő mértékben szükség a birtokolhatásra a magyar nyelv? censoralis szék elé kivánjuk-e állítani azokat, a kik földbirtokot akarnak szerezni?

Beöthy: Mindenkit magyarnak tart, ki ez országnak lakosa, beszéljen bár tót, német vagy oláh nyelven. Ki véde bennünket eddig is vérével, hogy nemesi kiváltságainkat élvezhessük? Nem azon nép-e, melynek jogokat adni fösvénykedünk, úgy hiven, hogy ezentúl nem felel meg azon kötelességnek, mit eddig jogtalan állapotban teljesíte? S mit tőn a nemesség? mit tettek a népért a hatalmas aristokraták, földesurai? Ők valának eddig atyáskodó gondviselői, ők gyámjai, tőlük függe neveltetéséről, magyarosításáról gondoskodni. S mi történt a népért általok? Igazságos-e minmulasztásainkért a népet okolni, hogy nem magyar; büntetni, hogy egészben nem magyar? Különös, hogy ajándéknak nevezi Somogy követe megadását a kérdéses jognak, ajándéknak akkor, midőn az aristokratia vagyonának sülyedező értékét kivánja emelni.

Szemere (Borsod megye követe) felhozván, miképp a külföld jelennen is azt hireszteli, hogy hazánkban a «magyar» és «ungar» között különbség van, s ezen fonák állítás erősítésére, ha a nemnemesek birtokképességéhez a magyar nyelv tudását feltételképp kötjük, olyan konkolyt hintenénk el, mely ha nem okozná is e nemzet elvérzését, de biztosan hiszem, felvirágzását nem mozdítaná elő. Mert mi az, a mit mi felállítani akarunk a jog kiterjesztésére? E föltétel nem tenne egyebet, mint hogy a nemesség, mely most a földbirtok használatában van, a magyar nyelv nélkül fenntartja a nemzetiséget, szereti hazáját, de a paraszt a magyar nyelv tudása nélkül veszélybe hozza nemzetiségünket; hazaszeretete nem olyan forró, mert mint mondatott, őt külön érdek vezeti. Én forrón óhajtom a magyar nemzetiség felvirágzását, de hogy állanak nálunk az elemek? Magyarországban több különajkú népek laknak, és ezt a törvényhozásnak szem elől téveszteni nem szabad.

Egyébiránt igazságuk van azoknak, kik a magyar nemzetiséget terjeszteni kivánják, de ha azon feltételt fel akarjuk állítani, akkor hozzá kell kötni a nemeshez is, és pedig annyival inkább, mert ez politikai jogokkal is fel van ruházva. Vélekedésem szerint különbséget kell tenni a politikai és közjogok között. A politikaiakhoz igenis hozzá kell kötni a magyar nyelv tudását, de a közjogokhoz nem lehet. Lehet kivánni, hogy a tisztviselő tudjon magyarul, hogy az ügyvéd értse a hivatalos nyelvet; de a birhatási jog egészen más természetü: élelmi jog az. A felállított elvet következetesen vivén keresztül oly eredményre jutnánk, hogy p. o. kereskedést, mesterséget is csak annak lehet üzni, ki a magyar nyelvet érti.

Figyelmezteti szónok a Rendeket az ú. n. reactióra, melynek majdnem áldozatul esék nemzetiségünk, noha helyesen mondatik, hogy az aristokratia e tekintetben annyit sem tett, a mennyit jogosan tehetett volna.

A világot nem jog, hanem eszmék, érzelmek, gondolatok igazgatják. Micsoda érzelmeket, gondolatokat fog pedig az ébreszteni, ha föltétel köttetik a joghoz, mit a hon bármely szülöttétől épp oly kevéssé lehet megtagadni, mint a levegő és víz használatát. Nem fogja-e a nép az ilyen ajándékot megvetve visszautasítani?

Somssich előtt valami idegennek tetszik a mai tanácskozás, és ha az illyrismus tárgyalására visszatekintene, azt hihetné: mások tanácskoztak akkor, és mások most, mert a törvényhozás két különböző szempontból indult ki, pedig ugyanazon egyének tanácskoztak. Én a birtokképesség kiterjesztését a nem-nemesekre ajándéknak tar-

tom, mert nekem egészen más fogalmam van az ajándékról, mint Borsod követének. Ha a rabról, ki bár ártatlanul bilincsbe verve szenved, a vasat leveszem, néki szabadságot ajándékozok; a nem nemesre, ki polgári jogokat, bár igazságtalanul, nem bir, képességet ruházok, a jog, mit neki adok, ajándék. És úgy hiszem, méltányosan kívánhatni azt, hogy az ajándékot bizonyos kötelességgel váltsa be. Nem éppen oly kedvetlen jog az a földbirhatás, mint állíttatott; mert akárhány hatalmas pénzkirály százezreket fizetne csupán a birhatási jog megszerzéseért. Annálfogva én azt tisztán ajándéknak tartom, s a mi ennél több, az követelés. Jaj akkor, ha ez azzá válnék, mert ez nem egyéb, mint resolutió.

E kérdést szóló a politikai joggal összeköté, mert, úgymond, senki sem fogja tagadhatni, hogy a birtokolhatási jog mellé elébbutóbb politikai jog is fog adatni, s ha e mellett a szegény aristokratiának állapotát tekintetbe veszszük, ha a gazdag külföldiek birtokot vásárolván, e teremben mint nem magyar elemek helyt foglalandnak, azon erőt, mit mi nemzetiségünk érdekében kifejtendünk, el fogják törölni. Ugyan van-e több ország, hol a nemzetiség mellett annyit kell küzdenünk? Viszonyaink, sajátságaink szükségessé teszik, hogy a nemzetiség biztosítására óvószereket használjunk; csak ott lehetne tartani reactiótól, hol az eddig létező jog változtatnék meg.

Tomcsányi (Békés megye követe): Somssich hasonlatára megjegyzi, hogy kérdés: ki füzte a bilincseket? Ha mélyebben vizsgálódunk, az aristokratia nem is ajándékot ad, hanem csak kötelességet teljesít, midőn valahára azokat oldozni kezdi.

Vukovics (Temes megye követe): A magyar nemesség azért oly féltékeny nemzetisége biztosítására, mert a magyar nyelvet egyedül a közép aristokratia tartotta fel.

Beöthy kifejti, miképp a 15—18. században a birtokos nemesség között híre sem volt a magyar nyelvnek, még feleséget is németet hozott magának, a közigazgatás minden ágában a deák nyelv használtatott, a magyar nyelvet csak alacsony gunyhókban lehetett hallani. Ha valaki a magyar nyelvet fenntartotta: azt a szegény nemességnek s adózóknak köszönhetni, és a kálvinizmus dicséretére válik, mert ez mindenütt a magyar nyelvet terjesztette; innen van az, hogy magyar vallásnak neveztetik.

Egyébiránt, a példa, mely a rabról felhozatott, éppen az állítás megczáfolására alkalmazható. Ugyanis ki füzte a rabra a nyomasztó bilincseket? Nem más, mint az uralkodó hatalmas párt, s midőn azt ettől feloldozza, nem ajándékot ad, hanem csak kötelességét teljesíti.

Annálfogva, midőn a bilincset levenni akarjuk, úgy kell azt intézni, hogy meg ne érezze, s ezért a hazafiakra semmi föltételt sem kell kikötni.

A vitatkozás ily állapotában szavazásra tüzetvén ki azon kérdés: vajjon kell-e a honfiakra kiterjesztendő birtokképességhez a magyar nyelv tudását feltételül kötni? 28 megye 17 ellenében nemmel szavazott. A kisebbségben maradt megyék: Pozsony, Sopron, Vas, Nógrád, Somogy, Győr, Veszprém, Fehér, Esztergom, Pest, Bács, Ung, Szatmár, Torna, Csongrád, Temes, Torontál.

Kitörő örömzaj kiséré e végzéseket, melyeknek hevében *Palóczy*, a tábla ősz jegyzője eképp szóla: Éppen ma 318 éve a mohácsi vésznapnak, midőn csaknem elveszett hazánk. Ma lényeges lépést tettek a Rendek annak megmentésére.

---

273. Kerületi ülés.

1844 augusztus 30-án.

Elnökök, naplóvivő az előbbiek. *Jegyző:* Vukovics.
Tárgy: Az urbéri törvény módosítása.

Mindenekelőtt az élelmezés tárgyában kiküldendő országos választmányhoz a megyék részéről pótlólag választott tagok nevei olvastattak fel: t. i. a dunáninnenni kerületből Olgyai Titus (Pozsony), a dunántuli kerületből Pázmándy Dénes, tiszáninneni kerületből Palóczy László (Borsod), a tiszántuli kerületből Török Gábor (Arad) megyék követei.

Azután az 1836. országgyűlésen alkotott úrbéri törvényczikk némely szakaszainak felvilágosítására s illetőleg bővítésére készített törvényjavaslat hitelesíttetett.

Ezen érdekes tárgyak fölött újabban majd a szerkezetre, s leginkább a dolog lényegére, heves s egész ülést kihúzta vitatkozás keletkezett. A multkori határozaton felül, mely szerint a jobbágynak és mindenkinek, az élesztő szabad behozása s árulása megengedtetik, még az eczet is odaigtattatott.

Téglát pedig (27 szótöbbséggel 22 ellenében) nemcsak saját szükségére, hanem még kereskedésre is szabadon égethet a jobbágy; mivel a

többség aképpen lőn meggyőződve, hogy a jobbágy saját szükségére megkivántató egy vagy két ezer tégla miatt a téglaégetéshez megkivántató nagy költséget saját kárára meg nem teheti, hanem csak úgy, ha az égetett téglát másnak is szabadon eladhatja.

Ennek ilyképpeni megengedtetését a haza közjava kivánja, hogy a szegényebb sorsú lakosok nyomorult kunyhójokat sártapasz helyett szilárd anyagból minél könnyebben építhessék.

Ez pedig már 1833-ban el volt határozva. Üssük fel a naplókat, s látni fogjuk, miképp Csongrád követe *Klauzál*, éppen e tárgyban szólítván nyilatkozásra az akkori Személynököt; ez természetesnek mondá, s a nyilván meg nem engedett egyedárúságokat tiltó rendeletekből önként következőnek ismeré, hogy a földesurat e részben sem illeti semmi kizáró jog.

Ismét kivánták sokan, hogy a közlegelőt csak a földesurnak lehessen «felturkálni», mint sokan mondák.

E kérdés azonban másnapra halasztatott.

CCIX. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 augusztus 30-án, délután 1 órakor.

1. Tárgy: 4. izenete a Rendeknek a *bányatörvény* iránt (O. I. 223. sz. a.), mely az ennek 37. és 55. §-ra tett egyes követeknek észrevételeire felhangzott «maradjon»-nal elfogadtatott.

2. Tárgy: Az O. I. közt 224. sz. a. lévő 2. izenete a Rendeknek a Főrendekhez a *Részek visszacsatolása* tárgyában érkezett királyi válasz iránt, mely általános «maradjon»-nal szinte megerősíttetett.

3. Tárgy: Az *élelmezés tárgyában* az országos választmányba pótlólag választott tagok névsora: Olgyay Titus (Pozsony), Rohonczy Ignácz (Sopron), Palóczy László (Borsod), Török Gábor (Arad) a megyék részéről; a városokéról: gr. Vay Dániel, Eischl Eduárd, Demeczky Lajos és Szilber Antal.

Mind három tárgybeli izenet át fog vitetni a Főrendekhez.

(Rendi Napló, V. köt. 81—82. lap.)

274. Kerületi ülés.

1844 augusztus 31-én.

Elnökök, naplóvivő: az előbbiek. *Jegyző:* Vukovics.

Tárgy: Az urbéri törvény módosítása. — Birtok- és hivatalképesség. — Az indítványok folytatólagos tárgyalása.

Mai ülés a tegnapi tárgy feletti hitelesítés folytatásával kezdetvén meg, a tégla és cserép égethetése iránt a szerkezet aképp lőn megállapítva, miszerint az a jobbágyoknak tulajdon földjükön kívül a közlegelőn is minden megszorítás nélkül úgy engedtetik meg, hogy oly községekben, hol a legelők elkülönítve nincsenek, az arra megkivántató helykijelölés a földesúr közmegegyezésével, hol pedig már elkülönítve van, a község által történjék.

Ezek után még a pótló és felvilágosító úrbéri törvényjavaslatok, úrbéri törvényjavaslatokhoz csatolt üzenet, úgy a só szabad árulhatása tárgyában készített üzenet és a törvényjavaslat, valamint Somogy megyének a házaló kereskedők eltiltásából eredt sérelmi orvoslása végett tett üzenet s felirási javaslat hitelesíttetett. Végeztével pedig a múltkor megszakadt fonalon *a kiszemelt indítványok közzül a birtok- és hivatalképesség* iránt folyt a tanácskozás.

Az elsőre nézve *Komárom megye követe* megemlíté, miképp a Rendek múltkori határozata által minden honfira, ki e hazában született, vagy itt 10 év óta lakik, a szabad földbirhatás minden születési különbség nélkül kiterjesztetett. Ezt úgy hiszem — úgymond — így általánosan kimondani nem lehet, mivel felfogásom szerint, minden honban hét rendbe osztályozhatni a honfiakat: azokra, kik e honban születtek és itt állandóul laknak, nincs legkisebb észrevételem; de másodszor, lehetnek olyanok, kik a hazában történetesen születtek, midőn t. i. szüleik itt mulattak, vagy kiknek atyjok katonai szolgálatban levén, a nélkül, hogy e hon állandó lakosai lettek volna, s a szülöttek is a hazán kívül laknak; az ilyenekre születési jognál fogva a birtokszerezhetést ki nem terjeszthetni, mert ezek a magyar birtokból huzandó jövedelmet a haza tetemes kárára külföldön emésztenék föl.

Igaz ugyan, hogy absentismus útján adóztatási törvénynyel ezeken lehetne némiképp segíteni; de ha tekintetbe vesszük azon nehézségeket s ellenállást, melyek ezen törvény hozatalánál előgördülnének, kétségtelen, hogy ezzel czélt nem érhetünk. Annálfogva

a törvényben tisztán kitétetni óhajtom, miszerint birtokképességgel ruháztassék fel mindaz, ki e honban született s állandó lakosa e hazának. Egyébiránt ezt az izraelitákra, ameddig az emancipationalis törvény életbe nem lép, kiterjeszteni nem kívánom. Mely előterjesztés közpártolásra talált.

Ezután a külföldiek birtokképessége került elő:

B. megye követe ezen törvény jótékonyságában mindazon hazánkba bejött külföldieket, kik 10 évig folyton itt telepedtek, s a magyar nyelvet magokévá tették, részesíttetni kívánta.

Az utána szólott *megyei követ* nem vélte e kérdést most tárgyalhatónak; csak azokra kívánta kiterjeszteni a törvényt, kik törvény által honfiúsíttatnak.

Egy más megyei követ pedig ellenkező véleményben lévén, midőn birtokkiterjesztésről van szó, úgymond, nem kell az idegenekről megfeledkezni, de igen óvatosaknak kell lennünk. Angolország mind nemzetiségre nézve, mind egyébként egészen más tekintetben van mint Magyarország, mégis felette nehéz ott meghonosodni; mert a ki angol birtokot akar szerezni, azt a parlamentben kell különös törvény és 150 font sterling fizetés mellett kieszközölni; s ha valaki sok ellenzés után földbirtokot szerezhet, ez által még több politikai jogból van kirekesztve, így p. o. többek közt a testamentalis és kereskedési jogot sem kapja meg egészen.

Ehez még *Szemere (Borsod megye követe)* azt adá, miképp Francziaországban a respublica idejében hozatott törvény, hogy csak olyan külföldről bevándorlott szerezhet földbirtokot, ki a 22 évet betöltötte s a polgárok lajstromába beirva lévén, legalább 10 évig lakott az országban; kivéve pedig azok valának, kik gyárt állítottak, vagy rendkívüli szolgálatokat tettek a nemzetnek; pedig Francziaországban nemzetegység van, mégis midőn valaki a nemzet tagjává akar válni, azt csak a kamara helybenhagyása által nyerheti; s ezen jog azokra nézve fenn nem maradhat, kik kiköltöznek a hazából vagy idegen szolgálatba lépnek. Mindezt tehát nekünk is nemzetiségünk megőrzése tekintetéből nem szabad mellőzni. Egyébiránt a városi szerkezetben az idegenek miképpeni honfiúsítására tétetett rendelkezés, a törvényjavaslat elkészítése a kerületi jegyzőre bizatott; annálfogva véleményem oda járul, hogy a kerületi jegyző emlékeztessék a törvényjavaslat elkészítésére.

Egy megye követe úgymond, midőn e hon állandó lakosairól történik intézkedés, akkor az idegenekről is szükséges rendelkezni, mert e kettő egymáshoz tartozó kérdés. Annálfogva véleményem oda

járul, hogy a megállapított határozatot csak akkor kellene az országos ülésbe vinni, midőn a honfiúsítási törvényjavaslat készen lesz; midőn az idegen definiáltatni fog, mert különben az egész munkálaton csorba marad.

Ezt azonban, mi a honfiakról határoztatott, az utána szólt *megyei követ* külön álló tárgynak állítva, a másiktól felfüggesztendőnek nem vélte; az idegenekre nézve 10 évi határidőt kivánt, az erre felügyelést a törvényben meghatározandó auctoritásra szükség bizni; küldői ezen hatalmat a törvényhatóságokra kivánják ruházni.

Felette ovatosnak kell lenni e törvény alkotásánál, nehogy oly eset forduljon elő, mint a herczeg Coburgé, ki idegen hatalom alatt állván, azt állítják némely külföldiek, miképpen ő magyarországi birtokaira nézve Ő Felségének nem alattvalója. Ezen okoskodás elmellőzésére is, hogy t. i. a külföldi hatalom alatt levő magyar birtokosra a magyar törvény ki nem terjed, szükség rendelkezni. Többnyire kedvezőbb állapotban vélem a gyárosokat, kik hazánkban gyárakat állítnak, helyeztetni; s mindezekre, hogy a törvény szigorún megtartassék, sanctióról szükséges gondoskodni.

Ezen előterjesztések után a Rendek *Szemere* és *Ghyczy* kerületi jegyzőket megbízták, hogy minél előbb a tárgyban törvényjavaslatot készítsenek. Ezután a tanácskozás átment a hivatalképességre.

Beöthy Ödön (Bihar megye követe) előadá, miképpen fonák felfogásból eredő nagy baj, hol a hivatalképesség születéshez van kötve. A kormány e részben már előment példával, midőn magas hivatalokra nem-nemes egyéneket is alkalmazott, s e részben szónok neki köszönetet szavaz. De vannak erre példák hazánkban is, számtalan nem-nemesi ágyból született hivatalviselő volt, kik kitünő dicsérettel pontosan teljesítették kötelességüket. Ha van hivatal hazánkban, melyre figyelemmel kell lenni, ez az ügyvédség, mert ez a személy és vagyon felett őrködik, védelmezi az egyedi jogokat, tőle kérünk szükségeinkben mindenek előtt tanácsot, szóval én az első birónak tekintem, pedig ezen nagy fontosságú hivatalra mindenki születéskülönbség nélkül képezheti magát.

Egyéni felfogásom szerint arra, hogy valaki hivatalt viselhessen, két főkellék szükséges, t. i. becsületesség és alkalmasság; ezt pedig sem nemesi születés, sem vagyonosság meg nem adhatja; erre egyedül isteni adomány kivántatik, s akinek arra, hogy egy vagy más hivatalt tökéletesen viselhessen, az isteni ész megadatott, ruháztassék fel hivatallal. Szóló erre nézve egyebet nem kiván, mint hogy a hivatalviselőnek a magyar nyelv sajátja legyen.

Voltak, kik ez indítványt pártolták, mások szavazást sürgettek, mert e részben, midőn világos utasítással vannak ellátva, a capatitatió fölösleges.

Klauzál Gábor (Csongrád megye követe): Mielőtt a szavazást megtennők, lehetetlen a Rendeket két országos conclusumra nem figyelmeztetnem.

A megyei kihágásokat tárgyazó munkálatban elhatároztatott, hogy a nem-nemesek minden megyei hivatalt, a bíróiakat is ideértve, viselhessenek; a városi szerkezetben, midőn a tárnokszék eltöröltetett, az határoztatott, hogy a városi perek a királyi és hétszemélyes táblára vitessenek fel, s az ezen táblához egyedek minden születéskülönbség nélkül alkalmaztassanak, melyre nézve már a két Tábla közti egyesség is megtörtént. Ezen felül még a múlt országgyűlésen törvénybe is ment, hogy a váltótörvényszékekhez, úgy a hétszemélyes táblához, a váltóügyek és csődperek előadóivá egyedeket Ő Felsége minden születéskülönbség nélkül nevezhessen.

Ezekre azt hiszem, többé visszatérni nem lehet, hanem általánosan kivánom kimondatni a hivatalképességet minden hivatalra, mert annál a XIX. században gyűlöletesebbet nem látok, ha azon hivatalokra, bíróságokra, melyeket leginkább a nem-nemes adózók fizetnek, kizárólag nemes személyek alkalmaztatnak.

Felhozatott továbbá, miképpen az esküdtszék elfogadása alkalmakor is a biráskodás, hol élet és vagyonról van szó, mindenkire kiterjesztetett.

Bezerédj István (Tolna megye követe) megemlité, miképp a közös haza java okvetlen igényli, hogy a magánérdek a közérdeknek alárendeltessék. Mindig azt mondjuk, hogy a monopolium ártalmas a haza közboldogságának előmozditására, s most ezt, midőn a nemesi kaszt külön érdeke forog fenn, háttérbe kivánjuk szorítani. A hivatal nem valami születési jog; a haza minden fiától követelheti a szolgálatot. Mi a kormány eljárása ellen harczolunk, midőn azok reánk nézve nyomasztók; most itt az alkalom, mutassa meg a magyar nemesség, midőn kaszt érdeke forog fenn, hogy Isten-ember előtt igazságtalan monopoliumot bitorlani nem akar. Ne gondoljuk azt, hogy a született magyar nemesbe több észszikrát gyúrt a teremtő, mint a nem-nemesbe; hogy e kettő különböző anyagból készittetett. Arithmethikai egyszerűséggel átláthatni azt, hogy a 13 millió közzül több alkalmas egyedet találhatni hivatalviselésre, mint a 2—3 százezer nemesben.

Ha ellenkezőt határoznánk, mint amit Bihar megye követe indít-

ványozott, akkor meghazudtolnók mindazon conclusumokat, miket e részben hoztunk, de azt az igazság, a nemesi rend becsülete nem engedi. Hát az igazság érzete csak akkor ébred fel bennünk, midőn másoktól követelünk jogot, midőn pedig a mi jussainkról van szó, akkor más istenek állnak előttünk? Ha nem volnának is az országos conclusumok, az indítványt igazság és méltányosság tekintetéből el kellene fogadni. Most pedig annak elfogadása szoros logika következménye, mert szükséges eddigi végzéseink tekintélyét fenntartani; nem pedig midőn kedvünk támad, azokat megváltoztatni.

B. Sztojka (Mármaros megye követe) a kérdést elvben nem támadá meg, de miután úgyis van két rend, egyházi t. i. és katonai, hol a nem-nemeseknek a legmagasabb hivatalokig tárva az út, a hivatalképességet aképp kívánta megállapítani, hogy a nemeseknek csak nemes lehessen birája.

Más részről *Esztergom megye követe* felhozta, hogy a nem-nemes egyén a maga kitüntetésével nemességet szerezhet, és így a hivatalképességet is megnyerheti.

Az ellenzék azonban a nélkül, hogy az indítvány czáfolásába ereszkedett volna, mert hiszen az isteni igazságot gyarló emberi ész nem is czáfolhatja, szavazást sürgetett, hogy az utasítás hideg betűit teljesíthesse. Szavazásra tehát azon kérdés tüzetett ki: vajjon általánosan a hivatalképesség a nem-nemesekre is kiterjesztessék-e vagy nem? és 26 megye 23 ellen nemre szavazott. A kisebbségben maradt megyék: Trencsén, Vas, Nógrád, Zala, Komárom, Bars, Hont, Győr, Zólyom, Pest, Tolna, Abaúj, Gömör, Borsod, Torna, Ugocsa, Bihar, Csongrád, Csanád, Arad, Temes és Krassó. Veszprém nem szavazott.

Meg kell jegyeznünk, miképp nehány megye, mely a többséggel szavazott, szavazás alkalmakor az általános hivatalképesség elfogadásához azért nem járulhatott, mivel küldői birói hivatalokkal a nem-nemeseket felruházni nem akarták, ellenben minden közadministrationalis hivatalt ezekre is kiterjesztetni kivántak.

Szavazás bevégeztével *Klauzál (Csongrád megye követe)* mondá: Most az a kérdés, mely hivatalokra nézve kivánják a nem-nemesektől a képességet megtagadni, mert az általános hivatalképesség fájdalom, megbukott.

Azt sohasem képzeltem volna, hogy ez országgyülésen, midőn nem-nemes polgártársainkat annyi kedvezményben részesítjük, hivatalképeseknek nem találjuk. Ezt egyszerüen általában kimondani, a már általam megemlített országos conclusumok fenntartása mellett lehetetlen, most tehát csak a kivételekről lehet szó. Hazánkban a köz-

hivatalok kétfélékre osztályoztatnak, t. i. administrationális és birói hivatalokra; az administrationális hivatalokra nézve a többség a képességet elfogadta, csupán a bíróiakat akarja tovább is a nemességnél megtartani. Ezen conclusumnak csak úgy lehet alapja, ha az ellenkező határozatok menten tartatnak, mert országos határozatokban minden megyei királyi és hétszemélyes táblai hivatalok viselhetése a nem-nemesekre is minden születéskülönbség nélkül kiterjesztetett; a birói hivatalokra nézve tehát a nemességnek kizárólag nem marad egyéb, mint a districtuális tábla.

Szónok úgy van meggyőződve, hogy azon conclusumokat a többség tisztán utasítása értelmében fogadta el, ha tehát most az általánosság kimondatnék, nem tudom miképp tehette volna a többség előbbi határozatit. Hogy tehát a hivatalképesség az administrationális hivatalokra is a többség akaratánál fogva kiterjesztessék, fölhivom azokat, kik szavazatjok által a nem-nemeseket administrationális hivatalképességgel felruházni kivánták, annak életbejuttatására nyújtsanak a 23 kisebbségnek segédkezet; s csak azon birói hivatalokra, ha tetszik szorítsák meg a képességet, melyek iránt még eddig határozat nem tétetett.

Az utána szólott *Pázmándy (Komárom megye követe)* — úgymond — ezen szavazat által a Rendek többsége olyat határozott, mit a magyar törvényhozás nyolcz századon keresztül nem mert kimondani. Ez a XIX. században nem legnagyobb becsületünkre válik. Igaz ugyan, hogy törvényeinkben a hivatalképesség birtokhoz van kötve és tacite a nemesség tulajdonává tétetett, de felette nyiltan apáink sohasem rendelkeztek. Pedig tudjuk, hogy az egész Corpus Jurisban nincs egyetlen törvény, mely nem-nemes hazafit a birtokolhatástól eltiltott volna. Erre csak egy curiális decisio, mely a külföldiekről szóló törvényekre alapitá okoskodását, létezik. Én azt hiszem, hogy a hivatalképesség kiterjesztése a közös adózással dorongoltatott le, mert ezen eszme szinte azon szatmári chartába van igtatva, melyet saját apja és mások a köznemesség ámitására az adóval együtt gyilkoltak meg.

Magyarország 1791 óta a haladás terén működik, de ha átnézem azon végzéseket, melyek a hivatalképességre nézve hozattak, a mostani szavazás által lehetetlennek tartom a határozatot általánosságban kimondani, hanem csak, mint Csongrád követe, a kivételekről kivánok rendelkezni.

A többséggel szavazott megyék követei közzül hárman újabban kijelentik, miképp utasításaiknál fogva, csak a birói hivatalokra nem

kivánják a nem-nemes hivatalképességét kiterjeszteni, azonban az administrationális hivatalokra nézve Csongrád követe előterjesztését pártolják.

Megemlítette még beszédében *Beöthy*: Mi — úgymond — az egész világon pazarkodunk, de midőn a törvényhozásban jogkiterjesztésről van szó, akkor Európa s a művelt világ gúnyjára fukarkodunk, s a nemesi kiváltságokat minél inkább körülkérgezni szeretjük. Azt hiszszük, hogy a magyar nemes mindenttudó, pedig nincs köztünk egy is, ki p. o. a vasuti törvények hozatalánál bennünket alapos ismeretekkel fölvilágosítana. Nálunk a magyar nemes egy személyben szolgabiró, bába, útcsináló, végrehajtó, vizsgáló, pedig talán csak a törvényből tett censurát.

Én a mai napot a legszomorúbbak közzé számítom. Ily határozatot a törvényhozás loyalitásától soha, annál kevésbbé most, midőn az alkotmányos jogok terjesztéséről van szó, nem vártam. Csupán zsarnokságtól várhatni azt, hogy a műveltséget és pallérosodást úgy értelmezze, hogy azon tulajdonnal egyedül született nemesek birhatnak. A határozat felettébb megszorító lenne, ha általánosságban maradna, mert számos példát tudok arra, hogy nem-nemesek megyei főügyészek, sőt birák is voltak.

Somssich (Somogy megye követe): Nem szóltam volna e tárgyhoz, ha a többség ellenében szó nem emeltetik. Azon erős sympathia, mely a hivatalképesség kiterjesztésére létezik, tanusítja, hogy az ellenkező tan védelmére a törvényhozói testületből, még nem emelkedett szó; a többség szavazatával csak szoros kötelességét teljesíté, s én jobbnak tartottam volna, ha az eddigi gyakorlatot megtartva, lépcsőként terjesztjük ki a hivatalképességet; így lassanként de facto behelyeztettek volna oda a nem-nemesek. De vannak, kik mindent egyszerre kivinni törekszenek, s épp ezen hév oka a mostani szavazásból eredett határozatnak. Ez már megtörtént, ne feszegessük tovább a dolgot, maradjon az úgy, mint a többség kimondotta.

A szólásban következett *gróf Vay Dániel (Korpona város követe)*: Annyi fényes, s oly dicső előzmények után — úgymond — melyeket a kiváltságos rend többi nem nemes polgártársai irányában jelen országgyülésen követett, s melyeket Csongrád megye érdemes követe előszámlált, megvallom, még csak messziről sem mertem gyanítani, hogy a XIX. század közepén a magyar törvényhozásban a hivatalképesség általános kiterjesztése iránti indítvány többséget ne nyerjen. Miután azonban a szavazattöbbség éppen ellenkezőről győzött meg, kénytelen vagyok kijelenteni, hogy bármiként törjem is

fejemet a többségnek ily módoni alakulhatása felett, úgy vagyok meggyőződve, hogy annak oka nem más, mint azon körülmény lehetett, miszerint a kiváltságos rend születési előjogait, a kiképeztetési előjogoktól féltvén, attól tart, hogy az indítvány elfogadás által a hivatalviselés pályáján háttérbe fog szoríttatni.

Ezen meggyőződésemet azzal fejezem be, hogy a mai szavazás eredménye újabb s világos bizonyítványa volt annak: ezen teremben kié legyen a hatalom? Legyen azé a dicsőség is! Én ahoz részemről sok szerencsét s azt kívánom, hogy ezen dicsőséget még több századon át békességesen s megelégülve élvezhesse.

A hivatalképesség mellett még több megjegyzés tétetett. Jelesen *Szemere* által felhozatott, miképpen a többség illogicus fogalomzavart állított fel, mert a hivatalt, mint valami jóságot tekinti, s a konczot a nemesség nehánya élvezhetése miatt magának kívánja megtartani, holott a haza minden fiától szolgálatot követelhet. Ezen okoskodás arra vezet, hogy nem a hivatalokért van a nemesség, hanem a hivatalok vannak a magyar nemességért stb.

Végre a kérdés kiegyenlítésére

Klauzál (Csongrád megye követe) ismételve felszólalt: E tárgy felette fontos, s úgy hiszem az eddigi conclusumokat a többség megdönteni nem akarja; ezt nem is teheti. Véleményem szerint a törvényjavaslatban ezúttal csak azt kellene kimondani, amire többség alakult. Eddig a 23 szavazathoz három megye nyilatkozott, kik az administrationális hivatalokra a hivatalképességet a nem-nemesekre is kiterjeszteni kívánják. Némelyek ugyan a birói hivatalok kivételét akarják megemlíteni, de ezt sem hasznosnak, sem szükségesnek nem találom. A törvényben csak azokról kell szólani, melyekre a képesség kiterjesztetik. Én tehát a szavazatok többségénél fogva, mely szerint az administrationális hivatalokra a képesség megadatott, a törvényjavaslatba igtatandó határozatot eképp vélném tétetni: az ország nem-nemes lakosai ezentúl minden közigazgatási hivatalokra, ideértve a helytartótanácsi és kanczelláriai hivatalokat is, alkalmazhatók.

És ez el is fogadtatott.

Ezután a kiszemelt indítványok többi pontjai felett folyt a tanácskozás. A 17. pont, mely a királyi Helytartótanács felügyelése alatt levő alapítványi pénztárakról az országgyűléseni számoltatást tárgyazza, más alkalommal történt határozat nyomán elfogadtatott; úgy a 18. pont szerint a jelen országgyűlés költségeinek a kiváltságos rend általi viselése.

A 19. pont felhivásánál fogva, az adózók által kiszolgáltatott előfogatokra nézve 29 megyei szótöbbséggel 16 ellenében *Szemere (Borsod megye követe)* inditványára, a nem hivatalos előfogatok a heteléssel együtt, mely tetőpontja az előfogatoknak, törvény által eltörlendőknek határoztattak; azonban a magistratuálisok hivatalos szükségeire megkivántató előfogatok megyei rendelkezésre, a katonai forspontozás pedig az élelmezési országos választmány intézkedésére bizatott.

A kevesebbségben maradt megyék: Zemplén, Sáros, Szatmár, Ung, Szepes, Mármaros, Krassó, Liptó, Somogy, Győr, Esztergom, Mosony, Árva, Bács, Turócz és Pozsega.

Az előfogatozás eltörlését *Szemere* következőleg indokolta: Van-e ennél, kérdezé szónok, igazságtalanabb servitus, melynek díját az határozza meg, ki vele él? Van-e egyetlen törvény, mely ezt rendelné? S azonkívül, hogy ez sem biztos, sem olcsó módja a közlekedésnek, mily nagy akadály a földművelésre, midőn a szegény adózónak mezei munka idején is elhajtatik lova stb. Ezeknél fogva szónok sürgeti megszüntetni az előfogatozást azokra, kik kényelemből, vagy hivatalból utaznak.

Több megye már eddig is eltörlé azt ily értelemben, és sehol az utazás fenn nem akadt. Sőt szónok hiszi, hogy azon arányban, melyben meg lesz szüntetve az előfogatozás, fognak gyors utazási intézetek támadni, fog rendszereztetni a postai utazás, mi a porosz kormánynak mindamellett, hogy a kocsis is nyugpénzzel láttatik el, öt millió tallért jövedelmez. A megyei hivatali előfogatozás rendezését azonban a megyékre kivánja szónok bizni, miután a megyék különböző viszonyai szerint jótékony vagy károsabb lehet annak adóba tudatása. Végre a katonacsapatok szállítása iránt az élelmezési küldöttségtől vár szónok véleményt.

Szeptember 1-én vasárnap.

275. Kerületi ülés.

1844 szeptember 2-án.

Elnökök: Radvánszky (Zólyom), Gabányi (Szatmár). *Jegyzők:* Palóczy és Szemere. *Naplóvivő:* Majláth.

Tárgy: Sérelmek hitelesítése s a börtönrendszer iránti 3. főrendi válaszizenet.

Hitelesíttetvén a sérelmek s kivánatok hét osztálya iránti 2-ik izenet, ez, valamint a pótlólag beadott sérelmek feletti észrevételek változás nélkül országos ülésbe vitettek.

A folyó évi márczius 29-én kelt komáromi petitiót *Ghyczy Kálmán* küldői nevében visszavévén, kérte a Rendeket, hogy annak tárgyalásába ne bocsátkozzanak. Ezen nyilatkozat a kérelmezési választmányhoz utasíttatott.

Az *elnökség* jelenté, hogy a sajtószabadság ügyében kiküldött kerületi választmányhoz a városi követek közzül Szumrák János (Besztercze), Say József (Fehérvár), Engelmayer Antal (Késmárk) és Aigner Ferdinánd (Szeged); a káptalanok részéről Medgyesi János (váczi) választattak.

Tárgyaltatott ezután 3-ik izenete a Főrendeknek a börtönrendszer ügyében. Hogy a Léván felépíttetni javasolt kerületi börtön Budán építtessék, a t. Rendek nem ellenzik. A 368. és 369. §-ra nézve, miután négy kerületi börtön lesz felállítandó, ha mindegyikében 500 kamrácska fog épülni a 368. §-nak azon rendelete, miszerint kerületi börtönbe azon rabok küldendők, kik félévi, vagy annál hosszabb rabságra itéltettek, minthogy az a tervezett tiz kerületi börtön felállításához volt alkalmazva, a mélt. Főrendek nézete szerint többé meg nem állhatván, e részben a t. Rendek új javaslattételre szólíttatnak fel.

Miután azonban a mélt. Főrendek azon véleményben látszanak lenni, mintha ezen négy kerületi börtönbe az egész tiz kerületből fognának rabok szállíttatni, holott a t. Rendek azt akarják, hogy e négy kerületi börtönbe csak azon hatóságok küldhessék rabjaikat, melyek e kerületi börtönökhöz kapcsoltattak, s e szerint e négy kerületi börtönbe, azon hat kerület, melynek kebelében hasonlóul fog

idővel magán börtön állíttatni, rabjait nem küldendi: a t. Rendek új javaslattételének szükségét nem látták.

Ezen izenet végén a mélt. Főrendek kitérnek a büntetőtörvénykönyv első részére is, s a nélkül, hogy ez iránt részletesen nyilatkoznának, kivévén, hogy a magánrendszer tökéletes be nem hozatala végett a halálos büntetést bizonyos esetekre szorítva megtartatni kivánják, s a kisebb vétségekre és a rendőri kihágásokra nézve a testi büntetés megszüntetésének lehetőségét még most is, miután börtönök mindenütt nincsenek, hogy az ily vétségek elkövetői elzárással büntethetnének, a megyék börtönei pedig távolabb esnek, semhogy mindezen vétségek elkövetői odavitethetnének stb. nem látják; felszólítják a t. Rendeket, hogy a jelen izenetökben kifejtett nézeteikhez járulván, a büntetőtörvényjavaslat I-ső részét azokhoz alkalmazni szíveskedjenek.

Egy megyei követ a Főrendek által előadott okoknál fogva, mivel a magánrendszer mindenütt be nem hozatik, nehogy hazánk egyik részében a halálos büntetés eltörölve, a másikban még divatban legyen, a mélt. Főrendek nézeteiben osztozott.

Ellenben *Klauzál* a halálos büntetés eltörlésének semmi akadályát nem látta abban, hogy csak négy kerületi börtön állíttatik. Hogyha — úgymond — a halálos büntetés eltörlését sürgető okok állanak, a statusnak kötelessége a büntetés ezen módját megszüntetni; mi úgy lesz elérhető, ha e részben a négy kerületi börtönre nézve kivétel történvén, a tiz kerületben halálra ítéltek mindnyájan a négy kerületi börtönbe záratnak el örökös fogságba.

Szemere a mélt. Főrendeknek ez izenet sarkán kimondott nézeteik taglalásába nem kiván addig bocsátkozni, míg a mélt. Főrendek az I-ső rész egyes pontjaira nem felelnek.

Megjegyeztetett erre, hogy a mélt. Főrendek addig nem mehetvén tovább, míg az elvek iránt nincsennek tisztában, s hogy a büntetések nemeire csakugyan feleltek, mert azokban a halálos büntetést s a botot kivéve, megegyeztek, az izenet tárgyalásába belemenni szükséges. Mire

Az ellenkező véleményűek azt adák válaszul, hogy nem volt elég a büntetések nemeire felelni, mert ezeket öt ujjon is előszámlálhatni, de kell vala nyilatkozniok a büntetés mértékére nézve, mi a törvényhozó előtt legnehezebb feladat. Nem tárgyalható a főrendi izenet azért sem, mert a halálos büntetés stb. iránt a mélt. Főrendek tisztán nem nyilatkoznak.

A kérdés szavazásra bocsáttatván, a kerületi jegyző indítványa

szerint fel fognak szólíttatni a mélt. Főrendek, hogy az I-ső Rész iránt adják elő véleményüket, s a börtönrendszer külön felterjesztésében megegyezni méltóztassanak.

CCXI. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 szeptember 2-án, délután 12½ órakor.

Felolvastatott 4-ik válaszizenete a Főrendeknek a bányatörvény iránt (O. I. 225. sz.).

A Rendek ezt kerületre viszik.

Olvastatik 2-ik izenete a Rendeknek az országos kérelmek és kivánatok tárgyában (O. I. 226. sz.).

Itt *Farkas (Pozsega követe)* megint felszólalt, hogy a slavoniai sérelmek Horvátországéival menjenek fel.

De *Török Gábor* felszólalása után ezen oktalan kérés figyelembe nem vétetett.

Olvastatik a sérelmek III. osztálya.

Itt *Ossegovics Metell* az izenet azon kitétele ellen szólal fel, hogy Pozsega, Szerém és Verőcze Magyarországhoz tartoznak, mert ő azokat a kapcsolt részek, tehát Horvátországhoz tartozóknak tekinti.

Mely törvénytelen követelést *Báró Sztojka, Palóczy, Beöthy, Huszár,* különösen *Sebestyén Gábor* és *Török Gábor* hatalmas érvekkel visszautasítottak.

A IV. osztályra észrevétel nem volt.

Az V. osztályra csak az elnök szólt.

A VI. osztály maradt.

Az újabb sérelmek iránti O. I. 227. sz. alá sorozott izenet szinte maradt. Azért az izenetet az itélőmester át fogja vinni, a Főrendekhez.

A sérelmek és kivánatok azon pontjai, melyek iránt a két Tábla közt az egyezség megtörtént, föl fognak a királyhoz terjesztetni.

(Rendi Napló, V. köt. 82—86. lap.)

---

276. Kerületi ülés.

1844 szeptember 3-án.

Elnökök és *naplóvivő* az előbbiek. *Jegyzők:* Szemere és Ghyczy. *Tárgy:* A váltótörvény módosítása.

Mindenekelőtt a Főrendeknek a bányatörvénykönyv iránti 4-ik izenete vétetett fel. Az ebben foglalt javaslatokat a Rendek minden vitatkoztatás nélkül elfogadták. A kerületi jegyző az 5-ik üzenetet elkészítve fel is olvasta.

Ezután a napirendre tűzött tárgy fölött ismét vita keletkezett. Némelyek először a zsidók polgárosítása iránt készített törvényjavaslatot, mások a váltótörvényekben a kerületi választmány által tett javításokat kivánták fölvétetni; míg végre a különböző vélemények szavazás útján a nagy többségnek ez utóbbi mellett lett nyilatkozata által kiegyenlíttettek.

A választmányi munkálat tanácskozásba vétele előtt *Zsoldos Ignácz (Veszprém megye követe)*, mint a kerületi választmány egyik tagja szólalt fel: Azon küldöttség, úgymond, melyet a váltótörvény javítása érdemében adandó javaslat végett a Rendek megbízni méltóztattak, s melybe a királyi városok követei részéről Zólyom város követe: Trefort Ágoston választatott be, száraz egyszerűen terjesztvén elő a tanácskozási tárgyul mai napra halasztott törvényjavaslatot, engedjék meg a Rendek, hogy én e közhitelt, tehát lehetne mondani hazánk becsületét, oly annyira érdeklő tárgyban, a szempontokat, melyekből a küldöttség feladata tárgyát tekintette, lehető rövidséggel előterjeszthessem, hogy, ha a küldöttség nézetei magokban véve helyesek, azok a Rendek által is helyeseltetvén, törvénybe mehessenek; ha pedig hiányosak, alaptalanok, azokat helyesebbekkel, célirányosabbakkal, a Rendek mélyebb bölcsessége cserélje fel úgy, hogy okok győzessenek le okok által.

Lehetlen volt a küldöttségnek mindenekelőtt arra nem ügyelni, hogy a váltók már eredetüknél, már természeti rendeltetésüknél fogva, de az egész művelt világ gyakorlata szerint is a kereskedők számára hozattak be; azoknál a pénzforgalomnak s elküldés könnyítésének nélkülözhetlen eszközei, s így ezekre nézve a jótékonyság

minden áldásival birván, az ezekkeli üzlet lehetőleg könnyítendő; midőn más nem kereskedők, máshol is csak mellékesen s kereskedők befolyása után használják ezeket kártékonyság nélkül; s ha nem így: akkor az uzsora, pénzzsarolások, ezer csalás, sőt valóságos rablások eszközeivé alacsonyulnak. A váltóüzletet a kereskedőkre nézve könnyíteni, fattyúsarjadékitól pedig megtisztítni volt hát első feladata a küldöttségnek.

Hogy ennek eleget tehessen, háromféle szempontból kelle, úgy hivé, a váltóüzletet tekinteni hazánkban. Hazánkban mondom, mert nekünk a váltókat lehetetlen magyar szempontból nem tekinteni, mint hibáznék azon angol, ki e tárgyat honára nézve az ottani körülmények szerint nem tekintené.

Első szempont a közjogi, vagy ha szabad mondani, közvéleményi szempont. A közvélemény ugyanis nemcsak a tanácstermeken kívül, de valóságos utasítások adása által is nyilatkozott a váltóüzlet jelen állása ellen. Sőt túlhevében e vélemény a helyesnél tovább ment, s feledvén, hogy tökéletes semmi sincs, mert nem tökéletes, magát a váltótörvény létezését állítá kártékonynak, s a hazára nézve is veszedelmesnek.

Ez alaptalan. Mert nézzük csak meg, — nem tagadhatni — a váltók által elősegített bukások seregét is, tapasztalni fogjuk, hogy azok leginkább a váltótörvény behozatala előtt már űzött szerencsétlen speculatiók, fellegvári tervezések, módon és mértéken túl terjedt fényűzés, mások idétlen majmolásának, s honküli conjuncturák szülemények.

De éppen nehogy a legszentebb intézet a maga lényegében támadtassék meg, a küldöttség úgy hitte, hogy annak kinövésit nyesegetni kell, hogy maga az életfa annál áldást tenyésztőbben virulhasson.

Második szempont volt előttünk a váltóüzlet törvénykezési vagy úgyszólva birói oldala. És e részben a hiányokat bőven elénkbe terjeszték a váltóbiróságoknak, s különösen, hogy a többi közzül egyet említsek: a váltó feltörvényszéknek, szakismeretteltelyes igen jeles tudósításai, melyeket, hogy egész kiterjedésben nem terjeszt elő a küldöttség, oka csak az, mert kezei kötve valának a Rendek azon utasító meghagyása által, hogy egész új codificatiótól őrizkedjék. Nem vala hát más hátra, mint miket a küldöttség, meg lehet, hibás, de jószándékú meggyőződése szerint elfogadhatóknak, s mi fődolog, létesíthetőknek vélt, azokat előadni, s a többiekre nézve a mundus se expediet nem kielégítő, de csakugyan nem is alaptalan vigaszta-

lással jelenleg beérvén, a jövő törvényhozás további gondoskodására hagyni fel némelyeket.

Harmadik, s a mennyiben a váltók, mint érintém a kereskedők s nem mások kedviért léteznek, legfőbb tekintet volt a küldöttség előtt a kereskedési szempont, és így a váltótörvénynek a kereskedésre nézve, kedvezőbbé tétele; mit az által vélt eszközölhetőnek, hogy Kappel pesti nagykereskedőnek szakértő észrevételeit, s itt Pozsonyban is meghallgatott több nevezetes kereskedő előadásait a kereskedőkönyvekre nézve, figyelembe vévén, mindazok egyszerűbb vezetését, mind a könyvek törvényesítésére úgy mondott pharaphirozására nézve nevezetes díj leszállíttatását ajánlja.

Mi már a küldöttség eljárásmódját illeti: mélyen érezve a küldöttség a t. Rendek megbizása általi megtiszteltetése becsét, s az ezzel járó felelet terhét ehez mérvén, mindent el kivánt követni, hogy javaslata tőle kitelhető célirányossággal történjék. S erre nézve mindenekelőtt a küldöttség az 1840: 25. t.-cz. minden rendeleteit szoros logikai rendszerbe állítá maga elibe; s úgy tekintvén azt, megvallom, hogy ha codificatió lett volna feladásunk, némi, nem mondom jobb, de csakugyan egyszerűbb rendet javasolni semmit nem tartózkodtunk volna.

E mellett nem voltak ismeretlenek a küldöttség előtt az e tárgyban megjelent jeles munkák. Sardagna lovag projectumától kezdve, Császár, Fogarassy, Vághy, gróf Zichy és a magyar váltótörvény szerzőjének Wildnernek munkái; még azok is, mik hazánkban ez érdemben a hirlapokban közöltettek, előttünk nem valának ismeretlenek. De ha ez esetleg lett volna is, a váltótörvényszékek beküldött észrevételei a mi ismeretünk hiányait bőven pótolták. És még hogy a küldöttség javaslatában annál inkább bízhassék, egy ügyes váltóügyvédnek §-onkénti észrevételeit is birta a választmány. E mellett idevaló több nagykereskedő megkéretett és kérdeztetett, s csak ezek javasló nézetei után indultunk, a kész szerkezet pedig a magyar váltójog egyik legkitünőbb tekintélyével, septemvir Vághy urral is közöltetvén, annak jóváhagyása után, vannak ily formában előadva; kinek mind elméleti, mind gyakorlati váltójogi jártasságát igazságosan senki kétségbe nem vonhatja. De helyeslését nyerék ezek az itteni váltótörvényszék elnökének is, kivel a szerkezet irásban is még azonkívül közöltetett, hogy az itteni váltójogászok által tehető bármi észrevételt figyelembe vehessünk.

Ezek a küldöttség nézeteinek garantiái, melyeket a Rendek mennyiben fogadnak el, mint reménylem, higgadt, de mindkét oldal-

róli megvitatást kivánó tanácskozásuk mutatja meg, egyebért nem esedezvén, mint hogy e nagy tárgyat kellő figyelemmel kisérni, s iránta lehető legczélszerűbben rendelkezni méltóztassanak.

Mert én tisztelem mindenki meggyőződését, senkit sérteni nem akarok, de magam részéről kimondom, hogy kivált most, miután már ama vérnadályok a szegény adózó népre is ráestek, a váltóügyet jelen állásában hagyni nemzeti öngyilkosság bűne nélkül nem lehet. Ezeket kivántam általánosan előterjeszteni, fenntartván észrevételeimnek pontonként és illető helyen leendő előadását.

Ezután *Szentkirályi* röviden előadván küldői akaratát, országos hitelintézetek hija mellett a mostani váltótörvényeknél az uzsoráskodás lábrakapván, a váltócsalások elmellőzése tekintetéből a váltóképességet egyedül bejegyzett kereskedők, gyárosok és mesteremberekre kivánta szoríttatni.

Az utána szólt *Zsedényi (Szepes megye követe)* addig is, míg a törvényjavaslatot szakaszonként tanácskozás alá vévén, Veszprém megye követe előadására bővebben felelhetne, arra figyelmezteté a Rendeket, hogy mi most a váltótörvényt nem újra codificálni, hanem a tapasztalás által kifejtett hiányokon akarunk javítni, s miután rövid négy évi folyamat e törvénykönyvnek nem elég idő arra, hogy ezen egész új intézkedés fölött, mely még az egész nemzet életébe át nem mehetett, annak hatása, s mindennemű következései fölött biztos itéletet hozhassunk: szóló tanácsosnak nem tartja, hogy abban sok és kivált oly lényeges változtatás történjék, mint a kerületi választmány javasolja.

Hogy a váltótörvények a hitelt emelték, erőt és életet adtak a kereskedésnek s új ösztönt a szorgalomnak, azt Veszprém követe sem tagadhatja; s mi, kik a mult országgyülésen e törvény alkotásában részt vettünk, nem hittük akkor is, hogy a jótékony következéseket azonnal minden polgár teljes mértékben érezni fogja; nem gondoltuk, hogy a külföld majd egyszerre elönti hazánkat pénzével, s a kamatláb egyszerre száztól háromra, vagy négyre száll. Mindezekhez idő kell és kitürni tudás. Kereskedést, szorgalmat a törvény nem teremthet; a törvény csak ennek akadályait hárítja el. És — különös tünemény — mintha sajnálnók ezek elhárítását, mintha magunk sem akarnók, hogy hitelünk legyen, hogy Európa tőkepénzeseivel, kik csak az óta tekintenek Magyarországra, érintkezésbe jőjjünk éppen ezen törvények kevésbbé pártoltatnak a közvélemény által! Szóló nem állitott népszerűtlenséget, azonban egyedül a nemesség részéről fogadhatja el, mely közt több a pénzkölcsön vevő, mint az, ki adhat,

mely köztörvényünk hiányai miatt fizetési kötelessége alól, eddig legalább annyiban bújhatott ki, hogy sokkal később fizetett, mint magát leköté. De helyeselhetik-e ezt Veszprém és Pest követei? A hitelező és adós közti viszonyok elitélésében a váltó- és köztörvény közt elvileg semmi különbség nincs, mert mindenki kötelezettsége szerint kapja az itéletet; hanem a váltótörvényszéki eljárás gyorsabb, szigorúbb és olcsóbb; abban van az erő, mely az adós nemes előtt súlyosnak látszik, ki hiú fényűzés, rosszul számított gazdasági beruházások, pazarlással vitt gazdálkodás mellett eddig mások, azaz jégre vitt hitelezői rovására kényelmesen élt, mert élete fogytáig őket ki nem fizette; most azonban azt tapasztalja, hogy adott szavát megtartani, a kapott pénzt visszafizetni ő is köteles.

Hazánk több mint tiz millió lakosa előtt a váltótörvények nem népszerűtlenek; sőt sokan azt hiszik, hogy a Corpus Jurisban nincs annál jobb törvény; szóló pedig azt jövendő anyagi jobblétünk alapjának tartja s az emlitett népszerűtlenség természetes okát csak abban látja, hogy a hazánkban forgó pénz igen nagy aránytalanságban van a naponta növekedő szükségekkel, melyek kielégítésére vajmi keveset tett eddig a törvényhozás. A kerületi választmány jelen javaslata pedig a váltóképesség megszorítása által még ezen keveset is meg akarja semmisiteni, holott a váltóképességnek törvényeinkben megállapított kiterjesztését szóló fenntartandónak vélné, mindazért, mert hazánk lakosainak s igy a nemességnek is ingó vagyona azáltal nagyobbittatik, mindazért mert különben azon kútfő, mely kevés számú tőkepénzeseink pénzét addig forgalomba kicsalta, elszáríttatnék; vagyis azon egyedüli biztosíték, mely eddig a kül- és belföldi hitelezőket pénzök kiadására birta, a váltóképesség megszorítása által éppen a földbirtokosok rovására, kiknek hitelre legnagyobb szükségök van, veszendőbe menne.

Tapasztalás igazolta, hogy a külföldi befolyásokon kívül, az eddigi bukások, nem a váltóképesség kiterjesztésének, hanem inkább azon takarékosság hiányának tulajdoníthatók, mely nélkül gazdagokká soha sem válhatunk; tulajdoníthatók különösen hitelintézetek hiányának, melyek szükségét hazánkban, hol a polgárok értéke jelen körülményeink közt legnagyobb részben ingatlan birtokaikban fekszik, a már nálunk is életre vergődött takarékpénztárak még inkább éreztetik, melyekből a városi birtokosok és kereskedők öt percentumra tőkéket kapnak. Adjunk a nemesi birtoknak biztosságot és a váltóképességet áldani fogja a földbirtokos.

Ha elmélet és tapasztalás azon meggyőződést szereztetné való-

ban, hogy az uzsora, mint Veszprém követe reméli, a váltóképesség megszorítása által azonnal meg fog szűnni, sőt ha csak azt hihetné is, hogy meg fog kevesedni, örömest egyetértene Veszprém követével. Az élet azonban ki fogná nevetni ezen intézkedést, miután a kerületi választmány javaslata szerint is magát mindenki, mint üzér könnyen bejegyeztetheti, mert nincs birtokos, a ki gabnával, vagy borral, vagy barmokkal stb. ne kereskednék; az által a szenvedő váltóképesség megszoríttatását kijátszhatja, miben ha a bejegyzési szabályok módosítása akadályoztatnék is, minden kijátszhatásnak eleje még sem vétetnék, mert mindig fenmaradna az árúszerzési kötések lehetősége, melyeket a kerületi választmány lehetősége is megtartani kiván. Ezzel a pénzkölcsönre s uzsorára igen tág kapu áll nyitva, a mint Veszprém követe nem tagadhatja, hogy a váltótörvények megállapítása előtt is 60%-ra pénzek kölcsönöztettek, hamis kötelezvények koholtattak s az eddigi nagyobbszerű figyelmet érdemlő bukások többnyire a váltótörvény keletkezte előtt csinált adósság miatt következtek.

Álljon elő Veszprém követe egy példával, mely azt bebizonyíthatná, hogy a váltóképesség lett légyen oka a bukásnak? Szóló ellenben több példát számolhatna elő, hogy a váltóképesség bukástól mentette meg a földbirtokost, kitől most a váltóképességet elvenni talán könnyű leend, de azt, ha majd a felállítandó hitelintézetek annak visszaállítását követelnék, visszaszerezni vajmi nehéz lesz!

Múlt országgyűlésen ezen Tábla közlelkesedéssel vívott a váltóképesség mellett; s midőn az 1840. márczius 14-én kelt kegy. királyi válaszban a kormány által annak megszorítására figyelmeztettünk, a roppant többség következő szavakkal felelt (az illető felírás szavait felolvassa az Országgyűlési Irományok IV. kötet 3. és 4. lapjáról).

Ha már most a negyedfél év előtt alkotott törvénytől elállanánk, mind a nemzet törvényhozóiba helyezett bizodalmat lerontanók, mind a külföldiekben azon hiedelmet gerjesztenők, hogy hazánkban semmi, még a törvény sem számíthat állandóságra. Ha vannak panaszok, ezek leginkább a hamis váltók ellen emelkedtek, s e tekinben a váltótörvényeket a hamisítók és névkoholók, úgy az aláírást vakmerőn tagadók ellen szigorú büntetés meghatározásával kell kiegészíteni, mely minden csalás és hamisításnak legjobb ellenszere. Nem is idegen szóló attól, hogy miután az 1840-iki törvényhozás czélja nem egyes személyek, hanem a kereskedés érdekeinek előmozdítására volt irányozva, a tapasztalás azt bizonyítaná, hogy az eddig lefolyt váltó-perek nevezetes része saját rendeletre kibocsátott váltókból eredtek, melyek tulajdonképp csak saját váltók, vagyis oly kötelezvé-

nyek, melyeket a törvény azon előitélet következtében, hogy azok kereskedési üzletekből származnak, egyedül a rendes kereskedőkre szorított, a saját rendeletre kibocsátott váltókat csupán a rendes kereskedőkre szorítni.

De ezen megszorításon kívül a fennálló váltóképességet fenntartani kivánván, a kerületi választmány által javaslott törvények első kilencz szakaszait el nem fogadhatja, melyek mindegyikére, midőn egyenkint tanácskozás alá kerülendnek, észrevételeit elő fogja adni. A többire nézve pedig szóló által szükségeseknek elismert javításokat általa formulázott czikkekben elő fogja terjeszteni, addig is a Rendeket arra kérvén, hogy nézeteihez simúlván, a fennálló váltótörvények fő elvét, hogy bármely országban s bármely provinciális viszonyok közt változhatlan levén, az abból folyó törvényeknek szükségképpen meg kell ez elvnek felelniök, hathatósan védeni méltóztassanak.

Beöthy (Bihar megye követe): Nem vizsgálván a váltótörvény fény- s árnyoldalait, kétszeresen sajnálja, hogy azon férfi nincs jelen, kinek a váltótörvény leginkább köszöni létét; ő tudná legjobban védeni saját elmeszüleményét. (Deák Ferencz.) Szóló őszintén megvallja, hogy a váltóhoz nem sokat ért, mert Istennek hála! — úgymond — sem ki nem adtam, sem el nem fogadtam. Ő úgy hiszi egyébiránt, hogy a törvény senkit sem bánt, de a ki hozzá nyúl, azt megboszúlja. A baj nem a törvényben rejlik, hanem az emberek azon könnyelműségében, hogy midőn aláírják a váltóra az «elfogadom» szót, nem fontolják meg saját körülményeiket, mennyire képesek szavukat beváltani; mert ha megfontolnák: nem volnánk jelenleg hajlandók minden rosszat a váltótörvénynek tulajdonítani.

Azt mondjuk: a váltó uzsoráskodásra vezet. Uzsora? Sajátságosnak tartja szóló e részben magyar fogalmainkat. Ő úgy hiszi, hogy meddig a pénz egyesek tulajdona lesz, oly kevéssé lehet haszonvételét korlátolni, mint bármely egyéb tulajdon vagy árúczikk használatát. A kikölcsönzött pénzt mindenkinek hatalmában áll oly alakba önteni, mint azt tudja, s reá legnyereségesebb. A kamatláb a szerint nagyobb, a mint valakinek több vagy kevesebb személyes és vagyoni hitele van. Azt pedig hiában tagadjuk, mi olcsó pénzt, ha csak valamely alapítványi pénztárhoz nem juthatunk, nem kapunk; s habár a váltótörvényeket változtassuk is, az uzsoráskodásnak még gátat nem vetünk, mert a kölcsönadó tud oly módot feltalálni, mely által őt az uzsoráskodásban senki sem fogja megfogni s elmarasztalni. A kamat drágasága a váltótörvények mellett is fennmarad; olcsó kölcsönt pedig csak akkor nyerendünk, ha hitelintézeteket fogunk felállítani.

E részben intézkedni előtte álland a törvényhozásnak, ámde ezt váltótörvények nélkül létesíteni nem lehetend.

Figyelmezteti szónok a Rendeket: ne használjanak a váltótörvényben teendő valamely nagyobb változtatással oly orvosszert, mely rosszabb legyen magánál a betegségnél. Hiszen a váltótörvényt senki sem tartá, midőn alkottaték is, oly panaceának, mely eldorádóvá fogná varázsolni az országot. Szükség vala erre a személyes hitel, a kereskedés emelése, a forgalom gyorsasága miatt, s e törvény az, mely a kereskedési összeköttetések által az európai nemzetcsaládokhoz közelíti hazánkat; e törvény-intézetünk vonó magára először más nemzetek figyelmét; most tehát rongálnunk, nyirbálnunk, vagy eldobnunk nem lehet, nem szabad, a nélkül, hogy összes hitelünk, törvényhozásunk tekintélye, s a nemzet méltósága ne szenvedjen. Én tehát, úgymond, a kerületi választmány javaslatát nem pártolom.

Ezek ellenében *egy dunamegyei követ* megemlíté, miképp a váltótörvény oltalma alatt, mert ez nem elég erős a vétkes csalók megbosszulására, felállott uzsoráskodások a szegény tudatlan népet majd végenyészetbe döntötték, mindamellett azt tapasztaljuk, hogy hitelünket csökkentette, mert a váltók életbe jötte után történtek a legnagyobb kijátszások, melyeket máskor fenyítőtörvényekkel kellett volna megbosszúlni. Szóló aképp van meggyőződve, hogy a törvényhozásnak ügyelni kell a hiányok javításában, hogy a törvények, kivált a szegény népre kártékonyak ne legyenek. Száz példával tudna szolgálni, kik éppen váltói csalások által mentek tönkre, mert eddig módja volt, kit megcsaltak, magát védelmezni, de most az sincs. Annál fogva a váltóképességet csupán kereskedőkre, gyárosokra s kézmüvesekre nézve kivánta megtartani, minthogy a váltó eredeti rendeltetésében a fizetés könnyítésére s gyorsítására használtatott; a többiekre nézve pedig a szóbeli eljárást, mint melylyel a hitelfenntartás szintúgy eszközölhető, kivánta alkalmazni.

Ezután *Bezerédj István (Tolna megye követe)* elmondá, miképp senki sem tapasztalta jobban azon hiányokat, melyeket a váltótörvények okoztak, mint ő, ki a váltótörvények készítésében segítség vala. Ezzel azonban a jelen kérdés, a váltó-képesség a legkisebb összefüggésben sincs. Oly szorosan és óvatosan teljesíté feladatát a választmány, minden váltói codexet megtekintett, tapasztalt férfiak tanácsát használta, s mind ezek után a választmány legczélszerűbbnek találta a váltóképességet általánosan mindenkire kiterjeszteni, mert akkor történhetik legkevesebb csalás, midőn teljes szabadság engedtetik mindenkinek váltóüzletre; a szabad használás

kizárja azon csalásokat, melyekre megszorítás esetében az uzsoráskodót ingerlené. Egyébiránt a kijátszást az emberi furfangos elme mindig előbb fel fogja találni,mint arra korlátozásokat létesíthetni.

Emlékeztetem, úgymond, a Rendeket a népéletben élő magyar közmondásra: «meghalt Mátyás király, oda az igazság». Ennek törvénye pedig azt parancsolta «quout quisque deobligat se, judicium recipiat». Hát miért nem akarjuk fenntartani? talán már nem igazságos Mátyás azon törvénye? Hiszen ebből az következnék, hogy zár és gyámság alá kell venni a nemzet minden tagját; következnék, hogy csak a kereskedőt kelljen szabadnak tartani. Vagy a földmivelőkkel szemben azt mondjuk: ti nem vagytok elég óvatosak, okosak, sőt kiskorúak vagytok, kiknek kezébe veszélyes kést és lőport adni. De nem történik-e a késsel és lőporral is elég visszaélés és szerencsétlenség? Vagy azt mondjuk nekik: ti nem vagytok elég becsületesek, tehát infamisoknak declaráljuk, mert ez mást nem értelmez, midőn valakit eltiltunk attól, hogy nem kötelezheti magát úgy, mint természeti jogánál fogva akarja. Ha minden visszaéléstől óvni akarjuk a nemzetet, kétségtelenül legczélszerűbb lenne tagjaival a féltett gyermek módjára bánni s kalitkába zárni. Ekkor, igaz, hogy semmi baja nem lesz, de a gyermek és nemzet eltörpül, elkorcsosodik.

Midőn a sajtószabadság volt szőnyegen, annak pártolására hathatós szózatot emeltünk; azt állítottuk, hogy a sajtó-okozta bajt a sajtó maga legjobban orvoslandja. Úgy van ez a váltóval is. Csalások, bukások történnek mindig; ezeket elfojtani nem lehet, s vajjon a legbotrányosabb bukások nem a váltótörvények előtt voltak-e? Ne ijedjünk vissza minden új intézménytől, ne tartsuk azt, hogy ha új törvények jőnek életbe, abból a hazára rosz következik; ne kárhoztassuk az intézményt a nélkül, hogy a bajt megvizsgáltuk. Én nem a váltóképességben találom a hibát, hanem annak technikai rosz elrendezésében. Ebben látom szükségét a javításnak. Javítsuk az excecutionális eljárást, s hozzuk be erre nézve a megyéknél a szigorú manipulátiót stb. a baj bizonyosan orvosolva lesz; mert a mostani rendszer mellett szorítsuk bár egész Magyarországban mindenkire a váltóképességet, csak báró Sinának, Ullmannak, s még egy-két nagy kereskedőnek engedjük meg, a confusió mégis meg lesz; a szóbeli eljárás pedig sokkal sújtóbb, mint a váltói.

Ezelőtt mintegy öt évvel mindenfelől hallatszott, hogy a hitelezőket szigorú törvényekkel kell oltalmazni, mert az adósok nagy csalásokat követnek el a hitelezőkön, mi által hazánkban a hitel veszedelmeztetik. Most ezen kivánat egészen megfordúlt; már az adósokat

akarják legyezni, mert az adós kötelezettség teljesíteni nem képes. Pedig mit használ, ha valaki váltót nem adhat, szóbeli eljárásra lett kötelezésének nem teljesítése miatt megbukik. Vagy azért akarjuk a váltóképességet megszorítni, hogy nehány aláírás-hamisítás is történt? Hiszen a kötelezvényeket szintúgy meg lehet hamisítni! Ha az ily hamisításokat megszüntetni kivánjuk, legjobb lesz, mondjuk ki, senkinek sem szabad írni, mert az ellenfél által felhozott okoskodások ide vezetnek. Szónok a váltó-képességet mindenkire kiterjeszteni kivánja.

Somssich Pál (Somogy megye követe): Nem akarva is eszembe ötlenek Horácznak ezen szavai: «delicta juventus non inmeritus lues», mert a mit őseink a hitelezők irányában vétkeztek valaha, ugyancsak teljes mértékben kivásárolják rajtunk a hitelezők a váltótörvények segedelmével. Én magam is azt hiszem, hogy a váltótörvények, ha azok a szükséges előzmények után s a hitelintézetekkel kapcsolatban állíttattak volna fel, kétségtelenül megtermik mindazon üdvös eredményeket, melyekkel más országokat felvirágoztattak, de miután nálunk e tárgyban, mint sok másban a piramis kúpját állítottuk föl gyenge póznákra előbb, hogy sem annak széles alapját megépítettük volna, természetes, hogy annak árnyékában most biztosan nem pihenhetünk, sőt súlya ránk nehezedve, elnyomással fenyeget naponkint. Mert hogy a váltói martialis igazság kiszolgáltatása ily szegény országban minden hitelintézet hiányában, s a közpolgári igazságszolgáltatás tökéletlensége mellett, sokkal több kárt, mint hasznot szült, még pedig a közre nézve értem, azt senki se tagadhatja; mert a tények eléggé beszélnek. Ugyan felvirágoztatta-e kereskedésünket a váltórendszer? Koránsem! hiszen minden tőkepénzest a sokkal könnyebb, sokkal nyereségesebb, s már a váltótörvények által tökéletesen biztosított pénzvásárra csalt el, s őket pénztőzsérekké, uzsoráskodókká változtatta; mert a kereskedés fáradságaitól, bizonytalanságától menekülhettek ez által s pénzes ládáikról lábaikat lógatva, sokkal nagyobb nyereséget élveztenek ezen kényelmes új foglalatosságban. Hiszen földbirtokukat hányan nem adhatnák el azért, hogy azok árán tőzsérkedve, a csekély jövedelem helyett, melyet a terhes mezei gazdálkodás nyújt, 24—30, sőt több száztóli uzsorát nyerjenek.

És a mezei gazdálkodásnak ugyan mit használt a váltórendszer? Semmit, sőt ennek is kárára volt már csak azáltal is, hogy a kereskedéstől a tőkéket elorozta, s így a termékekkeli speculatióra szánt pénzösszeget igen megkevesítette. A haszonbérlőket nem hítta-e

el, szinte eddigi foglalatosságaiktól, nem tette-e ezeket is pénztőzsérekké?! Hasznot pedig bizony semmit sem nyújtott a gazdának, mert a ki váltóra vett kölcsönnel akarja gazdaságát gyarapítani, az már csak előre készüljön el a csőd órájára, mely rá nézve nem sokára meg fog kondúlni. A gazdának nem váltóra vett drága pénzre van szüksége, hanem olyan kölcsönre, melyet olcsón, hosszú időre s apró törlesztésre kap, ezt pedig a váltó nem nyújtja. De ha ezt mind tagadja valaki, azt csak meg kell engednie, hogy a mostani váltórendszer a hamis váltók készítésére legtágasabb tért nyújt. Egy jól utánzott aláírás, egy hamis tanú elegendő a váltóban kitett sommának megitélésére. S ezt remélem is, hogy azok, kik a mostani váltórendszert annyira dicsérik, helyeselni nem fogják; pedig hogy így van, a szomorú tapasztalás s mindennapi események bizonyítják.

Egyébként a váltókról felfogásom az, miként azok a kereskedés élénkítésére s fizetésére kigondolt pótszerei a pénznek és azért szükség azokat oly szigorú martialis törvények alá venni, mert természetöknél fogva azokat a megírt órában pénzzé tehetni okvetlen szükséges. Mihelyt azonban a váltók ezen eredeti természetökből kivetkeztetnek s a polgári kölcsönöket kiszorítva, a mindennapi életbe lopóznak át, szükségképp kártékonyaknak kell lenniök.

Azért én 1-ör igenis a váltóképességet mindenek előtt — általában fejezvén ki magamat — a nem kereskedőkre nézve megszorítandónak vélem; annyira minden esetre, hogy a hamis váltók kohólása nehezíttessék; 2-or mihelyt a váltók betábláztatnak, s így a kereskedési életből a polgári életbe átmennek, szükséges, hogy természetöket vesztve, rendes kötelezvényekké váljanak és azok sorában köztörvény útján pöröltethessenek. Végre 3-or, hogy a hamisító, úgy, mint a hamis pénz csináló, büntettessék.

A váltóképesség általános kiterjesztése mellett fölhozott okok czáfolására a tárgyhoz legelőször szólott *Zsoldos Ignácz (Veszprém megye követe)*: Miután többen a főkérdésbe, úgymint a váltóképesség vitatásába bocsátkoztak, kötelesnek tartom én is ez érdembeni nézeteit a választmánynak előadni. A váltótörvényből a nem kereskedőkre nézve háramló nagy károk nem abból erednek, hogy Péter vagy Pál vigyázatlansága miatt váltóilag köteleztetvén, ennek szigorúsága miatt tönkre jutott. Teljességgel nem, mert a statusnak mindegy, bármelyik polgár szegényedjék el, csak a másik gazdagodjék; hanem az a hiánya a váltótörvénynek, hogy ennek intézete olyan, hogy ha így marad, a csalást felfödözni lehetetlen, vagy igen nehéz; mert ha az aláírást tanúsító tanú akad, minthogy akad, az erkölcsiség

szomorú állapotára vetett figyelem mellett lehetetlen tagadni, ekkor az elmarasztalás is bizonyos a váltót soha alá nem írtakra nézve, sőt azokra is, kik ilyeseket soha nem is láttak. Olvassa meg csak bárki a váltótörvény II. rész 99. §-át, és látni fogja, hogy egy tanú vallomása, sőt az aláírásnak ugyanazon aláíró más aláírásával való megegyezése is elegendő próbaerő az adós ellen.

Erre nézve tehát nincs más óvószer, mint hiteles kereskedői könyv. Igenis tek. Rendek az ily széles váltóképesség olyan, mint a tanácskozó testületbeni beszélgetés; ha nem figyel valaki s lármáz, azt mondhatni, ez joga neki, de e tettével a többi minden jelenlevőnek kárt tesz; mert őket a hallásban akadályozza. A küldöttség tehát csak egyszerűen vevé föl a váltóüzletet, t. i. hogy az csak a kereskedőket illeti, és a kinek tetszik ennek jótékonysága, tessék magát be is jegyeztetni, és ha be nem jegyeztettek, nem birnak ez érdemben oly jogokkal, mint a bejegyeztettek. Igen természetesen csak az történik, mint hogy p. o. az, ki egyházi jogokkal és kiváltsággal akar élni, annak pappá, ki ügyvédeskedni akar, ügyvéddé kell lenni. Semmit nem kételkedik azt javasolni, mi Poroszországban is van, hogy t. i. a szenvedő váltóképesség egyedül a bejegyzettekre szoríttassék úgyhogy akik nem szoros értelembeni kereskedők, de mégis üzérkednek, magukat mint ilyenek, bejegyeztethessék és azután rendes könyvet is tartozzanak vezetni. Ennek azon jótékonysága is lehet, hogy a nem kereskedők ne tartsák magokat oly «nos poma natamus» fönn, hanem jegyeztessünk be a kereskedők tisztes sorába, ha ezek jogaival élni kivánunk, s a hon java is elő fog mozdíttatni az által, ha a kereskedők becses jegyzékét nagy nevek is ékesítik.

De a javaslat oka, mint már mondám az, hogy lehetetlen a hamis és hamisított váltók ellen magát a be nem jegyzettek összeségének oltalmazni másképp, hacsak könyvvezetésre nem szoríttatnak a váltóképesek; mert így nem vagyunk biztosak, hogy éppen midőn e tárgyról beszélünk, nem készülnek-e ellenünk hamis váltók, a nélkül, hogy valaha azokról csak álmodtunk volna is. Igaz, hogy ez ellen sok ellenvetés lehet.

Én csak némelyeket érdeklek: 1-ször, hogy ez visszalépés. Ezt tagadni nem lehet, de erre én Bihar érdemes követével azt felelem: «mieux tard, que jamais», «jobb későn, mint soha». És hogy ez nem éppen szokatlan, szabadjon a szomszéd Ausztriára hivatkozni, hol az előtt száraz váltót mindenki adhatott ki, most pedig ennek kiadása csak kereskedőkre van szorítva. Ime a hitelre gondos Ausztria is visszalépett inkább, hogysem martalékul

essenek százan és ezeren a veszélyes szabálynak. Így Ausztriában azelőtt a váltók csőd esetében a 3-ik osztályba voltak sorozandók, és mint a «Pesti Hirlap»-ban megjelent practicus jeles észrevételekből is megérthetni, azon esztendőben, melyben ausztriai szerzője azt nekünk átajánlotta, ugyanott megszüntetett. Ily visszalépést tenni közérdekből kötelesség. 2-szor. Hogy ez a hitelt meg fogja ölni. Erre szolgáljon feleletül, hogy ha eredeti tisztaságára visszavitt intézmény mellett váltóképesek kevesebben maradnak, a hitelt inkább fogja ez nevelni, mintha hamis váltógyárak állíttatván, a legszelidebb nevek paizsa alatt gyalázatos csalások és rablások fognak tovább is elkövettetni. 3-szor. Hogy ezen érdembeni elhamarkodás veszélyes következéseket vonhat maga után. Igaz, hogy itt meg kell fontolni, mit tegyünk, erre kérem a tek. Rendeket. De másrészről nyugtató rám nézve azon tudat, hogy javaslatunk még a Főrendekkel s a kormány által magyar és nem külföldi váltó-jogtudósokkal fog közöltetni, és így a hirtelenkedésről szó sem lehet. 4-szer. Hogy kik eddig váltókat elfogadtak, ezen változás által rögtön tönkre jutnak. Erről azonban van gondoskodva az által, hogy az eddig kiadott váltók az eddigi törvények szerint javasoltatnak kezelendőknek. Ezek tehát az előbbi állapotban mind a forgatás, mind a meghosszabbításra nézve tökéletesen megmaradnak, sőt még ha úgy tetszik, a t. Rendeknek ezen törvény életbeléptetésére nézve is ez érdemben 6 hónapi vagy egy évi határidőt szabni nem volna czélirányatalan. 5-ször. Hogy ez a váltótörvényszékek dolgát kevesbíti. Úgyde ez nem baj, hiszen nem a váltóügyek vannak a törvényszékekért, hanem ezek amazok kedveért. Sőt ez által jönnek azok normális állapotba, mert mostani teendőiket nem győzvén, a rendes váltói tárgyakat rendesen elvégezhetik.

És most már szabadjon Szepes, Bihar és Tolna érdemes követeinek csak némely ellenvetéseire felelni.

Azt kérdé Szepes megye követe: mit mond a külföld, ha a váltótörvényt ily rövid idő alatt lényegében változtatjuk? Feleletem erre az, hogy ha nem értelmesek ama fölöttünk itélő külföldiek, itéletökkel nem törődöm, ha pedig értelmesek, bizonyosan becsülni fogják hibáink megismerését és javítását. Továbbá nem gyors, szigorú s olcsó váltói eljárás ellen van kifogásunk, mert azon törvényhozót, ki az igazságszolgáltatás e főkellékei ellen kikelne, az Isten is megbüntetné; hanem azt ajánlja a választmány a tek. Rendek figyelmébe, hogy a csalásokat kereskedői könyv nélkül teljes lehetetlen levén felfödözni, mind az elfogadásokra, mind a summák meghamisí-

tására nézve, gondoljanak módot arra, hogy az a dolog lényegének változása nélkül jövendőre ne történhessék, s ha a küldöttség javaslata nem tetszik, ám mondjanak helyette jobbat.

Az árú szerzésre alább megszorítás lévén javasolva a küldöttség részéről, a mi az ingó vagyon szaporításának óhajtását illeti, a küldöttség oly ingó vagyis ingatag vagyont, mint az alaptalan hamis váltók, szaporítni egyáltalán nem akar. Végre a múlt országgyűlésről ez érdemben tett fölirásra nézve legyen elég annyit mondanom, hogy ha most csinálnánk új váltótörvényt, tán mi is oly szép álmokban ringatnók magunkat, mint az akkori Rendek, de aztán a váltóüzlet tapasztalása ama szép reményeket keservesen megsemmisíté.

Bihar érdemes követe által felhozatott ama nagy hazafi (Deák Ferencz), kit megnevezés nélkül is mindnyájan ismervén, csak fájlalnunk lehet mostani távollétét. Ettől én szerencsés voltam hallani azon itéletet, hogy a váltótörvényben egy jó van, az, hogy egyetlen egyet sem exequáltak mellette, ki adós nem vala. És ha csak itt állana a dolog, nem lehetne ellene egy szót is emelni. De fájdalom, a gonoszság már most tovább ment, mert egész váltógyárak keletkeznek, s mert Szepes követe példát kivánt, megnevezem Fehér megye érdemes követét, ki ellen 40,000 pengőforintnyi váltót készítettek, holott ő soha egyet is alá nem irt. Egyébiránt vétenék azon tisztelet ellen, melylyel ama nagy férfiúnak adózom, hacsak távolról is tudnék róla föltenni mást, minthogy átlátván a hiányokat, melyeket a tapasztalás, az élet kimutatott, éppen mert ő volt főeszközlője legelső is kivánná azokat czélszerüen orvosolni.

Említtetett itt, hogy a váltó elfogadása a fődolog, s aki ezt tette, fizessen. De nem ez a főbaj, és kérem, ne tessék senkinek e térre vinni a kérdést. A ki magát lekötelezte, miképp Tolna érdemes követe mondá, ám nyerjen igazságot, de hogy a ki magát soha sem kötelezte, hogy az a váltótörvények mostani állása szerint elmarasztaltathatik, sőt szigorúsággal elmarasztalandó, az szomorító; az kiván igazítást a váltórendszerben. A szóbeli per is olcsó és gyors igazságszolgáltatással jár, és azt ostromolni nem juthat senki eszébe, mert abban az exceptio non numeratæ pecuniæ helyén van, és ez nagy különbség. Engedjük csak meg a váltóknál ezt, és életerében fogván a váltóügyet így megtámadni, több kárt teszünk, mintha numeratio kivánata nélkül a képességet azokra a bejegyzettekre szorítjuk, kiket ez a dolog természeténél, eredeténél és rendeltetésénél fogva egyedül illethet. És éppen a mostani rendszer ingerli föl a csalásra és kijátszásra az embereket, mert most kiadni nem lévén szabad

saját váltót, idegent pedig elfogadni nem igen, a törvény szelleme éppen az elfogadások által játszatik ki.

Azon ellenvetésre, hogy a mostani bukásoknál botrányosabbak is voltak, csak azt mondom, hogy most nem a csődületről, hanem csak a váltóképességről lévén szó, ezt a választmány javaslata ellensulyául meg nem ismerem; mint szintén azon túlvitt okoskodás helyességét sem, mintha a váltóképességnek csak a bejegyzettekre szorításával, a nem váltóképesek mintegy sequestrum alá vettetnének, vagy kiskorúaknak, sőt bolondoknak nyilatkoztatnának.

Nincs oly szent állítás, melyet eltorzítni ne lehessen. De kérdem az érdemes követ urat, más-e ez, mint ezen társasági életben kellő bizonyos korlátok felállítása? Hát azért, hogy e teremben bizonyos egyedek szólhatnak csak, és mások nem: ezek minorenniseknek vagy bolondoknak declaráltatnak-e ez által? Teljességgel nem.

Végül a Somogy megye követe által mellékesen érdeklett két javításmódot a mi illeti: ha a törvényhozás azt rendeli, hogy a váltói két fő személy egyike ú. m. a kibocsátó vagy elfogadó bejegyzett kereskedő legyen, s csak ilyen váltót lehessen más nem-kereskedőnek elfogadni, a mennyiben itt az elfogadásra nézve bejegyeztetés kivántatik, éppen csak az, mit a küldöttség is javasol. A mennyiben pedig a kibocsátó lenne csak bejegyzett, ez a dolgon nem változtatna, mert hiszen nem a kibocsátás, hanem az elfogadásból támad baj; ott kell hát segítni rajta.

Hasonlóul nem nyughatom meg a másik pörszeren is, ú. m. a váltó elfogadásnak tanúk általi hitelesítésén. Ne mystificáljuk magunkat; ugyan nem hallottunk-e jóhiszemmel, de mégis helytelenül történt előttemezésekről? Nincs-e most is egy megyében baj abból, hogy a törvényes bizonyság állítja, az aláíró pedig tagadja az aláírást. Ha még általában csak tanúk kivántatnak a törvényesítésre, az nem érdemli meg, hogy csak szót is tegyünk mellette; tudjuk, mily könnyű két tanú szerzése, s ezek ellen az ártatlan igazságnak győzni mily nehéz? Ez nem volna egyéb, mint a törvénytelenség hitelesítése.

Részemről hát ezekhez nem járulván, a választmány javaslatát, hogy csak bejegyzettek birjanak szenvedő váltóképességgel, ajánlom a tek. Rendek figyelmébe.

Lónyay Menyhért (Bereg megye követe) leginkább nemzetgazdasági szempontból kivánt változtatást a váltótörvényben. Látván, úgymond, a tőzsérek, hogy a földmüvelés és kereskedésbe helyezett tőkéik váltóüzlet által gazdagabban fognának kamatozni, tőkéiket a belforgalomból kihúzták, hogy váltókkal uzsoráskodjanak. Ha a

váltóképesség megszoríttatik, ez által a földmüvelő osztály csak nyerhet, mert a váltóüzlet ott állhatván fenn sikeresen, hol sebes a pénzforgalom, mint a kereskedőknél, a földmüvelőkre, kiknél a termés nem oly bizonyos, s pénzzé könnyü szerrel nem fordítható, csak zavart és veszteséget hozhat. Egy nagy férfiú mondá, miszerint e nemzet szerencsétlenségei közzé tartozik, hogy minden intézkedéseit a második lépésen kezdi. A váltó behozatala előtt is előbb hitelbankot kell vala állítani s a birtokképességet kiterjeszteni.

Vukovics (Temes megye követe) tetszését nyilvánítá a felett, hogy a t. Rendek mielőtt a szőnyegen fekvő tárgy részleteibe bocsátkoznának, az elveket feszegették általánosan. Ő a váltóintézmény hiányait azon körülménynek tulajdonitá, hogy midőn az alkotmányunkba beillesztetett, a nemzet iránta nem vala tisztában, és azon ösztönt is, mely a váltók ellen nyilatkozik, nem annyira az intézmény, mint a megrémülés eredményének tartja. Nem compromittáljuk-e e nemzet jellemét, kimondva, hogy a váltótörvények szigorát kiállani nem képes? Épségben hagyva az elveket, legfeljebb a váltótörvény műtani részén lehetne változtatni, a könyvvitelnek csalást kizáró czélszerübb módját alapitván meg stb.

Sárközy (Fehér megye követe) ezt adá elő: Midőn Szepes megye követét hallottam szólani, az 1840. évbe varázsoltattam vissza; a törvényhozás oly reményben élt akkor, minő hitben van jelenleg Szepes megye követe a váltójog eredménye iránt. Kecsegtetésül ezt elhittem, de most argumentum gyanánt el nem fogadom. Hisz ha a pénz oly olcsóvá lett, s annyira megszaporodott, úgy a hitelbank felállítása felesleges. Az élet meghamisitá a theoriát, mely elegendő vala a törvényhozó szándékának igazolására. Megyémben 1842-ben 90—100 forint volt egy hold föld ára, jelenleg 60 körül forog. Hogyan áll ez élet példája a remény példájához? És mégis azt mondják, hogy a váltóképesség megszorítása polgári jogok megfosztásához vezet! Ez nem áll, mert midőn a törvényhozó alakba öltözteti a jogot, mely polgári társaságban korlátlanul nem gyakorolható, ez által csak kötelességét teljesiti. És hogyan fosztatnék meg valaki jogától, ha a váltóképesség egyedül kereskedőkre szoríttatik? Mindenkinek van joga magát bejegyeztetni kereskedőnek, nem szükség ezért kalitkába zárni az embert, mint Tolna követe mondá. A törvényhozó előtt főtekintetet érdemelnek az érdekek. A földbirtoki, müipari s kereskedési érdekeket aként kell kiegyenlítenie, hogy egyik a másikat el ne nyomja; de midőn tapasztalja, hogy egyik érdek előmozdítása csak tágabb kaput nyit az erkölcstelenségre, ettől segédkezét elvonni köte-

les. S annyival inkább, mert megyéje már régebben anathemát monda körlevelében a váltótörvényekre, nem kivánja azért nyakát tekerni az egész váltótörvénynek, nem kivánja a szabadságot megszorítani, csak némely formák által szabályozni. S hogy ezt tenni szükséges, hivatkozik szóló a tömérdek visszaélésekre; bizonyítja főleg a neve alatt elkövetett irtózatos csalással, előadván, hogy midőn t. i. nevére hamis aláirású váltólevél koholtatott, midőn — úgymond — a hamis váltót hozzám hozták, igen egykedvűen fogadtam, mert azt hivém, hogy nincs oly szent dolog, melylyel vissza nem élhet a gonoszság; mert érezvén keblem nyugalmát, s tiszta öntudatom erősíté, hogy én váltót soha ki nem adtam. De későbbi megfontolás után fájdalmas érzés fogott el, hogy lehetett oly szennyes, alacsony ösztön, ki családom nyugalmát, boldogságát rosszlelkűleg feldulhatta volna. Mert ki áll jót az élet meddig tartósságáért, nem megeshetett volna-e, hogy egy véletlen halál családomtól elszakít, s kimúltom után kerül elő a hamis váltó; nem fogott vala-e családomat károsítani, s holtom után nem gyanusítna-e, hogy engem hozzá a bizodalom lánczai nem csatoltak, mert előttök ezen adósságot eltitkoltam. Ez tek. Rendek keserű érzés, de még az is fájdalmas tudat, ha az ember meggondolja, hogy egy hamis tanú elegendő a jól utánzott hamis váltó valódiságának bebizonyítására; ily szennyes lelkű hamis tanút Pest tág kebelében felfödözni, nem nagy mesterség, s két gaz czimbora állítására az ártatlan elmarasztaltathatik a nélkül, hogy a bűnös gaztettének felfödözése esetében érdeme szerint szigorúan büntettetnék. Ily tettek meggátlására, úgy hiszem, kötelessége a törvényhozásnak óvó szerekről gondoskodni, ez pedig præventiv vagy repressiv intézkedésekkel eszközöltethetik. Szóló a Veszprém követe által előterjesztett præventiv módot legczélszerűbbnek találja, s annak pártolására nyilatkozott.

CCXII. Országos ülés a tek. Karoknál és Rendeknél.

1844 szeptember 3-án, déli 12 órakor.

1. 5-ik izenete a Rendeknek a *bányatörvény* iránt minden szó nélkül helybenhagyatván, a Főrendekhez átküldetett. (Országgyűlési Iratok 228. sz.)

2. 3-ik főrendi izenet az *unitáriusok* ügyében aziránt, hogy a Főrendek megegyeztek e dologban. (Országgyűlési Iratok 229. sz.)

3. 3-ik izenete a Főrendeknek a *vallásbeli súlyok és nehézségek* tárgyában. (Országgyűlési Iratok 230. sz.) Leiratván, kerületbe vitetik.

4. Az *úrbéri törvények* némely szakaszaiban történt változtatásokról szóló törvényjavaslat vétetett elő.

A *királyi Személynök* czélszerűbbnek vélte, ha azon új tárgyat a Rendek az országgyűlés végnapjaiban mellőznék s a tanácskozást leginkább oly tárgyakra szorítnák, melyekre nézve már igen előre haladtak; de egyébiránt sem véli a törvények minduntalan változtatását; ezzel csak a csendességet, a földesúr és jobbágy közti nyugalmat, mely az 1836-ki törvények folytán létre jött, újra felzaklatnák; különben is ez által a jobbágyságra általánosan oly különös jótékonyság nem árasztatik.

De a bizalmas felhivás ellenére is némelyek felszólaltak, s a megyék conservativ szellemű utasításai megdöntötték az 1. §.-t, mely szerint ki lett mondva, hogy a földesúr a jobbágyot se külső, se belső telkéből ki ne becsültethesse. A többség az 1-ső rész 40-ik czimét szintén fenntartotta.

A többi 2—6. §.-aira a só szabad árulhatása és a házaló kereskedés megengedése tárgyában készült izenetekre észrevétel nem történt.

Ezen törvényjavaslatok tárgyalása közben *Széll ítélőmester* jelentette, hogy a Főrendek a bányatörvény iránt átküldött izenetet elfogadják.

Azért a Rendek

Elegyes ülésre

átmennek a Főrendekhez. Itt olvastatnak:

1. Az unitáriusok iránti felirás. (Országgyűlési Iratok 234. sz.)

2. A bányatörvény iránti felirás és törvényjavaslat. (Országgyűlési Iratok 235. *a) b).*

3. A sérelmek és kívánatok tárgyábani felirás. (Országgyűlési Iratok 236. sz.)

4. Felirás a Mátyás király könyvtára maradványainak összeszerzése iránt. (Országgyűlési Iratok 237. sz.)

5. Az 1836 : XI. törvényczikk végrehajtása iránt. (Országgyűlési Iratok 238. sz.)

6. A magánosok közti pénzviszonyok iránt. (Országgyűlési Iratok 239. sz.)

7. A szinérszegi eset tárgyában. (Országgyűlési Iratok 240. sz.

Ezen feliratoknak szokott módon aláírása és lepecsételése után az ülés eloszlott.

(Rendi Napló V. köt. 87—91. lap.)

CCXIII. és CCXIV. országos ülések a Főrendeknél tartattak.

Harmadik válasza a mélt. Főrendeknek a t. Karokhoz és Rendekhez a vallásbeli sulyoknak és nehézségeknek a mult országgyűlésről fenntartott pontjai tárgyában.

(Országgyűlési Iratok 230. sz.)

Ő cs. kir. Főherczegsége és a mélt. Főrendek a vallásbeli súlyoknak és nehézségeknek megegyesülést nem nyert pontjaira nézve a tek. Karoknak és Rendeknek 3-ik izenete folytában következőket kivánták kijelenteni, s jelesen:

I. *A reversálisokat* illetőleg a méltóságos Főrendek azok által is, miket a tekintetes Karok és Rendek e pontra nézve ezen utóbbi izenetökben felhoztak, előbbi izeneteiktől magokat elmozdítva nem érezhetik.

Ugyanis, midőn a tekintetes Karok és Rendek is elismerik azt, hogy az 1790/91 : 26. t.-cz. 15. §-a szabadságára hagyja az ev. atyának gyermekeit a maga vagy a r. kath. vallásban nevelni, kérdésbe többé azt sem vehetni, hogy a gyermekeknek vallásos nevelése iránti rever-

sálisok kiadhatása ezen törvény engedőleges rendelkezésében foglaltatik. Nem is változtat a dolog természetén a tekintetes Karok és Rendek által felhozott azon különbség, hogy a törvény által adott szabadság a reversálisok által kötelességgé válik; miután ez minden egyéb a törvény által szabadakaratra hagyott tárgyakra nézve keletkezett kötelezésekről is áll a nélkül, hogy az ilyetén kötelezéseket ez okból érvényteleneknek állítani lehetne, sőt betöltésük és megtartásuk annál alaposabban követeltethetik, mennél nagyobb volt a törvényengedte szabadság, mely mellett köttettek.

Hasonlóképp azon okoskodását is a tekintetes Karoknak és Rendeknek, mely szerint a reversálisoknak az ő erejükbeni fenntartását rendelő 1791. évi november 17-ről kelt kegy. kir. leiratból vont erősségeit a mélt. Főrendeknek azzal igyekeznek meggyengíteni, hogy a kegy. kir. leirat egyedül a mult esetekről szólana és hogy mivel az abban idézett 1786. márczius 25-én kelt kegy. kir. leirat kirekesztőleg az 1781. évi október 1-ső napjáig kelt reversálisokat illeti, magának az említett 1791-iki kegy. királyi válasznak rendelkezése is szinte tovább nem terjed, alaposnak el nem ismerhetik, mert az érdeklett 1791-ki kegy. kir. válasz azon rendelete, hogy a reversálisok a törvény által el nem töröltetvén törvényes erejükben fenntartandók, általános, és abban az időnek, melyben a reversálisok kiadatvák, meghatározása bennfoglaltatván, annak rendeletét kizárólag azon reversálisokra, melyek a tolerantiale edictum előtt adattak ki, szorítani annál kevésbbé lehet, mivel a tolerantiale edictum rendelete, a mint már a mélt. Főrendek előbbi izeneteikben kimutatták, csak oda terjed, hogy vegyes házasságok reversálisok nélkül is köttethetnek, de a szabad egyezkedésből származottak használata el nem töröltetett; és habár ezen novemberi kegy. kir. válasz az 1786. kegy. kir. leiratra, ez pedig nem az 1781-ire hivatkozik is, ebből azt, hogy az 1791-ki kegy. kir. válasz rendelete az 1781. évnél tovább nem terjed, következtetni nem lehet, mert ha a többször érintett 1791-ki kegy. kir. leiratnak nem egyedül a tek. Karok és Rendek által fenntidézett szavai, hanem egész tartalma is figyelmébe vétetik, kétséget nem szenved, hogy az 1786-ki kegy. kir. leiratra csak a kellékek tekintetéből, melyekkel az ő erejében fenntartandó reversálisoknak birniok kell, történik hivatkozás, de a reversálisok érvényessége abban egyedül az 1781. évi október 1-ső napja előtt kiadottakra szorítva nincsen.

Ugyanazért továbbá is úgy hiszik a mélt. Főrendek, hogy ezen 1791-ki kegy. kir. válasz által a tek. Karoknak és Rendeknek azon állítása, mintha a reversálisok eltörlését az 1790/1:26. t.-czikkbe

maga a Fejedelem is beleértette volna, eléggé megczáfoltatik. Egyébiránt azon dicső emlékezetű fejedelmet, kinek bölcsessége eszközlé az 1791 : 26. t.-cz. alkotását, a mélt. Főrendek sem emelék a törvény felett, s ők magok nem ismerék el a törvény hozatala után arbiternek, hanem okoskodásuk csak abban állt, hogy mivel őt a törvény alkotására nézve ennek tevé az országos Rendeknek határtalan bizodalma, legjobban tudhatta, s sajátszerű helyzetében legbiztosabban határozhatta meg egy oly törvény értelmét, mely szóról-szóra az ő királyi leiratából keletkezett.

A róm. kath. klerus ellenmondását illető észrevétele a tek. Karoknak és Rendeknek elenyészik, ha tekintetbe vétetik, hogy a r. kath. klerusnak az 1791 : 26. t.-cz. némely pontjai iránt közbevetett ellenmondása az orsz. iratok tanusága szerint nem azon magyarázat ellen, melyet az akkori országgyűlés elnöke a «possint» szónak tulajdonított, hanem ez igének azon értelme s szabálya ellen vala intézve, mely szerint a vegyes házasságban élő kath. nő figyermekeinek az ev. vallásban neveltethetése is megengedtetett.

Mindezeknél fogva a mélt. Főrendek azokhoz, miket a jó lélekkel és szabadon minden erőszakoltatás nélkül eddig kiadott reversálisok érvényességének és fenntartásának támogatására felhoztak továbbá is ragaszkodván, azon reversálisoknak visszaható törvény általi megsemmisítésükhöz ezuttal sem járulhatnak — ellenben

II. *Az átmenetre* nézve a mélt. Főrendek a tek. Karoknak és Rendeknek a főrendi javaslatra nézve előadott módosítását elfogadják és abban is megnyugszanak, hogy az átmenetről szóló törvényjavaslat szakaszai a vallás tárgyábani törvény pontjai közzé soroltatván, annak bevezető szavai egészen kihagyassanak.

III. *A vegyes házasságokból eredő válóperekre* nézve a tek. Karok és Rendek továbbá is a viszonosság szempontjából kiindulva azt szorgalmazzák, hogy a vegyes házasságokból eredt perek mindenik félre nézve önvallásának elvei szerint intéztessenek el, mert különben úgy hiszik, hogy ha a vegyes házasság az ev. félre nézve azért fel nem bontható, mert vegyes, az ev. félnek egyházi tanítása sértve leend. Azonban a mélt. Főrendek már előbbi izenetükben felhozott egyéb indokaikon kívül a viszonosságra nézve is bőven kifejtették, hogy a vegyes házasságban élő felekre nézve a viszonosságot nem abba helyezik, hogy a vegyes házasságok kinek-kinek önvallásos törvényei szerint itéltessenek el, hanem a házasoknak egymás közötti viszonyaik egyformaságába, a mit éppen az sértene meg, a mi ezen tekintetben egyik félre nézve örökös lekötelezést húzna, a másikát

pedig igérete ellenére is teljes elválásra jogosìtaná. Ugyanazért a viszonosság szempontjából merített okoskodását is a tek. Karoknak és Rendeknek a mélt. Főrendek nem osztván, e pontra nézve a kijelentett előbbi nézeteikhez továbbá is ragaszkodnak.

Az evangelikusoknak, továbbá a kapcsolt részekbeni általánosan leendő polgárítása iránt előterjesztett kivánat hová előbbi kedves sikerét a melt. Főrendek is forrón óhajtják ugyan, a módot azonban, miképp az szorgalmaztatik, a tek. Karok és Rendek által üdvös sikert igérőnek, valamint más több alkalmakkal kijelentették, úgy továbbá sem tartják; azért ezuttal sem mulaszthatják el a tek. Karokat és Rendeket bizalmasan felszólìtani, hogy ezen tárgyat a kapcsolt Részeknek reméllett hozzájárulásától felfüggesztvén, ezen kivánatról letenni sziveskedjenek.

Végre a teljes viszonosság elvének törvény általi általános kimondására nézve a tek. Karok és Rendek a méltóságos Főrendek okaik ellenében semmi okokat fel nem hozván, e részben a mélt. Főrendek is előbbi nézetük mellett maradnak.

Ezekben központosulván a mélt. Főrendeknek észrevételeik, melyeket is a tek. Karokkal és Rendekkel oly bizalmas hazafiúi felszólìtással közölnek, hogy miután a mélt. Főrendek az átmenetre nézve a tek. Karoknak és Rendeknek módosìtása, elfogadása és aképp e részben a két Tábla közötti egyesülés eszközlése által egyesülési buzgó törekvésüket eléggé tanusìtották, a tek. Karok és Rendek is ezen készséget méltányolva a többi pontokra nézve a további szorgalmazástól elállani sziveskedjenek.

Felirás a Mátyás király könyvtára maradányainak visszaszerzése iránt. (Országgyűlési Iratok 237. sz.)

Felséges császári és apostoli király, legkegyelmesebb Urunk!

Azon fénykört, mely első Mátyás királyunk országlása éveit Magyarország határain kívül is, had és béke idején egyiránt tündöklőkké tette, különösen nevelvén ama könyvtárak is, melyek ő alatta és általa a magyar királyi lakokban alakultanak, s másukat azon időben Európában nem találták, azon csapások és vesztegetések között, melyekkel a balsors a századok hosszú során keresztül ottan-ottan sujtotta hazánkat, egyik legfájdalmasabb az, hogy a tisztes régiség említett könyvkincstárából, részint a nagy emlékezetű király elhunyta

utáni gondatlanság és pazarlás, nagy részint pedig a kezeire került nagy kincs becsét nem érzett pusztító ellenség vad dühe miatt, ha csak reá maradt polgári ereklye gyanánt is egy darabot sem bir a nemzet.

E keserű fájdalom mértékét öregbíti az is, hogy hazánk évkönyveiből sok oly fontos dolgok kellő ismerete hiányzik, melyek még vagy éppen nem is tudatnak, vagy kétes homálylyal takarva levő körülményeik és kivált okaik nyomós felvilágosítást várnak és kívánnak; mindezek pedig aképp azért állanak, mert azon levél és könyvtárak, melyek a mondott végre szükséges kútfőket és okiratokat nyujthatnának a szaktudósoknak, azok előtt mindeddig fel nem nyiltanak.

Hogy tehát a nemzet e lényeges fogyatkozásain a lehetőségig segíteni lehessen, Felségedet utódaink nevökben is, alattvalói bizodalommal s fiui buzgó tisztelettel arra kérjük, hogy amennyiben tudatik, hogy I-ső Mátyás királyunk hajdani fényes könyvtárának némely maradványai különféle helyekről s utakon és időkben a császári bécsi könyvtárba kerülvén, annak belsejében tartatnak, e fölött igen valószínű, hogy hasonmaradványok a bolognai könyvtárban találkoznak: Felséged mindazoknak a nemzeti muzeum részére leendő kiadását részint kegyelmesen elrendelni, részint pedig visszaszerzésöket a római vaticanumi, berlini, velenczei és flórencziai könyv- és levéltárakban századok óta elzárva levő s Magyarország dolgait és történeteit mind érdeklő, mind pedig sok részben felvilágosítható okiratoknak és leveleknek, ezen ott kevéssé érdekes, de hazánkra nézve megbecsülhetlen diplomatikai kincseknek is eredetökben vagy legalább hiteles átiratbani kiadásukkal együtt hathatós közbenvetésével, a nemzet örök hálájára eszközleni méltóztassék.

Kik egyéb iránt stb.

Felirás az 1836: XI. t.-czikkely teljesítésének elmulasztása iránt.
(Országgyűlési Iratok 238. sz.)

Felséges Császár és Apostoli király stb.

Midőn az 1832/6. évi országgyűlés alatt a jobbágyok és földes uraik közötti viszonyokat elhatározó úrbéri törvények hozásával foglalkozott a törvényhozás, s azon elvből kiindúlva, hogy a jobbágyok sorsa az addiginál rosszabbá semmibe ne tétessék, az úrbéri törvényeket meg is hozta, szinte az adózó nép sorsa könnyítése czélzatából

rendelkezett egyszersmind arról is, hogy a jobbágyföldektől járó közadót, bárkik birják is azokat, mindenek egyiránt viseljék; e fölött minden úrbéri telkek, melyek az úrbér behozatalakor mint megszállottak összeírattak, vagy időjártával alkottattak, később azonban elhagyottakká váltak, jegyzésbe vétetvén megszállításuk minden módon eszközöltessék.

Ily czélból, s az adózó nép javára, és az adófizetés alá tartozó javak visszaállítására, s kellő világosságban tartására lévén az 1836-ik évi XI. t.-cz. alkotva, miután a törvény iránti tisztelet fenntartása a törvényhozás kötelessége; azt pedig nem tudni nem lehet, hogy az említett t.-czikknek közhasznú rendeletei végrehajtása nagyrészint teljesítve nincs, Felségedet mély tisztelettel arra kérjük, miszerint az érintett törvényeknek miképp lett, vagy miért nem lett végrehajtásáról még a jelen országgyűlés alatt az országos Rendeket értesíteni méltóztassék, hogy így a körülményekhez képest czélszerű további intézkedések tétethessenek.

Kik egyébiránt stb.

Kelt szabad kir. Pozsony városában szeptember hava 3-ik napján 1844-ik évben tartott országos ülésünkből.

Felirás a Temes megyében kebelezett szinerszegi botrányos eset iránt.

(Országgyűlési Iratok 240 sz.)

Felséges Császár és Apostoli Király stb.

Közmegilletődést s súlyos neheztelést okozott az egész országban Temes megyének az országbeli minden megyékkel közlött abbeli igen sérelmes panasza, miszerint az utóbbi tízévek alatt az említett megye kebelében tanyázott különféle ezredeki katonaság által lakosai személy és vagyon bátorságán, a megyei alkotmányos hatóság törvényszerű gyakorlásán több rendbeli sérelmek követtettek el, s a katonai laktanyák többszöri felgyujtásával közpénztárának tetemes károk okoztattak és pedig úgy, hogy az elkövetett bűntények mindannyiszor bűntetlenül maradtak, de a károk is meg nem téríttettek; s megtörtént jelesen az, hogy az 1833-ik évben Szent-András helységében, 1836-ik évben pedig Új-Arad mezővárosában a Felséged dicső nevét viselő dzsidás ezredbeli katonák által főtisztek vezérlete mellett rohantattak meg magánhajlékaikban a békés polgárok, s azok személyes bántalmakkal illettettek, s részint kinosan megsebesíttettek a

nélkül, hogy a bűnös merények elkövetői érdemlett fenyítékkel súlytattak volna. Majd

Különös botrányt okozott nevezetesen az egész ország tudomására eljutott ama vakmerősködő kegyetlenkedés, miszerint múlt 1841-ik év október 11-én nemes Árvay Mihály, József és György testvérek és Márton András Temes megye Szinerszeg helységbeli lakosok, amint Krassó megyei Lugos városa egyik korcsmájában az akkor ott tanyázott császárhuszár ezredbeli mintegy 12 közlegények által ütőszerekkel megtámadtatván, megrohantatásukat ön szabadvédelmük helyzetébe jutva visszatorlották, s szinerszegi lakhelyökre békén vissza indúltak volna néhány órák múlva már Temes megyei földön, az üldözésükre Lugosról utánnok iramlott Móricz nassaui herczeg, azon huszárezredbeli akkori fő- és báró Zonborn Eduárd alhadnagyok rendeletükből, s az ő fogatján vitt néhány katonák által utól éretve, káromlások és szidalmazások között feltartóztattak, kivont kardokkal megtámadtattak, s bár Árvay József és György a feléjök vagdaló Móricz nassaui herczeg főhadnagyhoz összekulcsolt kezekkel irgalomért kiáltozva esdeklettek is, ők mindketten, valamint Márton András is, kardélével több helyeken megsebesíttettek, részint ütő eszközökkel fájdalmasan megverettek; a karddal kegyetlenül megvagdalt Árvay Mihály pedig vett sebeinek keserves kínjai között néhány óranegyedek múlva meghalálozott — és midőn

A lerajzolt, s emberhalálban is telt vakmerő vérengzés elégtételszolgáltatás szorgalmazásával Temes megye részéről felterjesztetett, annak sajnos benyomást okozott tapasztalásán kívül, hogy az elkövetett vérengzés és gyilkossági eset után csakhamar Móricz nassaui herczeg kapitányságra léptetett elő, a kir. Helytartótanácsnak az 1843-ik évi márczius 28-áról 12073 sz. alatt kelt intéző levele által az említett megye arról értesíttetett, hogy az említett herczeg s kapitány bűntársa báró Zonborn alhadnagygyal együtt a katonai porkolábnál kiállott négyheti egyszerű fogságra ítéltettek; a megölött vérdíját a megsebzettek gyógyításuk és testi sérelmük bérét, úgy költségeik megtérítését, valamint a családfő megölésével inségre juttatott szegény család kártalanítását pedig az 1655-ik évi 7-ik, 1681. évi 22-ik 1715. évi 43. és 1723-ik évi 11-ik t.-czikkek rendeletének is világos sérelmével az illető katonai törvényhatóság nemcsak meg nem ítélte, hanem mindazokról ítéletében említést sem tett; a szerencsétlenek megrohanására használt közlegények végre, minthogy az illető katonai törvényhatóság ítélete szavai szerint a kihágást tisztjeik által indíttatva követték el, a büntetés alól felmentettek. Mihez képest

Minthogy a polgári hatóságnak felebb érdeklett botrányos megsértése, négy szabad polgároknak országútoni erőszakos megtámadása s közülök háromnak kegyetlen megkínzása, egynek pedig halálra vagdalásáért négyheti egyszerű fogságot a büntény fokozatához igazságos aránynyal mért büntetésnek tekinteni annál kevésbbé lehet, mivel a Móricz nassaui herczeg tettét még az is sulyosítja, hogy maga személyében meg sem bántatott, a kihágás önparancsából, s olyak által követtetett el, kik tisztjök meghagyása iránt különben csaknem határtalan engedelmességgel viseltetni tartoznak, s azon tisztek parancsa közbejötte nélkül a vérengzés és gyilkosság aligha meg is történt volna; midőn ezen felette botrányos esetet, s abból eredő súlyos sérelmet hathatós orvoslás végett felterjesztenénk, Felségedet egyszersmind mély tisztelettel és bizodalommal arra kérjük, hogy a menynyiben számosabb eseteit hozhatják elő az országbeli törvényhatóságok annak, s sűrűk az alapos panaszok az iránt, hogy a katonaság magát a polgári törvények és rend felett felülemelkedettnek képzelve s az adózó népet különösen, melyre nézve pedig már vagy csak a katonaságnak zsoldja, fizetése, élelmezése és szállásolása és a legnyomasztóbb terheknek egyike önkénye és bántalma rajta mintegy szabadon gyakorolhatása tárgyának tekintve s vajmi gyakran megfeledkezve arról is, hogy azon fegyvernek, mely a közellenség elleni fordításra s a kül- és belbátorság fenntartására van a katonaság kezébe adva, ha e nemes és díszes körből kitöréssel magánheveskedésre, s a békés polgárok bántalmára használtatik, dísze behomályosítva, sőt meggyalázva van, a személy és vagyoni bátorság a katonaság által bántatik meg, s a polgári törvényhatóságok részéről sürgetett elégtétel mindannyiszor vagy egészen elmarad, vagy legalább igen ritkán teljes: Felséged oly hathatós rendeléseket tenni és tétetni méltóztassék, hogy a Temes megyében gyilkosságot és vérengzést elkövetett fentemlített katonai személyek szigorúan megbüntettessenek, általánosan pedig a katonaság a hon polgáriban polgártársait és a törvények szentségét tisztelni megtanúlva, keble hevét és fegyverét ne azok ellen, hanem egyedül rendeltetése helyén használja, a törvényt és az illedelmet megbántani merénykedő minden katonákat pedig személyválogatás, bármely magas állásra való tekintet nélkül a bünt büntető s részrehajlást soha sem ismerhető igazságnak itélete, a megbántottak vagy sértettek kártalanítása tekintetében is egyaránt sujtsa.

Kik egyébiránt császári királyi kegyelmébe, jobbágyi alázatossággal ajánlottak maradunk.

Kelt szabad királyi Pozsony városában szeptember hava har-

madik napján az ezernyolczszáznegyvennegyedik évben tartott országos ülésünkből.

Császári királyi Felségednek

legalázatosabb káplánjai, szolgái és örök hűségű jobbágyai Magyarországnak s ahoz kapcsolt Részeknek országosan összegyűlt Rendei.

---

277. Kerületi ülés.

1844 szeptember 4-én.

Elnökök: Gabányi (Szatmár), Radvánszky (Zólyom). *Naplóvivő:* Majláth. *Jegyző:* Ghyczy.

Tárgy: Váltótörvényi módosítások.

Előbbi napon a váltóképesség meg- vagy meg nem szorítása volt tanácskozás tárgya. Ma mindenek előtt a váltótörvényszékek e tárgyat illető észrevételei olvastattak fel.

A képesség megszorítása iránt a károlyvárosi és soproni váltótörvényszékeknek semmi előterjesztése nem volt. A debreczeni azonban a váltóképességet csupán bejegyzett üzérekre kívánja szorittatni. Hasonló értelemben van egy része a pozsonyi váltótörvényszék tagjainak is, másik rész azonban, az alsóbb hivatalnokok, veszélyesnek tartanak minden megszorítást; s ezzel egy nyomon az eperjesi törvényszék tagjai még azon különbséget is el kivánják töröltetni, mi törvénykönyvünkben a saját és idegen váltó között van a képességre nézve.

A pesti első bíróságú és feltörvényszék végre az aláirásokra, s az utóbbi különösen a saját rendeletre kiadott váltók aláirására nézve is hiteles személyek közbenjövetelét s hitelesítését javalják.

Főbb okaik ezek: kik a váltóképesség megszorítását czélszerűnek vélik, fejtegetik a váltó természetét, s miután az kereskedési üzlet eszköze, kivánják, hogy mindazok, kik azt használni akarják, magokat jegyeztessék be, mint üzérek. E megszorítás szerintök a mindennapivá vált csalások, uzsorák, hamisítások, visszaélések miatt szükséges.

Mások ellenben, visszaélések miatt nem akarják megszüntetni

magának a jognak gyakorlását s elégnek tartják azt szabályozni, hogy a visszaélések meggátoltassanak. E nézetből indítványoztatott a váltónak hiteles személyek előtti kibocsáttatása; minek aztán azon kedvező eredménye is lenne, hogy sok könnyelmű ember vissza fog tartatni azon lépéstől, mely annyiszor bukásra vezet.

Nem osztoznak e nézetekben a pozsonyi váltótörvényszék némely tagjai, s az eperjesiek. Szerintök bármi megszorítás káros fogna lenni e hazában, hol kereskedésre, üzérkedésre csaknem mindenki kényszerítve van. E megszorítás életét metszené váltójogunknak, feleslegessé tenné a törvényt, miután a rendes kereskedők különben sem igen szorulnak rá, miután közöttök a hitel nem annyira váltótörvény, mint hosszas összeköttetés által szőtt bizalom eredménye. Kereskedés tekintetében leginkább a külföldi összeköttetés teszi nélkülözhetlenné a váltótörvényt; s nem fog-e éppen e részben is tévesztetni a czél, nem fog-e külföldre vándorló váltóleveleink hitele csökkenni azok előtt, kik nem tudhatják, ha bejegyzett-e azon kereskedő vagy földműves, kinek nevét olvassák a váltón? Különös is, hogy midőn más országokban, még az asszonyokra is ki van terjesztve a képesség, s ellene semmi panaszok nem hallatszanak, mi kívánunk e részben eltérni más nemzetektől. Van-e a gyorsabb, pontosabb és olcsóbb eljáráson kívül egyéb különbség a váltó- és köztörvények között? Nem fogja-e ez okból bármely megszorítás közhitelünket semmivé tenni, ha az egyetlen mód is megszűnik, miszerint hazánkban kötelezettsége pontos teljesítésére valakit kényszeríteni lehet? Eddig minden különbség abban állt, hogy a köztörvény szerint sokkal később is lehete teljesíteni a fizetést, mint valaki magát leköté. Ez állapotot visszaóhajtanunk nem lehet; s nem szabad felednünk, hogy a bukások, miknek közelebbi időkben szemtanui valánk, hiú fényűzésnek, oktalan beruházásoknak, rosszul számított nyerkémleteknek, régibb adósságoknak s főleg az 1841-iki crisisnek tulajdoníthatók.

Ez okok az eperjesi váltótörvényszéket arra bírták, hogy nem csak semmi megszorítást szükségesnek nem tart, sőt a saját váltóképességet is kiterjesztetni indítványozá, miután az idegen váltó elfogadtatása által különben is ugyanazon czél érethetik el, úgyhogy alig adatik ki már saját váltó; s miután már az árúszerzési kötés megitélése is, melyben valaki szinte egyenesen kötelezi magát, váltótörvényszéki eljárás alá tartozik.

A pozsonyi váltótörvényszék kisebbségének nyilatkozatában, hogy a képességre nézve legkisebb megszorítás se történjék, annál

inkább osztozott *Ghyczy kerületi jegyző*, mivel minden intézkedések behozatala bizonyos viszonyokat szül, miknek megülepedését, mielőtt ujabban lényeges módosítás tétetnék, szükséges bevárni, ha nem kívánjuk nagyobb zavarba hozni az ország állapotát.

Majláth szinte igy vélekedik s noha tagadhatlanul merész kisérletnek hiszi eddigi, adóstlegyező törvényeink után ily pontos, mondhatni szigorú eljárást, nem idomítva egyéb törvényes intézeteinkhez, rögtön behozni, nem osztozik azok véleményében, kik minden rossznak okát abban keresik.

Buktak, igaz, egyesek, de szónok előtt az a kérdés: szaporodott-e a nemzet összes tőkéje? s ezt tagadni oly kevéssé lehet, mint azon körülményeket, melyek a legtöbb bukásokat okozák. Említi az általános pénzcrisist, melynek időszakára esett a váltótörvény életbeléptetése, említi az amerikai viszonyokat, a bécsi bank megszorítását, s úgy hiszi, hogy mindezek mellett is az országban a pénzforgalom élénkült.

Nem tagadja az elmélet helyes voltát, miszerint a váltó kereskedési forgalom eszköze, azonban azt a gyakorlat a közélet egyéb ágaivá is kiterjeszté mindenütt.

A hitelesítés, monda tovább, a helyett, hogy szárnyakat fűzne a váltónak, lepórázolná azt, s megakasztaná a forgalom gyorsaságát. Annál kevésbbé igazolhat egy pár évi tapasztalás oly lényeges változtatást, milyen a képesség megszorítása által tétetnék. A csalásokra szigorú büntetés hozatván, megtette a törvényhozás, mennyit a visszaélések szabályozására tehete.

Török (Arad megye követe), kinek megyéjében váltótörvényszék van, egy hasonlattal él. Úgy vagyunk mi e váltótörvénynyel, mint a vizek szabályozásával, felülről kelle kezdenünk, s az alul levő birtokos urak nyakára bocsátanunk a vizet, hogy szabályozásra birhassuk őket. A váltótörvények által is nyakára kelle indítani a végrehajtások özönét a nemességnek, hogy ősisége álmaiból fölébredjen s gondoskodjék valahára hitelintézetekről. Arra, mi tegnap mondatott, hogy Fehérben csökkent a föld ára, ellenkező példával felelé, hogy Aradban pedig növekedett.

Klauzál (Csongrád megye követe): Két oknál fogva kivánják a ker. választmány és annak pártolói, a váltóképességet megszorítani, először az uzsoráskodás megszüntetésére, másodszor, hogy a hamis aláirásokkal ellátott váltók lehetőleg elfojtassanak.

De kérdi szónok, vajjon ezen két czél el fog-e éretni, ha a váltóképesség csupán a kereskedőkre, gyárosokra és kézművesekre szorít-

tatik, vajjon ez más emberek üzérkedhetését meg fogja-e akadályozni? Nem fog-e a kamatláb magasabb lenni, midőn a pénzüzérkedés csak néhány napig egyedáruskodásává válik, mint midőn minden honpolgár saját szüksége, akaratja szerint a kölcsönvételeknél szabadon cselekedhetik. Ha a földbirtokosoktól megtagadjuk a váltóképességet, azoknak vagy nem lesz hitelök, vagy pénzt saját szükségökre csak a mostaninál nagyobb kamat mellett szerezhetnek.

Mi a csalások gyakoriságát illeti: vajjon volt-e valaha oly törvény, mely a gazságokat gyökeresen ki tudta irtani? Ha ma eltiltják az idegen váltók elfogadását, a nem kereskedőknek mégis elegendő tág kapu marad a csalás gyalázatos mesterségének üzésére. Ott vannak a szóbeli eljárás melletti kötelezvények, mivel áll itt jobban a földbirtokos, kinek neve aláirása szintoly könnyen utánoztathatik? a hamis oklevél vagy kiadatik életében, vagy kimulta után az aláírtnak. A váltótörvény II-ik rész 99. §. azt foglalja, hogy ha az adós az aláirást megtagadja, annak valódiságát a hitelezőnek kell bebizonyítani; a köztörvények pedig ellenkezőt rendelnek, ott az adósnak kell bebizonyítani, hogy a kötelezvény nem áll.

A váltótörvényszékek előtt hazánkban, noha már negyedik éve, hogy fennállnak, még nem fordult elő oly eset, hogy valaki egy más által hamisan aláírt váltó miatt marasztaltatott volna el. Az, mit Fehér megye követe előadott, igen nagy figyelmet gerjeszt mindenkiben, mennyire megrázkodtathatja, feldúlhatja a családi boldogságot, egy rossz lelkű által hamisított váltó, de mindamellett, hogy Fehér megye követe nem volt bejegyzett kereskedő a váltótörvényszék őt felmentette, mert a II-ik rész 99. §. erre nézve elég biztosságot nyujt.

Azonban magam is átlátom, hogy a csalásra nincs elegendő szigorú büntetés szabva, de nem a váltóképesség megszorítás által lehet ezen bajt orvoslani, hanem ha a csalásokra szigorú törvényeket alkotunk. Mondjuk ki tehát, ha tetszik, hogy a váltóhamisító büntettessék; hozzunk továbbá szigorú törvényt a hamis bukásokra, mert sok csalárdul bukott kereskedő több kárt okoz egyes családoknak, mint a gaz váltóhamisítók, mert az ilyen falliamentumoknál, melyek annak méltán nevezhetők, az a legnagyobb hiba, hogy a bukottra, mielőtt a csőd le nem folyt, a biró a csalás bűnét ki nem mondhatja. Ugyanis, ki csőd alá esik jelennen, úgy szokta kijátszani a törvényt s jólelkű hitelezőit, hogy önrendeletre hamis váltókat ád ki barátjának, ki aztán őt megidézi, mert a szenvedő adósságot 2—300 ezer frtra rugtatják, míg a mivelő (activ) tőke alig megy 40 ezer forintra. A csőd beálltával a bukott egyezkedésre hívja fel hitelezőit, meg-

egyezik 25% fizetésben, mire a hitelezők szívesen ráállnak, mert jobbnak találják a 25%-ot mint sem, hogy rendes per utján 10—12%-kal elégíttessenek ki. Az ily csalárd bukások számtalanok hazánkban, s minthogy az egyezség megtörténtével a csőd megszüntetik, az illető biró nem mondhatja ki a csalárd bukásra a bűn büntetését, pedig ez tömérdek család végromlására sokszorosan ismételtetik. Ezen tehát változtatni minden esetre szükséges. A csalások szigorú büntetése mellett, másrészről segíteni kell a pénzhiányon; mert inkább ma töröljék el a váltótörvényeket. Ha a pénzhiányon nem segítünk, azért azon bajon, melyet orvoslani oly igen óhajtunk, nem enyhítendünk.

Hogy a váltótörvény hazánkban mindjárt a kivánt gyümölcsöt meg nem termette, legnagyobb oka az volt, hogy éppen kihirdetésekor következett be azon sokakra érzékenyen hatott európai pénzcrisis, midőn az ausztriai bank hitelét megszorította, 4%-os tőkéit felmondotta, a nagy kereskedők idegen pénzzel nem üzérkedhettek; ezen körülmény szorította kisebbre Magyarországban is a pénzforgalmat. A kamatláb felemelkedését tehát nem az uzsorának, hanem ezen pénzcrisisnek tulajdoníthatni.

Egyébiránt még az is felette nagy baj, hogy a magyar ősi szokásánál fogva rettentő kényelmes életet szeret gyakorolni. Minden nemzet azt tartja, hogy midőn valaki magát valamely időre lekötelezi, azon időre a tartozást le is kell fizetni, de erről a magyar nem gondolkozik; ő nem szabja magát pontos fizetéshez, erre ő nem ügyel, s csak legyen adósságait miből födözhetni, könnyen az uzsoráskodók körmei közzé veti magát, mert az olcsóbb kamatra hitelező pontos fizetést követel. Azon földbirtokos, ki váltói kötelezés mellett kölcsönzött, már bizonyosan másnak tartozott, s a kölcsönzést egyéb közönséges adósságai letisztázására tette, miért szintúgy, mintha ezen újabb tartozását fizetni nem tudja, jószága elkoboztatott volna.

Magyarországon a földbirtokosoknak leginkább azért nincs hitelök, mert igen szeretnek ragaszkodni azon ábrándhoz, az ősiséghez, mely életet soha, de előbb-utóbb halált hozhat a nemzetre. Oka tehát a nagy uzsorának, hogy nincs hitelünk. Igen örvendek, hogy a városok a megszorítás mellett nem szólalnak fel, mert ez bizonyítja, hogy rájok jótékonyságot áraszt; csupán a nemes megyék adtak e részben utasítást, ez pedig azt tanusítja, hogy a nemesi földbirtokra hitelünk nincs. Meddig váltótörvényeink nem voltak, nem volt a hazában egy becsületes takarékpénztár; azóta pedig már több helyen keletkezett, mit a váltótörvény által biztosított hitel

üdvös hatásának köszönhetni. A pozsonyi takarékegylet 1.600,000 p. frttal tette mult évben üzletét; és miképp? 800 ezer tőkéje mellett más 800 ezeret 4%-ra kölcsönöz és 5%-ra kiadja, s annyira terjed üzlete, hogy nemcsak pozsonyi, hanem még pestvárosi fundusokra is kölcsönöz, de nemesi jószágokra nem, mert a nem tiszta tulajdon biztos hitellel nem birhat. Már, ha váltótörvényeink nem lennének, vajjon lehetett volna-e ily nagy summa pénzforgalmat létesíteni? És ez minél jobban terjed, annál inkább elfognak némulni a nagy uzsorások szennyes pénzszomjai, mert Magyarországban biztos hypotheca mellett 5%-ra pénzt kaphatni.

Azonfelül a nemesi rendről sem lehet modani, hogy reá a váltótörvény jótékony hatással nem lett volna. Hát elfejtettük-e azon historiai nagy neveket, kik a váltótörvények által szerzett biztosíték mellett oly roppant kölcsönöket tettek, melyekkel 7%-os adósságaikat kifizették, mig a nekik kölcsönzött tőke 6-ik kamatja tőke elenyésztetésére számíttatik, vajjon váltótörvények nélkül juthattak volna-e ily kedvező kölcsönhez? Én azt hiszem nem, sőt e nélkül megtörténhetett volna, hogy eddig emlékezetünkben a nagy birtokú nagy nevek helyett, csak a historiai nagy nevek maradtak volna fenn. Mindemellett még sok intelligens földbirtokos is kölcsönzött váltó biztosíték mellett jószága javítására és szép jövedelmet szerzett magának.

Nem kell csupán a váltótörvények árnyékoldalait előmutatni, hanem meg kell egyszersmind ismerni annak jótékonyságait. Ki kényszeríttetett arra, hogy valaki 20—30%-os kölcsönt vegyen fel? a ki ily botlásokat elkövethet, az szenvedje következéseit.

Tudom, hogy a váltóképességi megszorításokra sokan utasítással vannak ellátva; ez mindenkinek legbiztosabb igazolója; de mindezek mellett szükségesnek tartom, némi felvilágosításokat tenni.

Eddig törvényeink szerint saját váltót csak bejegyzett kereskedők adhatnak ki, idegen váltót pedig a nem bejegyzett kereskedők fogadhatnak el; miután bejegyzett kereskedő kevés nálunk, saját váltót, egy-két nagy kereskedőt kivéve nem igen szoktak kiadni, csupán idegen váltók elfogadásával üzérkednek, mert ez sokkal könnyebben használható, nem levén szüksége a hitelezőnek azt vizsgálgatni, vajjon a váltót kiadó bejegyzett kereskedő-e? az idegen váltót tehát biztosabban fogadhatja, mert annak legfőbb czélja, hogy az érték forgatás által minél inkább többszörösíttessék. Pozsonyban, hol a tárgyalt váltók száma mintegy 3000, közzülök összesen nem találtatott több 4 saját váltónál. Ha tehát a be nem jegyzettektől az

idegen váltók elfogadását megtagadjuk s őket képességgel fel nem ruházzuk, akkor mondjunk le minden váltótörvényről, maradjunk a jó ősi szokás mellett, midőn a dominus spectabilis pénzt kölcsönzött, s fizetés alkalmakor a biró a dominus spectabilisnek jó barátja levén, a liquidi debiti (világos adóssági) pör 20—30 évig elhuzódott, azután a reá következett oppositionális pör 10 évig eltartott. Ily eljárás mellett ugyan a kölcsön vett pénznek igen sok hasznát lehet venni, de elöltük azokat, kik idegen pénzzel saját javukat előmozdították volna stb.

Végre azzal fejezé be szónok előadását, hogy ha a csalások ellen óvószert akarnak használni, azt ne a váltóképesség megszorításával, hanem szigorú büntető törvényekkel létesítsék; a hitel előmozdítására pedig az ősiség eltörlését, a végrehajtó eljárás rendezését, s hitelintézetek felállítását igyekezzenek a Rendek eszközleni.

Felszólalt most az indítványozott megszorítás ellen *Palóczy László*. Említi a régi jó időket, midőn az anyaper 20 évig, aztán az ellenállási ismét 10 évig elfolyt, említi a sok moratoriumokat, benevolum sequestrumokat. De bizony az idők megváltoztak, mert négy század mulva más nemzetek után mi is feltaláltuk a váltót; és a váltólevelek behozatala által oly nagy változásokon ment keresztül a pénzforgalom, mint a minő változást szenvedett a háború a puskapor feltalálása által.

1790-ben a magyar, hogy magának hitelt szerezhessen, az 1790/1 : 17-ik törvényczikk által az ausztriai váltótörvényszék szigorú eljárása alá vetette magát; azóta mindig hangzott a panasz, miért nincsenek nekünk saját váltótörvényszékeink? S íme 48 év mulva kivánságunk beteljesült; a midőn meggondoltuk, hogy minek kötelezzük mi jószágainkat idegen törvényszék és idegen törvények alá, magunk alkottunk váltótörvényeket. S mit tapasztalunk? Azt, hogy alig pár év után annyira meggyült a bajunk, hogy nem tudjuk mit csináljunk, mint a trójaiak a görögök által ott hagyott faparipával, melynek gyomrában vész rejlett.

S miért haragusznak a váltólevelekre? Én nem hallottam példát, hogy a váltót valakire erőszakkal tukmálták volna (*«a körülmények» hangzott egy helyről*). Majd megfelelek rá! És mi ennek oly veszélyes következménye? elesett néhány család. És baj-e az, hogy néhány család elesett? hisz annak úgy is megért a bukása. Az orkán roppant pusztítást okoz, igaz, lesepri a rothadt zsindelyeket, kicsavarja gyökereiből a redves fákat; ámde megtisztítja a levegőt, lerázza a fák rothadt gyümölcseit, hogy ne szívják nedvét hasztalanul. Buk-

tak a familiák, oda a jó idők? Igaz, mert Istennek hála! elmultak azon idők, midőn a végrehajtás elől száz ajtón lehetett kibujni. A «Pharao»-nál fogynak a pénzrakások, a dandyk veszik a váltókat, csakhogy némely színésznők kegyét megnyerjék, kedves Dulcineájok fürtjeit díszes boglárokkal ékesítsék, avagy kártyaasztaloknál éjjelenkint ezereket pazarolnak el, s nem gondolva a jövendővel, 60%-ra veszik a kölcsönöket. Eljön aztán a fizetés ideje is, de a fizetési tehetőség elmarad, a kamat ujra felemeltetik stb. Az ilyeneket kell-e szánni? sőt Istennek hála, hogy tönkre jutnak. Vagy fizetni kell törvény nélkül, vagy ha nem fizetnek: törvény kell szigorú. Angolországban bezárják, ki órára nem fizet; azt tartom, a váltó mégis jobb, mint a «hűvös». Egyszer Sussex gróf fiát vitték a börtönbe adósságáért; szerencséjére útközben egy gazdag lorddal találkozott, ki kezeskedett érte, őt a kellemetlenségtől megkímélte. Angolországban, ki nem fizet, tudja, hol a helye. Nálunk is van egy rosz szakállas törvény, mely szerint aranyat nem szabad kivinni az országból halálos büntetés alatt; pedig seculumok óta visznek biz azt! A váltó leghatalmasabb eszköz arra, hogy a pénz ki ne menjen az országból. Angliában is volt egy törvény, mely szerint, ha valaki ki akart menni az országból, 50 font sterlingnél több pénzt nem volt szabad magával kivinni, s mégis az angol az egész világot bekószálja, mindenütt van, mint az örökzsidó, a nélkül, hogy pénzt vinne magával, — váltókkal beutazza az egész világot, mert hitele van. Ragadjuk meg t. Rendek! a váltótörvényt, ha el akarna költözködni, inkább, mint megszorítsuk a váltóképességet.

Ezek után az *elnökség* szavazást sürgete, kérdésül tűzvén ki: tétessék-e megszorítás a váltóképességre, vagy nem?

Megszorítást kivántak: Pozsony, Nyitra, Sopron, Vas, Nógrád, Liptó, Bars, Somogy, Győr, Veszprém, Fehér, Esztergom, Mosony, Pest, Bács, Túrócz, Sáros, Ung, Szabolcs, Gömör, Bereg, Torna = 23.

Megszorítás ellen szavaztak: Zala, Komárom, Hont, Baranya, Zólyom, Tolna, Árva, Pozsega, Verőcze, Szerém, Abauj, Zemplén, Szatmár, Szepes, Borsod, Heves, Ugocsa, Bihar, Mármaros, Csongrád, Békés, Csanád, Temes, Torontál, Krassó = 26.

Tehát semmi tekintetben sem fog a váltóképesség megszorittatni. A végzés kimondását nagy tetszés követé, úgy levén meggyőződve, hogy a kedvező határozat a nemzet hitelét menté meg.

Ehez képpest a választmányi javallat nyolcz első §-ai visszavettetnek.

A munkálat 9. §-a szerint az ezután kiadandó váltók ereje, az

elévülési két éven túl a lejárási idő meghosszabbítása által sem terjedhetne. A választmány ugyanis úgy hivé, hogy váltók lejárási ideje, személyes hitelre adatván ki, csak valakinek halálára, vagy teljes korúságára tett nyerészkedésből szokott rendesen meghosszabbíttatni.

A többség azonban (26 megye 22 ellen) ezt szinte káros megszorításnak, s azon elv megsértésének tekinté, miszerint kiki kötelezettsége szerint itélendő meg. E kiterjesztési szabadság fenntartását nemcsak a földmívelők érdeke, de főleg a hosszú szállítmányozási esetek nélkülözhetlenné teszik. De különben is a váltótörvényszékek e részben semmi nehézséget nem tesznek a törvény eddigi rendelete ellen.

Visszavettetett továbbá a választmányi javaslat 10. §-a is, miszerint azon váltók, melyekben vakarás, törlés vagy másítás van; úgy a betáblázottak is elvesztik váltói természetöket, s a köztörvény rendelete alá esnek.

Zsedényi nagy megszorításnak tartá, ha minden hibás tollvonás semmivé tehetné a váltót, főleg a forgatmányozásban, hol törlési esetek gyakran fordulhatnak elő.

Mi pedig a betáblázást illeti: e részben vita támadt a jegyző, *Ghyczy* és Csongrád követe, *Klauzál* között.

Ghyczy ugyanis a személyes hitelre kiadott utalvány s az ingatlan hypothecára kötött kötelezvények között szoros választó vonalt kivánt húzni, éppen a kötelezvények hitele fenntartása végett, azon váltólevelek ellenében, melyek betábláztatván, kétszeres előnynyel birnak, ha biztosítási foglalás azután is kérethetik, s ha e foglalás ingatlanokra is kiterjesztethetik.

E válaszvonalt ellenben *Klauzál* ábrándnak, lehetetlennek nevezé s mutogatá, hogy annak felállítása, miután a földbirtokosok értéke főleg ingatlan vagyonban áll, oda vezetne, hová a képesség megszorítása, miszerint t. i. nem fog többé oly vasfejű hitelező akadni, ki «spectabilisaink»-nak váltóra is hitelezzen. Különös is volna p. o., hogy egy tizedik forgatmányos betáblázás által minden előzőire megsemmisíthetné a váltó minden kiváltságait, melyek annak természetével szükségképp kapcsolatban vannak. A betáblázás tehát legfölebb arra nézve teheti a váltót rendes kötelezvénynyé, ki ellen betábláztatik. A több váltói személyeket nem lehet megfosztani a biztosítási foglalás jogától; mert ha a váltó hypothecájául szolgáló vagyon elkülönöztetik egyéb kötelezvények hypothecájától, akkor az elkülönzés természetesen a végrehajtásra is átvitetik, s a váltótulajdonosnak, kit minden más országban több kiváltságok illetnek, rosszabb lenne sorsa

a közönséges hitelezőkénél. A biztosítási foglalást tehát megszorítani nem lehet, legfölebb — és ez szükséges — egyéb törvényeinkkel s különösen a csőddel kell aképp összhangzásba hozni, hogy valamint a hozomány és a váltó csőd esetében elsőbbséggel bír ingó javakra, ingatlanokra pedig a betáblázott adósságok bírnak elsőbbségi joggal, úgy ezentúl a biztosítási foglalás, mit veszély esetén megtagadni ezentúl sem lehet, elrendeltetvén az ingókra, ezekről az ingatlanokra annyiban terjesztessék ki, mennyiben az ingatlanok értéke más betáblázások által kimerítve nincsen.

Csongrád követének eképp kifejtett indítványa 28 megye által 17 ellenében pártoltatván, elfogadtatott; s így a választmányi javaslat 10. §-a is visszavettetett.

---

278. Kerületi ülés.

1844 szeptember 5-én.

Elnökök: Radvánszky (Zólyom), Gabányi (Szatmár). *Naplóvivő:* Majláth. *Jegyző:* Ghyczy.

Tárgy: Váltótörvényi módosítások.

Tovább olvastattak §-ai azon választmány javaslatának, mely váltótörvényeink némi módosításával volt megbízva, melynek azonban eddig minden javaslata visszavettetett.

A 11. §. szól az árúszerződésről.

A választmány úgy hivén, hogy minden kijátszások tetőpontját itt érték el a váltói csalások, a betegséget, mint mondatott, itt is az élet megszüntetésével akarván orvosolni, az árúszerződhetési jogot is ama gondolat szerint, hogyha a földesúr kereskedni akar, jegyeztesse be magát a kereskedők közzé, szinte oly szűk korlátok közzé javaslá szoríttatni, mint a szenvedő váltóképességet. Ez is visszavettetett.

Zsedényi mindazáltal éppen törvényhiánynak tulajdonítván az eddigi árúszerződési zavarokat, több §-ból álló indítványnyal kívánta e részben pótoltatni a váltótörvényt; az árúszerződési jogra nézve a földmívelő hazában, hol egy nagyobb birtokos sem kerülheti el az ilynemű szerződéseket, annál kevésbbé tartván szükségesnek megszorítást tenni, mivel ez már igen helyesen, a váltóképességre nézve sem fogadtatott el.

Ez indítvány köziratra rendeltetett.

A választmányi javaslat 12. §-a szerint minden váltóhamisítások s egyéb csalások, mint hamisítás, illetőleg lopás a fennálló köztörvényi eljárás szerint büntetendők, a büntetés maximuma nyolcz évre határoztatván.

Zsedényi e részben az itélet, vagy leginkább a bűnös kimondását gyorsabb eljárás végett egyenesen a váltótörvényszékre kivánta bízni, az általánosan kárhoztatott lassú megyei biráskodástól tartván. Mások azonban fejtegetvén, hogy a váltótörvényszék nem bir azon biztosítékokkal, melyek büntető eljárásban szükségesek, annál kevésbé akarák összezavarni a bíráskodásokat, mivel a váltótörvényszék feladata csupán a felett határozni: valóban hamis-e valamely váltó; s ebből még nem tudhatni, ki követte el a hamisítást.

A többség tehát, míg e részben az esküdtszék gyorsabb, biztosabb bíráskodása behozatnék, elégnek tartá törvényben a büntetést kimondani, s alkalmazását a rendes törvényhatóságokra bízni, melyek a gyanu alattiak ellen azonnal tartoznak elrendelni a keresetet, mihelyt a váltótörvényszék által a bűntett elkövetéséről értesíttetnek.

A javaslat 13. §-a olyképp fogadtatott el, hogy a váltókra zsidó betűkkel tett bármely írások erőtlenek.

A következő két §. is elfogadtatott. Tartalmuk ez:

14. §. Az I. rész 16. §. szövegéből ezen oda nem alkalmazható szavak: «a 10. §. által meghatározott eseten és módon kívül» — kihagyatnak.

15. §. A II. rész 96. §-nak a meg nem jelenésről szóló rendelete a kereső félre is kiterjesztetvén, az idézett félnek méltatlanul okozott kár és költség megtérítésében a meg nem jelenő felperes is elmarasztalandó.

A 16., 17., 18. §-ok a könyvvitelről szólnak. E részben ismét *Szepes követének* újabb indítványa ismét köziratra rendeltetett.

Úgy szinte a 19. §-ra nézve is, mely az elnökileg kirendelendő hatalomkart a törvényhatóságoknak bejelenteni javalja *Szepes követe* a hatalomkar ki nem rendeléséért felelősekké teszi az elnököket.

A 24. §. a váltóeljárási díjak iránt tesz némi változtatást, különösen az itéletdíjat kivánván lejebb szállíttatni. Erre nézve azonban megjegyeztetett, hogy nem annyira az itéletek, mint a végzések, mik minden csekély jelentés vagy kérelem következtében hozatnak, teszik költségessé a váltói eljárást.

E részben a változást formulázni a jegyzőre bizatott.

A következő §-ok közzül igen sok visszavettetett, mint tankönyvbe, s nem törvénybe való; általában kimondatván, hogy az anyagi rész elveihez óvatosan kell nyulni, s nem a törvény tanait kell a körülmények szerint változtatni, hanem a körülményeket szükséges alkalmazni a helyes tanokhoz.

Néhány módosítás és bővítés mindazáltal elfogadtatott.

Hosszabb vitákra szolgált alkalmul különösen az 52. és 54. §. Amabban a választmány határt kivánt szabni a biztosítási foglalásoknak, mi aztán köztörvényi végrehajtásunk többszöri foglalásainak fejtegetésére vezetett; az 54. §. pedig a II. rész 156. §. végéhez többi közt ezt adja: «A házbirtokos a f. évnegyedre hátralevő házbérre nézve mindenekelőtt kielégítendő».

Az 52. §. elvettetvén, az 54. §. idézett tartalmát a többség oly hozzáadással fogadta el, hogy a kielégítés a városiak kivánata szerint félévre s egyéb haszonbérre nézve is értessék.

Ezt *egy megyei követ* nem helyeslé, miután eképp az egyetértő házigazda lakója minden ingó javait elvonhatja a végrehajtás alól.

Mások azonban a Rendek közzül a váltótulajdonosban oly veszélyes embert láttak, ki ellen mindenkit, tehát a házigazdákat is oltalmazniok kell.

Tanácskozások közben Fiume részéről is több kivánat terjesztetett elő, mik közül kettő elfogadtatott. Hogy t. i. a fiumei váltótörvényszék személyzete, s ennek fizetése tekintetében a többi magyar váltótörvényszékekkel egyenlő rangba tétessék, mi iránt már tétetett a kivánatok során fölirat, s hogy a felebbvitelen kivül minden más kivételek szüntettessenek meg, s a díjak úgy szabályoztassanak a fiumei törvényszékre nézve, mint a többi magyar törvényszékekre rendeli a törvény.

Elfogadtatott.

M. TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

BETŰRENDES TÁRGYMUTATÓ AZ V. KÖTETHEZ.

Év és hó 1844	Nap	Az ülés megjelölése	
			A
Jul.	5	orsz.	**Áldás** megtagadása tárgyában a Förendek 2-ik izenete bemutattatik s köziratra bocsáttatik.
«	17	«	**Akademiának** IV. előterjesztése Rendekhez munkálata folyamáról s pénztári állapotáról.
«	23	ker.	**Akademiai** előterjesztés áttétele.
Aug.	14	«	**Áldás** megtagadása ügyébeni 2-ik főrendi izenet tárgyalása.
«	23	orsz.	**Áldás** megtagadási ügyében a Rendek 3-ik izenete megerősíttetik.
«	31	ker.	**Alapítványi** pénztárak számadásai az országgyűlésnek bemutatandók.
			B
Jun.	26	ker.	**Büntető** törvényjavaslat tárgyában 2-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	27	«	**Büntető** törvénykönyv ügyében az 1-sö főrendi válasznak a börtönrendszert tárgyazó része tárgyalás alá vétetik.
«	28	«	**Börtönügy** iránti tárgyalás folytatása és befejezése.
Jul.	5	«	**Bányatörvény** iránti 2-ik rendi izenet hitelesíttetik.
«	17	orsz.	**Bányatörvények** iránti 2-ik rendi izenet letárgyaltatván, a Főrendekhez átvitetik.
«	20	ker.	**Börtönrendszer** iránti izenet hitelesíttetett.
«	23	«	**Bród-eszéki** csatorna társaság folyamodása.
«	29	«	**Börtönrendszer** iránti újabb izenet kinyomatni rendeltetik.
Aug.	2	orsz.	**Bányatörvények** tárgyában 2-ik főrendi válasz bemutattatik.
«	3	ker.	**Börtönrendszer** iránti izenet hitelesíttetik.
«	5	orsz.	**Büntető** törvénykönyv III. része (a börtönrendszer) iránti 3-ik rendi izenet tárgyalása.
«	8	ker.	**Bányatörvények** iránti 2-dik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	16. 17	«	**Büntető** törvénykönyv újra átdolgozot II. része (a büntető eljárás) tárgyaltatik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Aug.	16	ker.	**Bányatörvények** iránti 3-ik rendi izenet hitelesítése.
«	19	orsz.	**Bányatörvény** iránti 3-ik rendi izenet tárgyalása.
«	23	ker.	**Büntető** törvénykönyv II. része iránti határozat s izenet hitelesítése.
«	23	orsz.	**Börtönrendszer** iránti 3-ik főrendi izenet bemutattatik.
«	24	«	**Bányatörvény** iránti 3-ik főrendi válasz bemutattatik.
«	26	«	**Buccari-Fiume** kerület rendezése iránti főrendi válaszizenet.
«	26—28	«	**Büntető** eljárás iránti izenet letárgyaltatik.
«	28	ker.	**Bányatörvény** iránti 3-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	29	«	**Bányatörvény** iránti 4-ik rendi izenet hitelesíttetik.
«	29, 31	«	**Birtokképesség** minden hazafira kiterjesztetik.
«	30	orsz.	**Bányatörvény** iránti 4-ik rendi izenet tárgyaltatik s elfogadtatik.
Szept.	2	ker.	**Börtönrendszer** ügybeni 3-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	3	«	**Bányatörvény** tárgyábani 4-ik főrendi válasz elfogadtatott, s az erre készült 5-ik izenet és törvényjavaslat felolvastatott.

D

Jul.	8	ker.	**Debreczen** város kegyuri joga.

E

Jul.	5	ker.	**Erdélyi unió** tárgyábani izenet, felirás és törvényjavaslat hitelesítése.
«	9	«	**Ellenzék** feladata nálunk.
«	17	orsz.	**Eszék-fiumei** vasút iránti kérvénye a fiumeieknek.
«	17	«	**Erdélyi unió** tárgyában Főrendek válasza.
«	23	ker.	**Eszék-bródi** csatorna társaság folyamodása a pénzügyi választmányhoz utasíttatik.
Aug.	7	«	**Erdélyi unió** ügyében Főrendek válasza felolvastatik.
«	9	«	**Erdélyi unió** ügyében szerkesztett rendi izenet hitelesíttetik.
«	12	orsz.	**Erdélyi unió** iránti izenet megerősíttetik.
«	16	ker.	**Esküdtszéki eljárás** iránti ker. választmány munkálata tárgyaltatik.
«	16	orsz.	**Erdélyi unió** ügyében Főrendek a felirás felküldésében megegyeznek.
«	26	ker.	**Egyetemnek** dotatiója és vagyoni állapota vizsgáltatik.
«	28	elegy.	**Erdélyi unió** iránti felirás és törvényjavaslat felterjesztetnek.

Év és hó 1844	Nap	Az ülés megjelölése	
			F
Jul.	17	orsz.	**Fiume-eszéki** vasút iránti kérvénye a fiumeieknek.
«	26	«	**Fiumei** vasút iránti izenet, felirás és törvényjavaslat tárgyaltatik.
Aug.	26	«	**Fiume-buccari** kerület rendezése iránti főrendi válasz áthozatik.
			G
Jul.	5	orsz.	**Görög keletiek** vallási ügyében 2 főrendi válasz felolvastatik.
Aug.	14	ker.	**Görög keletiek** vallási ügyében 2-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	23	orsz.	**Görög keletiek** vallási ügyében 2-ik rendi izenet letárgyaltatik.
«	26	ker.	**Gyorsirási** tanszék felállítása elhatároztatik.
Szept.	2. 3	«	**Gyorsirási** tanszéknek az egyetemen felállítása iránti izenet és felirás hitelesíttetik.
			H
Jul.	17	orsz.	**Hajdú kerület** rendezése iránt főrendi válasz.
Aug.	5—7	ker.	**Hajdú kerület** rendezése iránt főrendi válasz tárgyalása.
«	12	orsz.	**Harminczadnak** országgyűlésen leendő meghatározása iránti izenet s felirási javaslat.
«	24	«	**Hajdú kerület** rendezése iránti 2-ik izenet letárgyaltatik.
«	26	ker.	**Hasonszenvi** gyógymód nyilvános oktatása elhatároztatik.
«	31	«	**Hivatalképesség** általános kiterjesztése tárgyaltatik.
«	31	«	**Házaló** kereskedők eltiltása miatti sérelem.
Szept.	3	orsz.	**Házaló** kereskedés iránti izenet s felirási javaslat hitelesítése.
			I, J
Jul.	6	ker.	**Illyrismus** ügye tárgyaltatik s felirás határoztatik.
«	20	«	**Indítványok** sorozata tárgyalás alá vétetett, ú. m.: Itélő székek rendeztessenek. A törvénykezés a közigazgatástól elválasztassék. Tárnokszék, kerületi táblák, uri szék eltörlése. Szolgabirói és alispáni biráskodás megszüntetése. Semmitőszék — forum cassatorium — állítása. Törvény előtti egyenlőség kimondása. A Kurián országgyűlés alatt is folyjon minden per. Árvaszéki napdíjakat ne a házi pénztár fizesse.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
			Csődperi költségek ne a házi pénztárban feküdjenek.
			A pénztár rovatai kiigazíttassanak.
			Mezei rendőrségi esküdtek házi pénztárból fizettessenek.
			Az esztergomi érsektől azon hatalom, hogy a kir. táblához ülnököt nevez, elvétessék.
			A végrehajtást gátló parancsok megszüntettessenek.
			A decretumok okokkal támogattassanak.
Jul.	22	ker.	**Indítványok** sorozása folytattatik, ú. m.:
			A szóbeli törvénykezés javítása.
			Decretalis napok megszüntetése.
			Országgyűlés rendezése kimondatik.
			A káptalanok országgyűlési szavazata az országgyűlés rendezésére halasztatott.
			A törvénybe becsúszható hibák elleni intézkedések.
			A concertatió megszüntetése.
			Gyorsirás általános taníttatása.
			A magyar testőrséghez polgárok gyermekeinek is alkalmazása.
			Pesten rendőrség állítása.
			Magyar hadseregben magyar tisztek alkalmaztassanak.
			Katonai kihágások iránt külön büntető törvénykönyv alkottassék.
			A nemesi felkelés rendeztessék.
			A tized eltöröltessék vagy megváltassék.
			A hajdúvárosi orosz vallású magyarok egyházi szertartása magyar nyelvre fordíttassék.
			Hivatal és birtokképesség minden honfira kiterjesztessék.
Jul.	23	ker.	**Indítványok** sorozása folytattatik, ú. m.:
			Az országos és alapítványi pénztárakról teljes számadás adassék az országgyűlés elé.
			Magyar testőrsereg pénztáráról szintén.
			Az előfogatozás országosan rendeztessék.
			A kir. egyetem korszerűleg szerveztessék.
			Az 1836 : 6. t.-cz. úgy igazíttassék, hogy a vízszabályozás terheit az érdekeltek viseljék.
			Állategészségi törvény alkottassék.
			A Theresianum Magyarországba tétessék, s bele protestáns növendékek is felvétessenek.
			Más földén vadászni tiltassék.
			Jég- és tűzkármentő intézetek állíttassanak.
			A világos örökösödési, szóbeli és váltótörvények javíttassanak.
			A Hrabovszky-féle per czikkelyeztessék ki.
			A választás alá eső országos hivatalokra tett kijelölés a a képviselő Tábla tagjai útján ezek küldőivel közöltessék.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
			A lotteriák tiltassanak.
			Statistikai hivatal állíttassék.
			Községek számadásai megyék által vizsgáltassanak.
Jul.	24	ker.	**Indítványok** sorozása, ú. m.:,
			Futóhomok meggátlására kényszerítő törv. alkottassék.
			A franczia háború alatt szenvedett károk megtérítessenek.
			Mezei rendőri törvények módosittassanak.
			A falusi jegyzők helyzete biztosíttassék.
			Hasonszenvi gyógymód részére az egyetemen tanszék, s mellé kórház állíttassék.
			Az Ausztriában szedett lehuzási díj iránt visszatorlásul hazánkban is hasonló intézkedés tétessék.
			A horvátországi tabula judiciaria előtt folyamatban volt jogi perek a báni táblára tétessenek át.
			Kliegl E. gépe orsz. bizottság által vizsgáltassék meg.
Jul.	26	orsz.	**Jászkúnok** rendezése iránti főrendi válasz bemutattatik.
Aug.	6	ker.	**Jelentés** a bácsi új követek: Horváth Péter és Vojnits Barnabás megbizólevelei iránt.
«	8—9	«	**Jászkúnok** rendezése iránti főrendi válasz tárgyaltatik
«	14, 23, 26	«	**Indítványok** (előlegesek) újra soroztatnak.
«	23	«	**Jászkúnok** rendezési ügyében 2-ik izenet hitelesíttetik.
«	24, 27	orsz.	**Jászkúnok** ügyében 2-ik izenet letárgyaltatik.
«	27	ker.	**Jelentés** Zólyom megye új követe: Ruttkay István megbizólevele iránt.
«	28	«	**Jászkúnok** rendezése ügyében 2-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
zept.	3	elegy.	**Jobbágynemesek** ügyében az 1836 : 11. t.-cz. teljesítésének elmulasztása iránt felirás intéztetik.

K

Jul.	4	ker.	**Központi** vasúttársaság kérelemlevele.
«	5	orsz.	**Királyi városok** tárgyában 3-ik főrendi válasz bemutattatik.
«	8	ker.	**Kegyuri joga** Debreczen városának.
«	9, 10	«	**Királyi városok** ügyében a főrendi 3-ik válasz tárgyaltatik.
«	11, 12, 13, 15	«	**Kereskedelmi** választmány munkálatának tárgyalása.
«	15, 17	«	**Királyi városok** ügyében a 4-ik izenet tárgyaltatik.
«	16—19	«	**Központi** vasúttársaság kérvénye tárgyaltatik.
«	26	orsz.	**Középponti** és fiumei vasutak iránti izenet felirás és törvényjavaslat tárgyaltatik.
«	27	«	**Káptalanok** szavazatjoga tárgyaltatik.
«	27	«	**Katonai** kicsapongások tárgyában szerkesztett felirás tárgyaltatik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Jul.	30	orsz. elegy.	**Központi** s fiumei vasút ügyében Förendek válasza felolvastatik.
Aug.	3	orsz. elegy.	**Katonai** élelmezés és szállásolás ügyében aug. 1-én kiadott kir. leirat felolvastatik.
«	7	ker.	**Katonai** élelmezés és szállásolás ügyében kir. leirat tárgyaltatik.
«	9	«	**Katonai** élelmezés ügyében izenet hitelesittetik.
«	9 12	« orsz.	**Kereskedelmi** választmány munkálatainak I. részéhez készített izenet és felirásijavaslat hitelesittetik s tárgyaltatik.
«	10	ker. orsz.	**Katonai** élelm. és szállás ügyben küldöttségi tagok névsora felolvastatik s az izenet elfogadtatik.
«	12	«	**Királyi városok** ügyében 4-ik förendi válasz átküldetik.
«	13	ker.	**Királyi városok** ügyében 4-ik förendi válasz tárgyaltatik.
«	16, 26	orsz.	**Községek** (szabadok) rendezése iránt Förendek válasza tárgyaltatik.
«	19	ker.	**Királyi városok** ügyében 5-ik izenet hitelesittetik.
«	19	orsz.	**Királyi városok** ügyében 5-ik izenet tárgyaltatik.
«	27	ker. orsz.	**Katonai** élelmezési és szállásolási ügyben kiküldött bizottságba a városi követek száma szaporittatik.
«	29	«	**Katonai** kihágások iránt mult országgyülésen készült törvényjavaslat revisió alá vétetni határoztatik.
«	30	ker. orsz.	**Katonai** élelmezés ügyében a kiküldött választmányi tagokhoz pótlólag választott tagok nevei bejelentetnek.
Szept.	2	ker.	**Komáromi** petitió a megyei tisztújitást illetőleg visszavétetik.
«	3	elegy.	**Katonai** kihágás (Temes megyei szinerszegi) tárgyában felirás fölterjesztetik.

M

Jul.	26	orsz.	**Mátyás** király szobra Alexi által készitve közszemlére kitétetik.
Aug.	12	«	**Megyei** választások tárgyábani törvényjavaslat iránt Förendek válasza.
«	29	ker.	**Megyei** választások tárgyábani förendi válasz tárgyaltatik.
«	29	«	**Magyar** ezredekhez magyar tisztek alkalmazása iránt felirás.
Szept.	3	elegy.	**Mátyás** király könyvtára maradványainak visszaszerzése tárgyában felirás.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			**N**
Aug.	2	ker.	**Nyilvánosság** és szóbeliség tárgyalása a sérelmek között
			O
Jun. Jul.	28 | 1—4	ker.	**Országgyűlési** szállási lakbér ügyében országos választmány munkálata tárgyaltatik.
«	5	orsz.	**Országos** választmány rendezése iránti főrendi válasz áthozatik.
«	11 | 17	ker. | orsz.	**Országgyűlési** szállás lakbér ügyében felirási és törvényjavaslat hitelesíttetik.
Aug.	3	«	**Országgyűlési** szállás lakbér ügyben Főrendek válasza.
«	5	elegy. | orsz.	**Országgyűlés** október 15-ére kitüzött berekesztését tárgyazó aug. 1-én kegy. kir. leirat felolvastatott.
«	7	ker.	**Országgyűlési** szállások lakbér ügyében Főrendek észrevételei elfogadtatnak.
«	10	«	**Országgyűlési** szállás lakbér ügyében 2-ik izenet hitelesíttetik.
«	12, 13, 16	«	**Országgyűlés** berekesztése iránti kir. leirat tárgyaltatik, kitüzetik.
«	12	orsz.	**Országgyülési** szállás lakbér ügyében 2-ik izenet megerősíttetik.
«	16	«	**Országgyűlési** szállás- és lakbér tárgyában Főrendek 2-ik válasza bemutattatik.
«	19	«	**Országgyűlés** berekesztése iránti határozat megerősíttetik.
«	19	ker.	**Országgyűlési** szállás- és lakbér iránti 2-ik főrendi válasz tárgyalása.
«	22	«	**Országgyűlési** szállás- és lakbér tárgyában 3-ik izenet hitelesítése.
«	23	orsz.	**Országgyűlési** szállás- és lakbér iránti 3-ik izenet tárgyaltatik.
«	31	ker.	**Országgyűlés** költségei a kiváltságos rend által viseltetni határoztatott.
			P
Jul.	6	ker.	**Panslavismus** feletti tárgyalás.
«	25	orsz.	**Pénztárak** (országosak) jelentései bemutattatnak.
« Aug.	31 | 1	ker.	**Papi javak** és a congrua tárgyában indítvány.
«	17	orsz.	**Papi javak** securalisatiója iránti indítvány.
«	21	ker.	**Pálinkás** edény ürmértéke meghatároztatik.
«	22	«	**Pálinkának** a jobbágyság által gabonából való főzetése iránti indítvány.
Szept.	3	elegy.	**Pénzviszonyok** (a magánosok között) rendezése iránt felirás intéztetik.

Év és hó 1844	Nap	Az ülés megjelölése	
			R
Jul.	5	ker.	**Részek** iránti izenet s felirási javaslat hitelesítése.
«	17	orsz.	**Részek** visszacsatolása iránti kir. leirat tárgyában Főrendek izenete.
Aug.	7	ker.	**Részek** iránti főrendi izenet tárgyaltatik.
«	9	«	**Részek** iránti 2-ik izenet hitelesíttetik.
«	12	orsz.	**Részek** iránti 2-ik izenet megerősíttetik.
«	27	ker.	**Részek** iránti 2-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
«	29	«	**Részek** iránti 3-ik izenet hitelesíttetik.
«	30	orsz.	**Részek** iránti 3-ik izenet megerősíttetik.
			S
Jul.	4, 8, 10, 25, 29, 30, 31,	ker.	**Sérelmek** és kivánatok tárgyaltatnak.
Aug.	1, 2, 3, 7, 9, 10, 14, 21, 29,		
Szept.	2		
Jul.	18, 26	orsz.	**Sérelmek** és kivánatok tárgyalása.
Aug.	2, 3, 12, 16, 17, 19, 26,		
Szept.	2, 3		
Aug.	28—29	ker.	**Szepesi** XVI város ügye tárgyaltatik.
«	29	«	**Sajtótörvények** kidolgozásával választmány bizatik meg.
Szept.	2	«	**Sajtóügyi** választmányhoz városi követek bejelentetnek.
«	3	orsz.	**Sóárulásnak** a jobbágyok által szabad gyakorlása tárgyában izenet és törvényjavaslat tárgyaltatott.
			T
«	5—6	ker.	**Túrmezei** sérelem ügybeni 2-ik főrendi válasz.
	17	orsz.	
Aug.	23	ker.	**Törvények** hatálya mely időtől számíttassék.
«	26	«	**Testőrséghez** polgárok gyermekei is felvétessenek.
«	29	«	**Tized** iránti mult országgyülési törvényjavaslatok újra tárgyalás alá vétetnek.
«	30—31	«	**Tégla és cserép** égethetési joga a jobbágyságnak tárgyaltatott.

Év és hó 1844	Nap	Az ülés megjelölése	
			U, Ü
Jul.	5	orsz.	**Unitáriusok** ügyében 2-ik főrendi válasz.
Aug.	14	ker.	
«	6	«	**Ülések** tartásának ideje Rendek által reggeli 9 órától délután 2—3 óráig határoztatott.
«	21—22	«	**Urbéri indítványok :** Jobbágy gabonából is főzhessen pálinkát.
			Jobbágynak is lehessen boltot nyitni.
			A házatlan zsellérek úrbéri szolgálat s az örökváltságdíj alól felmentessenek.
			A sóárulás nekik is engedtessék meg.
			Földesúr a jobbágyat belső telkéből ki ne becsülhesse.
			Tégla és cserépégetés megengedtessék.
		»	Kimondatik, hogy a serélesztő nem szeszes ital.
			A jobbágyságnak pálinkával való nagybani kereskedés biztosíttassék.
			A robot megváltás a honoratioroknak is megengedtessék.
			A drávai malmokra megszabott évi haszonbér a többi vizi és száraz malmokra is kiterjesztessék.
			A jobbágynak vad gyümölcsöt szedni ne lehessen.
Aug.	23	orsz.	**Unitáriusok** ügyében 2-ik izenet tárgyaltatott.
Szept.	3		
Aug.	24	ker.	**Urbér** ügyében az örökváltsági ker. választmány tagjai bejelentetnek.
«	30	«	**Urbéri** törvényeket módosító törvényjavaslat hitelesíttetett.
Szept.	3	orsz.	**Urbér** ügyében izenet és törvényjavaslat az 1830-iki törvényczikkek némely §-ainak felvilágosításáról, illetőleg bővítéséről, tárgyaltatott.
			V
Jul.	5	orsz.	**Vegyes házasságoktól** áldás megtagadása ügyében Főrendek 2-ik válasza bemutattatik.
«	5	«	**Vallás** ügyében a Főrendek 2-ik izenete a vallásbeli súlyok és nehézségek mult országgyűlésben fenntartott pontjai iránt felolvastatott.
Aug.	14	ker.	**Vegyes házasságok** ügyében Főrendek 2-ik izenete tárgyaltatott.
«	14	«	**Váltótörvények** módosítása tárgyában kerületi választmány választatik.
«	14	«	**Vallásbeli** súlyok és nehézségek fenntartott pontjaira vonatkozó 2-ik főrendi válasz tárgyaltatik.
Jul.	5	orsz.	**Vallás** ügyében 2-ik főrendi válasz a márczius 25-iki kir. leiratra.
Aug.	14	ker.	
«	21	«	**Vallásügyi** izenetek hitelesítése.
	23	orsz.	**Vegyes házasság** ügyében 3-ik izenet megerősíttetik.

Év és hó	Nap	Az ülés megjelölése	
1844			
Aug.	23	orsz.	**Vallásbeli** súlyok és nehézségek iránt 3-ik izenet tárgyalása.
Szept.	3		
Aug.	24	ker.	**Vallás ügyben**, az átmenet tárgyában országgyűlésben tett módosítás hitelesíttetik.
Aug.	24	orsz.	**Vallás ügyben** az átmeneti módosítás megerősíttetik.
Szept.	3—5	ker.	**Váltótörvények** módosítása iránti választmányi munkálat tárgyalása.

Z

Aug.	26	«	**Zsidók** emancipationális folyamodása iránti jelentése a kérvényi bizottságnak köziratra bocsáttatik.
«	27	«	**Zólyom megye** új követének, Ruttkay Istvánnak megbizóleveléről jelentés.

89, 102, 104,
112, 113, 114, 116, 117, 118, 120,
122, 123, 124, 126, 127, 130,
135, 137, 141-2, 149, 190, 209, 218,
280,
351, 367, 368, 369, 370, 376, 377,
378, 379, 381,

MTA AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.